FINSKA KRANIER

JÄMTE

NÅGRA NATUR- OCH LITERATUR-STUDIER

INOM ANDRA OMRÅDEN AF

FINSK ANTROPOLOGI

SKILDRADE AF

GUSTAF RETZIUS

STOCKHOLM
CENTRAL-TRYCKERIET

UNIVERSITETS-
BIBLIOTEKET
UMEÅ

Curman

Ueb-dd

Stor Folio

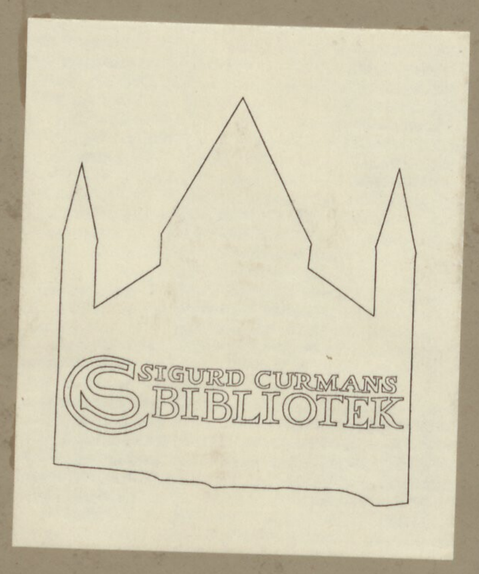

Professor Carl Curman

med vänskap och tillgifvenhet

af Förfr.

FINSKA KRANIER

FINSKA KRANIER

JÄMTE

NÅGRA NATUR- OCH LITERATUR-STUDIER

INOM ANDRA OMRÅDEN AF

FINSK ANTROPOLOGI

SKILDRADE AF

GUSTAF RETZIUS

E. O. PROFESSOR VID KAROLINSKA INSTITUTET

STOCKHOLM, CENTRAL-TRYCKERIET.

MIN MODER

FRU EMILIA RETZIUS

EGNAS TACKSAMT DETTA ARBETE.

Förord.

Föreliggande arbete, hvilket, såsom i här följande »inledning» närmare framhålles, ursprungligen var afsedt att utgöra en del af mera omfattande studier och undersökningar i finsk antropologi, blef redan för öfver fem år sedan till sitt väsentliga innehåll förberedt och utarbetadt; förutskickade meddelanden häröfver infördes i antrop. arkeol. kongressens i Stockholm 1874 compte rendu, i Tidskrift för antropologi och kulturhistoria f. 1875—76 samt i Ny Illustrerad Tidning f. 1875. Förf. hade hoppats, att, innan detta arbete utgafs, åtminstone kunna afhjälpa några af dessa studiers brister och utfylla deras större luckor; framför alt hade han önskat egna en undersökning åt *kvänerna*, den finska stam, som minst varit föremål för forskning. Då, detta likväl icke låtit sig göra, har förf. nu icke ansett sig längre kunna uppskjuta utgifvandet af dessa studier; men han gör det med den uttryckliga önskan, att de icke må uppfattas annat än såsom sådana, såsom försök till forskning i en synnerligen svår och invecklad del af den antropologiska vetenskapen. Möjligen kunna dessa försök tjäna till någon ledning för kommande forskare i ämnet, och då vore den därpå nedlagda tid och möda icke alldeles förspilda.

Måhända kunna ock omständigheterna framdeles gifva förf. tillfälle att ännu en eller annan gång lämna bidrag till denna del af antropologien. Så har redan, under arbetets tryckning, helt oförutsedt öppnats en utsigt i denna riktning. Professor Nordenskiöld har haft godheten hemsända och till beskrifvande åt förf. öfverlåta ett nästan alldeles fullständigt skelett af en samojed; den värdefulla sändningen anlände för sent för att beskrifningen skulle kunnat bifogas detta arbete, men så snart sig göra låter, skall denna på annat ställe offentliggöras. Här må dock redan nämnas, att denna samojeds kranieform föga öfverensstämmer med de finlänska stammarnas; i själfva verket är det ock ännu icke till fullo bevisadt, att samojederna tillhöra den finska folkrasen.

Det ursprungligen planlagda, mera omfattande arbetet var afsedt att utkomma med fransk text. I samband med planens inskränkning beslöts att utgifva arbetet på svenska med bifogande af en i vissa delar kortfattad, i andra åter utförligare fransk compte rendu, hvilken godhetsfullt ombesörjts af Prof. J. H. Kramer.

Stockholm i december 1878.

G. R.

INNEHÅLL.

Inledning ..... Sid. 1

Blick på finska folkets politiska historia ..... » 4

Om de finlänska folkstammarnas kulturförhållanden under forna tider ..... » 14

1. Om de upplysningar studiet af fornsakerna lämnat till kännedomen om finnarnas forna kulturförhållanden ..... » 14

2. Om de upplysningar som språkstudiet lämnat till kännedomen om finnarnas forna kulturförhållanden ..... » 17

3. Om de upplysningar studiet af de finska sagorna och sångerna kan lämna till kännedom om finnarnas forna kultur ..... » 27

4. Om de upplysningar de etnografiska föremålen lämna till kännedomen om finnarnas gamla kultur ..... » 89

Några undersökningar öfver de i det nuvarande Sverge och Norge bosatta finnar och deras kultur ..... » 141

Om Lapparnas forna utbredning i Finland ..... » 148

Det nuvarande Finlands befolkning med särskildt afseende på de finska stammarnas ras-karakterer ..... » 153

1. Undersökningar å lefvande finnar ..... » 154

Tabeller med mått å lefvande finnar ..... » 163

2. Undersökningar å kranier af finnar ..... » 166

Tabell med mått af finska kranier ..... » 176

Fransk öfversigt ..... » 178

Afbildningar af lefvande finnar (1—10 samt I—IV).

Afbildningar af finska kranier (Tafl. I—XXVIII).

INLEDNING.

Det finska folk, som nästan alt ifrån sin skrifna historias början och ända inemot senare tider varit i politiskt hänseende och äfven genom kultur så innerligt förenadt med det svenska, att det blifvit betraktadt nästan såsom en del af detta senare folk, har, sedan den politiska skilsmässan från det gamla systerlandet kommit till stånd, och i trots af de stora hinder dess nya ställning lagt i vägen, vaknat till ett starkt nationelt självmedvetande, till en mäktig självständighetskänsla. Genom samlandet af sina fornsånger och sagor har det lärt känna, att det eger en dyrbar skatt af nationel poesi; genom trägen bearbetning af sitt urgamla språk har det lärt att sätta värde på detta arf från förfädren; genom självständigt studium af sin med Sverge gemensamma historia har det sett sig ega en viljekraft, en ihärdighet i arbete och en tålighet i umbäranden och lidanden, som eljes endast få folk ådagalagt. Samtidens störste skald föddes och fostrades bland detta finska folk och tecknade med odödliga drag sina landsmäns skaplynne, deras dygder och brister, och hans toner trängde snart väckande och förädlande till hvarje finskt hjärta. Finlands folk hade funnit, att det utgjorde en nation, en vigtig länk i folkens stora kedja. Men det stannade icke härvid. Man började äfven alt mer att rikta sina blickar utöfver själfva Finlands gränser och fann, att de finska folkens område i grunden sträkte sig långt bortom dem. Det var synnerligen genom Castréns resor och språkliga forskningar som man började uppdaga, att stora landsträckor voro bebodda af folk beslägtade med Finlands. Ej blott lapparna i norra Skandinavien, utan äfven vidt utbredda folkstammar i norra delen af det europeiska Ryssland, med Estland och landområdet kring Volgas öfre och mellersta lopp, samt en stor del af de folk, som bebo norra Asien, talade språk, hvilka mer eller mindre nära öfverensstämde med det finska språket i Finland; ja äfven i ungrarna och, om än i aflägset led, i turkarna såg man samslägtingar. På språkens och äfven den gamla mytologiens grund vidgades det etnologiska begreppet »finne» i högst betydlig grad. Därigenom växte naturligtvis äfven i vetenskapligt hänseende betydligt intresset för det finska folkets etnologi. Men var verkligen denna uppfattning fotad på fullt säkra grunder? Äro bevis hämtade från öfverensstämmelse i språk, myter, seder, bruk, o. d. fullgiltiga bevis för nationers frändskap? Det har ju visat sig, att hela folk kunnat aflägga sitt fäderneärfda språk, sin religion, sina seder, liksom en klädedrägt, och antaga andra folks språk, religion och seder; därpå eger man ju redan många exempel. Så märklig och intressant denna öfverensstämmelse än var, och så mycket som i själfva verket än talade för en slägtskap, åtminstone mellan en stor del af de sålunda till finska rasen räknade stammar, så syntes mig dock, att innan en bestämd öfvertygelse i denna riktning kunde vinnas, man borde söka att genom omfattande studier och undersökningar skaffa sig kännedom om alla dessa folkstammar i fysiskt hänseende, man borde lära känna deras raskarakterer, deras hufvudskålsbildning o. s. v., med ett ord alla de kroppsliga egendomligheter, som oberoende af yttre politiska inflytanden ärfvas från slägte till slägte.

Men äfven ur en annan synpunkt tyktes mig en rent etnologisk undersökning af finnarna och de till den finska rasen räknade folkstammar af nöden.

Under de senare årtiondena arbetade sig som bekant, vid forskarnes försök att uppspåra Europas ur-invånare, en lära småningom fram, hvilken ville bevisa, att denna vår verldsdel först varit allmänt bebodd af *turaniska* folk. Arndt och Rask hade på språkvetenskaplig grund hänvisat på slägtskap mellan nordens tschuder och söderns iberier eller basker; och historikern Rudolf Keyser hade år 1839 bland annat yttrat »en turanisk befolkning har i hela Europa föregått den iraniska», samt att »det finnes altså skäl att antaga, att dessa folkstammar, och kanske andra nu försvunna, med dem beslägtade, alla af turanisk ätt, hafva varit hela Europas äldsta bebyggare». Sven Nilsson sökte på grund af uti skandinaviska stenåldersgrafvar funna, med lapparnas hufvudskålsbildning öfverensstämmande

kraniers form bevisa, att Skandinaviens ur-invånare tillhört samma ursprungliga ras som lapparna (den mongoliska), och han framstälde den åsigten, att detta folk varit utbredt ej blott öfver Skandinavien, utan äfven öfver andra delar af Europa: »Det folk», yttrade han, »hvaraf Lapparna äro de sista till aflägsna vilda fjelltrakter förträngda qvarlefvor i vår Skandinaviska Nord, har således i den äldsta forntiden bebott icke blott de södra delarne af detta land, utan äfven det öfriga norra och vestra Europa: Danmark, Norra Tyskland, Engelska öarna och kan hända äfven någon del af Frankrike o. s. v., ty i alla dessa länder finnas lika beskaffade stenredskap och lika konstruerade grafkamrar som de, i hvilka man hos oss finner hufvudskålar, som, enligt hvad vi här ådagalagt, helt och hållet likna Lapparnas». Till denna lära om turaniska folk såsom ur-invånare i Europa slöt sig Anders Retzius, därvid stödd dels på de nyssnämnde forskarnes uppgifter, dels ock på egna undersökningar af kranier funna i stenåldersgrafvar i olika delar af Europa. »Sannolikt skola», yttrade han, »framtida etnologiska forskningar visa, att ännu både i England, Frankrike, Italien, Schweiz och andra länder, flere smärre stammar af de turaniska forninvånarne här och der qvarlefva, liksom ock spridda familjer här och der förekomma med hela det karakteristiska i växt, rund och fyrkantig kranieform, tschudisk ansigtsbildning, brunett hy och mörk hårväxt». Samma lära hyllades därefter mer eller mindre af åtskilliga andra forskare, bland hvilka i främsta rummet må nämnas K. E. von Baer, som emellertid i denna fråga yttrade sig med reservation. »Att alla Europas ur-invånare», sade han, »må de nu ock hafva invandrat eller icke — för de ariska folken voro de alla ur-invånare — att dessa tidigaste invånare voro brakycefala, kan visserligen ej ännu på länge anses såsom bevisadt, utan må ännu behandlas blott såsom en hypotes, hvilken vinner i sannolikhet och hvilken förtjänar att med bestämdhet uttalas och försvaras, på det den må för somliga trakter erhålla sin fulla bekräftelse eller sin vederläggning». Till ifrågavarande teori slöto sig bland andra äfven Pruner Bey och till en början Broca, men denne sistnämnde blef inom kort lärans lifligaste motståndare, förnämligast sedan han funnit, att baskernas kranieform ej hör till de brakycefala.

Emellertid hade redan i denna läras hemland, den skandinaviska norden, nya undersökningar af åtskilliga stenåldersgrafvar, utförda af B. E. Hildebrand, G. von Düben, förf. själf och O. Montelius ådagalagt, att stenåldersfolket i Sverge varit öfvervägande dolikocefalt, med blott svag brakycefal inblandning, på grund hvaraf Sven Nilsson framstälde den åsigten, att det korta, i gånggriften på Möen i Danmark funna kranium syntes honom utgöra ett »undantagsfall och bevisa att en blandning någon gång redan då egt rum mellan den äldsta befolkningen, som sannolikt tillhörde Lappfolket, och den invandrade, starkare folkstammen, som byggde gånggrifterna». Virchow hade genom undersökning af kranier funna i danska gånggrifter ådagalagt, att den dolikocefala formen bland dem var i hög grad öfvervägande. I England hade redan Thurnam framhållit, att de i detta lands forngrafvar funna dolikocefala kranier i allmänhet härrörde från en äldre tid än de brakycefala.

Således började läran om de europeiska stenåldersfolkens brakycefali och därmed äfven om deras turaniska ursprung altmer vika undan. Men samtidigt hade äfven, i samma mån som forskningen fortgick, människans första uppträdande trängts alt längre tillbaka. Man fann, att den tid, då t. ex. Skandinaviens stenåldersgrafvar bygdes och fyldes med sina lik, utgjorde allenast en *yngre* stenålder, och att bakom densamma låg en oberäkneligt lång tiderymd, en *äldre* stenålder, då människan, hvars redskap mångenstädes anträffades i bengrottor och flodbäddar, uppenbarligen stod på en ännu lägre kulturgrad. Om därför den yngre stenålderns folk visat sig till stor del ej tillhöra brakycefalerna, kunde man ju tänka sig möjligheten, att den äldre stenålderns folk haft en sådan kranieform. Då man närmare granskade de tillsamman med de uråldriga sten- och benredskapen i bengrottorna och flodbäddarna funna, visserligen fåtaliga, men dock vittnesgilla människokranierna, uppdagade man väl, att äfven bland dem de flesta voro dolikocefala; men flera framstående forskare sökte dock att på en del af dessa den äldre stenålderns folk tillämpa läran om slägtskap mellan Europas ur-invånare och turaniska eller mongoliska folk och benämnde dem därför äfven »mongoloida». Till stöd härför åberopades, dels att bland de från den äldre stenåldern härrörande kranierna funnos åtskilliga, brakycefala dels att äfven hos somliga af de dolikocefala en viss likhet med mongoliska kranier förefans. På senaste tiden hafva de Quatrefages och Hamy, bland den äldre stenålderns folk, vid sidan af flera dolikocefala typer uppstält en brakycefal typ, en »type laponoide», åt hvilken de tilldelat en stor utbredning, nästan öfver hela Europa, och hvaraf de trott sig finna rester lefvande, ännu i dag i västliga delar af denna verldsdel, t. ex. i Alpes du Dauphiné. Läran om ett turaniskt ursprung för Europas ur-invånare har altså till en viss grad ännu alt jämt hållit sig uppe, i det att man sökt ådagalägga, att under den äldre stenåldern jämte dolikocefala folk äfven funnits brakycefala, hvilkas hufvudskålsbildning öfverensstämmer med nu lefvande turaniska folks. Men ej nog härmed, man har äfven sökt visa, att ännu i dag bland de europeiska folken — oafsedt de verkligen finska — återstoder af denna turaniska ras fortlefva. de Quatrefages har ju, till och med, såsom bekant, framstält den åsigten, att ännu i senare tider i det preussiska folkets sammansättning finska element i betydlig mån ingått, o. s. v.

Jag har här i korta drag gifvit en teckning af de under senare årtionden framstälda teorier och läror om de europeiska ur-invånarnes turaniska (lapska, finska, mongoliska) ursprung för att betona, att just genom dessa så allmänt hyllade teorier de lapska och finska folken kommit att spela en synnerligen vigtig roll i etnologien. Oafsedt

det stora intresse, som studiet af dessa folk i och för sig erbjuder, synes det, som om en noggrann kunskap om deras fysiska ras-karakterer borde vara oundgängligen nödvändig, innan man, förnämligast på grund af sådana karakterer, droge några så betydelsefulla och omfattande teorier som de nyss anförda om lapska och finska eller i allmänhet turaniska folks utbredning öfver hela Europa i forna tider och deras slägtskap med andra europeiska folk.

En sådan grundlig utredning af de lapska och finska folkens antropologi hade man dock ännu icke företagit. Väl är det sant, att Anders Retzius redan i sitt arbete om Nordboarnes kranier gifvit noggranna skildringar af lappens och finnens kranieform, men han hade för denna skildring tillgång till alt för få sådana kranier, för att man på dem allenast skulle kunna bygga ofvannämnda läror. Under senare år har, hvad lapparna angår, G. v. Düben utgifvit sitt verk öfver detta folk och däri bland annat äfven stadfäst Anders Retzius' uppfattning af lapparnas hufvudskålsbildning; v. Dübens egentliga arbete öfver sistnämnda ämne, som länge motsetts, har dock ännu icke utkommit. Hvad åter finnarna angår, hafva väl af Welcker, Virchow m. fl. några kranier blifvit beskrifna, hvarvid äfven Anders Retzius' framställning, åtminstone af Virchow bekräftats, men dels voro dessa kranier såsom befintliga i utländska museer ej af alldeles säker härkomst, dels voro äfven de för få att lämna några tillförlitliga bevis.

Redan för åtskilliga år sedan syntes det mig därför af nöden att genom noggranna och omfattande undersökningar söka fastställa de lapska och finska stammarnas fysiska ras-karakterer, framför alt deras kranieform, och jag fattade beslutet att i min mån söka verka för detta mål. Andra göromål och omständigheter stodo länge hindrande i vägen, och först år 1873 blef det mig förunnadt att med allvar egna mig åt dessa arbeten. Då emellertid såsom nämdt, de i Sverge boende lapparna redan blifvit föremål för genomgående undersökningar af G. v. Düben, beslöt jag att med förkärlek fullfölja studiet af de egentligen finska folken. De ämnen jag uppstälde till utredning, utgjorde hufvudsakligen:

1. De fysiska karaktererna hos de i själfva Finland boende folkstammar eller rasgrenar: tavaster, karelare, savolaksare, kväner.
2. De fysiska karaktererna hos de utom själfva Finland boende finska eller med finnarna beslägtade folkstammar eller rasgrenar: ester, tscheremisser, tschuvascher, mordviner, voguler, ostjaker, syrjäner, samojeder.
3. Uppspårandet af dessa stammars inbördes slägtskap, deras flyttningar och utbredning samt deras nuvarande och forntida kultur, deras seder, bruk, redskap och klädedrägt m. m.

För utförandet af dessa undersökningar fordrades ovilkorligen långvariga och vidsträkta resor genom alla de af dessa folk bebodda länder. Till att börja med beslöt jag att genom färder bland Finlands tavaster, karelare och savolaksare söka utreda de rörande dessa stammar uppstälda frågor och företog därför under sommaren 1873 i sällskap med professor Christian Lovén och medicine doktor Erik Nordenson, hvilka äfven slutit sig till expeditionen, en resa i dessa delar af Finland. För de väsentliga resultaten af denna vår resa redogjorde jag i den 1875 utkomna berättelsen öfver förhandlingarna vid den i Stockholm 1874 hållna antropol.-arkeologiska kongressen. Nordenson och jag gjorde dess utom ett kort besök bland de vid Volga boende finska stammarna. I följd af andra vigtiga arbeten, som kräft mycken tid och ansträngning, har jag sedermera varit urståndsatt att fullfölja undersökningarna efter den utstakade planen. Nu sedan min verksamhet med bestämdhet länkats åt annat håll, hyser jag föga hopp om att kunna få tillfälle till arbetets fortsättning. Detta arbete är ej häller nu mera så nödvändigt, emedan i själfva Finland under de senare åren ett kraftigt intresse för dessa frågor framträdt; och för deras utredande hafva bättre utrustade målsmän tagit de finska folkens antropologi om hand. Detta glädjande förhållande har till och med gjort mig tveksam, huruvida jag borde nedlägga min talan, så mycket mer som utgifvandet af detta verk genom omständigheternas tvång under åratal fördröjts. Då jag emellertid dels af Karolinska Institutets Lärarekollegium uppburit ett större understöd såsom bidrag till arbetets utgifvande, då vidare af professor v. Düben de finska kranierna i Karolinska Institutets museum stälts till mitt förfogande för att beskrifvas, och då slutligen en stor del af de för arbetet afsedda afbildningarna och kraniemätningarna m. m. sedan flera år tillbaka legat färdiga, så har jag beslutat att utgifva arbetet sådant det är och sålunda åtminstone till någon del bidraga till de vigtiga frågornas utredning. Det kunde säkerligen hafva höjt verkets värde, om det varit möjligt att bifoga aftryck af åtminstone en del af de fotografier öfver tavastländska och karelska typer m. m., som af oss utfördes under resan i Finland. Detta skulle emellertid hafva medfört en så ansenlig kostnad, att jag måst afstå därifrån och i stället endast lämna en del af dem återgifna i kopparetsning och xylografi. Oaktadt min moder, Fru Emilia Retzius, stält till mitt förfogande ett betydligt penningebidrag för arbetets illustrerande och utgifvande, har jag likväl ej kunnat i sådana afbildningar meddela så många af dessa fotografier som jag skulle önskat. Af dem, som här lämnas, anser jag dock åtskilliga ega verkligt värde för antropologien.

Blick på finska folkets politiska historia.

De historiska källorna gifva oss endast ytterst sparsamma och tvetydiga upplysningar om de finska folken före dessas införlifvande med det svenska. Om man också redan i Herodotos' skildringar af skytherna och dessas grannar i norr kan ana, att bland dem gömma sig folkstammar af finsk ras, så förlora sig likväl dessa skildringar så uti fornsagans dunkel, att intet säkert kan ur dem frammanas. Begreppet »skyth» är uppenbarligen för Herodotos mycket vidsträkt och hans uppgifter om dem till stor del fotade på lösa hörsagor. Några af dessa hans uppgifter synas mig dock värda att lägga märke till. Sedan han beskrifvit åtskilliga sydligare boende skythiska och några andra till dem angränsande stammar, säger han (IV, 23):[1] »Ända till dessa Scythers område är allt det land, som vi beskrifvit, en enda slättmark, med åkermylla; men derifrån blir marken stenig och hård. Och på andra sidan om denna icke obetydligt vidsträckta stenbundna trakt, bo, vid foten af en hög bergskedja menniskor, hvilka samt och synnerligen, män och qvinnor likaledes, skola vara födda flintskalliga; äfven äro de plattnästa, och hafva en stor haka[2]. De tala ett eget tungomål, men bruka Scythisk klädedrägt, och lefva af frukter. Ponticum är namnet på trädet, hvaraf de lefva, hvilket är ungefär så stort som (det vilda) fikonträdet, och bär en kärnfrukt som liknar en böna, men har en kärna. När denna frukt är mogen, pressa de den i dukar, och saften som afrinner är tjock och svart, och kallas aschy. Denna saft slicka de, eller ock dricka de den, blandad med mjölk; och utaf groset efter saften göra de kakor, som de äta. Boskap hafva de icke mycket, emedan betet derstädes är klent. Hvar och en bor under ett träd, och under vintern betäcka de trädet med ett hvitt filttäcke, men under sommaren hafva de intet täcke». — — — — (Kap. 25). »Så långt känner man. Men om landet ofvan om de flintskallige vet ingen att berätta något för sant, emedan höga obanade berg, hvilka ingen menniska kan öfverstiga, bilda en skiljemur dem emellan». Kap. 28. »Hela det ofvanbeskrifna landet har en så hård och sträng vinter, att under åtta månader herrskar en alldeles olidlig köld. — — — — Och hafvet fryser till, och hela den Cimmeriska Bosporus; och de inom grafven boende Scytherna göra fälttåg på isen och köra deröfver med vagnar till Sinderna på andra sidan. På detta sätt fortfar vintern under de åtta månaderna, men äfven under de fyra återstående är det kallt.» »Men om de Hyperboreiska menniskorna berätta hvarken Scytherne något, ej häller de andra folken i detta land.» (Kap. 32). Vidare nämner Herodotos bland skythernas grannar ett folk med namnet budiner, om hvilka han yttrar (Kap. 108): Budinerna, som utgöra ett stort och talrikt folk, hafva samt och synnerligen högst ljusblå ögon och ljusa hår. De hafva i sitt land en trästad. — — — — Budinerna, som äro ur-invånare i landet, vandra omkring med sina hjordar — — — — och hela deras land är betäckt med tjocka skogar af mångfaldiga trädslag». Om skythernas seder och bruk berättar Herodotos bland annat, att de bereda sig ett slags svettbad (Kap. 73): »de sätta tre stänger lutande mot hvarandra, omkring hvilka de spänna ylletäcken, och sedan de fästat dessa så tätt som möjligt, kasta de glödgade stenar i en balja, som är ställd i midten af stängerna och täckena». I dessa Herodotos' uppgifter kan man ej utan skäl finna antydningar om finska folk. Skildringen af de »flintskallige» tyckes röra ett folk boende vid Uralkedjan; att de äro plattnästa och hafva stor haka, kan väl hänvisa på finsk (turanisk) ras. Det träd, hvars frukt de förtära, var antagligen Pinus cembra. Om den uppgiften, att de bo under träd, som de om vintern betäcka med ett hvitt filttäcke, skola vi längre fram vid skildringen af finnarnas kota, utförligare orda. Beskrifningen på vinterns stränghet, på hvilken Herodotos för öfrigt ännu utförligare ingår, i det han söker såsom snö förklara den fjäder, som enligt hans sagesmän under större delen af året i massor flyger kring i luften och gör landet obeboeligt — pekar äfven på ganska nordliga trakter. Hvad åter budinerna angår, kunna deras »högst ljusblå ögon» och »ljusa hår» passa in såväl på finska som på germaniska folk. Emellertid äro såsom sagdt dessa uppgifter hos Herodotos alt för sparsamma och otydliga, för att man af dem skulle kunna draga några egentliga slutsatser.

---

[1] Herodots från Halicarnassus muser. Öfvers. af Fr. Carlstedt. 2:a delen. Stockholm 1833.

[2] Jag har ändrat öfversättn. *lång haka* till *stor haka*, emedan detta senare är ordagrannare och äfven mera betecknande; sannolikt menas härmed egentligen »stor och bred haka eller underkäk».

Den som därnäst i forntiden omtalat finska folkstammar, och hvars yttranden äfven oftast anföras i denna fråga, är såsom bekant Tacitus. I sin »De Germania» (Kap. 46) tecknar han sina »Fenni» på följande sätt:

Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non Penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus. Sola in sagittis spes, quas inopia ferri, ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset.

Om denna Tacitus' skildring af Fenni hafva många författare yttrat sig, och deras meningar hafva utfallit ganska olika. Somliga anse, att Tacitus i dessa Fenni beskrifvit de verkliga finnarna, andra att han afsett lapparna. Sålunda fann en af de största autoriteterna, M. A. Castrén[1], i Tacitus' beskrifning öfver Fenni ingenting som ej kunde tillämpas på finnarna, enligt den föreställning han gjort sig om deras forntid, ja han ansåg det till och med sannolikt, att för två tusen år sedan lappar och finnar voro ett och samma folk. En af de senaste författarne i ämnet, G. von Düben[2], sluter sig däremot till den åsigten, att Tacitus i sina Fenni skildrat lapparna, bland annat just på den grund, att den kulturgrad, Tacitus' Fenni hade, var vida lägre än den de rätta finnarna vid den tiden troligen besuto. För öfrigt ser von Düben i Tacitus' Sitones de finska kvänerna. För min del anser jag det icke möjligt att utreda denna fråga, då Tacitus' skildring är så knapphändig och tvetydig, ett förhållande som är ganska naturligt, då han om så aflägset boende folk endast kunnat hafva lösa hörsagor till sitt förfogande. Jag anser därför med Castrén, om ock på annan grund, att man vid denna Tacitus' framställning kanske »fästat större vigt än den i sjelfva verket förtjenar.»

På de uppgifter hos öfriga forntida klassiska författare, hvilka möjligen kunna afse finnarna, vill jag här ej häller närmare ingå, emedan äfven dessa uppgifter synas mig altför tvetydiga för att lämna någon verklig upplysning i denna fråga. Däremot finnas i de fornnordiska sagorna några framställningar som jag ej bör förbigå. En del författare hafva i dessa sagors *jotuner* sökt att skåda ett finskt folk. Nu senast yttrar därom t. ex. Koskinen[3], efter att hafva framhållit huruledes Tacitus' Fenni stodo på en låg kulturgrad: »Deremot stodo de Finnar, hvilka vid Skandinavernas invandring herskade i Sverige och Norge och hvilka i de skandinaviska sagorna vanligen benämnas Jotuner, på en högre bildningsgrad, kände synbarligen både jernsmide och åkerbruk och voro i synnerhet ryktbara för sin trolldomskonst. För öfrigt beskrifvas de såsom ett krigiskt jättefolk, med hvilket Skandinaverna ofta fingo bestå svåra strider. — — — — En gren af detta folk bodde äfven i Finland, och de skandinaviska sagorna omnämna härstädes finska konungar, med hvilka de svenska regenterna af Ynglingaätten voro i mångfaldig beröring. I Finlands egna fornsägner kallas de *Hiidit* och *Jättiläiset,* stundom äfven *Jatulit* och *Jotunit.* De hafva vid Finnarnes inflyttning slutligen försvunnit härifrån, lemnande efter sig såsom minnesmärken såväl stenrös och borgruiner som bära deras namn, som ock stenredskap och ovanliga ortnamn, hvilka synas leda sitt ursprung från dem. Likadana ortnamn i nordvestra Ryssland gifva skäl till den förmodan, att de forn-*tschuder,* om hvilka detta lands sagor tala, äfven hafva tillhört denna gemensamma urbefolkning, hvilken sålunda skulle i den gråa forntiden upptagit hela det norra området från Ural till Atlantiska oceanen.»

Men hvari ligger nu beviset för att dessa »jotuner» varit af finsk ras? Mig synes denna teori icke ega bättre grunder än öfriga teorier om Europas ur-invånare. Tvärt om torde — för såvidt jotunerna utgjort ett verkligt folk och funnits till ej blott i sagan, och för såvidt de varit stenålderns folk, som efterlämnat stenrös m. m. — torde, säger jag, detta fornfolk varit af helt annan ras än den finska. Därom lämna de numera i ganska talrik mängd tillvaratagna kranierna ur stenåldersgrafvarna i Skandinavien och andra europeiska länder tydliga vittnesbörd; den starkt utpräglade dolikocefala formen är hos dem så öfvervägande, att de fåtaliga tillsammans med dem funna brakycefala kranier, som skulle kunna gälla för finska, ej förmå bevisa något mot dem. Det är ganska sannolikt, att under stenåldern och äfven under de tiderymder, som följde näst därefter, folk af närslägtadt ursprung bebott hela det norra området från Ural till Atlantiska oceanen, men däremot är det föga antagligt, att dessa folk varit finska. Tyvärr eger man hittills från själfva Finland inga kranier från stenåldern; de skulle, hvad detta land angår, kunna afgifva ytterst intressanta vittnesbörd om själfva Finlands ur-invånare.

Sagorna om »jotunerna» lämna vi sålunda åt sitt värde. Däremot har man med mycket mera skäl anfört såsom hörande till finska folkens historia de skildringar och uppgifter om *bjarmerna,* hvilka bodde vid stränderna af Dvina och Hvita hafvets kuster. Den norske vikingen Other (Ottar), som lefde i nionde seklet och antagligen var den förste som besökt Bjarmaland, afgaf vid återkomsten därifrån till Konung Alfred af England en berättelse

---

[1] M. A. Castrén. Nordiska Resor och Forskningar. Bd. IV s. 151, Helsingfors 1857.

[2] G. v. Düben. Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de svenske. Stockholm 1873.

[3] Y. Koskinen. Finlands Historia, öfvers. af R. Hertzberg. Stockholm 1874, s. 2.

om denna sin resa[1]. Denne yttrar bland annat, att »vid södra ändan af detta land (Norge) på andra sidan fjällen ligger Sverge (Sveoland), sträckande sig norrut; mot landet i norr ligger Kvänland». Häraf framgår således, att kvänerna redan på denna tid funnos vid norra delen af Norge. Vidare säger han: »Kvänerna härja stundom hos Norrmännen öfver dessa fjäll, stundom Norrmännen hos dem.» Han förtäljer, att sedan han först seglat norrut, vek landet rätt i öster och sedan söder ut, och han följde det, tills han träffade en stor flod som gick upp i landet (antagligen Dvina); i denna seglade han in. Beormernas (Bjarmernas) land var väl befolkadt o. s. v.

Bjarmaland blef snart i Norge beryktadt för sin rikedom, och vikingar lockades däraf dit till handels- och plundringsfärder. Sålunda gjorde Harald Hårfagers son, Erik Blodyxa, omkring år 920 ett plundringståg dit; och norrmannen Karli och hans broder Gunnstein tillsammans med Thorer Hund företogo år 1026 en resa till Dvinas utlopp. Sedan de gjort uppköp af pelsverk, landstego de en natt i hemlighet för att plundra bjarmernas i en lund belägna och af en hög skidgård omgärdade heliga begrafningsplats. Här beräknade de att finna stora skatter, emedan bjarmerna skulle hafva för sed att vid hvarje rik mans död gifva hälften af hans egodelar åt den döde. Midt på begrafningsplatsen funno de Jumalas bild med en tung dyrbar kedja kring halsen och en med silfvermynt fyld skål på knäna. Norrmännen plundrade här och förde lyckligen sina stulna skatter till skeppen samt undkommo till sitt hemland, där sedermera såväl genom deras färd som genom andra dylika ryktet om Bjarmalands rikedomar fortlefde i sagorna. I bjarmerna hafva forskarne ej utan skäl sökt återfinna *permierna,* hvilka bodde norr om de bulgariska folken och genom handel med dessa folk längs Vytschegda och Kama och till landet vid Dvina förvärfvade stora rikedomar. Enligt Castrén[2] äro väl bjarmer och permier samma folk, men på det sätt, att det gamla Bjarmaland i sig innefattar det Permiska området[3]. Bjarmaland var ock på denna tid ett stort och mäktigt rike. *Permierna* »utbredde sig» enligt Castrén »från Ural till floderna Kama och Wjatka samt i sednare tider till Wijtschegda och Dvina. Vester om denna stam bodde förmodligen *Wesser* eller *Tschuder,* af hvilka numera endast svaga lemningar förekomma. De så kallade *Merja* och *Muroma* folken synas hafva uppehållit sig något sydligare, eller vester om Tscheremisser och Mordviner. Norr om Permierna bodde ännu i en ganska sen ålder enligt Sjögrens mening *Jemerna* eller *Heme*-folket, d. ä. de nuvarande Tavastarnas förfäder, och utsträckte sig från Ural ända till Ladoga sjön. Ännu nordligare än Jemerna, lefde den *Karelska* stammen vid Dvina och längs Hvita hafvets kuster. Aldra nordligast uppehöllo sig *Petschererna,* hvilka måhända voro en utgrening af Karelarne»[4].

Den egentligen så kallade finska stammen sönderfaller, säger Castrén, i särskilda grenar, af hvilka de förnämsta äro *karjalajset* (karelare) och *hämäläiset* (tavaster) eller de ryska krönikornas *jam, jem.* Såsom en utgrening af karelarna räknas, utom savolaksarna, de så kallade *kvänerna* eller *kajnulaiset,* och nära befryndade med tavasterna äro: *wesser* eller *tschuder, woter* eller *watjalaiset, ester* eller *wirolaiset* samt *liver.* Dessa folkslag, ehuru nära befryndade och i besittning af samma språk, hafva dock under sin vistelse i norden ej utgjort något helt, ett enda folk, utan städse varit åtskilda och ofta lefvat i fientligt förhållande. Beträffande *kvänerna,* om hvilka jag ofvan anfört Others uppgift, att deras land låg invid nordliga Norge, finner äfven Castrén ganska sannolik den förmodan, att de utgjort en utgrening af den karelska stammen, och att de från Hvitahafskusten kommit öfver landryggen till trakten af Kajana, samt därifrån utbredt sig rundt omkring hela den norra delen af Bottniska viken; »både de svenska och finska Kvenerna», säger Castrén, »tala ännu i dag en karelsk munart.» Redan på Harald Hårfagers tidehvarf uppgifvas kväner såsom boende väster om Bottniska viken och sägas hafva utbredt sig ända till Helsingland. Då Thorulf Kweldulfson, åt hvilken Harald gifvit Lappland i förläning, år 877 befann sig där, ankommo sändebud från kvänernas konung Faravid, hvilka begärde hjälp mot karelarna, som anställde härjningar i deras land; Thorulf vann då i förening med kvänerna en lysande seger öfver karelarna. Dessa väster om Bottniska viken boende kväner antagas sedan hafva öfvergifvit dessa näjder, troligen i följd af den pågående kolonisationen af norrmän och svear. Redan i 11:te seklet synas kvänerna hafva blifvit skattskyldiga under Sverge, och kristendomen lär under samma sekel blifvit för dem predikad.

Emellertid stå vi härmed inför den svårlösta frågan om de finska stammarnas vandringar till och bosättning i Finland. Att finnarna före sin inflyttning till Finland varit bosatta i det nordliga Ryssland, har redan länge varit antaget. Sjögren kom genom sina forskningar och resor till följande åsigter om deras boningsplatser därstädes. Syrjänerna skulle fordom hafva utsträkt sina hemvist till mynningen af Dvina och mot nedersta loppen af Petschora och Mesen samt vid Pinega ända till Ishafvet; åt väster gränsade de till finnar och lappar, hvilka senare äfven utom Finland bott sydligare än nu. Senare skulle finnarna trängt fram och slagit sig ned ända till Dvinas mynning; syrjänerna trängdes undan mot norr och öster. Karelarna hade intagit området väster om syrjänerna med Ishafvet i norr samt landet vid Ustjug och Vytschegda i söder. Jämer eller tavaster och ester bebodde trakterna

[1] Iduna, fjärde häftet. Stockholm 1813. — Castrén, Nord. Resor och Forskningar Bd. IV s. 155. — G. v. Düben. Om Lappland och Lapparne s. 351 ff.

[2] Castrén, Nord. Resor och Forskningar Bd. IV s. 146. — Koskinen, Finlands Historia s. 12.

[3] Castrén, *Anmärkningar om Savolotschesskaja Tschud.* — Nord. Resor och Forskningar Bd. V (Suomi 1848).

[4] Castrén, Nord. Resor och Forskningar Bd. IV s. 153.

från Östersjön till Ladoga och Onega. Vid sin vandring hade karelarna dragit sig västerut, tavasterna rörde sig åt nordväst inåt Finland. De olika finska stammarna drogo för öfrigt omkring i norra Ryssland såsom jägare, fiskare och nomader. Åsigten om karelarnas hemvist vid Dvina grundade Sjögren förnämligast därpå, att kring nedre Dvina talrika karelska ortnamn förekomma, liksom i allmänhet hela trakten väster om denna flod vimlar af ortnamn, som likna finska och lapska[1].

Hvad beträffar *karelarna*, antyddes ofvan den uppfattningen, att deras första af historien kända hemvist vore belägna i det ryktbara Bjarmaland. Härifrån synas de, efter somliga forskares åsigt, redan i åttonde seklet hafva utbredt sig öfver landåsen, ända rundtomkring den Bottniska viken, och blifvit kända under namnet *kväner* eller *kainulaiset*, ett namn som i trakten af Torneå ännu tillägges västerbottniska finnar och svenskar. »Troligen var i fordna tider hela landsträckan från Hvita hafvets östra del, ända till Bottniska viken, mera eller mindre starkt befolkad af Finnar, tillhörande den karelska stammen»[2]. Karelen omtalas bland annat i Olof den Heliges Saga, i det att denna saga låter lagman Torgny säga, att konung Erik Emundsson lade under sig (d. v. s. kräfde skatt i) Finland, Kyrialand (Karelen), Estland, Kurland m. m. I ryska krönikor omtalas strider mellan Novgorodska ryssar och karelare (år 1149). Några år tidigare (1143) sägas karelare hafva gjort ett plundringståg mot jämerna o. s. v.

I sin afhandling om det urfolk, som i den ryska sagan bär namnet *Savolotschesskaja Tschud*, har Castrén[3] sökt visa, att detta folk, som uppenbarligen bebodde landet vid Dvinafloden ända till Hvita hafvet, icke blott varit af finsk upprinnelse, utan äfven verkliga finnar, ja att de efter all sannolikhet varit de skandinaviska sagornas beormer eller bjarmer. Castrén anser ock, att man kan »vara befogad till den slutsats att karelarne en dag utsträckt sina bostäder ända upp till Ishafvets kuster»[3]. Han menar nämligen att Nestors »Savolotskaja Tschud just utgör en benämning på karelarne», och han antager möjligheten af att namnet »Savolaks härstammar från det ryska Savolotschje».

Tavasterna (jämerna) omnämnas första gången i en rysk krönika såsom år 1042 besegrade af Wladimir Jaroslaws son. Sjögren grundade på krönikeuppgifterna den åsigt, att en del jämer vid slutet af 11:te seklet ännu skulle uppehållit sig i Bjarmaland eller Sawolotschie, söder om karelarna och utsträkt sig från Ural ända till näjden af Ladoga. En utgrening af dem, wesserna och woterna, hvilka båda af ryssarna kallades tschuder, skulle utsträkt sig från Bjelosero intill det nuvarande Ingermanland. Sedan nämnas åter i krönikorna flera strider mellan jämer (tavaster) och karelare. Jämerna utdrefvos, enligt Sjögren, af karelarna från sina hemvist vid Ladoga och nedsatte sig sedan i Finland. Castrén hyllar ej alldeles denna åsigt, att tavasterna ännu i 11:te århundradet lefde i Ryssland från Ladoga öster ut intill södra Savolotschie. Han anser tvärt om »sannolikt, att grenar af denna stam före Ruriks tider, kanske redan i en aflägsen forntid, tagit Finland i besittning. I och med detsamma som finnarne kommo till Östersjön, hvilket icke kunde ske långt efter, men väl vida före Christi födelse, stod äfven vägen öppen för dem till Finska och Bottniska viken. Såsom mera sydligt boende än karelarne, nådde tavasterna tidigare hafskusten, utmed hvilken de sedan synas hafva koloniserat på hvardera sidan af Finska viken och längs Bottniska vikens vestra kust.»

För öfrigt, säger Castrén, vore det en ringa möda att spåra finnarna tillbaka ända in i Sibirien; ty till Asien lägger han det finska folkets vagga, och han tillerkänner samojederna ett gemensamt ursprung med både finnar och turkar eller tatarer. »Mig vill det synas», säger han, »såsom skulle de finska, de turkiska och samojediska folken bilda en inom sig sluten grupp, hvilken så till sägandes utgör en förbindande länk mellan de *gula* och *hvita*, de mongoliska och kaukasiska raserna»[4]. — — — »Nu är det en af historici allmänt antagen mening, att den finska folkvandringen fortgått ifrån sydost till nordvest, och denna mening är i sjelfva verket den rätta. Säkra spår efter finnarne upptäckas ännu i de sydliga delarne af Tobolska guvernementet, och jag är fullkomligt öfvertygad derom, att samma spår fortgå ända till mellersta Altaj-kedjan. Men om äfven den allt härjande tiden tilläfventyrs skulle hafva utplånat alla minnen af Fornfinnarnes tillvaro längre in i Asien, så kunna dock spår efter den allmänna finska stammens vistelse utpekas åtminstone ända till *Altaj*. Såsom till en del redan af Klaproth är ådagalagdt, finnas åtskilliga små Samojed-stammar ännu i dag bosatta i nejden af mellersta Altaj. Nordvest om dem anträffas Ostjaker och Voguler, som sträcka sig ända till de Uralska bergen. Derefter vidtager den Permska stammen och utbreder sig i nordvestlig riktning genom guvernementerna Perm, Vjatka och Vologda, samt en liten del af Archangelsk, under de särskilda namnen af Permier, Votjaker och Syrjäner. Sedan fortgår den finska stammen, delad i tvenne grenar, den ena sydligare, bestående af Vesser (Tschuder), Tavaster och Ester, den andra åter nordligare och omfattande Karelarne. För att nu de sistnämnde, till följd af den nordvestliga riktning, uti hvilken

[1] A. J. Sjögren, Gesam. Schriften I. — O. Donner, Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utg. af Finska Vetensk.-Societeten H. 24. Helsingfors 1875.

[2] M. A. Castrén, Nordiska Resor och Forskningar Bd. IV s. 157.

[3] M. A. Castrén, *Anmärkningar om Savolotschesskaja Tschud.* Suomi 1844. — Nordiska Resor och Forskningar Bd. V s. 61.

[4] M. A. Castrén. *Hvar låg det Finska folkets vagga?* Föredrag hållet i Universitetets sollennitetssal d. 9 Nov. 1849. — Nordiska Resor och Forskningar Bd. V s. 128.

finska folkvandringen fortgått, skulle nå sina nuvarande nordliga bostäder i Kemska kretsen af Archangelska guvernementet, kunde de ej gerna undvika det sydliga Dvina-landet. Detta land förvarar i sjelfva verket ett och annat spår af Karelarnes dervaro.»[1] Det synes, säger vidare Castrén, »såsom skulle den permska stammen begynt sprida sig alltmera norrut, följande i hack och häl på Karelarne, utan att dock hinna få fast fot vid hafvet, förrän Novgoroderne inkräktade Dvina-landet och derigenom åtskilde hvardera stammen, så att Karelarne nödgades draga sig till vester, men Permierne deremot hålla sig öster om Dvina. Fullkomligt grundad är således Schönings mening, att Jumala-templet låg i medelpunkten af de länder, dem Finnar befolkade; ty i trakten af nedre Dvina sammanstötte *Permier* och *Syrjäner* och *Karelare, Vesser* (vid Bjelosero och Onega), samt kanske äfven *Jemer* eller *Tavaster*. Ja här återfinnas till och med några spår efter Lapparne, fastän lika glesa, som de, hvilka qvarblifvit efter Permierne.» Dessutom lämnar lapparnas »nära förvandtskap med Finnarne, samt begge stammarnes gemensamma vandringar i öfrigt, det starkaste stöd för den mening, att de äfven här broderligen åtföljt hvarandra. Att sluta af den finska folkvandringens allmänna karakter, skedde det första uppbrottet af Lapparne. Finnarne, som efterföljde dem, blefvo åter beledsagade af den permska stammen.»

Nyligen har O. Donner uti en afhandling »om finnarnes forna boningsplatser i Ryssland»[2] beträffande den väg, på hvilken finnarna invandrat till sina nuvarande boplatser framstält åsigter, som afvika från Sjögrens och Castréns. Hvad först angår frågan, om karelarna inflyttat till Finland från landet vid nedre Dvina, anser Donner det ännu icke med full säkerhet afgjordt, att de i norra Ryssland fordom boende tschuderna till sin hufvudmassa utgjorts af karelare. Flera af de bevis som anförts för antagandet af karelarnas vistande vid Dvinas nedre lopp, kunna lika väl hafva afseende ensamt på lapparna, hvilka ju ock skola hafva invandrat till sina nuvarande hemvist från norra Ryssland. Donner, som anser, att de inom Ryssland förekommande ortnamnen, hvilka förklarats dels ur finskan dels ur andra beslägtade språk, ännu torde böra underkastas en förnyad granskning, säger, att alla stridiga åsigter bäst kunna sammanjämkas i följande uppfattning. »Lapparne äro de, hvilka tidigast uppträda såsom inbyggare af nejderna kring Dvinas mynning och södra kusten af ishafvet. Från dessa trakter drogo de sig vestligt till Finland, Norge och Sverge, kvarlemnande enskilda utposter, af hvilka några ännu långt in i den historiska tiden förekomma i sydligare trakter. Så kallas ännu i 14 årh. invånarne kring Onega *lappar* och *tschuder*, och intill slutet af samma århundrade funnos ännu kringstrykande lappar på motsvarande breddgrader i Finland. Men redan i början af den historiska tiden finner man de begge finska hufvudstammarne, jämer och karelare, på sina nuvarande boplatser, dit de sannolikt blifvit småningom undanträngda från sydligare nejder af de frambrytande slaverna.» Sannolikt är, »att hufvudmassan af de forna Finnarne, både Jämer och Karelare, en tid varit bosatt åtminstone så långt åt söder som öfversta loppet af Volga, der de stodo i långvarig och allra närmaste beröring med Mordviner och Tscheremisser. Endast framträngandet af andra folkslag, här väl närmast slaviska stammar, förmådde dem att draga sig undan åt vester och nordvest. För att uppnå sina nuvarande boplatser hade Karelarne sin närmaste väg i trakterna af Onega, Ladoga och Finska viken, der de vid stränderna af den sistnämnda uppblandades med Tavaster.» Enskilda hopar torde väl ock hafva kunnat draga sig norrut till Dvinafloden, hvilken de följt ända till hafvet. »Håller man sig endast till den språkliga öfverensstämmelsen, så blefve ordningen för de finska folkens vandring genom mellersta Ryssland, sedan de öfverskridit Ural, följande: Karelare, Jämer och Liver såsom en sammanhängande grupp, i norr följda af Lapparne. Närmast öster om de förra Mordviner, samt efter dem Tscheremisser, hvilka slutligen följas af Votjaker, Permier och Syrjäner, de sistnämnda på mera nordlig breddgrad.»

Donner anser nu på åtskilliga grunder, att finnarnas boplatser i Ryssland varit sydligare än man hittills antagit. Å andra sidan kan man, säger han, ej förlägga karelarnas hemvist i Ryssland alt för långt sydligt, då de ständigt, såsom språket utvisar, stått i nära beröring med lapparna. Han anser, att den nordliga gränsen för finnarnas vandringar ej gärna kan sättas mycket högre än Vjatka, Kostroma och Jaroslav, kanske äfven Vladimirska guvernementet, altså en sträcka som senare intogs af tscheremissiska och mordvinska stammar, hvilka påtagligen följde sina anförvandter i spåren. »Man torde derföre icke mycket misstaga sig, om man anser den finska stammen och bland dem Karelarne hafva rört sig åt vester hufvudsakligen i nyss antydda riktning, med enskilda afvikelser af mindre grenar längre åt norr och söder.» Syrjänerna åter hade då måhända ännu icke utbredt sig synnerligen långt åt väster; de antagas sannolikt hafva kommit till sina nuvarande boplatser från trakterna af öfre Kama; den nordliga delen af Permska guvernementet och i synnerhet gränslandet vid Ural torde varit hela permiska stammens egentliga fädernesland. Därifrån kan man genom ortnamn spåra dem öfver Ural till Tobol, Irtisch, ja ända till Ob. Donner kommer till den slutsats, att bland alla finska folk, som uppehålla sig i det inre af Ryssland, mordvinerna stå finnarna närmast. Finnarna synas hafva till Finland invandrat i nordvästlig riktning från de trakter, som ännu utgöra mordvinernas nordvästliga gräns. »Vi ledas sålunda på skilda vägar till

[1] M. A. Castrén. *Anmärkningar om Savolotschesskaja Tschud.* Suomi 1844. — Nordiska Resor och Forskningar Bd. V p. 40.

[2] O. Donner. *Om finnarnes forna boningsplatser i Ryssland.* — Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utg. af Finska Vetensk. Societeten H. 24. Helsingfors 1875.

den sannolika slutsats, att Finnarne vid den kristna tideräkningens början befunno sig i midten af Ryssland, närmast i beröring med Mordvinerna i sydost samt i vester och nordvest anslutande sig till germaniska och littauiska folk.» Detta resultat är enligt Donner egnadt att sprida ljus öfver de inom finskan så talrikt förekommande låneorden från gotiskan och littauiskan, på hvilka Ahlqvist och Thomsen gjort forskningen uppmärksam, i det den sistnämnde antager att finska språket för halftannat eller tvåtusen år sedan varit utsatt för inflytandet af germaniska dialekter, talade af folk, som bott i mellersta Ryssland eller i de nu varande ryska Östersjöprovinserna. Slutligen må nämnas, att Donner anser åsigten, att kvänerna tillhört karelska stammen vara grundad på mycket svaga skäl.

Jag har här endast kunnat anföra de hufvudsakliga åsigterna och teorierna om de finska stammarnas vandringar från öster och boningsplatser i Ryssland före inflyttningen till deras nuvarande bostäder. Dessa frågor utgöra de intressantaste, men tillika utan' tvifvel de svårlöstaste, som finnarnas förhistoria har att erbjuda. Såsom ofvan är antydt, äro de anförda teorierna, oafsedt de ytterst knapphändiga sago- och krönike-uppgifterna, grundade på språkforskningens vigtiga resultat, och därvid förnämligast på de gamla ortnamn, som stammarna under sina kringflyttningar lämnat efter sig i arf å de trakter, där de varit bosatta. Säkerligen komma ytterligare undersökningar i denna riktning att bringa frågorna ännu närmare sin lösning. Men äfven genom andra medel kunna bidrag härtill vinnas. Det är största hopp om, att arkeologien genom undersökning af grafvar, fornredskap och minnesmärken skall kasta ett ännu knapt anadt ljus öfver dessa dunkla skiften i fornfinnarnas förhistoriska tid. Men därjämte är det min tro, att etnografien genom granskning af folkstammarnas i Asien och Ryssland ännu lefvande afkomlingars seder, lefnadssätt, boningar, redskap m. m. skall i någon mån bidraga till frågornas lösning, och slutligen kan möjligen äfven antropologien genom undersökning af de i grafvarna funna kranier och skelettdelar och genom forskning å de ännu lefvande stammarnas fysiska karakterer lämna sin skärf till samma frågors besvarande. Jag hade hoppats att själf kunna få göra försök i sistnämnda riktningar; då emellertid dessa försök blifvit afbrutna redan i sin början, kan jag endast uttala det hopp, att andra forskare med samma intresse för ämnet, men med mäktigare krafter, snart må gripa verket an.

Jag vill därför här, innan jag öfvergår till det ämne som egentligen utgör föremål för denna bok — skildringen af de fysiska karaktererna m. m. hos det nuvarande Finlands förnämsta stammar — endast med några korta drag söka teckna dessa stammars öden efter deras bosättning i detta land. Tidpunkten då de anlände till Finland är, såsom vi ofvan sågo, ännu icke möjlig att bestämma. Några hållpunkter tror man sig dock ega. Med en viss sannolikhet har man å ena sidan sökt bevisa, att finnarna vid den kristna tideräkningens början befunno sig midt inne i Ryssland; å andra sidan veta vi, att de vid svenskarnas korståg till Finland år 1157 voro bofasta åtminstone i södra delarna af detta land. Sålunda böra de hafva dit inflyttat under det första årtusendet af vår tideräkning; somliga förmoda, att det skett snarare vid eller kort efter dess midt än mot dess slut, andra åter att denna invandring skett i 8:de och följande sekler. Såsom landets ur-invånare kunna de i alla händelser ej betraktas; men hvilken folkstam som före dem bebott Finland, veta vi icke med någon säkerhet. Om sagornas »Jotunit» och »Hiidet» har redan ofvan nämnts, att de gifva föga ledning för frågans besvarande. Om lapparnas förmodade utbredning i Finland under forntiden skall här nedan närmare blifva tal. Språkforskningen har emellertid ådagalagt, att många gamla ortnamn i Finland hafva fornsvensk karakter, rentaf häntydande på härstamning från hednatiden. På grund af sina omfattande forskningar i detta ämne yttrar Freudenthal följande omdöme »om svenskarna i Nyland»[1]: »den slutsats, hvartill en undersökning af de svenska ortnamnen i Nyland leder forskaren, kan icke utan förtydning blifva en annan, än att här bygd bröts och bo sattes af svenskar, hvilka ännu voro hedningar, som tillbådo samma åsagudar, som deras stamfränder i Sverige, Norge och Danmark, samt talade ett språk som i ordförråd och böjningsformer väsentligen var likt nordiska fornspråket, det är: var en munart deraf.» Freudenthal anser sannolikt, att dessa i Nyland bosatta svenskar dit inkommit från Gotland. Om vi altså kunna antaga, att i denna del af Finland skandinaver nedsatt sig före finnarnas ankomst, kunna vi dock ännu icke bestämma, huru långt före dessas ankomst de där funnits; ännu mindre kunna vi däraf draga den slutsats, att i det hela taget svenskar varit bosatta i Finland före de finska stammarna i allmänhet.

Arkeologien utvisar väl, såsom här nedan skall något närmare anföras, en intim beröring mellan Finlands förfinska folk och skandinaverna, men af gemensamhet i kultur kan man ej säkert sluta till gemensamhet i ras och härstamning. Såsom ofvan antyddes, skulle fynd af kranier från Finlands stenålder och äfven från dess brons- och järnålder i hög grad kunna bidraga till frågans lösning. Då emellertid dessa fynd ännu saknas, måste vi lämna afgörandet åt framtiden.

Om man således ej närmare känner själfva finnarnas invandring i Finland, kan man dock af deras nuvarande stamförhållanden någorlunda sluta till, huru bosättningen försiggått. »Karelarne, hvilka nedsatte sig i trakterna

[1] O. Freudenthal, Land och Folk. 1874. Stockholm.

vester och nordvest om Ladoga, utbredde härifrån längs Saimas södra kuster och Finska viken sin kolonisation till de vestliga ödemarkerna och sålunda uppstodo af dessa utmarker vestra Karelens trenne härader: Äyräpää, Jääskis och Savo. De Egentliga Finnarne och de Egentliga Tavasterna, hvilka på sin vandring mot vester hade följt landsträckan mellan Ladoga och Finska viken, trängdes härunder bort från detta område eller blandade sig med Karelarne. Finska vikens innersta del fick deraf namnet *Kyrialabotn* eller Karelska viken, alldenstund Karelarne herskade i dessa nejder. Men Karelarnes hufvudsäte var synbarligen vid Wuoksens utlopp. — — — Under det Karelarne sålunda nedslogo sina bopålar, begåfvo sig de *Egentliga Finnarne* längs hafskusten till sina nuvarande boningsplatser, qvarlemnande på sin väg mångfaldiga spår af kolonisation såväl i trakterna af Kymmene elf, som ock i det nu varande Nyland. Trakterna af Aurajoki och Rauma ända till Kumo elf togos nu i besittning af denna stam. — — — Sist af alla hafva de *Egentliga Tavasterna* inflyttat till Finland. De följde den af Egentliga Finnarne anvisade vägen, gingo öfver Kymmene elf och togo i besittning området söder om Päijäne och Wanajavesi sjöar, införlifvande med sig de qvarlefvor af Egentliga Finnar och möjligen äfven Karelare, som derstädes förut hade nedsatt sig. Endast den sydligaste delen af Finland hade sålunda blifvit koloniserad, ehuru dock naturligtvis alla dessa stammar genast begynte utvidga sina områden mot norr.» Så lyder Koskinens skildring[1] af de finska stammarnas första bosättning i Finland. Att de både före sin invandring och efter sin ankomst dit ofta råkade i fäjder med hvarandra, framgår otvetydigt såväl af sagornas som krönikornas vittnesbörd.

År 1157 företog Erik den helige sitt stora korståg till Finland; uppgifterna därom äro sparsamma, men man anser, att svenskarna landade vid Aura-åns mynning, ungefär där Åbo står; finnarna besegrades i flera drabbningar och tvungos att undergå dopet. Därefter utbreddes kristendomen mer och mer öfver de Egentliga finnarnas område, och i följd däraf uppstodo strider med grannstammarna, synnerligen med karelare och ryssar. Därefter följde flera danska och svenska korståg mot esterna. Sedan den kristna kyrkan i Finland genomgått svåra öden, inträffade det andra stora svenska korståget, i det att år 1249 Birger Jarl drog väl rustad öfver hafvet och säges hafva landstigit i »Tavasternas hamn», hvilken torde legat på Finlands södra kust öster om Hangöudd (Koskinen). Han slog tavasterna och framträngde till Wanajavesi, vid hvars strand han anlade det nuvarande Tavastehus. Nu utbredde sig den svenska kolonisationen mer och mer längs hafskusten till andra sidan om Kymmene elf. Härmed var tavasternas självständighet tillintetgjord. Så följde ånyo strider med karelare och ryssar. År 1293 seglade svenska riksföreståndaren Torgils Knutsson med en stor flotta och krigshär till östra ändan af Finska viken och landsteg i Karelen; här lät han uppbygga Viborgs slott till bålverk; efter striden med de Novgorodska ryssarna intogo svenskarna sedan Kexholms slott och hela Karelen, men förlorade under striden med ryssarna det mesta ånyo. År 1300 gjorde Torgils Knutsson ett nytt fälttåg till Karelen mot Novgorodryssarna och besegrade dem. En del af Karelen var nu tills vidare eröfradt. Novgorodryssarna gjorde därefter härtåg och plundringståg till södra Finland. Efter upprepade dylika härnadståg från ömse sidor bestämdes genom freden i Nöteborg 1323 mellan Sverge och Novgorod, att Karelen skulle delas mellan dem båda; Novgorod fick behålla östra hälften (med Ladogaområdet), som därigenom kom att tillhöra Ryssland, och Sverge fick västra hälften (häraden Äyräpää, Jääskis och Savo), som därigenom blef förenad med Finland. Detta namn »Finland», (äfven kalladt »Österlanden»), som i början blott betecknade de Egentliga finnarnas land, utbredde sig mer och mer öfver hela det Sverge tillhöriga området; i sammanhang därmed uppstod ock småningom af de finska stammarna i politiskt hänseende »ett finskt folk», om än under svensk spira, svensk lag och rättsväsen. Under tiden mellan Tavastlands och Karelens eröfring hade nybyggen börjat utbreda sig till de nordliga ödemarkerna. Hittills hade norra delen af Tavastland och Satakunda samt hela Österbotten tillhört lapparna. Men nu fördrefvo män från Birkkala, de s. k. Birkarlarne, lapparna från södra Österbotten och lade under sig beskattningen (lappskatten och laxfiskena) ända bort mot Kemi och Torneå elfvar, hvarefter de från väldet öfver Lappland och Finnmarken småningom undanträngde norrmännen och karelarna; till Österbottens södra kust inflyttade äfven svenska nybyggare, och därmed var dess kolonisering med både finska (tavastländska) och svenska element satt i verket. Odlandet och bebyggandet af Finlands landskap har skett i följande ordning (Z. Topelius): Först södra Karelen, Nyland, Egentliga Finland, Åland, södra Tavastland och de delar af norra Österbotten, där kvänerna bodde; sedan Satakunda, Savolaks och kusten af Österbotten; sist bebyggdes norra Karelen, norra Tavastland samt den obefolkade inre delen af Österbotten[2]. Kom så omkring 1351 den hela Europa härjande pest, som fått namnet »Digerdöden», genom hvilken i vida trakter folket i massa utdog; om denna farsots framfart i Finland hafva emellertid hittills inga närmare underrättelser blifvit funna. Därefter företogos flera härjningståg i Findland af ryssarna; men år 1495 började »det stora ryska kriget», då en rysk här af 60000 man förfärligt härjande framrykte mot Viborg. Följande år företogo de ett nytt tåg till Savolaks, tågade under gräsligt härjande till trakten af Tavastehus och ända till närheten af Åbo. »Karelen, Savolaks och halfva

[1] Y. Koskinen, Finlands Historia. Öfvers. af R. Hertzberg. I s. 15. Stockholm 1874.

[2] Z. Topelius, Boken om vårt land. Helsingfors 1875 s. 279.

Tavastland voro utplundrade på en sträcka af åttio mil» (Koskinen). Därefter företogo ryssarna nya plundringståg, hvaraf ett med en väldig här tågande från Dvina längs Ishafvets kuster genom Lappland till Österbotten; härvid plundrade de hela kuststräckan mellan Torneå och Kalajoki, hvarefter dessa trakter måste gifva sig åt ryssarna. Följde så krig med Danmark, hvarvid danska sjöröfvare foro vildt fram vid finska kusterna, plundrade och brände gårdar m. m. Under hela den tid, som förflutit sedan den svenska inkräktningens början, hade svenskar altjämt inflyttat i landet, förnämligast till städerna; de flesta högre ämbeten tilldelades ock svenskar. En del af dessa gingo upp i finska folket. »Men strömmen af invandrande främlingar synes likväl hafva varit större än landets egna nationalitet förmådde i sig upptaga, och öfverhufvud tillväxte oupphörligt det svenska elementet» (Koskinen). »Att odlingen och folkstocken under detta tidehvarf betydligt hade tilltagit, synes af socknarnes ständigt växande antal. Likväl funnos ännu stora ödemarker, som blott användes till jagt och fiske. Hela den nordliga delen af Savolaks och Tavastland, äfvensom de inre trakterna af Satakunta och Österbotten höra hit.» — — — »Landets hela folkmängd på denna tid har någon gång blifvit uppskattad till en half million; men denna beräkning är nog osäker och summan förmodligen anslagen alltför högt» (Koskinen). Genom pest och krig blef folkmängden såväl i svenska Finland som i den ryska delen af Karelen tid efter annan mycket förminskad, och genom det främmande öfverväldet blef, såsom nyss antyddes, befolkningen för öfrigt betydligt uppblandad. Från ryska Karelen bedrefs genom »laukkuryssar» en vidsträkt handel, synnerligen mot norden, till öfre Österbotten, i det deras väg gick öfver Ladoga, Pyhäjärvi, Orivesi, Pielisjärvi, öfver Maanselkä till Nuasjärvi, längs Uleåträsk till elfven med samma namn. Från Pielisjärvi gick en annan väg längs Lieksanjoki till trakterna af Dvina. Det är antagligt, att i allmänhet befolkningen på västra kusten af Hvita hafvet hade inflyttat från Kexholms län (Koskinen)[1].

Mot slutet af Gustaf d. I:s regering uppflammade åter krig med Ryssland; en rysk här af 50000 man tågade förfärligt och grymt härjande mot Viborg, hvaremot från finsk sida ett ödeläggande plundringståg företogs till ryska Karelen, till trakterna af Pielisjärvi och Repola. Efter inbördes strider mellan Gustafs söner och krig med danskarna, inföllo ryssarna i Finland 1573, härjande landet förfärligt ända till Helsingfors; sedan de denna gång ånyo blifvit utdrifna, kommo återigen stora ryska härar 1590—1592 in i Finland, nedhöggo och bortsläpade människorna, slagtade boskapen, brände byarna och togo med sig alt byte de kunde föra bort. Största delen af Finland blef ödelagdt, och alla, som kunde fly undan, gömde sig i skogarna, midt i vintern. Äfven i norra delarna af landet rasade kriget; ryssarna plundrade norra Österbotten ända till Bottniska viken. Vid slutet af 1500-talet rasade det under namn af »Klubbekriget» bekanta långvariga uppror af finska bönderna mot den dem förtryckande svenska styrelsens härar; därefter följde nya fäjder mellan de olika svenska regeringspartierna, och därvid blef äfven Finland hemsökt af det inbördes kriget. Följde så Carl d. IX:s krig med Polen, i hvilka såsom vanligt finnarna deltogo med kraft, men också med förluster och lidanden. Oaktadt mångfaldiga förbättringar i lag- och samhällsskick hade äfven under nyssnämnde konungs tid finska folket genom krigsoroligheter, tunga skatter, missväxtsår m. m. blifvit hemsökt af svåra bekymmer, och många finnar utvandrade till främmande länder, förnämligast Ryssland och Sverge; under Carl d. IX:s regering inflyttade sålunda en stor mängd finnar till Värmland och Norge, äfvenså till Gestrikland, Dalarne och norra Sverge, och de bildade där finska nybyggen, om hvilka vi nedan skola närmare orda. Under början af Gustaf Adolfs regering fördes krig med Polen och Ryssland; genom fred med det sistnämnda landet i Stolbowa år 1617 afträddes till Sverge utom Ingermanland och Nevafloden äfven Kexholms län, hvarigenom Finland utsträktes till Ladoga. Men nu kom det trettioåriga kriget i Tyskland, i hvilket Finland kraftigt och ärofullt deltog, men tillika fick vidkännas stora uppoffringar och lidanden[2]. Följde så Carl d. X:s polska och danska krig, under hvilka såsom vanligt finnarna tillhörde svenska härens kärntrupper; samtidigt gjorde ryssarna infall i Finland, härjade och brände, men utjagades genom finska allmogens tapperhet. Sedan Carl d. XI slutat sitt danska krig, följde ändtligen — efter hundraårig, nästan ständig fäjd — ett fredligt tidehvarf under några årtionden, men mot slutet af nyssnämnde konungs regering inträdde (1695—1697) genom missväxt en förfärlig hungersnöd; ensamt under det senaste af dessa tre år dogo därigenom ett antal af åtminstone 100000 människor, hvilket antagligen utgjorde sjundedelen af landets dåvarande folkmängd (Koskinen); stora skaror strömmade äfven från de västra landskapen genom Tavastland, Savolaks och Viborgs län till Ryssland; under näst föregående tider hade redan många utvandrat både dit och till Sverge. Kom så Carl d. XII:s krig med Danmark, Polen och Ryssland. I dessa krig deltogo altjämt finnarna, delande med svenskarna alla segrar och nederlag, umbäranden och olyckor. Men under det de egentliga härarna voro långt från hemlandet härjade ryssarna i Finland. Efter

---

[1] Sedan nu danskarna under Gustaf den I:s regering omsider blifvit utdrifna äfven ur Finland, infördes där den protestantiska läran, och Nya Testamentet jämte flera stycken ur det Gamla öfversattes och utgafs på finska språket af Mikael Agricola, som därjämte på samma språk utgaf Abc-boken, Katekesen, en Bönbok m. m. De tryktes åren 1542—1552 och utgöra de första arbetena i den finska literaturen. Härigenom banades väg för odlingen af det finska språket.

[2] År 1640 grundlades Universitetet i Åbo; två år därefter inrättades det första tryckeriet i samma stad och samma år tryktes hela Bibeln på finska språket.

slaget vid Pultava inbröto de segerrika i Finland. Kom så 1710 pesten och spridde sig härjande öfver större delen af landet, så att en stor del af befolkningen utdog. Sedan kom åter kriget, och ryssarna drogo sköflande fram genom södra Finland; städerna intogos, folket flydde till Sverge, och vid Storkyro stupade, efter en hjältemodig kamp, större delen af finska härens återstod. Hela landet låg prisgifvet åt ryssarna. Folket måste svärja ryska tsaren trohetsed, och ett slags rysk styrelse infördes, utom i Österbotten, där krigets fasor fortforo. Ryska trupper landsattes norr om Nykarleby; och tsar Peters befallning, att hela Österbotten skulle ödeläggas, sattes till stor del i verket. Alla, som kunde fly ur landet, gjorde det, men de som ej hunno undan, nedhöggos eller bortsläpades till Ryssland. Äfven Åland sköflades så, att dess stora skärgård därefter i flera år icke egde en människoboning. »På den tiden var halfva Finland en ödemark, der byarna lågo i aska, åkrarna osådda, hjordar och hästar voro bortröfvade, fiskredskapen förstörda, vargarne talrikare och modigare, än de fattige flyktingar, som än här, än der sökt sin tillflykt i skogarna» (Topelius). Detta var »den stora ofredens tid», sannerligen ett af de allra värsta skeden i det alltid hårdt pröfvade finska folkets historia. Då slöts ändtligen freden i Nystad 1721, genom hvilken till Ryssland afträddes bland annat Viborg samt en stor del af Viborgs län med stranden af Ladogasjön. Det öfriga Finland återlämnades till Sverge. Nu återvände till Finland många af de under »den stora ofreden» flyktade och började uppodla det förrödda landet. Men så utbröt ånyo 1741 ett krig med Ryssland (»den lilla ofreden»). Ryssarna slogo svenskar och finnar gång på gång och blefvo snart herskande i hela Finland. Genom freden i Åbo återlämnades ånyo större delen af landet till Sverge, i det att Kymmene elf blef gräns mellan det och Ryssland. De svåra sår, som folket och landet lidit genom de oupphörliga krigen, började man under »frihetstiden» söka bota genom visa inrättningar, industriens höjande m. m. Vid den folkräkning, som år 1749 för första gången företogs, befans den till Sverge hörande delen af Finland ega 420000 invånare. Efter en följd af lugna, fredliga år började ånyo under Gustaf d. III ett krig mot Ryssland, och det fortsattes mest i Savolaks med växlande lycka under de följande åren. Genom freden i Wärälä 1790 blef gränsen mellan svenska och ryska Finland den samma som förut. Kom så under Gustaf d. IV Adolf kriget med Ryssland 1808. Trots hjältemodigt försvar måste dock tum för tum den finska hären vika för öfvermakten, efter upprepade förbittrade strider. De ryska härarna rykte fram genom landet ända till Nykarleby och Vasa. Genom freden i Fredrikshamn afträdde Sverge hela sin återstående andel af Finland jämte landet ända till Torneå och Muonio elfvar, äfvensom Åland till Ryssland, som i freden tillförsäkrade finnarna fri utöfning af religion, egendomsrätt och privilegier. Finland gjordes till ett under ryska tsaren lydande storfurstendöme. Men ännu var Finland deladt i ett ryskt och ett finskt område. År 1811 återförenades den östra delen »Det gamla Finland» efter 90-årig skilsmessa med det öfriga landet under samma lagar, förvaltning och medborgerliga rättigheter. Därmed sluta krigens långa lista. Finland har sedan sin anslutning till Ryssland ändtligen fått njuta en nästan, om ock ej alldeles, oafbruten fred; det har i alla riktningar så förkofrats, att de stundom inträffade felslagna skördarna och hungeråren ej mer — så må vi hoppas — förmå varaktigt störa dess välstånd. Folkmängden har betydligt ökats. Folkupplysningen har spridt sig vida; vetenskap och literatur ha uppblomstrat. Nationalkänslan, självmedvetandet har tagit fast fot; det finska folket känner sina rättigheter och skyldigheter inom folkens krets; det blickar mot en framtid af medborgerlig frihet och självständighet.

Den lilla öfversigt jag här gifvit af de i politiskt hänseende märkligare dragen af finska folkets historia har till ändamål att framhålla huru vigtigt det är vid studiet af ett folks etnologi att taga med i räkningen de hvälfningar och öden, som samma folk genomgått under de tider, på hvilka den skrifna historien kastar sitt ljus. Hvarje mäktigare ingrepp, som å ett folk göres från andra folkstammar, lämnar utan tvifvel kvar efter sig spår, hvilka sedan verka genom seklerna; dessa spår blifva alt mer inväfda, alt svårare att uppdaga och följa. Sålunda blandas med hvarandra främmande folkelement och bilda under tidernas lopp en komposition, i hvilken de ursprungliga insatserna äro mer eller mindre omöjliga att särskilja. Så har förhållandet varit i Grekland och Italien, i Frankrike, Tyskland och Ryssland. Man måste därför vida mer än som hittills skett, akta sig för att tala om dessa länders folk såsom verkliga etniska element. Såväl krig och krigiska folkvandringar som ock fredliga inflyttningar i stor skala hafva under historisk tid så omvandlat dessa folks sammansättning, att det torde blifva en i sanning svår uppgift att af deras nuvarande beskaffenhet sluta till deras ursprungliga ras-karakterer. Sådant har förhållandet varit med många nationer, och äfven med Finlands. Historien visar oss, huru detta folk, alt sedan dess eröfring af svenskarna började, varit utsatt för krigens fasor och förödelser. Först öfversvämmades landet mer och mindre af svenskarna; dessa blefvo bofasta nybyggare, blefvo folkets ämbetsmän m. m. Härigenom uppstod en under seklernas lopp oafbrutet fortgående uppblandning af den finska nationen. Samtidigt försiggingo, synnerligen under början af svenska väldet, strider mellan de olika finska stammarna, företrädesvis tavaster och karelare. Slutligen finna vi denna kedja af ryska krig, där nästan hvarje kedjans länk utgjorts af finska trakters ödeläggelse. Stundom hafva till och med de ryska härarna förhärjande, mördande och brännande dragit fram öfver hela landet. Hvilka omhvälfningar och uppblandningar dylika krig medföra, är lätt att inse. Och nu till sist äro ryssarna med i landet

förlagda ryska garnisoner Finlands öfverherrar. Äfven från Tyskland har å andra sidan på fredligare väg, genom handeln, en invasion i Finlands sydligare del under tidernas lopp försiggått, en invasion som ännu genom vidsträkt tysk uppblandning af folket låter spåra sig. Men ur ofvan gifna skiz framskymtar äfven en annan vigtig orsak till inre omhvälfningar inom finska folket: ej blott krigets ödeläggelser, äfven pest och missväxtår hafva upprepade gånger farit så härjande fram bland detta folk, att hela stora bygders befolkning dött ut, hvarefter från andra håll, kanske från annan stam, nya bebyggare intagit deras plats.

Efter sådana omhvälfningar, försiggångna under åtskilliga sekler, må man, såsom sagdt, ej vänta sig att finna ett i etnologiskt hänseende oblandadt folk, en ren »ras». Man kan snarare undra öfver, att verkliga finska element finnas kvar; och det länder detta folk till sann heder att hafva kunnat bestå i kampen för tillvaron under sin historiska tid.

Tager man nu slutligen äfven med i räkningen de okända strider och uppblandningar, som säkerligen i de förhistoriska tiderna pågått bland de särskilda finska stammarna före, under och efter deras invandring och bosättning i Finland, så skall man i sanning ännu mer beundra denna nations sega kraft och uthållighet. Man skall likväl vid försök att utreda detta folks etniska härkomst, sammansättning och frändskapsförhållanden taga sig i akt för altför bestämda och omfattande slutsatser.

Men på samma gång historien lär oss huru vigtigt det är att vid undersökningar sådana som dessa iakttaga stor försigtighet, ger hon oss därjämte, såsom just af Finlands häfder otvetydigt framgår, betydelsefulla antydningar om de förnämsta främmande element, hvilka under de af henne kända tider insmugit sig bland det folk, som utgör egentliga föremålet för undersökningen. Det är på sådana grunder jag här ansett lämpligt att låta ett kort uppräknande af de vigtigaste af det finska folkets öden ingå i en framställning af dess etnologi och etnografi.

Om de finländska folkstammarnas kulturförhållanden under forna tider.

Då jag nu går att lämna några bidrag till kännedomen om kulturen hos de i Finland bosatta folkstammarna, vill jag från början framhålla, att mitt mål ej varit att gifva någon fullständig öfversigt af detta ämne. Jag vill endast söka kasta en flyktig blick på de resultat forskningen redan vunnit och därjämte närmare ingå på några sådana områden, som synas mig hittills mindre uppmärksammade.

Vägarna till kunskapen om de i Finland bosatta folkstammarnas forna kultur, seder, redskap, klädedrägt, lefnadssätt m. m. synas mig hufvudsakligen vara fyra, nämligen:

1. Studiet af fornsakerna eller arkeologien.
2. Studiet af språket och synnerligen dess kulturord.
3. Studiet af folksagorna, eller egentligen Kalevala.
4. Studiet af forntida seder och bruk, lefnadssätt, drägter, redskap m. m., dels sådana dessa ännu fortlefva, dels efter gamle författares skildringar och historiens vittnesbörd.

---

1. Om de upplysningar studiet af fornsakerna lämnat till kännedomen om finnarnas forna kulturförhållanden.

Studiet af finska fornsaker och graffynd, den förhistoriska arkeologien, har ej länge varit odladt. Den förste, som på allvar tog upp detta studium, var H. J. Holmberg. I sin »Förteckning och afbildningar af finska fornlemningar»[1] lämnade han en summarisk beskrifning på de dittills i Finland funna fornsaker från stenåldern och bronsåldern. Med tillhjälp af de i allmänna och enskilda samlingar af honom kända föremål från stenåldern, 632 till antalet, gåf han en arkäologisk karta öfver stenåldern i Finland. Såsom antagligen hörande till bronsåldern uppförde han omkring 40 föremål, funna i Nylands och Åbo län; men af dessa utgjorde endast tre verkliga bronssaker, de öfriga voro af flinta och till största delen af en egendomlig, vågformigt strålig syenit, hvilka bärgarter eljes ej förekomma i Finland. Holmberg framhåller såsom en allmän sats, att en stor öfverensstämmelse eger rum mellan formerna af de flesta i Finland och i de skandinaviska länderna funna fornsaker från stenåldern, hvaraf han synes vilja draga den slutsatsen, att dessa länder och Finland under stenåldern varit bebodda af samma folk.

Hans Hildebrand yttrade i andra upplagan af sitt arbete öfver »Svenska Folket under Hednatiden»[2] beträffande frågan om svearnas invandring till Sverge: »Återstår då allenast ett väderstreck att deri söka deras tidige väg — östern. Till ett närmare bestämmande af invandringens gång sakna vi materialier. Äfven om man får antaga, att södra och sydvestra Finland hade germansk befolkning före S:t Eriks korståg, äro de finska fornsaksförhållandena ännu alltför litet kända, för att kunna gifva vår forskning någon ledning.» — — »Förmodligen veko Svearne — eller hvad folket den tiden kallade sig — åt sidan, när de hunno den saratowska bergsknuten, drogo längs Volga åt norr och hunno Östersjön utmed Finska viken. Derifrån gingo de öfver till Sverige.» Redan i första upplagan af samma arbete framhöll dess utom Hildebrand den på fornsaksfynd grundade sannolikheten af, att i vissa delar af Ryssland i forna tider en tämligen utbredd germansk folkstam bott, hvilken förmodligen blifvit af slaverna undanträngd mot nordost.

---

[1] H. J. Holmberg, Förteckning och afbildningar af finska fornlemningar. — Bidrag till Finlands naturkännedom, etnografi och statistik, IX. Helsingfors 1863.

[2] Hans Hildebrand, Svenska Folket under Hednatiden. 2:dra uppl. Stockholm 1872. (1:sta uppl. 1866).

Worsaae gaf i sitt arbete »Ruslands og det Skandinaviske Nordens Bebyggelse og ældste Kulturforhold[1] flera vigtiga antydningar om Finlands forntid. Beträffande *stenåldern* urskilde han för det europ. Ryssland minst tvänne större befolknings- och kulturströmmar, nämligen en af något högre kultur från sydost eller söder, och en, troligen från nordost eller öster, hvilken sistnämnda från Nord- och Mellanasien fört råa, dels jagande, dels af rendjur lefvande, säkerligen förnämligast *finska* stammar in öfver Nordryssland, Finland och Lappland. Småningom närmade sig dessa båda strömmar hvarandra, och i Skandinavien och Finland kommo de finsk-lapska stammarna i beröring med den skandin. stenålderns folk. Han ger äfven antydan om förbindelser mellan Finland och den skandinaviska halfön. Om de i Finland funna fornsaker af *brons* säger han, att de torde härröra icke österifrån utan västerifrån, från den skandinaviska halfön och de till denna hörande öar, antagligen genom en fortsättning af de samma svaga strömningar, som alt ifrån stenålderns slut förde enstaka typiska flintsaker från väster till öster. Bronsåldern i Ryssland vore från den skandinaviska vida skild. Beträffande den *äldre järnåldern* yttrar Worsaae bland annat, att ett större närmande till denna järnålder i Västeuropa visar sig i Rysslands västligaste provinser än i dess inre och östligare delar. Så t. ex. i Östersjöprovinserna, men öfverensstämmelsen är ännu tydligare i Finland. »De nämnda yttersta kusttrakterna närmast Sverge erbjuda således största likhet med de arkeologiska förhållandena från den äldre järnåldern i den skandinaviska norden.» Man har antagligen att vänta nya fynd från den äldre järnåldern både i Finland och i angränsande trakter af Ryssland till ytterligare bekräftelse på det här länge fortsatta svenska inflytandet. Det ligger nära att antaga, att både den nordeuropeiska gruppen af bronsålderns och den sig omedelbart därtill anslutande äldre järnålderns minnesmärken härröra från ett i flera stammar deladt, närslägtadt, gotiskt folk, som intill slavernas framryckande från aflägsna tider bott på bägge sidor om Östersjön, men därefter förnämligast gått öfver till det sydliga och östliga Sverge. En utvandring från Ryssland själft till Norden af skandinaviska folk egde däremot rum lika litet under denna ålder som under den *yngre järnåldern.* Af dennas första del, mellanjärnåldern (450—700), skall man kanske komma att finna en ej obetydlig inflytelse från Sverge österut till Finland och de ryska Östersjöprovinserna, men i hela det nordliga och mellersta Ryssland torde man ej finna en dylik ålder, och förbindelserna mellan den skandinaviska norden och det egentliga inre Ryssland synas på denna tid hafva varit mycket inskränkta. Om den yngre järnålderns senare del (700—1030) säger Worsaae, att den genomgående stilen i den egentliga ryska järnålderns senaste tidsperiod är af alldeles särskild, mycket mera österländsk karakter, medan den för Skandinavien betecknande rikedomen på svärd och på drakhufvudornament alldeles icke passar in hvarken på Östersjöprovinserna eller på de i det öfriga Ryssland iakttagna förhållandena. Från denna järnålders sista skeden (9:de, 10:de och 11:te århundradena) finnas emellertid en del nordiska typer; äfven grafminnesmärken från denna tid anträffas i Östersjöprovinserna och Finland, ty nu ledde vikingatågen till en liflig förbindelse med Österlanden. »Forntidsminnena i Ryssland», säger Worsaae, »kunna, såsom vi hittills hafva sett, icke gifva någotsomhälst fast stöd för det antagandet, att de skandinaviska folken eller blott en enskild skandinavisk stam skulle österifrån genom Ryssland hafva invandrat till Norden.»

Det var dock egentligen först Aspelins undersökningar, hvilka, belysta af de under de senaste årtiondena i och för de skandinaviska länderna vunna resultat, gåfvo en noggrannare och klarare uppfattning af de finska folkens arkeologiska perioder. Af de flerehanda meddelanden denne forskare under en följd af år lämnat, vill jag här endast framhålla några såsom angifvande hufvudresultaten. I en till Antropol.-Arkeologiska kongressen i Bologna 1871 inlämnad afhandling »Esquisse d'un examen de la situation archéologique de la Finlande»[2] framhåller han följande förhållanden. Till år 1871 belöpte sig redan de i finska samlingar befintliga föremål från *stenåldern* till mer än 1400 nummer; af dessa utgjordes fortfarande endast helt få af flinta, de flesta voro tillverkade af andra stenarter (kvartsit, lerskiffer och diorit samt en del af syenit, hvilken sist nämnda ej finnes i Finland annat än i form af isolerade block). »Man känner», tillägger Aspelin, »hittills inga grafvar eller andra fullt säkra fornlämningar från stenåldern i Finland.» Om bronsåldern yttrar han, att »då man grundar sitt omdöme på de hittills gjorda fynden från denna period, kan man icke med säkerhet afgöra, huruvida Finland i allmänhet egt en *bronsålder;* så mycket mer som de föremål, hvilka skulle räknas dit, nämligen trenne svärd, två skaftcelter och en hålcelt, utmärka sig genom former, som äro egendomliga för södra Skandinavien eller äro allmänna i hela västra Europa.» — — — »Man finner i själfva verket i Finland grafhögar, som, efter hvad man hittills vet, sträcka sig till ön Åland och längs landets västkust från Gamlakarleby söderut ända till trakten af Åbo och ännu längre samt österut längs sydkusten till Sjundeå socken i Nyland.» Att en stor del af dessa grafhögar liksom de motsvarande i Sverge höra till *den äldre järnåldern,* är uppenbart. »I betraktande af denna öfverensstämmelse mellan Finlands utveckling och Sverges under den äldre järnåldern, synes det troligt, om man antager H. Hildebrands åsigt beträffande Sverges befolkning under denna tidsperiod, att Finland, längs en del af sin väst- och sydkust under äldre järnåldern och måhända äfven

[1] J. J. A. Worsaae. Aarböger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1872 Kjöbenhavn.

[2] J. R. Aspelin. Congrès international d'Antropologie et d'Archéologie préhistoriques, Compte rendu de la 5ème sess. à Bologne 1871. — Bologne 1873 s. 421.

under bronsåldern, egt en gotisk befolkning.» — — — — »Vi sakna hvarje upplysning om denna civilisations undergång i Finland. Det nya utvecklingsskede, som därefter började i landet, tyckes hafva blifvit infördt genom den nuvarande befolkningen, som småningom där slog sig ned.» — — »Den jämförelsevis rena finska civilisation, som i Finland representerar den yngre järnåldern, har hittills föga utgjort föremål för undersökning. — — De i Finland gjorda arkeologiska upptäkterna visa i själfva verket i allmänhet, att bronsåldern och den äldre järnåldern i Finland stodo i närmare förhållande till samma åldrar i Skandinavien än till de motsvarande i norra och nordvästra Ryssland, hvilket land utgör de finskt-ugriska folkens äldsta hemvist i Europa; hvaremot under stenåldern och den yngre järnåldern ett motsatt förhållande torde hafva egt rum.»

I en till Antropol.-Arkeologiska kongressen i Stockholm 1874 meddelad afhandling öfver de finskt-ugriska trakternas stenperiod[1] särskiljer Aspelin trenne olika områden: det *finländska,* som omfattar Finland och ryska Karelen väster om sjön Onega; det *baltiskt-litauiska,* som omfattar Östersjöprovinserna och de litauiska guvernementen Vitebsk, Kovno, Grodno och Minsk; samt slutligen det *ostfinska* området, som inbegriper några guvernement belägna öster om Onega. Dessa områden skilja sig sins emellan dels genom formen på fornredskapen, dels genom beskaffenheten af de stenarter, af hvilka dessa äro tillverkade. I det finländska området kan man urskilja tvänne afdelningar, den ena omfattande det ryska Karelen och i viss mån norra och östra Finland, den andra åter det Egentliga Finland, Nyland, Satakunda, Tavastland äfvensom södra delen af Österbotten. Somliga föremål (t. ex. de prydliga stenyxorna med skafthål) vittna om förbindelser, som måste hafva funnits mellan sydvästra Finlands stenålder och Skandinaviens. Andra föremål tyckas utvisa förbindelser mellan Finland och Ryssland, till och med området för den altaico-uraliska bronsålderns sista tider. I det ost-finska området, som är representeradt genom en mängd föremål funna på norra Rysslands slätter, på Kamaflodens stränder, i öster, och i guvernementen Tver och S:t Petersburg i väster, äro flintsakerna de allmännast förekommande.

I en annan till samma kongress (i Stockholm 1874) inlämnad afhandling redogjorde Aspelin för »den altaico-uraliska bronsåldern»: »De hittills kända spåren», säger han däri, »af den altaico-uraliska bronsåldern påträffas inom ett område mellan Baikalsjöns kuster i öster och Kama- och Volgaflodernas stränder i väster. Något direkt sammanhang med eller inflytande på (den skandinaviska) bronsåldern, hvaraf några lämningar blifvit tillvaratagna i Finland, synes, att döma af Aspelins framställning, icke hafva egt rum.

I en likaledes till kongressen i Stockholm inlämnad afhandling öfver »de former som kännetecknа den finskt-ugriska gruppen under järnåldern» säger Aspelin bland annat, att de uti Östersjöprovinserna och Finland funna föremål från en järnålder äldre än det finskt-ugriska områdets äro af germaniskt eller, rättare, gotiskt ursprung; före denna period fans där en väst-europeisk bronsålder, hvaraf endast svaga spår återstå och hvilken i Finland säkerligen var af skandinaviskt ursprung. I det permiska området däremot utgöra de för en äldre järnålder karakteristiska formerna upperbarligen en utveckling ur de former, som i Altai och Ural beteckna öfvergången från brons- till järnåldern.

Slutligen har Oscar Montelius i en till Antropol.-Arkeologiska kongressen i Budapest 1876 inlämnad afhandling »öfver den äldre järnåldern i Rysslands Östersjöprovinser och i Polen»[2] äfven berört frågan om Finlands *äldre järnålder.* »I Finland återfinna vi», säger han, »den äldre järnålderns germaniska civilisation. I staden Vasas omgifningar har man hittat åtskilliga brons- och järnföremål från denna period. I andra, synnerligen de västra delarna af landet äro de s. k. ovala brynena jämförelsevis allmänna. De finska fornsakerna från den äldre järnåldern hafva i allmänhet en så stor öfverensstämmelse med de svenska, att jag tror, att det funnits svenska kolonier i Finland redan före slutet af denna period. Öfver Åland är öfvergången lätt från mellersta Sverge till sydvästra Finlands kuster. Längre norrut bildar om vintern mellan Sverge och Vasatrakten isen en brygga, som ännu hvarje år flitigt befares.» Ett spänne, som är synnerligen karakteristiskt för de germaniska länderna under femte och sjätte århundradena, har äfven blifvit funnet i Finland; man har äfven där anträffat åtskilliga andra föremål, som påminna om mellersta järnåldern i Skandinavien. Detta utvisar måhända en fortsättning under denna tiderymd af den svenska koloniseringen, hvaraf vi iakttagit spår under den föregående perioden. Med hänseende till Thomsens åsigter yttrar vidare Montelius, att arkeologiens vittnesbörd tyckas leda till samma slutsatser beträffande de trakter, som äro belägna öster och sydost om Östersjön, under det att vi icke känna några arkeologiska upptäkter, som utvisa tillvaron af en germanisk befolkning i mellersta Ryssland vid denna aflägsna period. Och vidare säger han: »Jag är öfvertygad om, att man redan funnit uti Östersjöprovinserna och i Polen ojäfaktiga spår af en germanisk befolkning, som bebott dessa länder under de första århundradena af vår tideräkning.» Montelius tror att, »vi äro tvungna att antaga icke blott intima förbindelser mellan de baltiska och polska provinserna å den

[1] J. R. Aspelin. Congrès international d'Anthropologie & d'Archéologie préhistoriques. Compte rendu de la 7. Session, Stockholm 1874. — Stockholm 1876. T. premier s. 284.

[2] O. Montelius. Congrès international d'Anthropologie & d'Archéologie préhistoriques. Compte rendu de la 8ième Session, Budapest 1876. T. I. Budapest 1877.

ena sidan och de germanisk-skandinaviska länderna å den andra; utan också tillvaron af en germanisk befolkning uti de nyssnämnda provinserna under den äldre järnåldern eller de första århundradena af vår tideräkning.» Beträffande åter mellanjärnåldern säger han: »Huru skall man kunna förklara frånvaron uti de baltiska och polska provinserna af dessa spännen och af nästan alla andra typer från denna period (mellanjärnåldern), som kännetecknа de germaniska länderna? Det är uppenbarligen en följd af *slavernas* invandring. Nyss nämnda provinser såväl som Böhmen, Preussen och Mecklenburg, hvilka under första århundradena utaf vår tideräkning varit bebodda af germaniska folk, hafva blifvit inkräktade af en ny ras. Historien lär oss det.»

Om vi nu i få ord skulle söka sammanfatta de väsentliga allmänna resultat, till hvilka fornforskningen kommit med afseende på de i Finland bosatta stammarnas forna kulturförhållanden, så blefve de ungefär följande: I Finland har funnits en *stenålder,* hvilken å ena sidan, genom en del af sina föremål utvisar en förbindelse med Skandinaviens, å den andra sidan åter, genom större delen af sina föremål visar öfverensstämmelse med Rysslands; man har i samband därmed sökt dela den i två regioner, en västligt-sydlig (skandinavisk) och en ostligt-nordlig (inhemsk). Af *bronsåldern* har Finland hittills befunnits ega endast få spår, men dessa visa en uppenbar förbindelse med Skandinavien, ej med Ryssland[1]. Den *äldre järnåldern* i Finland var så afgjordt skandinavisk, att den tyder ej blott på rikliga handelsförbindelser utan på vidsträkt skandinavisk kolonisation i Finland. Äfven från *mellanjärnåldern* har man kunnat uppdaga en bestämd förbindelse med Skandinavien; men under *yngre järnåldern* synes denna förbindelse länge varit afbruten, ty de i Finland (utom Åland) gjorda fynden från detta tidehvarf utvisa en förbindelse med Ryssland. Först mot dess sista tider, mot historiens gryning, uppdyka åter tydliga spår af beröring med Skandinavien, och denna är oss äfven genom sagorna och genom historien själf ådagalagd.

Naturligtvis har jag här endast kunnat kasta en flyktig blick på fornforskningens allmänna resultat; att ingå på en närmare redogörelse tillkommer icke detta arbete.

---

2. Om de upplysningar som språkstudiet lämnat till kännedomen om finnarnas forna kulturförhållanden.

Redan Joh. Ihre uppräknar i sin »Glossarium sviogothicum»[2] ett antal ord, som finskan eger gemensamt med Vulfilas språk, fornnordiskan och svenska språkarter. Porthan[3] synes emellertid hafva varit den förste som af det finska språkets ordförråd och beteckningar sökte draga slutsatser i afseende på »Finska Folkets läge och tillstånd vid den tiden när det först lades under Svenska Kronans vissa och varaktiga välde»; sedan han visat, att de historiska källorna från de äldsta tiderna äro ytterst torftiga, framhåller han nämligen, att man företrädesvis genom studiet af esternas forna kultur, men ännu mer genom undersökningar af finska språket kan erhålla vigtiga upplysningar om finnarnas forna kultur. »Jag menar», säger Porthan, »först Finska Språket, som uppmärksamt och med granlagenhet rådfördt, gifver en någorlunda tillförlitelig bild på folkets fordna tankesätt, plägseder och den grad af odling, hvartil Nationen under sin sjelfständighets tid, och innan sin närmare bekantskap med grannarne, hade hunnit.» Porthan uppdrog sålunda, genom att undersöka de begrepp och inrättningar, för hvilka finska språket egde egna ord, och de för hvilka det lånat ord ur svenskan, en bild öfver finnarnas forna kultur. Jag kan ej neka mig nöjet att meddela följande utdrag ur hans arbete, som, om det ock innehåller åtskilliga fel, dock synes i mycket vara sann. Svenska hären, säger han, möttes vid första inkräktningen endast af sammanskockade skaror utan befäl eller krigsaga; inga fästningar eller städer nämnas såsom sköflade. »Sjelfva det finska språket, som aldeles inga ord äger, förutan dem hvilka det lånt ur Svenskan, att beteckna *Konung, Drott* eller *Furste, Höfdinge, Domare,* och så vidare, gifver detta påstående en ny styrka. Däraf hämtas ock ett ojäfaktigt bevis, at ingen annan skilnad på *Stånd* än emellan *Frie* och *Trälar*, *Husbönder* och *Tjenare*, hos Nationen varit känd. *Stad, Torg, Gata, Marknad,* en stor del af Slöjder och Handtverk nämna Finnarne med Svenska namn; til et bevis at bekantskapen med dem förnämligast ifrån de Svenske sig hänleder. Men i alt hvad til *Landtmanna Sysslor* och *Näringar* hörer, icke allenast hvad som angår *Jagt* och *Fiske,* utan jämväl *Boskaps skötsel* och *Åkerbruk* har däremot Språket ett rikt förråd af egna och inhemska ord. Med dem har altså Nationen varit af ålder bekant, emedan folket i annat fall tillika med kunskapen om de till dessa näringsfång erforderliga verktyg och förrättningar ofelbart skulle lånt deras Svenska namn, eller lärt sig beteckna dem med ord och talesätt som efter detta språk blifvit brutna och härmade. Märkligt är ock, at icke långt efter landets intagande och invånarnes tvingande at bekänna den Christna Läran, dem blef ålagdt

[1] En hålcelt af rysk (permisk) typ är funnen i Lappland och beskrifven af Dr O. Montelius.
[2] Joh. Ihre, Glossarium sviogothicum I. Upsala 1869.
[3] G. Porthan, Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademiens Handlingar, 4:de delen. Stockholm 1795.

at betala sina utskylder til Biskopen och Prästerskapet i Spannemål; när däremot de Svenske inbyggare i Nyland och Finska skären, som merändels voro Helsingar, och efter sin hembygds plägsed förnämligast syntes hafva vinlagt sig om Boskaps-skötsel, erlade dessa utgifter i Smör. Tvifvelsutan bestod väl det åkerbruk som Finnarne i de tider idkade mästedels i svedjande. Men alla redan omförmälde omständigheter sammantagna, jämte bekantskapen med *Metaller* och deras bruk, nyttjandet af väfnader, och vanan vid åtskilliga beqvämligheter, utvisa tydeligen, at Nationen redan något framskridit på hyfsningsvägen, och icke mera var stadd i den yttersta råhet. Detta skönjes vidare af den tilgång på inhemska ord som Språket äger at beteckna ej allenast *Hus* af flere slag samt hvarjehanda *Bohagsting,* utan ock *Gårdar, Byar* och et slags Härader eller föreningar mellan flera Byalag: likaledes *Ting* eller folkets allmänna sammankomster. Dessa namn finnas merändels vara gemensamma med Finnarnes slägtingar på andra sidan om Finska Hafsviken, nämligen Esterne; så at de förmodeligen varit i bruk redan innan bägge Nationerne blefvo åtskilde. At Esterne lefde i sin naturliga frihet, men likväl hade förbundit sig i större eller mindre fylken, til gemensamt försvar; at de samlades til almänna möten, vid hvilka Nationens Äldste ägde det största anseendet och mäst verkade; at de vid sådane tilfällen förenade sig at göra härfärder eller röfvaretåg til lands eller sjös mot sina fiender, då den tiltagsnaste, starkaste, ärfarnaste eller mäst aktade, ärhöll et slags öfverbefäl, ehuru ganska inskränkt: alt detta som med andre halfvilda folkslags seder sammanstämmer, inhämtas af den tilförene berömda gamla Lifländska Krönikan[1]. Och denna bild af deras Borgerliga författning, om den så förtjenar at nämnas, träffar jämväl i det närmaste in på de gamle Finnarne. I sine hemseder finner man at bägge Nationerne liknat andra halfvilda folkslag. Hårdhet i tankesättet, trumpenhet och tröghet i lynnet, råhet i omgänget, hvarifrån de ingalunda kunna frikallas, hafva likväl ej mera varit deras än andra ohyfsade Nationers lyten. Det vackra Könet, som hos alla barbarer måste ärfara et oblidt öde, emedan den vilda styrkan af inga ömma känslor tämjes, har ock af Finlands gamla inbyggare med föga aktning och skonsamhet blifvit bemött. Fadren, som i sit hus ägde högsta magten, (eller efter hans frånfälle Sönerne) sålde sina döttrar eller systrar åt deras älskare, för et visst öfverenskommit pris; och at *bortgifta* Flickor hette med et gammalt Finskt talesätt, at *sälja* dem. Utom Giftomannen borde ock andre Brudens närmaste anhöriga (hvilkas bifall således äfven torde behöft inhämtas) med skänker ihogkommas; så att kostnaden var nog betydelig. Detta var kanske en af orsakerne, hvarföre man hos detta folk ej finner spår til egenteligt månggifte. När Hustrun kom i huset, lärer hon föga annorlunda än en Träl blifvit ansedd; förutan andra besvärliga sysslor, blef det hennes skyldighet, at jämte Trälarne och det öfriga Husfolket af Qvinnokönet, stampa eller mala all den säd som til uppehälle tarfvades; af hvilken sed i Savolax och Karelen, där Vatten- och Väderqvarnar äro en tämeligen ny inrättning, lämningar ännu finnas. Deras annars vidskeppeliga Gudalära röjde större enfald än man träffar i mera hyfsade folkslags Religions-anstalter. Sin dyrkan delte de emellan flere Gudar, som förmentes hvar och en innom sin nog inskränkta krets, styra verlden, men de tyckas ej hafva förestält deras egenskaper under vissa bilder; voro oförmögne att upresa dem några Tempel, invigde dem inga Altaren och utvalde til deras tjänst inga särskilda Präster: hvar och en Husfader lärer sjelf hafva förestått Gudstjänsten, som i synnerhet uti vissa heliga Lunder, vördade för Gudarnes osynliga närvaro, på et oss nu icke nog bekant sätt förrättades. Ibland et sådant folk, okunnigt om *skrift*, afskildt ifrån den uplystare verldens bekantskap, bör man icke söka spår till Vetenskaper. Men det ägde dock, liksom många andra för öfrigt ohyfsade Nationer, en egen *Skaldekonst.* Dess sånger, mera okonstlade än Isländarenas Skaldskap, få med Grekernes välljudande, höga och snillrika qväden icke jämföras; men öfverträffa mycket de platta rim som en lång tid vanhedrade det nyare Europas smak. Med sådane sånger ärade Finlands gamle inbyggare sina Gudar; uti deras förborgade kraft mente de sig äga et mägtigt medel til nästan hela Naturens betvingande; med dem besöngo de sine Fäders, Hjältars och egne bedrifter, hämnade sig på sina ovänner, och roade sig vid sine sammankomster. En trumpen och fåtalig Nation, som utom vissa kroppsöfningar och sådane lekar som förnämligast utviste styrka och härdighet, inga nöjen och tidsfördrif kände; fann uti dylika sina nationalsånger så mycket större behag, som de på en gång tjänte at fylla det toma i dess samqväm, at skärpa sinnet, och däruti intrycka lärdomar, hvilkas fortplantning man höll för vigtig och angelägen. Med dessa sånger, som alla hade samma ton, enkel och alfvarsam såsom Nationen sjelf, hvilka ock, när lägenheten så tillät, med en slags Harpa beledsagades, lättade jämväl Qvinnorna tyngden af sit besvärliga malningsarbete: och af några prof som ännu äro i behåll, finner man, at de känslor som hos hyfsade folkslag utgöra ämnet för Könets ömmaste bekymmer, icke varit dem obekanta. Någon egentelig *Krigskonst* kan hos sjelfrådige barbarer näppeligen hafva ägt rum. Men de visste dock at nyttja åtskilliga slags vapen till både anfall och försvar, såväl emot villdjur som fiender: däribland höra *Stridsklubba, Svärd, Spjut* och *Båga.* De som bodde vid hafsstranden, i synnerhet vid Finska viken, lärde sig ock tidigt at idka sjöröfveri, hvarföre Esterne och Karelarne fordom voro särdeles berycktade. Desse vikingar ofredade ej allenast de närmaste farvatten, utan stälde

[1] En gammal krönika öfver Liflands och Estlands underkufvande och omvändande till kristna läran, som bär namnet: *Origines Livoniæ Sacræ et Civilis.*

jämväl sina Härfärder alt till Dannemark, till Svenska skären, och in i Mälaren. Sådant utvisar, at de måste ägt någon färdighet i sjöväsendet; hvilket ock af språkets förråd på dithörande ord och talesätt bestyrkes.»

Vidare samlade Rask material till det finska språkets nordiska kulturord. P. A. Munch[1] sökte bland annat äfven genom de ur svenskan lånade kulturorden hämta bevis för att Finland erhållit sin kultur från Sverge.

I sitt bekanta arbete öfver den gotiska språkklassens inflytande på den finska[2] har Vilh. Thomsen med vigtiga bevis ådagalagt, att ett sådant inflytande egt rum under många århundradens beröring, och att den afspeglar en följd af olika utvecklingsstadier inom den gotiska språkklassen. Dessa låta emellertid tämligen naturligt samla sig under två hufvudstadier, ett äldre och ett yngre. Det senare, *yngre* inflytandet har egt rum i den historiska tiden och härrör från svenska språket. Det framträder mycket starkt i språkarter på Finlands västliga och sydliga kust, men aftager efter hand som man kommer in i landet och mot öster; i Kalevalas och de andra folkdikternas språk träffas icke så få svenska ord; men i de rysk-karelska och vepsiska felas de alldeles. Det *äldre* inflytandet, den äldre gruppen af lån, skiljer sig i flera hänseenden väsentligt från det först nämnda; den språkform, som här afspeglar sig, är äldre än den s. k. fornnordiska; »ett urgammalt gotiskt inflytande spåras nämligen ungefär lika starkt öfver hela den finska stammen». Men finnarna kunna näppeligen kommit mycket tidigare än i 8:de århundradet till Östersjöns kuster, då ester och liver dit anlände, utan torde de alla före denna tid hafva uppehållit sig inne i landet, omkring och på andra sidan om Ladoga och Onega. Thomsen sammanfattar resultaten af dessa sina forskningar hufvudsakligen sålunda: »Häraf kan man sluta, att folken af den finska stammen på den tid, då de voro utsatta för den här omtalade påverkan, hvilket väl ungefär kan sättas till de första århundradena af vår tideräkning, antingen ännu icke hade förgrenat sig eller i alla fall lefvat i långt närmare förbindelse med hvarandra än i deras nuvarande hemvist är tänkbart, och detta bör antagas väsentligen hafva varit i trakterna öster om den finska bukten.» — — »Vi ledas med nödvändighet att antaga, att det eller de folk af den gotiska klassen, af hvars språk det finnes så många minnen i den finska stammen, bör hafva bott i Mellanryssland eller i de nuvarande Östersjöprovinserna i finnarnas omedelbara närhet.» — — »Jag ser», säger han, »för ögonblicket ingen annan utväg än att antaga, att den finska stammen för halftannat eller tvåtusen år sedan varit utsatt för inflytande af olika, om än nära hvarandra liggande språkformer af den gotiska klassen, säkerligen både en *gotisk* (i inskränktare betydelse), som dock torde hafva stått på ett äldre stadium än det som vi känna genom Vulfila, och en *nordisk*.» Men i hvad förhållande dessa stå till hvarandra i afseende på tid och utbredning, kan icke afgöras. Thomsen synes ej dela den åsigten, att nordborna invandrat österifrån, utan framhåller i stället den under långa tiderymder skedda utvandringen från Skandinavien mot öster.

I Reins för några år sedan utgifna »föreläsningar öfver Finlands historia» finner man en till stor del på språkets beteckningar öfvensom på runornas innehåll grundad framställning af finska folkets forna kulturhistoria. »Hurudant», säger Rein, »var det finska folkets tillstånd under dess oberoende tid, under tiden före svenska väldet?» Familjelifvet med husfadren som herskare synes, säger han, varit finnarnas första statsskick; konungar och höfdingar funnos antagligen icke. Annan ståndskilnad än den af fria män och slafvar tyckes ej hafva funnits; de senare vunnos egentligen genom krig. De ur familjen utvuxna, mindre, genom slägtskapsband förenade samfunden tyckas utgjort små republikanska föreningar. Jordbruket var länge kändt, kanske dock icke det regelbundna; det nomadiserande jordbruket, svedjandet, däremot var urgammalt och inhemskt; likaså en mängd jordbruksredskap, såsom plog, harf, träharf, lie, yxa, hacka, äfvensom knif, borr, hyfvel, löfskära, plogbill. Af sädesslag och rotfrukter kände man korn, ärter, rofvor; säden maldes med handkvarn eller i mortel. Boskapsskötsel idkades. Jagten utgjorde en vigtig näringsgren. I fiskeri hade finnarna stor skicklighet. Af ålder har järnets bearbetning varit känd; det erhölls i kärr och sjöar såsom myrmalm och sjömalm; finnarnas smideskonst var berömd. Äfven silfver och koppar voro kända före svenskarnas ankomst; likaså egde finnarna väfvarkonsten redan förut. Handel bedrefs med köpande och säljande; skepp bygdes, och äfven företogos sjöfärder för plundrings skuld. Krig fördes med pil och båge, spjut, svärd, klubba, sköld, äfven med slungor. Harnesk gjordes af säl- och elgskinn. Skidor användes både på jagt och i krig; rytteri var kändt. Hvad angår det husliga lifvet, tror man sig veta, att finnarna redan kände lagliga äktenskap; de ingingos genom kontrakt med brudens föräldrar och målsmän, genom ett slags handel. Spår af månggifte förekomma. Bröllopp firades med rik förplägning, företrädesvis af drycker. Sådana voro öl och mjöd, det senare troligen beredt med vilda bins honing. En slags medicinsk kunskap med mystiska ceremonier fans. Finnarna indelade tiden efter månens omlopp, men hade äfven årsindelning. De hade någon kännedom om

---

[1] Finlands Nationalitet og dens Forhold til den Svenske. Norsk Maanedsskrift udgivet af P. A. Munch. Förste Bind. Christiania 1856.

[2] Vilh. Thomsen, Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske. Köbenbavn 1869. Här afhandlas äfven den gotiska språkklassens inflytande på det lapska språket, ett inflytande som redan förut blifvit af Dietrich (Hœfers Zeitschr. f. d. Wiss. d. Sprache III 1851) undersökt, hvarvid denne sökte visa, att ett sådant egt rum redan i en mycket aflägsen tid.

[3] Föreläsningar öfver Finlands historia af Gabriel Rein, utgifne efter författarens död. Förra delen. Helsingfors 1870.

stjärnhimlen. Vid festerna brukades lekar och lösande af gåtor. Finska karakteren är stämd för poesi; improvisation förekom. Trollrunor (läsning, besvärjelse, trollsång) spelade stor roll.

Slutligen har den utmärkte finske språkforskaren Ahlqvist redan i flera afhandlingar och föredrag och senast i sitt bekanta större arbete »De vestfinska språkens kulturord»[1] egnat dessa ord en genomgående granskning och på dem bland annat grundat en omfattande uppfattning af finnarnas kultur före deras beröring med germaniska folk. Denna hans uppfattning skiljer sig i mycket från Porthans och Reins, hvilka af en mängd kulturords tillvaro i finskan själfva draga den slutsats, att deras förfäder stått på en tämligen hög grad af odling. Dessa båda forskare voro, såsom Ahlqvist framhåller, ej språkforskare; och då de endast ofullständigt förmådde urskilja det främmande elementet från det genuint finska, kommo de naturligtvis lätt från falska premisser till falska slutsatser. »Imellertid är den omständigheten», säger Ahlqvist, »att tvänne så skarpsinnige historieskrifvare som Porthan och Rein ansågo kulturorden kunna betraktas såsom intyg om forntidens kulturförhållanden, af stor betydelse.» Jag öfvergår nu till ett försök att gifva en framställning af de resultat, till hvilka Ahlqvist genom sitt arbete kommit. Han indelar sina undersökningar i sex afdelningar, nämligen om boskapsskötseln, om jordbruket, om slöjder och handtverk, om boningar, husgeråd, kläder, om sjöfart och handel m. m., om familj, samfundslif, stat och kyrka m. m.

I. *Boskapsskötseln.*

För de folk, som lefvat i den kärruppfylda skogsregionen i den europeiska Norden nedanom polarnomadernas område, voro jagt och fiske det förnämsta näringsfånget. Hos de nordligare anträffas intet annat husdjur än hunden och närmare Ishafvets kuster renen; sydligare, jämte något jordbruk, kon och hästen. »Ungefär dylikt synes förhållandet fordom varit äfven hos våra förfäder», säger Ahlqvist. Granskningen af de förnämsta husdjurens namn ådagalägger, att finnarna lärt känna flera af dessa djur först hos grannfolken af arisk härkomst och af dessa äfven lånat namnen för dem. *Hunden* har hos de finska folken många benämningar, men de västra finnarnas allmännaste benämning därpå, koira, kan möjligen vara af främmande ursprung (svenska »gårdvar»). För *nötkreaturet* är den allmänna benämningen nauta lånad ur de skandinaviska språken, men för de olika könen m. m. af detta djur har finskan flera ord, nämligen för *oxe, tjur, ko, kviga, kalf.* Likaledes äfven för *mjölk.* Namnet för *smör*, voi, betyder egentligen »fett», och för smörkärna är namnet kirnu. Häraf, säger Ahlqvist, kan man draga den slutsats, att finnarna lärde sig att bereda smör först efter det de framkommit till Östersjön, eller att åtminstone beredningen varit ofullkomligare än den med kärna, hvilket redskap de jämte namnet tillegnade sig af germanerna. *Ost* synas ej häller finnarna i forna tider kunnat bereda, liksom i allmänhet nomadfolken icke känna och behöfva osttillverkning. För *hästen* saknas den allmänna benämningen, men däremot finnes den för *sto, hingst;* för kastrerad häst eger finskan ej eget ord, hvarför detta bruk först senare torde inkommit genom lån från grannfolken. För *fåret* äro alla benämningar lånade af grannarna; detta antyder sålunda, att finnarna, först efter det de kommit i beröring med folk af främmande stam, lärde känna detta djur, hvilket äfven bestyrkes däraf, att *ull* hos de flesta finska folk betecknas med »hår»; sannolikt använde dessa folk, efter gjord bekantskap med fåret, i början till klädnad endast dess håriga skin, och lärde sig först senare att klippa djuren. För *geten* äro samtliga benämningar lånade; af alt visar sig, att finnarna lärt sig känna detta djurs kultur genom grannfolken vid Östersjön. *Svinets* namn »sika» har sitt ursprung i de germaniska och närmast i de skandinaviska språken; likaså dess produkt »fläsket». *Hönset* och *gåsen* hafva lånade namn, hufvudsakligen från de indoeuropeiska språken. *Katten* lärde finnarna känna först genom de jordbrukande arierna.

»Ehuru finnarne, såsom i det föregående visats, af urgammalt egde hästar och kor, hade de i de äldsta tider lika litet rödjade ängar som odlade åkerfält». Begreppet vallherde blef kändt först efter ankomsten till Östersjön. Hästarna lifnärde sig äfven vintern om i skogen. Hö samlade man vid elf- och insjöstränderna.

II. *Jordbruket.*

»Jordbruket synes visserligen ganska tidigt hafva varit kändt af våra förfäder, men detta jordbruk var icke *åkerbruk,* utan det för finnarne egendomliga *svedjandet*». Finskan eger en mängd genuina uttryck för begreppet *sved,* men saknar däremot alla för begreppet »åker». För *gärdesgård* finnes ett finskt namn, men detta är antagligen öfverfördt från jägarens namn på »stängsel». Det mest talande beviset för, att finnarna icke kände åkerbruk, anser Ahlqvist vara fattigdomen på benämningar för *gödsel.* För ett af jordbrukarens vigtigaste redskap vid markens rödjande och odling, *yxan,* hafva västfinnarna en benämning kirves, som är lånad ur littauiskan. Detta kan, enligt Ahlqvist, förklaras genom det antagande, att finnarna väl ock haft ett eget namn på den i forna tider nyttjade sten-

[1] A. Ahlqvist, Forskningar på de Ural-altaiska språkens område. Andra delen. De vestfinska språkens kulturord. Ett linguistiskt bidrag till finnarnes äldre kulturhistoria. Helsingfors 1871. Af hans öfriga arbeten i denna väg må här anföras ett infördt i Suomi, Toinen Jakso, 6:s osa.

yxan, men sedermera, då de af grannarna erhållit yxor af järn, med det främmande verktyget äfven antogo dess främmande namn. Vid svedjning användes ock en mindre yxart, *kvistyxan,* och denna benämnes i västra delen af Finland med ett genuint finskt ord (vesuri). *Gräftans* namn »kuokka» härledes af det svenska »krok» — en liten träplog eller ett enkelt redskap att upprista jorden med. Namnet på *spaden* är äfven i de västfinska språken lånadt. Ännu vigtigare är att äfven *plogens* namn äro till finskan lånade från grannspråken. Det finska »aura» (atra) härleder sig nämligen från det fornnordiska »ardr» (goth. arjan, lat. arare o. s. v.) Det andra finska namnet på plog »sahra» är lånadt ur littauiskan. Anledningen till ett sådant lånande af namnen för jordbrukarens vigtigaste verktyg kan liksom vid yxan ej gärna vara annat än den, att den främmande benämningen inkom jämte en främmande fullkomligare form af själfva redskapet, hvarvid det inhemska namnet lades af tillika med det gamla verktyget. »Kanske var fornfinnarnes första jordbruksredskap ett kloformigt hårdt trä, hvarmed den brända jorden ofullkomligt uppristades.» Namnet på *harfven* (äjes) är hämtadt ur de germaniska språken. För begreppet att *så* har finskan ett genuint ord (kylvän), men det är öfverfördt från betydelsen »strö». Af *sädesarterna* finna vi ett genuint finskt namn endast för *korn,* och detta sädesslag, såväl som *rofvan,* hvars namn likaledes är ursprungligen finskt, voro troligen de enda, som fornfinnarna odlade. *Hvetets* finska namn anser Ahlqvist vara utgånget ur ett slaviskt ord. Hvarför *råg* och *hafre* först i en senare tid kommit i bruk, säger han sig ej kunna utreda, men säkert är, att deras benämningar utgått ur indoeuropeiska språk och närmast ur fornnordiskan. Odlandet af *ärter* och *bönor* hafva finnarna lärt först i senare tid. Namnet för *gurka* är lånadt ur svenskan. Af odlade fruktträd förekomma i de finska folkens område *äppelträdet* och *körsbärsträdet.* Det senare synes hafva inkommit genom germaniska eller slaviska grannar. Ordet humala, *humle,* antages vanligen vara lånadt ur svenskan. Ahlqvist anser det dock tillhöra det fåtal ord, som äro gemensamma för den ariska och den turanska språkstammen, men ej genom »urförvandtskap, utan deraf att ordet på den ena eller andra sidan är lånord». Ett annat dylikt ord är mesi, *honing.* *Hampans* namn är lånadt ur svenskan; äfven *linets* är delvis af arisk härkomst.

Hvad sedan angår de föremåls benämningar, som höra till områdena för sädens inbärgande, rengöring, förvaring och tillgodogörande, så må först anföras, att namnet på finnarnas *skördefest,* talkoo, är lånadt från lettiskan. *Skärans* namn är hämtadt ur slaviskt språk och finnes äfven i lettiskan. Sannolikt har äfven här ett yngre fullkomligare redskap jämte dess namn utträngt ett äldre, ofullkomligare jämte namnet därför. För *kärfve* och *sädesstack* har finskan åter kvar genuina namn. Däremot har ordet riihi (*ria*) kommit ur skandinavisk källa; »ri» betyder i svenska allmogespråket påle, stolpe, och »rie» betyder stör, på hvilken säden upphänges till torkning: däraf »torkhus för säd.» *Slagans* namn synas vara genuina. Aitta, *visthus,* har finsk klang; men mylly *kvarn,* är ett af de ord, som genomgå alla vår verldsdels språk af ariskt ursprung. Käsi-kivi, kivi och kivonen äro genuint finska namn på finnarnas äldsta redskap för sädens malande, handkvarnen, men har sedan öfvergått till namn på kvarn i allmänhet. För *bröd* och *brödbakning* samt andra enkla *mjölrätter* äro de flesta benämningar i finskan lånade; för bröd har väl språket tvänne namn som klinga genuina; det ena brukas blott i föraktlig betydelse, det andra betyder »kaka», »hålkaka». Det är möjligt, att det senare namnet hänför sig till fornfinnarnas små kakor, hvilka, utan förberedelser, tillagade af i vatten blandadt mjöl stektes i askmörjan, såsom ostjaker och voguler ännu i dag bereda bröd. Under den äldre svenska tiden voro finnarna berömda för sitt *öl,* och troligtvis hafva de liksom folken vid Volga länge känt konsten att brygga denna dryck, men finnarnas ursprungliga metod var antagligen mycket enklare än den de efter ankomsten till Östersjön lärde af sina grannar i väster och söder, hvilkas namn på drycken de ock antogo. En sådan förbättring af väsentlig art var bruket af *humla,* hvilken först i senare tider blef allmännare bekant. *Vört* härleder sig helt visst ur fornnordiskan. Slutligen är de finska språkens benämning för *salt* (suola m. m.) ett af de få för ariska och turanska språk gemensamma.

III. *Slöjder och handtverk.*

I de aflägsnare trakterna af Finland är arbetets fördelning ännu så föga framskriden, att allmogen själf tillverkar sina redskap, sitt husgeråd och sina tyger. I forntiden var detta naturligen ännu mera fallet. Endast några få redskap tillbyttes antagligen. Särskilda yrken kunde sålunda ej uppkomma. Allenast ett sådant synes tidigt haft särskilda idkare, *smidet.* Finnarnas smiden i en senare tid voro beryktade för duglighet, och en sådan konstfärdighet förutsätter lång utvecklingstid. Finska svärdens stora rykte i de skandinaviska sagorna måste dock till stor del tillskrifvas tron på deras inneboende trollkraft. *Smedens* finska namn »seppä» betydde dock ursprungligen äfven mästare i allmänhet, slöjdare (lat. faber). Ordet anträffas ock egentligen blott i de västfinska språken. Smedens yrke var synnerligen aktadt bland finnarna, dels för hans insigter och erfarenhet, dels och kanske än mera vördade eller fruktade man den trolldomskunskap, som städse åtföljde detta yrke, och som alt efter lynne och omständigheter kunde blifva lyckosamt eller olycksbringande för egaren till de af smeden smidda redskap och vapen. Äfven några andra till detta yrke hörande benämningar äro genuint finska. Såsom sådant måste ordet *smedja* (paja) anses, ehuru det under betydelse af *kruka* (gryta) pata är lånadt. *Kolkrukan* var för den kringvandrande smeden den vigtiga beståndsdel af smedjan,

som nu utgöres af ässjan. *Pusten* har ett genuint finskt namn, *blåsbälgen* däremot ett lånadt. Namnet på *hammaren* är lånadt ur lettiskan; däremot synas *slägga* och *tång* hafva genuina namn; likaså begreppen *härda, gjuta, löda.* Germaniskt är åter finnarnas namn på *fila.*

Af *metallerna* var *kopparn,* liksom för de flesta folk, den först kända; sannolikt var för finnarna sättet att vinna denna metall bekant redan vid Ural. Minnet af förtroligheten med den hägrar ock i runorna. Kopparns namn äro äfven genuint finska, och ett af dem (vaski) träffas både hos de västliga och östliga finnarna, hvaraf man kan sluta, att den var känd hos dem, redan innan de gingo i sär. Beredningen af *brons* kände finnarna troligen ej; namn för en sådan blandmetall finnes ej, och *tennets* namn är taget ur de germaniska språken; de bronsredskap, de antagligen haft, hafva väl tillförts dem från andra folk. Näst kopparn synes *silfret* varit en för de finska folken bekant metall, men man vet ej, om de kände den, innan en del af dem drog åt väster. Med *järnet* tyckes detta ej varit fallet, ty medan de ostfinska folken för denna metall ega ett gemensamt icke lånadt namn, hafva de västfinska fått sin benämning därpå af de ariska folken vid Östersjön. För den åsigten, att västfinnarna fått järnet först i dessa trakter, talar äfven, att de vid sin tillverkning alltid hållit sig till myrmalm, och i runsången om järnets ursprung endast sådan omtalas, då den däremot vid Ural vinnes och vunnits endast ur bärgmalm. För denna åsigt talar vidare språket själf. Benämningarna för järnet och termerna för föremålen vid dess tillverkning äro till större delen lånade (t. ex. för *malm, tackjärn*). För *stål* har finskan bildat ett eget ord, som egentligen betyder *bett.* Äfven i *guldets* benämnande skilja sig väst- och ostfinnar; de förra hafva upptagit ett germaniskt ord. För *bly* och *tenn* hafva de västfinska språken intet genuint namn.

I *träslöjd* hafva finnarna aldrig synnerligen utmärkt sig, och den åtnjöt hos dem ej något högt anseende. *Knifvens* namn äro genuint finska; *hyfvelns* och *sågens* däremot lånade. Begreppet *tälja* har i finskan ett namn efter redskapet knif; *svarfva* åter ett ur svenskan lånadt.

Konsten att af *växttågor* (— en nässelarts fibrer —) tillverka tråd var förmodligen känd hos finnarna, innan egentlig växtodling eller jordbruket var dem bekant, äfvensom förrän de kände ullspånaden. Medan alla namn på ullhandteringen äro lånade, eger språket några benämningar, som tyda på, att bearbetningen af växttrådarna var inhemsk. Såsom nämdt har *ullen* själf ett lånadt namn. *Saxens* är af germanisk härkomst; likaså *kardorna. Sländan* åter, det ursprungliga enkla redskapet för spånaden, synes hafva funnits sedan urgammal tid hos finnarna. *Spinnrocken* däremot är en nyare tids uppfinning och bär i finskan lånadt namn. Ordet kerä, *nystan,* användes troligen först för en hopvindad boll af näfverrimsor. Det enklaste ursprungliga sättet att tillverka väfnad var att sammantofva ull och djurhår till ett slags *filt. Väfvandet* försiggick i alla händelser hos de gamla finnarna på ett mycket enklare sätt än nu för tiden; sannolikt hade det utbildat sig ur konsten att *fläta,* som ännu fortlefver i allmogens sätt att tillverka band. *Väfskaft* och väfsked brukas därvid ej, och deras namn äro också lånade; däremot användes *ränning* och *inslag* samt en art *skottspole* (egentl. en trästicka), hvarmed inslaget skjutes in mellan ränningens trådar. Namnet på *väf* och *väfnad* förekommer oförändradt i de västfinska språken. *Vadmal* kallas sarka, hämtadt ur germaniska språk. För *väfnader af lin och hampa* har finskan flera benämningar, af hvilka dock de flesta äro lånade. Konsten att anbringa tygerna några enkla *färger* har länge varit känd af finnarna. Begreppet *färg* heter i finskan »karva» (hår), hvaraf torde framgå, att djurens pelsar först gifvit anledning till färgernas uppfattning. Sannolikt begynte man sent att reflektera öfver färgerna, ty fullkomlig splittring råder i detta afseende i de ostfinska språken. De färgämnen, som fordom begagnades, voro enkla och togos dels ur järnockran från myrarna, dels ur växtriket (björklöf, albark, anthemis tinctoria, lycopodium complanatum, bresilja, betula nana, sälgbark o. s. v.) Insamlandet af färggräs synes hafva tillkommit kvinnorna. Konsten att *sy* uppfans ursprungligen för att af skinstycken sammanfoga plagg mot kölden, och detta skedde medels en stor *ben-* eller *tränål,* hvars namn nu betecknar en stor nål, stoppnål. Nyare tidens *nål* af stål hafva finnarna fått af andra folk, och den bibehöll äfven sitt främmande namn. *Skräddare* benämnes med ett ur svenskan lånadt ord. Konsten att *bereda skin* har af urgammalt varit bekant för de nordiska polarfolken och eger hos dem många namn; men hos finnarna har med jagtens minskning äfven en del af dessa namn dött ut.

IV. *Boningar, husgeråd, kläder.*

Den äldsta art af boning, hvari finnarna sökte skydd mot köld och oväder var *kotan,* hvilken såsom kok- och tvätthus ännu finnes i de nordöstra delarna af Finland vid torpen och bondhemmanen, vanligen i närheten af badstugan; den eger formen af en kägla och är sammanfogad af skalade gran- eller tallstänger, som äro 8—12 alnar långa och så stälda, att upptill ett litet hål är öppet såsom rökfång och på sidan en ingång finnes. Ahlqvist anser kotan ursprungligen hafva uppkommit så, att man mot någon växande trästam stödde de trän, hvaraf väggen gjordes och först i senare tid började uppföra boningen fristående. Utan tvifvel öfverdrog man om vintern väggen med täcken af skin eller filt och försåg den nedtill med en vall af snö; om sommaren åter bekläddes den sannolikt

med näfver. På sidorna därom stodo några små visthus, uppförda på höga stolpar. Att denna art af boning före jordbrukets uppkomst var allmän hos de finska folken, kan man sluta däraf, att den förekommer hos dessa folk längst i öster (ostjakerna) och längst i väster (lapparna), och att dess lämning ännu finnes i själfva Finland. Utom *kotan* synas fornfinnarna till vinterboning hafva begagnat i jorden gräfda hålor, hvilkas takresning och vindöga befunno sig ofvan jord. Det var denna art af boning som ursprungligen hade namnet sauna (savuna af savu, rök). Med detta ord benämnas ännu i somliga trakter kojor, till hälften gräfda in i jorden och uppförda till tillfälliga boningar för fiskare, vedhuggare o. s. v. »Betydelsen *badstuga* erhöll ordet sauna först senare, när finnarne efter ankomsten till Östersjön af de sydliga och sydöstra grannfolken hade lärt sig konsten att bada och konsten att bygga timrade hus, i hvilka man nu tog säte, medan badandet förlades i den fordna boningen sauna.» För antagandet, att finnarna vid sin ankomst till Östersjön icke kände eller begagnade timrade hus, tala flera omständigheter i språket. Vigtigast bland dem är, att den timrade människoboningen har namn, som äro lånade från de äldre folken vid Östersjön; så t. ex. tupa af germ. Stube. Till och med det finska »*pörtet*» är ej ursprungligen finskt; i Åbotrakten betyder pirtti badstuga; med denna betydelse är ordet inkommet från de littauiska språken, uti hvilka badstugan heter litt. pirtis, lett. pirts af verbet litt. perti, lett. pērt bada, hvaraf litt. reflexivet pertis bada sig. Att pirtti sålunda betydt både badstuga och boningsstuga förklaras däraf, att i äldre tider samma rum begagnades både till *boning* och till *badstuga* och äfven till *ria*. Detta är ännu fallet i Estland. Till benämning för *tak* hafva några finska språk tagit det ord, hvarmed begreppet »lock» benämnes. *Golf* har i de västfinska språken två benämningar, det ena betydande platt, slät, det andra är deriveradt ur ett ord som betyder jord. »Det stampade jord- eller lergolfvet är ännu i dag det allmännaste i flera delar af Finnarnes område (vårt land dock alldeles undantaget)» säger Ahlqvist. Ursprunget till *dörrens* finska namn kan nu ej utredas; *gångjärn, lås* och *nyckel* äro nyare tiders inrättningar. »*Fönster*» i vår tids mening äro häller icke gamla i de länder, som bebos af de finska folken. I fornfinnarnas äldsta boningar insläptes ljuset troligen blott genom rökfånget och den öppna dörren. Sedermera begynte man, att i det timrade boningshuset hafva öppningar för ljusets insläppande, hvilka kunde tillslutas med en *lucka,* som sköts fram och tillbaka. Ett sådant fönster var det som ursprungligen fick namnet akkuna, hvartill originalet är slav. ordet okó (öga), för hvilken bildning samma föreställning ligger till grund som för det gamla svenska »vind-öga». De nu anförda namnen öfvergingo sedan äfven på *glasfönster,* hvilket dock i somliga trakter äfven nämndes efter glasets namn.

Af de flera benämningar, som finskan numera har för *eldstad,* är blott en enda (kiukoa, kiuas) genuin, betecknande det slag som finska allmogen nu brukar i badstugor, och sannolikt utgörande eldstadens äldsta finska namn. Med ordet takka benämnes en kaminlik öppen eldstad i ett hörn af rummet, allmän i Tavastland och andra delar af västra Finland och numera ofta förenad med bakugnen; sådan som takka är den eldstad, som anträffas i de asiatiska finnarnas vinterjurter. Konsten att uppföra *bakugnar* synes hafva blifvit inhämtad hos grannfolken. Namnen för *ugn* och *äril* (ugnsbotten) äro båda lånade, sannolikt ur svenskan; likaså för *tegel.* Det allmännaste *lysämne* i den finska bondens stuga är ännu »*pertan*»; äfven *näfvern* har från urgammalt blifvit begagnad såsom lysämne, i synnerhet i fria luften. Näfverfacklor finnas hos de ugriska finnarna.

Den finska kotan hade intet förhus. *Förstugan* har därför ett lånadt namn; *gården* likaså; för *fähuset* finnas både genuina och främmande namn; på gårdsplanen stå dess utom i en finsk bondgård en mängd *visthus,* som ega ett genuint finskt namn (aitta); äfven en eller flera *lador* anträffas där, men deras namn är af germaniskt ursprung. *Kotan* och *saunan* stå för eldfarlighetens skuld litet afsides från mangården. »Så passionerade vår tids Finnar än äro att *bada* i badstuga, är detta sätt att rengöra kroppen ingalunda någonting för dem egendomligt eller hos dem urgammalt.» Bruket af varma bad kom från Orienten tidigt till grekerna och romarna, och från den byzantinska verlden öfvergick det till slaverna samt från dem åter till littauerna och deras germaniska grannar vid Östersjön. Och här var det finnarna efter alt utseende först lärde känna denna hälsosamma konst. Deras språk saknar äfven ett eget uttryck för detta sätt att bada. Likaså sakna de finska språken vanligen namn för *badstugan.* Med »sauna» benämndes ju ursprungligen ett slags boning. Äfven för *badkvasten* finnes ej något genuint finskt ord. *Tvålen* har tre namn, alla lånade.

I äldre tider *färdades* man om sommaren mest i båt och någon gång med ridhäst; om vintern med renar, hvilkas skötsel fordom sträkte sig mycket sydligare inom de finska folkens område än nu; i mera bebodda trakter färdades man med häst och släde, och öfveralt med *skidor,* hvilka äro ett äkta nordiskt fortkomstmedel och äfven i finskan hafva genuint finska namn. Vid skridandet med skidor bars ofta *konten* eller näfverränseln på ryggen, eller en liten lätt *släde* drogs efter på snön. Denna släde utvecklades sedan till ett större fordon. Anstalterna för en hästs inspännande för släden synas liksom släden själf vara af finsk uppfinning; åtminstone äro hithörande föremåls benämningar genuina (t. ex. fimmerstång, loka m. m.). *Sommaråkdonen,* som kunde användas först i nyare tid, sedan landsvägar inrättats, ega blott främmande namn. För *ridandet* är språket fattigt på benämningar; för sadel finnes ej finskt namn; sannolikt hafva de västliga finnarna fordom föga begagnat hästen till ridt.

Beträffande *husgerådet* i de finska kotorna löpte antagligen kring väggen en lös *bänk,* betäkt med hudar. Bruket af den väggfasta bänken inkom jämte den timrade stugan från grannfolken och bär därför äfven namn, som äro lånade (penkki o. s. v.). *Stol* betecknas med det lånade »tuoli». Till *bord* nyttjades fordom en liten stol eller ett på två stolar ställdt löst bräde. Bruket af egentligt bord synas finnarna hafva lärt af grannarna. En allmän husgerådsartikel tyckes hafva varit *kistor,* i hvilka mindre lösegendom förvarades, och språket eger åtskilliga benämningar på dem. *Bädden* bestod i forna tider hos finnarna af mjuka ren- eller björnhudar, utbredda på en bänk, som stod vid kotans vägg, eller öfver hö på golfvet.

Beträffande *matlagningen* herskade stor enkelhet i sederna. *Grytan* heter »pata» (Potte) och bestod ursprungligen af en lerkruka, men sedan kokkärl af koppar och malm införts, öfvergick detta ord på dem. Maten framlades i *tråg,* ur hvilka man med fingrar och knif tillkrafsade sig sin andel, men soppan eller spadet sörplade man från trågets bräddar efter den öfriga måltiden. Senare nyttjades små trätalrikar. Bruket af skeden synes vara tämligen gammalt. Af öfriga husgerådskärl äro namnen för en del (t. ex. mjölkbunke, mjölkstäfva, brunnskärl, bägare, tunna) lånade ur svenskan, andra (såsom rifva, näfverslef) genuina.

Klädedrägten utgjordes ursprungligen af *skin,* till en del af *filt,* hvaraf kläder tillreddes. *Skjortan* var länge en okänd lyxartikel; långbyxor funnos ej, utan *kortbyxor,* i äldre tider af skin; därjämte användes skoplagg med långa skaft, hvilka plagg synas fortlefva i finnarnas »pièksut». *Strumpor* hafva, liksom byxorna, främmande namn i finska språket. *Sko* af skin benämnes i allmänhet »kenkä»; dessa skor voro ursprungligen af ludet skin, sydda med näbbar och utan skaft, ungefär sådana som lappskorna. Sommarskoplagg för båda könen, som dock numera nyttjas mest i arbete och i synnerhet vid svedjande, äro »löttö» *näfversko och* »virsu» *sandal af näfver.* Beklädnaden för öfre delen af kroppen bestod af en *inre pels med håren inåt,* öfver hvilken den *yttre pelsen* pådrogs. *Liftröjor* har man senare lärt känna hos grannfolken. *Mekko* var en kortare öfverrock. *Fickor* förekommo ej i den äldre tiden, utan smärre saker buros i barmen eller vid bältet eller i en särskild *påse,* som hängde i en öfver axeln gående rem. Vid bältet bars ännu i senare tid elddonet. *Penningpungen* bestod ännu för icke länge sedan af ett kattskin med kvarsittande benlingar, med hvilka pungen fastsnördes. Någon särskild *hufvudbonad* tyckas männen i den finska norden fordom ej haft. *Kvinnodrägten* var i forna tider på några undantag när lik karlarnas. *Kjorteln* bär namn af mer eller mindre främmande ursprung. Till hufvudets och öfre delens af kroppen skydd mot köld och oväder nyttjade allmogens kvinnor ännu för icke länge sedan en mantel eller rya vaippa, som egentligen härleder sig från ett ord med betydelsen sängtäcke af gröfre ull eller nöthår, yllelakan eller filt att lägga öfver sänghalmen, ylletäcke, vanligen mångfärgadt och förfärdigadt af olika brokiga yllelappar. Hos de finska folken synes principen för *hårklädseln* varit, att hustrurnas hår skulle vara betäkt och flickornas däremot flätadt och obetäkt. Sannolikt brukades förr prydnader med silfvermynt, till örhängen, halssmycken m. m.; sannolikt var äfven kvinnodrägten förr försedd med broderier. Likaså användes antagligen ofta glaspärlor. En synnerlig förkärlek hafva de finska folken ännu för *spännen* af mångahanda slag.

V. *Sjöfart och handel m. m.*

För *hafvet* hafva finnarna intet genuint namn, utan ett lånadt germaniskt (meri); de lärde känna hafvet först vid Östersjön och Hvita hafvet. För *båt* finnas åtskilliga, till dels genuina namn, betecknande olika storlek och form. Af de ord i finskan, som beteckna särskilda delar och redskap i ett fartyg, kan man se, att dessa forna fartyg varit af enklaste slag. Anmärkningsvärdt är, att *årans* namn (airo) är lånadt ur de germaniska språken; detta härrör däraf, att finnarna före sin ankomst till Östersjön ej använde roddåror, »utan drefvo, sittande med ansigtet mot färdens mål, farkosten framåt, skoflande med en hand- eller s. k. *styråra*», hvars finska namn mela är genuint. *Segling* kom härvid ej i fråga; först efter ankomsten till hafvet lärde de af grannarna användande af segel (mast, segel, rå benämnas med germaniska ord masto, seili, raaka). Sedan roddårorna införts, *styrdes* båtarna med styråran, och så sker ännu till stor del. *Öskar* och *pump* lärde man äfven känna hos de germaniska grannfolken; så synes ock varit fallet med *tjära* och *beck,* hvarmed båtarna besmordes.

Hvad nu angår *handeln,* så må först nämnas, att finnarna vanligen benämna en stad kaupunki eller kaupunti efter ett svenskt ord (kaupungr, köping); äfven de flesta till en stad hörande delar benämnas med ord hämtade ur germaniska språk (t. ex. katu gata, tori torg o. s. v.). Fastän de finska folken altså sannolikt ej hade städer, idkade de dock handel med grannfolken. För begreppen *byta, köpa, sälja, pris, kosta, betala* finnas i alla de finska språken genuina namn; för det allmänna begreppet *handel* har finskan däremot ej förmått utbilda ett eget ord. Namnet för *penningar,* »raha», betyder egentligen skinvaror d. v. s. det gamla bytesmedlet eller skiljemyntet i deras handel. Fornfinnarna hade icke egna mynt; i deras språk saknas ock genuina benämningar för särskilda myntslag. För *längdmått* har finskan många genuina namn; *rymd-* och *vigtmått* kommo i fråga först långt senare, och deras namn äro därför till stor del lånade.

VI. *Familj, samfundslif, stat och kyrka m. m.*

Vid granskning af de till familjelifvet hörande ord finner man, »att de genuina benämningarna från familjens område äro mycket talrika i de finska språken, och derjemte att dessa benämningar till en stor del äro desamma uti de särskilta språken. Af dessa omständigheter kunna vi draga den slutsatsen, att ett ordnadt familjelif hos de finska folken utbildat sig på ett egendomligt sätt och oberoende af främmande mönster samt att ett sådant utbildadt familjelif förefunnits hos Fornfinnarne redan förrän de gingo i sär.» Att ingå på något återgifvande af Ahlqvists framställning af de till familjens område hörande benämningar skulle föra oss för långt. Endast en sak vill jag här anföra, nämligen att enligt Ahlqvist fornfinnarna efter alt utseende ej hade några *slafvar;* ordet för detta begrepp är äfven i de ostfinska språken lånadt, hvarför ursprungligheten af det västfinska namnet på *träl* (orja) kan betviflas.

Till någon *social förening* synes familje- och slägtskapsbandet icke hafva gifvit anledning. »Sådant var väl också omöjligt, emedan hvarje familj lefde för sig och för jagtens eller renbetets skull på långt afstånd från hvarje annan familj. Med ordet vieras, som till följe af sin derivation från vieri, det nära invid belägna, borde vara namnet på en granne, betecknade man imellertid en *främling.* Begreppet *granne* kände man deremot icke, och sedan man af de ariska folken lärt sig att känna det, lånade man äfven namnen derför af dem»; sålunda naapuri af sv. nabo, kranni af sv. granne. Då någon *gränsdelning* mellan de särskilda familjernas betes- eller jagtmarker i de omätliga skogarna icke kunde komma i fråga, åtnöjde man sig att betrakta vattudrag eller landåsar eller andra dylika föremål såsom gränsmärken för det område man efter jus prius occupantis tillegnat sig. De finska språken hafva därför ock blott lånade namn för begreppet *gräns.* Äfven namnet på en by (kylä) betecknade ej något samhälle, utan blott en samling af människoboningar. Ordet kylä nyttjas i somliga trakter af mellersta Finland äfven i betydelsen »gård», Däremot synes pitäjä vara ett genuint namn på något slags *kommun* eller *samhälle;* efter kristendomens införande fick det betydelsen »kyrksocken». Keräjä synes varit namnet på en sådan kommuns folkförsamling. Kuhm var måhända hufvudmannen vid en sådan församling. Troligtvis utöfvades af honom äfven någon *rättskipning* tillika med församlingens äldste. Bland *lifsstraff* synes hos finnarna endast hängning hafva förekommit. För *herre, öfverhufvud, furste* har finskan ej några egna benämningar, därför ock icke för konung och kejsare.

Ehuru finnarna äro ett fredälskande folk, hafva de i *krig* alltid ådagalagt mod, kallblodighet och uthållighet. Något ordnadt *krigsväsen* hafva de dock icke haft före den svenska inkräktningen. *Stridsvapnen* voro ursprungligen de samma som användes vid jagten. Till signalering begagnades troligen *luren;* detta instrument bestod antingen af ett horn eller ett ben eller ock af trä, stundom äfven af näfver. För begreppet *spjut* finnas två genuint finska namn; det ena betyder egentligen »stång, stör». Ett äkta nationelt vapen var *klubban* med det genuina namnet nuija. *Bågen* hade efter dess beskaffenhet tvänne namn. Den *egentliga bågen* — som bestod endast af själfva bågen, kaari eller selkä, och strängen jänne — kallades äfven blott kaari eller ock käsijousi (handbågen). Det andra slaget båge, *armborstet,* som bestod af båge, skaft (varsi) och sträng, hette jousi eller varsijousi; detta spändes med en särskild trissa (rahka). *Pilen* var äfven af två slag, vasama med en knopp i ändan för kaari, och nuoli med en spets af hårdt trä, ben eller järn för jousi. Hvardera slaget var försedt med tre örnfjädrar i bakre ändan. Äfven *kogret* har i finskan ett genuint namn (viini); det var gjordt af nät, men hade botten af trä; det bars på ryggen och pilarna drogos därur öfver axeln. Ett annat skjutvapen var *slungan,* som dock ej synes varit finnarna bekant före deras ankomst till Östersjön. Samma var förhållandet med *svärdet,* som äfven saknar genuina benämningar i finskan. Till skydd synes man ha burit en *benbrynja;* sedan lärde man känna pansar och harnesk af järn. *Skölden* blef dem bekant med *svärdet.* — Därefter har Ahlqvist egnat en granskning åt kulturorden på *religionens* och *kyrkans* områden. Då dessa mest beröra kristendomens läror och förordningar, lämna de för finnarnas forna kultur ej så märkliga upplysningar som de öfriga. I ett särskildt hänseende äro de dock af intresse för vårt föreliggande ämne. Af några kulturord synes nämligen framgå, att grekiska kyrkan tillhöriga missionärer bland finnarna gjort försök till kristna lärans utbredande tidigare än den svenska inkräktningen inträffade (kors heter t. ex. risti af ryska krest, präst heter pappi af ryska pop)[1].

---

[1] Till sist ger Ahlqvist en återblick på de ur dessa hans undersökningar framgående resultaten beträffande finnarnas forna kultur. Jag tillåter mig här att meddela det vigtigaste af denna framställning:

»Kasta vi en blick tillbaka på det i det föregående framställda, finna vi våra förfäders tillstånd vid tiden för deras invandring till de baltiska länderna hafva varit ungefärligen följande.

De lifnärde sig förnämligast med jagtens och fiskets afkastning. Deras förnämsta husdjur var hunden, men äfven hästen och kon voro för dem ej obekanta, ehuru de af den sednares mjölk ännu icke förstodo att bereda smör eller ost. Fåret, geten och svinet lärde de känna först här vid Östersjön. Jordbruket synes ej hafva varit dem alldeles obekant, men de idkade blott det nomadiska jordbruket d. v. s. svedjandet, och af sädesslagen kände de endast kornet samt af rotfrukterna rofvan. Af grannfolken i de baltiska länderna lärde de åkerbruket äfvensom begagnandet af fullkomligare jordbruksredskap och odlandet af hvete, råg, hafre och skidfrukter. — En familjs boning bestod af en *kota,* gjord af mot en trädstam eller mot hvarandra i konform resta smärre trän eller stänger, hvilka till vintern öfverdrogos med

Jag har ansett mig böra lämna en så utförlig redogörelse för dessa den utmärkte språkforskarens undersökningar, emedan de synas mig gifva en märkvärdigt klar och omfattande bild af finnarnas forna kultur och dennas utveckling genom beröringen med grannfolken, synnerligen germanerna. Väl är det antagligt, att i åtskilliga hänseenden denna tafla, såväl genom hans egna fortsatta undersökningar som genom andras arbeten, kan komma att undergå både rättelser och tillägg. Så är det mer än möjligt, att särskildt från de germaniska folkens sida en inverkan skett redan i ännu äldre tider — under finnarnas vistelse inne i Ryssland — än sedan de hunnit till Östersjön och där råkat de skandinaviska och nordtyska folken. Möjligen kan språkforskningen komma att skilja mellan den kulturutveckling som en äldre germanisk och den som en yngre sådan, efter ankomsten till Östersjön försiggången inverkan medfört, likasom Thomsen redan visat, att de i finskan upptagna kulturorden själfva kunna hänföras till tvänne dylika perioder. Väl hafva vi ock hört röster upphäfva sig mot Ahlqvists framställning af finnarnas forna kultur; man har tykt, att han gått för långt, att han nedsatt sitt folk genom att i forntiden ställa det på en så låg grad af odling. Och sant är, att den tämligen skiljer sig från de bilder, som Porthan och ännu mer Rein uppdragit. Men det lider näppeligen något tvifvel, att Ahlqvists står sanningen vida närmare än deras, synnerligen om man afser finnarnas äldsta tillstånd, före deras beröring med germaner och slaver. För att bestyrka riktigheten af sin uppfattning har Ahlqvist vid sidan däraf uppdragit en af honom själf efter naturen gjord teckning af den nuvarande kulturen hos en ännu i Rysslands inre lefvande finsk stam, *vogulerna;* man kan ej annat än häpna öfver den slående likhet, som eger rum mellan dessas lefnadssätt och kulturförhållanden, och den fornfinska kulturbild han tecknat efter kulturorden. Att fornfinnarnas kulturgrad icke varit hög, däröfver behöfver, såsom han själf anmärker, den finska nationen icke blygas, ty detta gäller för alla folks historia, och det bevisar blott att finnarna äro yngre i historien. Hvarje folk måste under sin utveckling lära af högre utvecklade grannar, ty det ligger en stor sanning i den svenske skaldens ord:

»All bildning står på ofri grund till slutet
Blott barbarit var en gång fosterländskt,
Och vett blef plantadt, jernhårdt språk blef brutet,
Och sången stämd och lifvet menskligt njutet.»

Tegnér.

---

skinn; en annan art af boning var *sauna,* en i jorden ingröpt håla med takresning ofvan jord. Inredningen i en sådan boning var ytterst enkel: den hade en dörröppning, ett rökfång uppe, en af några lösa stenar bestående eldstad midt i rummet, men ej något golf, ej heller några fönster, ty ljuset intogs genom den öppnade dörren eller ock genom rökfånget. Timrade boningar med golf och tak, med vindögon och (sednare) fönster i väggarna, med bänkar och andra säten samt fastmurad eldstad lärde man känna efter ankomsten hit. Det enkla husgerådet bestod af några askar, näfverrifvor och träkäril. Öfrig lösegendom utgjordes af fisk- och jagtredskap, skidor, små slädar och båtar. Färder bort från hemmet verkställdes om vintern på skidor eller med renar, om sommaren till fots eller med ridhäst eller ock i båt. Landsvägar och hjulåkdon funnos ej. — Klädedrägten var gjord uteslutande af skinn; kläderna syddes med bennål af husmodern. — Männerna slöjdade båtarna samt jagt- och fiskredskapen. Af öfriga slöjder och handtverk tyckes endast smedens yrke af ålder hafva varit hemmastadt bland våra förfäder, ehuru det kan vara tvifvel underkastadt, huruvida de medfört smideskonsten från urhemmet. Af metallerna synas endast kopparn och silfret hafva varit dem bekanta. Bland redskapen för arbete i trä hafva de känt blott knifven; stenyxan har för Fornfinnarne enligt all sannolikhet varit bekant, men detta redskaps namn har gått förloradt, hvaremot de lärt känna jernyxan först här vid Östersjön. Hvad beträffar tillverkningen af tyger, synas de ej hafva känt någon annan art deraf än möjligen den att göra filt; men väl kunde de med sländan spinna tråd af en nässelarts fibrer. Fåret blef dem bekant först här likasom konsten att af dess ull tillverka garn och tyger. Deremot förstodo de att barka skinn äfvensom att anbringa nässeltråden och de barkade skinnen för sommarplaggen några enkla färger. — Hafvet och egentlig sjöfart lärde våra förfäder känna först vid Östersjön och Hvita Hafvet. Före ankomsten till de baltiska länderna bestodo deras fartyg af små och enkla båtar för flod- och insjöfart; dessa farkoster begagnades ej till seglande och de roddes ej heller på det nu vanliga sättet, utan framdrefvos medelst skoflande med en eller flera af det slags åror, som i de finska språken har namnet *mela.* — Städer funnos ej. Handeln bestod i byteshandel. Penningar såsom värdemätare voro Fornfinnarne obekanta. Bytesmedlet bestod af skinnvaror, i synnerhet ekorrskinn, mot hvilka man af sydligare boende folk tillbytte sig det lilla som var nödvändigt af utländska varor. Med undantag för några längdmått lärde man att känna bruket af mått, mål och vigt af grannfolken vid Östersjön. — Familjelifvet synes hos våra förfäder hafva varit temligen utbildadt. De talrika benämningarna på detta område äro till största delen genuina och till en stor del gemensamma för de särskilta finska språken, ett bevis derpå att de med dem benämnda begreppen förefunnos redan vid skilsmessan i öster. Äktenskapets ingående och bruken dervid synas dock hafva redan under den hedniska tiden lidit några förändringar efter bekantskapen med de litthauiska folken. Trälar funnos ej, men väl lejda fria tjenare eller arbetare. — Ett slags kommun med namnet *pitäjä* synes hafva funnits åtminstone hos en del Jämer, äfvensom en vald kommunal- eller krigschef, hvilken kanske äfven enligt billighet och gammal plägsed slet enskiltes tvister. Men skrifna lagar och egentliga domare funnos icke, ej heller ärftliga furstar eller någon statsbildning. Öfverhufvud synas Fornfinnarne, likasom alla nomadiska och jägarfolk, hafva satt större värde på en obegränsad individuel frihet än den trygghet, som i ett samhälle vinnes på bekostnad af en del af en sådan frihet. Af denna motvilja för samhällsoket, som ännu delvis anträffas i de finska folkens karakter, är det förklarligt, att de angränsande folken af slavisk och germanisk härkomst, hvilka då redan lefde i ordnade samhällen, jemförelsevis så lätt kunde underkufva de baltisk-finska stammarne. — Religionen var den schamanska, allmän för de ural-altaiska folken förrän buddhismen, muhamedanismen och kristendomen vunno insteg bland dem. Hvad de baltiska Finnarne beträffar, synas de dock redan under hednatiden lånat åtskilliga för schamanismen främmande religiösa föreställningar från de litthauiska grannfolken. Kristna läran tyckes hafva blifvit predikad våra förfäder allraförst från den ryska sidan; men egentligen spriddes och rotfästades denna lära hos dem genom svenska och tyska missionärers bemödanden.

Sådan är, i sina yttersta konturer tecknad, den bild, språket lemnar om våra förfäders lefnadssätt och kulturtillstånd förrän de emottagit intryck från de vid Östersjön bosatta folken af arisk härkomst. Att den är trogen och öfverensstämmer med hvad verkliga förhållandet varit, kan naturligtvis icke till full evidens ådagaläggas, men dess sannolikhet bekräftas af det kulturtillstånd, hvari de ugriska Finnarne *ännu i dag* befinna sig.»

Det finnes väl knappast något till högre odling kommet folk, som ej mer eller mindre genomgått denna skola, och det länder den finska nationen till evärdelig heder, att det genomgått denna visserligen ofta och länge bittra lärotid så, att den under senare tidehvarf, på en jämförelsevis kort tid, kunnat höja sig till en mäktig, självständig rang inom de bildade folkens krets och till en storartad skaparekraft på andens och odlingens områden.

---

3. Om de upplysningar studiet af de finska sagorna och sångerna kan lämna till kännedom om finnarnas forna kultur.

Den finska folkpoesien består af *gåtor, ordspråk, mytiska* och *magiska* sånger, *lyriska* dikter och *episka* dikter. Bland dessa skall jag här egentligen endast fästa mig vid de episka dikterna, sådana de äro sammanfattade i diktcykeln *Kalevala,* finnarnas stora nationalepos. Det lider intet tvifvel, att äfven bland den öfriga folkpoesien månget bidrag till kännedomen om fornkulturen kan hämtas, men då det i allmänhet visar sig nästan alldeles omöjligt att bestämma den tidpunkt, vid hvilken den ena eller andra af dessa diktskapelser uppkommit, så har jag ansett mig ej ens böra göra något försök att använda dem — mer eller mindre lösrykta och osammanhängande som de äro — till underlag för några betraktelser öfver finnarnas forna tillstånd och odling. Väl gäller i många hänseenden samma osäkerhet beträffande *Kalevalas* ursprung och historia. Emellertid kan man härutinnan i någon mån komma till rätta. Ty om ock, såsom Ahlqvist säger, finnarna utan tvifvel medförde sångens gåfva från urhemmet, så hafva dock dessa deras episka dikter ej så höga anor. »Till medvetande och användning af denna gåfva», säger nyssnämnde författare, »synas de hafva kommit först här i länderna vid Östersjön. Härtill kan man bland annat sluta deraf, att de ostliga stamförvandterna icke hafva någon utvecklad folksång eller regelbunden verskonst, utan på sin höjd blott recitativ-artade konstlösa och torftiga ballader, och äfven af den omständigheten att af alliterationen i dessa finnas inga spår, och att den således tillkommit i den finska folkpoesin genom inflytande från de germaniska folkens diktkonst, hvari detta poesins ljudliga förskönings-medel, såsom bekant, hade kommit till en hög grad af användning. Sjelfva namnet *runo,* hvarmed väl ursprungligen blott trollsången benämndes, tyckes vara lånad från dessa folks språk och vara identiskt med goth. *runa.*»

Fastän vi således tämligen säkert kunna, beträffande tiden för Kalevala-dikternas uppkomst, utesluta finnarnas ursprungliga vistelse i östra delarna af Ryssland, så är likväl ej därmed tidpunkten för deras skapelse gifven. Och ännu hafva, så vidt jag kunnat finna, endast mer eller mindre osäkra gissningar häröfver framstälts. Då det emellertid för vårt här föreliggande ämne är af stor vigt att åtminstone tillnärmelsevis bestämma det tidehvarf hvarunder de uppkommo, skola vi söka genom deras eget innehåll leta oss till någon kunskap därom. Härvid är det oss först af vigt att erinra, huru och hvar de blifvit upphämtade ur folkets mun. Den förste, som börjat uppsamla finska runor, lär hafva varit Porthan. Sedan upptecknade i Österbotten och sammanstälde R. v. Becker några sånger om Wäinämöinen (1820). Kort därefter utgaf Zachris Topelius d. ä. (1822—1831) flera häften runosamlingar, och han hänvisade då på ryska Karelen såsom runornas egentliga hemvist. Dit styrde ock Elias Lönnrot efter andra förberedande resor för första gången sin färd år 1832, och ur de anteckningar, som han då och under de följande åren gjorde i Arkangelska guvernementet och östra delarna af Finland, uppväxte den storartade diktcykel, som han sammanstält under namn af *Kalevala.* År 1835 utgafs detta verk i sin första upplaga. Sedan fullständigades denna samling såväl af Lönnrot själf som af flera yngre språkforskare, Castrén, Europæus, Ahlqvist, Reinholm m. fl. År 1849 utkom därför en ny, till innehållet nära fördubblad upplaga af Kalevala (den hade växt från 12,100 verser till 22,800). Sammanställandet af alla de på detta sätt på olika tider och orter och af olika personer upptecknade sångerna till ett helt epos var ej något lätt arbete, och det torde ej vara alldeles säkert, att de ursprungligen utgjort *ett* helt. På flera ställen tycker man sig sakna verkligt sammanhang. Väl är det möjligt, att under tidernas lopp stycken gått förlorade, hvilka kunnat utgöra förbindande länkar; men det oaktadt torde åtskilligt tala för deras mening, som anse, det man snarare har att i dessa dikter se flera särskilda cykler än en enda sammanhängande. M. A. Castrén[1] föreslår sålunda att indela frieri-runorna och Sampo-runorna i skilda cykler; en tredje cykel utgöra runorna om Kullervo; en fjärde äfven runorna om Joukahainen, och slutligen framstår myten om verldens skapelse såsom ett alldeles isoleradt fragment. För öfrigt torde de flesta, som uppmärksamt läsa Kalevala, instämma med Castrén däruti, att det stora antalet af trollrunor och bröllopssånger inverkar högst menligt och stö-

[1] M. A. Castrén, Nordiska resor och forskningar. Bd V. p. 171.

rande på det episka sammanhanget. Och det torde äfven med fog kunna frågas, om dessa sånger i allmänhet egentligen hört till dikten; en och annan torde till och med hafva ett senare ursprung. Detta är af synnerlig vigt att misstänka och beakta, då man går att i Kalevala söka uppsamla spåren af finnarnas forna kultur. Det är således mer än möjligt, att de i Kalevala-eposet sammanstälda sånger härröra från helt olika tider. Ett direkt bevis hafva vi härför i den sista (femtionde) sången, som uppenbarligen röjer intryck af kristendomen, då däremot de öfriga sångerna äro från en tid som föregått denna religions påverkan, altså äldre, d. v. s. från den äkta hedendomens tid. Men det är ej nog med att de enskilda sångcyklerna kunna härleda sig från olika tidsperioder. Äfven inom sig hafva de efter all sannolikhet upptagit element från skilda tider. Detta beror tyvärr af det sätt, hvarpå de fortplantats från forntiden till oss. De hafva, såsom nämnts, genom traditionen fortlefvat på folkets läppar, generation efter generation. Lönnrot har redan själf i företalet till andra upplagan af Kalevala framhållit, att genom detta fortplantningssätt, då en sångare, vid brölloppstillfällen eller andra samkväm, hör en annan uppläsa sångerna och söker lägga dem på minnet, lätt nog, då han sedan skall återgifva dem, nya ord och föreställningar här och där kunna inblanda sig, och det ursprungliga uttrycket i en och annan vändning blifva utbytt mot ett nytt; de ställen, som han ej erinrar sig med fullkomligt samma ord, berättar han med sina egna. Därför finnas äfven af Kalevaladikterna åtskilliga varianter. Men, säger Lönnrot, »vid sidan af detta slags poetiska tradition går dock äfven en annan, som bättre bibehåller sången i dess gamla uttryck och skrufgängor, nemligen den som från slägte till slägte fortplantas från fader till son»; tyvärr finner äfven denna tradition sig då och då nödsakad att följa den andra åt »för att ej blifva alltför långt efter.»

I betraktande af att sålunda ej blott sångerna själfva kunna härleda sig från olika tidehvarf, utan äfven att under seklernas lopp hvarjehanda ändringar insmugit sig i de enskilda sångerna, kan man vid deras studium ej annat än förvånas öfver, att ett så bestämdt genomgående skaplynne i allmänhet tillhör dem. Jag är också fullt öfvertygad om, att en uppmärksam granskning af dessa sånger kan leda till en ganska noggrann uppfattning om finnarnas kultur under ett tidehvarf som föregått kristendomen. Rein och Ahlqvist hafva äfven jämte studiet af kulturorden i viss mån användt dessa sånger såsom underlag för de kulturbilder de uppstält och för hvilka jag i föregående kapitel redan redogjort. Då jag nu vill söka att, i samband med en följande liten skildring af finska seder och redskap, ur Kalevala sammanföra de ställen, som på dylika kulturfrågor och föremål hafva afseende, gör jag det med det uttryckliga tillkännagifvande, att jag nästan uteslutande hållit mig till den förträffliga öfversättning af Kalevala som Collan lämnat, men tillika i den öfvertygelse att språkforskarne skola kunna här och där göra vigtiga ändringar i afseende på tolkningen; det är därjämte min tro, att äfven studiet af de etnografiska föremålen skall i ett och annat hänseende kunna belysa sångernas uttryck och innehåll.

Nu framstår för oss åter frågan om Kalevalasångernas ålder. »Många gissningar», säger Lönnrot, »hafva blifvit uppkastade rörande tiden och stället för dessa sångers första uppkomst. Sannolikare än öfriga hypoteser, synes den, enligt hvilken de uppstått under det Bjarmiska väldets tider vid Hvita hafvets sydöstliga kuster eller i trakterna af de stora sjöar, Woikojärvi, Onega och Ladoga, som sträcka sig i en båge mellan Onega-viken af Hvita hafvet på den ena, och Finska vikens östra hörn på den andra sidan.» Härför tala bland annat, säger Lönnrot vidare, att många ord af svenskt och ryskt ursprung förekomma i de gamla runorna, hvilka till dels torde inkommit i språket redan under perioden för bjarmernas välde; många ord af svenskt ursprung finnas ju äfven, säger han, på andra sidan om ryska gränsen i Olonetzska guvernementet och ryska Karelen; deras förekomst där kan svårligen förklaras på annat sätt, än att de varit kända redan innan finnarna blefvo åtskilda under svenskt och ryskt välde. Jag vill emellertid ej här vidare anföra de olika hypoteser, som uppstälts rörande tiden för runornas uppkomst och deras ursprungliga hem, utan öfvergår nu till försöket att ur dem framleta den kultur finnarna egde under tidehvarfvet för deras uppkomst. Jag skall därefter vid betraktande af denna kultur ännu en gång återkomma till själfva tidsfrågan. Endast det vill jag redan här bestämdt framhålla, att de, så när som på den nämnda sista sången och möjligen en och annan inskjuten brölloppsång m. m., samtligen härröra från en förkristen tid.

De trakter, i hvilka Kalevalasångernas hjältar och öfriga förnämligaste personligheter lefde och hade sina hemvist, hette *Kalevala* [äfven synonymt kalladt Wäinölä, Osmo, Suvantola (= lugnvattnet mellan strömställen m. m.)] och *Pohjola* (synonymt Pimentola, Sariola). Efter all sannolikhet ligga verkliga orter till grund för dessa namn. De äro emellertid så inväfda i sagans dunkel, att det svårligen torde lyckas, att med någon säkerhet återföra dem till deras ursprungliga lokaler. Redan hafva försök från flera håll och af stora auktoriteter i ämnet gjorts att söka utreda läget för Kalevala och Pohjola. Originelast och märkligast torde vara den af Lönnrot själf gifna. Han förlade skådeplatsen för Kalevala till Bjarmaland. Sariola (Saariola) påminner om Holmgård. Möjligen, säger Lönnrot, bodde finnarna i forna tider vid Dvina. Pohjola låg närmare Hvita hafvet. Med Sampo skulle

kunna menats bjarmernas gudabild. Mot denna åskådning uppträdde bl. a. M. A. Castrén. Han sökte visa, att Saariola icke kunde vara liktydigt med Holmgård. Castrén själf ville på grund af lapska traditioner, hämtade från Enare Lappmark, förlägga skådeplatsen för Kalevalasångernas händelser till dessa näjder, nordligaste Finland och finska Lappmarken. Häremot tala dock många skäl, såsom af det följande torde framgå. Andra forskare hafva äfven sökt förlägga dessa orter till det inre af Ryssland eller ock till sydöstra Finland. Vi skola nu söka se till, om sångerna själfva förmå att gifva oss någon ledning. Genom de skildringar af näjderna sångerna innehålla och som i det följande skola något närmare granskas, synes man åtminstone kunna komma till en viss uppfattning af den natur och det klimat, som var rådande i dessa bygder och därmed äfven på sätt och vis till deras ungefärliga geografiska läge. Sålunda talas där ofta om »*Kalevalas moar*» (»vida moar») och om »Wäinöläs *svedjelunder*», »sveder», »öde sveder» (sång 3). Wäinämöinen, Kalevalasångernas förnämsta hjälte, »den evärdelige sångarn», säger sig hafva lefvat här all sin tid »på dessa öde sveder och på hemmets *åkerrenar*.» Under det han färdas i sin »släde» fram på vägen öfver dessa moar och sveder, träffar han Joukahainen, »magre ynglingen från Lappland», som uppsökt honom för att med honom täfla i sång. Wäinämöinen, som häri besegrade Joukahainen, kvad honom genom trollmakt

»Intill midjan ner i *kärret,* Intill höfterna i *ängen* Och till armarne i *sandmon.*»[1]

För öfrigt talar Wäinämöinen om *skogen*, i hvilken hans bågar kringströfva, om sina *båtar,* som täcka hvarje *vikstrand,* sina rullstockar. Vidare säger han sig hafva *åkrar* öfveralt, stackar uppå hvarje svedland. Längre fram (sång 5) går Wäinämöinen, som fått löfte om Joukahainens syster Aino till maka, men sedan hon af denna orsak dränkt sig »i hafvet», sorgsen »vid en strand af *blåa hafvet*», beger sig »till *sin båtstrand*», beser sina refvar och krokar, ror ut på vågen till en *holme,* lägger ut sin handnot o. s. v. Senare beslöt sig Wäinämöinen att fara till Pohja eller Pohjola och där söka sig en maka. Han betslade sin ridhingst, red »genom Wäinöläs lunder», »öfver Kalevalas moar» och kom så »ut på hafvet, på dess öppna, vida yta». — »Men», säger dikten, »ej vättes hästens hofvar, Ej dess fot i vattnet nedsjönk». Joukahainen lyckades nu försåtligt med sin pil träffa hästen under Wäinämöinen, som nedstörtade i hafvet och sedan under åtskilliga dagar dref kring på dess vida yta. Han räddades och fördes slutligen på ett underbart sätt till Pohjola. Här erhåller han häst och släde och färdas nu tillbaka, såsom det tyckes, hela vägen till lands öfver *kärr* och öfver marker, öfver vida *svedjesträckor* »Fram till Kalevalas moar, Hem till Osmos åker-renar.» Denna väg mellan Pohjola och Kalevala synes emellertid ej varit öde och obebodd. Wäinämöinen, som nu under sin färd (sång 8) råkat den sköna Pohja-jungfrun och friat till henne, sårade sig, vid ett af de prof, som hon då affordrade honom, svårt i knäet, så att blodet »Täckte *ljungen* uppå moar»; han rykte laf ifrån en sten, sökte mossa uppå *kärret,* ref sig gräs från markens tufvor för att svåra såret täppa. Då det ej lyckades honom att stilla blodet, åker han vidare. Slutligen en by sig närmar,

»Trenne vägar honom möta.
Gamle trygge Wäinämöinen
Åker längs den lägsta vägen,
Till den nedersta bland gårdar.»

Här söker han bot för sitt sår, men erhåller ingen hjälp utan hänvisas till nästa gård; han åker då »Längs den väg som framgick mellerst, Till den mellersta bland gårdar»; där fick han samma besked, hvarför han »Färdades ett litet stycke Längs den väg som framgick öfverst, Till den öfversta bland gårdar». Här ändtligen åtog sig gårdens folk att hjälpa honom, och de stillade hans blodflöde. Nu fortsätter Wäinämöinen sin färd (sång 10):

»Åker öfver *kärr* och marker
Öfver *vida svedjesträckor;*
Färdas fram en dag och tvenne,
Men uppå den tredje dagen
Till den *långa bron* han kommer,
Fram till Kalevalas *moar,*
Hem till Osmos *åkerrenar*».
— — — — — — — —

Nu söker Wäinämöinen att öfvertala sin broder smeden Ilmarinen att bege sig af till Pohjola, på det att han må smida den af Pohjolavärdinnan önskade Sampo-kvarnen. Han narrar Ilmarinen upp i ett högt träd och låter sedan stormen föra honom till Pohjola. Sedan nu smeden smidt Sampo, beger han sig, plågad af hemlängtan i väg, denna gången till sjös och med Pohjolavärdinnans tillhjälp (sång 10, 485):

»I en båt hon honom sätter,
I dess bakstam, invid styret,
Kallar vädren upp att blåsa,
Nordanvindarna att hvina».
— — — — — — — —

Ilm. »Reste af till eget hemland,
Öfver *hafvets* blåa böljor;
Färdades en dag och tvenne,
Men uppå den tredje dagen
Fram till hemmet smeden hinner».

[1] Jag har i det följande kursiverat de uttryck i sångerna, hvilka synas mig upplysande för föreliggande frågor.

Den tredje Kalevala-hjälten, Lemminkäinen, bodde »Vid den *största vikens* botten, Invid Kaukoniemis krökning», där han »vexte upp vid fiskmat, närd med aborrar». Han beger sig åkande till Saari för att fria till dess vackraste tärna:

»*Uddens* jungfrur honom svara:
Ställe finnes nog på *holmen,*
Plats på Saaris mark tillräckligt,
Der du kunde dig förlusta,
Lek och dans på *fältet* börja,
Som vallpojke uppå *sveden,*
Herdegosse uti *skogen.*»
— — — — — — — —

Sedan Lemminkäinen röfvat Saaris bästa tärna och efter dem emellan ingången förlikning gift sig med henne, men hon en afton brutit sitt löfte att ej gå bort till byn, »inom andra gårdars grindar», fattar han beslutet att i Pohjola söka sig en annan maka. Han ger sig (sång 12, 309) i väg åkande öfver »silfverhvita *sanden*», »öfver gyllne *mon*»:

»Färdas en dag, färdas tvenne,
Färdas inpå tredje dagen:
Men uppå den tredje dagen
Af en by till slut han mötes».

Här åkte han fram först till närmaste, sedan till mellersta gården, men då han där ej mottogs, fortsatte han »Längs den väg som framgick öfverst, Till den öfversta bland gårdar». Här trängde han in objuden; det var själfva Pohjolavärdinnans stuga. Här trollade han bort männen (sång 12, 459)

»Ut på *kala svedjesträckor,*
Bort på *aldrig plöjda marker,*
Ut på *träsk,* der fisk ej finnes,
Helt och hållet aborr-lösa,
Till den vilda *Rutja-forsen,*
I dess glöd-uppfyllda hvirfvel».

Sedan begär han af Pohjolavärdinnan hennes skönaste dotter; förelagd såsom prof att fånga Hiisi-elgen, beger han sig af på skidor (sång 13, 149):

»Så han gled kring *berg* och *slätter,*
Öfver länder bortom *hafvet,*
Genom Hiisis alla *skogar,*
Längs med Kalmas alla *moar.* — —
Obesökt var än en enda
Liten vrå i *ödemarken,*
Allra längst vid Pohjas gränser,
I det vidt utbredda Lappland;
Äfven dit han slutligt skidar,
För att äfven den besöka.
När han till dess ända kommit,
Fick ett häftigt larm han höra
Allra längst från Pohjas gränser,
Från de *fält, der Lappar lefva,*
Hörde Lapplands hundar skälla,
Hörde Lapplands barn sig jemra,
Hörde Lapplands qvinnor skratta,
Alla andra Lappar brumma». — —

Då han nu söker fånga Hiisi-elgen »med de släta klöfvar», sliter sig denne lös ur »björkträdshanken, Sönderbryter lönnträdsstolpen, Och förhärjar ställets ekar» (!); därpå ger den sig i väg »Utåt *kärr* och utåt marker, Öfver *buskbevuxna kullar*».

Slutligen fångar Lemminkäinen elgen och för honom bort öfver Pohjas *moar* till Pohjola-värdinnans gård. Här förelagd ett nytt prof, att skjuta »elfvens svan» på den svarta Tuoni-elfven, ger han sig i väg till Manala och får där sin bane. Hans moder undrar, om sonen ännu irrar kring, »Om på *kottbeströdda kullar,* Uppå *ljungbevuxna hedar,* Eller ute uppå *hafvet*».

Hon beger sig ut att leta efter sonen,

»Springer som en varg på *kärren,*
Som en björn i *djupa skogar,*
Går i *vattnet* som en utter,
Som en igelkott längs *uddar,*
Längs med *sjöar* som en hare».
— — — — — — — —

Hon frågar bland annat träden om sin son, och *eken* svarar henne, att han ej vet något om honom. Slutligen finner hon sonen i Tuonis boning och återger den döde lifvet på nytt. — —

Nu beslöt sig Wäinämöinen än en gång att fara till »Pohjola, det mörka», till »det skumma Sariola» för att fria till Pohjoladottren. Med mycken möda och stora äfventyr hade han bygt sig en båt af *ekträ;* den lille gossen Sampsa Pellervoinen hade därför vandrat »bort till nejderna mot söder» och funnit en tjock ek; af denna bygdes båten. Nu ger sig Wäinämöinen af öfver *hafvet.* Annikki, Ilmarinens »syster»[1], får sigte på honom (18, 57):

»Blicken sände hon mot *fjärden*
Vände hufvudet mot solen,
Invid *Suomi-elfvens mynning,*
Invid *Wäinö-strömmens* utlopp».

[1] Såsom Ilmarinens syster borde Annikki också vara syster till Wäinämöinen, men detta uppgifves icke i sångerna. För öfrigt är hjältarnas slägtskapsförhållande ej alldeles klart.

Hon uppmanar sin broder Ilmarinen att äfven fara till Pohjola och fria. Denne beslutar sig härför och ger sig af i sin släde.

»Fram i hastig fart han åker,
Längs med *hafvets strand,* på *sanden,*
Utmed *Sima-sundens kanter,*
Utmed *albevuxna höjder*».

På tredje dagen upphinner han Wäinämöinen; de komma öfverens att låta Pohjola-jungfrun välja fritt mellan dem. »När en liten tid förlidit, När en ringa tid förflutit», framkommo de till »det mörka Pohjola», Wäinämöinen öfver Lempi-viken, Ilmarinen öfver land, vid Sima-holmen. Ilmarinen erhåller då jungfrun till brud. Sedan bröllopet var slut, åkte de nygifta i släde ut från Pohjas gårdar. Härvid yttrade Ilmarinen (sång 24, 467):

»Lefven väl, I *insjöstränder,*
Insjöstränder, *åkerlindor,*
Kullens alla unga *tallar,*
Alla *höga träd i skogen,*
Alla *häggar* bakom stugan,
Enar, I vid gårdens brunnsväg,
Smultronstjelkar, I på marken,
Smultronstjelkar, gröna grässtrån,
Videbuskar, granars rötter,
Alars toppar, *björkars* näfver».

Ilmarinen och hans brud färdas nu fram åkande öfver Pohjas *stränder,*

»Långsmed *Sima-sundens* kanter
Utmed *åsens höga branter.*
Slutligen på *tredje* dagen,
När sig aftonsolen sänker,
Skymtar smedens hem på afstånd!»
— — — — — — — —

Om Wäinämöinens hemfärd från Pohjola till Kalevala finnes ingenting närmare angifvet, men från Ilmarinens gård till sin egen färdas han hem i släde. — —

Sedan äfven Lemminkäinen, förbittrad öfver att ej hafva blifvit bjuden till bröllopet i Pohjola, begifvit sig dit och i envig dödat Pohjolavärden, återvänder han hastigt hem, förföljd af Pohjafolket. Hans moder råder honom att fly undan (sång 28, 279):

»Tag din faders egen farkost,
Res med den att dig fördölja!
Öfver *nio haf* begif dig,
Och det *tionde till hälften,*
Till en *fjärdomfamnad holme,*
Till en *ö i öppna hafvet,*
Der din fader förr sig dolde,
Dolde sig och fann en tillflykt
Under stridens långa somrar,
Under flere hårda krigsår».

Lemminkäinen flyktar bort för att dölja sig undan Pohjafolkets hämnd och säger därvid bl. a. att han

»Låter maskar *fälten* fräta,
Lodjur i min *löfskog* hvila,
Renar tumla sig i *åkern,*
Gäss i dessa *lunder* dväljas».
Öfver *fjärdens* vida vatten,
Öfver *hafvets öppna sträckor,*
Under hela tvenne måna'r
Och till slut i nära trenne.

»Vinden vaggar fram hans farkost,
Hafvets svallvåg skjuter skeppet
Uddens unga tärnor sitta
Vid det blåa haf på stranden».

Lemminkäinen »Lägger till vid ön, med skeppet, Allra ytterst invid udden».

Han spörjer här, om det finnes något stycke björkskog, eller någon annan jordlapp, där en sved han kunde fälla, rödja upp en duglig åker. Men han får af holmens tärnor det svar, att

»Holmens mark är re'n fördelad,
Åkerjorden noga utmätt,
Lott om hvarje *lund* är kastad
Hvarje *äng* är lagligt skiftad».

Nu började muntre Lemminkäinen öfva sin sångkonst: »*Rönnar* qvad han fram på gården, *Ekar* midt på boskapstågen» o. s. v.

Sedan han af holmens tärnor blifvit vänligt mottagen och lefvat i sus och dus i byarnas många gårdar, ger han sig åter af, fruktande männens svartsjuka, men begråten af tärnorna. Hans farkost kantrar i en storm och han drifver i land till en udde. Här vänligt mottagen fick han af dess gårdsvärdinna en ny båt och (sång 29, 454)

»Kom till hemmets nejder åter,
Såg dess *stränder,* såg dess marker,
Såg dess många *sund* och *öar,*
Sina gamla landningsplatser,
Ställen, der han fordom lefvat,
Hemmets *tallbevuxna höjder,*
Kullarne med sina granar».
— — — — — — — —

Hans moders stuga var dock bränd och modren själf borta. Han finner en liten väg som han vandrar fram »In i djupa *ödemarken,* Till en bugt af *skogsmons* krökning». Här finner han under skydd af trenne *granar* sin moders lilla stuga; hon hade flyktat hit, sedan Pohjafolket sköflat hemgården. Lemminkäinen styr på nytt sin båt mot Pohjola för att hämnas. Då skickar Pohjola-värdinnan kölden för att förgöra honom. Lemminkäinen besvärjer den med sin sång (sång 30, 195):

»Låt du mark och *mossar* frysa,
Sprid din frost i kalla stenar,
Härja strandens *videbuskar,*
Fatta tag i *aspens* knölar,
Skala näfret af från *björkar,*
Hemsök skogens unga *granar*». — —
»Tillfredställer dig ej detta,
Kyl då märkligare saker: — —
Kyl den vilda *Wuoksi-forsen,*
Isa *Imatra,* den ilskna». — —
»Född bland videträd är kölden,
Frosten alstrad är bland björkar
Bakom Pohjagårdens koja,
Bortom Pimentolas stuga». — —
»Kring han smög vid gärdesgårdar
Lurade bland torra ruskor,
Låg om somrarne i källor,
Ute på de vida *kärren,*
Smällde vintern om bland *tallar,*
Brakade i skogens *furor,*
Knastrade i nakna *björkar,*
Sprakade i alla *alar,*
Frostbelade träd och buskar,
Gjorde fält och marker jemna,
Bet från trädens grenar löfven,
Blommorna från *ljungens* toppar,
Ryckte barken lös från *furor,*
Slet från tallar långa flisor».

Lemminkäinen kommer, under det han ansättes af kölden, att tänka på sin gamla moder och hennes ångest: »Död hon tror sin gosse vara», hans bågar förblifva i ro och hembygdens djur få lefva ostörda:

»Skogens foglar skola frodas,
Hjerpar lugnt i lunden leka,
Björnar obehindradt rasa,
Renar fritt på åkern tumla».

Slutligen lyckas han dock komma hem till sin moder igen. — —

Då Wäinämöinen och Ilmarinen sett Pohjolas välmåga genom Sampo-kvarnen betydligt tilltaga, besluta de att frånröfva Pohjola denna dyrbara skatt. De tveka om, hvilken väg de skola taga. Wäinämöinen föreslår sjövägen, Ilmarinen landvägen (39, 27).

W. »Byggom oss en väldig farkost!»
I. »Säkrare till lands är färden;
Lempo gånge ut på hafvet,
Döden ut på vida fjärdar!
Stormen skulle der oss kasta,
Vädret hit och dit oss vräka».
W. Säkrare till lands är färden,
Säkrare, men mer besvärlig,
Dertill äfven mera krokig.
Båten har sin fröjd på vattnet
Skeppets lust det är att ila, — —
När det bort af böljor bäres,
Gungas utaf vestanvinden,
Drifves fram af sunnanfläktar.
Men likväl och det oaktadt:
Om du ej till sjös vill resa,
Må till lands vår färd vi göra,
Släpa fram oss längs med stranden!»

De besluta nu att åka landvägen, men ändra åter beslut och gifva sig af i Wäinämöinens stora båt. Då de nådde Lemminkäinens *udde,* blef han dem varse och sällade sig till dem (sång 40, 13).

»Gamle Wäinämöinen styrde
Första dagen utmed *floder,*
Öfver *träsk* den andra dagen,
Tredje dagen utför *forsar*».

Sedan de här fastnat på grund (på en stor gädda) och därvid råkat ut för underbara äfventyr, hvarunder Wäinämöinen skapade kantele-instrumentet, styrde de därefter vidare öfver hafvet och hunno fram till Pohjola. Med sin kantele kväder han dess inbyggare till sömns och tager därunder Sampo-kvarnen ur dess förvaringsrum. Sampo bragtes med stor ansträngning ned i farkosten, hvarefter de begåfvo sig i väg ut öfver hafvet. Efter några dagars färd nås de af dimma och sedan af storm, som Pohjolas värdinna sändt efter dem. De genomgå underbara äfventyr, vid hvilka Sampo kastas ut i hafvet och slås i spillror. Böljorna drefvo stycken af Sampo i land (sång 43, 297).

»Dessa bära i sig fröet,
Början till ovansklig lycka;
Deraf plöjning, deraf såning,
Deraf all slags vext och gröda;
Genom dem skall månen lysa,
Lyckans sol beständigt stråla
Öfver *Suomis vida länder,*
Öfver *Finlands* sköna bygder!»

Pohjola-värdinnan kunde för sig endast rädda obetydliga delar af Sampo: »Derför råder nöd i Pohja, Är ett brödlöst lif i Lappland».

Wäinämöinen kväder:

»Jumala, o gif oss lycka,
Skapare, o skänk oss trefnad,
Låt oss städse lyckligt lefva,
Låt engång oss dö med heder
I det ljufva *Suomi-landet*
I det herrliga Karelen!

Wäinämöinen, som gjort en ny kantele — den första hade fallit i hafvet — spelar för all naturen, som däraf fröjdas högeligen; t. o. m. solen och månen nedstiga för att lyssna; Pohjola-värdinnan tager dem i sitt våld, instänger dem i ett bärg och röfvar slutligen äfven elden ur Kalevalas stugor. Mörker råder i naturen. Ukko förbarmar sig och uppslår eld. Elden faller till jorden. Wäinämöinen och Ilmarinen bege sig för att uppsöka elden.

»Fram gick gnistan på sin vandring
Långsmed *Aluejärvis vågor,*
Flyktade till enrissnåret,
Tände eld i *hedens enar*
Och steg upp uti en granskog, — —
Brände halfva Pohja-landet
Och en del af *Savos* gränser,
Karjala på begge sidor.»

Nu vandrar Wäinämöinen till Pohjola, sedan han erfarit, att solen och månen där äro instängda (sång 49, 120). »Och uppå den tredje dagen Synas redan Pohjas portar, Ses dess *stenbetäckta höjder*».

Han simmade här öfver *Pohja-elfven.* Efter en strid med Pohja-folket, sökte han frigöra solen och månen, men då det ej lyckades, begaf han sig hem och bestälde af Ilmarinen verktyg därtill. Nu blir Pohjola-värdinnan ängslig och ger solen och månen fria. —

Af det anförda framgår således, att såväl *Kalevala* — där Wäinämöinen och Ilmarinen och äfven Lemminkäinen hade sina hem på något afstånd från hvarandra — som *Pohjola* båda lågo vid ett stort vatten (»hafvet»), öfver hvilket man i båt kunde färdas från det ena stället till det andra. Detta framgår uppenbarligen af Kalevala-hjältarnes upprepade resor till Pohjola och åter. Dessa trakter lågo således vid ett och samma stora vatten, och af alla skildringar synes, att Pohjola låg i norr om det samma, Kalevala mer i sydligt väderstreck. Men därjämte ger oss dikten vid handen, att man äfven kunde, följande det stora vattnets strand, med häst åka landvägen från Kalevala till Pohjola och tillbaka igen. Härpå finnas flerehanda exempel. Ja, en gång for samtidigt Wäinämöinen sjövägen och Ilmarinen landvägen; och vid ett annat tillfälle tveka de om hvilketdera af de båda framkomstsätten de hälst skulle välja. Kalevala och Pohjola lågo uppenbarligen på ett för den tidens åskådningssätt tämligen betydligt afstånd från hvarandra; några gånger anges visserligen färden dem emellan kunna tillryggaläggas på trenne dagar; detta får dock ej tagas alldeles efter orden, utan bör snarare betraktas såsom ett poetiskt talesätt; dock torde man däraf kunna sluta, att färden gick jämförelsevis lätt för sig och ej kräfde synnerligen mycken tid. Emellertid är det tydligt, att »hafvet» ej var någon vanlig sjö; det skulle visserligen kunna utgjort en verklig hafsvik, t. ex. Finska viken; sannolikare synes dock att man däri har att söka en stor insjö, såsom t. ex. Ladoga eller Onega: därmed låter sig det städse framhållna nordliga läget af Pohjola lättare förklara. Om vi betrakta landets natur och klimatiska förhållanden, så stämma de tämligen väl öfverens med en sådan uppfattning. I Kalevala höra vi ofta omtalas moar, sandmoar, kullar, lunder, kärr, ängar, svedjelunder. I Pohjola nämnas moar, träsk, insjöstränder, åkerlindor, tallskogar, sveder.

Granska vi nu närmare floran å de båda orterna, finna vi i Kalevala först och främst *björken, tallen* och *granen;* men äfven *asp, en, rönn, al, lind, hägg, videträd, sälg* omtalas gång efter annan äfvensom *ljung, blåbär, smultron, hallon, tranbär, lingon. Lönnen* nämnes i sång 46, 385. Redan i sången om jordens befruktning (sång 2) nämnas trädslagen, i det att det heter om Pellervoinen, »åkerns ättling»:

»Ut han strör sin sådd med ifver
Öfver fälten, öfver kärren,
Öfver öppna svedjemarker,
Öfver stenuppfyllda ställen;
Tallar sådde han på höjder,
Granar han på kullar sådde,
Ljung han sådde ut på hedar,
Löfträdstelningar i dälder,
Björkar uti sanka marker,
Alar sådde han i lös jord,
Häggar uti våta nejder,
Sälgar uti fuktig jordmån,
Rönnar uppå helga platser,
Videträn i mjuka mossar,
Uti stenig jordmån *enar,*
Ekar invid strömmars bräddar.
Träden började att vexa,
Telningar i höjden sköto,
Granar, blommande i toppen,
Och, med rika kronor, tallar;
Björkar uppå sanka marker,
Alar sköto upp ur lös jord,
Häggar uti våta nejder,
Uti stenig jordmån enar;
Sköna bär på enen vuxo,
Smaklig frukt på häggens grenar».

De flesta af dessa trädslag och buskar omnämnas sedan här och där i sångerna såsom växande i de besjungna trakterna. Det är emellertid ett af dessa träd, som är egnadt att väcka vårt särskilda intresse, *eken*. Redan på det anförda stället erhålla vi en vigtig antydning, den nämligen, att då Wäinämöinen gick ut för att beskåda Pellervoinens såningsmarker, fann han de öfriga träden skjuta upp: »Endast *eken* vexte icke, Gudaträdet slog ej rötter». Först sedan ängen blifvit bränd till aska och man dit lagt »älskogsbladet, ekens ollon», växte därur en telning som blef ett stort ekträd. Detta trädslag gick således svårare till än de öfriga. Sedermera omtalas på åtskilliga ställen *eken* såsom växande i Kalevala och dess omgifningar. Sålunda i 9:de sången: (»Spånor tager han från eken, Splittror från det spröda trädet»). I sång 12, 70 omtalas sprund af ekträd. I sång 15, 132 yttrar en ek (till Lemminkäinens moder):

»*Eken* henne fyndigt svarar:
Sjelf jag har för många sorger,
Att mig om din son bekymra;
Till en oblid lott jag föddes,
Alstrades till svåra dagar,
Att till ved i trafven klyfvas,
Att till klabbar sönderhuggas,
Och att bränsle bli i rian,
Ner till svedjestockar fällas».
— — — — — — — —

I sång 16, 11 heter det:

Hvem skall gå att virke söka,
Hvem skall leta efter *ekträ*,
Till den båt som Wäinö bygger,
Till ett bottenträ åt sångarn?

Längre fram (16, 69) heter det att unge Sampsa Pellervoinen

»Vandrar eftertänksam framåt,
Bort till nejderna mot söder;
Här ett *ekträd* honom möter,
Nio famnar tjock är eken.
Och han spörjer nu och säger:
Ek, du kunde kanske blifva
Moderträ uti en farkost,
Bottenträ uti en krigsbåt? — —
Eken svarar honom fyndigt
Fintligt detta fruktträd säger:
Jag helt visst till virke duger,
Till ett moderträ i båten;
Ty min smärta stam är oskadd,
Har ej hål uti sitt inre».

Därpå nedhögg Sampsa eken och Wäinämöinen »Byggde sig med sång en farkost Af den ena ekens stycken». — I sången om »ölets ursprung» (sång 20, 413) nämnes »en tunna gjord af *ekträd*». I sång 25, 717 heter det:

»Derpå gamle Wäinämöinen
Qväder fram en skog, som blånar:
Skapar så en *ek* i skogen
Och en stadig rönn derjemte;
Dem begagnar han för släden,
Deraf böjer han sig medar» o. s. v.

I sång 29, 154 heter det om Lemminkäinen: »Rönnar qvad han fram på gården, *Ekar* midt på boskapstågen». Vidare nämnes i sång 31 *eken* på ett par ställen. I sång 32 nämnes *ollon*. I sång 43, 246 heter det, att Wäinämöinen »drog sitt blad af *ek* (styre) ur böljan». I sång 44, 183 heter det: »Stod en *ek* vid boskapsskjulet, Högrest i ett hörn af gården; Jemna grenar eken hade» o. s. v. I sång 46, 62 omtalas en liten *ekträdskoja*.

Af alla dessa nu anförda ställen framgår med visshet, att eken för Kalevalas sångare ej var något främmande trädslag. Detta ger oss en ganska vigtig hänvisning. I det nuvarande Finland växer icke eken såsom egentligen inhemsk. Blott i dess allra sydligaste delar finnes den på några ställen eller kan den genom omsorgsfull vård gå till. Här ligger nämligen nu för tiden ekregionens nordligaste gräns; och ingen anledning hafva vi att tro, att vid tiden för Kalevala-sångernas uppkomst denna region sträkt sig högre upp mot norden. Undersöka vi ekregionens nordgräns i Ryssland, så finna vi den, såsom redan Donner[1] framhållit, gå i en sned linie från sydligaste delen af Finland inemot Vjatka. På grund af ekens finska namn, liksom på grund af *lindens, lönnens* och *hasselns*, hvilka ega ungefär samma geografiska nordgräns, drager Donner den slutsatsen, att den nordliga gränsen för finnarnas vandringar genom Ryssland »ej gerna kan sättas mycket högre än Vjatka, Kostroma och Jaroslav, kanske äfven Vladimirska guvernementet, alltså en sträcka som senare intogs af tscheremisiska och mordvinska stammar, hvilka påtagligen följde sina anförvandter i spåren. En gifven konklusion», säger Donner vidare, »af alla dessa förhållanden tyckes tillika vara den, att Kalevala-sångerna, åtminstone den första och äldsta stommen till desamma ej kunna vara diktade vid Dvinas stränder, då just de mytiska sångerna, i hvilka eken intar ett så vigtigt rum, måste tillhöra den ursprungligaste delen.» Vi hafva emellertid sålunda äfven erhållit nordgränsen för finnarnas uppehållsort på den tid, då de diktade Kalevala-sångerna. Då emellertid, såsom nämdt, både Kalevala och Pohjola

[1] O. Donner, Om finnarnes forna boningsplatser i Ryssland. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk, H. 24. Helsingfors 1875.

skildras såsom liggande vid ett stort vatten, synes det som om Finska vikens innersta bukt eller sydliga stranden af Ladoga böra hafva varit den trakt där åtminstone det ena af dessa ställen, Kalevala, låg. Pohjola åter, kan hafva legat vid Ladogas nordligare kuster. Därmed synas mig äfven öfriga uppgifter i sångerna kunna öfverensstämma. I alla händelser är ekens vigtiga roll i dessa sånger särdeles anmärkningsvärd.

Den öfriga i Kalevalabygderna omtalade vegetationen och naturbeskaffenheten — sandmoar och kullar, kärr och träsk, sjöar, holmar och uddar, björk-, gran- och tallskog m. m. — kunna passa ganska väl in på sydöstra Finlands trakter, men äfven på de ryska trakterna kring Ladoga och Onega. Hvad åter angår Pohjola, så finna vi där till stor del samma natur — sandmoar, sjöar, träsk, björk-, gran- och tallskog m. m. — Vi hafva därför ingen anledning att förlägga denna ort synnerligen mycket längre norrut, således ingalunda till det egentliga Lappland. Egendomligt nog heter det i sång 13, 240, att under Lemminkäinens jagt efter Hiisi-elgen, en jagt som uppenbarligen för siggått norr om Pohjola — här nämnes bl. a. Lapplands män och kvinnor — denna Hiisielg, som har mera karakter af andeväsen än af verkligt djur, »förhärjar ställets *ekar*». Således äfven här eken nämnd! Detta torde dock ej få tagas efter orden; det bevisar snarare, att Kalevala-sångarne ej så noga kände själfva Lapplands natur, utan äfven dit förlade föremål, som funnos i deras egen bygd. Det samma kan kanske i viss mån gälla äfven om själfva Pohjola. Då sångerna diktades, hade de händelser, som för dem lågo till grund, antagligen redan någon tid lefvat i traditionen; Pohjolas natur hade då äfven liksom de besjungna händelserna och personerna fått en anstrykning af myt. Detta ligger på sätt och vis uttrykt i ortens benämningar: det »skumma» Sariola, det »mörka» Pohjola, Pimentola (»den mörka nejden»). Då man tager i betraktande Pohjolas naturförhållanden, kan man icke antaga, att ensamt det minskade vintersolljuset gifvit anledning till detta nästan ständigt återkommande epitet, ty skilnaden mellan Kalevala och det egentliga, diktens, Pohjola var väl i detta hänseende ej så påfallande stor. Sannolikt var förhållandet följande: Pohjola var en bygd belägen ett stycke i norr från Kalevala, kanske vid Ladogas (eller Onegas?) nordliga ända. Pohjolas område mot norr var för Kalevala-sångarne ej så noga begränsadt: det öfvergick omärkligt i de nordliga näjder, »där lappar lefva»; såväl sägnernas eget dunkel som dessa näjders vintermörker, om hvilka hörsagor antagligen berättats för Kalevalas folk, gåfvo anledning till namnet »det mörka»; och småningom öfvergick detta namn till den ort, som utgjorde Pohjola i inskränktare mening, den, till hvilken Kalevala-hjältarna brukade ställa sin färd, Pohjola-värdinnans rika och mäktiga bygd.

Att detta egentliga Pohjola ej var synnerligen långt aflägset från Kalevala framgår utom af de nämnda, ofta återkommande färderna mellan dem, bl. a. äfven däraf, att till det bröllopp som Pohjolavärdinnan tillstälde för sin dotter, hon lät sin tjänsteflicka gå ut såväl i Pohjola som Kalevala och bjuda samman gästerna. — —

Taga vi åter i betraktande faunans beskaffenhet, finna vi den till sina karakterer ganska noga öfverensstämma med florans. I sång 3, 153 yttrar Joukahainen, om hvars hemort nedanför skall blifva tal, under det han söker täfla med Wäinämöinen i visdom:

»Lätt är lifvet för en sjöhund,
Skälen, som i sjön sig vältrar:
Lax han finner rundt omkring sig,
Slukar *sik* i egen närhet;
Släta äro sikens åkrar,
Taket jemnt i laxens boning;
Gäddan leker under kyla,
Slemmynt fisk i vinterväder;
Abborn, skygg, med krokig nacke,
Simmar hösten om på djupet,
Leker mellan grund om sommarn,
Slår i vattnet invid stränder.
Om ej detta nog dig synes,
Vet jag ännu något annat,
Känner än en sak derjemte:
Uti Pohja plöjs med *renar,*
Men med *häst* i södern plöjes
Och med *elg* längst bort i Lappland».

Märkligt är här äfven bl. a., att Pohja framhålles såsom särskild ort i förhållande till Lappland.

I sång 4 omtalas *björnen* som störtar öfver *boskapshjorden, vargen* som störtar öfver *fårahjorden, räfven* som störtar öfver gårdens *gås*flock, hunden samt *haren* och »gyllne *gökar*». Äfven i Pohjola omtalas *laxen* och *björktrasten.* — Då Lemminkäinen jagar Hiisi-*elgen,* smörjer han sina skidor med *ren*-talg; underligt nog möter oss i samma sång (14, 248) såsom synonym för Hiisi-elgen »kamelen»!! Huru detta ord liksom ett par andra insmugit sig i dikten, lämnar jag därhän; svårligen har det där varit ursprungligt. Pohjola-värdinnan talar längre fram om vargen och björnen; vidare nämnas (sång 15, 119 och 285 ff.) *utter, gräfsvin, igelkott,* och *hare* samt *korpen, vallrossen* (!), *hvalfisken* (!) och *biet.*

I Kalevala omtalas *svanor, gäss, svalor, sommarrenen, hvita ekorren.* Wäinämöinen »Öfverströr ett fält med *renar,* Stugans sparre med ekorrar» (16, 143). I sång 17 omtalas *tupp, kyckling,* björn, elgar, renar och *örnen.* I sång 18 nämnas såsom förekommande i Kalevala *vildgäss, änder,* ett *lax*rikt hafsgrund; vidare omtalas en *vallross*hud. I sång 23 nämnas *and* och *lom, siska,* räf, hare och *hermelin;* vidare ett piskskaft af *vallross.* Vid ett par tillfällen talas om *mården* (»mårdskinn») o. s. v.

I sång 25 och på flere ställen nämnas *hjärpar*. Sång 26 omtalar en hjord af varg och björn. I sång 27 nämnes *tjädern*. Sång 29 nämner i Kalevalatrakten *lodjur, renar, gäss*. Lemminkäinen yttrar nämligen, såsom redan anfördt,

»Ut jag styr och bort jag flyktar, — —
Låter maskar fälten fräta,
Lodjur i min löfskog hvila,
Renar tumla sig på åkern,
Gäss i dessa lunder dväljas.»
— — — — — — — —

Längre fram (sång 30, 413) heter det, såsom äfven anfördt, i samma syfte:

»Skogens foglar skola frodas,
Hjerpar lugnt i lunden leka,
Björnar obehindradt rasa,
Renar fritt på åkern tumla!»

Här nämnes äfven *korpen*. I sång 11, 385 talas om *snösparfven* »Skön en snösparf är på drifvan». I sång 31 talas om *dufvor*, svanor, örn, hök. I sång 33 nämnes *kråkan*. I sång 34 nämnas *måsar*, örnar, svalan, *sparfven*, and, *knipa, årta, skrake*. I sång 35 talas om *hvalfisk*, gädda m. m. I sång 39 heter det om Ilmarinens rodd:

»Båtens rönnträdsåror hvina,
Skaften ljuda gällt som *hjerpen*,
Bladen väsna högt som *orren*,
Förens ljud är snarlikt *svanens*,
Akterns brus likt *korpens* läte,
Tullarne likt *vildgäss* snattra.»

Vid ljudet från Wäinämöinens »gäddbensharpa» skynda alla skogens djur fram för att lyssna till tonerna (sång 41)

»*Ekorrn* styr ditåt sin kosa,
Fram från träd till träd han hoppar;
Hermelinerna sig närma,
Sätta sig på gärdesgården;
Elgar springa fram på heden,
Lodjur taga del i fröjden.
Vargen vaknar uti kärret,
Björnen bryter upp från sandmon,
Ur sitt ide under tallar,
Ur det granomhöljda snåret;
Vargen vandrar vida sträckor,
Björnen tågar öfver tallmon,
Sätter sig på gärdesgården,
Stiger upp på sjelfva ledet. — —
Ner från höjden flyger *örnen*,
Höken skjuter fram ur molnen,
Allan ur de djupa böljor,
Svanen från det sanka kärret,
Och hvarenda liten *bofink*,
Alla qvittrande små foglar,
Flere hundratal af *siskor*,
Nära tusen glada *lärkor*,
Fröjda sig i luftens rymder. — —
Gäddor styrde fram i bugter,
Ovigt summo vattnets hundar,
Laxar nalkades från grunden,
Sikar ifrån djupa ställen,
Aborrar och smärre mörter,
Muikor jemte andra fiskar
Kommo simmande mot vassen.»

Längre ned talas här om »*blåa knipan*», hvarjämte nämnas *svalan* och *hjärpens ägg*. I sång 45 nämnas *girs* och *lake*. I sång 46 omtalas huru Ilmarinen smidde ett jagtspjut, på hvilket voro afbildade följande djur: *varg, björn, elg, fåle, ren*. I sång 47 omtalas upprepade gånger *gädda, lax, sik, girs*, *aborre* och *id*. I sång 48 heter det vid fråga om notdragningen:

»Fisk man får till ringa antal,
Några små fördömda *girsar*,
Aborrar, af ben uppfylda,
Mörter med en ymnig galla.»

samt vidare:

»Fisk i ymnighet de fånga,
Aborrar af alla arter,
Och en talrik mängd af *taimen*,
Braxnar likaså, och *laxar*,
All slags fisk som finns i vattnet.»
— — — — — — — —

Af dessa utdrag framgår, att man eger en ganska karakteristisk förteckning på faunan i Kalevala-sångarnes bygder: Om vi frånräkna det bildlikt använda ordet »kamelen», hvilket antagligen influtit under senare tider än då dessa sånger tillkommo, återfinna vi nästan endast djur som för det nuvarande Finland och dess omgifvande trakter äro kännetecknande. De tidt och ofta uppträdande skogens djur — björnen, vargen, räfven, haren, äfvensom lodjuret, elgen, ekorren, hermelinen, mården m. fl. — låta alla hänföra sig till Finlands bygder. Renen, som här och där omtalas, t. o. m. inom själfva Kalevalas område, hänvisar ej nödvändigt till Lapplands nordliga näjder; ännu i våra dagar går vildrenen vintertiden ned till Ladogas stränder och öfver isen till dess öar. Det är mer än antagligt, att den i fordom tima äfven i andra delar af Finland, synnerligen dess östra och mellersta delar sträkte sina vandringar ganska långt mot söder; men kanske pekar just detta renens uppträdande på Ladogas omgifningar såsom Kalevalas läge. De i sångerna nämnda foglar och fiskar passa äfven öfverens med Finlands — äfven östra Fin-

lands — fauna. Slutligen omtalas skälen, vallrossen och hvalen. Den förstnämnda finnes i de Finland omgifvande hafsvikar, men därjämte äfven i Ladoga, Saimen och Onega. Vallrossen och hvalen åter voro sannolikt för Kalevalasångarne kända genom hörsagor af resande handlande, som besökt de nordliga kusterna; eljes kunna deras förekomst i sångerna ej gärna förklaras annat än genom senare inflickning, mot hvilket dock talar deras upprepade omnämnande. Uttern finnes i Finska viken, men äfven i Ladoga och andra finska sjöar. På grund af de i sångerna nämnda vilda djuren hafva vi ingen anledning att närmare skilja mellan Pohjolas och Kalevalas fauna. Beträffande de tama djuren, husdjuren, återkomma vi till dem vid frågan om inbyggarnes lefnadssätt.

För granskningen af sångernas geografiska data återstå dock ännu uppgifter af intresse. Först och främst torde böra påpekas, att den i början af Kalevala uppträdande unge Joukahainen, som inlet sig i visdomstäflan med Wainämöinen, hade sin hembygd hvarken i Kalevala eller Pohjola. Han kallas vanligen »magre ynglingen från *Lappland*». Af hans och hans familjs yttranden och tillhörigheter, seder och bruk framgår emellertid, att han icke var någon lapp, utan säkerligen blott tillhörde en längre i norr boende gren af rent finsk stam.

Men därjämte förekomma strödda här och där geografiska namn, som tyckas utvisa, att Kalevala-sångarne ej voro utan alla kunskaper om länderna i deras omgifning, kunskaper som de antagligen erhållit förnämligast genom handelsresande, hvilket ock på sätt och vis framgår af sångerna själfva. Hit vill jag ej räkna »*Jordans* flöden» (!) som på ett ställe nämnas. Detta namn kan svårligen betraktas annat än såsom en senare under kristen tid uppkommen inflickning i sången. Däremot omtalas upprepade gånger Estland och Ryssland, vidare de Ingrers land, Svealand och t. o. m. Tyskland. Sålunda heter det (sång 25, 289): »Ej han funnit ens i *Tyskland,* Eller träffat bortom *Estland,* Denna täckhet hos en tärna».

I sång 11, 43 säges det om tärnan Kylli:

»Friare från *Estland* kommo,
Kommo från de *Ingrers* nejder,
Ej med dem vill jungfrun följa,
Sjelf hon svarar då och säger:
Fåfängt här ert guld förslöses,
Edert silfver spills förgäfves,
Ty till Estland går jag icke,
Går ej, vill ej bort mig lofva
Bort att ro på Estlands vatten,
Staka fram mig bland dess holmar,
Och att Estlands fisk förtära,
Att dess tunna fiskmat sörpla.
Icke heller vill jag följa
Till de Ingrers fält och hedar.»

Vidare i sång 46, 221 heter det om björnen: »Månne han till *Estland* vandrat, Lunkat bort från *Suomi*-landet?» samt något senare i samma sång:

»Saltet hemtadt var från *Tyskland,*
Bortom *vattnen ofvan Dvina,*
Rodt igenom *Suolasalmi,*
Lossadt slutligen ur skeppet.»

I sång 20, 73 heter det (om bröllopet i Pohjola)

»Efter slagtare man sökte
Karl att stora oxen fälla,
Från *Karelens* sköna bygder,
Suomis vida landa-mären,
Sökte från det *svaga Ryssland,*
Från det *stolta Svea-landet,*
Lapplands vidt utsträckta gränser,
Turjas trollkonstrika trakter».

I sång 36, 224 omtalas tvål från *Tyskland.* I sång 37, 223 säger Wäinämöinen till Ilmarinen:

»Kasta du din mö i elden,
Smid af henne andra saker,
Eller för till *Ryssland* henne,
Låt till *Tyskland* bilden bringas.»

Ett par gånger nämnes *Rutjaforsen,* hvarmed skall betecknas norra Norge, Norska Lappmarken.

I sång 47, 138 heter det: »Ut de rodde, fram de skredo, Af och an på *Neva-floden,* Rundt kring Neva-flodens udde.»

Slutligen må omnämnas, att flera namn på ställen inom Finland förekomma. Utom *Imatra* och *Wuoksi* talas om *Hälläpyörä* uti *Häme* (= Tavastland) och *Kaatrakoski* i Karelen. Vidare talas om *Untamola, Untola,* hvilket utgjorde Untamo-mannens hemvist, hvartill vi nedan återkomma, o. s. v. *Savo* (= Savolaks) nämnes ett par gånger.

I sång 31, 359 säger Untamo om den hittills här ännu ej nämnda Kullervo:

»Bort jag honom för till *Ryssland,*
Säljer honom i *Karelen,*
Åt en smed, åt Ilmarinen,
Att hans tunga slägga föra.»
»Och han bortgaf Kullervoinen,
Sålde honom i *Karelen,*
Gjorde köp med Ilmarinen,
Med den konsterfarne smeden.»

Denna sistnämnda, två gånger upprepade hänvisning är af stor vigt. Jag har sparat den till nu för att låta den bilda öfvergången till granskningen af de i Kalevala-sångerna uppträdande personligheternas etniska eller ras-karakterer. Detta ställe säger oss nu bestämdt, att Ilmarinen bodde och bygde i *Karelen*. Men Ilmarinen var en äkta Kalevala-hjälte, Wäinämöinens broder och, efter hvad det tyckes, närmaste granne. I alla händelser bodde de båda ej långt från hvarandra. Wäinämöinen var således äfven en Karelare. Och Lemminkäinen, den i ordningen tredje Kalevala-hjälten, som icke häller bodde särdeles långt från de andra båda, kan äfven med alt skäl anses såsom boende i Karelen. Om vi nu granska sångernas uppgifter om dessa mäns utseende, så finna vi tyvärr rörande *Wäinämöinen* endast helt få upplysningar. Väl säga oss sångerna, att han alt ifrån sin underbara födelse var en gammal man — »gamle trygge Wäinämöinen» o. s. v. — men för öfrigt få vi af dem endast en allmän uppfattning om hans vördnadsvärda gestalt. En gång nämnes hans *skägg* och hår (sång 7, 123), då han flöt omkring på hafvet: »Till och med hans *skägg* var slitet, Håret tofvigt på hans hufvud.» Men om hårets och skäggets färg få vi ingen upplysning; dock kunna vi väl antaga, att det bar ålderdomens märke, att det var grånadt eller hvitt.

Om hans broder, smeden *Ilmarinen*, lämna oss däremot sångerna några uppgifter, men de äro egendomligt nog hvarandra motsägande. Så talas det i sång 18, 376 om »hans sköna *gyllne lockar*», men längre fram (38, 67) heter det:

»Ilmari, den gode smeden,
Vred sin mun, sitt hufvud svängde,
Skakade det *svarta håret*,
Sina *krusigt lagda lockar*»,

och kort därefter (samma sång, 114): »Och sitt *svarta hår* han slängde», samt (samma sång, 260) likaledes: »Och sitt *svarta hår* han slängde».

Om vi taga i betraktande den ofvan anförda upplysningen, att Ilmarinen var Karelare, så synas ock de senare uppgifterna, att han hade *mörkt* hår ega största sannolikheten för sig, och härmed stämmer äfven öfverens, att han hade *krusigt* lagda lockar. Uppgiften om de »gyllne lockarna» torde därför få skrifvas på en inadvertens, en glömska hos sångaren; eller månne icke uttrycket kan betyda »glänsande»?

Vända vi oss nu till skildringen af den tredje Kalevala-hjälten, *Lemminkäinen*, så finna vi om honom i sång 11, 119: »Nu den muntre Lemminkäinen Vred sin mun, sitt hufvud svängde, Och sitt *svarta hår* han slängde»; vidare i 26, 16 heter det: »Och sitt *svarta hår* han slängde»; slutligen i sång 27, 41: »Nu den muntre Lemminkäinen Skakade det *svarta håret, Mörkt till färgen som en kittel*».

Om honom är det sålunda utan gensaga yttradt, att hans hår var mörkt till färgen, såsom ock anstår en äkta karelare.

Granska vi därefter sångernas upplysningar om andra i dem uppträdande personer, så finna vi äfven om *Joukahainen* sagdt (sång 3, 273): »Och sitt *svarta hår* han slängde.» Såväl på grund häraf som af den öfriga skildringen är det mer än troligt, att han tillhörde en längre i norr boende gren af Karelstammen.

Om *Pohjola*-folket finna vi blott helt fåtaliga uppgifter; dock nämnes ett par gånger, att Pohjola-värden var lång till växten, altså icke gärna någon lapp. »Pohjas lilla tjänsteflicka» kallas »den ljuslätta tärnan», men detta uttryck torde kunna tolkas såsom ljushyad snarare än såsom ljushårig; det är för öfrigt af ringa vigt, då hon såsom tjänsteflicka (legohjon, träl) antagligen ej hörde till den herskande stammen.

Om en af skogsgudens tärnor heter det (sång 32, 254): »Tellervo, du Tapios tärna — — Med de sköna *gyllne lockar*».

Slutligen möter oss i Kalevalasångerna en personlighet af stort etnologiskt intresse, jag menar den tragiske *Kullervo*. I sång 31 skildras hans härkomst mytiskt sålunda:

»Dufvor små en moder närde,
Födde upp en svärm af svanor, — —
Kom en örn och bort dem förde, — —
Bar den ena till *Karelen*,
Och den andre bort till *Ryssland*,
Lemnade den tredje *hemma*.
Den som burits bort till Ryssland,
Vexte upp och blef en köpman;
Den som fördes till Karelen,
Erhöll namnet Kalervoinen;
Den som lemnats qvar i hemmet,
Uppsköt, Untamoinen kallad.» — —
»Nät utkastar Untamoinen
I Kalervos fiskevatten;
Kalervoinen vittjar näten».
— — — — — — — —

Nu råka Untamo och Kalervo i strid med hvarandra, hvarvid den senares gård brändes och hela hans slägt dräptes, utom en enda qvinna, som fördes bort till Untamos gård; en tid därefter födde hon en son, som fick namnet Kullervo. Af denna skildring tyckes det, som om denna märkliga personlighet i viss mån stammade från Karelen; dikten uppgifver emellertid tydligen att hans fader Kalervo ej var från Karelen, utan endast förts dit i sin ungdom; likaledes kan man af dikten själf sluta till, att han ej var från Ryssland; i hvilka trakter åter Kalervos hem låg, hvarest brodren Untamo blef kvarlemnad, därom ega vi inga direkta upplysningar. Men om vi taga i betraktande, att

bröderna bodde så i hvarandras granskap, att den ene ingrep i den andres fiskvatten, ligger det nära till hands att antaga, att detta hem låg i det öfriga Finland eller Estland. Den natur och den kultur, som sångerna omnämna i de bygder, där Kullervo lefde, svarar ganska väl mot Tavastland eller södra Finland; att äfven här *eken* en gång omtalas, torde ej böra anses såsom egentligt bevis däremot, då den från Kalevala kan hafva »planterats dit i sången».

Men huru såg nu denne Kullervo ut? I sång 32, 3 tillägges honom »det vackra *gula håret*». I sång 34, nämnes han: »Kullervo, Kalervos ättling, Gubbens son med blåa strumpor, Med det sköna *gyllne håret*».

I sång 35, 71 heter det igen: Kullervo — — »med det sköna *gula håret*».

Enstämmigt gifva honom således sångerna *gult* hår. Detta hänvisar starkt på en *tavastländing* (resp. estländing). Äfven omtalas i sång 35, 85: »Och en *mö med gyllne lockar* Möter honom då på skidor».

Skada, att det icke äfven finnes angifvet hvilken färg hans systers hår egde. Vigtigare än dessa hänvisningar synes mig dock sångernas skildring af Kullervos lynne vara; ty om man afser från de egenskaper, som i viss mån härrörde från hans sorgligt vanvårdade uppfostran, eger hans dystra, men dock resignerade, inbundna, något trumpna karakter — hans ofantliga, såväl kropps- som själsstyrka, hans i botten redbara, det rätta viljande och sökande ande, hans djupa allvar och ihärdighet både i det goda och det onda, hans beslut till och hans utförande af hämnd, och slutligen ej minst hans tölpiga, oansade skick att föra och sköta sig — ganska mycket som närmar honom till den karakterstyp, hvilken man vant sig att tillägga tavastländingen. Efter mitt förmenande kan man därför i Kullervo med gula håret se en representant just för denna äkta finska stam. Vill man åter bland Kalevalasångernas öfriga hjältar söka upp en motbild till honom, bjuder sig själfmant en sådan i Lemminkäinen, denne alltid muntre, glädtige, liflige, lättsinnige yngling med de svarta lockarna, tärnornas svurne riddare, han som ständigt sjöng och aldrig misströstade om sin förmåga, huru omöjliga storverk honom än förelades, i strid, på jagt, i rodd alltid färdig till nya mandater. Han bildar i sanning en utpräglad typ för *karelaren;* af hvad vi ofvan sett bör han äfven hafva varit en sådan.

Om lefnadssättet hos de i Kalevalasångerna skildrade människorna gifva oss dessa sånger många upplysningar. Granska vi först uppgifterna om deras bostäder, så kunna vi därom få en ganska detaljerad föreställning. Först och främst bör jag här påpeka, att bostäderna uppenbarligen varit af samma art i Pohjola som i Kalevala, i Joukahainens, Kullervos och Lemminkäinens hembygder. Pohjolavärdinnans bostad, där Ilmarinens bröllop firades, är nästan det utförligast skildrade. Sålunda heter det i sång 20, 119:

»Byggd en *stuga* var i Pohja,
Gårdens *pörte* vidt och rymligt,
Nio famnar *lång* var stugan,
Famnar sju i *bredd* den upptog.
Tuppen, som vid taket galar,
Höres icke ner till golfvet,
Hunden, som i hörnet skäller,
Hörs ej ända fram till *dörren*».

Om man frånser diktens öfverdrifter, så föreligger emellertid här en bestämd, med mått försedd uppgift om ett *pörte,* en stuga af något aflång form och försedd med dörr. Strax därefter omtalas, att i den finnes en *ugn:*

»Låg på *ugnens mur* en gubbe».

Sedan Pohjolavärdinnan gifvit sin dotter åt Ilmarinen, heter det (19, 355):

»Satt ett barn på *stugugolfvet,*
Barnet sjöng på stugugolfvet:
Nu till våra stugor lände,
Till vårt slott en väldig fogel, — —
Sänkte sig på slottets *rökfång,*
Nedflög derifrån på *taket,*
Undanstötte *gluggens bräde,*
Satte sig vid *fönstergluggen,*
Invid *väggen,* grönbevingad,
Hundrafjädrad, vid dess *timring*». — —

Strax därefter heter det (19, 477): »Byggom här ett hemligt *pörte* Med *små undangömda fönster*».

I sång 21 omtalas stugans *bord* och *bänkar* samt särskildt *golfvets långbänk* och *väggens bänk;* vidare nämnes här *takgluggen* (289): »*Gluggen* glammar ej i taket, Om ej någon under gluggen». Vidare säges det här: »Mjödet rinner uti strömmar Här i dessa Pohjas *pörten,* Sariolas stora stugor».

I samma sång talas om »den blåa väggen», »det röda bordet»; huruvida man redan på denna tid verkligen plägat anbringa sådana färger å bord och väggar, lämnar jag därhän; omöjligt är det visst icke.

I sång 24, 241, »Förmaningsord till brudgummen», yttras: »Inom stugans *fyra väggar,* I ditt hus *med mossa drifvet*».

I »brudens afskedssång» (24, 443) heter det:

»Blif då qvar i frid, o *pörte,*
Pörte med ditt *tak af bräder!* — —
Blif då qvar i frid, o *farstu,*
Farstu med ditt *golf af bräder!* — —
Blif i ostörd frid derute,
Gård med dina höga rönnar!»

Då Lemminkäinen begaf sig till Pohjola, förargad öfver att han ej blifvit bjuden till bröllopet, heter det (sång 27, 17):

»Straxt, då han i *stugan* stigit,
Fram han träder midt på *golfvet;*
Golfvets lindträdstiljor svigta,
Stugan byggd af granar darrar».
»Värden sjelf i Pohja sitter
Vid det *långa bordets ända*».

Värden, som satt vid det långa bordets ända, säger till Lemminkäinen:

»Icke heller lär dig nekas,
Om du stilla är i stugan,
Att dernere stå vid *tröskeln,*
Närmast *dörren,* under sparren,
Mellan våra tvenne *kittlar,*
Invid *ugnens trenne krokar*».

Den muntre Lemminkäinen svarar, skakande det svarta håret:

»Lempo må sig hit begifva
För att stå vid *stugudörren,*
Och mot *svartnad vägg* sig stryka,
Med dess *sot* sig sjelf besudla. — —
Högre upp han steg i stugan,
Styrde fram till *bordets ända,*
Satte ned sig främst *på bänken,*
Högst på furuplankans ända».

Vid ett annat tillfälle, då Wäinämöinen gick till Pohjola att hämta solen och månen, heter det (49, 176);

»Fram han gick till *Pohjas stuga,*
Trädde med sin fot i *farstu'n,*
Grep med handen *dörrens handtag,*
Trängde sedan in i stugan,
Trädde under *takets resning*».
— — — — — — — —

Äfven på ett par andra ställen omtalas Pohjolas »pörten». Söka vi samla ytterligare uppgifter om bostädernas inrättning, så finna vi bl. annat:

I sång 3, 151 läses följande ordspråk, yttradt af Joukahainen: »Nära *taket* är hvart *rökfång,* Lågan icke långt från härden». Samme man yttrar till sin syster Aino (3, 546): »Till en hög mans hem du kommer, Der du kan vid *fönstret* sitta Jollra sysslolös på *bänken*». Här talas ock om *hemmets trappa,* fadrens fönster, brodrens slöjdplats. Längre fram (6, 67) talas åter om Joukahainen, att han bidar »Sittande vid *stugufönstren,* Stående på post vid *skjulen*». I sång 8 säges, vid skildringen af Wäinämöinens besök i byn vid vägen mellan Pohjola och Kalevala (222): »Der han spörjer öfver *tröskeln* — — Satt ett barn på *stugugolfvet,* Liten gosse närmast *ugnen*». Wäinämöinen for till den mellersta bland gårdar »Der han sporde öfver *tröskeln,* Frågade inunder *gluggen*». — — »Under täcket låg en gumma, Invid *ugn'* en pratsam käring». Sedan for han till den öfversta bland gårdarna »Här han sporde öfver *tröskeln,* Bakom *farstuqvistens stolpe*» — — »Uppå *ugnen* låg en gubbe, Under *stugans ås* ett gråskägg». I sång 9 heter det »Gubben ropar då från *ugnen*». I samma sång, 233 heter det om bålgetingen, Hiisis fogel, att han »Blickar ner från *takets framkant,* Stirrar fram i *skygd af näfret*». I sång 11, 16 säges att tärnan Kylli »Vexte i det höga hemmet, — — Sittande i fadrens *stugor,* Midt på den *förnämsta bänken*». I sång 47, 183 yttras om den af Ukko frambragta eldgnistan (antagligen åskviggen), att den for genom luften »In igenom *sotig rökglugg,* Genom *takets torra kroppås,* In i Tuuris nya *stuga*». I sång 11, 331 omtalas huru den bortröfvade (Kyllikki), då hon kommer till Lemminkäinens hem, förtrytsamt yttrar:

»Der, i fjerran, syns en *stuga,*
Skymtar fram ett nödens näste;
Hvems är denna låga boning,
Hvilken uslings hem är stugan?
Men den muntre Lemminkäinen
Tar till orda då och säger:
Bry dig icke här om stugan,
Sörj ej öfver denna bostad:
Andra *stugor skola timras,*
Vida bättre skola byggas
Af de *gröfsta timmerstockar,*
Af de allra bästa bjelkar».

Därefter, då han anländt till sin hemgård, säger han till sin moder:

»Bädda upp de bästa *bolster,*
De mest mjuka *hufvudkuddar,*
Att jag får i hemmet hvila
Vid min unga jungfrus sida!»

Nu svarar modren bl. a.:

»Gör dig nu ett större *stuggolf,*
Vidga dessa *fönstergluggar,*
Uppres nya högre *väggar,*
Ombygg hela stugan bättre,
Ställ vid stugan nya *tröskelar,*
Vid hvar tröskel nya *dörrar!*»

I sång 12 omnämnes en Kyllis dröm, hvarur må anföras följande:

»Flammor sköto upp mot höjden,
Tätt inunder sjelfva *fönstret,*
Utanför den *bakre väggen,*
Bröto derifrån i *stugan,*
Likt en ström de här sig häfde,
Ifrån *golfvet* upp till *taket*
Från *ett fönster till ett annat*».
— — — — — — — —

I sång 12, 206 talas om »*ugnens stolpe*» i Lemminkäinens stuga.

I samma sång nämnes, huru Lemminkäinen vid besök uti en by vid vägen »Sporde öfver *tröskeln* Bakom »*förstug'qvistens stolpe*».

När han sedan framkom till »Pohjolavärdinnans stuga», heter det (sång 12, 389):

»Runor hörde han derinne,
Ord igenom *mossfylld springa,*
Spel förnam han genom *väggen,*
Sång igenom *gluggens bräde.*
Blickar sedan in i stugan,
Tittar in i största löndom:
Stugan var af trollmän uppfylld,
Sångare på *bänkar* sutto,
Spelmän invid *sidoväggen,*
Siare vid *dörrens gafvel,*
Spåmän på *förnämsta bänken*
Och besvärjare vid *ugnen*».

Nu den muntre Lemminkäinen vågar att byta gestalt och

»Går från knuten in i stugan
In igenom *hörnets fogning*».
— — — — — — — —
»Sjelfva Pohjola-värdinnan
Framgick öfver *golfvets fogning,*
Stadd i sysslor midt i stugan».

Längre fram heter det, att sedan Lemminkäinen fångat Hiisihingsten, han (14, 358)

»Framred längs det höga *fjellet,*
Hän mot *åsens* norra sida,
Norr om toppen af ett *snöberg,*
Kom till Pohjagårdens stugor,
Steg från gården in i *pörtet*».
— — — — — — — —

Äfven i *Untamola* funnos pörten, sålunda heter det i sång 31, 73:

»Henne Untamoinens kämpar
Förde med sig bort till hemmet,
Att dess lilla *stuga* städa,
Att dess *pörtes* tiljor sopa».

Men äfven om *Ilmarinens* bostad erhålla vi (af sång 24, 521) en upplysning, där det om hans och hans bruds hemkomst efter bröllopet i Pohjola heter, att

»Slutligen på tredje dagen,
När sig aftonsolen sänker,
Skymtar smedens hem på afstånd,
Ilmas gård i fjerran blänker,
Synes *röken* lodrät stiga,
Tjock och sotig upp sig höja,
Vältra sig ur *stugans skorsten,*
Upp till skyarne sig svinga».

Af alla dessa små utdrag erhålla vi således den upplysning, att i Pohjola såväl som i Kalevala bostaden utgjordes af en stuga, hopfogad af timmerstockar, ett verkligt *pörte* med ett stugrum och en förstuga, ett åsformigt brädtak, å hvilket en med skjutbar lucka, stundom äfven med skorsten, försedd glugg fans för rökens utsläppande, en med tröskel försedd dörr förande från förstugan, ett brädgolf, af röken sotade timmerväggar med mossa instoppad mellan stockarna, en ugn af stenar och en ugnstolpe. Stugan var på åtminstone två sidor försedd med fönstergluggar. Stundom finnes tydligt angifvet, att dessa gluggar voro stängda med skjutbart bräde. För öfrigt vore det af intresse att få veta, huruvida icke de i öfversättningen ofta omnämnda »fönster» egentligen borde återgifvas med »gluggar», ty föga troligt är, att verkliga fönster funnos på den tid, då Kalevalasångerna tillkommo; det är ju först i de sista århundradena, ja i somliga bygder först i våra dagar, som fönsterrutorna trängt undan fönstergluggarnas bräden. Inne i pörtet funnos vidare längs väggarna en bänk, äfvensom en långbänk, »den förnämsta bänken»; denna senare var sannolikt fristående invid »det långa bordet».

Att dessa pörten voro af något växlande storlek, lära oss sångerna. Den rika Pohjolavärdinnan hade ett stort pörte, den fattigare Lemminkäinen ett litet. Om Wäinämöinens bostad lämnar oss dikten ringa upplysning.

I sång 25, 737 omtalas, att han kom hem »Ända fram till egna dörrar, Till hans egen *stugas* tröskel».

Af flera skäl kunna vi emellertid sluta till att dessa »Wäinöhemmets stugor» ej voro mycket sämre än Pohjolas, kanske till och med ännu förmer än de.

Att invid pörtet fans en gårdsplan framgår bl. a. af följande verser (sång 33, 290), där det heter om Ilmarinens döende maka, att hon »Faller ner som kittelsotet Utanför sin egen *stuga*. Uppå *hemmets trånga gårdsplan*».

På gårdsplanen plägade växa en eller flera *rönnar*, hvilka ansågos såsom heliga. Detta framgår bland annat af sång 36, 249, där det heter, att Kullervo, då han förstörde Untola-gården, »Lät blott härdens stenar qvarstå, Och *den högsta rönn på gården*»;

Vidare af sång 2, 29, där det säges, att Pellervoinen sådde »*Rönnar* uppå *helga* platser»;

Samt af sång 18, 565, där Pohjolavärdinnan yttrar, då hon vill erhålla ett spådomstecken: »Lägg nu rönnved uppå elden, Stycken af det *helga trädet!*» o. s. v.

Äfvensom framför alt af sång 23, 221 (förmaningsord till bruden):

»Omsorgsfullt du bör bevara
Rönnarne, som stå på gården!
Helig rönnen är på gården,
Helig hvarje qvist i rönnen,
Heligt löfvet i dess qvistar,
Bären heligast af alla».

I sång 29, 153 heter det slutligen om Lemminkäinen: »*Rönnar qvad han fram på gården*».[1]

Till gården hörde äfven uthusen, badstun, rian och stallskjulet. Om bodarna skall längre fram blifva tal.

Badstun nämnes upprepade gånger i sångerna. I synnerhet är det Ilmarinens badstu som utgör föremål för närmare beskrifning. I sång 18, 277 säger han till sin syster Anni, eller Annikki, då han skall göra sig i ordning för sin friarefärd till Pohjola:

»Men ett bad du måste reda,
Elda upp den goda *badstun:*
Elda den med *tunna klabbar,*
Med småklufna, korta spjelkor,
Skaffa sedan *lut* en smula,
Frambär äfven litet *såpa,*
Att jag får mitt hufvud tvätta,
Att jag från min kropp får aftvå
Sotet sedan sista hösten,
Slagget samladt hela vintern!

Anni, med det sköna namnet,
Värmer nu i tysthet badstun
Med af vinden fällda stammar,
Träd som slagits ned af åskan,
Samlar upp från forsen *stenar,*
Hettar dem, tillreds för badet;
Vatten bär hon upp ur källan,
Ur dess lätt upprörda vågor,
Bryter sig en *qvast* i skogen,
Liten kärleks-qvast i lunden;
Honings-qvasten upp hon mjukar
Uppå honingstenens ända;
Gör sig sedan *lut* af surmjölk,
Såpa hon af märg bereder,
Såpa som sig hastigt löddrar».
— — — — — — — —
»Badstun har jag redan eldat,
Gjort ditt varma imbad färdigt
Alla qvastar upp jag mjukat» o. s. v.

Ilmarinen beger sig till badstun, »Här han badar nu tillräckligt, Tvättar sig och ren sig sköljer. In från badstun nu han kommer, Stiger obemärkt i *stugan*».

Af denna sistnämnda strof framgår, att badstun redan var från stugan afskild, men låg i dess närhet.

Vid ett senare tillfälle, sedan Ilmarinen förlorat sin maka och smidt sig en ny af guld, heter det (37, 167)

»Ilmari, den gode smeden,
Eldar *badstun* full af imma,
Fogar anstalt om ett tvålbad,
Gör af löfträdsgrenar *qvastar,*
Skaffar trenne *såar vatten:*
Finken tvår sig nu med dessa,
Hemmets snösparf ren sig sköljer
Från den slagg, som guldet afgett».

---

[1] Om rönnens helighållande hos Skandinaviens folk i forntiden se J. V. Broberg, Bidrag från vår Folkmedicins Vidskepelser till kännedomen om våra äldsta tider. I. 1878.

Wäinämöinen hade äfven sin badstu. Så heter det (sång 45, 197), att innan han beger sig »till Tuoni för att strida, att med sjukdomarna kämpa», han bereder sig med ett bad:

»Och han värmer upp sin *badstu,*
Hettar stenar för ett imbad
Med en *ved* af största renhet,
Klabbar vräkta upp af vattnet;
Bringar *vatten* i sin gömma,
Tager qvastar i sin värjo,
Värmer sina mjuka qvastar,
Blöter deras hundra qvistar.
Nu han gaf ett ljufligt imbad,
Dref en hetta söt som honung,
Ut ur *ugnens heta hällar,*
Kullerstenarne, som glödde,
Hof derjemte upp sin stämma,
Fällde dessa ord och sade:
»Kom, o Jumala i badet,
Luftens fader, träd i värmen,
För att helsa åstadkomma,
För att ro tillvägabringa!
Undanstryk de helga gnistor,
Släck den helga slaggen äfven,
Drif onödig hetta nedåt,
Jaga ut all skadlig hetta,
Att ej dina barn den bränner,
Ej förderfvar dem du skapat!
Allt *det vatten som jag gjuter*
Öfver dessa heta stenar,
Må till honing sig förbyta,
Fräsa upp till ljuflig sötma!
Rinna må en ström af honing,
Flyta må en sjö af sötma
Genom denna *ugn af stenar,*
Denna *mossbetäckta badstu!*»

I sång 4, 401 heter det om haren, som går att bringa budskap om Ainos, Joukahainens systers, död:

»Haren börjar då att springa — —
Till den fagra flickans hemgård.
Skyndar fram till *badstudörren,*
Hukar ned sig här vid *tröskeln;*
Badstun uppfylld var af *tärnor,*
Som *med qvast i handen* sporde» o. s. v.

I »sånger vid brudens mottagande» heter det (25, 343) »Godt har jungfrun här att vara, Skönt får dufvan här att lefva: Rymlig här är *badstulafven*».

I sång 26, 31 säger Lemminkäinen, som ämnade bereda sig för att fara till Pohjola, till sin moder:

»Elda *badstu'n* med detsamma,
Värm ett bad med största snabbhet,
Så att mannen får sig tvätta,
Hjeltars prydnad kan sig skölja!»

Modren frambar nu enligt önskan mat till honom, »Under det ett *bad bereddes,* Medan *badstu'n ombesörjdes*». Lemminkäinen »Gör i största hast sin måltid, Går med samma fart i badstu'n, Träder i sitt värmda badrum». Och sedan »från sitt bad han kom i stugan» o. s. v.

I sång 45, 100 upplysas vi om, att badstu fans äfven i Pohjola: Då Tuonis svarta dotter skulle föda,

»Bort hon gick till Pohjas stugor,
Sariolas badstu-marker.
För att sina söner föda,
Sina barn till verlden bringa.
Louhi, Pohjolas värdinna,
Gumman med de glesa tänder,
Hemligt henne tog i *badstun,*
Lönligen uppå sin *lafve,*
Utan att i byn det märktes,
Att ett ord derom förspordes,
Värmde badstun i all tysthet,
Bragte skyndsamt allt i ordning,
Och med öl begöt hon *dörren,*
Slog uppå dess *gångjern* spisöl,
Att ej dörren knarra finge,
Ej dess gångjern skulle gnälla. — —
Här en flicka är i barnsnöd,
I förlossning stadd en qvinna,
Uti röken af en badstu,
Här i byn, uti dess badhus!»

Slutligen finna vi äfven i sångerna om Kullervo, att badstu fans äfven hos detta folk; Kullervos mor yttrar nämligen i sång 36, 152:

»När jag saknar mod att gråta,
Icke vågar högljudt klaga,
Sörja uti menskors åsyn,
Gråter jag i *badstun* hemligt,
Gjuter ut min sorg på *lafven.*
Fuktar tiljorna med tårar».

I sång 35, 297 säger Kullervo, då han djupt förtviflad anlände till sin moders hem:

»O att du, min arma moder,
Då du bragte mig till verlden,
Hade *fyllt med rök din badstu,*
Skjutit bommen till för dörren
Och i röken qväft ditt foster,
Ombragt mig två nätter gammal».

Jämför äfven »Förmaningsord till bruden», sång 23, 351.

Af dessa utdrag framgår, att badstun funnits såväl i Wäinämöinens, Ilmarinens, Lemminkäinens, altså Kalevalabygdernas, gårdar, som ock i Pohjola-värdinnans, Joukahainens och Kullervos. Vi finna att badstun var bygd af timmer, dess tak mosstäkt, att den var försedd med dörr, invändigt med lafve och med ugn af kullerstenar. Imbadet erhölls genom att slå vatten på ugnens stenar, sedan de genom eldning blifvit upphettade. Man smorde in sig med såpa eller tvål, och man gned sig och slog sig med i vatten uppmjukade kvastar. Slutligen finna vi, att badstun ej blott brukades till badning utan, såsom än i dag i Finland, som tillflyktsort för kvinnan under barnsängstiden. Redan under denna period synes badstun betraktats såsom ett slags heligt ställe; detta tyckes bland annat framgå af de ord, med hvilka Wäinämöinen nedkallar Jumalas välsignelse öfver badet och hans hjälp mot mänsklighetens smärtor och sjukdomar.

Jämte badstun finna vi upprepade gånger rian nämnd. Här må anföras följande exempel: I sång 3, 491 heter det om Joukahainen, då han, efter striden med Wäinämöinen, kommer hem: »Släden krossar han mot *rian*». I sång 15, 81 säger Lemminkäinens moder till Pohjolas värdinna: »Om du icke vill mig säga, Hvart du bringat Lemminkäinen, Skall din *rias dörr* jag bräcka». I samma sång (15, 139) svarar *eken* Lemminkäinens moder: Till en oblid lott jag föddes, — — Att till klabbar sönderhuggas Och att bränsle bli i *rian*». I sång 42, 312 heter det äfven att Pohjolas värdinna »Styrde stegen ned till *rian* — — Mönstrade sin säd i logen — — *Rian* fann hon oantastad».

Jämte rian åter finna vi stallet, boskapsskjulet. Detta nämnes på flera ställen: I sång 3, 401 säger Wäinämöinen: »Hästar eger jag väl äfven, Fullbesatt hvarenda *spilta,* Hvarje *skjul af hästar uppfyldt*».

I sång 18, 490 yttrar Pohjadottern: »Jag har icke tid, min fader! Ty den stora *ladugården* Med dess hjord jag måste sköta». Stundom omtalas äfven »fähusknuten» o. s. v.

I »förmaningsord till bruden» (sång 23) talas om *ladugården,* fåle, fårahjord och lam, ko, kalf och kviga samt svinhjord och grisar. I sång 42, 311 heter det att Pohjolas värdinna

»Skyndade till *boskapsgården,*
Styrde stegen ned till rian,
Tog sin *hjord* i ögnasigte, — —
Hjorden hade ej förminskats».

I sång 18, 388 säger trälen till Ilmarinen »Hingstar sex i gården finnas, Fålar, fodrade med hafre».

I samband härmed bör beröras frågan om husdjuren och boskapen. Utom de redan anförda, härpå syftande ställen förekomma åtskilliga andra, bland hvilka en del nu torde böra nämnas:

Hunden finna vi upprepade gånger omtalad. Sålunda i sång 18, 149, där Annikki säger om sin faders (den »gamles») hundar (för vildgässfångst):

»Kopplad var hans *svarta jagthund,*
Kopplet uti båten fästadt,
Längs med strandens väg lopp *stöfvarn,*
Valpar sprungo bland dess stenar».

Då Lemminkäinen besökte Pohjola och genom att förändra skepnad osedd kommit in i Pohjolavärdinnans pörte, sade hon (sång 12, 417)

Fordom fans en *hund* i gården
En likt jernet färgad racka;
Kött den åt och ben den bräckte,
Slukade det färska blodet;
Hvem bland männer kan du vara,
Hvilken ur de hjeltars skara,
Då du trädt i denna boning,
In i denna timmerstuga,
Utan att af hunden varsnas,
Att af gläfsaren förmärkas?»

I sång 18, 477 heter det, när Wäinämöinen och Ilmarinen anlände till Pohjola, att då

»Börjar *gårdens hund* att skälla,
Börjar slottets *vakthund* gläfsa
Uti Pohjola det mörka. — —
Morrar sakta till en början» o. s. v.

Sedan kallas han »gråe hunden», »gårdvarn», »det fula djuret», »gårdens ullsvans». I sång 31, 39 heter det, att »Kalervoinens *arga gårdshund* Rifver Untamoinens tacka».

Katten finnes nämnd i sång 39, 102. I sång 49, 216 finnes en uppgift af enahanda slag. Af dessa ställen framgår väl ej med visshet, att katten verkligen varit tamdjur hos finnarna, men detta är dock ingen omöjlighet.

På åtskilliga ställen nämnas såsom boskapsdjur: *oxe,* tjur, ko, kalf, *får,* gumse, tacka, lam, *svin,* gris. Ja det talas om boskapshjordar, fårahjordar, svinhjordar; att de gingo ute på betesmarker, i skogen, på ängen; att de

vallades o. s. v. På ett ställe nämnas *geten* och bocken. I sång 36 heter det, att Kullervos moder säger till sonen: »Med en *get* du drar i striden, Drager på en *bock* i härnad.

Slutligen talas ofta om *hästen,* hingsten, stoet, fölet. Hästen synes mest hafva blifvit använd till att *draga släden* eller skrindan; dock äfven till *ridt* t. ex. sång 6, 5, där det heter, att Wäinämöinen »Tar sin fåle gul som halmen, Tar sin *ridhingst,* ärtskaftfärgad».

Att hästen var forntidens karelare kär likasom nutidens, framgår bl. a. af fortsättningen på nu anförda ställe, där det heter: »Lägger betslet på *sin älskling,* Grimman på den *kära fålen*». Hvarefter det säges:

»Sjelf han på dess rygg sig sätter,
Gränsle sig på hästen kastar;
Rider så att luften susar
Snabbt sin väg tillryggalägger.
På sin fåle, gul som halmen,
På sin ridhingst ärtskaftfärgad.
Genom Wäinöläs lunder red han,
Öfver Kalevalas moar,
Hästen sprang och färden framled,
Hemmet qvarblef, vägen aftog».

Nyss nämndes ock, att Ilmarinen egde »hingstar sex i gården» o. s. v. Emellertid får man äfven uppgift om att hästen användes till *plöjning.* Så heter det i sång 19, 71, att Ilmarinen vid sitt besök uti Pohjola

»Tar den eldigt snabbe fålen,
Spänner *hästen* uti redet,
Och går ut *att åkern plöja,*
Att på fältet fåror rista».

Märkligt nog yttrar Joukahainen (sång 3, 168) såsom en visdom: »Uti Pohja plöjs med renar, Men med *häst i södern plöjes* Och med elg längst bort i Lappland». Det är naturligtvis svårt att tolka denna »visdom». Att i Pohja skulle användts renar till plöjning är föga troligt; på sin höjd kan det gifva en häntydning om, att renen brukats såsom husdjur i Pohjola; någon vidare upplysning därom gifva oss dock sångerna icke. Att elgen varit använd såsom tamdjur, hafva vi ej häller någon annan anledning att antaga. Det enda sanna i denna »visdom» är därför troligen blott det, att man »i södern» brukade häst till plöjning.

Vi äro härmed inne på frågan om åkerbruket. Mångfaldiga ställen i sångerna gifva oss upplysning om, att detta utgjordes af *svedjande.* Jag vill icke här anföra alla de ställen, där det talas om »Kalevalas moar», »Sariolas svedjelunder», »Sariolas svedjemarker» o. s. v., utan blott anföra några, som närmare angifva åkerbrukets enskildheter: Då i sång 3, 429 Joukahainen yttrar till Wäinämöinen: »Mina sädesstackar ger jag, Afstår alla mina åkrar Som betalning för mitt hufvud», svarar den senare:

»Sjelf jag har deraf tillräckligt,
Öfverallt jag *åkrar* eger,
Stackar uppå hvarje svedland,
Har betydligt bättre åkrar,
Vida herrligare stackar».
— — — — — — — —

Joukahainens moder talar till dottren om brodrens *svedjemoar.*

I sång 14, 175 säges i »skogsmannasånger» till Skogens dotter: »Drif din hjord till brända marker, Ut på öppna svedjesträckor!»

I »tröstesång till bruden» (22, 515) heter det:

»*Stackar* stå invid hans *svedland,*
Vid hvar bäck ett sädesupplag;
Hvarje alskog är en *åker,*
Hvarje åbrädd är ett *kornland,*
Hvarje stenig fläck bär *hafre,*
Hvarje strand är sådd med *hvete*».

Då Lemminkäinen kom till den »obenämnda holmen» eller udden, spörjer han dess tärnor:

»Fins en plats på holmens marker,
Blott ett litet stycke björkskog,
Eller någon annan jordlapp,
Der en *sved jag kunde fälla,*
Rödja upp en duglig åker?»
— — — — — — — —

»Uddens jungfrur», »holmens tärnor», gifva honom härpå följande svar:

»Intet ställe fins på holmen,
Ingen plats på våra marker,
Icke som din rygg så bred ens,
Icke något enda skäppland,
Der en *sved* du kunde fälla,
Rödja upp en *duglig åker:*
Holmens mark är re'n fördelad,
Åkerjorden noga *utmätt,*
Lott om hvarje lund är kastad,
Hvarje äng är lagligt *skiftad*».

I sång 31, 235 säges det, att Untamo tänker om Kullervo: »Kanske kan en skog han *svedja?* Och en skog han sänds att svedja».

Kullervo slipar sin yxa och »Ut han går att *sveden fälla* I den djupa ödemarken Bland dess väldigaste stammar, I den gröfsta timmerskogen».

Men Untamo, missnöjd däröfver, yttrar; »Härtill passar han ej heller, Fällt han har min bästa stockskog, Har förstört mitt gröfsta timmer».

Sedan nämnas sveder, svedjelunder, svedjebranter (46, 439, »Tåga fram vid svedjebranter, Irra kring de öde moar») o. s. v. flerestädes. Ja, redan i sång 2, 252 heter det, att en fink kväder till Wäinämöinen:

»Osmos *korn* skall icke vexa,
Kalevas *hafre* icke frodas,
Om ej markens *träd man fäller,*
Om ej här en *sved man hugger,*
Och med eld förbränner sveden;
Gamle trygge Wäinämöinen
Låter hvässa sig en yxe
Och en väldig sved han hugger,
Fäller ner en vidsträckt skogsmark. — —
Eld slår örnen, luftens fogel,
Låter lågor plötsligt tändas.
Nordanvinden bränner sveden,
Östanvinden den förhärjar,
Bränner träden ner till aska,
Låter dem i gnistor uppgå.
Nu den gamle Wäinämöinen
Tager fram *sex sädesarter,*
Korn af sju olika fröslag,
Tager dem utur sitt mårdskinn,
Sommarekorrns benbeklädnad,
Sommarhermelinens benling:
Går så ut att så på fälten».

Hvarefter han yttrar: »*Säden sår* jag här på marken — — Att *på dessa åkrar* vexa, Skjuta upp ur dessa *sveder!*»

Att redan nu svedjandets följeslagare, *skogselden,* ej var okänd kan man ana ur den skildring af en sådan som finnes nämnd i sång 48, 249, där det om den af Ukko sända eldens vandringar bland annat heter:

»Fram gick gnistan på sin vandring
Långsmed Aluejärvis vågor,
Flyktade till enris-snåret,
Tände eld i hedens enar
Och *steg upp uti en granskog,*
Brände skogens sköna granar,
Vandrade allt längre framåt,
Brände halfva Pohja-landet,
Och en del af Savos gränsor,
Karjala på begge sidor».

Af alla de ställen, på hvilka svedjandet förekommer omnämdt i Kalevalasångerna, kan man således sluta till, att det redan på dessa tider var allmänt i bruk. Att hand i hand därmed brukats plöjning, är redan omtaladt Det redskap, *plogen,* hvarmed denna plöjning utfördes, finnes äfven flerestädes nämdt.

Så säger Pohjolas värdinna till Ilmarinen, då hon förelägger honom såsom *prof* för vinnandet af hennes dotter, att han skall plöja upp »huggormsåkern» (sång 19, 23):

»När du upplöjt huggormsåkern,
Vändt det ormuppfyllda fältet,
Utan att din *plog* sig höjer,
Utan att dess billar darra,
Samma fält som Hiisi upplöjt,
Och der Lempo fåror ristat
Med af koppar smidda *billar,*
Med sitt eldigt hvassa *plogbett*».

Ilmarinen utför nu detta: »Huggormsåkern nu han plöjer» o. s. v. med en »*plog*».

I sång 49, 312 smider Ilmarinen, på Wäinämöinens begäran om en »*tregrenig gräfta*» och ett dussin »*billar*», verkligen ett dussin af de senare, och i sång 10, 379 säges huru samme smed smider en *plog:* »Fram en *plog* ur elden trängde, Steg, med *bill* af guld, ur hettan, Bill af guld och *skaft* af koppar».

Ett annat å svederna användt redskap var *harfven.* Den finnes nämnd i sång 21, 349, där uti Pohjolavärdinnans hem, på Wäinämöinens uppmaning till runosång, en gubbe på ugnen svarar, att hans stämma, som förr varit klingande och ren, nu mer »Skrider som en *harf på sveden,* Som en grenig tall på drifvan».

Angående den *säd,* som såddes och växte på dessa åkrar, hafva redan blifvit nämnda *korn, hafre* och *hvete.* Dessa sädesslag nämnas sedan på många ställen. I sång 7, 347 talas ytterligare om kornfröet; på andra ställen anföres *rågen.* I »förmaningsord till brudgummen», sång 24, 131, nämnas råg, korn och hvete; därefter äfven *bönor* och *linfrö.* I sång 11, 59 omtalas råg och hvete o. s. v. Af *rotfrukter* se vi i sång 49, 228 *rofvor* omnämnda; där är äfven linet anfördt o. s. v. I sång 41, 190 finnas *ärter* nämnda. Äfven de redskap, som användes för *sädens skördande och bergning,* nämnas några gånger.

I sång 31, 371 omtalas, att Ilmarinen vid köpet af Kullervo bland annat gifvit »Fem utnötta skrala *lior,* Sex till spillo gifna *gräftor*».

I sång 15, 201 beder Lemminkäinens moder Ilmarinen smida ett skörderedskap, hvilket dock här af henne var ämnadt att därmed i Tuonis elf uppfånga liket af hennes döde son: »Smid en *räfsa* kopparskaftad, Hamra utaf jern dess tenar».

I sång 43, 149 heter det om Pohjolavärdinnan vid striden med Kalevala-hjältarna: »*Lior* tog hon, fem till antal, Sex utslitna, gamla *gräftor*».

I sång 44, 18 säger Wäinämöinen till Ilmarinen: »Smid åt mig af *jern en räfsa,* Som är *tätt besatt med tenar* Och hvars *skaft* är långt tillräckligt» o. s. v.

Efter sädens afmäjande samlades den till *kärfvar* (i sång 15, 265 heter det: »Stannar då en sädeskärfve I den jernbesmidda räfsan»), och den lades sedan upp i *stackar,* såsom redan ofvan genom flera anföranden är ådagalagdt. Sedan fördes den till *rian* och *tröskades.* Sålunda heter det om Kullervo (sång 31, 343):

»Kanske kunde råg han tröska? —
Och att *tröska råg* han sändes.
Kullervo, Kalervo-sonen,
Gifver sig åstad att tröska:
Rågen tröskar han till sådor,
Halmen bultar han till agnar».

Säden tröskades säkerligen med *slaga.* I »svärdotterns sång» (sång 23, 613) heter det;

»Trägen var jag under sommarn,
Svängde *grepens skaft* om vintern. — —
Men uti min svärmors gårdar
Räckte man åt mig beständigt
Sämsta *slagan* uti *rian,*
Gröfsta *bråkan* uti *badstun,*
Strandens allra tyngsta klappträd,
Boskapsgårdens längsta grepe».

Jämte boskapsskötsel och åkerbruk hade de i Kalevalasångerna skildrade människorna äfven fiske och jagt till näringsfång.

Det förstnämnda, fisket, synes hafva blifvit öfvadt i vidsträkt skala. På flera ställen omtalas *metkrok* äfvensom huru *not* och *nät* tillredas och användas. I sång 5, 35 heter det:

»Derpå gamle Wäinämöinen
Till sin båtstrand sig begifver,
Här beser han sina *refvar,*
Mönstrar sina *krokar* noga,
Tar en *metkrok* uti *väskan,*
I sin påse hullingsjernet;
Långsamt ror han ut på vågen
Fram till spetsen af en holme, — —
Här begynner han att meta,
Dröjer vid sin *ref* beständigt,
Drager af och an sin *handnot,*
Kastar ut sin krok i hafvet,
Metar ifrigt och försöker. — —
Händer sig en dag omsider,
Fogar sig en vacker morgon,
Att en fisk på kroken nappar,
Fastnar på det krökta jernet.
Upp han drar den i sin farkost,
Bringar den på båtens botten. — —
Knifven tog han nu ur gördeln — —
För att fisken sönderstycka,
Laxen uti bitar skära
Åt sig sjelf till morgonmåltid».
— — — — — — — —

Fisken hoppar då ifrån honom tillbaka i hafvet: det var den till fisk förvandlade Aino, Joukahainens syster, Wäinämöinens utlofvade brud.

»Gamle trygge Wäinämöinen
Börjar nu att öfvertänka
Hvad som stode här att göras:
Och en *silkesnot* han hopknöt,
Drog den hit och dit i vattnet,
Längs med sunden och tvärs öfver,
Drog den genom lugna vatten,
Af och an emellan laxgrund,
Öfverallt kring Wäinö-vattnen,
Utmed Kalevala-näsen — —
Annan fisk han fick tillräckligt,
Fisk af alla slag ur hafvet,
Fick dock ej den sköna fisken,
Som han ständigt bar i hågen» o. s. v.

Då Wäinämöinen svarar Annikki på hennes fråga, hvart han ämnade sig, att han tänkte fara ut och fånga leklax, genmälde hon (sång 18, 119):

»Tala icke tomma lögner,
Fiskens lektid nog jag känner,
Annorlunda gick min fader,
Annorlunda for den gamle
Förr i tiden ut på laxfångst,
Fordomdags att fånga taimen:

Nät han hade uti båten,
Skeppet fullt af fiskebragder,
Här en *not* och der en *långref,*
Pulsningsstänger här, vid sidan,
Ljusterjern inunder toften.
Långa bärlingar i aktern».

I sång 34, 158 omtalas en *fiskarkoja:* »Der på udden står en stuga, Undangömd en *fiskarkoja*». — —

Då elden blifvit frambragt af Ukko och slutligen uppslukad af en gädda, gaf sig Wäinämöinen jämte Ilmarinen i färd med att fånga denna fisk. I sång 47, 315 omtalas, att han i sällskap med sin broder smeden

»Knyter nu en *not af lindbast,*
Gör ett nät af enträds-qvistar,
Färgar det med videvatten,
Och bereder det med sälgbark.
Gamle trygge Wäinämöinen
Sände qvinnorna på notdrägt;
Qvinnorna till noten gingo,
Systrarna begynte draga,
Rodde af och an med noten
Mellan öar, mellan uddar,
Mellan grund, der laxar dväljas,
Längsmed sikomhvärfda holmar,
Genom strandens bruna bladvass,
In uti den vackra säfven.
Och man stretar och arbetar
Drager noten, skakar henne. — —
Bröderna till stranden vandra,
Männerna gå ut på notdrägt;
Och man *stöter* och man *stampar,*
Drager noten, släpar henne
Ut ur vikar, upp mot klippor,
Upp mot Kalevalas stengrund,
Men den fisken får man icke,
Som egentligen behöfves».

Nu sägs, att alla fiskar sig beklaga. Gäddan, iden och laxarna spörja:

»Hafva alla raska karlar,
Kalevalas söner bortdött,
De som *nät af lin* bereda,
Som af garn sig redskap knyta,
Och en *pulsstång* kunna föra,
Sköta om den *långa staken?*»

Därpå svarar Wäinämöinen, som hört hvad fiskarna sporde:

»Hjeltarne ha icke bortdött,
Än finns män i Kalevala;
En har dött, men tvenne föddes,
Som en bättre *pulsstång* hafva,
En spann längre stakar ega,
Dubbelt farligare fisknät». — —

I sång 48, 5 omtalas det, att Wäinämöinen beslöt sig »Att ett *nät af lin* bereda, *Hundraögd* en *not* sig knyta». Hvarefter han sade: »Finns här den som *lin kan utså,* Utså lin och *plöja* marken?»

Sedan heter det:

»Fanns en obetydlig jordlapp,
Ett *osvedjadt litet ställe*
Uppå *kärrets* längsta sträcka,
Midt emellan tvenne stubbar.
Stubbens rötter upp man gräfde,
Linfrö hittades derunder.

Sedan fann man en hop af falnad aska efter en uppbränd båt och sådde däruti *linet* (»På en strand af Aluejärvi, På ett åkerfält med lergrund»).

»Häraf vexte upp en planta,
Uppsköt *lin* oändligt yfvigt;
Utan leder vexte linet,
På en enda natt om sommarn.
Linet såddes under natten,
Plöjdes ner vid månens skimmer;
Rensadt linet blef och plockadt,
Drogs ur marken, refs ur jorden,
Rycktes upp med all sköns styrka,
Repades derefter hurtigt».
Derpå *lades det i vatten:*
Innankort var linet uppblött,
Upptogs sedan ganska skyndsamt,
Torkades med största snabbhet,
Bragtes hastigt in i stugan,
Blef förutan dröjsmål *bråkadt,*
Bearbetades med raskhet,
Skäktades så flinkt som möjligt,
Blef med mycken styrka *häckladt,*
Borstades i morgonstunden,
Lades innankort i *totte,*
Fästes ganska fort vid *sländan.* — —
Systrarna, de *spunno linet,*
Svägerskor påträdde bindnåln,
Bröderna, de *knöto noten,*
Fädren fäste den vid *telnar.*
Jemt gick *bindnåln* fram och åter,
Flitigt upp och ner gick *knytträt.* — —
Färdig *noten* blef omsider,
Knutet var nu garnredskapet,
Hundra famnar lång var *ändan,*
Hvarje *arm* sjuhundra famnar;
Noten blef försedd med *sänken,*
Med behörigt antal *flöten.* — —

Noten drages, noten släpas,
Och man stretar och arbetar;
Längsmed strömmen föres noten,
Drages äfven tvärs deröfver;
Fisk man får till ringa antal,
Några små fördömda girsar,
Aborrar, af ben uppfyllda,
Mörter med en ymnig galla» o. s. v.

Därpå begåfvo sig Wäinämöinen och Ilmarinen själfva ut att draga noten,

»*Notens ena arm* de kasta
Vid en holme uppå fjärden,
Och *den andra armen* kastas
Invid udden af en ängskant,
Notens *kil* de sedan sänka
Vid den gamle Wäinös båtplats.
Och de streta och de *stöta,*
Och de *draga* och de *hala,*
Fisk i ymnighet de fånga, — —
Men den fisken få de icke,
För hvars skull man nätet bundit. — —
Nu den gamle Wäinämöinen
Gjorde noten ännu större,
Skarfvade dess tvenne armar,
Begge med femhundra famnar,
Ökte linan med sjuhundra, — —
Näten roddes ut på djupet,
Fördes längre ut på fjärden,
Och en dragning gjordes åter,
Andra varpet här försöktes. — —
Någon tarfvas det som *pulsar,*
Som med *stång i vattnet stöter.* — —
Smeden skötte båtens åror,
Gamle trygge Wäinämöinen
Var den man som noten lyfte. — —
Upp ur vattnet lyftes noten,
Upptogs, skakades och tömdes
Uti Wäinämöinens farkost;
Så man fångade den fisksvärm,
För hvars skull man knutit näten,
Sammanbundit denna dragnot».
— — — — — — — —

Uti sång 31, 19 omtalas vidare, huru »*Nät utkastar* Untamoinen I Kalervos *fiskevatten;* Kalervoinen *vittjar näten,* Samlar fisken i sin väska». Untamo »Väcker tvist om fiskafskrädet, Handgemäng om aborr-ynglet». Därefter nämnes (samma sång, 133), att Kullervo »Bär ett *kopparspö* i handen, Med en *metref snodd af silke*». I sång 35 säger Kalervoinen till Kullervo: »Gå att *pulsa framför noten!*» Kullervo gick nu att pulsa framför noten, och frågade *stödd emot sin pulsstång,* om han skulle pulsa med all sin styrka. Den som drog noten svarade, att han så skulle göra. Kullervo

»*Pulsar* då med all sin styrka,
Stöter med sin hela manskraft:
Vattnet rör han upp till välling,
Noten stampar han till blånor,
Krossar fisken till en mörja».
— — — — — — — —

Kalervoinen, hvilken anlände dit och fick se huru han betedde sig, säger då:

»Icke duger du att pulsa!
Noten stampar du till blånor,
Slår i bitar alla *flöten,*
Rifver *kilarne* i stycken».

I sång 11, 9 nämnes om Lemminkäinen: »Kauko vexte upp vid *fiskmat,* Närd med aborrar han uppsköt, Blef en man ibland de bäste».

Af alla dessa skildringar erhålla vi sålunda en ganska fullständig uppfattning om det sätt, hvarpå fisket vid denna tid bedrefs, och om de redskap, som därvid användes — naturligtvis efter afdrag af diktens öfverdrifter i mått och folksagans vidunderligheter. Att emellertid sångernas uppgifter om fisknoternas längd icke äro så synnerligen mycket öfverdrifna, kunna vi inse, då vi af trovärdiga vittnen erfara, att ännu i senaste tid (1856) vid Ladogas finska stränder (Kexholms fiskläge) sådana redskap användas af ända till 700 famnars längd och 7 famnars djup.[1]

Jagten utgjorde ett af dessa människors vigtigaste näringsfång och tidsfördrif, och de till den samma hörande redskapen, *bågen* (armborstet) och *pilarna, jagtspjutet* och *knifven,* omtalas på åtskilliga ställen i Kalevalasångerna. Sålunda heter det (sång 3, 313), att Wäinämöinen vid täflingen med Joukahainen kvad

— »hans *brokigt prydda båge*
Till regnbåge öfver vattnen;
Qvad hans *fjäderprydda pilar*
Att som snabba hökar segla,
Och hans *hund* med sneda käftar
Till en grundfast sten i jorden».

[1] J. J. Chydenius och J. E. Furuhjelm, Bidrag till Finlands Naturkännedom, Etnografi och Statistik. Tredje häftet. 1859.

Joukahainen bjuder sedan Wäinämöinen såsom pris för sitt lif bl. a. (sång 3, 360):

»Tvenne goda *bågar* har jag,
Tvenne ypperliga *armborst;*
En af dem slår till med styrka,
Och den andra skjuter säkert;
Du må välja den dig lyster!»
— — — — — — — —
»Sade gamle Wäinämöinen,
Bryr jag mig om dina bågar,
Dina armborst, arme dåre!
Bågar har jag sjelf tillräckligt,
Radade kring alla väggar,
Hängande på alla *knaggar*».

I sång 6, 29 heter det å nyo om Joukahainen:

»Eldig *båge* han sig reder,
Gör ett skönt och ståtligt *armborst:*
Bågen utaf jern han smider,
Ryggen gjuter han af koppar,
Dem med inlagdt guld han pryder,
Med sirater utaf silfver.
Hvadan fick han sjelfva *snodden.*
Hvadan *strängen* till sin båge?
Utaf Hiisi-elgens *senor,*
Utaf Lempos snodda linor.
Färdig fick han så sin båge,
Fick sitt armborst sammanfogadt.
Skön var bågen till att skåda,
Icke ringa var dess värde:
På dess *rygg* en häst var bildad,
Längsmed *stocken* lopp en fåle,
Uppå bågen sågs en qvinna,
Och en hare närmast *trissan.*
Täljde nu en *skock af pilar,*
Fjädrade på trenne sidor;
Skaften gjorde han af ekträd,
Spetsarne af kådigt virke;
Hvarje pil som färdig blifvit,
Den besatte han med *fjädrar,*
Medelst fjädrar af en svala,
Af en gråsparfs lätta vinge.
Pilarne han sedan *härdar,*
Skarpa gör han deras uddar
I en ormslås svarta etter,
Uti giftet af en huggorm.
Pilarne han fick i ordning,
Färdig bågen var att spännas.
Nu han väntar Wäinämöinen — —
Med sitt *koger uppå ryggen,*
Goda bågen under armen».
— — — — — — — —

Denna gång fördes nämligen hans båge ej mot skogens villebråd, utan för att hämnas på Wäinämöinen:

»Och sitt armborst upp han spände,
Drog dess hake utaf koppar
Upp emot det venstra knäet,
Höll i öglan högra foten;
Tog en fjädrad pil ur kogret,
Det med trenne skinn beklädda,
Tog den starkaste af pilar,
Valde ut det bästa skaftet,
Lade den i stockens ränna,
Tätt intill den snodda strängen.
Nu han stöder starka bågen
Mot sin ena, högra axel,
Gör sig redo till att skjuta,
Att sin pil mot Wäinö sända:
Yttrar härvid sjelf och säger:
»Nu slå till, du *björkträdstrissa,*
Rygg af tall, stöt väl tillbaka,
Snodda sträng, slå från med styrka!
I den mån sig handen sänker,
Må sig pilen uppåt höja;
I den mån som handen höjes,
Må sig pilen nedåt sänka!
Ned han *trycker bågens pinne,*
Skjuter af den första pilen».

Denna pil flyger öfver Wäinämöinens hufvud; sedan skjuter han af en ny, som flyger för lågt. Först den tredje pilen träffar Wäinämöinens gula ridhingst »Genom köttet, invid bogen, Tvärs igenom venstra skuldran». — Om Lemminkäinen heter det (sång 13, 32), att han

»Började att sko sitt *jagtspjut,*
Spände *strängen* på sin *båge,*
Bragte *pilarne* i ordning,
Tog till orda sen och sade:
Nu mitt *spjut* är *skodt och spetsadt,*
Redo äro alla *pilar,*
Spänd är *strängen* på min *båge;*
— — — — — — — —
Band på ryggen nu sitt koger,
På sin axel nya bågen».

I sång 14, 393 heter det om samme man, att han »Bär på axeln stora *bågen, Kogret,* piluppfyldt, på ryggen» o. s. v.

I sång 26, 353 finna vi åter Lemminkäinen rusta sig med båge och pilar för att draga till Pohjola:

»*Bågen* ryckte han från väggen,
Från en *knagg* sitt *starka armborst,*
Hof sin röst och tog till orda,
Yttrade och sade detta:
Den vill jag en man benämna,
Den en verklig hjelte kalla,
Som kan *draga upp min båge,*
Som dess *krökta stål* kan spänna,
Borta der i Pohjas pörten,
Sariolas timmerstugor».

I sång 27, 387 finna vi en anmärkningsvärd bild, som visar oss, att man plägade skjuta skogsfogel med pil. Det heter om Pohjolavärdens hufvud, som Lemminkäinen afhuggit, att det trillade ned på gården: »Likasom, då *pilen* träffat, *Tjädern* ner ur trädet dimper».

I sång 10, 325 omtalas, att Ilmarinen smider en båge

»Fram ur elden står en *båge,*
Tränger sig ett gyllne *armborst,*
Gyllene, med silfverspetsar,
Med ett brokigt *skaft* af koppar».

I sång 18, 145 säger Annikki, Ilmarinens syster, om sin gamle fader, att han gick

»Fordomdags att *vildgäss* jaga,
Att de röda näbbar fånga:
Spänd var då hans stora *båge,*
Draget var hans sköna *armborst,*
Kopplad var hans svarta *jagthund,*
Kopplet uti båten fästadt» o. s. v.

I sång 33, 264 anropar »Ilmaris värdinna» himlens herre, att han skall med sin åskvigg döda Kullervo:

»Ukko, högste gud i himlen,
Grip i hast din stora *båge,*
Välj ditt allra bästa *armborst,*
Lägg en väldig *pil af koppar,*
På den eldomhöljda bågen,
Sänd din ljungeldsvigg med snabbhet,
Skjut din kopparpil från bågen. — —
Skjut ihjäl den usle trälen
Med din åskviggs hvassa stålspets,
Med den snabba kopparpilen!»

Om *jagthunden* yttras i sång 36, 287, där Kullervos moder ur grafven säger till honom:

»*Hunden* Musti qvar jag lemnat,
Så att du på jagt kan draga:
Tag då hunden med på färden,
Och begif dig ut i *skogen,*
Vandra uppåt ödemarken,
Till den gård, der skogens tärnor,
Der de blåa jungfrur dväljas;
Gå till granrisslottets sluttning,
För att någon näring söka,
Att ett *villebråd* begära!»

I sång 2, 215 säges, att Pohjadottern såg ett spån, hvilket hon medtog i sin väska »Att till *trolldomspilar* göras Och till skjutredskap åt skyttar».

Af dessa anföranden framgår emellertid, att bågen med sina pilar ej användes blott till jagt utan äfven till strid människor emellan. Detta styrkes ytterligare af andra ställen. Sålunda, då Pohjolas värdinna skall rusta sig till hämnd mot Kalevalahjältarna (sång 43, 2) heter det, att hon

»Kallar Pohjola tillhopa,
Låter folket *bågar* gripa,
Männerna med *svärd* sig väpna,
Ställer Pohjas båt i ordning,
Rustar ut sitt örlogsfartyg».
— — — — — — — —

I samma sång 160 talas om »Tusen krigare med *bågar*».

I sång 46 omtalas utförligt *björnjagten.* Sången säger, att Pohjolas värdinna hetsat björnen från sandmon »Uppå Wäinöhemmets boskap, Hjordarne i Kalevala». Då säger Wäinämöinen till sin broder smeden:

»Hamra nu åt mig ett *jagtspjut,*
Smid en *udd med trenne kanter,*
Gör dertill ett *skaft af koppar.* — —
»Smeden smidde nu ett jagtspjut,
Icke kort, och långt ej heller,
Medelmåttigt gjordes spjutet:
Uppå *kanten* af dess *jernspets*
Stod en varg, en björn vid *udden,*
Och en elg vid *bettets fogning,*
Uppå *skaftet* sprang en fåle,
Och en ren lopp fram vid *knoppen.* — —
Nu den gamle Wäinämöinen
Hörde hunden börja skälla,
Hörde sen sin *spårhund* gläfsa
På plir-ögats egna gårdar,
Vid den tvära nosens koja».

Jagthunden hade redan uppspårat björnens ide, och björnen dödades. Då Wäinämöinen kom bärande sitt byte, frågar folket: »Fälldes Otso med ett *jagtspjut,* Eller blef med *pil* han träffad?»

Att emellertid äfven *spjutet* användes i strid med människor framgår af flera ställen. Sålunda heter det i sång 30, 93, sedan det sagts, att Lemminkäinen öfvertalat sin »broder» Tiera att följa sig på härnadståg mot Pohjola:

»Tiera har sig satt på ugnen,
Kuura på ett hörn af muren,
Skor sin ena fot på ugnen,
Och mot härdens kant den andra,
Spänner *bältet* på vid porten,
Gjordar sig uti det fria.
Derpå griper Tiera *spjutet:*
Ej var spjutet bland de största,
Icke bland de allra minsta,
Spjutet var af *medelstorlek:*
Uppå kanten af dess *jernspets*
Stod en häst, ett föl på *sidan;*
Vargen tjöt vid *jernets fogning*
Och en björn vid *spikens* fäste.
Tiera skakade sitt *kastspjut,*
Svängde det igenom luften,
Stötte ner en famn af skaftet
Uti åkerfältets lergrund. — —
Och sitt spjut han slungar slutligt
Midt bland Lemminkäinens lansar,
Följer med och vandrar dädan
Att i striden Ahti hjelpa».

I sång 3, 265 heter det, att Wäinämöinen säger sig icke frukta Joukahainens svärd, *spjut* och anslag. I sång 36, 3 säges det att Kullervo

»Nu till kamp och strid sig rustar,
Till ett krigståg sig bereder,
Slipar *svärdet* på en timme,
Hvässer *spjutet* på en annan».

Huruvida jagtspjutet och stridsspjutet (kastspjutet?) i alt liknade hvarandra, är svårt att afgöra. Utan tvifvel utgjorde de ursprungligen samma vapen, egentligen ämnadt till jagten; det utbildades sedermera småningom till strid med människor, på samma sätt som bågen.

Men striden människorna emellan hade äfven sina egna, särskilda vapen och redskap. Dit hörde *svärdet* och *klubban,* äfvensom till försvaret *skölden,* pansaret (?), brynjan (?) och hjälmen (?).

Svärdet har redan ett par gånger här ofvan i förbigående blifvit nämdt. Det förekommer emellertid på åtskilliga ställen i sångerna; några af dem torde därför ytterligare böra framhållas. I sång 39 uppmanar Wäinämöinen sin broder Ilmarinen att smida honom ett *slagsvärd.* Denne (39, 89):

»Smidde *svärdet* efter önskan,
Hamrade den bästa klinga,
Som han rikt med silfver prydde,
Smyckade med guldsirater».

Gamle trygge Wäinämöinen kom att själf beskåda svärdet:

»Grep den eldigt *hvassa klingan,*
Tog den uti högra handen. — —
Svärdet passade för mannen,
Lämpade sig väl för bärarn:
Månen skimrade på *udden,*
Solen sken på flata *sidan,*
Stjernor glänste på dess *fäste,*
Hästen gnäggade på *bettet,*
Katten jamade på *knoppen,*
Och på *slidan* tjöt en huldvalp».

I sång 49 omtalas Wäinämöinens strid med »Pohjola-gårdens söner»; han uppmanar dem till striden (210):

»Må vi börja på med *svärden!*
Svärdet grep han, stålet drog han,
Klingan ryckte han ur *slidan:*
Månen glimmade på *spetsen,*
Solen sken på svärdets *fäste*
Och på *ryggen* stod en fåle,
Katten jamade vid *knappen.*
Och de *mätte* sina klingor,
Granskade hvarandras vapen:
Ganska obetydligt längre
Var den gamle Wäinös slagsvärd,
Blott så mycket som ett kornfrö,
Eller som ett ringa halmstrå.
Ut begaf man sig på gården,
Trädde på den jemna planen;
Nu den gamle Wäinämöinen
Gaf ett hugg med blanka svärdet,
Gaf ett hugg och gaf ett annat,
Skalade som rofvors strängar,
Knäppte af som linets knoppar
Hufvuden af Pohjas söner».
— — — — — — — —

I sång 3 förekommer en utmaning till *tvekamp* med svärd, i det att Joukahainen säger (261):

»Låt oss våra klingor mäta,
Uti *tvekamp svärden* pröfva!
Sade gamle Wäinämöinen:
Icke särdeles jag rädes
Dina *svärd* och all din insigt,
Dina spjut och dina anslag,
Men likväl och det oaktadt
Vill mitt svärd jag icke pröfva
I en strid med dig, du arme,
Med dig, stackare, i tvekamp».

Om Lemminkäinen heter det i sång 12, 227

»Och han tar sin egen klinga,
Griper nu det skarpa *svärdet*,
Som hos Hiisi hvässadt blifvit,
Som var skuradt blankt hos gudar,
Hänger svärdet vid sin sida,
Sticker det uti sin *slida*».

I sång 26, 281 yttrar Lemminkäinens moder om Pohjolafolket:

»*Svärd* i bältet bära männen.
Vapen alla gårdens kämpar».

Och i sång 27, 273 heter det:

»Värden sjelf i Pohjagården
Ryckte då sitt *svärd* från väggen,
Grep sin eldigt skarpa klinga,
Yttrade ett ord och sade: — —
Låt oss mäta våra klingar,
Må vi våra svärd beskåda,
Pröfva på, om min är bättre,
Eller Ahti Saarelainens!
Sade muntre Lemminkäinen:
Föga duger väl min klinga,
Som mot ben är sönderkrossad,
Bräckt mot hundra hufvudskålar!
Men likväl och det oaktadt:
Om ej festen bättre blifver,
Må vi mäta då och pröfva,
Hvem som har en bättre klinga!
Icke skydde förr min fader
Att sitt svärd med andra mäta; — —
Svärdet tog han, *stålet* grep han,
Drog sin eldigt skarpa klinga
Fram utur dess *läderbalja*,
Buren vid det *mjuka bältet;*
Derpå *mättes* och försöktes
Längden af de begge svärden,
Och så obetydligt längre
Var då Pohjavärdens klinga,
Som det svarta under nageln,
Som en fingerled till hälften.
Sade Ahti Saarelainen,
Yttrade den sköne Kauko:
Något längre är din klinga,
Ditt alltså är första hugget!»

Nu hugger Pohjolavärden till, slag på slag, men måttar illa och träffar icke Lemminkäinens hufvud, utan »takets sparre», »stugans öfre dörrpost». Då säger Lemminkäinen:

»Ledsam är en strid i stugan,
Svår en tvekamp midt bland qvinnor!
Nya stugan ner vi söla,
Golfvet vi med blod befläcka:
Ut på gården må vi träda,
Ut på åkern gå att strida,
Ut på fältet, för att kämpa;
Bättre bloden är derute,
Vackrare på öppna gården,
Prydligare der på drifvan!
Ut på gården nu de trädde;
Fanns derute då en *kohud*,
Hvilken *ut på marken breddes,*
Och på huden stego båda».

Lemminkäinen uppmanar nu åter Pohjolavärden, som egde längsta svärdet, att börja striden:

»Och då hugger Pohja-värden
Hugger en gång, hugger tvenne,
Hugger slutligt tredje gången,
Men han måttar icke säkert,
Snuddar ej en gång vid köttet».
— — — — — — — —

Nu utbrister Lemminkäinen: »Låt då mig också försöka, Min är turen längesedan!» Pohjolavärden bryr sig icke härom utan hugger altjämt, men träffar icke.

»Blixtar ljungade ur svärdet,
Flammor sköto fram ur *stålet*,
Som af Ahtis händer svängdes:
Vida kring dess glans sig bredde,
Spred sig skimrande på halsen
Af den *långe Pohjasonen*».

Lemminkäinen säger då till Pohjolavärden »Arme man, din hals är redan Lika röd som morgonrodna'n!» Genom denna list narrar han Pohjolavärden att blotta sig.

»Pohjolainen, *långe mannen,*
Värden sjelf i Pohjagården
Sänker sina blickar nedåt,
Söker att sin hals beskåda;
Men den muntre Lemminkäinen
Slår då plötsligt till med svärdet,
Börjar hugga in på mannen,
Svänger högt sin blanka klinga.
Och han ger ett väldigt svärdshugg,
Slår hans skalle af från skuldran».

Det nedfallna hufvudet uppsättes af Lemminkäinen på en af gårdens stolpar; därefter inträder han i stugan och ber om vatten att aftvå blodet från sina händer. Då frambesvärjer Pohjolavärdinnan »män med *svärd*» och Lemminkäinen flyr hem. — I en strid mot Pohjolavärdinnan sång 43, 220 säges det, att Lemminkäinen »Drager *svärdet* ur sitt bälte, Rycker ut det skarpa stålet, Klingan från sin *venstra* sida».

Jag har här omständligt anfört detta ställe, emedan det ger en ganska utförlig uppfattning om huru en sådan tvekamp tillgick.

Att äfven Kullervo egde ett *svärd* är redan ofvan omtaladt. Detta svärd blef slutligen den olycklige mannens bane. Han (sång 36, 320)

Drog sitt skarpa *svärd* ur slidan — —
Stötte fästet ner i jorden,
Tryckte in det djupt i sanden,
Vände udden upp mot bröstet,
Störtade sig sjelf på udden».
— — — — — — — —

Efter hvad ofvanstående anföranden gifva vid handen, bars svärdet i en slida, »en läderbalja», vid vänstra sidan. Denna slida var fästad vid ett mjukt bälte, sannolikt en stickad gördel eller stundom äfven en läderrem, som gick omkring lifvet.

Det andra omnämnda särskilda stridsvapnet, *klubban*, omtalas sällan i sångerna, men torde dock kunna varit ganska mycket i bruk. I sång 12, 363 säger Lemminkäinen om en honom obehaglig gumma: »Skjutas borde denna gumma, *Klubbas* hon med sneda käken». I sång 50, hvilken likväl, såsom ofvan är nämdt, antagligen härleder sig från en något senare tid än de egentliga Kalevalasångerna, yttrar Wäinämöinen om det funna barnet, att det borde föras ut på kärret eller »Slås i hufvudet med *klubba*».

Af de skyddande stridsredskapen nämnes ett par gånger *pansaret*. Så säger Lemminkäinen (sång 12, 60): »Hemta hit min pansarskjorta, Bringa mig min goda rustning», och (i samma sång, 217) heter det, att han

»Tar sin *rustning*, tar sin *gördel*,
Kläder sig i jernsmidd *brynja*,
Spänner sig i *stålsmidt bälte*,
Yttrar dessa ord och säger:
Mannen är mer trygg i *harnesk*,
Säkrare i jernsmidd brynja,
Starkare i stålsmidt bälte».
— — — — — — — —

I sång 26, 339 heter det om Lemminkäinen: »Fram han fick sin *pantsarskjorta*, Fick sin fordna krigarrustning, Fattade sin faders slagsvärd» o. s. v. I sång 3, 410 sade Joukahainen till Wäinämöinen: »Tag besvärjelsen tillbaka, Och en *hjelm* med guld jag ger dig, Ger dig hatten full med silfver».

Det är väl föga troligt, att pansarskjortan, brynjan och hjälmen tillhört sådane mäns rustning som Lemminkäinen och Joukahainen, men de anförda ställena synas dock antyda, att dessa skyddsvapen ej varit Kalevalasångarne alldeles obekanta. Detta styrkes äfven af sång 39, 121, där Ilmarinen säger:

»Skall min *drägt af ben* jag taga,
Kläda mig i *pansarskjorta*,
Spänna mig i *stålsmidt bälte*.
Bättre är en man i bendrägt,
Mera trygg i pansarskjorta,
Starkare i stålsmidt bälte».

Såväl för sina stridståg som till färder i fredligare värf använde denna tids människor fordon. Till sjös utgjordes dessa fordon af *båten*, till lands af *slädan* och af *skidorna*. *Båtar* omtalas ofta i sångerna. Redan i sång 3, 376 säger Joukahainen till Wäinämöinen:

»Tvenne goda *båtar* har jag,
Tvenne ypperliga fartyg;
Snabb i kapprodd är den ena,
Och den andra stor och rymlig;
Tag af dessa någondera!»
— — — — — — — —

Wäinämöinen svarar:

»*Båtar* har jag sjelf tillräckligt:
Hvarje *rullstock* fullbelastad,
Hvarje vikstrand täckt af båtar,
En del säkra uti stormar,
Andra *gående i motvind*».
— — — — — — — —

I sång 5, 36 omtalas, att Wäinämöinen går till sin *båtstrand* och *ror ut* på vågen. Kort därefter nämnes, att den fångade fisken spritter »Från den *röda båtens* botten».

I sång 7, 227 heter det, att Pohjolavärdinnan hjälper Wäinämöinen och »Bringar honom i sin *farkost*, I dess *bakstam* honom sätter, Sjelf till *årorna* hon griper, Rodden sjelf hon företager, Fram hon ror till Pohjagården».

I sång 8 omtalas huru Pohjatärnan bl. a. förelade Wäinämöinen att bygga en båt af hennes slända. Han förklarar sig vara den bäste båtbyggare i verlden och griper verket an (sång 8, 141): »Vandrar att en farkost timra, *Båt af hundra bräder bygga*». I sång 10 heter det, att Pohjolavärdinnan ger Ilmarinen en båt och låter honom fara hem: »I en båt hon honom sätter, I dess bakstam, invid *styret*». På trenne dagar hinner han hem. I sång 15, 332 talas om »*en båt med högröd bakstam*». I sång 16, 90 fäller Pellervoinen en ek, klöf dess stam, »Uthögg sedan *bottenbräder,* En otrolig mängd af *plankor*, Till den *store sångarns farkost*».

Därpå omtalas huru båtar bygdes, i det att det heter att Wäinämöinen

»Timrade sin båt med vishet,
Byggde sig med sång en farkost,
Af den ena ekens stycken,
Af det spröda trädets bitar.
Sjöng en sång och byggde *bottnen,*
Sjöng en annan, *hopslöt sidan,*
Sjöng en tredje sång derjemte,
Under det han högg sig *tullar,*
Fastslog båtens *vrängen* upptill,
Lade *brädkant öfver brädkant.*
När han fästat båtens vrängen,
Sammanfogat *bordens kanter,*
Trenne ord ännu han saknar
För att fästa *sidoborden,*
För att resa *båtens förstäf,*
För att sluta *akterstäfven*».

Af Wipunen fick han trollorden, och båten blef färdig.

I sång 18, 9 säges vidare »Båten klädde han med vadmal, Röd dess ena hälft han klädde, Smyckade med guld dess förstäf». Enligt Ahlqvist[1] är denna tolkning ej riktig, utan bör det heta: »Båten glänste som af vadmal, Lyste rödt till ena hälften», och med vadmal menas då *blå* vadmal. — Därpå sägs om Wäinämöinen, att sedan

»Sköt han ut på sjön sin farkost,
Den af *hundra bräder* byggda,
Från sin båthamns *glatta rullar,*
Från dess *hala furustockar.*
Masten reser han i skeppet,
Hissar *segel* uti masten,
Hissar upp ett *högrödt segel,*
Och ett annat, *blått* till färgen».

Om sin faders härnadståg yttrar Annikki i samma sång (18, 167): »Hundra roddare han hade, Tusen andra män derjemte; Bågar lågo då i *fören,* Hvassa svärd på *båtens bänkar*». Och om samma mans, sin faders, redan ofvan anförda fiskefärder yttrar hon (18, 125):

»Nät han hade uti *båten,*
Skeppet fullt af fiskebragder,
Här en not, och der en långref.
Pulsningsstänger här, vid sidan,
Ljusterjern inunder *toften,*
Långa bärlingar i *aktern*».

I sång 29 omtalas, huru Lemminkäinen »drog sin *båt* i vattnet»,

»Sköt sin farkost ut på vågen,
Från dess *stålbesmidda rullar,*
Från dess kopparklädda hamnplats,
Hissade i *masten segel,*
Drog dess dukar högt i toppen,
Tog sin plats i *akterstäfven,*
Satte sig att skeppet styra,
Stödd mot båtens björkträds-bakstam,
Lutad mot det starka styret».
— — — — — — — —

Därpå säger han:

»Blås, o vind, i mina *segel,*
Jaga, vårens flägt, min farkost,
Låt mitt *furuskepp* få ila,
Båten byggd af tallar styra» o. s. v.

Han lade till vid en ö, där »stora landningsplatser» och »rullar» funnos. Sedan gaf han sig af, sörjd af holmens tärnor, hvilka greto så länge »Som ännu hans *masttopp* syntes Och en skymt af *toppens hake*». Men, säger sången, det var ej masten och dess hake de sörjde, »Utan den som stod vid masten, Den som skötte *segelskotet*». Han seglar en och tvänne dagar på hafvet, men på tredje dagen, »Blåser vinden upp med styrka» — — »Bryter kant på kant från båten, Stjelper slutligt sjelfva skeppet». Nu räddades han till en udde, där gårdens vänliga värdinna »Gaf helt ny en båt åt Kauko», med hvilken han slutligen kom hem.

I sång 30 säges det, att Lemminkäinen går ned till sitt fartygs lägerställe. »Högljudt klagar här hans farkost, Skeppet med de *smidda hakar*», att det ej mer fick draga i örlig, hvarpå han svarar: »Sörj ej mer, du *båt af furu,* Du med *sidobord* försedda, Än du får i örlig draga». Han styr sin farkost »mot nordvest», »fjerran ut på Pohjahafvet».

[1] A. Ahlqvist, o. a. s.: De vestfinska språkens kulturord.

I sång 35 omtalas, att Kullervo

»Gifver sig åstad att fiska,
Att *ro* ut den stora noten, — —
Talar hvilande på *åran:*
Skall jag ro af alla krafter, — —
Eller skall jag ro med måtta? — —
Båtens *styrman* tog till orda,
Yttrade från *akterstäfven:*
Om du ror af alla krafter, — —
Kan du dock ej båten bräcka,
Ej dess *tullar* sönderbryta».

Men Kullervo »Rodde sönder båtens *tullar,* Bräckte af dess *enträdsvrängen,* Sprängde båten, gjord af *aspträd*». Då Kalervoinen fick se det, sade han: »Båtens *tullar* har du söndrat, Bräckt du har dess *enträdsvrängen,* Sprängt min *ökstock, gjord af aspträd*». — —

Då Wäinämöinen och Ilmarinen beslutat sig att till lands företaga färden till Pohjola, hörde de den förres båt klaga vid stranden; W. spörjer då (39, 162): »Hvarför gråter du, min trädbåt, Klagar så, du årfäst-rika?»

Båten svarar:

»Båtens håg står ut på vågen,
Äfven från en *tjärad stapel;* — —
Väl man sade, då jag gjordes,
Sjöng och påstod, då jag byggdes.
Att jag reddes till en *stridsbåt,*
Rustades till örlogsfartyg
För att gods till hemmet bringa,
För att rika skatter rymma;
Men till strid jag ej fått styra,
Ej på färder efter byte.
Andra äfven sämre fartyg
Färdas ständigt ut i örlig;
Kunna stridens stråt beträda
Trenne gånger hvarje sommar,
Bringa hem ett rikligt byte,
Gods och håfvor i sitt lastrum;
Jag, ett väl hoptimradt fartyg,
Sammansatt af *hundra bräder,*
Måste murkna på min spånhög».
— — — — — — — —

Wäinämöinen spörjer:

»Månne utan rodd du löper,
Framgår utan *årors* tillhjelp, — —
Utan bruk af *akteråran,*
Utan någon vind i *seglen?* — —
Månne då med rodd du löper,
Går du fram med årors tillhjelp,
Medelst bruk af akteråran
Och med vind i dina segel? — —
Årfäst-rika båten sade:
Hela mitt så stora slägte,
Alla mina brödra-båtar
Löpa medelst rodd af händer,
Skrida fram med årors tillhjelp,
Medelst bruk af akter-åran
Och med vind i sina segel».
— — — — — — — —

Wäinämöinen sköt nu sitt skepp i vattnet. Båten sade: »Vid och stor jag är på bottnen, Hundra roddare jag rymmer, Tusen män, som sitta stilla». Dikten tillägger, att Wäinämöinen framkvad i båten: »Ynglingar», »stolte män» och »unga mör». »Sjelf han satte sig vid *rodret,* I sin *björkbåts böjda bakstam*». Sedan svenner, tärnor och gamle män förgäfves försökt att ro båten, satte sig smeden Ilmarinen att ro omsider, och nu framgled furubåten: »Smeden ror och vattnet brusar, *Tofter* knaka, *borden* böjas, Båtens *rönnträdsåror* hvina, Skaften ljuda gällt som hjerpen». Wäinämöinen »Styrde färden genom svallet I sitt *röda fartygs bakstam,* Stödd emot sitt starka *styrblad*».

Lemminkäinen, som höll på att tillhugga borden till en ny båt, fick se de båda männen komma roende och bad dem att få följa med på färden. Han hämtar *sidobräder,* men Wäinämöinen förklarar dem icke behöfvas:

»Träd tillfyllest finns i båten,
Nog af *sidobord* i skeppet; — —
Derför har också mitt stridsskepp
En med *jern bepansrad bringa,*
En med *stål beslagen förstäf*».
— — — — — — — —

I sång 40 talas om »det *röda* skeppet», »*tjärbesmorda* båten», och strax därefter nämnes »*tjärubringan*». Då båten fastnade på grund å den stora gäddan, heter det, att Ilmarinen och Lemminkäinen »Stucko ner i sjön sitt *styrblad,* Åran, gjord af *gran,* i vattnet». Sedan de kommit loss, fortsatte de slutligen färden (sång 42, 11)

»Hvem var den som rodden skötte?
En var smeden Ilmarinen,
Han var den som skötte rodden
Vid det *öfra paret åror,*
Och den muntre Lemminkäinen
Rodde med *det nedre paret.*
Gamle trygge Wäinämöinen
Hade sjelf sig satt vid *rodret*».

När de kommo fram till Pohjola, »Drogo de i land sitt fartyg, Ryckte hastigt *tjärubringan,* Upp på kopparklädda *kaflar,* Strandens stålbetäckta stockar».

Vid återfärden (sång 42) satte sig ånyo Ilmarinen och Lemminkäinen att ro. Pohjolavärdinnan frammanade en storm på hafvet, och vågen häfdes hög kring »den *röda båten*». Wäinämöinen

— »höjde skeppets *kanter,*
Fäste *sidobord* kring båten,
Reste plankor öfver dessa,
Allra minst en famn i höjden,
Så att vågen ej slog öfver,
Icke stänkte in från kanten.
Sqvättbord funnos nu i båten».
— — — — — — — —

Pohjolavärdinnan utrustar nu sitt »*örlogsfartyg*». »*Master* reser hon i skeppet, Ställer stängerna i ordning, Hissar sedan sina *segel,* Spänner ut sitt fartygs dukar». Nu påskyndades rodden i Wäinämöinens fartyg, »*Furustyret* hördes knaka, *Tullarne af rönnträd* pepo, *Båten byggd af tallar* skälfde». Pohjolabåten, »hundraroddar-skeppet» stöter på en klippa och sönderbrister, dess master störta i hafvet. Då kommer (sång 43, 181) Pohjolavärdinnan till Wäinämöinens båt i skepnad af en fogel och »Flyger fram till mastens ända, Slår sig ned på *segelstången,* Sätter sig i *högsta toppen*». Wäinämöinen fann slutligen tiden vara inne och »Upp ur sjön han höjde *styret,* Drog sitt *blad af ek* ur böljan, Dermed slog han underdjuret». Fogeln »Föll med brak på båtens botten, Liksom tjädern ifrån trädet». Men nu grep densamma tag i Sampo-kvarnen och kastade den »öfver *röda skeppets* brädgång» ned i hafvet, där den gick i stycken.

Slutligen, i sång 47, omtalas det, att Wäinämöinen och Ilmarinen under sin färd att uppsöka elden mötte en väldig ström. Wäinämöinen »Börjar då en *farkost bygga,* Timrar den i öde skogen, Medan smeden Ilmarinen *Styren* hugger sig af granträd, *Starka åror* gör af furu».

Af alla dessa anföranden framgår otvetydigt, att Kalevalasångernas folk var synnerligen öfvadt i båtbyggnad, och att de färdades mycket omkring i båt, såväl för fiske och jagt som ock synnerligen på härnadståg. Det senare visar sig genom de upprepade och utförliga skildringarna af sådana tåg. Båtarnas byggnad och sammansättning antydes genom flera af de anförda ställena. Likaledes erfara vi, att dessa båtar voro af olika storlek, från helt små, »ökstockar», till större stridsbåtar; af berättelsen synes att dessa senare voro ganska stora och fast bygda, om också man naturligtvis ej får taga diktens yttranden, att de rymde hundra, ja tusen roddare, efter orden; säkerligen voro de afsedda blott för ett fåtal personer. Af några ställen se vi, att båtarna voro tjärstrukna, hvarför de ofta kallas »röda». De framdrefvos dels med ett eller flera vid mast uppsatta *segel* — af ett yttrande förefaller det, som om man förstod att kryssa, att segla »mot vinden» — dels med *åror* (af furu eller rönn) samt styrdes med en *styråra* (»ett blad af ek» eller gran). Själfva båtarna synas företrädesvis varit bygda af furu, stundom af ek eller asp (»ökstock af asp»). Båtarna försågos med sidobord mot storm. Då de fördes i land, drogos de upp på rullar å stranden, o. s. v.

Till lands åter färdades man långa sträckor å *ridhäst* (sång 6, 5, men äfven sång 39, 130—150, där det omtalas, att både Wäinämöinen och Ilmarinen färdades ridande) eller också, och detta oftare, *åkande i släde* eller skrinda *efter en häst.* Färden i släde omtalas på mångfaldiga ställen i Kalevalasångerna. Redan i sång 3, 68 heter det, att Joukahainen

»Tog sin egen gode *vallak,*
Tog sin häst, som frustar lågor
Och hvars fötter gnistor sprida;
Hästen han i *redet* spände
För sin guldbeprydda släde;
Sjelf i släden sig han satte,
Tog sig plats uti sin skrinda,
Gaf sin häst ett slag med *snärten,*
Med den perlbesatta *pisken.* — —
Nalkas på den tredje dagen
Wäinöhemmets svedjemarker».
— — — — — — — —

Wäinämöinen möter honom åkande på vägen: »Deras *stänger* sammanstöta, *Draglänk* fastnar emot draglänk, Rankorna tillhopa häfta, *Loka* emot loka drifves».

Wäinämöinen spörjer Joukahainen af hvad slägt han är, som så oförsynt mot honom åker »Söndrar mina böjda rankor, Krossar lokan, gjord af ungträd, Slår min släde uti stycken, Arma skrindan uti spillror». Sedan slutligen Joukahainen åter blifvit befriad från Wäinämöinens förtrollning, gaf han sig af hemåt, »Släden krossar han mot rian, *Fimmerstängerna* mot trappan».

I sång 7, 349 omtalas, att Pohjolavärdinnan spände sin bruna häst för en släde och lät Wäinämöinen åka till Kalevala. Efter hvarjehanda äfventyr kom han sålunda hem, i det han (sång 10, 7)

»Slog sin raske häst med spöet,
Smällde till med perlesnärten.
Fålen springer, färden lider,
Släden glider, vägen aftar,

Medarne af björkträd knaka,
Lokan, gjord af rönnträd, knarrar.
Fram med gny och brak han färdas,
Åker öfver kärr och marker,
Öfver vida svedjesträckor».
— — — — — — — —

På tredje dagen »Till den långa bron han kommer, Fram till Kalevalas moar». —

I sång 11, 105 säges, att Lemminkäinen tar sin hingst och »Spänner fålen uti redet, Åker ut med gny och buller, Till det höga Saaris bygder Att till Saaris blomma fria». Efter fåfängt frieri, röfvar han flickan, »Slänger Kyllikki i *släden,* Rycker jungfrun i sitt åkdon, Sätter henne uppå *fällen,* På sin slädes spjelverksmatta». Och till sin moder säger han, då han beskrifver denna våldsbragd, »jag» (11, 358) »Satte henne på min slädfäll, Lyfte henne på mitt *spjelverk,* Svängde henne under *ryan*».

Längre fram (sång 12, 299) ger sig Lemminkäinen af åkande mot Pohjola, spänner röde springaren för släden och ger honom ett slag med spöet, med den knutförsedda snärten. På tredje dagen anländ till en by spörjer han i närmaste gård, om någon funnes som ville lösa hans *fåles bröstrem,* sänka hans *fimmerstänger, taga lokan ur dess spänning.* I nästa gård frågar han, om någon funnes som ville taga hans *tömmar,* lösa hästens *bröstrem* och *öppna dess rede.* I öfversta gården framtrollade han en liten man, som bistod honom med att spänna hästen ur redet.

I sång 18 omtalas, huru Ilmarinen ger sig af åkande på bröllopsfärd till Pohjola. Han befaller sin träl (18, 382) att spänna hästen för »den brokigt prydda släden».

»Välj den allra bäste hingsten, — —
Brune springaren för släden,
Sätt jemväl sex gyllne gökar,
Sätt sju vackra blåa foglar
Att uppå min *loka* sjunga,
Att vid *okets dragrem* gala,
Så att flickorna må se det,
Gårdens mör deråt sig fägna;
Lägg i släden ock en *björnfäll,*
Att jag uppå den må sitta,
Tag en *vallross-hud* derjemte,
Att den granna släden täcka! — —
Ukko sände nu ett *snöfall.* — —
Derpå smeden Ilmarinen
Satte sig i *stålsmidd släde,* — —
Tömmarne han tog i handen,
Tog i andra handen *pisken,*
Gaf sin häst ett slag med snärten».

På detta sätt åker han fram till Pohjola. Pohjolafolket skyndar ut och

»Se en *skrinda röd* sig närma,
Se en *brokig släde* ila
Öfver land, vid Sima-holmen:
Sex små gyllne gökar sitta
Galande på *lokans* böjning,
Sju små blåa foglar sjunga
Invid sjelfva okets remtyg» o. s. v.
— — — — — — — —

Efter slutad bröllopsfest åkte smeden Ilmarinen med sin brud åter hem igen till Kalevalas bygder. Han (sång 24, 464)

»Slängde jungfrun i sin släde,
Gaf sin häst ett slag med snärten — —
Släden skrinner, vägen undflyr,
Okets spända jernrem knarrar,
Medarne af björkträd knaka,
Masurstöttorna de braka,
Lokan gjord af hägg, den darrar,
Slädens *vidjelänkar* knarka,
Ringarne af koppar klinga».
— — — — — — — —

Ilmarinen håller »Ena foten utom släden, Och den andra under fällen».

I sång 25 omtalas ånyo huru

»Hjerpar höras högljudt hvissla,
På hans *loka,* gjord af ungträd,
Gyllne gökar glädtigt gala
På den granna *slädens framkant,*
Ekorrarne lustigt springa
Långsmed *stängerna af lönnträd*».

I samma sång (25, 721) nämnes, att sedan Wäinämöinens släde under hemfärd gått sönder, lagade han den med ek och rönn: »Deraf böjer han sig *medar,* Deraf väljer han sig *fjettror,* Vrider sig deraf en *loka*».

I sång 26 omtalas, att Lemminkäinen begaf sig åkande i släde på väg till Pohjola. —

I sång 38, 5 säges igen, att smeden Ilmarinen »Spände fålen i sitt rede, Brune springaren för släden, Tog sig plats uti sitt åkdon, Höjde sig uti sin *slädkorg*». Han begaf sig återigen i väg till Pohjola och friade till Pohjolavärdinnans andra dotter. Då han fick afslag, röfvade han henne och »Slängde jungfrun i sitt åkdon, Vräkte henne i sin *slädkorg*». Då hon hotade att sparka sönder slädens botten, säger Ilmarinen: »Derför eger smedens släde Dessa jernbeslagna sidor, För att tåla vid en sparkning».

I sång 35 omtalas på ungefär enahanda sätt, huru Kullervo röfvade en jungfru, som sedan befans vara hans egen syster. Han (35, 154) »Slänger flickan in i släden, Sätter mön på sina fällar, Tager henne under täcket».

Mön ropar, att han skall släppa henne lös: »Eljest sönderslår jag *bottnen,* Sparkar lös din *spjelträdsmatta,* Trampar *slädens korg* i stycken, Slår i kras ditt usla åkdon». Strax därefter talas om »*kopparsmyckadt täcke*», »*spräcklig slädfäll*».

Af dessa anföranden framgår sålunda, att det åkdon, som allmänt begagnades, utgjordes af ett slags släde eller skrinda för en eller två åkande personer, att den framgled på medar, att den medels fimmerstänger fästades vid den dragande hästen, hvilken aldrig tyckes hafva varit mer än en. Hästen var förspänd med loka och rem (dragrem), kördes med tömmar samt pådrefs med piska. Å lokan omtalas gång på gång »blå foglar», »gökar», stundom äfven »ekorrar»; det förefaller som om här varit anbragta dylika bilder, hvilka synas hafva utgjort grannlåtsprydnader, såsom ännu i senare tid ofta varit fallet. Släden själf tyckes äfven stundom varit utsirad och målad (»röd», »brokig» o. s. v.) Inuti släden användes fällar af flerehanda djur, dels att sitta på, dels till täcke för benen; såsom täcke användes äfven stickade täcken eller ryor.

Märkligt är med afseende på åkdonen, att endast den med medar försedda släden omtalas, icke någon vagn på hjul. Det synes som om dessa slädar användes såväl vinter- som sommartid. Stundom är det väl nämdt, att vid åkfärderna marken var snöbetäkt, men i andra fall synes detta icke varit förhållandet. För öfrigt nämnes ordet »hjul» på ett par ställen, men aldrig i något slags sammanhang med åkdon, utan såsom grannlåt m. m.

För vintern hade man emellertid äfven ett annat sätt att färdas lätt och hastigt fram, nämligen med *skidor.* Också finnes detta redskap flerestädes omtaladt i sångerna. Den utförligaste framställningen är den som finnes i sång 13, där en Lemminkäinens skidfärd skildras. Han gick bort till Lyylikki, en »lapp», och säger till honom (13, 49) »Slöjda mig *två goda skidor,* Gör dem prydliga och vackra, — — Gör mig endast tvenne skidor, Som på snön med lätthet löpa! Ut jag går att elgen jaga». Lyylikki slöjdar tvänne skidor och

»Täljer *stafvens skaft* på en dag,
Och dess *trissa* på en annan. — —
Stafvens skaft han fick i ordning,
Trissan fogad vid dess ända.
Värdt ett utterskinn var skaftet,
Värd ett räfskinn sjelfva trissan.
Skidorna med smör han smörjer.
Och bestryker dem med *rentalg*».

Kort förut nämnas »skinnbeklädda» skidor. Muntre Lemminkäinen

»Band på ryggen nu sitt koger,
På sin axel nya bågen,
Fattade sin *staf* i handen,
Gled på venstra skidan framåt,
Ökte farten med den högra,
Yttrade ett ord och sade:
Icke lär väl här i verlden,
Under himlens höga hvälfning,
Finnas någonting i skogen,
Något djur på fyra fötter
Som ej nås med dessa skidor».
— — — — — — — —

Så han »Skidade på *kärr och marker,* Öfver öppna *svedjesträckor;* — — Så han gled kring *berg och slätter,* Öfver länder bortom hafvet, Genom Hiisis alla *skogar.* Långsmed Kalmas alla *moar*» o. s. v.

Då Hiisi-elgen flyktade undan från honom, jagar han harmsen genast efter honom igen:

»När han då ger fart med foten,
Bräcker han den *venstra skidan*
Invid *remmen,* under foten,
Och den *högra* under hälen,
Bryter *spjutet, invid spetsen,*
Stafven nertill, närmast *doppskon*».

Nu ber han (sång 14) Ukko om tvänne nya raka, lätta och glatta skidor eller skrinndon och skidade i trenne dagar öfver kärr och marker, skogar, kullar och moar. — I sång 46, 170 omtalas äfven *skidor* o. s. v.

Af flera antydningar synes det framgå, att skidstafven tillika utgjorde jagtspjut.

I det föregående hafva blifvit anförda de förnämsta näringsfång, åkerbruk och boskapsskötsel, fiske och jagt äfvensom härnads- och röfvarefärder. Det återstår att omtala ett par mindre näringsfång, nämligen smide och annan slöjd. Vid skildringen af vapen och fordon har väl redan flere gånger antydts, att dessa båda handtverk förekommo bland Kalevalasångernas folk; men många andra ställen i dessa sånger påpeka, att de varit öfvade i ganska vidsträkt skala. För smidet ega vi väl egentligen endast en representant, men denne så mycket mer helgjuten, *smeden Ilmarinen.* Med frågan om smidet sammanhänger äfven nära frågan om de *metaller,* som därvid bearbetades. Redan i sång 3, 195 få vi veta, att Joukahainen »Känner ock att *jern* är *härdigt*», samt strax därefter, att »*Jernet* har *af rost* sitt ursprung, *Kopparn* sitt ur hårda klippan».

I sång 8, 143 omtalas »det ståluppfyllda berget», »en jernrik klippa», hvarjämte nämnes, att den *yxa,* hvilken Wäinämöinen vid sin timring använde, var af *järn.* I sång 9 finna vi en lång, märklig framställning om *järnets ursprung.* På tillfrågan härom yttrar nämligen Wäinämöinen:

»Jernets ursprung sjelf jag känner,
Tror mig veta stålets upphof.
Äldst är luften ibland mödrar,
Vattnet är den äldste brodern,
Yngst bland bröderna är *jernet,*
Mellerst ibland dem är elden.
Ukko, skaparen i höjden,
Jumala i luftens rymder,
Skiljde vattnet ifrån luften,
Jordens fasta land från vattnet,
Men ännu var jernet ofödt».
— — — — — — — —

Ukko frambragte nu trenne jungfrur, »Tre naturens sköna döttrar: Dessa blefvo *rostens* mödrar, *Jernets* med den blåa munnen». Jungfrurna trädde ut på en molnkant och »Tömde ut de fyllda brösten, Göto mjölk på kärr och marker Och uppå de våta böljor». Mjölken flöt svart från den äldsta, hvit från den mellersta, röd från den yngsta. »Af den svarta jungfrumjölken Alstrades *det mjuka jernet;* Af den hvita mjölk som utgöts, Deraf har man *stålet* bildat; Af den röda mjölk som afgick, Deraf ficks det *spröda jernet*». Efter en tid önskar järnet sammanträffa med sin äldre broder, elden; denna ville då »förbränna jernet», hvarför järnet dolde sig

»I den *sanka mossens källsprång,*
I en *gungflys vattenåder,*
Uppå *kärrets längsta sträcka,*
På det *vilda fjellets hjessa.* — —
Jernet låg försänkt i kärret,
Vräkte sig i våta mossen; — —
Vargen springer öfver kärret,
Björnen öfver mon sig skyndar, — —
Rostigt jernet här sig höjde,
Tenar utaf stålet stego
Ur de fjät som vargen trampat,
Spåren utaf björnens hälar».

Nu föddes *smeden.* Sången kallar honom *Ilmarinen* och skildrar honom sålunda:

»På ett *berg af kol* han föddes,
Växte upp på sotets moar,
Med en *hammare af koppar*
Och med *tänger små* i handen.
Ilmarinen född om natten,
Gör en *smedja* andra dagen.
För sin smedja plats han söker,
Rum att breda ut sin *blåsbälg,*
Ser ett kärr med sund och tufvor; — —
Här han sänker ner sin blåsbälg,
Här han reder sig sin *ässja.*
Fram till vargens fjät han kommer,
Spåren utaf björnens hälar,
Ser den brodd som *jernet* skjutit,
Skådar *klumparna af stålet.* — —
Eftertänker, öfverlägger:
Hvad månn' deraf kunde blifva,
Om jag bragte det *i elden,*
I min ässja det försatte? — —
Men *alltsedan denna dagen*
Jernet vaskades ur kärret,
Sköljdes upp utur det våta,
Hemtades till smedens ässja.
Smeden bringar det i elden,
Drifver det uti sin *ässja;*
Pustar en gång, pustar tvenne,
Pustar äfven tredje gången.
Jernet flyter som en välling,
Pöser upp, likt slagg, i blåsor,
Likt en hvetedeg det rinner,
Likt en blandning utaf rågmjöl,
Uti smedens stora låga,
Uti eldens starka hetta. — —
Derpå smeden Ilmarinen
Den evärdelige hamrarn,
Ryckte jernet utur elden,
Lade det på *smedjestädet,*
Mjukt han gjorde det och böjligt,
Smidde deraf hvassa verktyg,
Smidde *spjut* och smidde *yxor,*
Smidde allehanda *redskap.*
Än behöfves något litet,
Ännu något saknar jernet:
— — — — — — — —
Jernet *blifver icke härdigt*
Utan att i *vattnet* vätas.
Derpå smeden Ilmarinen
Börjar att begrunda saken;
Något litet *aska* strör han,
Någon droppe lut han gjuter
Till beredningssaft för stålet,
Och till *jernets härdningsvatten.*»

Men han finner denna vätska icke tjänlig. Han skickar ut biet att hämta honing till beredningssaft för järnet; getingen hör det, sittande under skygd af takets näfverkant, och frambär i stället ormens etter, maskens svarta vätskor, myrans sura safter, paddans dolda gift. Ilmarinen tror, att det är biet som kommer med honing och, utan att ana oråd,

»Nu deri han stålet sänker, — —
Häraf härrör stålets ondska,
Häraf jernets vilda vanvett;
Uselt har sin ed det brutit,
Ätit, som en hund, sin heder,
Huggit i sin egen broder,
Bitit sina anförvandter,
Bragt det röda blod att flyta,
Att i strida strömmar frusta».
— — — — — — — —

Sedan blir Ilmarinen altjämt under Kalevala-skildringarnas gång målsmannen för smidet, den outtröttlige hamraren, den skicklige, konsterfarne smeden.

I sång 10, 57 omtalas, att Wäinämöinen, då han kom åkande till brodern, »Hörde då ett dån ur *smedjan,* Hammarslag ur smedens *kolhus.* Gamle trygge Wäinämöinen Sjelf sig in i smedjan skyndar; Der stod smeden Ilmarinen Hurtigt smidande och högljudt». Wäinämöinen, som på Pohjolavärdinnans önskan, att han måtte smida åt henne Sampo-kvarnen, därvid förklarat, att han ej det kunde, men däremot lofvat att dit sända Ilmarinen — han som (sång 7, 333) »är smed trots någon annan, Hamrare med fyndigt sinne, Han, som smidit har på himlen, Luftens lock tillhopa hamrat»; utan att »Hvarken spår af *hammarn* synas, eller märken af hans *tänger*» — försöker nu att öfvertala Ilmarinen att fara till Pohjola och smida Sampo. Smeden är ej hågad men bringas likväl dit och åtager sig värfvet (sång 10, 281):

»Nu han går att Sampo smida,
Att dess granna lock utsira,
Frågar efter ställets *smedja,*
Söker efter *smedjeredskap;*
Ingen *smedja* finns på stället,
Ingen smedja, ingen *blåsbälg,*
Ässja ej och *städ* ej heller,
Icke *hammare,* ej *skaft* ens. — —
Plats han söker för sin ässja,
Rum att breda ut sin blåsbälg».

Slutligen finner han ett stenblock och förlägger dit sin eld

»En dag *bälgarne* han reder,
Bygger *ässjan* på den andra. — —
Drifver ämnena i elden,
Smedjestoffet i sin ässja,
Tager trälar till att *pusta,*
Män med half manskraft att fläkta.
Trälarne, de pusta ifrigt,
Draga bälgen oförtrutet».

I tre dygn fortgår detta arbete; följande dagen smeden Ilmarinen

»Ned sig böjer för att skåda
Uti smideshärdens botten,
Hvad ur elden komma skulle: — —
Fram ur elden står en *båge,*
Tränger sig ett gyllne armborst,
Gyllene, med silfverspetsar,
Med ett brokigt skaft af koppar».
— — — — — — — —

Smeden bryter bågen i stycken och kastar den åter i elden samt låter trälarna pusta. Nu kom ur elden en *båt;* äfven denna kastar han tillbaka i eldstaden. Då framgick därur en kviga. Ilmarinen kastade äfven henne i elden. Nu på följande dagen »Fram en *plog* ur elden trängde, Steg, med *bill* af guld, ur hettan, Bill af guld och skaft af koppar, Och en silfverknopp på skaftet». Han bryter slutligen äfven plogen i stycken och kastar den i elden samt låter trälarna pusta. »Lågan ut ur *fönstret* kastas, Gnistor spraka ut ur *dörren,* Dammet upp mot himlen flyger, Röken tjock till molnen stiger». När trenne dar förlidit, böjde sig Ilmarinen ned att skåda i sin ässja

»Såg att Sampo nu sig danat,
Att sig granna locket bildat.
Derpå smeden Ilmarinen,
Den evärdelige hamrarn,
Företager sig att smida,
Hamrar hurtigt med sin *slägga,*
Smider Sampo konsterfaret:
Vid dess ena kant en mjölqvarn,
Och en saltqvarn vid den andra,
Vid dess tredje kant en myntqvarn.»

I sång 18 omtalas, att smedens syster Annikki, då hon skyndade till honom för att underrätta om Wäinämöinens friarefärd till Pohjola och att uppmana Ilmarinen själf att äfven begifva sig dit i samma syfte, fann den sotige brodern i sin smedja smidande »en bänk af jern» hvilken han jämväl prydde med silfver. Hon yttrar nu till honom:

»Smed och broder Ilmarinen,
Du, en hamrare evärdlig!
Smid mig nu en vacker *spole,*
Smid mig äfven granna *ringar,*
Två par, tre par *guldörhängen,*
Fem, sex *kedjor för min gördel,*
Och jag säger sanna saker,
Yppar för dig verklig sanning!»

Ilmarinen går in härpå, lofvar att smida henne en spole och ringar, och dess utom säger han: »jag» »Smider dig ett vackert *bröstkors,* Lagar dina *hufvudsmycken*».

Annikki yttrar nu:

»Utan uppehåll du hamrar,
Dag på dag du står och smider;
Skor din fåle hela sommarn,
Smider *hästskor* hela vintern,
Nattetid du bygger *slädar*,
Åkdon gör du under dagen» o. s. v.

Hon omtalar slutligen, att Wäinämöinen är stadd på friarefärd till Pohjola;

»Oro påkom Ilmarinen,
Svår var denna stund för smeden,
Tången nedföll ur hans näfve,
Hammarn halkade ur handen».

I sång 19 nämnes, att Ilmarinen för att plöja upp huggormsåkern smidde sig en *gyllne plogbill,* tvänne *järnskor,* en *benbeklädnad af stål;* vidare omtalas *stålsmidt bälte, järnbesmidda handskar* o. s. v.

I sång 37 skildras huru Ilmarinen, sedan hans maka dött, sörjde djupt: »I hans hand ej svängdes mera *Släggans skaft,* det kopparsmidda, Inga hammarslag förnummos På en månads tid ur smedjan».

Slutligen han »Samlade en hög af bränsle, Bragte samman tretti' slädlass; *Veden han till kol förbrände, Vräkte kolen i sin ässja*».

Nu bragte han guld och silfver i ässjan och stälde trälarna att pusta, legohjon att bälgen sköta. Smedens afsigt var att smida sig »en brud». Efter flera försök, framträdde en gyllne bild i form af en jungfru ur elden. Ilmarinen »Smider på den gyllne bilden, Hamrar rastlöst hela natten, Utan hvila hela dagen; Fötter skapar han åt jungfrun». Vidare ger han henne händer, öron, mun, ögon o. s. v. Men bilden är orörlig, utan lif. —

I sång 39 beställer Wäinämöinen af smeden ett svärd för att tukta Pohjaskaran och återtaga Sampo.

»Det var smeden Ilmarinen,
Den evärdelige hamrarn,
Jern han föste in i elden,
Stål i smideshärdens kolhög,
Lade dertill guld en näfve,
Äfvensom en handfull silfver; — —
Ifrigt pustade hans trälar,
Drogo bälgen oförtrutet;
Jernet pöste upp till välling,
Stålet som en deg sig töjde; — —
Massan tog han ut ur elden,
Ryckte nu det goda smidet
Ur sin ässja, fram på städet,
För att der af hammarn klappas,
Smidde *svärdet* efter önskan,
Hamrade den bästa klinga,
Som han rikt med silfver prydde,
Smyckade med guldsirater».

Det är detta Wäinämöinens med åtskilliga prydnader — sol, måne, stjärnor, häst, katt och hund — försedda *svärd,* som redan i det föregående ett par gånger blifvit omnämdt.

Redan i sång 15, 200 omtalas, huru Lemminkäinens moder af Ilmarinen bestält och erhållit en järnbesmidd, kopparskaftad *räfsa,* försedd med järntenar.

Nu beställer äfven Wäinämöinen af honom en sådan *räfsa af järn,* tätt försedd med tenar och med långt skaft, afsedd att därmed återfinna den i hafvet förlorade kantelen.

Och slutligen, vid ett annat tillfälle, då Wäinämöinen och Ilmarinen skulle befria sol och måne ur Pohjolavärdinnans gömmor, sade han till smeden:

»Hör mig, smed, o Ilmarinen!
Hamra en *tregrenig gräfta,*
Smid åt mig ett dussin billar,
Gör en väldig *knippe nycklar*
Att jag månen får ur stenen,
Solen lösa kan ur klippan».

Smeden smidde och hamrade billar, nycklar och lansar. Ofvan är redan nämdt, att Pohjolavärdinnan, af fruktan för dessa redskap — Ilmarinen utgaf dem för ett *halsjärn* åt henne — och Kalevala-männens afsigter, frivilligt lösgaf sol och måne.

Af denna framställning finner man, att Ilmarinen verkligen var en i sitt yrke förfaren man. Han förmådde smida mångahanda redskap; om somliga bland dem heter det äfven, att han visste utsira dem. Redskapen voro oftast af järn, stundom af koppar. Guld och silfver omtalas visserligen äfven ganska ofta; då de nämnas, synas de dock snarare höra till fantasiens skatter, det slag af dylika metaller, med hvilka skalder så ofta slösa, utan att motsvarande valuta finnes i verklighetens bank. Att de så ofta nämnas, visar emellertid, att dessa dyrbara ämnen ingalunda voro okända för Kalevalasångernas folk. Wäinämöinen säger rentaf till Joukahainen:

»Ej jag bryr mig om ditt silfver,
Icke om ditt guld, du arme!
Sjelf jag har däraf tillräckligt,
Hvarje bod till trängsel uppfylld,
Alla kistor öfverfulla».
— — — — — — — —

Ja man hade till och med redan kommit så långt, att man insåg silfrets och guldets fåfänglighet och faror. Det heter nämligen (sång 37, 242), att Wäinämöinen

»Manade det unga slägtet
Att sig ej för guldet buga,
Ej för silfver svaghet hysa».

I anledning af Ilmarinens misslyckade försök att skaffa sig en maka af guld tillägger han:

Icke mån I här i tiden — —
Söka er af guld en maka,
En af silfver eftersträfva!
Kyla sprider röda guldet,
Frost förlänar blanka silfret».
— — — — — — — —

Järnet utgjordes uppenbarligen af myrmalm; om dess bearbetning och smide gifva ofvan anförda utdrag intressanta upplysningar. Vi finna i smedens smedja, utom kolhuset, ässja med blåsbälg, städ, tänger, slägga och hammare. Utom det gröfre smidet, nämna sångerna äfven, att smeden kunde smida finare kvinnosmycken, såsom ringar, bröstkors (?), guldörhängen, hufvudprydnader, kedjor för gördeln m. m. Skildringen af Wäinämöinens svärd äfvensom ett par andra ställen, där jagtspjut och bågar skildras, tyckes antyda, att man förstod att anbringa bilder af djur och naturföremål på vapnen. — Af ett ställe (sång 17, 132) inhämta vi, att äfven *Wäinämöinen* försökte sig i smide, nämligen i Wipunens mage, där han

»Gör en *smedja* af sin skjorta,
Bälgar utaf skjortans ärmar,
Af sin pels en *pust* han bildar,
Bälgens rör af sina byxor,
Rörets mun af sina strumpor,
Knäet han till *städ* begagnar
Och till *slägga* armens båge.
Smider raskt och hamrar ifrigt».

Men vi må nu lämna smidet och uppsöka spåren efter annan slöjd. Vi möta här och där uppgifter om träslöjden. Så säges i sång 4, 39 om den sörjande Ainos far:

»Fadren spörjer då *vid fönstret,*
Der han *slöjdar på sitt yæskaft:*
Hvarför gråter du, min dotter?»

samt strax därefter

»Brodren spörjer då *vid ledet,*
Der han *täljer på sin loka:*
Hvarför gråter du, min syster?»

I sång 30, 73 säges, att då Lemminkäinen besökte sin »vän och broder» Tiera, finner han att

»Tieras far vid *fönstret sitter,*
Slöjdar der uppå sitt *spjutskaft*».

Om Lemminkäinens beställning af *skidor* hos Lyylikki (sång 13) är ofvan taladt. Om denne Lyylikki eller Kauppi, »som i trä arbetar», säges det väl, att han är »från Lappland»; om så verkligen varit fallet, skulle detta häntyda på en viss oförmåga till handaslöjd hos finnarna själfva. Hänvisningen på Lappland kan dock möjligen endast syfta på en nordligare finsk koloni. I alla fall är det ganska märkligt, att icke Lemminkäinen förmådde själf slöjda ett par skidor.

Om *båtbyggnad* och timrande af *pörtestugor* m. m. har ofvan blifvit utförligt ordadt. Uppsättande af *gärdsgårdar* omtalas flerestädes.

Slädar kunde Kalevalasångernas folk slöjda; i sång 25 omtalas ock, huru Wäinämöinen lagar sin sönderkörda släde; han skaffade sig borr från Tuoni, och af ek och rönn gjorde han sig nya medar, fjättror och loka.

Slutligen skildras äfven i sångerna, huru Wäinämöinen formade kanteleharpan, men därom längre fram!

En annan industri som nära sammanhänger med träslöjden är konsten att af *björknäfver* tillverka hvarjehanda husgeråd och föremål. Utan tvifvel har denna konst varit urgammal hos finnarna. I Kalevala nämnas ock föremål tillverkade af näfver på flera ställen, först och främst *näfverskor* (sång 14, 138: »*näfverskor från sveden*» och sång 7, 286)

»Bättre uti hemmet smakar
Vatten ur en *sko af näfver*».

På ett ställe nämnes *näfverrensel* (sång 20, 212) och på ett annat talas om *näfverrifva.* Å Ilmarinens smedja fans näfver på takkanten. Om än dessa anförda ställen icke äro så många som man skulle vänta, så utgöra de dock dyrbara bevis på, att *näfver* verkligen på denna tid användes af finnarna till hvarjehanda bruk. —

De till träslöjden mest använda redskapen voro *yxa* och *knif,* därjämte nämnas äfven *borr,* (*nafvare*), *huggjärn.*

Om kvinnans husslöjd erhålla vi flera upplysningar. I sång 3, 465 säger Joukahainen, att systern Aino kunde väfva *gyllne täcken;* och i sång 4, 63 yttras om hennes syster »Systern spörjer ifrån stugan, Der hon *väfver gyllne gördlar:* Hvarför gråter du min syster?» —

I sång 7, 145 omtalas bland Pohjola-tjänsteflickans arbeten, att hon från de klipta fåren »Samlar *ullen till sin väfnad,* Att till *ylletyg beredas*».

I sång 8 heter det om Pohjas sköna tärna, att »På sin *gyllne väf hon väfde, Silfvertyg hon sig beredde Med en gyllne väfskottspole,* Med en *väfsked* utaf silfver».

I »Förmaningsord till bruden» (sång 23, 371) omtalas tämligen utförligt väfvandet:

»Stundar tiden för din spånad,
Tiden att din *väf* begynna,
Sök ej händighet hos grannen, — —
Väfskedstinnar af en främling!
Sjelf förfärdiga ditt *lingarn,*
Spinn med egen hand ditt *inslag,*
Tvinna tråden lös och locker,
Garnet mera fast och välsnodt;
Nysta hop ett stadigt *nystan,*
Kasta det uppå din *härfvel,*
Linda trådarna kring *stocken,*
Svinga sen dig upp i *väfstoln,*
Slå med raska slag din väfsked,
Höj på *skaften* lätt och ledigt,
Väf *till rockar duglig vadmal,*
Ylletyg till dina kjortlar,
Af ett enda litet ullstrå,
Utaf ragg af vinterfåret,
Fjun af lammet, födt om våren,
Ull utaf en sommartacka!» —

I sång 36, 214 heter det, att Kullervo yttrade vid budskapet om sin moders död:

Hädangången är min moder,
Död är hon, som redt mitt läger,
Som mitt *granna täcke stickat,*
Som de *långa väfvar spunnit,*
Som den *stora sländan vridit*». —
— — — — — — — —

Om *linberedningen* och *notknytningen* är redan ofvan utförligt anfördt, hvad sångerna (sång 48) därom hafva att meddela.

Utom lin och hampa användes äfven en art *nässelplanta.* Den omtalas i Kalevala på ett ställe (sång 20, 146). Dess bruk lär hafva varit urgammalt hos finska folken.

Såsom de till kvinnornas väfnadsarbete använda redskap nämnas: *Nystfot, härfvel, slända* (? spinnrock, 25, 303), *väfstol, väfsked* och *skottspole.*

Till *sömnaden* användes *nålar,* hvilka på ett par ställen omnämnas (»kvinnonålars uddar» o. s. v.).

I nära sammanhang med skildringen af slöjden står framställningen af den öfriga sysselsättningen, lefnadssättet, klädedrägten och födoämnena samt dessas beredning. Jag vill här först anföra de vigtigare ställen i sångerna, som angifva klädedrägtens beskaffenhet, därvid börjande med *mannens.*

I sång 3, 319 säges, att *Joukahainen* bar »*mössa*» på hufvudet; en antydan om, att denna varit toppig, kan ligga däri, att Wäinämöinen kvad den »till en molnspets uppåt riktad». På händerna bar Joukahainen »*handskar*»; vidare hade han »*blå mantel*» och ett »*mjukt yllebälte*».

Om *Wäinämöinens* drägt gifva oss några ställen vinkar. Sålunda omtalas flere gånger, att han bar *mössa* (t. ex. 5, 166): »Sorgsen och med nedsänkt hufvud, Med åt sidan lutad *mössa*».

I sång 46, 181 heter det om Wäinämöinen: »Gamle mannen framåt tågar, Nalkas nu i *klädesrocken*».

I sång 44, 313 nämnes, att han var »Gjordad i sitt samma *bälte,* Klädd i en och samma *skjorta*».

I sång 17, 134 omtalas Wäinämöinens *skjorta* och dess *ärmar*, hans *pels, byxor, strumpor.*

I sång 41, 207 heter det, på diktens pleonastiska framställningssätt, att Wäinämöinens tårar

»Genom *mantlar* fem de trängde,
Genom sex hans *gyllne gördlar,*
Genom sju hans *blåa skjortor,*
Genom åtta *vadmalsrockar*».

I sång 42, 84 säges, att han »Griper tag uti sin *ficka,* Letar i sin *lilla väska,* Sömnens nålar fram han tager».

I sång 2, 290 omtalas, att han tager »Korn af sju olika fröslag, Tager dem utur sitt *mårdskinn*».

I sång 5, 73 säges: »Wäinö bar en *knif i gördeln,* Silfverskaftadt bett i slidan».

I sång 17, 121 säges det: »Wäinö bar en *knif i bältet,* Med ett *brokigt skaft af masur*».

I sång 40, 190 säges, att Wäinämöinen »Drog då *knifven* ut ur *slidan,* Tog ur *bältet* kalla stålet».

Och slutligen i sång 7, 287 talar Wäinämöinen själf om »en sko af näfver»:

»Bättre uti hemmet smakar
Vatten ur *en sko af näfver,*
Än i obekanta nejder
Honing drucken ur en guldskål!»

Om *helgdagsdrägten,* ifall man så får kalla den, erhålla vi upplysning genom skildringen af *Ilmarinens* friaredrägt. Sedan han tvättat sig ren i badstun, säger han till systern Annikki (sång 18, 335):

»Hemta nu min *linneskjorta,*
Gif mig mina *bästa kläder,*
Att i dem jag mig får kläda,
Till min friarfärd mig smycka!
Annikki, med vackra namnet,
Frambar genast *linneskjortan* — —
Hemtade hans *smala byxor,*
Dem hans egen moder sömmat, — —
Frambar se'n hans *mjuka strumpor,*
Dem som ung hans moder stickat, — —
Hemtade hans goda *skoplagg,*
Gaf hans bästa *köpta stöflar.*
Att uppå hans strumpor dragas, — —
Gaf derpå den *blåa rocken,*
Som var *nertill lefverfärgad,*
Att på linneskjortan klädas, —
Sedan hans *kaftan af vadmal,*
Med fyrdubbel bräm af kläde,
Ofvanpå den blåa rocken, — —
Se'n hans *pels,* med tusen *knappar,*
Smyckad skönt med flere hundra, — —
Dertill *gördeln* för hans höfter,
Det *med guld beprydda bältet,*
Som hans mor som jungfru stickat, — —
Och hans *brokigt sydda handskar,*
Kantade *med gyllne kanter,*
Gjorda utaf Lapplands söner — —
Slutligen den höga *hjelmen,*
På hans sköna gyllne lockar
Den engång hans fader köpt sig,
Fordom skaffat sig som fästman».
— — — — — — — —

Om *Lemminkäinens* drägt få vi några uppgifter i sång 15, 253 och 256, där det heter, att hans moder vid sökandet efter hans lik i Tuoni-elfven »Får så tag uti hans *skjorta,* Fångar *strumporna* och *hatten*».

I sång 26, 566 säges, att han »Griper hastigt i sin *ficka,* Söker i sin *lilla väska,* Tager litet ull ur fickan».

Likaså sång 27, 165, där äfven omtalas Lemminkäinens *»lilla väska», ficka,* hvarur han framtager en metkrok.

I sång 29, 340 heter det äfven om honom »sorgsen» och »Med åt sidan lutad *mössa*».

I sång 11, 165 säges det: »Hundra *stöfvelpar* han nötte».

I sång 30, 16 omtalas hans *vante* och *»brokigt prydda handske»*. Äfven Lemminkäinen bestälde fram sina *»skönsta kläder»*, då han ämnade sig objuden till Pohjolabrölloppet.

Han bar för öfrigt knif, såsom framgår af sång 26, 607: »Ut han drog sin *knif ur slidan,* Blottade det skarpa bettet».

Likaså i sång 27, 177: »Drog sin *hvassa knif ur slidan*».

Om *Kullervo* heter det (sång 32, 2): »Ynglingen med *blåa strumpor,* — — Med de sköna *läderskorna*».

Han kallas sedan upprepade gånger »Ynglingen med blåa strumpor». Ja man tillade till och med Ukko sådan fotklädnad, nämligen »himmelsblåa strumpor».

Ilmarinens hustru lofvar Kullervo »bättre *skjortor»,* granna *byxor*». Äfven Kullervo bar en knif med sig (sång 33, 81): »Och han drog sin *knif* ur *slidan*».

Slutligen heter det i »tacksägelsesånger» vid bröllopet om »talmannens» drägt (sång 25, 569):

»Klädd är denne gode talman
I en *rock af utländsk vadmal,*
Tätt åtsittande kring bröstet,
Ledig och beqväm kring lifvet.

Klädd är ock vår gode talman
I en smal *kaftan af kläde:*
Fållarne i sanden släpa.
Och dess skjörten nå till marken.
Något litet skönjes *skjortan,*
Skymtar fram helt obetydligt:
Äfven bär vår gode talman
Kring sitt lif en *präktig gördel,* — —
Klädd är ock vår gode talman
Uti sköna *silkesstrumpor,*
Strumpeband han bär af *siden,*
Snodder, brokiga, kring benen, — —
Visst har ock vår gode talman
Goda *skor af utländskt arbet',* — —
Visst har äfven denne talman
Håret lagdt i *gyllne lockar,*
Skägget lagdt i gyllne flätor,
Högrest mössa på sitt hufvud».

Och strax därefter heter det (sång 25, 663) om bröllopsskaran:

»*Vadmalsklädd* är hela skaran,
Liknar *skogen, höljd i rimfrost:*
Nertill som en morgonrodnad
Ofvantill som dagens gryning».

Om vi ock antaga möjligheten af, att dessa bröllopssånger ursprungligen ej hörde till Kalevalas diktcykel, utan snarare stamma från en något senare tid, så ega vi likväl i de öfriga uppgifterna vigtiga antydningar om männens klädedrägt. Närmast kroppen bars en linneskjorta; denna nämnes stundom blå. Där ofvanpå bars en rock af kläde eller vadmal samt där ofvanpå en mantel (?). Benen voro klädda i byxor, strumpor och näfverskor eller läderstöflar (pjeksor?). Kring lifvet bars en stickad yllegördel med metallbeslag; vid denna hängde knifven i sin slida. Dess utom bars vid lifvet en liten väska af skin eller dylikt. På hufvudet bars en mössa, som sannolikt var något toppig; äfven hatt (?) omtalas. Händerna voro stundom klädda i handskar eller troligen riktigare vantar, som voro utsirade. Den »bättre» drägten var tämligen likartad; därom nämnes, att rocken var blå samt »nertill lefverfärgad», vidare att ofvanpå den bars en med klädesbräm försedd vadmalskaftan samt där ofvanpå slutligen en pels med många knappar; äfven säges, att byxorna voro smala. Huruvida med Ilmarinens »hjelm» verkligen menades en sådan och icke snarare någon annan högrest hufvudbonad, afsedd för högtidliga besök, särskildt friarefärder, vill jag lämna oafgjordt; kanske skulle en närmare granskning kunna afgöra det. Föga tyckes hjälmen passa för Ilmarinens dåvarande fredliga syften med sin resa, men det låter tänka sig, att skalden tilldelat honom den för att göra honom ståtlig och »grann».

I uppgiften att den vadmalsklädda bröllopsskaran liknade en skog »höljd i rimfrost» synes ligga en antydning, att folkets drägter, ytterrockar, voro af ljus färg, sannolikt *hvita.*

Kvinnornas drägt omtalas på några ställen, delvis ganska utförligt, i Kalevalasångerna. Jag skall här anföra de väsentligaste.

I sång 4, 15 omtalas det, att Wäinämöinen, då han kom för att fordra den honom utlofvade Aino till brud, yttrar till henne:

»Ej för andra, unga jungfru,
Än för mig, du unga jungfru,
Må du dig med *perlor* pryda,
Gyllne kors på bröstet bära,
Lockarne i *flätor* linda,
Sidenband i håret binda».

Hon svarar: »Hellre bär jag snäfva kläder». Och därefter heter det:

Korset rycker hon från bröstet,
Gyllne ringarne från fingret,
Kastar *perlorna* från halsen,
Röda banden från sitt hufvud».

På faderns fråga, hvarför hon gråter, svarar hon:

»*Korset* från mitt bröst jag tappat,
Mist en prydnad från min *gördel,*
Från mitt bröst det gyllne *korset,*
Kopparfransarne från bältet».

På broderns fråga om orsaken till hennes tårar, svarar hon, bland annat: jag har tappat »Gyllne ringen från mitt finger, *Silfverperlorna* från halsen».

Till sin syster, som »väfver gyllne *gördlar*», säger hon på samma fråga:

»Guldet fallit från mitt änne,
Silfversmyckena från håret,
Blåa banden från min panna,
Röda snodderna från hjessan».

Modern säger till henne, att hon ej skall gråta, utan tvärtom

»Gå i *boden* der på kullen,
Öppna allra bästa boden,
Der står kista invid kista,
Ena *skrinet* på det andra,
Öppna allra bästa *kistan,*
Slå med klang upp granna locket:
Gyllne gördlar sex der finnas,
Blåa kjortlar, sju till talet,
Förr af månens dotter väfda,
Sömmade af solens dotter».

Längre fram talas om en »*silfverprydnad*» för håret, ett »*gyllne smycke*» för tinningarna. Ainos mor säger vidare, att hon själf fordom

»Förde smyckena i *boden,*
Under *kistans* lock dem lade,
Der de ända hittills legat,
Hela tiden obesedda.
Bind nu *sidenband* kring pannan,
Goda *guldet* vid din tinning,
Klara *perlorna* kring halsen
Gyllne korset fäst vid bröstet,
Kläd dig i det finsta *linne,*
Af det bästa *lärft* du finner,
Tag så *yllekjorteln* på dig,
Sidengördeln bind kring midjan,
Påkläd *strumporna* af silke,
Sirligt *sydda läderkängor,*
Uppfäst håret uti *flätor,*
Knyt dem till med *band af siden.*
Tag på fingren *gyllne ringar,*
Gyllne *armband* fäst vid handen.
Så du kommer in från boden,
Stiger smyckad in i stugan
Till en fägnad för de dina o. s. v.
— — — — — — — —

Dottern hörde henne först icke, utan klagar bittert öfver sitt öde, men slutligen (4, 256) »I sin *bod* hon går på kullen, Träder in i *bodens* inre, Öppnar allra bästa *kistan*» o. s. v.

Där finner hon de ofvan omtalade, sex gyllne gördlar, sju blåa kjortlar. Hon börjar då kläda sig i alt det bästa; fäster guld på sitt änne, silfverprydnader i håret, blåa sidenband kring pannan, röda snodder kring sitt hufvud och vandrar bort öfver kärr och marker till hafvet. Hon kastar af sig *linnet, kjorteln, strumporna, skorna, perlorna* och *ringarna* samt störtar sig i vattnet och sjunker.

I sång 4, 427 omtalas, att haren bringar bud om Ainos död till hennes föräldrahem:

»Död är unga vackra jungfrun,
Svunnen bort den *tennbriskprydda,*
Unga mön med *silfverspännet,*
Med det *kopparprydda bältet*».

Ainos mor brast ångerfull i gråt, då hon erhöll detta sorgliga budskap:

»Tårar föllo, tårar flöto,
Vattnet rann i strida tårar
Från den arma modrens kinder
På det *rikt beprydda bröstet,* — —
Öfver det beprydda bröstet
Ned på *fina klädningsfållen,* — —
Öfver fina klädningsfållen
Ned på hennes *röda strumpor,* — —
Öfver hennes röda strumpor
Ned på *guldutsydda skorna*».

I sång 10, 221 säger Pohjolavärdinnan till sin dotter vid Ilmarinens frieri:

»Du min egen yngsta dotter,
Du, bland mina barn mig kärast,
Tag nu på dig allt det bästa,
Välj den *hvitaste af drägter,*
Med de allra *skönsta fållar,*
Fäst det vackraste vid bröstet,
Kring din hals det prydligaste,
Det mest granna vid din tinning».

Om Pohjoladottern heter det därefter, att på denna moderns uppmaning:

»Hon de bästa kläder valde,
Af den allra största renhet,
Uti *femfald drägt sig klädde,*
Fäste *smycken på sitt hufvud.*
Påtog *spännen utaf koppar,*
Prydde sig med *gyllne gördlar,*
Trädde *ur sin bod* i stugan,
Smög sig sakta in från gården, — —
Hög var hennes *öronprydnad,* — —
Rikligt *guld hon bar på bröstet,*
Silfversmycken på sitt hufvud».
— — — — — — — —

I »tacksägelsesånger» vid bröllopet (sång 25, 635) heter det:

»Smyckad rikt är bröllopstärnan,
Halsen prydes af en *guldked,*
Hufvudet af *gyllne plåtar,*
Armarne af *gyllne armband,*

Fingrarne af *gyllne ringar,*
Öronen af *gyllne hängen,*
Pannan pryds af *gyllne spännen,*
Och af *perlor* ögonbrynen».

Därefter omtalas äfven *hufvan.*

Om kvinnoprydnaderna lämnar äfven sång 18, 226 upplysning genom den redan ofvan anförda anhållan, som Annikki ställer till Ilmarinen. Hon ber bland annat här om granna *ringar,* två—tre par *guldörhängen,* fem—sex *kedjor till sin gördel,* hvarjämte Ilmarinen lofvar henne ett vackert *bröstkors* äfvensom att laga hennes *hufvudsmycken.* I sång 11, 174 talas om tärnorna på den af Lemminkäinen besökta udden, om »Nejdens mör med *tennprydd gördel*». Den af Ilmarinen bortröfvade Pohjoladottern kallas (sång 38, 144) »mön med koppargördeln». Den af Kullervo röfvade mön kallas (sång 35, 133 och 146) »en mö med *brisk vid bröstet*», »Den *tennbriskprydda*». En annan mö, som han mötte, kallas (sång 35, 109) »en mö med *snörda kängor*». I sång 39, 282 heter det, att Wäinämöinen kvad i båten: »Unga mör med *koppargördlar,* Smyckade med *tenn i håret,* Skönt med *gyllne ringar* prydda». I sin sång till skogens herskarinna säger Lemminkäinen (sång 14), att hon förr varit klädd i gyllne armband, gyllne ringar o. s. v. Han frågar, hvarför hon nu var klädd i hvardagskläder, arbetsplagg, fullkomligt slitna, och utbrister slutligen:

»Aflägg dina begge *höskor,*
Dina *näfverskor från sveden,*
Arbetslumporna från rian,
Kläd utaf ditt *hvardagslintyg,*
Kläd dig uti lycko-kläder,
Påtag åter *gåfvodrägten!*» o. s. v.

Om kvinnornas hvardagsdrägt finnes, egendomligt nog, ej närmare upplysningar. Af särskildt intresse är emellertid denna uppgift om *näfverskorna;* för öfrigt bars utan tvifvel ofvanpå *lintyget* en kjortel och något slags tröja samt på fötterna strumpor.

Den finare drägten är i ofvan anförda utdrag delvis ganska noga angifven. Märklig är uppgiften om Pohjoladottern, att hon klädde sig i femfald drägt, såsom ännu i dag i vissa delar af Sverge och Norge är brukligt. Lintyget var af fint lärft. Kjortlarna voro af ylletyg. Kring midjan bars en sidengördel, på fötterna strumpor och läderkängor. Hufvudet var prydt med blåa och röda sidenband, guld- och silfversmycken samt örhängen. Vidare omtalas hals- och armband, äfvensom bröstprydnader af silfver, guld och tenn. I gördeln synas metallprydnader af tenn, koppar, guld, silfver varit infästade. Som vanligt hafva sångerna ej sparat på silfver och guld, då det gälde kvinnornas utstyrsel.

Hvad som dess utom i ofvan gjorda utdrag är af särskildt intresse, är det upprepade angifvandet, att dessa prydnader och drägter förvarades i särskilda bodar ute på gården, »på kullen», »på backen» o. s. v., samt att de uti dessa bodar lågo nedlagda i skrin. En antydan finnes till och med att hvar och en af familjens medlemmar hade sin särskilda bod. Jag borde måhända hafva talat om dessa bodar redan vid skildringen af boningsstugan och gårdsplanen, men jag föredrog att spara deras omnämnande till framställningen af klädedrägten, för hvars förvarande de voro afsedda. Det visar sig äfven, att kläderna ej blott lågo i förvar i boden, utan att denna äfven användes till deras påklädning. Framdeles skall jag vid skildringen af nuvarande seder och bruk i Finland återkomma till frågan om dessa bodar.

Sedan vi sålunda skaffat oss en föreställning om klädedrägten hos Kalevalasångernas folk, skola vi nu i korta drag söka förvärfva oss en bild af hemlifvet m. m. bland dem. Ofvan har redan blifvit skildradt, att till männens sysslor hörde *fiske* och *jagt,* arbeten vid *åkerbruk* och *hästskötsel, smide* och *träslöjd, båt-* och *stugubyggnad.* I själfva verket torde också härmed männens vigtigaste sysselsättningar — till dem vill jag icke räkna de tyvärr öfliga krigs- och plundringstågen — vara uppräknade och omtalade. Af kvinnornas sysslor har jag hittills endast skildrat *väfnaden* och *hemvården af kreaturen.* Dem tillkommo dock äfven åtskilliga göromål i hemmet, såsom *sädens malning* och *brödbakning* samt öfrig *matlagning, ölbryggning, mjölkning, sömnad* och *tvättning af kläder, stugans* och *husgerådets renskurning.* Slutligen skulle kvinnorna hålla *bäddarna* i ordning och *bereda badstun* till badning. Jag meddelar här några utdrag, som angifva dessa kvinnornas hemsysslor.

I sång 18, 490 svarar Pohjadottren sin far, då han tillsäger henne att gå ut och se efter, hvarför hunden skäller:

»Jag har icke tid, min fader!
Ty den stora *ladugården*
Med dess hjord jag måste sköta;
Vrida måste jag min handqvarn,
Och det fina mjölet sikta:
Tung ur qvarnen, fint är mjölet,
Svag är den som mjölet malar!»
— — — — — — — —

Att sköta *handkvarnen* med dess tunga *sten* tyckes alltid hört till kvinnornas sysslor. — Pohjahustrun, äfven af sin man anmanad att se efter orsaken till hundens skall, svarar:

»Tid jag saknar, hinner icke:
Frukost måste här jag reda,
Laga mat för hela huset;
Tjockt ett *bröd jag måste baka,*
Degen än jag måste klappa».
— — — — — — — —

I sång 3, 459 lofvar den i trångmål försatte Joukahainen sin syster åt Wäinämöinen, om han vill lösa besvärjelsen. Då

»Ger jag dig min syster Aino — —
Att bli den din *stuga städar,*
Den som *sopar golfvets tiljor,*
Den som *skurar dina mjölkkärl,*
Den som *mantlar tvättar,*
Som dig *väfver gyllne täcken,*
Och som *honingsbröd dig bakar».*
— — — — — — — —

Då Aino i skepnad af en fisk fångats af Wäinämöinen, men slitit sig lös igen, yttrar hon (sång 5, 109):

»Kommen var jag för att blifva
I din arm din egen dufva,
För att ständigt hos dig sitta,
Att för alltid bli din maka,
Att åt dig ditt *läger reda,*
Att anordna *hufvudgärden,*
Att din nätta *stuga städa,*
Sopa golfvets tiljor rena,
Eld i mörka stugan hemta,
Brasan tända uti *spiseln,*
Goda tjocka *bröd dig grädda*
Och dig *baka honingskakor,*
Bära fram den *fyllda kannan,*
Maten fram på bordet lägga».

I sång 7, 143 omtalas, huru Pohjas lilla tjänsteflicka före soluppgången börjar sitt arbete:

»*Får hon klipper,* fem till talet,
Ullen af sex lam hon afskär,
Samlar ullen till sin *väfnad,*
Att till *ylletyg* beredas,
Innan dagen hunnit uppgå,
Innan soln sig hunnit höja,
Tvättar sen de *långa borden,*
Sopar golfvets breda tiljor,
Med en qvast af späda qvistar,
Med en frisk och löfrik sopqvast;
Öser sedan sina *sopor*
I en liten *ask af koppar,*
Bär dem ut igenom dörren,
Öfver gården, bort, i hörnet
Af den längst aflägsna åkern,
Vid det lägsta gärdets öppning».

I sång 8, 43 säger Wäinämöinen, som inbjudit Pohjoladottern i sin släde:

»Derför skulle du i släden,
Hit uti min skrinda, flicka:
Att mig *baka honingskakor,*
Att *mitt öl med insigt brygga,*
Att på *hvarje bänk få sjunga,*
Att vid stugans *fönster glamma,*
Borta uti Wäinöhemmet,
Uti Kalevalas gårdar».

I sång 11, 375 prisar Lemminkäinens moder Jumala, som åt hennes son skänkt en maka,

»Som kan *eld i stugan tända,*
Som är skicklig i att *väfva,*
Som är händig i att *spinna,*
Rask och driftig vid sitt *byke,*
Kunnig i att *kläder tvätta!*
— — — — — — — —

I »Förmaningsord till bruden» (sång 23) finna vi en utförlig framställning af den gifta kvinnans sysslor. Därur må här anföras, att hon före gryningen skall uppstå från sin bädd och gå

»Att ur *härden glöd uppleta,*
Söka rätt på *elddons-asken,*
Blåsa eld uppå en pertstump; — —
Får du då ett stycke *flinta,*
Någon liten grand af *fnösket,*
Slå då eld med största snabbhet,
Instick *pertan* i en *klyka».*
— — — — — — — —

Sedan skall hon gå att *sköta ladugården* (kor och hästar, får, svin). Sedan skall hon *sköta barnen.*

»Men då du i stugan stiger,
Medför fyra ting på en gång:
Med en *stäfva* uti handen,
Med en *löfqvast* under armen,
Med en *pertstump* uti munnen,
Må du sjelf den fjerde vara!»

Då skall hon *sopa och städa golfvet, skura borden och bordens fötter, tvätta bänkarna, sopa väggarna* med deras springor, *sopa sotet från taket* och från »muren», *från ugnens stolpe, takets sparrar.*

»Rör dig aldrig utan klädning,
Stöka icke utan linne,
Gå ej utan duk på halsen,
Utan skor på dina fötter:

Sådant gör din make ledsen,
Kan din unge man förtörna! — —
Håll din hörsel skarp som mössets,
Gången lätt och snabb som harens!»

För svåger och svärfar skall hon, då de komma hem från sitt arbete, hålla i ordning *tvättskål* och *handduk,* samt ödmjukt hälsa på dem. För svärmodern skall hon buga sig vördnadsfullt mot marken samt af henne begära råd. Denna skall då svara:

»Så du bör ditt arbet' börja;
Dessa sysslor böra skötas:
Säd bör stampas, säd bör malas,
Handqvarnsstenen flitigt svängas,
Vatten bäras in derjemte,
Och derefter klappas degen,
Klabbar hemtas in i stugan,
För att dermed *ugnen elda:*
Sedan böra *bröden bakas,*
Goda, tjocka *kakor gräddas,*
Tinorna med omsorg *tvättas,*
Hvarje *degtråg* noga sköljas!»

Därpå skall hon samla torrsäd och skynda till handqvarnsstugan, där

»Stenens dån din sång må blifva,
Qvarnens handtag ensamt väsna! — —
Sikta mjölet snabbt, behändigt,
Bär det på ett *lock* i stugan,
Börja sedan raskt att *baka,*
Knåda degen med all omsorg; — —
Ser du vattsån tom och lutad,
Tag då sån på dina skuldror,
Stick en stäfva under armen
Och begif dig efter vatten.
Vackert bör du vattsån bära
På din såstångs ena ända;
Kom lik stormen sen tillbaka!»
— — — — — — — —

Sedan skall hon hämta ved och mjöl, men genast återvända:

»När du börjar kärlen skura,
När du *tvättar dina bunkar,*
Skölj hvar *kanna med sitt handtag,*
Stopen intill bottenranden,
Skålarne och deras bräddar,
Skedarne, och glöm ej skaften!
När om qvällen *bad skall redas,*
Inbär vatten, hemta qvastar,
Blöt dem färdiga på förhand,
Jaga röken ut ur badstun,
Utan att för länge dröja».
— — — — — — — —

Sedan skall hon inbjuda sin svärfar att bada och säga: »Jag skall badet slå på ugnen, Stå till hands inunder lafven.»

Om spånaden och väfvandet är redan ofvan ordadt, men därefter säges:

»Koka godt och kraftigt *kornöl,*
Brygg en smaklig dryck af maltet; — —
När du mältar korn till brygden, — —
Bearbeta det med göpnen,
Vänd det blott med flata handen!
Gå i badstun tidt och ofta,
Låt ej grodden taga skada».
— — — — — — — —

Efter åtskilliga andra råd slutar sången med en vacker uppmaning till henne att icke glömma sin egen moder:

»Mången natt hon genomvakat,
Månget mål har hon förgätit,
Medan dig i sömn hon vaggat,
Suttit vid sin lillas läger.
Den, som glömt sin fostrarinna,
Som sin egen moder nedsatt,
Gånge icke ner till Tuoni,
Ej med glädtigt mod till Mana!
Svår i Manala blir lönen,
Tung är Tuonis vedergällning
För en hvar, som glömt sin moder,
Som sin fostrarinna nedsatt».

Redan af dessa anföranden inses, att den unga gifta kvinnan hos fornfinnarna — ty från dem stamma ju i alla händelser äfven dessa förmaningssånger, äfven om de ej skulle härröra från samma tid som de öfriga Kalevalasångerna — hade ett lif fullt af trägna göromål och sysslor. Men därjämte framgår såväl af dem som ännu mer af andra sånger, att hos detta, såsom i allmänhet hos forntidens, folk kvinnan var en underdånig varelse, betraktades af sina anhöriga såsom en underordnad. Hon var snarare en tjänarinna, för att ej säga trälinna. Detta framgår synnerligen tydligt af sång 24 (»Förmaningsord till brudgummen») och af de pligter, som åläggas mannen mot sin maka. Sedan sången uppmanat brudgummen att prisa sin lycka och vara tacksam för jungfruns skönhet, fortsätter den:

»Raskt i *rian* hon arbetar,
Ledigt hon sin *lie* svänger,
Vacker är hon vid sitt byke,
Driftig, då hon *kläder tvättar,*
Ganska skicklig i att *spinna,*
Oförtruten vid sin *väfnad.* — —

Icke må du, gode brudgum,
Icke må du denna dufva,
Till en nödbrödsmortel föra,
För att stampa bark till föda,
Att af agnar baka kakor,
Att bereda bröd af tallbark. — —
Icke må du denna dufva,
Denna hvita, vackra fogel
Som en tjenarinna hålla,
Som ett legohjon behandla,
Neka att gå ner i källarn,
Eller att besöka boden! — —
Ej du må, du gode brudgum,
Unga jungfrun hårdt behandla,
Lära henne vett med pisken,
Med en rem till klagan bringa,
Med en knippa ris att qvida, — —
Nej förmana unga jungfrun,
Lär ditt äpple, gode brudgum,
Rätta henne under hvilan
Eller inom slutna dörrar, — —
Näps med ord det första året,
Blott med ögats blink det andra,
Tredje året med en trampning!
Om hon icke aktar detta, — —
Bryt dig då ett rö ur vassen — —
Hota dermed unga jungfrun,
Rätta henne fjerde året, — —
Slå ej henne än med remmen,
Straffa henne ej med riset!
Men om detta ej hon aktar — —
Hemta då ett ris ur skogen, — —
Hota dermed, slå dock icke!
Om ej detta ens hon aktar, — —
Näps då henne med din björkqvist,
Inom stugans fyra väggar,
I ditt hus med mossa drifvet! — —
Värm allenast hennes skuldror,
Och uppmjuka endast ryggen,
Rikta ej ett slag mot ögat,
Vidrör aldrig hennes öra. —
Bula finge hon på pannan,
Eller blånad öfver ögat;
Dervid kunde svågern fråga; — —
Nejdens qvinnor le och säga:
Har den der i kriget varit
Eller är en varg dess fästman?»
— — — — — — — —

Men om den unga kvinnan ej behandlades så synnerligen väl, åtnjöt däremot den till ålder komna, och egentligen *modern,* aktning och ömhet af sina barn; hennes råd inhämtades i alla vigtigare fall, om de ock icke alltid åtlyddes; ja hon var stundom, t. ex. Pohjolavärdinnan, den mäktigaste personen i gården, rådde ej blott öfver hem och hushåll utan öfver hela egendomen och folket, som hon fritt kunde sända ut på härfärder m. m. —

Sonens ömhet mot modern framträder stundom verkligt rörande i dessa sånger; så t. ex. hos den eljes något förhärdade Kullervo (sång 36). Sedan han likgiltigt mottagit budskapet om faderns och systerns död, blir han slagen med sorg genom underrättelsen om moderns bortgång och utbrister:

»Ve mig, olycksfödde gosse!
Hädangången är min moder,
Död är hon, som redt mitt läger,
Som mitt granna täcke stickat,
Som de långa väfvar spunnit,
Som den stora sländan vridit;
Och jag var ej der tillstädes,
Såg ej hur hon uppgaf andan!
Kanske att af köld hon omkom,
Eller att hon dog af hunger!» —

Utom familjens egna medlemmar biträdde vid sysslorna äfven tjänare, såväl manliga som kvinliga. Sådana nämnas åtskilliga gånger, om de än, såsom naturligt är, spela endast en underordnad roll i sångerna. Deras egentliga ställning till husbondfolket synes i allmänhet ej vara fullt klar. Än har den svenska öfversättningen återgifvit deras titel med *tjänare, tjänsteflicka,* än åter med *träl* eller *trälinna,* än kallar hon dem *legohjon.* Måhända var ock deras ställning af olika slag, än mer, än mindre bunden och beroende. Af några yttranden synes det verkligen framgå såsom säkert, att människor kunde säljas och köpas till trälar, till och med för lifstiden. Så säger Lemminkäinen (sång 26, 369):

»Hör mig nu, *min träl, du köpte,*
Slaf, som jag för pengar vunnit!
Gör i ordning nu min stridshingst».

Men i sång 18, 405 nämnes Ilmarinens träl både »lifstidsträl» och »för pengar lejd tjenare»:

»*Lifstidsträlen* uti gården,
Den för pengar lejde tjenarn» o. s. v.

I sång 27, 125 säges, att Pohjolas värdinna (Ilpotar eller Louhi) yttrat till sin tjänsteflicka:

»Du min lilla *tjensteflicka,*
Min *beständiga trälinna!*
Ställ en gryta öfver elden,
Hemta öl åt komne gästen!»

Af dessa anföranden framgår dock icke tydligt, huruvida trälarna endast staddes på lifstid genom lön lämnad åt dem själfva, eller om de köptes från andra. Ännu återstår dock ett ställe att nämna, som ovederläggligen visar, att en verklig »slafhandel» förekom på denna tid. Det heter nämligen (sång 31, 360), att Untamoinen *sålde* Kullervo till Ilmarinen. Detta ställe är särdeles märkligt. Förargad öfver att Kullervo gjorde allting bakvändt yttrar Untamo:

»Bort jag honom för till Ryssland,
Säljer honom i Karelen,
Åt en smed, åt Ilmarinen,
Att hans tunga slägga sköta!
Och han bortgaf Kullervoinen,
Sålde honom i Karelen,
Gjorde köp med Ilmarinen,
Med den konsterfarne smeden».

Därefter afhandlar sången, uppenbarligen något skämtsamt och för Kullervo nedsättande, frågan om det för trälen betalda *priset:*

»Hvad betalte han för honom?
Ganska bra betalte smeden:
Tvenne sönderbrända kittlar,
Trenne gamla grytkrokshalfvor,
Fem utnötta, skrala lior,
Sex till spillo gifna gräftor
Gaf han för den usle karlen,
Trälen, som till intet dugde».

Till yttermera visshet heter det i följande sång (32, 13) att

»Smeden Ilmaris värdinna
Eftertänker i sitt sinne,
Hvilka sysslor gifvas kunde,
Åt den nye, *köpte trälen;*
Tjenst han göra får som herde,
Sätts att valla boskapshjorden».

Utom det att vi sålunda få bekräftelse på, att Kullervo såsom träl var *såld* af en person till en annan, lämnar oss äfven sången upplysning om hans arbete såsom träl. Han användes till *herde* att valla hjorden. Detta var sannolikt för en man en ganska förnedrande sysselsättning; han behandlades ock af sin matmoder på ett vårdslöst, för att icke säga, elakt sätt. Till vägkost åt honom bakade hon ett bröd, hvari hon lagt en sten; sände så sin hjord ur stallet ut på bete och lät trälen valla den. Då han fört korna ut på mon, satte han sig på en tufva och »Spände *väskan af från ryggen,* Tog sitt *vägkostbröd ur väskan»,* och yttrade:

»Månget bröd har fager yta,
Och dess skal är slätt och vackert,
Men af *bark* består dess inre,
Agnar döljas under skalet».

Han drog knifven ur slidan och skar i brödet och träffade då stenen, så att knifudden afbröts. Harmsen sade han:

»Knifven var min ende broder,
Stålet var min enda kärlek,
Var ett arf utaf min fader,
Var den gamles enda gåfva:
Äfven den jag nu förderfvat,
Bruten är den mot en stenklump,
I det bröd värdinnan bakat,
Som hon ondskefullt har gräddat».

I sin förtviflan beslöt han att hämnas; han gaf boskapshjorden till pris åt vargar och björnar och tog dessa senare till hjord i stället. Dem dref han till sin matmoders gård;

»Och en *lur han gör af koben,*
Gör en *tut utaf ett oxhorn,*
Tar till vallhorn Kirjos *skenben,*
Tuomikkis till *herdepipa,*
Tutar ljudeligt i *luren,*
Blåser kraftigt i sitt *vallhorn».*

Då säger matmodren *»Luren ljuder, hjorden kommer»,* o. s. v. Kullervo ropar »Sörj då för, att *elden tändes,* Skynda dig att *mjölka korna!»* Matmodren »Ber en gumma gå att mjölka: Gå du, gamla mor, att mjölka, Gå att sköta kreaturen! Sjelf jag icke dermed hinner, Ty min deg jag har att knåda». Då sade Kullervo: *»Hvarje duglig gårdsvärdinna,* Hvarje välförståndig husmor *Mjölkar korna sjelf i gården, Sköter sjelf om boskapshjorden».* Matmodren *»Tänder då en eld för korna* Och begifver sig att *mjölka,* Tar sin hjord i ögonsigte, *Mönstrar hela boskapsdriften».*

Då störta varg och björn öfver henne, och hon förgås slutligen, men Kullervo rymmer ut i vida verlden:

»Spelande han går från smeden,
Lemnar Ilmas gård med jubel,
Stöter i sitt horn på heden,
Blåser högt på svedjefältet».

Jag har här anfört denna episod, emedan den ger ett begrepp dels om trälens ställning till husbondfolket, dels om boskapsskötseln, hvilken ofvan blifvit något för knapphändigt omtalad. Emellertid inskränkte sig trälsysslorna icke till boskapens vallande. Hos Untamo hade Kullervo förut fått i uppdrag att *svedja åker,* att *bygga gårdsgård* och att *tröska,* men han hade funnits oduglig till dessa värf. Beträffande boskapens vallande upplyste oss ofvan-

stående utdrag, att *lur* af horn (vallhorn) eller ben var i bruk för att hålla hjorden samman. På ett annat ställe, i »björnsångerna» (sång 46, 565), omtalas hjordens *klockor:* »Boskapshjordens *klockor* klinga, *Skällor* ljuda i din närhet».

Uti »skyddsord mot björnen» (sång 32, 483), om hvars ålder jag dock ej vågar yttra mig, omtalas »ungnöt», »Uti *ok,* med *jern beslagna,* Uti tiotal af *klafband*».

Åt de *kvinliga trälarna* gåfvos sannolikt allahanda sysslor inomhus, hvarjämte de tyckas hafva biträdt vid tvätt och vid boskapens skötande m. m.

Om trälarnas *drägt* finnes ingen annan närmare upplysning än att de kallas »Legohjon i *snäfva rockar*».

Utom trälarna omnämnas ytterligare ett slags familjen ej tillhörande personer såsom inneboende i stugorna, nämligen de s. k. *inhysingarna.* De utgjordes mest af ålderstiget folk, som ej hade eget hem och af barmhertighet mottogos såsom gäster på kortare eller längre tid. Till deras klass hörde antagligen de i sångerna ofta nämnda »på ugnen», »på muren» eller »i stugvrån närmast ugnen», »i stugvrån under täcket» liggande gubbar och gummor, hvilka då och då plägade yttra sin »visdom». Dessa platser på och vid ugnen voro för öfrigt liksom än i dag mycket omtykta för sin starka värmes skuld, och de intogos säkerligen ofta äfven af husbondfolket och deras föräldrar. —

Denna framställning af kulturen hos Kalevalasångernas folk har emellertid vuxit vida utöfver de gränser jag ursprungligen därför utstakat, och jag måste nu bland återstående ämnen inskränka mig till endast några få vigtigare förhållanden.

Frågan om mat- och dryckesvaror har hittills endast blifvit indirekt berörd. Naturligtvis inskränkte de sig till föremål, som härrörde från *fisket, jagten, boskapsskötseln* och *åkerbruket.* Beträffande själfva råvarorna hänvisar jag till de under nyssnämnda rubriker anförda föremål. Om bearbetningen, tillagningen af dessa råvaror gifva sångerna endast sparsam upplysning. Maten kokades i *järnkittlar* öfver elden; kittlarna hängdes i *krokar,* stundom af järn. Om eldens frambringande få vi i sång 43, 107 en uppgift. Här omtalas nämligen, att Wäinämöinen var försedd med *elddon,* som innehöll *flinta* och *fnöske* (och säkerligen en stålbit):

»Nu han sökte fram sitt *fnöske,*
Letade bland sina *elddon,*
Tog ur dem en liten *flinta,*
Slet en liten bit af *fnösket*».

För att få elden att taga sig och bibehållas användes *näfver* och *tjärvedstickor.* På annat ställe (sång 48, 281) säges det om Wäinämöinen:

»Eldens gnista upp han fångar
Uti lätt antändligt *tunder,*
In uti en hårdnad *björksvamp,*
I en *kittel utaf koppar;*
Elden bar han uti kitteln,
Bragte honom höljd i *näfver,*
Till den dimbetäckta udden».
— — — — — — — —

För att om aftonen eller i allmänhet under mörker upplysa pörtet brukades *pertstickor;* i sång 46, 613 säger Wäinämöinen:

»Håll nu eld, du *pertbloss-klyka,*
Att jag här må se att sjunga».

Äfven i sång 11, 58 m. fl. ställen omtalas *pertor.* —

Men — för att återvända till matvarorna — må vi i första rummet taga i betraktande *brödet.* Sådant tillreddes dels af hvete, dels af råg, dels af korn, dels af hafre. *Hvetebrödet* var uppenbarligen en sällsynthet; Aino sade till Wäinämöinen, då hon afslog hans frieri (sång 4, 25): »Granna kläder ej jag önskar, Ej ditt *hvetebröd* mig lockar».

I sång 33, 247 lofvar Ilmari-värdinnan *hvetebröd och smör* åt Kullervo, om han vill rädda henne. För öfrigt omtalas hvetet flera gånger i sångerna.

Rågbröd omtalas i sång 11, 60. *Kornbröd* nämnes i sång 33, 45; likaså nämnas *hafrekakor.* Säkerligen bereddes ofta bröd af dessa sädesslag. I sång 32, 21 säges det, att Ilmari-värdinnan

»Bakar nu ett bröd åt herden,
Gräddar sjelf en diger bulle,
Hafre underst, *hvete* öfverst,
I dess midt en sten hon lägger.
Smör hon smörjer öfver brödet,
Stryker flott uppå dess yta».

I sång 33 finna vi en intressant jämförelse, som Kullervo gör mellan sin, den stackars boskapsherdens, lott och den rika och lyckliga Ilmari-värdinnans. Han uppmanar solen, »Herrens hjul» eller som han ock kallar den »hvetebulle», »hvetebröd», att skina på honom i stället för på matmodern. Han yttrar därvid bl. a.:

»Ganska godt har hon att lefva,
Hvetebröd hon kan sig skära,
Kan *piroger* för sig taga,
Smör hon breda kan deröfver;
Men den stackars herdegossen
Får en torkad brödkant gnaga,
Knaprar på en *hafrekaka,*
Skär ett *bröd, af sådor bakadt,*
Har ett *halmbröd* till förtäring,
Biter i ett *bröd af tallbark,*
Dricker ur sin *rifva vatten,*
Från den sanka tufvan samladt. — —
Låt till hemmet herden styra,
Der han får på *smöret* smaka,
Bryta sig ett stycke *kornbröd,*
Sönderskära varma bullar.
Under tiden har värdinnan — —
Låtit smöret väl sig smaka,
Brutit sjelf sitt färska *kornbröd,*
Skurit sina varma bullar;
Vattenvälling nu hon kokar,
Värmer *kål* åt Kullervoinen,
Hvaraf hunden *flottet* slickat».
— — — — — — — —

Gräddpiroger omtalas flera gånger (t. ex. sång 21, 230, sång 4 o. s. v.); *honingsbröd* eller honingskakor likaledes (t. ex. sång 8, 45; 3, 466 och 5, 120); båda hörde tydligen till läckerheterna på den tiden. Äfven talas om »tjocka bröd» och »*sötmjölskakor*». — Men nu till frågan om *nödbrödet.* Redan i nyss anförda yttrande talar Kullervo om »*bröd af sådor bakadt*», »*halmbröd*» och »*bröd af tallbark*» såsom den uslaste kost. På ett annat ställe finna vi till och med *mossa* såsom tillsats till bröd; sådant omtalas nämligen (sång 23, 601) i »svärdotterns sång». I »förmaningsord till brudgummen» (sång 24, 119) säges det:

»Icke må du denna dufva
Till en *nödbrödsmortel* föra,
För att stampa *bark* till föda,
Att af *agnar baka kakor,*
Att bereda *bröd af tallbark*».
— — — — — — — —

Vidare talas om »att *stampa barkmjöl*» —

Underligt nog framstår icke i sångerna *gröten* såsom någon folkets vanliga kost. Af vegetabilier nämnas, utom sädesslagen, på några ställen äfven *ärter* och *bönor, rofvor* och *kål;* samt af frukter, utom markens bär, *äplen* och *nötter.*

Af *mjölken,* hvilken förtärdes redan såsom spenvarm samt troligen efter skedd jäsning, tjärnades äfven *smör;* detta omtalas ofta såsom någonting ganska rart. Att grädde skummades af mjölken omtalas i sång 4, 76. Att *ost* bereddes finnes ingenstädes omtaladt; detta var troligen en alldeles okänd användning af mjölken.

Höns (tupp, höna, kyckling) nämnas flerestädes. »Hönsägg» nämnas i sång 21, 400, tydligen såsom någonting läckert.

Att *biskötseln* varit i bruk, torde framgå däraf, att *honing* så ofta nämnes såsom ingående i maten och hushållet.

Af de tama kreaturen åtos både *oxe, får* och *svin.* Om det sistnämnda heter det t. ex. i sång 29, 3 att Lemminkäinen af sin moder »Får sig vägkost i en *påse,* Sommarsmör uti en *väska,* Smör för ett års tid till vägkost, Och för andra året *svinkött*». Och i samma sång säges ytterligare, att värdinnan i en gård, i hvilken den skeppsbrutne Lemminkäinen slutligen funnit sin tillflykt och där han bedt om mat (öl, smör och skinka), »Gick uti sin bod på backen, Bragte med sig *smör* ur boden, Äfvensom ett stycke *svinkött,* Detta lade hon på elden». På ett par ställen nämnes *fläsk.* På ett ställe omtalas »stekt» kött. Så heter det i sång 4, 416 o. f. om *haren* att i *grytor stekas.* En gång nämnes *korf* (sång 20, 114). Af fiskmaten tyckas *aborrar, sik* och *lax* varit de mest använda.

En vigtig vara, som säkerligen länge äfven för finnarna utgjort den väsentligaste handelsvara, var *saltet.* Det omtalas på flera ställen. I sång 28, 138 säger Lemminkäinen till sin moder: »Lägg nu vägkost i en påse, Fyll med mjöl en liten lärftsäck, Och med *salt* ett stycke linne!» Wäinämöinen säger i sång 21, 396, att om skaparen skulle sjunga, sjönge han hafvets småsten till *saltkorn.* Hvarifrån man fick saltet, tyckes framgå af strofen (46, 309):

»*Salt* var äfven strödt deröfver,
Som från fjerran hemtadt blifvit;
Saltet hemtadt var från *Tyskland,*
Bortom vattnen ofvan *Dvina,*
Rodt igenom Suolasalmi».
— — — — — — — —

Detta synes antyda tvänne handelsvägar, en från norr och en från söder. —

Dryckesvarorna voro jämte *vatten* och *mjölk* icke många. De utgjordes af *kalja, mjöd* och *öl.* Egendomligt är det redan ofvan anförda yttrandet af Wäinämöinen (sång 7, 285):

»Bättre uti hemmet smakar
Vatten ur en sko af näfver,
Än i obekanta nejder
Honing, drucken ur en guldskål!»

Man hade ingen bättre motsättning mot vattnet än honing; man hade intet *vin* på dessa orter och i dessa tider. Möjligen menas dock här med ordet honing det däraf beredda mjödet.

I sång 19, 5 heter det, att då Ilmarinen var på friarefärd i Pohjolavärdinnans hus, bjöds honom mjöd:

»Nu en *dryck af honing* hemtas,
Mjöd uti en *kanna* räckes
Uti Ilmarinens händer».

I sång 32, 407 heter det: »Uti Metsola ett *mjödkar* Håller på att jäsa öfver» o. s. v.
I sång 49, 181 heter det, då Wäinämöinen kom till Pohjola för att hämta solen och månen:

»Männer drucko *mjöd* i stugan,
Sörplade den söta saften».

Kalja, ett slags dåligt dricka, omtalas i sång 27, 138, där det heter, att i Pohjolagården jämte gamla stekben, abborrhufvuden, några vissna rofskaft m. m. bjöds åt Lemminkäinen »Uselt *kalja* i en kanna».

Men nu stå vi inför frågan om *ölet.* Det är af särskildt intresse att finna, att denna dryck var känd hos Kalevalasångernas folk. Redan i sång 8, 46 säger Wäinämöinen till Pohjoladottern: »Derför skulle du i släden — — Att mitt *öl med insigt brygga*».

I sång 12, 66 säger Lemminkäinens moder till sonen:

»Ahti, du min egen gosse,
Icke må i strid du draga!
Öl i hemmet nog vi hafva,
Tappadt på en alträdstunna,
Innanför ett sprund af ekträd.
Dermed kan du dig förpläga
Hela dagen, om dig lyster.

Sade muntre Lemminkäinen:
Jag på hemmets öl ej aktar,
Hemtar hellre upp ur elfven
Vatten med ett tjärigt årblad;
Sådan dryck mig bättre smakar
Än allt *spisöl* uti hemmet». —
— — — — — — — —

Då Wäinämöinen besökte Tuonis hemvist, bjöds honom öl af Tuonetar (sång 16, 289), i det att det heter, att hon »Frambar *öl i dryckes-stopet,* I ett *kärl med tvenne handtag*». Men Wäinämöinen afböjer drycken, sägande: »Ölet drinkaren berusar, Störtar den som sköter kannan».

Slutligen komma vi till den märkliga sången »*om ölets ursprung*» (sång 20). För bröllopet i Pohja behöfdes *öl.* Pohjavärdinnan eftertänkte i sitt sinne »Hvaraf skola *öl vi göra?* — — Ej jag vet hur spisöl brygges, Känner icke ölets ursprung». Då heter det:

»Låg på ugnens mur en gubbe,
Sade gubben då på ugnen:
Ölets ursprung är af *kornet,*
Kända drycken föds af *humlan,*
Föds dock icke utan vatten,
Icke utan häftig låga.
Humlan, Remunens afkomling,
Stacks som liten ned i jorden, — —
Sattes stor som nässelplantan
Nära intill Kalevas källa — —
I ett litet träd den uppsteg,
Klängde upp uti dess krona. — —
När en liten tid förlidit,
Susar humlan ren i trädet,
Hviskar *kornet* uppå åkern,
Sorlar *källans vatten* sakta:
När må vi tillsamman komma,

När må vi hvarandra möta?
Ledsamt är att ensam lefva,
Bättre två och tre tillsamman!
Osmotar, som ölet brygger,
Tärnan som bereder spisöl,
Gick att plocka *korn* på åkern,
Tog sex korn från sädesaxet,
Knoppar sju *från humlans* stängel,
Öste åtta slefvar *vatten,*
Ställde *grytan öfver elden,*
Bragte blandningen att *koka,*
Öl af kornet hon beredde, — —
I ett nygjordt kar, på bottnet,
I en så af björkträd fogad.
Ölet fick hon brygdt omsider,
Men hon fick det ej att jäsa».
— — — — — — — —

Efter hvarjehanda misslyckade försök bad hon biet hämta *honing.*

»Jungfrun kastar den i ölet,
Osmotar uti sitt spisöl;
Ölet började att jäsa,
Färska drycken kom till skumning
På det nya karets botten, — —

Fräste öfver kärlets bräddar. — —
Kommo männer dit att dricka,
Lemminkäinen främst af alla.
Drucken blef den unge Kauko,
Drucken Ahti, muntre sällen».

Flickan blef ledsen öfver sin ölbrygd, men foglarna tröstade henne sägande:

»Ölets art är välbeskaffad,
Men i *tunna bör den tappas,*
Ner i *källarn* bör den föras,
I en tunna gjord af ekträd,
Inom kopparbandens stängsel.
Detta var nu ölets ursprung,
Kalevala-dryckens upphof. — —
God var drycken för de nyktre;
Väckte glädtighet bland qvinnor,
Gaf åt männer muntert sinne,
Väckte fröjd ibland de nyktre,
Bland de druckne stoj och slagsmål».

Då Pohjolavärdinnan hörde alt detta, lät hon bereda sådant öl i stor mängd. Det kallas i sången bl. a. »det *röda* ölet». Under bröllopet tillsade Pohjolavärdinnan sin tjänsteflicka (sång 21, 241):

»Hemta *öl* hit fram med *kannan,*
Stopet med sitt dubbla handtag,
Åt de bjudna bröllopsgäster,
Men åt mågen främst af alla».

Tjänsteflickan utförde nu denna Pohjolavärdinnans befallning och

»Lät nu *stopet* nytta göra,
Fembandskärlet flitigt kringgå,
Humlans safter skägget skölja,
Hvita skummet hakan hölja
Hos de bjudna bröllopsgäster» o. s. v.
— — — — — — — —

I sång 25, 383 heter det vidare om bröllopsförplägningen:

»Derpå stora bröllopsskaran
Blef med mat och dryck förplägad,
Rundligen med stora stekar,
Med de allra skönsta kakor,
Med ett godt och kraftigt *kornöl*
Och med *vört, som brygts på hvete.* — —
Oköpt rann *det röda ölet,*
Mjödet dracks ej för betalning,
Ölet flöt från sparrens ända,
Mjödet ur en uppställd tunna,
Läpparne af *ölet* sköljdes,
Sinnet lifvades af *mjödet*».

Wäinämöinen kvad en »tacksägelsesång», hvari det bl. a. heter:

»Här ha männer godt att vara,
Här ha qvinnor skönt att vistas,
Här, vid sidan af ett *ölfat,*
Här, vid brädden af ett *mjödkar* — —
Ofta nog har vår värdinna, — —
Vaknat före hanegället, — —
Medan hon sin humla samlat,
Medan ölet var i brygden.
Alltför väl har vår värdinna,
Denna gårdens trägna husmor,
Vetat att sitt *öl bereda,*
Att en smaklig maltdryck brygga,
Af en *säd, som grott tillfyllest,*
Af en malt med nödig sötma,
Som hon icke vändt med spaden,
Icke omrört med sin såstång;
Nej, med händerna hon vändt det,
Rört det om med sina armar
I en rökbefriad badstu,
På en lafve, ren och sopad».

I sång 29, 427 säger Lemminkäinen till den ofvan flera gånger omtalade gårdsvärdinnan, till hvars gård han skeppsbruten blifvit räddad:

»Om du nu min hunger såge, — —
Sprunge du helt visst i boden,
Ner i *källarn* som en stormvind,
Bragte med dig *öl i kannan*».

Hon skaffade genast mat och »Frambar *öl uti en kanna* Åt den våg-kringvräkte hjelten».

Enligt dessa här anförda ställen var således ölet jämte dess beredning kändt af Kalevalasångernas folk. Mjödet var antagligen en äldre dryck hos dem, hvilken småningom trängdes undan af ölet, den nyare drycken. Ibland är det af öfversättningens ordalydelse ej alldeles lätt att förstå mjödets och ölets förhållande till hvarandra; jag lämnar därhän, om orden alltid äro riktigt återgifna. Men så mycket är säkert, att om verkligen sången om *humlen* diktades under samma tidsperiod som de egentliga Kalevalasångerna tillkommo, så kunna vi däraf få en ledning för den vigtiga frågan om dessas ungefärliga ålder, hvarom mera längre ned.

Innan vi lämna ölet och dryckesvarorna, torde vi böra lägga märke till de kärl, som användes vid kringbjudandet. I öfversättningen kallas de *dryckesstop, kanna, stop med tvenne handtag, fembandskärl;* stundom nämnas äfven *silfverkannor* (silfverstop) och *gyllne kannor.* Utom ofvan anförda ställen kan ännu här nämnas ett (sång 29, 203), där det heter om Lemminkäinen, att vid inträdet i stugan å den holme, dit han flyktat,

»*Dryckesstopen* fram han qväder
Till det långa bordets ända,
Alla *stop* med öl han fyller,
Qväder mjöd i *sköna kannor* — —
Öl i *stop* nu fanns tillfyllest,
Mjöd i alla *dryckeskannor*».

Dryckeskannorna voro uppenbarligen dels af trä, dels af metall (silfver?). *Stopet med dubbelt handtag* hänvisar på de gamla nordiska »ölgåsarna» m. m. I sammanhang med dryckeskärlen torde äfven de öfriga *matkärlen* och husgerådet med några ord böra omtalas. *Bunkar* och *fat* nämnas här och där. I sång 25, 391 omtalas röda fat, »Der fanns kokad mat tillfyllest, Nog att äta, nog att dricka, Att ur *röda fat* förtära, Att ur *sköna skålar* spisa».

På ett annat ställe omtalas, att faten voro försedda med kanter för att kunna rymma mera o. s. v. På några ställen omtalas *skedar* (en gång till och med skedar af silfver). Till den fasta maten användes *knifvar:* »Sik att uti stycken skäras, Lax att skifvas ut i skifvor, Medelst *knifvar,* silfversmidda, Bett, som voro guldbeslagna».

Sedan nu frågan om mat- och dryckesvarorna blifvit i korta drag behandlad, ligger det närmast att skildra de återstående till lefnadssättet i Kalevalafolkens pörten hörande uppgifter. Vid och efter sina måltider, synnerligen festerna, förnöjde man sig med *sång* och *spel* äfvensom med *dans* och *lekar.* Jag skall nu söka samla de upplysningar, som Kalevalasångerna gifva oss i dessa hänseenden.

Lek och *dans* omtalas visserligen endast i förbigående några gånger, men däraf framgår likväl, att de öfvades. Å den manliga sidan är det Lemminkäinen, som ger sången anledning att omtala dessa nöjen. Det heter om honom i sång 11, 19, att han »Sökte glada jungfru-gillen, Lockomhöljda tärnors *lekar*». Han beger sig bort till Saaris tärnor och frågar, om det på holmen finnes någon plats, »Der jag kunde mig förlusta, *Lek* och *dans* på fältet börja». De svara honom, att han såsom herdegosse kunde få tillfälle därtill. Han antager anbudet och deltager nattetid i jungfrugillen, lockomhöljda tärnors lekar:

»Timar slutligen en afton
Att sig Saaris tärnor roa,
Att de sköna glädtigt *dansa*
Ute på den gröna stranden».

Då nalkas Lemminkäinen i sin släde och åker »In uppå de skönas *lekplats,* Midt uti den glada *dansen*», samt bortröfvar, såsom ofvan nämdt, Kyllikki, den fagra tärnan, hvilken sedan blir hans maka. Han tager af henne en ed att ej hädanefter deltaga i dansens nöjen:

»Men då måste sjelf du svära
Att i byn ej nånsin vandra,
Om ock *dansens* fröjd du saknar,
Längtar efter muntra *lekar!*»

Men en dag hände det, att Lemminkäinen var ute på fiske och ej kom hem till natten; »Kylli då till byn begaf sig, Gick att *leka* bland dess jungfrur». Lemminkäinen får veta, att Kyllikki varit i byn »Inom andra gårdars grindar, Uti glada *jungfru-gillen,* Lockomhöljda tärnors *lekar*». Lemminkäinen beslöt då att taga sig en annan hustru, sägande:

»Ut i byarne går Kylli;
Må till hvarje *dans* hon löpa,
Vräka sig i hvarje stuga,
Uti byn bland glada tärnor,
I de lockomhöljdas *lekar!*»
— — — — — — — —

Sedan Lemminkäinen efter mångahanda vilda äfventyr flyktat till en aflägsen ö och sport dess tärnor, om där funnes plats för honom att sjunga sina sånger (sång 29), svara de, att sådana platser finnas nog på holmen och

»Lunder der du *leka* kunde,
Marker der du finge *dansa*».

Men för öfrigt spelar icke dansen någon vigtig roll i Kalevalasångerna. *Sången* däremot så mycket mer. Den nyss omtalade Lemminkäinen började på den sistnämnda holmen (sång 29) att »*kväda sina vackra visor*». Här, liksom så ofta i Kalevaladikten, finna vi dessa sångers undergörande förmåga. De föremål, som af sångarne besjöngos, framkallades, heter det, i verkligheten. Jag kan här endast anföra några exempel på denna märkvärdiga sångens gåfva att genom sin trollmakt låta föremålen antaga lif, gestalt och verklighet. Så t. ex. (sång 29, 151)

»Nu den muntre Lemminkäinen
Börjar att sin sångkonst öfva;
Rönnar qvad han fram på gården,
Ekar midt på boskapstågen
Jemna grenar på dem alla,
På hvarenda gren ett *äple,*

Gyllne hjul på hvarje äple,
Och en *gök* på hvarje guldhjul — —
Ännu längre sjunger Kauko,
Qväder ännu mer och ordar,
Sjunger *markens sand till perlor,*
Skänker glans åt alla stenar,
Alla träd ett högrödt skimmer,
Alla blommor guldets färger.
Yttermera qväder Kauko,
Sjunger fram en *brunn* på gården
Samt ett *gyllne lock* på brunnen
Och en *gyllne hink* på locket,
Hvarest gossar kunde dricka,
Gårdens mör sitt anlet tvätta.
Sjöar sjöng han fram på fältet,
Änder blå i dessa sjöar» o. s. v.

När Lemminkäinen blifvit inbjuden i stugorna och inträdt i en af dem, heter det:

»Dryckesstopen fram han qväder
Till det långa bordets ända,
Alla stop med öl han fyller,
Qväder mjöd i sköna kannor,
Öfvermått af mat på faten,
Råga öfver kärlens kanter» o. s. v.

Lemminkäinen skattade själf sin sångkonst mycket högt och han ådagalade gärna sina prof därpå. I sång 42 uppmanar han till sång; då Wäinämöinen afböjer detta såsom olämpligt under deras roddfärd, alstrande lättja och tärande på dagen, säger Lemminkäinen:

»Tiden går nog det oaktadt,
Undan flyr den sköna dagen,
Natten brusar fram omsider,
Qvällens skymning kommer skyndsamt,
Om du också aldrig sjunger,
Aldrig här i lifvet qväder».

Slutligen brister dock tålamodet för Lemminkäinen. Sedan han ännu en gång uppmanat Wäinämöinen till sång, började han själf:

»Högljudt sjunger Lemminkäinen,
Skrålar sköne Kaukomieli,
Munnen röres, skägget darrar,
Käkarne på sned sig vrida;
Långt i fjerran höres sången,
Ljudet flyger öfver hafvet»

I sång 40, 23 höra vi honom framkväda en »besvärjelse öfver forsen». I sång 30, 185 kväder han likaledes en »besvärjelsesång mot kölden». I sång 27 finna vi Pohjolavärden och Lemminkäinen täfla i dylik sång. Det heter nämligen (sång 27, 208) om den förre, att han gripes af »Mäktig vrede och förbittring, Qväder fram en sjö på golfvet Framför Lemminkäinens fötter».

Lemminkäinen började då kväda:

»Att sin trollförmåga öfva;
Fram han qvad en tjur på golfvet,
Qvad en stor, guldhornad oxe;
Denne utdrack insjöns vatten».

Då kvad Pohjolavärden fram en ulf ur munnen. Men Lemminkäinen kvad en hvit hare. Så framsjöngo de en hund att taga haren, en ekorre att fängsla hundens uppmärksamhet, en mård att taga ekorrn, en räf att taga mården, en höna att afleda räfvens blickar, och slutligen kvad Lemminkäinen fram en hök att taga hönan. Då denna trollkonst ej ledde till något, var det som de beslöto sig för tvekampen. Lemminkäinen ger oss äfven »tjusningsord mot ormen» (sång 26, 633). Med en ulltapp, som han gnider mellan sina händer (sång 26, 570), han »Skapar så en hjord af tackor». Hans mor hade förut varnat honom för Pohjolafolkets besvärjelser, men han hade svarat henne, att han ej fruktade dem, utan att han kunde besegra dem äfven i sång. — Joukahainen var ock mycket stolt öfver sin sångkonst. Då han hört talas om Wäinämöinen och dennes sånger (sång 3), att

»Vida bättre qväden ljudit
Uti Wäinöläs svedjelunder,
Uppå Kalevalas moar,
Än han sjelf förmådde sjunga,
Lärt sig qväda af sin fader,
— — — — — — — —

beslöt han sig att fara dit och täfla med Wäinämöinen. Fadern afrådde honom: »Der skall du med sång besvärjas Och med trolldomsqväden drifvas Djupt i snön, allt intill munnen» o. s. v. Men råden hjälpte icke, och Joukahainen råkade, såsom ofvan är antydt, illa ut i sin täflan. Wäinämöinen kvad slutligen den oförsynte ynglingen ned i ett förtvifladt läge. Det heter:

»Sjelf begynner han att qväda,
Företager sig att sjunga.
Ej hans sång är barnajoller,
Barnajoller, qvinnopladder:
Sången är en skäggprydd hjeltes;
Den ej hvarje barn kan sjunga,
Ej bland ynglingar ens hälften,
Ej bland fästmän tredjedelen,

Här *i dessa onda dagar,*
Detta tidehvarf som svinner.
Väldigt qväder Wäinämöinen,
Sjöar svalla, jorden skälfver,
Kopparbergen våldsamt skaka».
— — — — — — — —

Han kväder löfträdstelningar öfver Joukahainens loka, videbuskar på hans rankor, sälgar på hans remtyg, släden kvad han till en ruska ner i träsket, piskan till ett strandens rö vid hafvet, hästen till en sten vid forsens strand, svärdet till en ljungeld, bågen till regnbåge öfver vattnen, pilarna till hökar, hunden till en sten, mössan till en molnspets, handskarna till näckrosblad, manteln till ett strömoln, bältet till en stjärnerad på himlen. Efter denna grundliga afklädning kvad han själfve Joukahainen »Intill midjan ner i kärret, Intill höfterna i ängen Och till armarna i sandmon». Nu råkar Joukahainen i ångest och beder om förskoning. Wäinämöinen kväder honom alt djupare och djupare ned i kärret, ända »Intill skägget uti gyttjan; Mossa ren hans mun berörer, Trädens rötter nå hans tänder». Slutligen tog Wäinämöinen, vid löfte om Aino till brud, besvärjelsen tillbaka:

»Plats han tog på glädjestenen,
Satte sig på sångarhällen,
Sjöng en stund och sjöng en annan,
Sjöng en tredje stund derjemte;
Så besvärjelsen han löste,
Tog tillbaka trolldomsorden».

Joukahainen uppsteg åter ur dyn, hans häst steg fram ur stenen, släden ur ruskan o. s. v. Och så åkte ynglingen hem med dystert sinne. Wäinämöinen, »den evärdelige sångarn», han som (sång 3, 5)

»Sjunger sina goda sånger,
Qväder dem med konst och insigt;
Sjunger dagarna igenom,
Natt på natt förutan afbrott
Om *förgångna tiders minnen,*
Djupa ursprungsord från fordom,
Dem ej hvarje barn kan sjunga,
Icke hvarje hjelte fattar
Här i dessa onda dagar,
Detta tidehvarf som bortflyr»,

han är det ock, som i Kalevaladikten framstår såsom sångens borne hjälte, den oöfverträffade representanten för denna af fornfinnarna så högt värderade konst. Att här återgifva alla de ställen, där hans sångaremakt nämnes, blefve för utförligt. Något torde dock ytterligare böra anföras. I sång 10, 160 säges det, att Wäinämöinen, sedan han lockat brodern Ilmarinen upp i en hög gran:

»Började att sakta sjunga;
Sjunger vinden upp att hvirfla,
Luften att förbittrad rasa,
Derpå tager han till orda,
Brister ut och säger detta:
Storm tag honom med i båten,
Vind för honom i din farkost,
Bringa honom skyndsamt hädan
Bort till Pohjola, det mörka»!
— — — — — — — —

Nu begynner vinden hvirfla vildt, luften rasar och tager smeden skyndsamt med sig bort till Pohjola.

Då Wäinämöinen saknade »de trenne orden» för båtbyggnaden och förgäfves sökt dem från svalors hjässor, svanors hufvuden, under sommar-renens tunga, på den hvita ekorrns läppar, gick han bort till Manala, till Tuonis eget hemvist, dödens boning eller underjorden, men där fick han inga trollord:

»Inga språk dig Mana skänker,
Aldrig härifrån du slipper».

Då ändrade han skepnad och undkom till sitt hem igen. Nu vandrade Wäinämöinen bort till jätten

»Wipunen, den sångförfarne;
Han, den gamle starke mannen,
Hvilade med sina sånger,
Slumrade med sina trollord».

Denne var så gammal, att skogens träd växte öfver honom, där han låg och sof under jorden. Wäinämöinen högg ned träden och väkte mannen samt förskaffade sig ned i hans mage. Här hamrade han så, att Wipunen nödgades delgifva honom sin visdom, sjöng sina ursprungsrunor grundenligt, trolldomsrunor uti ordning:

»Wipunen den sångförfarne,
Sjöng med vishet nu förvisso:
Aldrig har väl hörts och skådats,
Aldrig nå'nsin här i tiden,
Den som bättre kunnat sjunga,
Som en högre konst besutit».

Då Wäinämöinen fått trollord tillfyllest, gaf han sig åter af hem och fullbordade med deras tillhjälp sin farkost.

Märklig är denna saga, som ger oss vid handen, att Wäinämöinen själf hade sin öfverman i sångkonsten, och att denne utgjordes af en uråldrig jätte, som stigit ner i jorden och öfver hvilken skogen redan växte hög. Det var från denna ännu äldre tids sångare som Wäinämöinen förvärfvade den visdom honom själf felades.

För öfrigt vill jag icke anföra flera exempel på Wäinämöinens egna stora sångaregåfvor. Men jag bör här framhålla, att han genom sin mäktiga sång dels förmådde besvärja fram eller bort hvad han önskade, dels kunde väcka glädje och förtjusning bland människorna. Han var också den själfskrifne sångaren vid festerna, t. ex. vid Ilmarinens bröllopsfest; och dikten tillägger, att han sjöng äfven under hemfärden.

I nära samband med sången och trolldomsrunorna står fornfinnarnas lära om *guda-* och *andeverlden* och om *tingens upphof*. Att redogöra därför skulle dock föra mig alt för långt från de för detta arbete utstakade gränser; denna mytologi är för öfrigt, synnerligen genom Castréns utmärkta omfattande arbeten i denna riktning, allmänt känd. Men en annan fråga, som äfven står i beröring med trolldomsrunorna, kan jag här icke alldeles förbigå. På flera ställen framskymta nämligen drag af *läkedomskunskap,* som torde förtjäna uppmärksammas. Ja, i sång 9, 355 få vi till och med en antydning om, att *blodets cirkulation* icke var fornfinnarna ett alldeles främmande begrepp. Där säges det nämligen i »ord att stilla blodet» bl. a. till blodet själft:

»Men om sinnet vill dig bjuda
Att med hastighet dig röra,
Må du röra dig i köttet
Samt *igenomströmma benen;*
Bättre är det dig derinne,
Skönare för dig att löpa
Under hullet genom ådror
Och att benen genomströmma,
Än att ner på marken rinna.
— — — — — — — —
Uti hjertat är din boning,
Och din källare i lungan,
Drag dig skyndsamt dit tillbaka,
Ila dit med största snabbhet».

Den tidens läkedomskunskap visste emellertid ej blott att bruka besvärjelser mot det onda; man hade äfven verkliga medel, såsom salvor o. d. Salvor omtalas flerestädes. Då Wäinämöinen med en yxa skadat sitt knä, lät en vis gubbe lägga på »älskogsbladet», ett gyllne näckblad till en bom för blodet och sände sedan sin son i smedjan

»För att smörjelse bereda
Utaf hylsor ifrån gräsen,
Utaf tusen blomsterknoppar. — —
Spånor tager han från *eken.*
Splittror från det spröda trädet,
Goda gräs han äfven samlar,
Mångahanda skilda *örter,*
Som ej ses i dessa nejder,
Ej på alla ställen vexa,
Grytan ställer han på elden,
Bringar blandningen *att koka,*
Sammansatt af *ekbarksstycken,*
Örter sköna till att skåda.
Högljudt höres grytan koka,
Fräser hela *trenne nätter,*
Hela *trenne sommardagar* — —
Än är salvan icke säker,
Smörjelsen ej tillförlitlig;
Gräs han lägger till i grytan,
Ännu flera skilda örter,
Som från andra nejder hemtats,
Bortom hundra vägalängder
Utaf åtta visa trollmän».
— — — — — — — —

Nu kokar han salvan i nio nätter och undersöker den sedan. Gubben smakade på den med tungan och fann läkemedlet tillförlitligt: »Smorde sedan Wäinämöinen, Helade den illa farne, Smorde nedan, smorde ofvan, Stundom gned han ock på midten». Därunder yttrar han:

»Ej jag rörs med egna muskler,
Med min skapares jag rör mig;
Ej med egen kraft jag framgår,
Af hans allmakts kraft jag drifves;
Ej med egen mun jag talar,
Med den högstes mun jag talar;
Om ock ljuflig röst jag egde,
Ljufvare är dock den högstes;
Om ock herrlig hand jag hade,
Herrligare dock är skaparns».

När smörjelsen var pålagd, svimmar nästan Wäinämöinen och sammandrages af smärta. Gubben förvisar äfven värken och lägger ett *förband.* Han

»Griper nu en *bundt af siden,*
Skär den uti flere *rimsor,*
Rifver deraf skilda stycken
Och förfärdigar ett *förband;*
Med sitt siden han *förbinder,*
Lindar in med sköna tyget
Knäet på den arme mannen».
— — — — — — — —

Wäinämöinen blef slutligen återställd och »Knä't sig böjer obehindradt, Utan smärta ens till namnet».

I »läkningsord för ådrorna» (sång 15, 339) få vi upplysning om, att fornfinnarna förstodo att *sy ihop sår.* Då Lemminkäinens moder höll på att laga ihop lämningarna efter sin son, säger hon bl. a. till Suonetar, »ådrornas gudinna»,

»*Lägg hvar åder på sitt ställe,*
Gif en hvar sitt rätta läge,
Sammanfoga större blodkärl,
Pulsar tätt intill hvarandra,
Hopknyt korsvis fina nerver,
Mindre ådror likaledes!
Tag derpå den *fina nålen,*
Träd deri en tråd af silke,
Sömma sen med fina nålen,
Sy tillhopa med dess tennudd
Ändorna på alla ådror,
Knyt dem till med band af silke — —
Men der huden sönderslitits,
Låt på nytt en hud sig bilda — —
Der ett stycke kött har lossnat,
Må du kött ånyo fästa:
Signa allt uppå sitt ställe,
Gif åt allt sitt rätta läge,
Ben vid benet, kött vid köttet,
Ena leden vid den andra».

Men då modern ej fick sin son att tala, sände hon ut biet att hämta honing, och detta gaf sig af till fjärran trakt »öfver nio haf»;

»Honing här som bäst man kokte,
Smörjelser man här beredde
Uti *små och låga lerkärl,*
Uti ganska vackra *kittlar,*
Hvilka rymde blott en tumme».
— — — — — — — —

Af dem fick biet och lämnade till modern. Hon smörjer med balsamen sin son, men han blef ändock icke återställd. Då sände modern ånyo biet upp i rymden:

»Öfver månen, under solen,
Mellan himlens alla stjernor — —
Höj dig på den tredje dagen
Till sjustjernans rygg deruppe:
Derifrån är blott ett stycke,
Blott en obetydlig sträcka
Fram till Jumala, den höge,
Till den sälles himlasalar».

Biet flög dit upp

»Flög i skaparns egna källrar,
In uti allherrskarns kamrar;
Balsam här som bäst bereddes,
Salvor här man sammansatte».

Biet fick däraf och frambar gåfvan till Lemminkäinens moder. Nu smorde hon därmed sonen mellan alla knotor, längsmed alla leder, »Smorde nertill, smorde upptill, Gned på midten understundom». Och nu uppsteg Lemminkäinen ur sin dvala till nytt lif. — I sång 45, 313 heter det (i runan till »plågornas besvärjelse») om Wäinämöinen, sedan han besvurit plågorna:

»Derpå gamle Wäinämöinen,
Den evärdelige siarn,
Smörjer alla ömma ställen,
Öfverstryker alla skador,
Gnider dem med åtta salvor,
Och med nio trolldomsmedel».

På ett par ställen i sångerna omtalas sådan gnidning, frottering. Möjligt är att den sedan gammalt ännu i Karelen brukliga massagen kan spåras i dessa uppgifter, men klart framgår den likväl icke ur dem.

Om således ett slags verklig läkedomskunskap fans hos fornfinnarna, så öfvades den dock vanligen allenast i förening med kvädande af besvärjelsesånger (trolldomsrunor) och anropande af andemakter. Huru det egentligen tillgick vid dessa sångers kvädande, finnes ej närmare angifvet. Sannolikt utgjordes de af något slags »läsning». Att åter andra kväden, ej afsedda för sådana besvärjelser, verkligen sjöngos, stundom med hög stämma, synes af Lemminkäinens sång under båtfärden från Pohjola.

Alla dessa hittills omtalade kväden utfördes uppenbarligen »solo». Det nämnes ingenstädes, att därvid äfven flere personer plägade sjunga gemensamt. Men det återstår ännu att omtala ett slags äkta finsk sång, som synnerligen skilde sig från de ofvan nämnda därigenom, att den utfördes af tvänne män gemensamt på det sätt, att de af dem afsjöngos växelvis. Detta är den finska runosången. Att denna öfvades under Kalevaladiktens tid, kunde man väl på förhand antaga, men vi ega därpå äfven säkra bevis. Dikten själf ger oss nämligen upplysningar i detta hänseende. Redan i Begynnelsesången (sång 1, 11) säger sångaren:

»Du min egen, gode broder,
Vän som vuxit vid min sida!
Red dig nu med mig att sjunga,
Att med mig till orda taga,
Då en gång vi sammankommit,
Mött från tvenne håll hvarandra.
Sällan händer att vi råkas,
Att hvarandra mer vi möta
Här i dessa öde trakter,
Dessa nordens sorgsna nejder.

Hand i hand vi då må taga,
Våra fingrar sammanfoga,
För att sjunga goda qväden,
Fram de bästa sånger lägga,
Att de ädle här må höra,
Våra vänner må förnimma —
Bland den ungdom, som nu vexer,
Bland det slägte, som här uppgår —
Dessa sångens ord — — —
Dessa sjöng min fader fordom,
Då han slöjdade sitt yxskaft,
Dessa lärde mig min moder,
Under det hon vred sin slända,
Medan jag, ett barn, på golfvet
Tumlade vid hennes fötter. — —
Äfven kölden gaf mig sånger,
Runor bragtes mig af regnet;
Andra buros fram af vinden,
Hemtades af hafvets vågor;
Ord af foglarne mig skänktes,
Talesätt af trädens toppar. — —
Så en vacker sång jag sjunger,
Låter goda runor ljuda,
Sen med rågbröd mig jag mättat
Och förplägat mig med kornöl.
Men om öl man mig ej hemtar,
Om ej spisöl ens mig bjudes,
Sjunger jag mer torr om munnen,
Qväder vid en droppe vatten
För vårt nöje nu i afton,
Denna sköna dag till ära,
Kanske inpå nästa morgon,
Till vår fröjd vid dagens gryning».
— — — — — — — —

Men icke blott i inledningssången nämnes detta slags kväde. Äfven i sång 21 finna vi runosångare omtalade. Under Pohjola-bröllopet heter det om Wäinämöinen, »sångens stöd för alla tider», han, som »var bland sångarne den bäste, främst bland dem som qväda kunde»:

»Öl han först ur stopet tömmer,
Sedan yttrar han och säger:
Öl du bästa dryck bland drycker,
Låt oss ej förgäfves dricka;
Lifva männerna att *sjunga* — —
Hvem skall här då sången sköta?»

Då erbjuder sig ett barn att sjunga, men en gubbe på ugnens mur svarar:

»Icke duger barnajoller,
Klagolåt af klena tungor!
Lögner äro barnens visor,
Flickors sånger tomma ord blott;
Låt den vise sången sköta,
Den som har en plats på bänken!»
Derpå gamle Wäinämöinen
Sjelf till orda tog och sade:
Finns väl här bland denna ungdom,
Här i detta stora slägte
Den, som lade hand i handen,
Likt en hake mot en annan,
Och med mig till orda toge,
Började att runor qväda,
Till ett glädtigt slut på dagen,
Denna högtidsqväll till heder?»

Gubben på ugnen förklarade sig förr hafva varit den ypperste sångare, som sjungit öfveralt sina visor, men nu var hans stämma sträf och oduglig. Nu sade Wäinämöinen

»Om då ingen annan kommer
Att med mig tillsamman sjunga,
Må jag ensam då begynna,
Reda mig att runor qväda!
Då till skald jag blifvit skapad,
Sångare en gång är vorden,
Vägen ej i byn jag frågar,
Visans början ej af andra».

Och nu sjöng Wäinämöinen och »skötte sången skönt och skickligt»,

»Väckte glädje hela qvällen,
Qvinnoskaran under löje,
Männerna med muntert sinne
Hörde, grepos af förundran
Öfver Wäinämöinens sångkonst».
— — — — — — — —

Runorna kunde således sjungas ej blott i växelsång af tvänne, utan äfven af en enda sångare, hvilket för öfrigt framgår äfven af åtskilliga andra ställen. Runo-växelsången synes hafva varit egendomlig för finnarna.

I det föregående har ett instrument blifvit omtaladt, hvilket af fornfinnarna användts till frambringande af toner. Det var ett blåsinstrument, *vallhornet* eller *luren* af horn eller ben. Det återstår nu att skildra ett annat redskap, hvars ändamål var uteslutande musikaliskt. Detta redskap är *kantelen* eller den finska harpan, ett verkligt spelinstrument. Af Kalevaladikten synes det framgå, att det icke varit i äldsta tider kändt af fornfinnarna. Först under skildringens gång — ej förr än i 40:de sången — uppträder det, och då såsom ett nytt redskap, såsom ett slags uppfinning af Wäinämöinen själf. Det heter nämligen, att då de tre Kalevalahjältarne, stadda på färd till Pohjola för att förvärfva sig Sampo-kvarnen, fastnat mot den stora gäddan, och då slutligen Wäinämöinen lyckats att hugga den i bitar och tagit djurets tänder, dess breda käftar, i betraktande, han vid tanken på hvad däraf kunde blifva, utbrustit:

»Deraf kunde dock förvisso
Bli en *Kantele* af fiskben,
Om här blott en konstnär funnes,
Som en harpa kunde göra».

Ingen annan konstnär fans, utan blef gamle Wäinämöinen själf denne konstnär:

»Lade sjelf sin hand vid verket,
Bildade en *gäddbensharpa,*
Ett ovanskligt glädjeverktyg.
Hvaraf gjordes *harpans kupa?*
Af den stora gäddans käkben;
Hvaraf fingos harpans *skrufvar?*
Dertill togos gäddans tänder;
Hvaraf gjordes harpans strängar?
Utaf Hiisi-hästens tagel».
— — — — — — — —

Och tillägger dikten: »*Nu var Kantele fulländad*». Människor af alla åldrar och kön kommo för att skåda strängaspelet. Wäinämöinen bjöd dem »Att *med sina fingrar spela* Uppå gäddbens-instrumentet». Men, säger dikten:

»Unga spelte, gamla spelte,
Medelåldrige, de spelte;
Och de ungas *fingrar böjdes,*
Och de gamlas hufvu'n skälfde;
Glädjen blef dock ingen glädje,
Spelet ej till spel sig höjde.

Lemminkäinen förebrådde dem med sitt vanliga öfvermod härför och tillade: »Låten mig få strängaspelet, Att *på begge knäna läggas,* Under *mina fingerspetsar!*»

Men äfven han fick ej harpan till att ljuda, glädjens verktyg ej att klinga. Då sade Wäinämöinen: »Månne Pohjola då bättre Finge Kantele att klinga». Så sändes harpan till Pohjola, men lika litet lyckades man därstädes:

»Glädjen ljöd dock ej som glädje,
Klang var ej i strängaspelet;
Strängarne i oskick bragtes,
Taglen gnisslade erbarmligt».

En blind gubbe, som låg på ugnen i stuguhörnet, spratt upp klagande öfver oljudet och rådde till att kasta harpan i sjön eller ock att återställa den i mästarens händer. Så bragtes den åter till Wäinämöinen:

»Gamle trygge Wäinämöinen,
Den evärdelige sångarn,
Ställer fingrarne i ordning,
Tvättar sina *tvenne tummar,*
Sätter sig på glädjestenen,
Tager plats på sångarhällen, — —
Tar i fingrarne sin harpa,
Lägger kupan ner på knäna,
Strängaspelet under handen
Höjer nu sin röst och säger:
Komma må en hvar att höra,
Som ej hittills har förnummit
Fröjden af de *gamla runor,*
Strängaspelets klara toner!
Derpå gamle Wäinämöinen
Började att skickligt spela
På den goda gäddbensharpan,
På sin Kantele af fiskben;
Smidigt höjde sig hans fingrar.
Tummen lyfte sig med lätthet.
Nu blef glädjen först till glädje,
Nu fick jublet ljud af jubel,
Spelet ljöd som spel omsider
Och en verklig sång var sången — —
Så den gamle Wäinö spelte,
Och ej fanns ett djur i skogen — —
Som ej kom att spelet höra,
Att dess glädjeljud beundra».

Därpå uppräknar dikten dessa skogens, luftens och vattnets djur. Själfve vattnets gubbe, konungen på vågen, Ahto, stiger upp vid vattenbrynet och säger:

»Sådant har jag ej fått höra —
Ej så länge tiden varat —
Som den gamle Wäinös toner,
Som den höge sångarns runor».

Äfven Sotkottaret och vattnets moder lyssna begärligt till spelet o. s. v. Men, säger dikten, alla, både män och kvinnor, greto,

»Ty så underbar var sången,
Gubbens strängaspel så ljufligt».

Till och med Wäinämöinen själf blef rörd till tårar; dessa föllo i hafvet och förvandlades till »perlor, skimrande och klara, Ämnade att kungar smycka, Att förnöja jordens store».

Då slutligen Kalevalahjältarne kommo till Pohjola, tog Wäinämöinen (sång 42) fram sin gäddbensharpa och satte sig att spela. Alla lyssnade därtill och försänktes i sömn »under Wäinös spel på harpan». Därefter taga hjältarne Sampo och begifva sig hem igen; de öfverfallas, såsom ofvan är nämdt, under denna färd af storm; därvid föll Kantele-harpan ur båten i sjön och sjönk. Sedermera söker Wäinämöinen förgäfves i vattnet efter sin

förlorade harpa. Då han sorgsen vandrade i lunden, hör han ett björkträd gråta öfver sin lott i lifvet. Wäinämöinen tröstar björken och säger: »Gråta skall du snart af glädje, Högljudt skall af fröjd du jubla», hvarpå han

»Högg af björkens stam en harpa,
Slöjdade en dag om sommarn,
Sökte forma strängaspelet — —
Gjorde moderträt till harpan,
Kupan till sin nya glädje,
Och af stadig björk var kupan»;

Sedan yttrade han: »*Hvadan skola skrufvar tagas,* Hvadan *pinnar* fås till harpan?» En gök gol från eken, som stod vid boskapsskjulet i ett hörn af gården; då nedföll guld från gökens tunga;

»Häraf fingos *harpans skrufvar,*
Pinnarne till masurkupan».

Då säger Wäinämöinen:

»Någonting ännu dock saknas,
Strängar fem i harpan fela:
Hvadan skola strängar skaffas?»

Han gick ut att söka strängar i svedjelunden och råkade där en jungfru, som satt »Väntande uppå sin fästman, Längtande att se sin älskling». Gamle trygge Wäinämöinen smyger utan skor och strumpor fram och ber jungfrun om en hårlock, sägande:

»Skänk mig en af dina lockar,
Några hårstrån, vackra flicka,
Att till *strängar* bli på harpan,
Att åt glädjen toner gifva!» — —
»Flickan gaf de hår han äskat,
Gaf af sina mjuka *lockar,*
Skänkte honom fem, sex hårstrån,
Räckte honom än ett sjunde:
Deraf äro harpans strängar,
Tonerna i glädjens redskap».

Så, heter det, fick han sin harpa, sin nya, af björkträ gjorda kantele, färdig:

»Och den gamle Wäinämöinen
Satte sig på lägsta stenen,
Uppå trappan byggd af hällar,
Tog i händerna sin harpa,
Glädjen närmare intill sig,
Vände *kupan* upp mot himlen,
Stödjande dess knopp mot knäna,
Stämde strängarne med omsorg,
Bragte tonerna i samklang.
Stämda fick han harpans strängar,
Fick sin Kantele i ordning,
Tog den under sina händer,
Öfver sina knän på tvären,
Lät nu sina tio naglar,
Fem af sina fingerspetsar
Öfver strängaspelet fara,
Af och an på harpan löpa.
Nu, då gamle Wäinämöinen
Spelade uppå sin harpa,
Lätthänd och med mjuka fingrar,
Krökande sin tumme utåt,
Nu blef ljud i masurkupan,
Klang i löfskottrika björken;
Gökens guld begynte tona,
Glädtigt ljödo jungfruns hårstrån,
Wäinämöinens fingrar spela,
Strängarne i harpan klinga,
Bergen dåna, hällar braka,
Alla klippor återskalla, — —
Qvinnorna i Kalevala
Öfvergifva brokig sömnad,
Skynda till med elfvens snabbhet — —
Alla männer i hans närhet
Stå med mössan uti handen»,

Alla säga: »Aldrig förr har här förnummits Något strängaspel så ljufligt». Återigen komma alla jordens, luftens och vattnets djur fram för att lyssna:

»Och den gamle Wäinämöinen
Spelte herrligt nog på harpan,
Anslog underbara toner,
Spelte en och tvenne dagar,
Oafbrutet, sen han börjat,
Allt från samma morgonmåltid
Gjordad i sitt samma bälte,
Klädd i en och samma skjorta.
När uti sitt hem han spelte,
I sin boning, byggd af furu,
Hördes alla hustak dåna,
Kändes golfvens plankor svigta,
Stugtak sjöngo, dörrar tjöto,
Fönstren klingade af glädje,
Gråstensugnen rörde på sig,
Spiselns masurstolpe gnällde.
När han åter gick i granskog,
När han framskred under furor,
Bugade de höga granar,
Böjdes tallarne på kullen,

Kottarne till marken flögo
Och kring roten spriddes barren.
När han vandrade i löfskog
Eller steg i svedjelunden,
Väcktes lif och lek i skogen,
Hjertlig fröjd i svedjelunden,
Alla markens blommor smektes,
Telningarne ned sig böjde».

Af allt det nu anförda se vi, huru högt Kalevalas fornfinnar skattade såväl sången som kantelespelet. Högre kan knappast fantasien sträcka musikens trollmakt än därhän, att den väcker lif och glädje i all naturen, både hos människor och djur, skogens träd och jordens klippor, vatten och luft.

Men af ofvanstående utdrag lära vi bland annat äfven, huru kantele-instrumentet var sammansatt och handhades af sångaren. Vid beskrifningen på detta instrument skall jag återkomma till detta ämne. Af intresse skulle vara att få upplysning därom, huruvida sång och spel stundom kunde utöfvas samtidigt eller, med andra ord, om man plägade sjunga till spelet. Detta framgår icke tydligt af dikten. På ett par ställen heter det väl »spelade och sjöng», men dessa ställen äro ej fullt bevisande. Märkligt synes mig vara, att Kantelen icke finnes nämnd i de följande sångerna och icke häller i de föregående, då däremot sjungande och kvädande ofta omnämnas.

Med denna framställning af sångens och glädjens redskap afslutar jag ofvanstående små försök till teckning af kulturen hos Kalevala-sångernas folk. Oafsedt mytologien finnas väl åtskilliga andra vigtiga kulturfrågor, som bort beröras vid hvarje dylik granskning af Kalevala-sångerna. Men dels äro de, såsom t. ex. frågan om frieri- och giftermålsförhållanden, redan utförligt framstälda af Castrén och andra, dels ligga de alldeles utom det område, på hvilket jag här föresatt mig att ingå.

Men det återstår för mig ännu att söka kasta en kort återblick på de vunna resultaten för att pröfva, huruvida af dem kunna dragas några allmänna slutsatser rörande fornfinnarnas bildningsgrad på denna tid, äfvensom om vi kunna något så när bestämma, hvilken period af mänsklighetens utveckling denna tid egentligen tillhört. Men då det nu är frågan om tiden för Kalevala-sångernas upphof, visar det sig strax, att man måste göra skilnad mellan tvänne perioder, *en senare,* den nämligen, då dessa sånger diktades, *en äldre,* då de personligheter lefde och handlade och de händelser timade, hvilka legat till grund för diktens skildring. Mellan dem båda kan en ej obetydlig tidsrymd hafva förgått, under hvilken diktens ämnen fortlefde såsom berättelse, saga eller kanske till och med dess förinnan såsom religiös föreställning, på folkets läppar, genom traditionen. Att så är, framgår af sångernas innehåll och framställningssätt. Härom vittnar ock själfva begynnelserunan, där sångaren yttrar om sångerna:

»Dessa sångens ord, som tagits,
Dessa qväden, dem man hemtat
Från den gamle Wäinös bälte,
Ifrån Ilmarinens ässja,
Ifrån Kaukomielis svärdsudd,
Ifrån Joukahainens båge,
Ifrån Pohjas fjerran åkrar,
Och från Kalevalas moar».

Sångaren tillägger här följande vigtiga antydningar om dessa sångers ursprung:

»Dessa sjöng min fader fordom,
Då han slöjdade sitt yxskaft,
Dessa lärde mig min moder,
Under det hon vred sin slända,
Medan jag, ett barn, på golfvet
Tumlade vid hennes fötter
Klen och svag, ännu ett mjölkskägg,
Blott en dregelmun, helt liten.
Ord om Sampo då ej tröto,
Trolldomsformler ej om Louhi:
Sampo gammal blef i sagan,
Louhi omkom under trollord,
Wipunen förgicks vid sånger,
Under lekar Lemminkäinen».

Här säger ju oss sångaren själf, att han hämtat ämnena till sången från sägner, dem hans fader och moder berättat för honom, då han ännu var en liten pilt; och att dessa sägner redan stammade från förgångna tider. Därifrån härleder sig ock det öfvernaturliga, mytiska, magiska i dessa sånger. Men dessa myter och denna magi, hvarifrån härstamma de? Forskningen har lärt oss, att en del af dem, t. ex. de religiösa föreställningarna om Ukko och Jumala m. m., återfinnas hos andra finska stammar; om en del bland dem däremot, och just de som utgöra det egentliga ämnet för Kalevala-sångerna, nämligen sägnerna om Wäinämöinen, Ilmarinen och Lemminkäinen samt om Pohjolavärdinnan m. m., är det mig veterligen icke ådagalagdt, att de finnas i andra finska (och särskildt asiatisktfinska) folks tradition. De senare sägnerna hafva tvärt om antagligen tillkommit i en period, som infallit senare än den, då alla dessa stammar stodo i gemenskap med hvarandra, således efter deras söndring från hvarandra. Men nu har M. A. Castrén själf gifvit antydningar om ett möjligt gemensamt ursprung för dessa sägner och ett annat

folks myter. I sina mästerliga »Föreläsningar i finsk Mytologi»[1] afhandlar han i kapitlet om »heroerna» denna fråga. Sedan han bl. a. uppvisat de likheter, som förefinnas mellan den finska sångens Sampo-kvarn och den fornnordiska sagans kvarn Grotte, påpekar han de stora och märkliga öfverensstämmelser, som bjuda sig mellan den senare gudalärans Odin och finnarnas Wäinämöinen. Jag vill här ej närmare ingå på detta intressanta ämne, utan hänvisar till Castréns framställning. Men ej nog härmed! Äfven till Thor låter han oss ana en motsvarighet, nämligen i Ilmarinen o. s. v. Castrén säger väl, att han icke vill söka leda dessa tankar närmare i bevis, men att han dock ej kunnat undgå att beröra det märkliga ämnet. »Om nu», yttrar han till slut, »anförda åsigter ega sin riktighet, så inses lätt, att den finska gudasagan framter vissa beröringspunkter med den fornnordiska och germaniska öfverhufvud. Vi hafva här den märkvärdiga guda-trilogien, som består af Wäinämöinen, motsvarande *Odin*, Ilmarinen, som framter en öfverensstämmelse med *Thor*, och Lemminkäinen, som genom sitt djerfva och krigiska lynne kan jemföras med *Tyr*. Lemminkäinen erinrar för öfrigt genom sin död äfven om Balder, ty liksom denne af den blinde Höder blef ihjelskjuten med en mistelten, likaså dödades äfven Lempi-sonen af Pohjolas blinda herde med ett efter utseendet ganska oskyldigt vapen — 'ett tillslutet rör'. Samtliga dessa tre gudar kunna i allmänhet jemföras med Asarne, liksom å andra sidan Pohjolas invånare erbjuda mycken likhet med jättarne. För öfrigt erinrar Louhi, Pohjolas värdinna, både genom sitt namn och sin fiendtliga ställning till de öfriga Asarne, om Loke.»

Mig synes denna hänvisning på Kalevala-sångernas öfverensstämmelser med den fornnordiska (germaniska) gudasagan ega ett icke ringa intresse. Då vi nu vidare genom W. Thomsens språkliga forskningar inhämtat, att finnarna efter all sannolikhet redan under sin vistelse i Ryssland stått i förbindelse och beröring med gotiska stammar, så synes det mig ingalunda otroligt, att de äfven just under denna samma period upptagit bland sina egna sägner åtskilliga drag ur de gotiskt-germaniska grannarnas gudalära. Möjligt är väl ock, att denna påverkan af de germaniska myterna kunnat ske under en något senare tid, under finnarnas beröring med svenskar eller norrmän vid deras upprepade sammanträffande inom det nuvarande Finland och de närmast omgifvande trakterna. Måhända skall en fortsatt språk- och mytforskning kunna småningom närma sig sanningen äfven i denna intressanta fråga.

Att den finska traditionen sedan omskapat dessa delvis germaniska gudagestalter till närmare öfverensstämmelse med det finska skaplynnet är en naturlig följd af detta skaplynnes ursprunglighet och egendomlighet. De i finnarnas sägner upptagna mytiska personligheter blefvo därför småningom i traditionen helgjutna finska typer. Och när slutligen sångaren upptog dem i sången, när de uppträdde såsom ledande och handlande gestalter i Kalevala-epos, då buro de en så äkta finsk prägel, att finska folket i dem med rätta hälsade och vördade sina egna hjältar; de »voro kött af deras kött och blod af deras blod», de egde deras anda och karakterer. Och märkvärdigt nog kvarstå de än i dag såsom lefvande gestalter af äkta finsk karakter, oaktadt dikten tillägger dem åtskilliga öfvernaturliga, mytiska egenskaper och handlingar. På samma gång man således ännu tycker sig i några bland dem kunna spåra de gamla åsagudar, äro de dock så öfvervägande finska, att de till och med ur rent etnologisk synpunkt kunna tjäna som typer för sitt folk. Det är, såsom nämdt, troligt att traditionen småningom omdanat dem så, men det är framför alt säkert, att då slutligen Kalevalasångaren skildrade dem i sitt epos, när de togo form i den verkliga »folkdikten», dessa personligheter och deras handlingar närmast återgåfvo de människors åskådningssätt och den kultur, som då voro de rådande. Det är just detta, som jag här vill med särskildt eftertryck framhålla, emedan det för ofvan gjorda undersökning är af stor vigt. Kalevalasångerna gifva oss icke blott en framställning af gamla myter, af finsk gudalära och finska heros-typer; de gifva oss kanske ännu mera en skildring af det finska folkets skaplynne och lefnadssätt, af deras kulturutveckling i den tidsperiod, då dessa sånger diktades. Det är just därför de stå för oss så lifslefvande, dessa gestalter, så dramatiska dessa händelser, som dikten besjunger. Och det är just därför som de för den finska etnografien kunna ega ett stort intresse. De lära oss, dessa sånger, huru finnarna i denna aflägsna tid bygde och inredde sina boningar, huru de badade i sin badstu, huru de brände och sådde sin sved, huru de vallade sin boskap, huru de fiskade och jagade, huru de smidde sina vapen och sina redskap, huru de slöjdade och väfde, och huru de färdades kring i släde och i båt på friare- och röfvarefärder o. s. v. Jag är fullt öfvertygad om, att i den sammanställning häraf, jag ofvan sökt göra, mycket kommer att behöfva ändring, framför alt därför, att jag nödgats utföra den efter en redan af annan man gjord öfversättning. Den, som med aktgifvande på egendomligheterna i den finska etnografien, men tillika med noggran kännedom om sångernas eget språk, företager en dylik granskning, skall säkerligen komma vida längre än mig har lyckats. Han skall måhända ock förmå, att inom denna sångcykel uppdaga betydliga åtskilnader till tid och kanske äfven till rum. Språket kan ju möjligen gifva vid handen, att af dessa sånger somliga tagit fast form i en äldre, andra i en yngre tid; och då eger man naturligtvis äfven att särskilja de kulturantydningar, som dessa oliktidiga sånger innehålla. Ty att de icke alla stamma från en och samma period, därom vittnar ju, såsom redan ofvan framhållits, otvetydigt den femtionde sången med sitt uppenbarligen kristna tema. Redan M. A. Castrén har påpekat, att sannolikt frieririunorna ej äro från samma tid

[1] M. A. Castrén, Nordiska resor och forskningar. Tredje bandet. Helsingfors 1853.

som Sampo-runorna, utan de senare af yngre datum; och han framhåller äfven att i dem båda uppfattningen och skildringen af sångens personligheter skilja sig ganska mycket. Castrén framhöll, huru vigtig den ordning, som runsångarne själfva vid sina föredrag iakttaga, är för uppfattningen af sångernas sammanhang. »De flesta», säger han, »bland dem jag under mina vandringar i Olonetska och Archangelska Guvernementerna varit i tillfälle att höra, sjunga runorna om Sampo i ett sammanhang. Wäinämöinens, Ilmarinens och Lemminkäinens Pohjola-färder betrakta de åter såsom skilda cykler. Men då Pohjas fagra mö var målet för dessa färder, så kunna äfven dessa cykler betraktas såsom ett inom sig slutet helt.» I den inledning han lämnat till sin öfversättning af Kalevaladikten, indelar han ock den samma »till vinnande af redighet» i flera smärre cykler. Det är emellertid mer än sannolikt att, såsom redan för länge sedan Lönnrot antagit, Kalevalasångerna, liksom andra folk-epos, ej tagit form genom en enda sångares skaldegåfva, utan att de småningom vuxit till från flera upphof, fastän de på folkets läppar och såsom de slutligen kommit till oss genom traditionen erhållit en mera helgjuten gestalt. Tyvärr kvarstå de nämligen för oss icke mera i all sin ursprunglighet. Under tidernas och generationernas lopp hafva små ändringar och små tillägg tyst och oförmärkt insmugit sig i dem. Det är ock härpå som redan Lönnrot fäst uppmärksamheten. Vi hafva ofvan sett tämligen otvetydiga bevis härpå i sådana ord som »Jordans» vågor och benämningen »kamelen» m. m. Emellertid kan man ej annat än undra öfver, att så få dylika inflickningar innästlat sig. Det vittnar i hög grad om styrkan i det finska folkets »konservativa» skaplynne. Detta folk har städse endast ogärna och med stor motståndskraft i sig upptagit främmande inflytanden. Trots kristna lärans införande i folket redan för åtskilliga århundraden sedan, hafva endast helt få ställen i Kalevalasångerna mottagit intryck däraf; och denna lära har alls icke inverkat på det hela, på karakteren och åskådningssättet i dessa sånger. De hafva bevarat sin förkristna, hedniskt-finska prägel i all dess utvecklade gestalt. Det är där ännu Ukko och Jumala, som råda öfver himmel och jord. Det är Tuoni, som herskar i underjorden. Skogen och vattnet och luften hafva sina gamla finska gudomligheter, hvilka, om än i lägre grad, med Ukko och Jumala deltaga uti ledandet och ingreppen i människornas — äfven heroernas — öden. Utan all fråga föreligger därför här en äkta hednisk period. Nu infördes ju kristna läran i Finland västerifrån genom svenskarna småningom, men hufvudsakligen i 12:te, 13:de och 14:de århundradena. Antydningar hafva väl erhållits om, att från rysk sida den kristna (grekiska) läran genom missionärer redan förut något påverkat finnarna i öster; men säkerligen inträffade detta dock ej synnerligen långt förut. Innan kristendomen hann tränga bort till Kalevalasångernas hembygder — Karelen — dröjde det ganska länge. Af alt kunna vi draga den slutsats, att dessa sånger ej kunna hafva diktats senare än under 1300-talet, sannolikt redan dess förinnan. Om vi således fått *en* gräns för dem och därmed för den kultur de skildrat, återstår för oss att söka fastställa deras första möjliga tidpunkt. Sångerna själfva gifva oss därför några hållpunkter af värde.

Såsom ofvan är visadt, brukade Kalevalas fornfinnar till dryck, utom det af honing beredda *mjödet*, äfven *spisöl* och *öl*. Att spisölet i något hänseende skilde sig från ölet, synes däraf, att det ansågs såsom sämre. Till *ölet* åter användes *humle*. Det tyckes framgå af sångerna själfva, att man ursprungligen icke känt denna vigtiga tillsats. Sannolikt användes, liksom fordom i Sverge, andra örter t. ex. Achillea millefolium till att bittergöra ölet; antagligt är, att det just var sådant öl, som fick namn af spisöl. Skildringen af humlens införande vid ölberedningen ger tydligen vid handen, att denna ört var en nykomling, och att den samma först visat sig i Kalevala; senare infördes den dock äfven i Pohjola. Om man nu vidare ser efter, hvad kulturhistorien känner om humlens användande i ölberedning, finner man i allmänhet den uppgift, att den först omkring år 1000 synes hafva blifvit därtill allmännare brukad, och detta i mellersta eller södra Tyskland. En något närmare upplysning därom erhåller man dock af Hehn.[1] Först i början af 9:de århundradet omtalas den under namn af *humolo, humelo, umlo* eller *fumlo* i Irminos, abbotens af S:t Germain-des-Prés, Polyptychon; och på Ludwig den Tyskes tid, i midten och senare hälften af 9:de århundradet, nämnas icke sällan humlegårdar uti stiftet Freisingens urkunder, hvaraf således framgår, att denna odling då redan kommit i bruk i denna nordtyska bygd. Under de följande århundradena blef humleodlingen alt mera allmän i Tyskland. Äfven i trakter med slavisk landbefolkning, ss. Schlesien, Brandenburg, Meklenburg, var den allmänt införd; emellertid finnes humleodling omtalad i Schlesien först år 1224. Genom tillsats af detta bittra arom blef ölet varaktigare, kunde föras längre väg och utgöra föremål för export och handel. Flandern och Nordtyskland blefvo ock därefter berömda för sitt öl. Från Tyskland synes humlen blifvit förd öfver till den skandinaviska norden. Detta kunde icke gärna hafva inträffat förr än ungefär vid tiden för kristendomens införande, eller snarare något senare. »I Norge och Sverige», säger Worm Müller[2], »kom Humlen meget tidligere til Ære end i England, dog synes man icke at have anvendt samme för i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, altsaa först til en Tid, da den begyndte at blive Exportartikel fra Tyskland». Dock synes icke otroligt, att Skandinaviens folk något tidigare lärt känna humlens bruk, t. ex. omkring år 1000, tiden för kristendomens införande. Hvad finnarna vidkommer, är det möjligt, att de icke fått humlen förr än svenskarna, och att äfven de erhållit den från Tyskland, med hvilket land

[1] Victor Hehn, Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Uebergang aus Asien etc. Dritte Auflage. Berlin 1877.

[2] *Naturen*, ett illustr. Maanedsskrift, Juli 1878.

de äfven för andra varors (salt m. m.) skuld redan synas hafva stått i handelsförbindelse. Då skulle vi, om humlesången eger samma ålder som de öfriga sångerna, och, så vidt vi kunna förstå, hör den sannolikt till ungefär samma period, för Kalevala ega en första tidsgräns af omkring år 1000 eller möjligen något tidigare. Väl har det af Linné uppgifvits, att humlen stammat från det inre af Ryssland och därifrån förts genom folkvandringen till det västliga Europa. Men om ock bruket af humlen utgått från slaverna och från dem utbredt sig till germanerna, så synes det af flera skäl sannolikare, att finnarna fått växten och dess namn (finsk: humala) från det senare folket än från det förra (sl. chmeli). Språkforskarne påpeka för öfrigt likheten i humlens benämning hos de olika folken, och Ahlqvist anser ordet, såsom ofvan nämdt, vara ett af de få för de turanska och ariska språkstammarna gemensamma. Huru därmed än må förhålla sig, så är det tydligt, att äfven om finnarna fått kännedom om humlens användande vid ölberedning från slaverna, detta icke kan hafva inträffat långt innan den samma blifvit känd af tyskarna och de i Tyskland bosatta slaver. På grund häraf kunna vi icke gärna tänka oss humlens odling och användning i Finland möjlig före det 8:de århundradet. Jag utsätter därför denna tidsperiod såsom den allra tidigaste gränsen för humlesångens diktande. Härmed skulle man således äfven fått en tidsgräns för Kalevala-sångerna, åtminstone för de delar af dem, som tillhöra samma tidsperiod som humlesången. Att icke alla dessa sångers första tidsgräns därmed är gifven, framgår af den nämnda omständigheten, att humlen i sångerna uppträder såsom en nykomling till finnarnas kultur. Så länge icke något närmare i denna fråga kan uppvisas, tror jag, att om man ytterligare tillägger tre århundraden såsom tillkomsttid för Kalevalasångerna, man skall komma sanningen nära. I alla händelser hafva vi ju för oss en fullt utvecklad järnålder. Tyvärr kan icke Kalevaladikten själf gifva oss någon vink, om hvilken del af järnåldern här föreligger. Emellertid skulle vi hafva fått ett slags begränsning för dessa sångers tillkomstperiod. Mellan det (5—) 8:de och 14:de århundradet torde altså dessa sånger hafva tagit den form, i hvilken de sedan — då och då något ändrade — sjungits ned till vårt århundrade. Af intresse är att se, att andra kommit till ungefärligen öfverensstämmande slutsats. Så säger R. Tengström[1], att Kalevala diktats före kristendomens införande, »således åtminstone före fjortonde seklet, då Karelarne döptes». Om vidare dessa sånger altjämt endast funnits hos Karelarne, »kunde man bestämma den andra tidsgränsen till sednare än femte eller sjette århundradet, då denna stam anses hafva anländt till sina nuvarande boningsplatser». Tengström påpekar emellertid, att i den estländska paralleldikten till Kalevala många föreställningar äro öfverensstämmande med den senares, hvarför man måste antaga, att de förefunnits hos både de tavastländska och karelska stammarna, innan de skildes åt.

Om vi sålunda skulle hafva fått en period bestämd för Kalevaladikten, så hafva vi ock därmed fått en period för den *kultur,* som ur denna dikt kan uppletas; och detta är just hvad vi sökte. Den kultur, som nyss härofvan skildrats, är antagligen den, som tillhörde *fornfinnarna under perioden före kristendomens införande, ungefärligen mellan* (5—) *8:de och 14:de århundradet.* Och därmed öfverensstämmer äfven den allmänna föreställning, man måste göra sig om finnarnas kultur under denna period. Den är nämligen i åtskilliga delar så lik deras germaniska grannars, denna tids skandinaviska folks, att den med vissa ändringar rörande rent finska drag skulle kunna gälla äfven för dem. Hos skandinaverna voro ju ock gårdar och boningshus, badstugor och bodar, näringsfång, lefnadssätt och redskap af väsentligen lika beskaffenhet. Men nu har, såsom i föregående kapitel är återgifvet, Ahlqvist af kulturordens art sökt visa, att finnarnas kultur till stor del stammat från de germaniska grannarnas. Märkligt nog är detta förnämligast just den odling, af hvilken vi här ofvan erhållit en ganska omfattande bild ur Kalevalasångerna. Häraf framgår, att den kultur, som fornfinnarna egde *under perioden närmast före kristendomens införande,* icke blott väsentligen öfverensstämde med, utan äfven härstammade från de germaniska grannarnas; jag lämnar för öfrigt därhän, huru mycket däraf som inkommit genom beröring med skandinaverna eller med germaniska stammar inuti Ryssland.

Det skulle måhända hafva varit af intresse, att i enskildheter här jämföra den kulturbild, som Kalevala skänkt oss, med den som Ahlqvist ur kulturorden visat vara från germaner lånad — således t. ex. angående husdjuren, fåret, geten, katten o. s. v. — men detta skulle föra mig för långt från min ursprungliga plan, och jag tillåter mig därför att hänvisa till framställningen i nästföregående kapitel. I det följande skall för öfrigt en och annan af dessa frågor ånyo blifva föremål för behandling.

---

[1] Fosterländskt Album. Utgifvet af H. Kellgren, R. Tengström och K. Tigerstedt. I. Helsingfors 1845.

4. Om de upplysningar de etnografiska föremålen lämna till kännedomen om finnarnas gamla kultur.

Bland alla de olika etnografiska föremål, som kunna bidraga till uppfattningen af finnarnas forna kulturförhållanden, har jag af flera skäl ansett mig böra inskränka mig till skildringen af några, åt hvilkas studium jag egnat ett särskildt intresse.

Innan jag öfvergår till framställningen af dem, synes det mig lämpligt att yttra några ord om naturens beskaffenhet i det land, där det i fråga varande folket left och utvecklat sig. Då det emellertid ännu icke är möjligt att annat än tillnärmelsevis angifva de trakter, där de finska stammarna uppehöllo sig före ankomsten till trakterna af Ladoga och Östersjön, återstår det blott att taga i betraktande naturen i deras senare hemland. Hvad som här yttras därom, kan i allmänhet gälla för detta i dess helhet. Det land, till hvilket de invandrade finnarna kommo, var ett skogsland, genomkorsadt af sandåsar och bärgshöjder med mellan dem liggande dalsänkningar, som voro fylda af större och mindre sjöar i otalig mängd. Man har kallat hela detta land en skärgård, och det är i sanning en ganska träffande bild. Detta sjö- och skogsland var vid finnarnas ankomst säkerligen endast i mindre sträckor uppröjdt och bebygdt; och utan tvifvel gingo därefter åtskilliga århundraden förbi, innan de väldiga furuskogarna glesnade och gåfvo rum för några vidsträktare fält och odlade bygder. Men om också denna skogsrödjning alt mer och mer egde rum, och sålunda landets utseende under tidernas lopp i åtskilliga hänseenden undergått förändringar, så passar likväl i så mycket dess nuvarande beskaffenhet in därpå, att en skildring af den senare äfven i allmänhet återgifver dess forntida natur.

Nu för tiden kan man med Ludvig Runeberg[1] inom Finland särskilja en natur i det jämna, odlade och rikare kustlandet med sin skärgård af tallbevuxna klippöar och en annan natur i upplandstrakterna med sina höjder, sina ödsliga träsk och sina moar, till hvilkas innersta ingen stig leder. I fordom timma, innan odlingen utbredt sig, var dock säkerligen skilnaden på långt när icke så stor som i senare tider; och därför torde den skildring, som Finlands nyssnämnde store skald gifver af denna upplandsnatur i en af de norrut belägna inländska socknarna, Saarijärvi, mycket väl kunna gälla för de näjder af landet, där de finska stammarna i forntiden slogo sig ned efter sin invandring. »Ingenting kan imponera mäktigare på sinnet än djupet af de omätliga ödeskogarna. Man vandrar i dem som på bottnen af ett haf i en oafbruten enformig stillhet och hör blott högt öfver sitt hufvud vinden i granarnas toppar eller de skyhöga furornas kronor. Då och då anträffas, lik en nedgång till underjorden, en skogssjö, till hvars brådstupande, trädbevuxna bädd ingen vindfläkt irrat, och hvars yta aldrig krusats af annat än abbortroppens lek eller den ensam jagande lommens simning. En himmel hvälfver sig djupt under ens fötter, lugnare, än den der uppe synes, och som vid ingången till evigheten tycker man sig vara omgifven af gudar och andar, hvilkas gestalter man med ögat söker, och hvilkas hviskningar örat hvarje stund väntar att få uppfånga. — Åt ett annat håll hör man ljudet af en skogsbäck. Man går ditåt, man tycker sig vara helt nära och ser dock intet annat än den ljungbevuxna sandmon och stam vid stam af de furor, den bär, tills på ett käppkasts afstånd den motsatta stranden börjar röja topparna af sina björkar. Först då, när man nått randen af mon, ser man en skymt af den glittrande böljan mellan löfven, och fattar man, för att betrygga sitt nedstigande, med sin högra hand roten af en björk, så kan man med den venstra stödja sig på de öfversta grenarne af en annan. Har man nått bäcken, så ser man öfver sig ett blott några få famnar bredt bälte af himlen, och på båda sidor har man en ogenomskådlig väfnad af löf och stammar. Hinner man efter långa vandringar mellan enformiga träd på heden omsider dess gräns, så framstå såsom genom en förtrollning i en tafla af den största vexling och omfattning för ens öga träsk vid träsk, med löfrika holmar och uddar, strömdrag, fält och kullar. Förvånande äro de skiftande massor af ljus och mörker, man med en enda blick kan omfatta, från de nästan svarta granarna i den sumpiga dälden till tallskogen, som vidtager ofvanom den, och björkarna, som i en krans omgifva foten och sidorna af det öfverst uppstigande berget. En ännu större skönhet får allt detta, då solskenet en sommardag, brutet af molnen, i ständiga nyanser spelar deröfver».

Denna natur, anslående redan genom sin ständiga växling mellan sjöar och skogsland, är dock till sitt skaplynne framför alt lugn och allvarlig. »Naturen här», säger en annan finsk författare, vid fråga om dess återverkan på folkets poesi, »älskar mera sammanhang än skarpa motsattser, och visar sina skönheter mera i vidsträckta, färgrika taflor än i enskilda storartade bilder. Låtom oss», säger han vidare, »tillsammans med de unga vännerna i Hanna bestiga den sandiga kullen på hvars topp: höjde sig furor mot skyn, halfbrända med glesnade kronor;

[1] Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken. Helsingfors Morgonblad 1832. — Samlade skrifter, band 6, II. Stockholm 1870.

låtom oss härifrån vid midsommarsolens nedgång kasta en blick öfver nejden under våra fötter:

En ändlös
Tafla af skogar och vatten och fält utbreddes för ögat,
Klädda i skimmer ännu af aftonens mattade purpur.

Sådana taflor möta i Finland vandrarn vid hvarje steg, sådana är det äfven som Finnen mest älskar och som djupast återspeglat sig i hans själ. Väl äger den Finska naturen äfven en annan sida, mindre leende, och mera hög, kraftfull och storartad, mera danad att väcka en djup och känslorik själsstämning; men utan att förneka denna naturs *allmänna* tycke. Äfven denna sida imponerar hufvudsakligen genom sin lugna värdighet och sin oändliga stumhet; talar till oss i omätliga ödemarker och skogar mera, än i branta berg, svindlande höjder eller dånande vattenfall»[1].

Men om ock dessa antydningar angifva den finska naturens allmänna tycke, så finnas dock i densamma äfven utströdda många enstaka pärlor af äkta »romantisk» halt, såväl skiftande och leende utsigter som stupande branter, brusande forsar och skummande vattenfall. Jag har haft lyckan att se och beundra åtskilliga af dessa undersköna näjder och tillåter mig att ur en föregående reseskildring[2] anföra ett utdrag, som berör några af denna naturs förnämligare skönheter. »Och den är också värd att älskas, denna Finlands mångbesjungna natur. Se den en morgonstund från den beryktade Kangasalaåsen, då dimman lyfter sitt hvita dok och afslöjar för dig dessa talrika sjöar bland ljusgröna ängar och mörka skogsband, eller betrakta den än hällre från den underbara, halfmilslånga Pungaharjuåsen, utmed hvars rygg landsvägen smyger sig fram — åt båda sidor, ofta ej mer än ett stenkast, skild från den dunkla

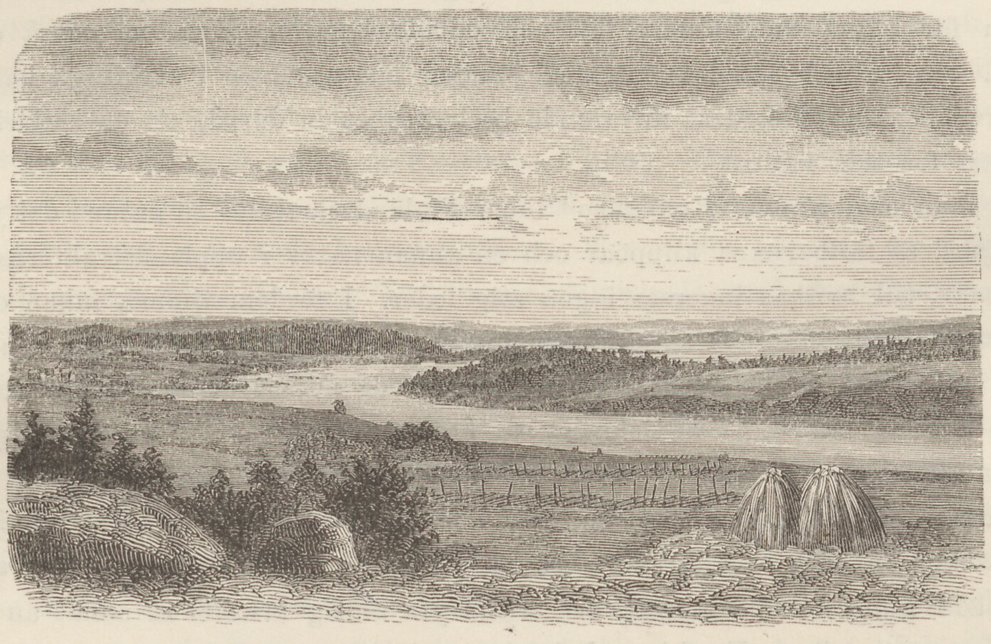

Bild 1. Landskapsparti från Korpilaks. Efter fotografi.

vågen, i hvilken majestätiska furor och behagfulla björkar spegla sina kronor. Mellan deras stammar öppna sig snart sagdt för hvarje steg du tager, nya växlande utsigter af en ståtlig, stämningsfull, än högtidligt allvarsam, än lekfullt sprittande natur, skänkande dig nära nog inom en half mils trånga gräns en profkarta på Finlands naturskönheter. Eller se dessa näjder från den höga Pohjobacken vid Kuopio en aftonstund, då solen med sin sista glöd spränger mörka vattentyngda moln och med majestätiskt sken kastar sitt guld på de aflägsna bärgen och på Kallavesis vattenspegel, bland dessa hundratals granbevuxna små öar, likt mörkgröna kransar nyckfullt utkastade på vågen. Eller se denna natur hvar som hälst under en ljus midsommarnattshimmel: öfver alt sjöar, ängar, dalar och skogklädda höjder i ständigt växlande fägring och med ständigt nya toner. Stundom får du skåda detta egendomliga brunröda sken från den nyss nedgångna solen i västern spegla sig i sjöarna i underfull färgprakt och från solens läger uppstiga en krona af radierande matta strålar, som spela likt norrskensflammor; på vattenspegeln ligga asur- och mörkblå, klara bälten, där och hvar afbrytande det från himlen reflekterade brunröda skenet; uddarna och öarna med sin dunkla, grönsvarta färg kontrastera ypperligt mot himlen och vågen; luften är lugn och mild; trastarna sända till den flydda dagen sina afskedstoner. Du gripes oaflåtligt af stämningen! — Natten viker och skenet mattas alt mer, men rödt blir bältet i nordväst, för att snart öfvergå i morgonrodnadens liffulla rosenskimmer».

Bild 1 återger ett landskapsparti från Korpilaks; den kan gifva en god föreställning om finsk natur, sådan den visar sig för vandraren i mellersta och södra Finland. Bild 2 utgör ett parti från höjden af Pungaharjuåsen och ger en bild af en finsk skogsinteriör.

[1] R. Tengström: Fosterländskt album, utgifvet af H. Kellgren, R. Tengström och K. Tigerstedt, I, Helsingfors 1845.
[2] G. Retzius, Från Finlands bygder. Ny Illustr. Tidning 1875. Äfven i särskildt aftryck.

»Men Finlands natur har ock andra, kanske ännu mer storartade skådespel att bjuda på. Se detta ståtliga, nära sextio fot höga Kyröfors (bild 3), hvars skönhet dock under senare tid blifvit något störd af människohanden genom anläggningen af vattenverk vid dess klippbräddar. Se på Nokiafors, som rullar sitt hvita skum mellan yppigt skogklädda stränder. Eller dröj om våren en stund nere i dalen vid Tuovilanlaks, sedan du på en slingrande stig och gripande tag i trädrötter och grenar stigit ned utför den branta bärgväggen till bottnen af denna trånga och djupa, vildt romantiska klyfta, hvars väggar trots sin stupande beskaffenhet äro öfverklädda af gran och björk, som likt klättrande getter smidigt tagit fasta på hvarje den minsta skrefva. Djupt ur klyftans botten skjuta väldiga granstammar upp mot himlen; men de nå på långt när icke dalens öppning. Därunder slingrar i bizarra ringar ett forsande vatten bland de yppigaste små ljusgröna lundar af Struthiopteris och andra ormbunkar, stänkande på dem sina pärlor af klaraste kristall. Uppe i klyftans himmelstak, i det smala blå, segla hvita moln, mellan hvilka solstrålar titta fram, liksom lekande kurra gömma. Men vänd dig nu om mot det håll, hvarifrån det underliga sorlet kommer, och du får se Korkiakoskis hvitskummande fors kasta sig hufvudstupa utför den mer än 100 fot höga branten tätt framför dig, och det är just han som sedan kristallklar smyger sig slingrande fram under ormbunkarna. Här bjuder färgen sig nästan såsom af sig själf åt penseln, tonen åt cittran. Sätt dig ned här på klippans kant och dröm; stämningen är helgjuten, ingenting skall störa din hänryckning».

Bild 2. Skogs-interiör från Pungaharjuåsen. Efter fotografi.

Men bland dessa små ögonkast på finsk natur må vi icke glömma det verldsberyktade Imatra vattenfall (bild 4), der Saimen kastar sin väldiga vattenmassa ut emot hafvet. Man har t. o. m. velat räkna det till verldens underverk; i alla händelser är det den finska naturens stoltaste prydnad.

Bild 3. Kyröfors i Tavastkyro socken. Efter fotografi.

Vi skulle ännu länge kunna fortsätta denna samling af finska vyer, vare sig utmed Ruovesis eller Saimens stränder, bland Karelens bärg eller på Ladogas oroliga våg. Men hvad vi sett kan vara nog för att fatta den tjusningskraft, med hvilken Finland bundit sitt folks hjärtan så fast och troget, att detta ej vill utbyta sin fattigdom hemma mot guldet i andra länder.

Bild 4. Imatra vattenfall i Viborgs län.

Men om nu ock denna än ödsliga, dystra och enformiga, än stundom leende och romantiska natur med mäktiga drag och i flera riktningar gjort intryck på det finska lynnet, på folkkarakteren och folkpoesien, så har den dock äfven i andra hänseenden än de rent psykiska inverkat på detta folks öden. Af landets beskaffenhet är folkets lefnadssätt i väsentlig grad beroende, ty folket måste rätta sig efter de källor till näringsfång, på hvilka landet har att bjuda. Att de gamla finnarna i första rummet skulle vara jägare och fiskare, framgår af Finlands rikedom på skogar och sjöar. Utan tvifvel hade de redan i de länder, där de förut haft sina hemvist, idkat samma näringsfång, men i det nya landet utvecklades antagligen ännu mer deras skicklighet i dessa idrotter. Den kultur, de i öfrigt medfört från sitt forna område, mottog nya intryck från nya grannfolk; och det torde blifva en svår uppgift att af annat än låneorden säkert skilja den äldsta, rent finska kulturståndpunkten från dessa nyare påverkningar af andra folks kultur.

Hvad jag i detta hänseende sökt eftersträfva har varit att uppspåra de drag af äkta finsk karakter, som ännu kunde finnas kvar i form af etnografiska föremål. Därnäst vore det af stor vigt att påvisa de bruk och föremål som fornfinnarna mottagit af germaniska grannfolk, och särskildt sådana, som härrört från beröring med goter i Ryssland och med skandinaver vid Östersjön. För detta senare ändamål fordras dock ett långt förarbete, en utredning af de gotiska och fornskandinaviska folkens etnografi. För de skandinaviska ega vi hopp om att genom Artur Hazelius' utmärkta samlingar inom ej alt för lång tid erhålla en sådan utredning. Då därtill finnarne själfva nu med det dem karakteristiska allvar egnat sig åt studiet af den finska etnografien, torde det icke dröja så länge, innan äfven denna intressanta fråga får sin belysning. — Jag skall här inskränka mig till att lämna några bidrag till kännedomen af den finska etnografien, särskildt hvad angår boningsformerna och några andra föremål af intresse.

Bild 5. Finsk Kota å en bondgård i Pihtipudas. Efter fotografi.

Det synes mig lämpligast att börja med skildrandet af spåren efter den äkta finska kulturen. Tyvärr äro de endast få, men därför ock så mycket märkligare. Bland dem torde kotan intaga det främsta rummet.

I nordöstra delarna af Tavastland och stundom äfven i Karelen anträffade vi under vår meranämnda finska resa invid åtskilliga gårdar ett slags primitiva byggnader, som väkte vår synnerliga uppmärksamhet. De kallades af finnarna själfva »kota» och funnos både å torftigare och å mera välmående bondgårdar; de lågo i närheten af det egentliga boningshuset, vanligen ett eller högst ett par hundra fot från detsamma, ofta tätt invid badstun eller fähuset. De voro uppförda af spjälar; dessa vanligen 10—20 centimeter tjocka och 4—6 meter långa spjälar voro tillverkade genom längsklyfning af smala stammar (tallar eller, oftare, granar) i tre till fyra delar; grenarna voro afhuggna invid deras afgångsställen, men barken vanligen kvarsittande. Dessa spjälar voro stälda mot hvarandra, i en cirkel af 2.5—4 meters diameter samt med nedre ändarna något nedstuckna i marken. Deras öfre ändar åter voro sänkta inåt mot hvarandra, delvis upptill något korsande hvarann. Tillsammans bildade sålunda dessa spjälar en byggnad i form af en kägla eller kon, hvars höjd var inemot en half gång större än genomskärningen vid basen. Vid konens topp voro spjälarna å ena sidan något skilda från hvarann, så att ett tillräckligt hål var lämnadt till rökfång. Nedtill var äfven vid ena sidan en större öppning i spjälväggen afsedd till ingång; för denna senare fans stundom en lös dörr af spjälar. Byggnadens vägg bestod sålunda vanligen af blott ett lager af spjälar, hvilka här och där mellan sig lämnade smala öppna springor; i andra fall såg man dessa springor tätade medels utvändigt pålagdt och instoppadt ris och mossa. I ännu andra fall hade man tätat springorna genom att utvändigt lägga ytterligare ett lager af kortare spjälar. Det framgår häraf, att kotorna än voro mera lösligt, än åter mera omsorgs-

fullt bygda. Då man genom dörröppningen inträdde i en dylik kota, befann man sig i ett rum af konisk form, med blotta marken till golf och med ljus infallande dels från dörröppningen, dels från rökhålet och stundom genom väggens smala springor, hvilka senare på grund af själfva konstruktionen naturligtvis voro bredast nedtill. Det lyckades mig att med stora mödor erhålla en fotografi af en sådan kota, och jag lämnar här en bild däraf i träsnitt (bild 5). Invändigt voro väggarna vanligen nedrökta och sotiga. Kotorna användas nämligen såsom kokhus. Ungefär midt i kotans höjd anträffades därför alltid en trästång fäst tvärs öfver; denna stång tjänade såsom upphängningsmedel för kokkärlet; vid tvärstångens midt var nämligen fäst en hänginrättning, och vid dess undre ända hängde grytan eller kitteln. (Bild 6 återger en finsk kota i genomskärning). Grytkroken var stundom af järn, oftare af trä (enträ), men af ungefär samma konstruktion och längd. Jag meddelar här en bild (bild 7) af en sådan hängkrok af trä; däraf synes, att den består af tvänne käppar, hvardera försedd med en krokig grenstump i ena ändan; de båda käpparna ligga invid hvarandra och sammanhållas af tvänne vidjeringar, hvilka äro dragna genom hvar sin, mot själfva kroken motsatta ända af käpparna, omfattande den andra käppen. I den ena af dessa käppar äro skurna en rad af djupa skåror eller hugg. Hela denna konstruktion afser att kunna förlänga eller förkorta afståndet mellan hänginrättningens båda ändar och dymedels äfven att kunna höja och sänka själfva grytan. Den öfre längre kroken hänges öfver kotans tvärstång, i den undre mindre åter hänges själfva grytan; å den i bilden 7 aftecknade hänginrättningen är afståndet mellan ändkrokarna det minsta här möjliga, men flyttar man den undre vidjeringen till ett öfre hak, förlänges detta afstånd och i samma mån kommer en däri upphängd gryta att sänkas. Dessa hänginrättningar voro vanligen, då de en tid användts, nedsotade och svarta. Grytan eller kitteln var af järn, tung och af ganska groft arbete, af halfsferisk form eller ofta två tredjedelar af en sfer, sålunda med rundad botten; upptill hade den en halfring af järn, med hvilken den upphängdes vid kroken. Dessa simplare kittlar tillverkades ännu af landsbygdens egna smeder. Kitteln hängde öfver en mycket primitiv eldstad, som utgjordes allenast af några kullerstenar, liggande i hög å markgolfvet i midten af kotan; här såg man den rykande elden från några å kullerstenarna liggande vedbränder stiga upp mot den strax ofvanför hängande grytan samt sedan sända sin rök hvirflande upp mot rökfånget och genom dess hål ut i rymden. Så, som nu är skildradt, voro de kotor inrättade, hvilka jag och mina reskamrater voro i tillfälle att se under vår resa i Finland. De begagnades nu för tiden såsom ett slags extra kök; deras bruk uppgafs egentligen vara inskränkt till sommartid, om vintern lära de föga användas. Man kokade här hufvudsakligen vatten för klädtvätt och dylika behof, men äfven stundom gröt, potatis m. m. Emellertid bör jag nämna att icke alla kotor, som vi sågo, hade ofvannämnda storlek. Stundom, synnerligen i Karelen, sågo vi äfven sådana af mindre dimensioner, om än i öfrigt lika bygda; dessa senare användes blott för tvätt af kläder och träkärl m. m.

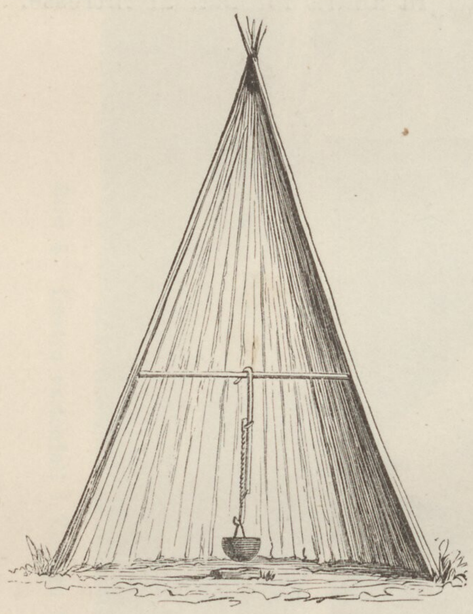

Bild 6. Finsk kota i genomskärning.

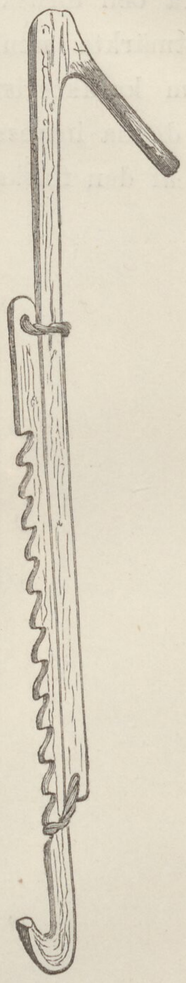

Bild 7. Grytkrok af trä ur en finsk kota i Pielavesi. Afbildad i $^1/_{10}$ af nat. storlek. Efter fotografi.

Denna nu skildrade konstlösa byggnadsform visar sig, såsom ofvan antydt, vid närmare efterforskning utgöra en af resterna från finnarnas äldsta kulturperioder. Ahlqvist har ock med sin skarpa blick för egendomligheterna i finnarnas forntidsskick lagt märke till denna intressanta lämning och gifvit en utredning af dess utveckling och samband med andra finska folkstammars bostäder. Han yttrar härom[1]: »Den som rest i de nordöstra delarna af vårt land har icke kunnat undgå att bland der förekommande egendomliga byggnader fästa sin uppmärksamhet vid en mindre sådan, som saknas hvarken i ett torp eller på ett välbyggdt bondhemman. Denna byggnad, som be-

[1] Aug. Ahlqvist, De vestfinska språkens kulturord. Helsingfors 1871 s. 92 ff.

finner sig på något afstånd från de öfriga husen och vanligen i närheten af badstugan, är till sin gestalt kägelformig, uppförd af skalade gran- eller tallstänger, som äro 8 till 12 alnar långa och i tjockändan ungefär ett qvarter eller mindre tjocka. De smalare ändorna luta upptill mot hvarandra, äro på något sätt sammanbundna och så ställda, att ett litet hål öfverst är öppet såsom rökfång. Under detta hål och således i den cirkelrunda byggnadens medelpunkt är eldstaden, bestående vanligen af några lösa flata stenar, på och mellan hvilka eldbränderna ligga, medan en gryta eller kittel hänger öfver elden i ett grythänge, f. *haahlat,* som har sitt fäste på en tvärstång högre upp. På sidan finnes en ingång, som vanligen är försedd med en lätt dörr af tunna bräder. Denna byggnad, som i vårt lands svenska språk kallas *kölna* och på Finska *kota,* begagnas numera blott till kok- och tvätthus, helst under den blidare årstiden och vid sådana tillfällen, då man af en eller annan anledning ej vill göra upp eld i spisen af boningsstugan.

Detta är imellertid den äldsta art af boning, hvari våra förfäder sökte skydd emot köld och oväder, såsom äfven ett finskt ordspråk intygar, sägande:

Bland fångstredskap äldst är buken,
Grytan är det äldsta käril,
Kota är den äldsta boning,

Uppfinningen af en så anspråkslös boning var lätt gjord: sannolikt stödde man först de trän, hvaraf dess vägg skulle bestå, mot någon växande trädstam, hvarpå Joukahainen troligen syftar, då han säger (Kal. 3: 207 ff.):

Våta tufvan är äldst bland marker,
Videt är det första trädslag,
Furans rot den första boning,

och hvilket äfven antydes i det bekanta vackra ordspråket:

Lyssna till den granens susning,
Vid hvars rot ditt bo är fästadt,

och först sednare begynte man uppföra boningen fristående. Utan tvifvel skulle en sådan boning varit om vintern omöjlig att bebo, i fall man ej gjort väggen tätare genom att utanpå öfverdraga den med täcken af skinn eller filt och att dessutom nedtill förse den med en hög vall af snö. Inuti var hyddans botten — något golf hade den ej — fylld med hö, hvilket, likasom de invid väggen stående låga och divanartade ställningar, som på en gång företrädde bänkar och bord, var rikligen täckt med renskinn eller björnhudar och sålunda kring elden erbjöd ett mjukt och varmt läger att hvila på. Till sommaren flyttade man, äfven om boningsplatsen förblef densamma, i en större, svalare och luftigare kota, uppförd af glesare resverk, som öfverdrogs med näfver och hvari man mindre plågades af ohyra samt hade mera utrymme än i vinter-kotan att medelst rökning — saltet var sällsynt — konservera den fisk, som ej förtärdes på stället. Men då boningsplatsen för vintern valdes med afseende å jagten uppe i skogen, och näringsfånget om sommaren åter nödgade att uppsöka sjöarna och floderna, drog man efter vårens ankomst vanligen till ett fiskläge vid dessa och uppslog näfver-kotorna här. Fiskelägena voro, allt efter deras fiskrikhet, gemensamma för flera eller färre familjer; hvaremot vinter-kotorna stodo i skogarne enstaka, emedan hvarje familj behöfde ett stort jagtområde kring sig. Omedelbart bakom kotan vidtog urskogen. Framför dess ingång, som för solvärmens skull och undan den kalla vinden från norr alltid var på södra sidan — hvaraf söderns finska namn *etelä* af *esi* (stam *ete*) det framtill belägna —, var en öppen plats, bevuxen med en nässelart, af hvars tågor man gjorde tråd. På sidorna stodo några små visthus, f. *aitta,* uppförda på höga stolpar, för att det derinom förvarade, bestående af torkadt kött, torr fisk och skinn, skulle vara oåtkomligt för både stora och små rofdjur.

Att denna art af boningar före jordbrukets uppkomst bland dem var allmän hos de finska folken, dertill kan man sluta bland annat af den omständigheten, att den, sådan den nu beskrifvits, förekommer hos dessa folk ytterst i vester (Lapparne) och ytterst i öster (Ostjakerna) och att en så betydlig qvarlefva som den finska kotan deraf ännu återstår tillochmed hos det mest civiliserade af dem. Också är namnet för denna art af boning gemensamt för alla finska språk: f. *kota,* hvaraf benämningarna för begreppet hem *koto* och *koti* äro modifikationer, e. *koda,* liv. *koda* och *kuoda,* wot. *koti* och *koto,* weps. *kodi,* la. *goatte* och *kote,* mordv. *kud,* tscher. *kuda* koja, wotj. *gid* stall, gård, ostj. *hot.*»

Jag har här i sin helhet anfört denna Ahlqvists utredning af kotans ursprung, emedan den synes mig synnerligen beaktansvärd. Att denna finska kota röjer den närmaste slägtskap med lapparnas och andra finska folks motsvarande boningar torde näppeligen någon vilja neka, som haft tillfälle att jämföra dem. För dem

som icke sett lapparnas kotor, finnes hos G. v. Düben[1] en utförlig skildring af deras sammansättning, och i reseberättelser från Norra Ryssland, såväl det europeiska som det asiatiska, återfinner man beskrifningar på de andra finska stammarnas, samojeders, ostiakers, delvis äfven syrjäners och ryska lappars boningar. Dessa folks *jurten* äro nämligen låga, koniska, fyr- eller flerkantiga, af spjälar samt torf eller näfver — eller ock af stockar — bygda boningar, till utseende ofta lika jordhögar eller små ättekullar. Sommarjurtena äro bygda af spjälar och näfver och hafva formen af en smal kon. — I Finland har emellertid hos själfva folket medvetandet om kotans forntida ursprung gått förloradt; bonden har nu förgätit, att hon i forna dagar utgjorde hans enda boning, hans enda skydd mot köld och regn. Kotan har degraderats till ett jämförelsevis mindre vigtigt uthus och torde vara stadd i totalt försvinnande; dess bruk lefver nu mera kvar blott i de aflägsnare obygderna. Den etnografiska vetenskapen står emellertid i tacksamhetsskuld hos folkets sega konservatism, att undan förgätenheten kunnat räddas minnet af denna högeligen intressanta kulturkvarlefva. För min del skattar jag mig lycklig att hafva fått se ett antal sådana kotor och fått tillfälle att lämna en efter fotografi tagen bild af dem. Beträffande denna bild vill jag här blott tillägga, att denna kota stod på en större bondgård i Pihtipudas socken i Kuopio län (norra »Tavastland»). Man skymtar genom dörröppningen den öfver elden upphängda järngrytan; till höger framför kotan står en gosse af omkring åtta års ålder; han tjänstgjorde för tillfället såsom kock, särskildt för ombesörjande af eldbränderna.

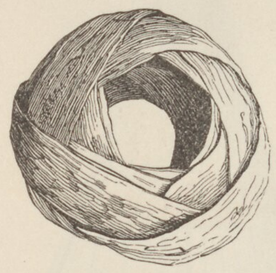

Bild 8. Rulle af upplindade näfverremsor från Rautalampi socken; rit. efter fotografi, återgifven i $^1/_8$ af naturliga storleken.

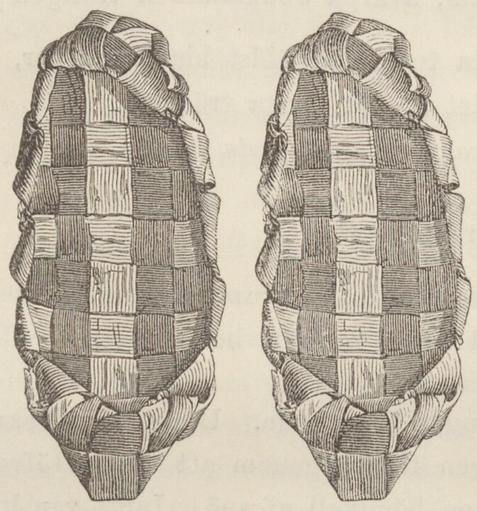

Bild 9 föreställer ett par näfvertofflor sedda från ofvan och med tåspetsarna vända nedåt; afbild. i $^1/_5$ af nat. storl. Ritade efter fotografi. De ljusare banden bestå af näfrets hvita yttersida, de mörkare af dess inre brungula yta. Från Eno s:n i Karelen.

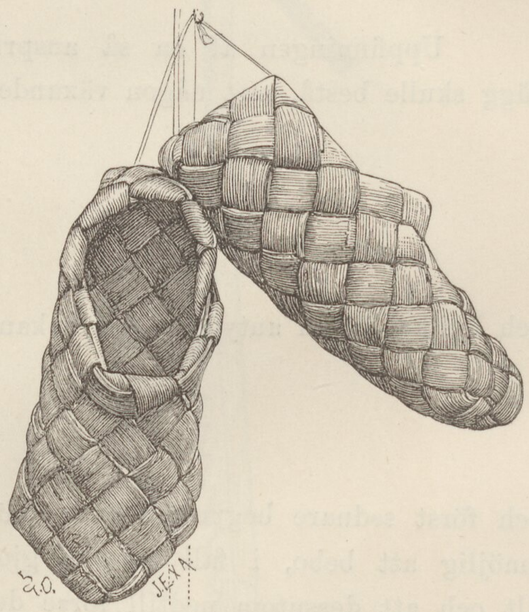

Bild 10 återger ett par näfverskor med »öfverläder», af hvilka den högra foten är sedd ofvanfrån, den vänstra från sidan. Ritade efter fotografi i $^1/_5$ af nat. storl. Från S:t Andræ socken i Viborgs län i Karelen.

Bakom kotan synes en å bondgårdar vanlig spjälställning, hvarå vicker, klöfver o. d. torkas. Till vänster framskymtar hörnet af en timmerstuga, som utgjorde badstun. Till höger synas ett par smärre fäbodar. Ännu ett stycke längre till höger låg själfva boningshuset.

Härefter skola vi öfvergå till skildringen af näfverindustrien, äfvenledes en synnerligen intressant kvarlefva från äldsta tider. Användningen af näfver till hvarjehanda behof är ännu mycket utbredd i Finland. Hvarhälst man färdas fram, ser man allmogen gå klädd i *näfverskor,* hvilka de själfva tillverka. Näfverbarken afskalas i stora stycken från björkstammarna, hvilka därför i de finska skogarna i stort antal få afkläda sig sin vackra hvita drägt; denna näfver skäres sedan i breda remsor och upprullas i ordentliga nystan eller *rullar,* af ungefär 30 centimeters genomskärning eller mer, för att sålunda förvaras till förekommande bruk. En sådan näfverrulle är afbildad i bild 8. Då finnbonden behöfver ett par nya skor, tager han ned en näfverrulle ur sitt magasin, tillskär remsorna till lagom, vanligen 3—5 centimeters bredd, blöter dem för att få dem böjligare i vatten och flätar dem ganska konstrikt samman till den form han önskar, ofta på en förvånande kort tid, mindre än en half timme o. d. Bland de olika formerna på näfverskorna kan man urskilja hufvudsakligen trenne, afsedda för något olika användningssätt. För bruk i myrar och kärr tillverkas helt låga, sandal- eller toffellika skor, sådana som de i bild 9 afbildade; näfverremsorna äro här flätade till en platt sula med vid sidorna något upphöjda öglor, genom hvilka ett snöre eller band kan föras, hvarmed skon kan tillsnöras kring foten; baktill är kring den rundade ändan den uppböjda kanten något högre, och framtill är den viken ett stycke uppöfver den tillspetsade framändan, hvar-

[1] Gustaf v. Düben, Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de svenske. Stockholm 1873.

igenom åtminstone själfva tårna få äfven ett öfre skydd. Med dessa skor kan finnen vandra kring i sina myrar utan att skada fotsulan mot hvass stubb och grenar; vattnet flyter lika lätt ut som in och gör således föga obehag.

Andra näfverskor hafva mera formen af skor och kängor, i det att äfven sidoväggar och en öfverklädnad för foten är anbragt mer eller mindre högt upp öfver vristen, och således lämnande endast baktill upptill ett hål, genom hvilket foten nedföres i skon. I bild 10 och 11 äro sådana skor afbildade. Den förra återger ett par dylika skor från S:t Andræ socken i Viborgs län i Karelen; äfven dessa skor äro tillspetsade mot tåändarna; »öfverlädret» höjer sig vid vristen till en uppstående kant. Det andra paret (bild 11) eger tåändarna synnerligen breda med åt sidorna utstående hörn; själfva framspetsen är liksom tvärt afhuggen. Dessa skor, som äro från Ruovesi socken i Åbo län, äro mycket vida, så att en människofot svårligen kunde uppfylla dem. Vid begagnande af sådana skor lägger man i dem hö, och fötterna omlindas med trasor, hvarigenom äfven större värme ernås.

Slutligen bör nämnas ännu ett tredje slag af näfverskodon, å hvilka man försökt gifva skaft eller klädnad åt undre delen af underbenet. I bild 12 äro ett par sådana näfverhalfstöflar afbildade, den högra fotens sedd ofvanifrån, den vänstra från sidan; stundom lära dessa skaft göras ännu högre; äfven vid sådana stöflars begagnande användas hö och trasor för att fylla tomrummen samt skydda foten och bibehålla dess värme. Vid gåendet

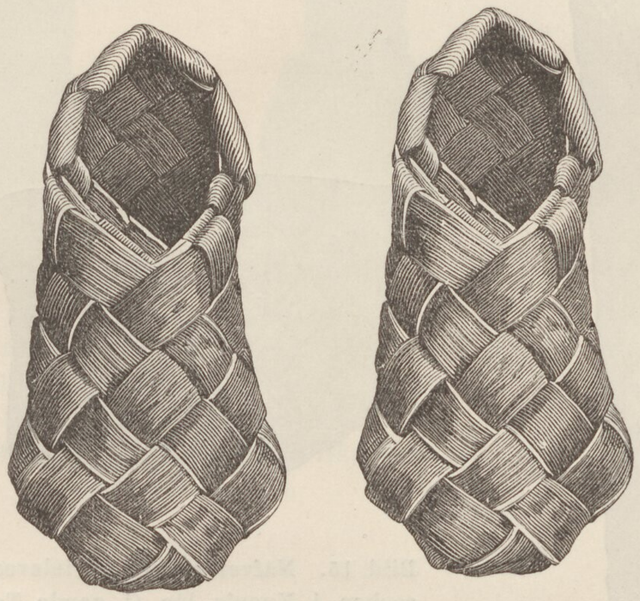

Bild 11 återger ett par näfverskor försedda med »öfverläder» och breda mot tåändarna, hvilka här äro vända nedåt. De äro sedda ofvanifrån och ritade efter fotografi i $^1/_5$ af nat. storl. Från Ruovesi s:n i Åbo län.

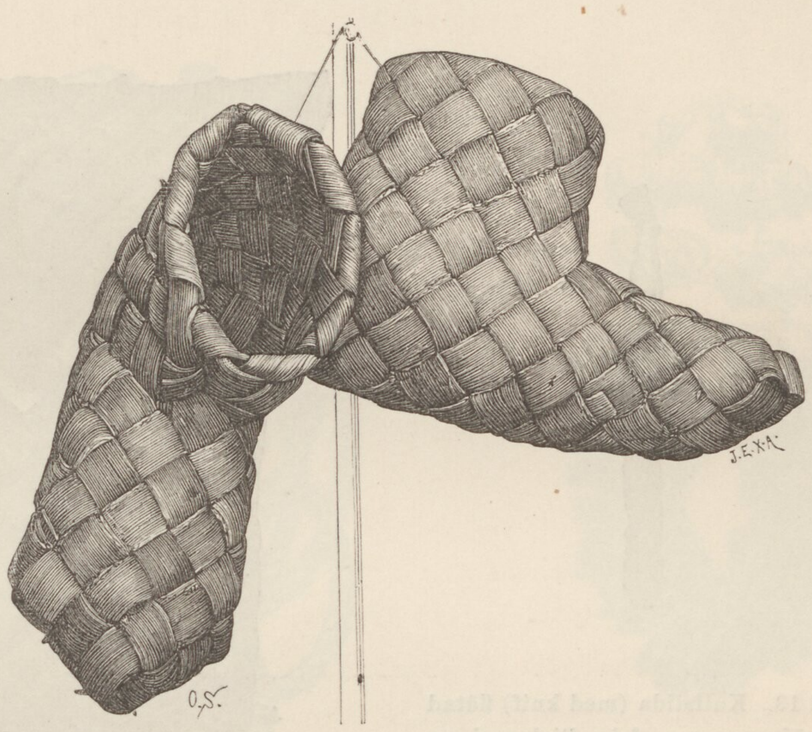

Bild 12 återger ett par näfverskor med skaft (»näfverstöflar»), den högra fotens sedd ofvanifrån, den vänstra från sidan. Ritad efter fotografi i $^1/_5$ af nat. storl.

äro de oböjliga skaften besvärliga och hinderliga; sannolikt användas därför dylika skodon mest vid stillasittande göromål, t. ex. vid åkning om vintern.

Jag har nu skildrat de väsentliga slagen af näfverskodon, som tillverkas och begagnas af finnarna. Jag vill här endast tillägga, att de ännu alt jämt användas såväl af män som kvinnor och äfven af barn i större delen af det inre Finland. Såväl i Tavastland som i Savolaks och Karelen sågo vi städse dessa skodon brukas i hvardagslag, vid arbete både å äng, kärr och skog och vid göromål i hemmet, synnerligen af fattigare folk och å mera aflägsna trakter. Vid högtidligare tillfällen och i närheten af städerna hade de numera mestadels trängts undan af läderskor och läderpjäksor, hvarom mera här nedan. Näfverskodonen hafva några verkliga förtjänster, som med skäl böra framhållas. De äro mycket billiga, d. v. s. de kosta egentligen ingenting; hvarje finnbonde kan på en liten stund själf tillverka sig sådana af näfver, som han skär från skogens trädstammar. De äro starka och varaktiga. De äro, synnerligen med tillhjälp af hö och trasor, varma. De äro vid vandringar i sank mark förträffliga, emedan de, såsom sagdt, lika lätt som de upptaga vatten, åter afgifva det, utan att nämnvärdt insuga det i sin substans, hvarför de snart kunna blifva torra igen; man behöfver blott ombyta eller torka höet och trasorna. Det är därför med skäl som den finska allmogen bibehåller detta gamla bruk; och att det ej härstammar allenast från i går, kunna vi först och främst veta däraf, att näfverskor omtalas i Kalevala, men äfven däraf, att de fortfarande i en eller annan form brukas af andra finska stammar, med hvilka Finlands finnar ej haft beröring på tusentals år. Vi skola här nedan se, att finnarna fört med sig detta bruk äfven vid sin utvandring till Sverge, och att det där ännu flerestädes kvarlefver.

Men det är icke allenast till skodon som näfver användes i Finland. Man gör däraf äfven åtskilliga andra föremål. Sålunda bär den finske bonden, synnerligen den fattigare, ofta sin oundgängliga följeslagare, tälgknifven, vid midjebältet i en *knifslida flätad af näfverremsor.* En sådan är afbildad i bild 13.

En annan användning af näfvern, som är ytterst allmän öfver hela Finland, är den att däraf fläta ett slags *väska,* som bär namnet *kont.* Dessa väskor (bild. 14) äro af växlande storlek, från 30 centim. höjd eller därunder (för småbarn) till 60—90 centimeter. Bredden är alltid något mindre än höjden; vanligen äro de bredare upptill än nedtill. De utgöra en verklig väska och ega upptill ett väsklock, bildadt af en fortsättning af bakre väggen; detta lock är böjdt framåt öfver framsidan, flikformigt tillspetsadt och kan här fästas med en träpinne och en vidjelänk eller ett snöre. Kontarnas tjocklek är vanligen icke betydlig, knapt hälften af bredden; ofta tilltager tjockleken något nedåt. De bäras å ryggen medels tvänne, af näfverremsor eller vidja flätade, stundom äfven af tåg bildade stora öglor, hvilka äro fästa högt upp vid kontens baksida, å dess ytterkanter; dessa öglor föras en öfver hvardera axeln; på detta sätt bäres konten alldeles såsom en rensel på ryggen. Hvar man färdas fram i Finlands inre delar, träffar man å vägar och stigar folk — män, kvinnor och barn — som bära sådana näfverrenslar. Då allmogen om morgonen skall gå ut till sitt arbete, nedlägga de i konten matförrådet för dagen och hvad eljes de behöfva föra med sig; sedan hänges renseln på ryggen, näfverskorna trädas på fötterna, arbetsredskapen tagas i hand, och så är man rustad till färd. För att ungefär visa huru konten bäres har jag i bild 91 återgifvit en vallgosse

Bild 13. Knifslida (med knif) flätad af näfverremsor, från Pielavesi s:n i Kuopio län (gamla Tavastland.) Efter fotografi afbildad i $^1/_5$ af naturliga storleken.

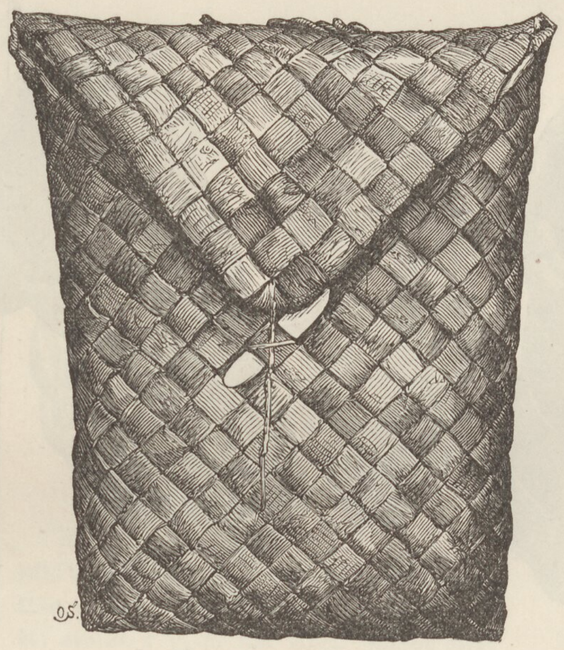

Bild 14. Väska eller kont flätad af näfverremsor från Jokela gård i Kuru, Åbo län. Efter fotografi afbildad i $^1/_9$ af nat. storl.

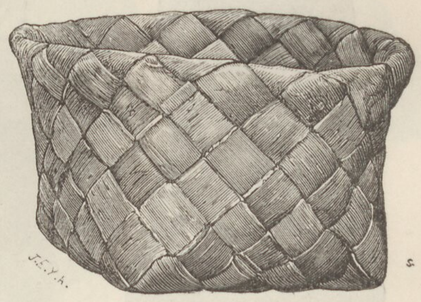

Bild 15. Näfverkorg från Pielavesi socken i Kuopio län (i gamla Tavastland.) Efter fotografi afbildad i $^1/_6$ af nat. storl.

med sin näfverkont på ryggen. Dessa renslar — omtalade redan i Kalevala — äro i själfva verket förträffliga väskor för det ändamål, hvartill de användas. De äro liksom öfriga näfversaker, ytterst billiga, i förhållande till sin rymd lätta, vätas föga af regn och, om de äro väl gjorda, nästan vattentäta; de äro därjämte mycket varaktiga, om ock icke outslitliga; för öfrigt, när de blifva utslitna, har man alltid till hands material till en ny. Om man räknar konten till den finska allmogens drägt — och det kan man ej utan skäl göra — utgör den således drägtens tredje beståndsdel af näfver. Näfverskorna, näfverknifslidan och näfverkonten äro numera de enda återstående kvarlefvorna af näfverindustrien i dennas användning för drägten. Det är dock icke omöjligt, att detta material fordom användts äfven till andra delar af kostymen. Ahlqvist omtalar, att konsten att medels kokning och annan behandling göra näfvern mjukare och segare än den af naturen är — en konst som Finlands finnar nu förgätit — ännu är allmän bland Sibiriens skogs- och polarfolk, hvilka förnämligast för sommarjurtenas uppslående äro försedda med betydliga förråd af kokad näfver, som vid flyttning medföres sammansydd och hoprullad i stora runda packor liksom tyg. Ja, man omtalade för mig, att ännu för några år sedan i Kuopio funnits en finnbonde, som tillverkat åt sig en hel klädedrägt af näfver. Jag lämnar emellertid därhän, i huru stor utsträckning detta material verkligen fordom användts för det antydda ändamålet. För oss har det i alla händelser sitt stora intresse att se, att det alt jämt är i bruk för de skildrade trenne slagen af föremål.

Men näfvern ingår äfven i flera andra husgeråd och redskap. Först och främst flätas däraf allahanda *korgar.* En sådan ganska allmänt förekommande korgform är afbildad i bild 15; denna är helt och hållet af näfver, har en fyrkantig botten, men är i öppningen nästan rund. Deras storlek är naturligtvis olika alt efter de ändamål, för hvilka de äro afsedda i hushållets tjänst; man förvarar i dem mjöl, gryn m. m.

Vidare flätar man af näfver ett slags små *flaskor* (bild 16, *a, b*), hvilka förnämligast äro ämnade till förvaring af salt och därför vanligen kallas »suolakopsa». De användas såsom sådana saltkärl dels i hemmet, dels medföras de på längre fiskefärder för att gifva fisken den första saltningen. Stundom ser man dem äfven brukas till andra ändamål, såsom till förvaring af metmask o. d. Proppen utgöres af en upptill kilformig, nedtill cylindrisk träplugg.

Slutligen flätas af näfverremsor äfven *tåg* och linor. Man ser i Finland stundom sådana näfverlinor af många meters längd. De äro ofta flätade med stor konstfärdighet och äro, om de vårdas väl, synnerligen starka, nästan outslitliga. Jag har sett sådana tåg af olika, från $1^1/_2$ till 4 centimeters tjocklek. De brukas förnämligast för angörande af båtar och för notdragning, men äfven till en del andra ändamål; nu tyckas de alt mer undanträngas af vanliga rep och linor. I bild 18 har jag återgifvit en näfverlina upplindad i ringar. — Näfverremsor användas äfven till att omsluta *notsänken*. Kring en rundad sten flätas då sådana remsor i enkelt lager. Dylika med näfver omflätade stenar af sferisk form såg jag i Finland brukas såsom *bollar* (bild 17) till leksak åt barn.

Af näfver göres vidare ett slags »svampar» eller redskap afsedda för renskurning af träkärlen m. m. De bestå af näfverskifvor, hvilkas ytterkanter äro upprispade och inrullade. Dessa »*skursvampar*» äro för finska allmogekvinnan ganska nyttiga och behändiga redskap i hushållet. Man ser dem här och där i stugorna uppträdda

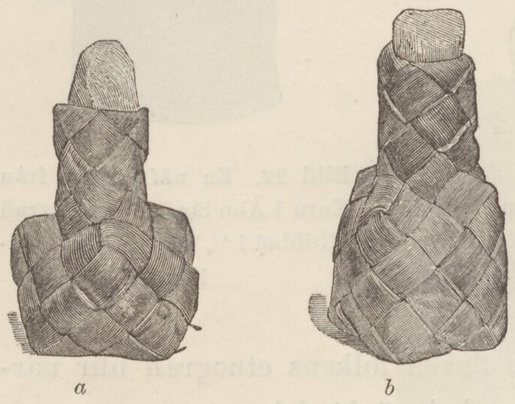

a *b*

Bild 16. Flaskor flätade af näfverremsor och förnämligast afsedda till förvaring af salt. Efter fotografi återgifna i $^1/_5$ af nat. storlek. Den vänstra från Ilomants socken i Kuopio län, den högra från Kuru socken i Åbo län.

Bild 17. Boll af näfverremsor, i $^1/_5$ af nat. storleken.

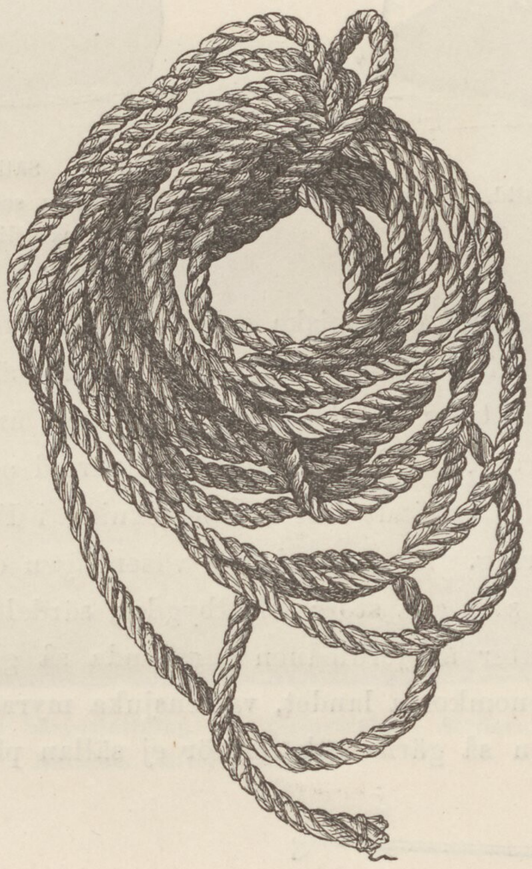

Bild 18. Lina flätad af näfverremsor från Kuhio gård i Rautalampi socken i Kuopio län. Efter fotografi afbildad i $^1/_9$ af naturliga storleken.

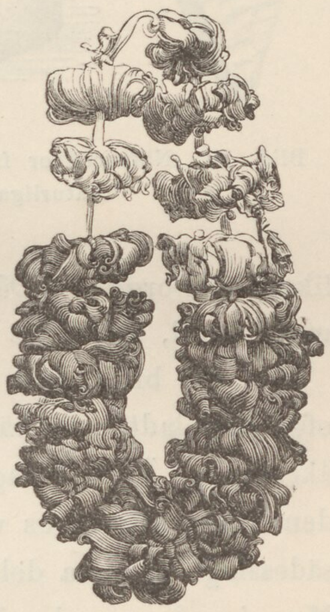

Bild 19. Ett antal skursvampar af näfver, uppträdda på ett snöre; från Kuru i Åbo län. Efter fotografi återgifna i $^1/_9$ af naturliga storleken.

på en näfverrem eller ett snöre och upphängda till bruk vid förekommande göromål. Då man behöfver en sådan näfversvamp, tar man den från remmen och har den genast färdig till användning. I bild 19 har jag återgifvit ett antal dylika på en tråd uppträdda näfversvampar.

Utan flätning användes näfvern äfven till några redskap, hvilka sedan gammalt — omtalade redan i Kalevala — varit i allmänt bruk hos finnarna, nämligen de konstlöst sammansatta, men praktiskt nyttiga *rifvorna* (bild 20). Dessa rifvor bestå helt enkelt af ett bredt stycke näfver, hopviket i form af en strut eller oftare såsom en fyrkantig kvadratisk eller rektangulär låda af växlande storlek och höjd, men alltid med den hvita sidan utåt. Rifvorna användas till hvarjehanda ändamål, till samlingskärl vid bärplockning och till bärens förvaring, såsom dryckeskärl (se Kalevala) o. s. v. Af rifvorna tillverkas bland annat äfven ett slags *såll*, i det att bottnen förses med rader af hål. Ett sådant såll från ett pörte i Pihtipudas socken är afbildadt i bild 21.

Men ej blott till sådana enkelt hopfogade redskap användas de bredare näfverstyckena. Man finner då och då äfven väl gjorda och vackra *dosor* eller askar, vanligen af cylindrisk form; deras botten och lock bestå af träskifvor. Dessa dosor äro utvändigt utsirade med ornament af intrykta hål och gropar i hvarjehanda figurer. I bild 22 är en sådan tämligen stor näfverdosa afbildad. Nästan alldeles likadana näfverdosor återfann jag i Ryss-

land, tillverkade af finska folk i trakten af Viatka. I Finland anträffar man äfven af allmogen fabricerade smärre fyrkantiga och rektangulära dosor af näfver, hvilka tjäna till snusdosor, till förvaring af tuggbuss, sockerbitar m. m. dylikt.

Dessa äro de hufvudsakligare föremål af näfver, som jag anträffat under min resa i Finland. Utan tvifvel kan man vid noggrannare genomforskande af fjärran belägna bygder lyckas uppleta ännu ett och annat redskap af detta material, liksom säkerligen i forntiden näfvern af finnarna användes till flera behof och i större omfattning än i våra dagar. Hvad som här ofvan blifvit anfördt torde emellertid vara tillfyllest för att visa, att björkens bark ännu i vår tid utgör en ganska väsentlig beståndsdel i Finlands finska allmoges hushållning. Tillverkandet af föremål af näfver — eller m. a. o. *näfverindustrien* — är ännu en af de för detta lands finska stammar mest karakteristiska hemslöjder. Att den samma äfven tämligen mycket spridt sig till den svenska befolkningen i Finland, torde knapt behöfva nämnas. Men äfven i Sverge finner man i flera trakter sådan industri, och, märkligt nog, företrädesvis i sådana, som fordom mottagit inflyttningar från Finland, nämligen Norrland, Dalarne och Värmland;

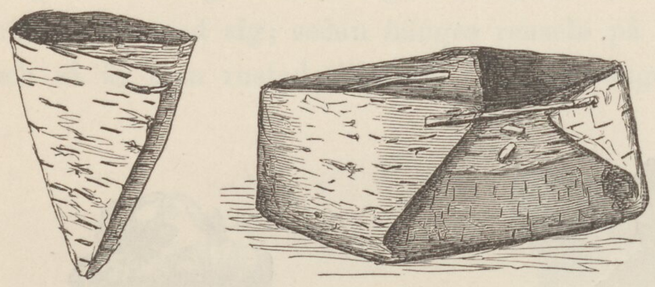

Bild. 20. Näfverrifvor från Karelen afbild. i $^1/_9$ af naturliga storleken.

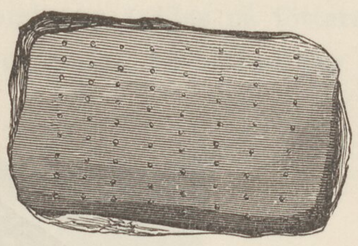

Bild 21. Såll af näfver från Pihtipudas socken afbild. i $^1/_7$ af naturliga storleken.

Bild 22. En näfverdosa från Kuru i Åbo län, efter fotografi afbildad i $^1/_6$ af naturliga storleken.

likaså i Norge. — Då en gång de i det europeiska och asiatiska Ryssland boende finska folkens etnografi blir närmare känd, skall det blifva af särskildt intresse att jämföra deras näfverföremål med de finländska stammarnas. —

Ett bruk, som sedan aflägsna tider tillhört de finska folken, är svedjande. I Kalevala funno vi detta bruk ofta omtaladt, men säkerligen härrör det från en vida äldre period och sammanfaller med deras första ansatser till åkerbruk. Ännu i dag är svedjandet användt i stor utsträckning i Finland. Nu för tiden är åkerbruket utan tvifvel den finska allmogens vigtigaste näring. Af rågen lefver väsentligen detta folk, därnäst utgör kornet dess vigtigaste sädesslag. I vissa delar af landet, som ega större slättbygder, särdeles Österbotten, gifva åkrarna en ypperlig gröda. Men i många och vidsträkta trakter är jordmånen ingalunda så gifvande, utan tvärt om mycket oländig. Stora skogbevuxna moar och sandåsar genomkorsa landet, vattensjuka myrar och kärr fylla ofta dalgångarna mellan dem. I de senares närhet trifves frosten så gärna och förstör ej sällan på några nätter alt hvad bonden med sin möda

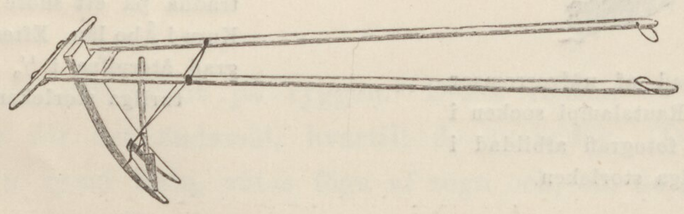

Bild 23. Plog af gammal finsk modell, ännu använd vid plöjning af svedjemark. Efter teckning. Denna plog var $3^1/_2$ meter lång. Från Parkano socken.

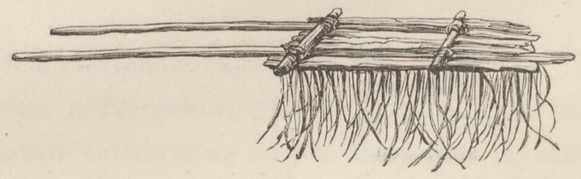

Bild 24. Finsk harf af granspjälar med vidsittande grenar, efter teckning. Denna harf var, skacklorna inräknade, 3 meter lång. Från Eno socken i Kuopio län.

lyckats framlocka ur jorden. Det är därför kanske mindre att undra öfver, att han hällre sår sin råg högre upp, på sluttningarna af bärgsbackar och åsar. Sedan gammalt har han vant sig att förakta skogen, som för honom synts vara snarare ett hinder än en rikedom. Sedan gammalt har han därför också lärt sig att genom skogens förstörande skaffa sig jord. Genom svedjande erhåller han sålunda utan för mycket besvär ett slags åker. Han fäller skogen och bränner den samt sår sina rågkorn, hvarhälst det finnes någon jordlapp, sedan han rispat upp den med ett slags primitiv *plog,* hvilken likt ett svintryne hoppar fram bland markens stenar. I bild 23 har jag lämnat en teckning af en sådan plog. Till dragare användes en oxe, som mellan fimmerstängerna fästes vid dessas vidjeringar framtill. Den, som kör plogen, går bakom, än tryckande ned de järnskodda båda plogbillarna, än lyftande upp dem från hindrande större trädrötter och stenar; smärre stenar och dylikt kan han kasta åt sidan med den i midten mellan billarna rörliga skeden. Denna gamla plogform ser man numera mest i de aflägsnare delarna af landet; eljes brukas äfven plogar af nyare modell med en stor bill. Vid detta arbete på sveden användes alt jämt ett ännu mer primitivt redskap, *harfven* (bild 24), sammansatt af hopbundna klufna granspjälar med vidsittande

långa grenar, hvilka skjutande nedåt i hvarjehanda riktningar gifva ett ganska komiskt utseende åt hela redskapet; man kan knapt förstå, huru denna svaga harf förmår rifva upp jorden å svedjemarken. Hvar hälst man färdas fram i det inre af Finland, anträffar man sveder, äfven i sådana bygder, där verklig åker- och ängsjord finnes. Svederna ligga, såsom nämdt, oftast på sluttningen af någon höjd — en bärgssluttning eller en skogsmo; ej sällan är denna sluttning ganska brant. De bjuda för främlingen en högst egendomlig anblick, dessa svedjeåkrar. Mellan svartbrända stubbar — resterna af den brända skogen — och stenblock, som ofta ligga där i otalig mängd, sticka här och där upp några glesa rågax, om hvilkas tillvara man knapt gör sig något begrepp, förrän man blifvit uppmärksam gjord på dem. Jag har i bild 25 återgifvit en sådan sved å en bärgssluttning, efter en af våra fotografier från Karelen. Man ser där skogen delvis sköflad, och å dess plats bland kullerstenar och stubbar spridda kärfvar af där odlad och nyligen skuren råg. I andra fall kunna dessa sveder vara anlagda på ännu oländigare och stenigare branter. Att detta slags åkerbruk kan löna sig, väcker därför främlingens förvåning, men den finske bonden är så mycket vissare därom, han försäkrar vanligen, att sveden är mycket gifvande. »Sten hindrar ej grödan att växa», säger han. Och ändock skänker blott det första året en något så när god skörd, redan den följande är oftast mager. Därför går bonden snart till en annan skogsbacke och svedjer den på samma sätt. Sålunda förstöres skogen fortare än den växer upp igen. Sedan en sved blifvit öfvergifven såsom åker, uppskjuta nämligen först dungar af björk, och ej förrän efter några år visa sig små granar och tallar, men dessa fordra många år för att blifva till verklig skog.

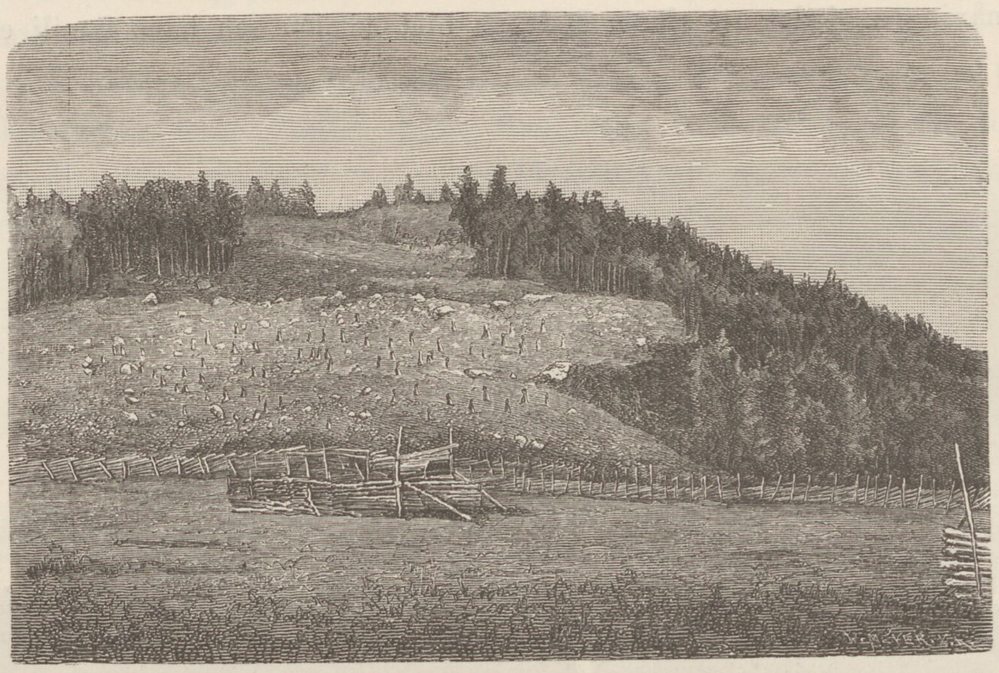

Bild 25. En sved å en bärgssluttning vid Kirjavalaks i Sordavala socken i Karelen. Efter fotografi.

Men äfven i ett annat hänseende, och kanske i ännu vida högre grad, är svedjandet fördärfligt för skogen, nämligen genom de af detta bruk och den därvid vanliga vårdslösheten sig härledande skogseldarna. Redan nämnd i Kalevala, är »Farelden», såsom han vanligen kallas, en äfven i senare tider i Finland mycket hemmastadd gäst. Snart sagdt hvar man färdas, träffar man dess följder; hela åsar utefter har den farit härjande fram, och de kolade, dystra, döda eller döende träden stå där, stam invid stam, anklagande människan för hennes ovarsamhet och lättsinne. Å bild 101 är ett stycke ur en interiör af en sådan bränd ungskog å Lapineva-åsen i Parkano socken (i Åbo län) återgifven. Emellertid är det väl hopp om att dessa skogseldar småningom skola minskas, i samma mån som väl svedjandet kommer att aftaga och man alt mer skall öfvergå till ett ordentligt jordbruk, såsom redan skett i stora delar af landet.

Skördetiden är för den finska allmogen, liksom för de flesta skördande folk, en festlig tid. Säden skördas i större delen af Finland — vare sig det gäller svedjemarkerna eller de egentliga åkrarna — icke med lie utan med skära (bild 26); den skördande håller skäran i högra handen, böjer sig ned, griper med vänstra handen ett knippe af den växande sädens strån samt afskär dem nedtill med skäran. De afskurna knippena samlas därefter i större buntar, hopbindas till kärfvar och sammanföras i skylar, hvilka uppställas på vissa afstånd från hvarandra å åkern; åt skylarna gifvas olika former i olika trakter, oftast erhålla de kägelform med rundad topp o. s. v. Bild 27 återgifver en rådskörd från Ruovesi i Tavastland. I bakgrunden ser man framför motsatta strandens höjder sjön och i förgrunden, framför gärdesgården, en rågåker, å hvilken en bondfamilj just är sysselsatt med skörden; de äro fotograferade just i de ställningar de därvid intogo; i midten står familjefadern, till höger om honom hustrun, till höger därom äldsta sonen; till vänster om fadern ytterligare tvänne söner och en dotter; de båda nedhukade sönerna

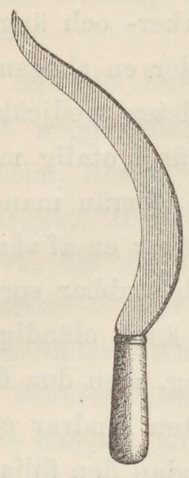

Bild 26. Sädesskära afbildad i $^1/_9$ af nat. storl.

äro som bäst sysselsatta med sädens afskärande; hustrun och dottern hafva hvardera afskurit ett knippe strån och skola just lägga dem ifrån sig; familjefadern åter har redan lagt ifrån sig ett afskuret knippe och skall strax böja sig ned för att afskära ett nytt, hvaremot den upprätt stående sonen samlat ihop flera smärre knippen och håller på att flytta dem undan några steg för att sammanbinda dem till en kärfve. Längst fram i förgrunden synes en sådan färdig kärfve, och bakom de skördande ser man tre af kärfvar sammansatta skylar. De skördande stå såsom vanligt ordnade i linie framför den ännu oskurna delen af rågåkern. Denna bild synes mig i allmänhet återgifva en trogen teckning af en sådan rågskörd i Finland. Skörden försiggår antingen småningom, i det att såsom å denna bild bonden och hans familj eller husfolk ensamma ut-

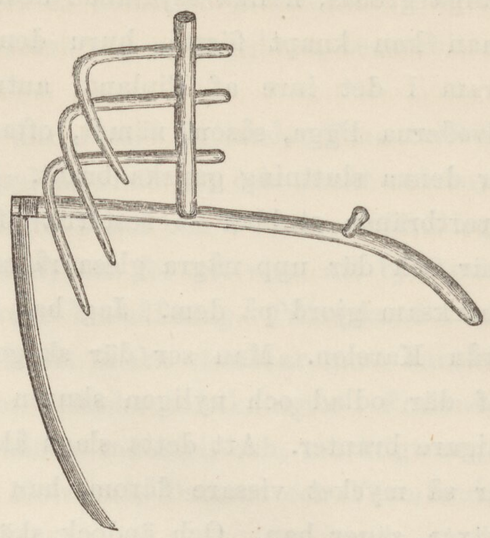

Bild 28. Ett slags lie (kornlie) från Pielavesi socken i Kuopio län.

Bild 27. Rågskörd vid Ruovesi i Åbo län (Tavastland). Efter fotografi.

föra den, eller ock sammankallas ortens befolkning till rågens afmäjande, en så kallad talko, och då afslutas ofta hela skörden på en enda dag. Å bild 33 sid. 106 synes äfven en skuren rågåker med sina skylar. Om ock sålunda skäran ännu användes i stor utsträckning i Finland, torde den dock småningom alt mer undanträngas af lien, hvilken i somliga delar af landet under senare tider redan är i bruk. En egendomlig form af detta redskap är den från Pielavesi socken i bild 28 aftecknade lien, som å skaftet är försedd med en ställning af tre vinkelböjda, parallelt gående trägrenar afsedda att samla och undanskaffa de vid hvarje lietag afskurna sädesstråen.

Säden inköres till ladorna på *slädar* af den form, som bild 29 återgifver. Å bild 75 synes äfven en sådan med rågkärfvar lastad släde med förspänd häst hållande å vägen framför bodarna.

Näst efter åkerbruket är boskapsskötseln nu för tiden den finska allmogens vigtigaste näring. Af sina kors mjölk och sina fårs ull är dess hushåll högeligen beroende. Men det har ofta blifvit framhållit, att denna näring ännu icke blifvit i Finland så uppdrifven som den bör och kan blifva, och att om den samma blifvit bättre, i större utsträckning och mera allmänt skött, hungersnöden, som haft sin orsak i rågens missväxt, icke behöft härja befolkningen så som den stundom gjort. Ty Finland eger god tillgång på gräsmarker, och dessas afkastning är i ett land som ständigt har så stor rikedom på vatten och sidlända trakter, icke så beroende af klimatets växlingar som åkerbruket. Då man färdas fram genom Finland, ser man ock en mängd större och mindre ängsmarker; de ligga ofta, i betraktande af befolkningens gleshet och de stora ödemarkerna, på långt afstånd från hemgården. Finnbonden

flyttar därför vanligen icke hem till den samma sina ängars afkastning, utan samlar den i särskilda små lador; sådana små hölador, bygda af kanthuggna timmerstockar, ser man i allmänhet strödda här och där öfver ängarna; åtminstone har hvarje äng sin lada.

Såsom i föregående kapitel är ur Kalevala visadt och äfven här ofvan ytterligare framhållet, voro fordom jagt och fiske synnerligen vigtiga näringsfång för Finlands folk. I samma mån som befolkningen ökats och skogarna glesnat, har antalet af skogens djur minskats och jagten sjunkit ned till en numera föga väsentlig näring; den idkas i allmänhet snarare för nöje än nytta. Det vapen, som nu för tiden användes, är, om man frånser snarorna, nästan endast bössan. Emellertid synes det som om det dröjt länge, innan detta vapen allmänt gjort sitt inträde bland finnarna. Ännu vid början af detta århundrade och under dess första hälft användes i de aflägsnare skogstrakterna ofta andra vapen, nämligen spjutet äfvensom bågen med sina pilar. *Jagtspjutet,* som upprepade gånger omtalas i Kalevala, lär i slutet af förra århundradet och i början af detta fortfarande brukats vid björnjagt. Italienaren Acerbi, hvilken besökte Finland år 1799 och hvars i många hänseenden naiva och lösliga, i andra åter ganska intressanta reseskildring[1] jag i det följande flera gånger får tillfälle att anföra, yttrar därom, att då han reste i Finland, hade för ej längesedan blott några få personer börjat begagna sig af eldvapen vid björnjagten; »de flesta bönder, i synnerhet i de inre delarna af landet, vilja icke bruka sådana, emedan, såsom de säga, de icke hafva lust att låta sitt lif bero af en bössas osäkra skott, då den genom klimatets fuktighet lätt kan neka sin tjänst.... Det älsklingsvapen», säger han, »med hvilket finnarna gå ut på björnjagt, är helt enkelt ett på spetsen af en stång fästadt järnspjut; ungefär en fot från spjutets spets finnes en tvärstång, som hindrar vapnet att tränga alt för djupt in i björnens kropp eller att helt och hållet genomborra honom.» Försedd med ett sådant spjut, säger Acerbi, uppsöker finnen björnens ide om vintern och jagar honom genom larm och hundskall därur; björnen reser sig, då han får se sin fiende, på bakfötterna; finnen håller spjutspetsen nära intill sitt bröst för att dölja vapnets längd för björnen samt går därefter djuret in på lifvet och stöter så med kraft vapnet in i björnens hjärta; sedan ger han ytterligare en stöt åt spjutet och kastar björnen baklänges på marken.

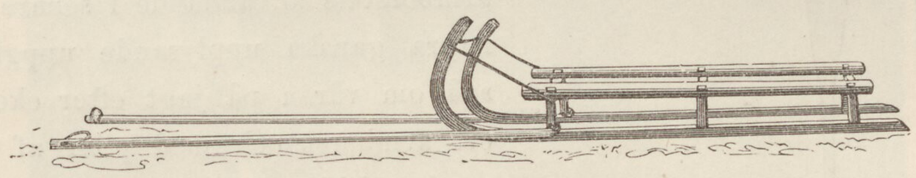

Bild 29. Sommarsläda, som användes vid bärgning af hö och säd. Från Läskelä gård i Eno socken i Karelen.

Jagtspjutet är säkerligen en kvarlefva från långt aflägsna tider, och det har antagligen användts icke blott mot björn utan ock vid jagt på elg, ren och varg. Under vår resa i Finland lyckades vi icke att få se något dylikt vapen, men det är icke omöjligt, att det ännu här och där i aflägsnare bygder kan finnas kvar. För icke så alldeles länge sedan sågs det ännu i Sverges och Norges nordligare trakter, och hos lapparna brukas ännu i dag vid jagt på björn och varg ett slags spjut, nämligen den spetsiga skidstången. Af Kalevala finna vi, att äfven hos de gamla finnarna denna stång tjänstgjorde såsom jagtspjut; kanske utgjorde båda från början ett och samma redskap.

Men äfven för jagt på mindre djur, såväl däggdjur som foglar, har eldvapnet först i senare tid kommit i allmännare bruk i Finland. Dess förinnan var *pilbågen* finnens egentliga vapen. Under vår resa sammanträffade vi vid flera tillfällen med äldre män, hvilka uppgåfvo, att i deras ungdom detta vapen allmänt begagnats och att de själfva såsom barn plägat gå ut i skogen och fälla villebråd därmed. Nu mera, sedan eldgevären fått intrång, hade allmogen mestadels förstört sina gamla bågar. Bågjärnet hade blifvit omsmidt till sädesskäror o. d., och kolfven hade man gifvit till leksak åt barnen. Ett par fullständiga, utmärkt väl bibehållna, sådana vapen sågo vi emellertid tillvaratagna hos en herreman i Pielavesi, häradshöfding Jack, och genom flitigt eftersökande i bondgårdarna i öfre delen af Tavastland lyckades vi slutligen att förskaffa oss ej mindre än fem stycken kolfvar jämte pil, spänntrissor m. m. Genom nyssnämnda persons vänliga bistånd erhöllo vi äfven en trogen kopia i järn af själfva bågjärnet. Jag är därigenom i tillfälle att lämna en afbildning (bild 30) af en nästan fullständig sådan båge från Finland. Bågträt, 85—95 c.m. långt, af björkträ, har en rak, smal, från sida till sida tillplattad kolf samt en mot framändan bredare del, hvilken på öfre och undre ytan är belagd med en tjock benskifva, som är utsirad med hvarjehanda, dels rut- dels vågornament, samt på hvardera sidan med en platt järnskifva. Något framom midten är undertill infogadt låset med sin långa järnhane och å öfre ytan något längre fram den till låset hörande bentrissan, med hvilken pilen afskjutes, Någon ränna finnes icke, endast längst framtill en liten grund inskärning, hvarå pilen lägges. I framändan finnes för bågjärnets och bygelns fastgörande en djup inskärning samt där bakom för samma ändamål ett

[1] J. Acerbi, Reise durch Schweden und Finnland bis an die äussersten Grenzen von Lappland in den Jahren 1798 und 1799. Aus d. engl. übers. v. Ch. Weyland. Berlin 1803. Jämför äfven eng. origin. »Travels» etc.

tvärgående hål genom själfva bågen. *Bågjärnet,* lindrigt böjdt, äfvenledes 88 c.m. långt och på bredaste stället 5 c.m. bredt samt öfver alt 1 c.m. tjokt, består af smidt järn samt eger i hvardera ändan en hylsa, i hvilken strängen fastgjordes. *Bygeln,* likaledes af smidt järn, 14 c.m. lång och 15 c.m. bred, eger framtill och baktill plattade ytor, den ena för säkert fäste vid bågen, den andra för foten vid spännandet. *Pilen,* svarfvad af björk, är fullt 54 c.m. lång, har en 10 c.m. lång främre tjock ända, som framtill är alldeles platt med en cirkelrund yta af 5 c.m. genomskärning. *Pilskaftet,* till större delen af ovalt genomsnitt, är i sin bakre halfva belagd med hårdnadt beck, hvari synas spiralgående inskärningar, i hvilka de band löpa, med hvilka fjädrarna äro fästade. Längst baktill är pilskaftet tillplattadt från sida till sida samt tvärskuret. *Spännhaken,* hvarmed strängen uppdrogs och bågen spändes, var gjord af järn eller mässing och bestod af tvänne parallelt på en axel fästade, fyrkantiga hjul eller trissor samt af tvänne på lika afstånd från dem sittande hakar, i hvilka strängen infördes vid spännandet. Denna spännapparat var fästad vid midjans bälte. Såsom man af denna beskrifning ser, utgör denna båge ett vapen, som i Sverge burit namnet »*armborst*» och där liksom i andra delar af Europa fordom varit allmänt i bruk, innan eldvapnen undanträngde det. Det kan således icke gärna anses vara ett ursprungligt finskt vapen; troligen hade fornfinnarna, innan armborstet inkom i deras kultur, pil och båge af någon annan form, men denna har, åtminstone hos de finska stammarna i Finland, gått alldeles förlorad, säkerligen redan för lång tid sedan. Vi sågo väl i föregående kapitel, att under Kalevala-perioden finnarna använde båge och pilar såväl vid jagt som vid strid sins emellan, men de skildringar dessa sånger innehålla, passa så fullständigt in på armborstet, att nyss meddelade bild rentaf skulle kunna tjäna såsom illustration till dem. Således var armborstet, redan på denna tid finnarnas bågvapen, och man får gå ännu längre tillbaka, om man skall kunna återfinna en ursprunglig, finsk bågform. Om armborstets användande i senare tider erhålla vi hos Acerbi några ganska upplysande uppgifter. Finnarna, säger han, »gå om våren på jagt efter ekorrar, hvilka de skjuta med ett armborst och med pilar af trä. Detta slags båge har mycken likhet med dem, som Dalarnes bärgsbor brukade såsom sitt bästa vapen på Gustaf Wasas tid. Dessa armborst äro förvånande tunga och fordra en utomordentlig styrka att spänna, till och med om man begagnar sig af den rem, hvilken finnarna för detta ändamål alltid bära hängande i sin lädergördel..... Till ekorrjagten begagna de sig af en trubbig pil, för att kunna döda djuret utan att skada dess skin; men i synnerhet förtjänar det att härvid anmärkas, att de icke därmed sigta på vanligt sätt genom att hålla kolfven nära ögat, utan att de lägga den framför sig mot buken och det oaktadt trots detta sätt som förefaller oss så olämpligt, sällan eller aldrig förfela sitt mål. När pilen faller till marken, söka de upp den genast för att kunna bruka den en annan gång, ty den är i deras tycke en altför dyrbar sak för att gå förlorad.» Af den teckning, Acerbi lämnar såsom illustration till sin beskrifning, anser jag mig här böra gifva en kopia (bild 31), emedan den synes mig ega ett visst etnografiskt värde. Hans uppgift om sättet att sigta torde fortjäna granskas; anmärkas bör, att den icke stämmer öfverens med uppgiften i Collans öfvers. af Kalevala om Joukahainens sätt att gå till väga, då denne sköt på Wäinämöinen (se föregående kapitel sid. 50).

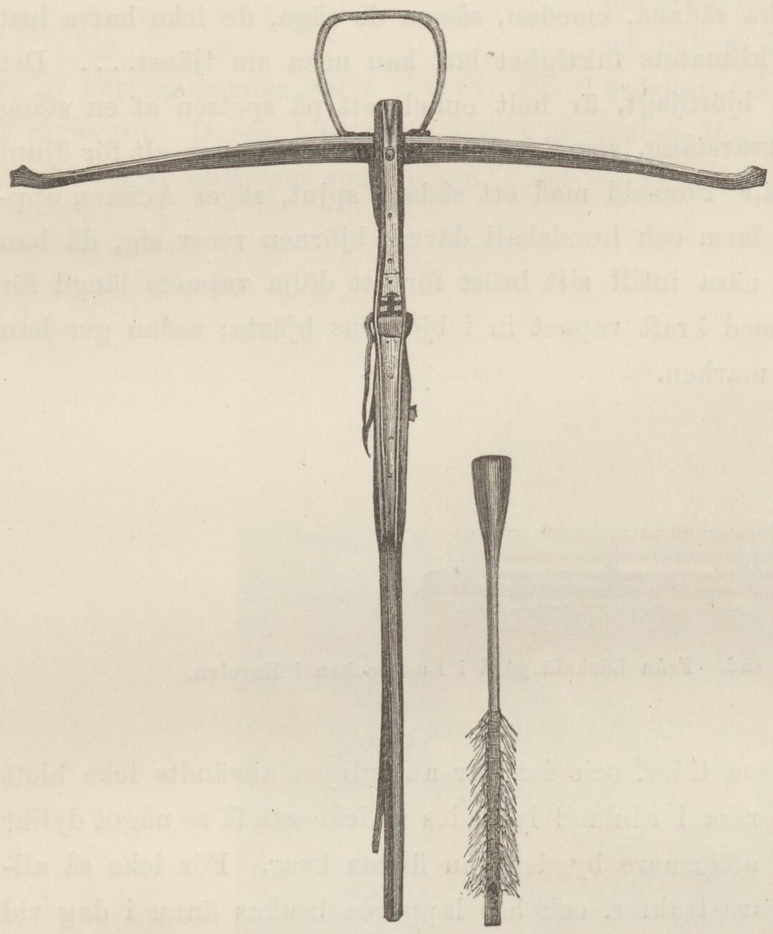

Bild. 30. Båge eller armborst med tillhörande pil från Pielavesi socken i Kuopio län i Tavastland. Efter fotografi tecknad i $^1/_{10}$ af naturliga storleken.

Ekorrjagten utgjorde säkerligen fordom för Finlands finnar en icke oväsentlig inkomstkälla, liksom den än i dag är det för vissa finska folk i östra Ryssland. Men äfven jagten efter fogel — tjäder, orre, hjärpe, vildgås m. m. — var säkerligen ett vigtigt näringsfång. Att äfven dessa skötos med pil och båge, kan a priori antagas för säkert, men Kalevala ger oss åtminstone i afseende på tjäderjagten en bestämd upplysning därom. För öfrigt användes för fogelfångst i forntiden liksom i vår tid äfven *snaror.* Ren- och elgjagten omtalas upprepade gånger i Kalevala; denna jagt försiggick säkerligen mest med tillhjälp af *skidor.* Dessa vinterfordon äro ännu, synnerligen i mellersta och norra delarna af Finland, mycket använda. Då vi under sommartid reste genom landet, sågo vi i många gårdar sådana skidor i bodarna, upphängda å dessas väggar eller loft, färdiga att åter nedtagas till vintern. Deras form och användning äro så allmänt kända, att jag icke anser mig böra här afbilda och beskrifva dem. I v. Dübens arbete om Lappland och Lapparne (sid. 90) finnes för öfrigt en skildring af dessa redskap.

Jämte jagten var, såsom nämdt, fisket sedan gamla tider ett mycket vigtigt näringsfång; ja det var säkerligen vida vigtigare än jagten. Af utdragen ur Kalevala hafva vi ofvan (i föregående kapitel) erfarit, huru fisket under denna forna period bedrefs. Där omtalades *metkrok* och *not*dragning (nät?) samt huru själfva notdragningen försiggick. Dessa båda fiskesätt förekommo säkerligen under ännu äldre perioder, och de äro nästan de samma än i dag. Bland de olika former af metkrokar, som af finnarna nyttjats, vill jag emellertid här meddela skildring blott af en, hvilken synes mig af särskildt intresse. I allmänhet hafva väl metkrokarna redan fordom, sedan järnet kommit i bruk, tillverkats af denna metall, men man har likväl exempel på att folk, som haft tillgång därpå, ändock gjort sådana redskap af andra ämnen, t. ex. ben och trä. Ett sådant märkligt exempel erbjuda finnarna. Under vår resa i Finland lyckades vi erhålla ett antal metkrokar, som äro sammansatta just af nyss nämnda ämnen. I Pielavesi och i Kuopio fingo vi af tvänne där bosatte herremän ett antal sådana redskap af gammalt ursprung. Jag meddelar här en afbildning i naturlig storlek (bild 32) af en sådan krok. Deras skaft är af trä, från sida till sida tillplattadt, med tämligen skarpa kanter och jämna, finskafda ytor; i skaftets öfre del, som är tillspetsad, finnes baktill en skåra,

Bild 31. Tvänne finnar, med armborst, på ekorrjagt. Efter ACERBI.

vid hvilken refven fastbindes; vid nedre skaftändan, som äfven är tillspetsad, är med tråd synnerligen väl i en spetsig vinkel fastbunden en mycket fint polerad skarp nål af ben. Dessa metkrokar — hvilka egendomligt nog högeligen påminna om dylika redskap hos vissa af Norra Amerikas indianer — lära förr, men likväl ännu i början af detta århundrade användts af finnarna, enligt uppgift till laxfångst. Nu lär deras bruk försvunnit, och dessa metkrokar höra till etnografiens sällsyntheter. *Not* användes ännu i stor skala i Finland; därmed tagas åtskilliga slag af fisk, framför alt mujkor (Coregonus albula), hvilkas fångst utgör ett af de vigtigaste fiskena i Finland; på somliga ställen t. ex. vid Kexholms fiskelägen vid Ladogasjön fångas äfven lax i not, hvilka redskap där lära vara af ofantliga dimensioner, af ända till 700 famnars längd och 7 famnars djup.[1] Denna uppgift är af intresse, emedan den återkallar i minnet Kalevalas skildring af den ofantligt stora not, som Wäinämöinen och hans sällskap använde för att fånga gäddan, som slukat elden; väl mätte å denna not hvardera armen 700 famnar, men här skulle dock, som ofvan nämdt, Kalevalas siffra, hvilken eljes synes så orimligt tilltagen, icke vara mera än fördubblad; äfven denna

[1] J. J. CHYDENIUS och J. E. FURUHJELM, Berättelse öfver en naturhistorisk resa i Karelen. Bidrag till Finlands Naturkännedom, Etnografi och Statistik. Tredje häft. 1859 (se ofvan sid. 49).

Kalevala-not kan således anses ega ett underlag i verkligheten. Af öfriga i Finlands sjöar, äfven i Ladoga, vanliga fiskar må nämnas mört, sik, aborre, gädda, lake, braxen; för Ladoga, som för Kalevalasångerna torde ega ett särskildt intresse, uppgifvas dess utom nors, (Osmerus eperlanus), elriza (Leuciscus phoxinus), stör (Accipenser Sturio), harr (Thymallus vulgaris) jämte några andra sällsynta fiskar. Att här vidare redogöra för de öfriga nu för tiden brukliga sätten att fiska alla dessa olika fiskslag — med långref, ryssjor, tinor m. m. — skulle föra mig för långt åt sidan från den för denna skiz utsatta plan, och jag åtnöjer mig med de gjorda antydningarna. Sannolikt räkna äfven dessa fiskemetoder ganska höga anor.

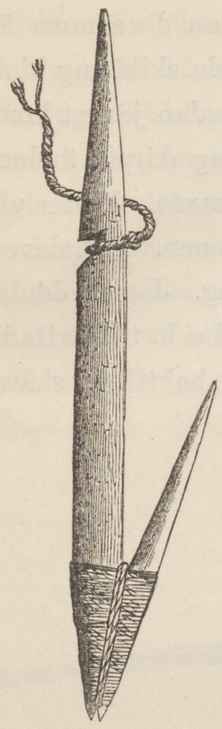

Bild 32. Metkrok af trä och ben från Kuopio län. Nat. storl.

För notarnas förvaring uppföras i somliga trakter af Finland särskilda notstugor af egendomlig form. I bild 33 har jag återgifvit en sådan notstuga, belägen vid Ruovesi. Dessa stugor äro uppförda af stora kanthuggna timmerstockar och äro egendomligt nog försedda med ett slags skorsten, hvilken senare är ämnad till upphängning af notens midtpåse, under det att notarmarna hängas i själfva stugan.

För fisket äro båtar af stor vigt. Af Kalevala sågo vi, att dessa fordon på den tiden spelade en stor roll, och att man redan då var skicklig i båtbyggnad. Utan tvifvel användes dock båtar långt förut af finnarna. Ännu i vår tid äro de kunniga i denna konst. Man ser därför öfveralt på sjöarna båtar af hvarjehanda storlek, alltid afsedda för rodd, däremot icke alltid för segel. Till formen äro de på olika orter eller, rättare sagdt, på olika vattensystem ganska växlande. Jag hvarken vill eller kan här lämna någon detaljerad beskrifning på dessa olika båtformer, men anser mig dock ur mina reseanteckningar i denna riktning böra meddela några afbildningar af dem från skilda näjder af Finland. Bild 34 återger sålunda en båt från Näsijärvi i Kuru i Åbo län (Tavastland); den var af nära 9 meters längd; var vidare försedd med tre roddsäten och tre par åror af egendomlig form samt styråra i stället för styre. Det lyckades mig att få köpa och hemföra ett par af årorna jämte styråran, och jag lämnar här en teckning af dem (bild 35 och 36); årans korta, breda blad är antagligen en urgammal form, och styråran är med visshet en

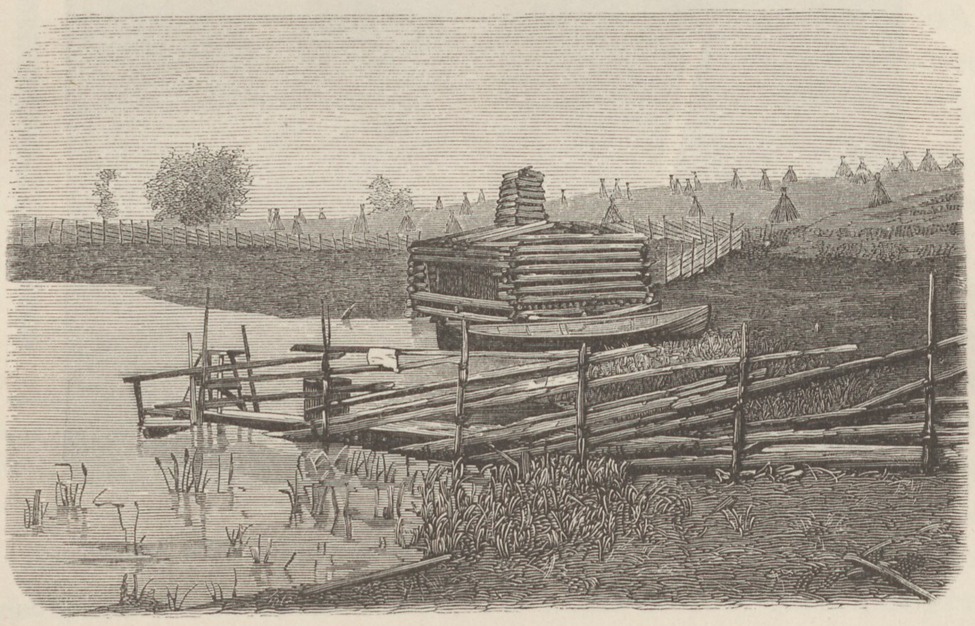

Bild 33. Förvaringshus för fisknotar vid Ruovesi. Efter fotografi. I förgrunden synes en tvättbrygga, i bakgrunden en åker med rågskylar.

kvarlefva från forntiden, hvarom äfven flera ställen i Kalevala bära vittne. Årorna fästades vid båten med ett slags stora vidjeringar. Båten var för öfrigt spetsig i båda ändar, största bredden låg ungefär vid gränsen mellan första och andra tredjedelen af längden; köl fans icke, utan var bottnen smal och platt.

I bild 37 är en annan roddbåt aftecknad; den är i båda ändar starkt tillspetsad med största bredden infallande på midten. I bild 38 är en båt från Pielavesi i Kuopio län (Tavastland) afbildad; den mätte 10 meter i längd och var afsedd för fyra par åror, hade invändigt åtskilliga timmer (spant) äfvensom bänkbräden i olika höjd. Aktern var icke alldeles spetsig, utan spetsen ytterst liksom »afhuggen» för upptagande af styre af egendomlig form; styråran var här således aflagd, men årorna egde nästan samma form som de i bild 35 återgifna. Under en söndagskyrkfärd till Pielavesi kyrka hade vi tillfälle att se en mängd allmogebåtar å denna sjö; de egde då alla den senast aftecknade form, men hade olika storlek, afsedda än för fyra, än för sex, än för åtta till nio par åror; det uppgafs, att de kunna

föra ända till sexton par sådana. Till sist vill jag här meddela ännu en båtteckning (bild 39), nämligen af en s. k. kyrkbåt från Keitele sjö i Wiitasaari socken (Tavastland); den var försedd med tretton par åror; hvarje åra roddes af en särskild person, såväl män som kvinnor, således tillsammans 26 personer på en gång. Jag såg till och med bland de många dylika båtar som samlade sig vid stranden af kyrkholmen den söndag, då jag besökte Wiita-

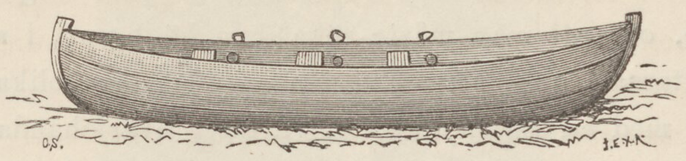

Bild 34 återger en roddbåt af nära 9 meters längd från Näsijärvi i Kuru i Åbo län (Tavastland).

saari kyrka ännu större exemplar, hvilka voro försedda med 16 till 18 par åror, således ämnade att ros af ända till 36 personer! Dessa båtar, hvilka äro ofantligt långa, låga och smala, spetsiga i båda ändar och styras med styre, ej med styråra, samt äro ofantligt snabbgående, äro egentligen ämnade allenast till kyrkfärder, icke för fiskafänge eller

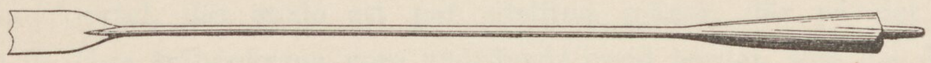

Bild 35. Roddåra tillhörande den i bild 34 (föreg. bild) aftecknade båt.

Bild 36. Styråra äfven tillhörande den i bild 34 afteckn. båt; årorna äro afbild. i $^1/_{28}$ af nat. storl.

vanlig transport; de påminna högeligen om de kyrkbåtar, som äfven i senaste år användts af dalfolket på sjön Siljan vid deras söndagskyrkfärder till Leksand och Rättvik. Möjligen kunna de ock fordom haft någon gemensamhet i sitt ursprung. Jag skall emellertid icke längre uppehålla mig vid dessa antydningar om båtformerna i Finland; jag vill

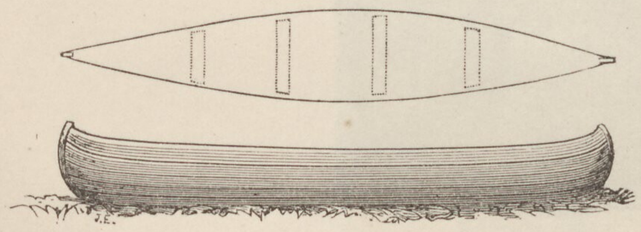

Bild 37. Båt från Ruovesi (Tavastland), sedd från ofvan och från sidan.

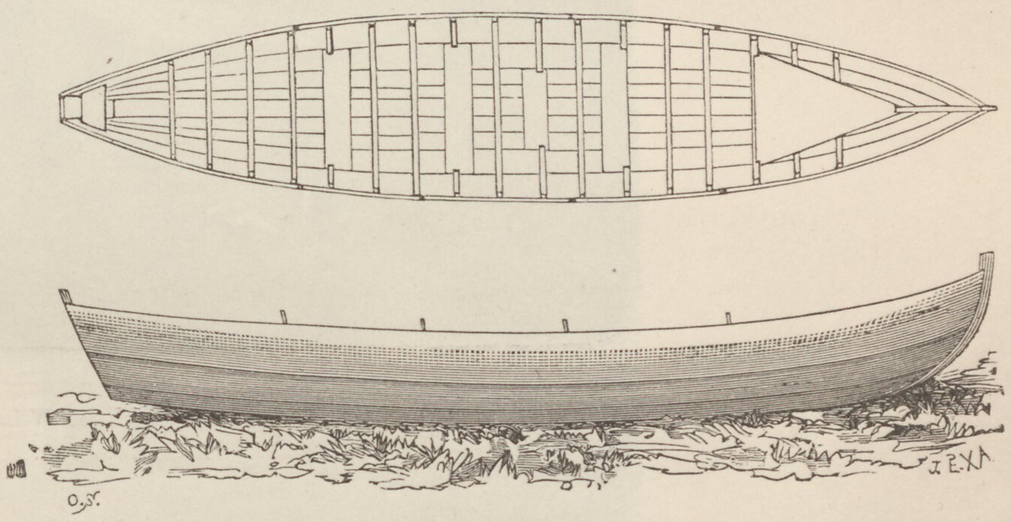

Bild 38. Båt från Pielavesi i Kuopio län (Tavastland), för fyra par åror och af 10 meters längd.

endast påpeka, att de kunna ega ett etnografiskt intresse och förtjäna ett grundligare studium än jag förmått egna dem. Dessa båtar voro alltid tjärade, således rödbruna, liksom Wäinämöinens båt i Kalevala. Så vidt jag kan minnas, voro de i allmänhet förfärdigade af furuträ.

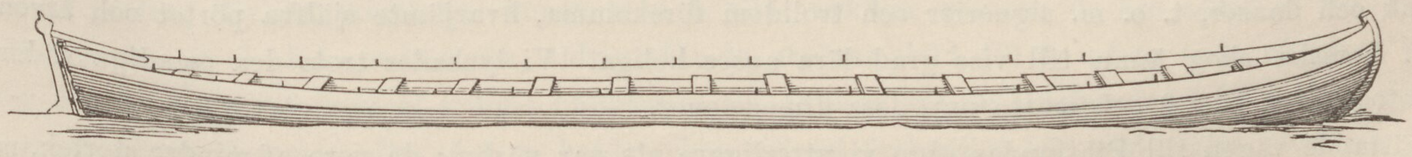

Bild 39. Kyrkbåt från Keitele sjö i Wiitasaari socken (Tavastland); denna båt förde tretton par åror.

Det återstår för oss nu att söka skildra finnarnas bostäder, lifvet i dem och folkets lefnadsordning i allmänhet. Bland de till den finska etnografien hörande föremål, hvilka jag med förkärlek föresatt mig att undersöka, intog den snart försvunna kvarlefva efter en äldre kultur, som under namn af »finska pörtet» då och då kommer på tal, ett vigtigt rum, och en skildring af det samma torde här vara af intresse. I den för oss tillgängliga litera-

turen finnes ingen i etnografiskt hänseende fullt tillfredsställande beskrifning på dem. I allmänhet äro uppgifterna om dem sparsamma och korta; afbildningarna ännu färre och sämre. Sålunda säger Warelius om dem blott, att »rökstugorna hafva försvunnit ifrån hemmanen i Österbotten, Åbo, Tavastehus och Nylands län, samt i en stor del af Wiborgs län, der endast i skogsbyar sådana anträffas; i Kuopio och S:t Mickels samt den icke-Österbottniska delen af Wasa län, brukas de ännu nästan allmänt». Detta yttrades år 1847. Sedan dess har, såsom vi snart funno, pörtenas öde ännu mer förändrats. I södra Finland sökte vi dem därför förgäfves; man visste här blott säga oss, att de voro stadda på försvinnande, och att man måste söka dem högt upp, i »ödemarkerna» eller i Karelen, företrädesvis åt ryska gränsen till. Wiitasaari ansågs dock såsom en af de sannolikare fyndorterna, ty förr hade de där förekommit i mängd. Det var därför med en viss nyfikenhet vi, efter hvarjehanda resor i södra och mellersta Tavastland, slutligen närmade oss till Wiitasaari socken. På vägen dit från Jyväskylä sågo vi verkligen de första pörtena, men de voro ej fullt ursprungliga, utan tvärt om i flera hänseenden så moderniserade, med stora fyr-rutiga fönsterlufter m. m., att vi ej funno oss af dem tillfredsstälda. Ankomna till Wiitasaari trodde vi oss ändtligen hafva anländt till pörtenas hemort; men huru missnöjda blefvo vi ej, då ställets autoriteter förklarade, att de gamla pörtena äfven härifrån försvunnit. Tillrådde att resa vidare norrut till Pihtipudas ödemarker, begåfvo vi oss af med full föresats att lyckas. Vi hade fått anvisning på ett gammalt fiskarepörte i Kolima sjö, hvilket tyktes hafva ända in i senare tid spelat en större rol i den ortens minnen. Ankomna till Heilunsaari holme i sagda sjö funno vi det ifrågavarande pörtet (bild 40) utgöra en mycket stor stuga af oslätade, grofva timmerstockar, med tak af bräder och spjälar, med

Bild 40. Fiskarepörte i Kolima sjö, norr om Wiitasaari i Vasa län (Tavastland).
Efter fotografi.

ingång i form af en låg dörröppning, med fyra låga, men tämligen långa gluggar å sidoväggarna, och i dessa gluggar inga fönsterrutor utan i deras ställe luckor af trä, som kunde från sidan skjutas för gluggarna, löpande i rännor. Då man genom dörren inträdde i den mörka stugan, som utgjordes af ett enda rum, hvars tak och väggar voro svartfärgade af sot, hade man i hörnet till höger den af sten tämligen konstlöst hopmurade, utan skorstensledning försedda ugnen (bild 41) med sina tillhörande redskap, skrapan m. m. Något egentligt, inre eller undre tak existerade icke; i det öfre taket fans en smal glugg, genom hvilken röken från ugnen utsläptes. I detta pörte bo under fisketiden i Oktober och November hvarje år omkring 50 personer af alla åldrar, och då lära här ännu åtskilliga hedniska bruk och danser, t. o. m. signerier och trolldom förekomma, hvarjämte själfva pörtet och äfven ön med sin majestätiska, hemska skog ännu till viss grad lära anses heliga. Vi lyckades trots den ostadiga väderleken få en användbar fotografi af pörtet och mätte upp dess dimensioner.

Fortsättande vägen till Pihtipudas sågo vi ytterligare ett par pörten; de voro af mindre storlek, men då äfven de i flere hänseenden voro moderniserade, förbigå vi deras beskrifning för att i stället dröja vid ett, som mötte oss på vägen från Pihtipudas till Pielavesi. Det låg uti en öde bygd, miltals från närmaste gård, några stenkast från den blott ganska sällan befarna landsvägen. Nu bodde ingen lefvande mänsklig varelse däri, ja det hade t. o. m. ingen egare mer, ty den familj, som där bott, hade dött i senaste hungersår 1867, och ingen hade ännu haft mod att flytta in uti tomma torpet. Utvändigt såg det ut som en vanlig liten stuga af timmerstockar, med mycket små och låga fönstergluggar (bild 42). Åt södra sidan synes å bilden ett utbygge med platt tak; det är ett uthus eller

förstuga, om man så vill. Genom dess öppna dörr kommer man in till själfva pörterummets ingång, tillstängd af en dörr, som aldrig varit försedd med lås. Rummet (bild 43), som upptog hela stugan och var kvadratiskt, upplystes svagt af de till antalet enfjärdedel af dess utrymme intogs dast två sidogluggarna. Ungefär en manfogade, på ett två-hvarfvigt af den stora, löst af stenar sambjälklag hvilande ugnen. Ett golf fans, bestående af timmerstockar. Inre tak existerade däremot icke, utan på dess plats blott ett par lösa stänger, på hvilka man kunde upplägga saker (höslädar, kläder m. m.) till torkning. Det var således en ryggåsstuga. Röken från ugnen brukade i detta såsom i andra pörten stiga direkte in uti stugan, fyllande de öfre delarna af rummet ända till yttertaket med ogenomgängliga moln, som utsläptes genom en smal springa eller glugg i taket, och denna glugg kunde öppnas och tillslutas med en vid en stång fästad lucka. Af sotet hade tak och väggar svartfärgats. I bild 44 meddelas en planteckning af detta pörte.

Bild 41. Ugn i finskt pörte (det i bild 40 afbildade). Efter fotografi.

Denna stuga såg, fastän den för öfver fem år sedan förlorat sina innevånare, dock ännu ut, som om den vore bebodd. Ännu stod där en ugnskrapa (bild 45), en stor träså full af små husgerådssaker af trä, tyglappar m. m. Där hängde ännu en trasig kvinnokjortel, där stodo ett par utslitna pjäxor, där på det lilla omålade träbordet fans ännu nystfoten kvar, och de låga träbänkarna voro anordnade invid bordet, som om de väntade på att mottaga sina gäster till barkbrödsmiddagen (bild 43, 45—47). På väggen hängde ett slags såll, bestående af en näfverskäppa med ett antal hål uti bottnen o. s. v.; med ett ord, pörtet var i sådant skick, att det skulle varit önskligt att kunna taga det med hem till ett etnografiskt museum; men att transportera en stuga af stora timmerstockar har sig något svårt. Det enda, som felades å detta pörte, var själfva det yttre skorstensröret, ty det hade fallit ner på marken där bredvid.

Bild 42. Finskt pörte och badstuga i Pihtipudas socken. Efter fotografi.

Denna skorsten, som härigenom blef oss lätt att undersöka, utgjordes af ett stycke af en enda urhålkad trästam, således en ihålig cylinder; ursprungligen hade den varit anbragt på taket genom rökhålet, tjänande till att afleda röken från det inre af pörtet. Dylika skorstenar finner man å alla verkliga pörten; de äro alltid af trä, hvilket får sin förklaring därigenom att de leda endast rök, aldrig eld; de utgöras (bild 48) än af en enda oklufven urhålkad trästam, än åter äro de sammanfogade af tvänne halfrännor, än af flera spjälar, ombundna med näfver eller vidjor, än åter, i förnämare pörten, sammansatta af fyra brädstycken till ett fyrkantigt rör med platta ytor och försedda med ett litet tak ofvanpå, ämnadt att afhålla regn och snö, och detta tak då krönt af ett kors, en kula, en tupp eller dylikt af trä. Sedan sågo vi under fortsättningen af vår resa pörten på flera ställen, men endast helt få af dem voro af det ursprungliga slaget. Ett af de äldre och intressantare pörten vi sett, och som äfven förtjänar skildras, anträffades i norra delen af Wiitasaari socken, på vägen till Pihtipudas. Det hade under senare årtionden stått obebodt, men var nu dömdt att rifvas. Jag lämnar här en planritning däraf (bild 49). Till höger upptill synes en förstuga med en ytterdörr, en dörr till ett mat- eller visthus (till höger nedtill) och en dörr som leder till den åt

vänster liggande stora kvadratiska, 6.25 meter långa och breda pörtestugan, som å en vägg var försedd med två, å de andra båda med hvardera en glugg med skjutbräde. Gafvelgluggen var synnerligen stor och lär hafva begagnats till hål för vedens inkastande i stugan. I hörnet invid visthuset låg ugnen; från detta hörn ledde i väggen en

Bild 43 återger en teckning af det i bild 42 afbildade pörtets inre. I bakgrunden synes till höger ugnen, i midten dörröppningen, till vänster en så invid sidoväggen med dess fönsterglugg och låga sittbänk; framför ugnen med dess glugg synes ugnskrapan m. m. samt på golfvet några vedklabbar. Bordet, som icke synes här, är afbildadt i bild 46.

glugg intill visthuset, hvarigenom värme insläptes i det samma. I motsatta hörnet på andra sidan dörröppningen fans en ho, och golfvets plankor voro här mycket nötta och söndertrampade; här hade hästen och kon haft sin plats. Äfven detta pörte var, fastän förfallet, lämnadt i sitt gamla, ursprungliga skick. — Någon gång hade man låtit

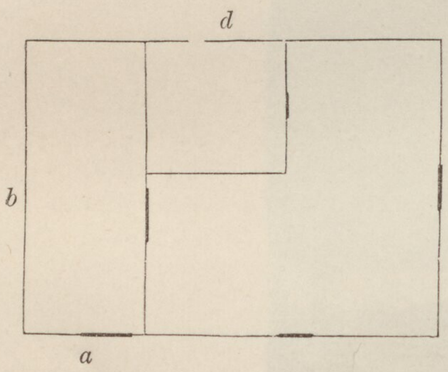

Bild 44. Plan af pörtet. *a* yttre ingång, *b* förstugurum, *d* ugn i stugurummet.

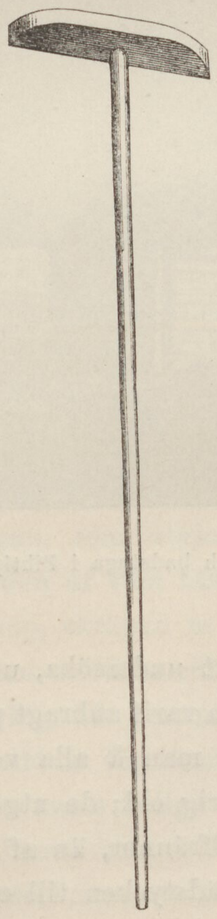

Bild 45. Ugnskrapa.

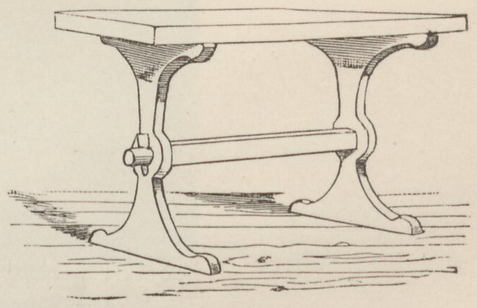

Bild 46 återgifver en teckning af bordet i det i b. 42—43 afbildade pörte.

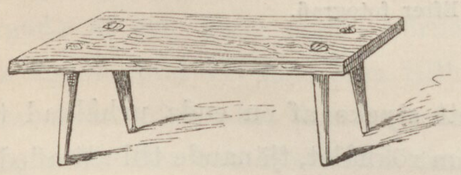

Bild 47 återgifver en teckning af en af de låga bänkarna. Man igenkänner i b. 46 och 47 former, som äfven brukats i Sverge och Norge ända in i senare tid. De äro afbildade i $^1/_{20}$ af nat. storl.

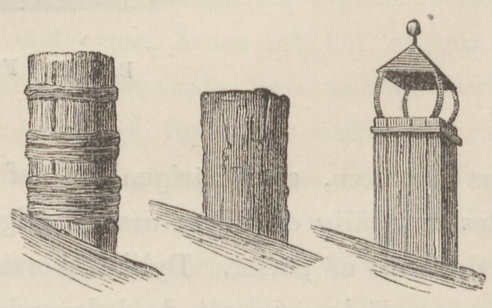

Bild 48. Rökledare (skorstenar af trä) å finska pörten.

det gamla pörtet stå kvar och vid dess sida tillbygt en modern bondstuga med ordentlig skorsten och ugn, användande själfva pörtet till skafferi och uthus. I Karelen, synnerligen mot Ladoga till, sågo vi åtskilliga, dock mest något moderniserade pörten, af hvilka somliga med typen af ett ryskt-karelskt bondhus af finare utseende förenade

ett pörtes egenskaper i afseende på ugn, rök, träskorsten m. m. Men utom dess torde här böra i korthet skildras de flera gånger nämnda moderniserade pörtena, som ännu där och hvar förekomma, om de ock ej mer byggas nya. De stora bondgårdsstugorna i norra Tavastland utgöras mest af två stora fyrkantiga rum, förenade medels en stor förstuga, i hvars bakre del en liten, med kakelugn försedd kammare eller toalettrum för gårdens förnämligare kvinnor

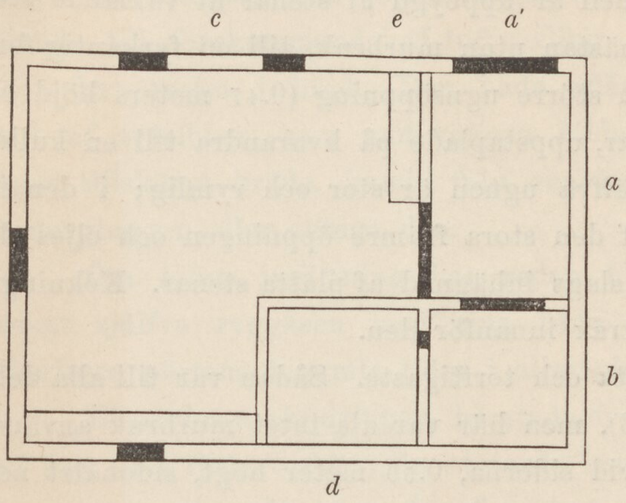

Bild 49. Planteckning af ett gammalt pörte från norra delen af Wiitasaari socken. *a* förstuga med *a′* ytterdörr, *b* visthus, *c* boningsrum, *d* ugn, *e* ho för hästarna.

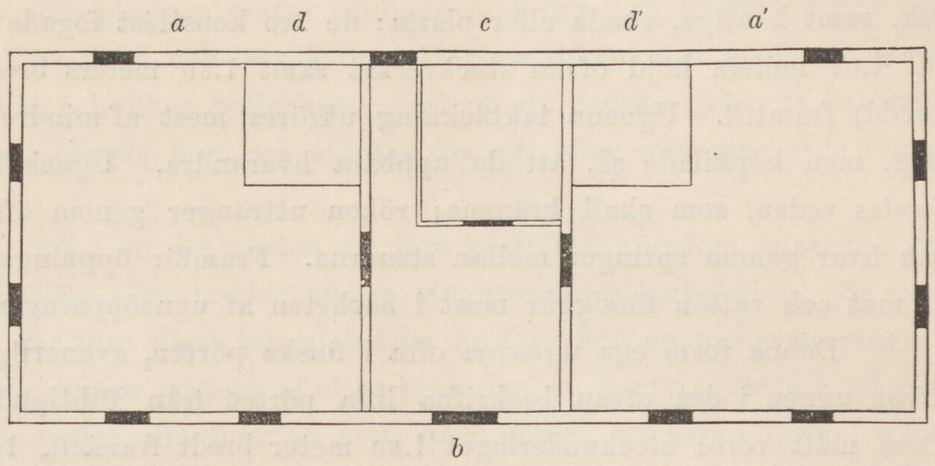

Bild 50. Plan till en större bondstuga, bestående af ett gammalt pörterum (*a*) med pörteugn (*d*) samt ett modernt rum (*a′*) med skorstensugn (*d′*); mellan dessa båda rum ligger en förstuga *b* med dörringång och innehållande i sin bakre del ett afskildt kvinnorum(c).

finnes. I bild 50 ger jag en plan till en sådan byggnad. Oftast är ett af de stora rummen försedt med en pörteugn och glugg i taket, det andra rummet har ugn med stenskorsten; någon gång ega båda rummen pörteugnar; röken når då i dem båda, liksom i andra pörten, från takåsen den på golfvet upprätt stående, fullvuxne mannen ungefär till hjässan eller hårfästet; den ligger så, med en ganska skarp undre gräns, lik ett ogenomträngligt grått molntak;

Bild 51. Bondgård med pörte från Impilaks norr om Ladoga. Efter fotografi.

besynnerligt nog besväras man ej mera af röken än att äfven den ovane kan vistas i ett sådant rum, åtminstone en stund; men att det i längden är skadligt för ögonen, det ses af den bland finska allmogen betydliga rikedomen på ögonsjukdomar (konjunktiviter, keratiter och deras följder).

I östra delarna af Finland, i Karelen, mot ryska gränsen till, antaga pörtena en något olika karakter, som närmar sig till de ryska bondhusen. I bild 51 har jag afbildat ett sådant ost-finskt pörte. Inuti boningsrummet fans en vanlig pörteugn med rökledare af trä i taket; i stället för skjutluckor voro fönster infogade. Men hvad som särskildt utmärker dessa bondgårdar är det stora, långsluttande, framskjutande taket samt rummens afskiljande och deras förläggande i vinklar mot hvarandra (se planen till ett sådant hus från en bondgård i Karelen, bild 52).

Bland de i pörtet befintliga och för dess inredning nödvändiga föremålen torde jag böra nämna ytterligare något om själfva *ugnens* beskaffenhet. En sådan ugn från fiskarepörtet i Kolima sjö är redan återgifven i bild 41. Vi se den ligga i ena hörnet af stugan till vänster om dörröppningen. Den utgöres af ett fyrkantigt, af kanthuggna timmerstockar i tvänne lager bildadt underlag (hvardera sidan 2.10 meter lång), hvarpå ugnen hvilar. Nedtill synes vid sidan å undre stocklagret en utskärning; den leder till ett slags rum under ugnen. Det är detta rum som ursprungligen är afsedt för hönsen till vinterbostad. Ugnen är uppbygd af stenar af växlande storlek, samt kantiga, runda eller platta; de äro konstlöst fogade samman, nästan utan murbruk, till en fyrkantig form (af 1.04 meters höjd ofvan stockverket samt 1.50 meters bredd) med en större ugnsöppning (0.47 meters höjd och bredd) framtill. Ugnens taktäckning utgöres mest af mindre kullerstenar, uppstaplade på hvarandra till en kullrig hög, men hopkilade så, att de uppbära hvarandra. Ugnshålet eller själfva ugnen är stor och rymlig; i den inforslas veden, som skall brännas; röken uttränger genom öfre delen af den stora främre öppningen och eljes där och hvar genom springor mellan stenarna. Framför öppningen fans ett slags inhägnad af platta stenar. Kokningen af mat och vatten försiggår mest i närheten af ugnsöppningen, i eller strax innanför den.

Denna form ega ugnarna ofta i finska pörten, synnerligen de äldsta och torftigaste. Sådan var till alla delar äfven ugnen i det ofvan beskrifna lilla pörtet från Pihtipudas (bild 43), men här var als intet murbruk användt. Dess mått voro: stockunderlaget 1.30 meter bredt framtill, 1.75 meter vid sidorna, 0.50 meter högt, sidohålet nedtill 0.35 meter långt; stenugnens höjd från stockverket räknad 1.09 meter, bredd 1.36 meter. Men alla pörteugnar hafva icke alldeles detta samma utseende. En del äro något bättre bygda och hafva regelbundnare form. Jag lämnar

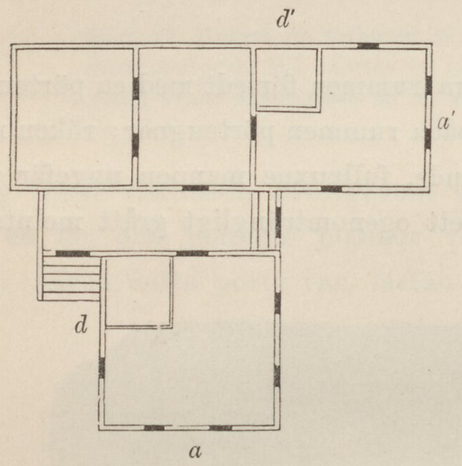

Bild 52. Plan af en sådan bondgård. *a*, *a'* pörtestugor med *d*, *d'* pörteugnar, de öfriga rummen voro visthus och uthus.

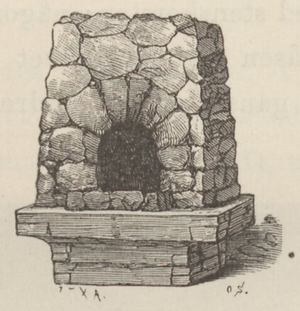

Bild 53. Ugn från ett pörte nära Hytölä gästgifvaregård i Tavastland.

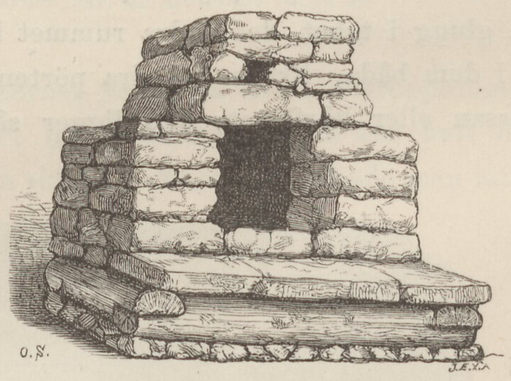

Bild 54. Pörteugn från norra delen af Wiitasaari socken.

här afbildning (bild 53) af en sådan ugn från ett pörte nära Hytölä gästgifveri på vägen mellan Jyväskylä och Wiitasaari. Den var, på ett underlag af bjälkar, sammanfogad af i hvarandra hopkilade kantiga gråstensstycken, med sparsam kalkmurning. Kring ugnsöppningen stodo stenarna fogade i hvalfbåge; framför den fans ett slags låg stenlåda af skifferflisor. Denna ugns hela höjd, stockverket inräknadt, var 2.50 meter. I det ofvan nämnda (bild 49) gamla intressanta pörtet från norra delen af Wiitasaari socken hade ugnen det här afbildade utseende (bild 54). På ett underlag af sten låg här ett enkelt bjälklager; därofvanpå den 2.15 meter breda stenugnen, som var hopfogad med ringa murbruk af stora platta stenar, hvilka, ett stycke uppåt, vid sidorna bilda stora afsatser; å öfre afdelningen finnes framtill en liten fyrkantig rökglugg. Själfva den undre ugnsöppningen var fyrkantig, 0,60 meter bred, 0,48 meter hög; framför den samma lågo å bjälkverket stora, platta stenskifvor.

Dessa trenne här afbildade ugnar kunna tjäna såsom typer för mindre, i de torftigaste pörten förekommande. Men det finnes äfven ugnar af större dimensioner. Jag meddelar här en gammal ugn af karakteristisk form (bild 55); den var nära 3 meter hög, öfver 3 meter bred, omsorgsfullt murad och hvitmenad, på sidorna försedd med trappformiga afsatser; dessa trappor å pörteugnarna sakna icke sin betydelse, ty på dem klifver finnen upp till ugnens krön, där han har sitt allrakäraste hviloställe. Vi erinra oss ur Kalevala, huru det så ofta heter »Låg på ugnens mur en gubbe» o. s. v. Finnen älskar ugnsvärmen ännu i dag. Därför bygger han, så snart utrymmet i stugorna tillåter det, ugnen så stor, att han kan ligga ofvanpå den. Man träffas ock vid inträdet i finska stugor af den egendomliga anblicken af hufvuden, som titta ned från ugnens öfre platå. Här ligga, då ugnens tak, såsom ofta är fallet, är stort och rymligt, gubbar och barn om hvarandra, »gassande sig» i den heta luften — och röken! I somliga stugor anträffar man ugnar af väldiga dimensioner, stundom af den mest oregelbundna form; det uppgafs, att de senare ugnformerna härleda sig från ryskt kulturinflytande. Dessa ugnar af det största slaget ega vanligen öppen spisel och en rymlig bakugn; numera äro de nästan alltid försedda med murad skorstenspipa.

Man finner ofta i pörtena, att stugugolfvet sluttar från ugnen till motsatta väggen; denna inrättning påstods skola underlätta rökens utledande ur pörtet, hvilket dock förefaller föga troligt.

En annan inrättning i pörtena, som torde förtjäna att med ytterligare några ord omnämnas, är fönstergluggen med sin skjutlucka (bild 56). Såsom anfördt, anträffas den numera endast sällan. I de allra flesta fall är den ersatt med ett verkligt, af glas sammansatt fönster; den gamla gluggen har då blifvit vidgad, vanligen till minst dubbla dimensioner, samt fönsterbågar insatta och — såsom vanligt å landsbygden äfven i Sverge och Norge — fastspikade till förekommande af luftväxling. Den forna pörtegluggen mätte vanligen omkring 0.55 meter i längd och 0.25—0.27 meter i höjd. Den hade aflångt-rektangulär form och var å tre sidor omgifven med en framstående kant af träribbor, som mot väggen bildade en ränna, i hvilken träluckan, gjord af ett ganska tjokt, åt kanterna något tillskärpt bräde, kunde från ena kortsidan löpa, dragas bort och skjutas för, alt efter som man ville öppna fönstergluggen eller stänga den.

Om *takets* inrättning har redan blifvit sagdt, att i en del pörten ett inre platt tak stundom felas, och att endast själfva ryggåsen med sina båda takfall af spjälar eller bräder utgöra stugurummets betäckning. Så voro säkerligen pörtena i gamla tider i allmänhet bygda. Ett inre platt tak af bräder är för visso en modernisering.

Efter dessa skildringar, hämtade från besök i de finska pörtena af olika beskaffenhet, kunna vi fatta hvad pörten äro eller rättare voro; de utgjorde bondens boning under alla tider af året, hade storlek och äfven form af bondstugor, voro timrade af grofva furustockar, men hade i stället för fönsterlufter endast små låga gluggar med förskjutbara träluckor samt karakteriserades mest däraf, att röken från den stora, i ena stuguhörnet liggande, af stenar hopfogade ugnen ej leddes omedelbart ut genom en skorstensledning, utan fick fritt inströmma i rummet, fyllande dess

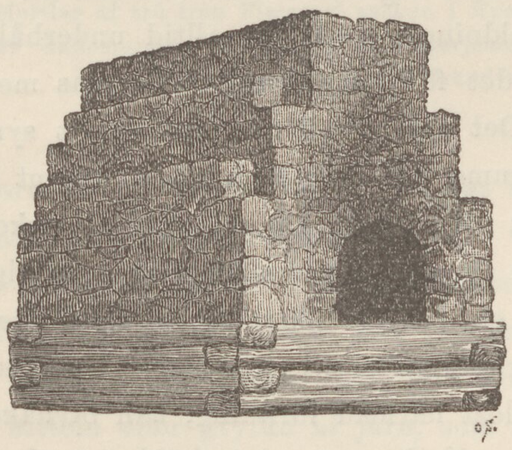

Bild 55. Ugn i ett stort, gammalt, men i senare tid moderniseradt pörte vid Wiitasaari.

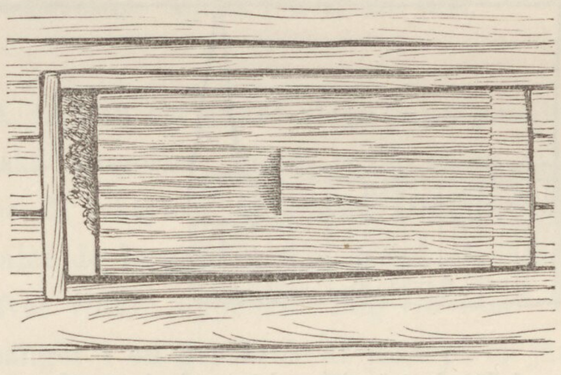

Bild 56. Pörteglugg med skjutlucka.

öfre del med ett rökmoln, som endast småningom genom ett rökhål och däruti infogad träskorsten utsläptes ur stugan. Ursprungligen innehöll pörtestugan allenast ett enda fyrkantigt stugurum, hvars storlek växlade alt efter själfva pörtets storlek. Hela familjen med tjänare och alt lefde inuti denna stuga, under dess röktak, och om vintern lät den bonde, som egde några husdjur, äfven dem dela ugnens värme. Hästen hade sin ho därinne vid ena sidan om dörren, och hönsen hade sitt tillhåll under ugnen jämte frihet att ogeneradt spatsera omkring i stugan. Utanför stugurummets dörrsida fans vanligen en ej särdeles väl af bräder och spjälar sammanfogad, smal förstuga, i hvilken mindre redskap, matförråd o. d. förvarades och som man måste passera för att komma in i pörterummet. Detta senare hade ett ryggåstak, i hvilket rökgluggen med sitt trärör var anbragt. Under ryggåsen funnos tvärstänger, å hvilka kläder och fällar äfvensom hålbrödskakorna upphängdes. Denna allmänna inrättning af pörtet synes hafva varit den ursprungliga. I senare tid har man som sagdt förstorat fönstergluggarna och i dem insatt bågar med glasfönster. Under takets ryggås har man anbringat ett platt stugutak af bräder. I de flesta fall har man från ugnen bygt upp en murad skorsten. Och härmed är karakteren af »pörte» förändrad; pörtet har blifvit en vanlig »modern» bondstuga. Men här och där har man bibehållit pörtet på en högre eller lägre grad af omvandling och endast vid dess sida, på andra sidan om förstugan, tillbygt en annan stuga af modern form med vanliga fönster och en ugn försedd med murad skorsten. Detta senare rum utgör då familjens egentliga vistelseort, det gamla pörtet kvarstår såsom ett visthus. I somliga större gårdar har man dess utom, såsom nämdt, innanför förstugan, mellan de båda stora stugurummen anbragt ännu ett litet rum, ämnadt för kvinnorna och stundom försedt med kakelugn och tapeter.

Detta är i korta drag pörtets utseende och dess senare historia. Att folket vunnit på dess omvandling till stuga med skorsten och fönster kan man väl icke neka. Den finske bonden var dock nöjd äfven dess förinnan; och att sammanlefnaden i pörtet gick väl samt trefnaden ej var alldeles bannlyst, skildrar Finlands störste skald för oss på flera ställen i sina skrifter; jag anser mig göra rättast att i detta hänseende här gifva honom ordet. I sin

beskrifning öfver Saarijärvi socken[1] skildrar Runeberg lifvet i pörtet sålunda: »Enkelt och oansadt som den natur, hvaraf han omgifves, är Saarijärvi-bons lefnadssätt. Likt badstugan, hans enda och oumbärliga lyx-artikel, till färg och förmåner, endast till utrymmet större, är det pörte, han bebor. Dess inre erbjuder främlingen en öfverraskande tafla. Väggar och golf, sammanfogade af oformliga furustockar och plankor, äro kolsvarta, de förra af rök, de senare af allt, hvad i åratal förgäfves väntat en skurning. Taket synes sällan; det är gömdt ofvanom ett rökmoln, som lik en svartgrå pell hänger sju eller åtta fot i höjden och öfverskyggar, utan att besvära. Då och då genombrytes detta töcken af en solstråle, som dagen skickar genom det vida rökfånget i taket, och ibland, ehuru sällan, blickar äfven en stjerna in. Fönster finnas ej, endast gluggar, som efter behof öppnas och tillslutas. För att rätt fatta egenheten af detta boningsrum, bör man se det en vinterafton. Muren (spiseln), rummets helgedom, till stil och arkitektur lik våra gamla milmärken, står då i sin fulla förklaring. En ofantlig brasa af grof tallved blossar vid ugnen och kastar ett bländande sken kring stugan, som ytterligare upplyses af pertbloss, än stuckna i väggarna, än uppburna af egna klykor på golfvet. I detta skimmer rör sig eller hvilar oftast en tallös menniskoskara. Qvinnorna sitta vid sina rockar eller syssla med degtråg och gryta, männen göra korgar, slädar, skidor och dylikt, tiggare och inhysingar sträcka sig för elden, och den stående artikeln i stugans hushållsjournal, pertklyfningen, skötes af någon äldre gubbe, som med lugn händighet delar de tunna spjelarna i ännu tunnare skifvor. Barnskaran har då vanligen krupit upp på muren, der den i all samdrägt lefver och skriker i kapp med syrsorna; vid den långa ho'n nära dörren fröjdar sig gårdens häst åt hackelsen, värmen och sällskapet, medan tuppen, om han ej än satt sig upp till ro, i kretsen af sin familj gör visiter hos sina gynnare i hvarje vrå af rummet och är öfverallt som hemmastadd. Sådant visar sig, med mer eller mindre afvikelse, ett finskt pörte om vinterqvällen. Tror någon all trefnad vara bannlyst ur en sådan boning, så misstar han sig; icke blott infödingen, utan också den under helt andra förhållanden uppvuxne kan finna sig väl i den. Luften der inne är genom den ständiga eldningen och det alltid underhållna draget ren och frisk, och det för ögat äckliga aflägsnas med sorgfällighet och ordning. Det svarta golfvet upphör att synas smutsigt, i och med detsamma det icke röjer någon skymt mer af en försvunnen renhet; man tycker sig stå på mull, icke på nedsudlade bräder, och den egenhet i menniskolynnet gör sig gällande här, att tåla äfven en mindre putsning, så framt den icke kontrasterar mot ett röjdt syfte till en större. Upplandsbonden lefver icke i en vårdslöst härmad förfining, han bivuakerar i ödemarken; och hvem, då han ur vinterkölden träder fram till den varma, gästvänliga brasan, frågar efter, om det skjul, som omger honom, är svart eller hvitt, om den mark, på hvilken han står, är fejad eller icke?»

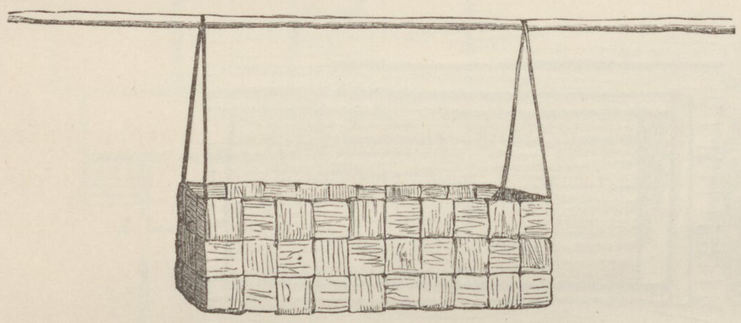

Bild 57. Vagga af flätade träspjälar, hängande i en stång. Från Parikkala socken i Viborgs län i Karelen. Afbildad i $^1/_{15}$ af nat. storl.

Möbleringen af pörtestugans rum var och är i öfverensstämmelse med dess öfriga förhållanden enkel, för att icke säga torftig. Vid skildringen af det lilla pörtet i Pihtipudas har jag redan nämnt några ord därom. I de större stugorna fans alltid en väggfast bänk utmed tvänne af väggarna, nämligen de båda, vid hvilka dörren och ugnen icke funnos. I det hörn, där dessa väggbänkar sammanträffade, stod ett omåladt stort rektangulärt långbord, och framför dess andra långsida stod en fri långbänk. Vid detta bord intog familjen sina måltider. Dess utom funnos vanligen ett par smärre lätt flyttbara bänkpallar samt ett par stolar, som antingen hade pinnfötter eller voro gjorda af träkubbar eller hade någon annan form. Sängar funnos ibland icke, ibland stod en sådan af enklaste slag i ena stuguvrån vid ugnväggen. Eljes sof man på väggbänken eller uppå golfvet på utlagd halm med eller utan öfverdrag. Så äro pörten och stugor vanligen ännu inrättade i Finland. För barnen finnes stundom en liten säng, stundom en vagga af vanlig form; för dibarnet hade man stundom en flätad spjälkorg (bild 57), upphängd med sitt innehåll å en lång stång, hvars ena ända var fäst i väggen, den andra åter fri, hvarigenom vaggan medels upp- och nedförande af stången kunde sättas i ett slags lodrät vaggrörelse. I andra fall såg jag vaggor af ett hopviket tygskynke, i hvilket barnet låg liksom i en påse, hvilken, upphängd med band i taket, kunde vaggas i pendelrörelse. Dess utom finnas i pörtena hvarjehanda redskap för kvinnoslöjd, såsom spinnrock, nystfot, slända samt stundom väfstol. Vid väggarna hänga å träknaggar dels husgeråd, såsom såll m. m., dels klädesplagg, såsom rockar, mössor o. s. v. I södra och östra delarna af landet ser man äfven hängande å väggen helt små skåp af flerehanda form, ofta målade i granna färger. Dels vid ugnen och dess spisel, dels på hyllor vid väggarna stå några andra redskap, som för finska allmogen äro af vigt, nämligen stop, mortlar, porslinskoppar, fat och bunkar. Bland dessa höra endast en del bunkar och fat samt mortlar till husslöjden, de öfriga hafva inkommit genom handeln. Bunkarna och faten

[1] J. L. Runeberg. Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken. Helsingfors Morgonblad 1832. Samlade Skrifter. Band 6, II. Stockholm 1870.

af trä äro enkelt och utan vidare konst svarfvade. *Mortlarna* äro mycket primitiva; somliga af dem äro afsedda för salt- andra för kaffemalning m. m. I bild 58, 59 och 60 har jag lämnat afbildningar af några sådana »mortlar». De äro uthuggna ur ett enda trästycke, de tvänne första ur en bit af en björkstam, på hvilken ännu näfvern kvarsitter. Den första af dem är en saltmortel, upptill försedd med en grund rundad urhålkning, i hvilken mortelstöten — en aflång slät rullsten — ligger. De andra båda hafva en djupare konisk, nedtill spetsig urhålkning, i hvilken en spetsig mortelstöt af trä användes; i den afbildade minsta morteln sitter denna stöt aftecknad, skjutande

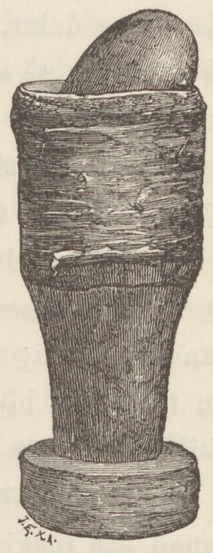

Bild 58.

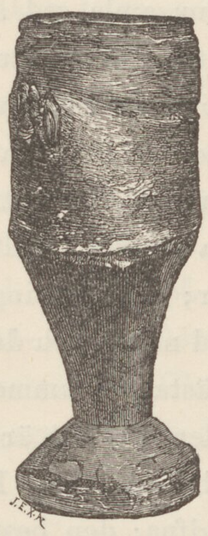

59.

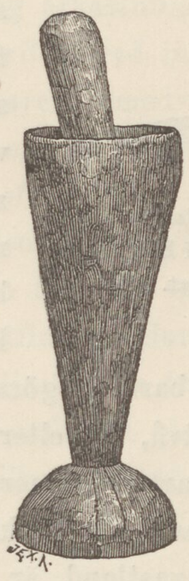

60.

Mortlar af trä från Pielavesi socken i Kuopio län. 58 saltmortel med sin af en oval rullsten bestående stöt. 59 kaffemortel. 60 mortel till hvarjehanda bruk med sin stöt af trä, hvilken eger form af en spetsig kägla (spetsen å bilden nedåtvänd och dold i mortelns fördjupning). Afbild. i $^1/_7$ af nat. storl.

djupt ned i mortelhålet. Kaffebönorna krossas med denna trästöt. Äfven ett annat slags ännu primitivare mortlar, använda för salt- och tobaksmalning anträffas stundom i de finska stugorna; dessa bestå af en cylindrisk björkträkubbe med helt och hållet kvarsittande bark; upptill finnes å tvärytan en grund fördjupning, som utgör morteln (bild 61). I det föregående har jag redan utförligt omtalat de husgeråd, som göras af näfver, såsom saltflaskor, rifvor, korgar, skursvampar, såll, hvarför jag här ej behöfver vidare uppehålla mig vid dem. Vigtigast bland koksakerna är kitteln eller grytan af järn, som i pörtena oftast hänger i en grytkrok af järn på en järnarm, hvilken

Bild 61. Mortel bestående af en oskalad träkubbe, med en urhålkning å öfre ytan. Afbild. i $^1/_{20}$ af nat. storl.

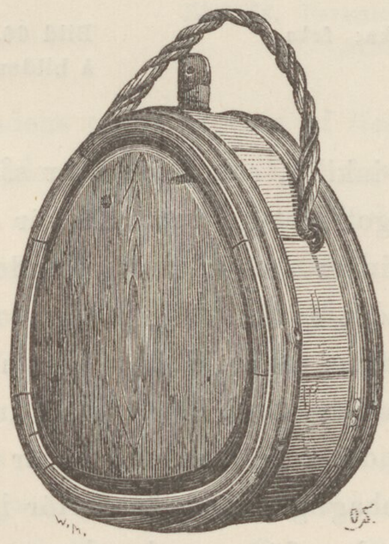

Bild 62. Bytta af trä med sprund och vidje-handtag från Kuru. Afbildad i $^1/_7$ af nat. storl.

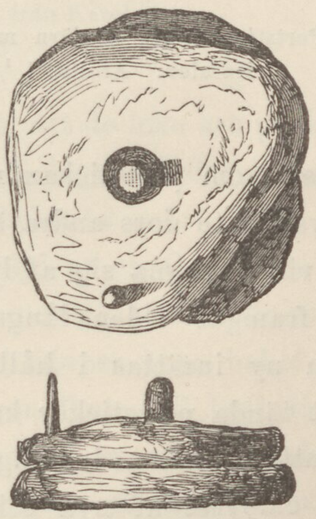

Bild 63. Handkvarn af två platta stenar från Parkano socken. *a* sedd ofvanifrån, *b* sedd från sidan. Afbild. i $^1/_{30}$ af nat. storl.

är rörlig å en lodrät järnstång. Utom de nämnda redskapen af trä förekomma äfven *baljor, såar, byttor* och *tinor;* de förra öfverensstämma alldeles med de i Sverge ännu allmänt brukliga; de med sprund försedda byttor, hvilka äfven återfinnas mångenstädes i Skandinavien, användas allmänt af finska allmogen. Jag har i bild 62 framstält en sådan. Dessa kärl brukas till förvaring af dricka och stundom af mjölk, som medföres till kost vid arbete ute på åker och äng. Bland gamla redskap bör omnämnas *handkvarnen;* omtalad i Kalevala och de gamla visorna har den säkert funnits till hos finnarna sedan långt aflägsna tider. Den anträffas än i dag här och där i finska bondgårdar. Jag lämnar här en afbildning af en sådan kvarn (bild 63). Den utgöres af två platta stenskifvor, af hvilka den

öfre, kring en i ett hål däri införd lodrät, i den undre stenen fäst axel, kan sättas i en roterande rörelse genom dess kringvridande med handen, i det att man håller i ett nära den öfre stenens kant fäst, uppstående handtag af trä. Mellan de båda stenarna inlägges det som skall malas.

I bättre gårdar finnes numera naturligtvis ett antal andra husgeråd, men då det här är min afsigt att endast skildra det gamla och ursprungliga, kan jag icke behöfva mer än antyda deras tillvara.

Men innan jag lämnar det gamla pörtets husgeråd, bör jag omtala dess forna upplysningsmedel. Förrän talg och olja infördes eller blefvo allmänna, användes *pertstickor* till att lysa upp stugorna, både i Finland och den skandinaviska norden. Redan i Kalevala finna vi dem nämnda. Men underbart nog förekommer denna urgamla sed ännu i Finlands aflägsnare delar, och för ett par år sedan såg jag äfven pertbloss i stugor i Dalarne och Värmland; så sega äro människans vanor! I flera stugor i norra Tavastland och i Karelen hade jag under resan tillfälle att tillbringa aftonen vid sådan belysning, och jag måste tillstå, att intrycket var minst sagdt egendomligt. Pertstickorna utgöras af meterlånga, tre till fyra centim. breda, platta, tunna stickor, hvilka erhållas genom klyfning af därtill utsedda, hälst kådiga furustammar; tillverkningen af dessa stickor tillkommer familjens manliga medlemmar; det är barnens göra att hålla elden vid makt, och detta fordrar en nästan oupphörlig tillsyn. Därvid tillgår sålunda. En, två, tre eller flera pertstickor fästas i rummets väggar, vanligen tämligen högt upp. De trädas antingen in omedelbart i timmerstockarnas fogar eller, hvilket är det vanliga, i särskilda för detta ändamål tillverkade hållare af järn. Dessa pertstickhållare äro af flerehanda slag. Den äldsta formen, som ännu här och där anträffas i norra delarna af Tavastland, är den i bild 64 återgifna; den består af en spets, ämnad att inskjutas i fogen mellan två bjälkar, och en öppen klyka bildad af tvänne, i spetsig vinkel mot hvarandra förenade bladformiga utskott; det är

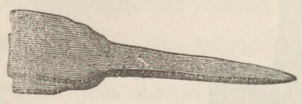

Bild 64. Pertstickhållare af järn från Pielavesi socken i Kuopio län Afbildad i $^1/_5$ af nat. storl.

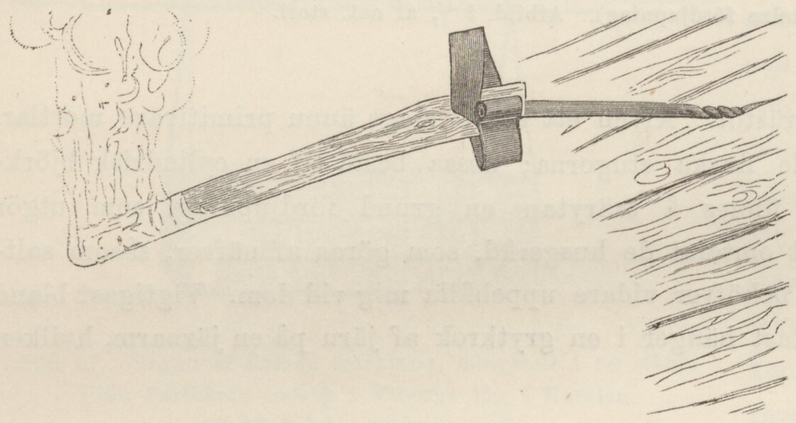

Bild 65. Pertstickhållare af järn med brinnande pertsticka; från Karelen. Afbild. i $^1/_6$ af nat. storl.

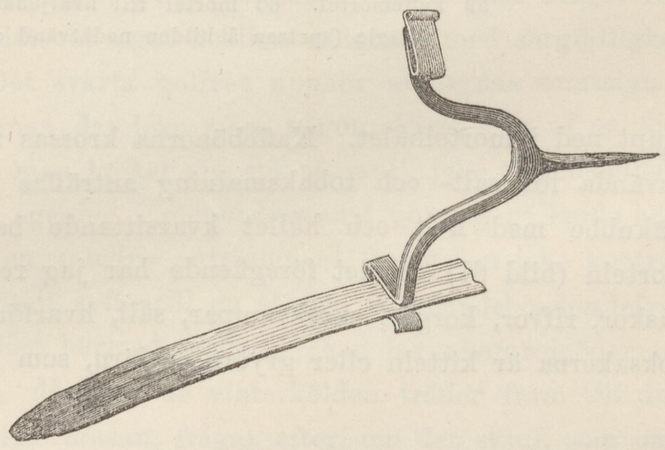

Bild 66. Pertstickhållare af järn, afsedd för två pertstickor; å bilden finnes en sticka endast i ena armen. Från Pielavesi socken. Afbild. i $^1/_6$ af nat. storl.

mellan dem som pertstickan med sin ena ända inkilas, och detta sker så, att den lägges med platta sidorna uppåt och nedåt, hvarjämte dess andra ända skall luta något mot golfvet. Det är denna fritt nedhängande ända som antändes, då man vill begagna sig af lysmedlet. Den brinner nu under afgifvande af en stark rök, och alt efter som stickan brinner, framgår elden långsamt mot den andra ändan. Efter några minuter är en sådan sticka uppbrunnen; då måste en ny insättas i hållaren, och så fortsättes sedan, så länge man vill bibehålla upplysningen. Med två—tre samtidigt tända pertstickor kan en pörtestuga upplysas så mycket, att inbyggarna kunna se att röra sig obehindradt och att utföra sina nödvändigare sysslor. Men detta upplysningssätt är icke angenämt och är genom röken och det ständiga ombytet af nya stickor ingalunda behagligt. Det är därför icke att undra på, om det snart alldeles må försvinna för talg, olja eller fotogen, t. o. m. i de aflägsnare bygderna, äfven om dess prisbillighet manar till konservatism. Utom den beskrifna formen på stickhållare anträffas flera andra slag, som hafva enahanda syfte. Jag meddelar här ett par af dem i afbildning (bild 65 och 66). Men det finnes äfven sådana, som kunna fästas å horisontala ytor och till och med sådana, som anbringas i rörliga stakar. I bild 67 har jag afbildat en form, bestående af en fot af trä, i hvars öfre yta är fästad en kort trästång, som uppbär en klyka af järn; andra finnas som hafva större fot och stång af järn i stället för af trä (bild 68).

I pörtet eller stugan — den må vara liten och trång eller stor och rymlig — bo, såsom nämdt, både familjen och tjänarna tillsamman. Men dess utom anträffas där ofta äfven invånare, hvilka dit upptagas af gästfrihet enligt gammal sed; det är *inhysingarna* och *tiggarna*. Jag såg dem ofta liggande på golfvet eller på ugnen i stugorna; vanligen utgjordes de af orkeslösa gubbar och gummor, af sjuklingar och uttärda varelser, och det var rörande att se den gästfrihet, med hvilken de af den torftiga husbondsfamiljen mottogos. Runeberg har i sitt ofvan anförda arbete gifvit en så träffande skildring af dessa pörtenas invånare, att jag anser mig böra här upptaga den. Den

lyder sålunda. »Såsom utgörande en del af befolkningen i ett finskt pörte omnämndes *tiggare* och *inhysingar;* de äro äfven så vanliga och betydande inventarier i hushållet, att vid frågan om detta hvardera af dem kunna kräfva en närmare beskrifning. Inhysingen är den finska bondens andra svala. Likasom hon fordrar han rum för sig och de sina under bondens tak, får det villigt såsom hon, och lefver som hon af hvad dagen gifver. Den hyra, han betalar, består vanligast och mest bestämdt i tjensten att kasta ved för eldningen in genom stugans glugg. För öfrigt stå de flesta hans andra åtgärder för gårdens bästa på extra stat. En sådan man idkar till sitt uppehälle, så framt han ej är slöjdkunnig, stundom ett litet fiske och skytte, samt begagnar dessutom den lika så litet medgifna som vägrade förmonen att svedja på hemmanets mark för rofsådd och vända sig afkastningen till godo. Kan han skaffa sig en ko, så lefver hon, der bondens kor lefva, och är en äfvenså privilegierad inhysing i sin spilta, som ägaren är i sitt hörn af stugan. Då hans behof äro få, och genom hemmansägarens omedvetna godhet de utgifter ännu färre, som han för dem behöfver vidkännas, så är det klart, att han mer än någon annan skall följa den hos finnarne allmänna böjelsen för maklighet och lugn. Också ser man honom oftast hvila om vintern framför ugnen på någon bänk, om sommaren i solskenet på marken. Utan tvifvel är mängden af dessa inhyseshjon ofördelaktig så väl för landets odling i allmänhet som särskildt för den, under hvars tak de bo; men omisskänneligt ädelt visar sig också allmogens sinnelag deri, att den med anspråk på en så ringa vedergällning delar sin trånga boning och ofta sitt knappa uppehälle med dessa sina bröd- och taklösa medbröder. Saarijärvi kan trotsa hvilken annan ort som helst, hvad öfverflöd på slika personer beträffar. Glest befolkad, men ojemförligt glesare bebyggd, med vildmarker, dem ingen åbo kan hinna mäta och begagna, fyller denna socken alla vilkor för ett sådant lefnadssätts uppkomst och fortfarande.

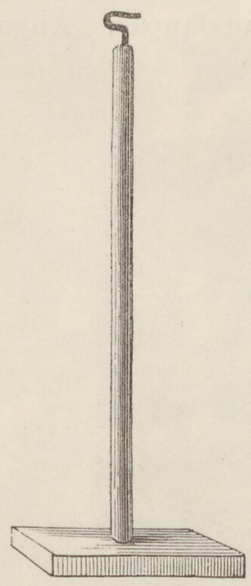

Bild 67. Pertstickstake från Sordavala socken. Afbildad i $^1/_{25}$ af nat. storl.

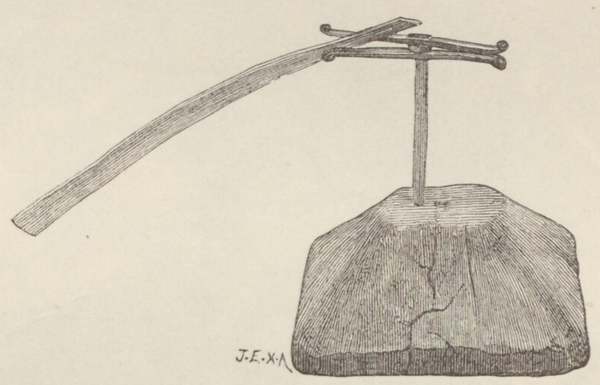

Bild 68. Pertstickstake, med pertsticka, från Karelen. Afbildad i $^1/_6$ af nat. storl.

Den andra omistliga personalen i bondens pörte utgöres af *tiggarne.* Det är sant, att de icke äro permanenta, utan komma och färdas af; men sällan förbigår någon dag, då de invid allmänna vägen belägna gårdar ej haft besök af en eller flere sådane, så att man väl kan lämpa på detta förhållande Stagnelii bekanta ord: »Idén är evig, skuggorna försvinna.» Tiggaren är ingenting mindre än föraktad och öfversedd. Följd af en Gud, som Homers tiggare, kommer han, ofta med hustru och barn, från gård till gård, allestädes bemött som gäst och icke som nådehjon. Ugnen har värme för honom som för andra; han begär ingenting, hvar och en känner hans behof dessförutan och afhjelper dem, så godt han kan. Det blir icke fråga om att kasta fram någon försmådd kost åt honom, han äter som det öfriga husfolket af den bästa anrättning, som gården äger, det vill säga, af den enda. Han berättar, om han har något att berätta; lyster det honom att skämta med någon i stugan, så skämtar han; hans barn, om han för med sig sådana, leka med gårdens barn. Om qvällen går han till hvila, der han finner en beqväm plats tom på muren, eller på bänken, fördragsam om en annan fått det bättre hvilostället, och fördragen, om han sjelf lyckats vinna det. Vill han färdas bort och är krasslig sjelf eller har svaga personer i sin vård, så spänner bonden efter urgammal sed sin häst i redet och förer honom eller hans närmaste villigt och anspråkslöst till närmaste gård. På detta sätt lefver tiggaren i Saarijärvi och ibland finnarne i allmänhet. Han äter bark, emedan bonden äter bark; skulle bonden lefva af hvetebröd, så skulle tiggaren hafva samma föda.»

Efter skildringen af pörtet och dess inredning synes mig lämpligast att taga i betraktande de öfriga till gården hörande byggnader. I afseende på byggnadssättet anmärker Warelius, att i västra Finland gårdarna i hvarje by varit, och till stor del ännu äro, bygda tätt intill hvarandra, i östra åter spridda och enstaka, samt att i västra Finland gårdsplanen, hvaraf den ena hälften utgör mangården, den andra ladugården, är på alla sidor omgifven af byggnader, så att man endast genom porten kan inkomma; i östra Finland däremot äro rummen bygda i zigzag, eller åtminstone icke i rader som skulle innesluta en viss gårdsplan; och något vanligen i ögonen fallande är en

mängd bodar (visthus) bredvid hvarandra, enhvar under skildt tak. Denna olikhet anser Warelius härflyta från forntiden, då det åkerbrukande folket i västra delarna af landet kände större behof att mot fiendliga anfall försvara hus och hem än de östra delarnas mera rörliga svedjefolk (Savolaiset) och herdefolk (Karjalaiset). Att uti Tavastland gårdsbyggnaderna i allmänhet ligga regelbundet ordnade kring en fyrkantig gårdsplan iakttog äfven jag under resan genom Finlands bygder; men äfven i Karelen anträffas ej sällan denna anordning, fastän icke så regelbunden, och rätt ofta med det undantag, att somliga af byggnaderna finnas afskilda från de öfriga. Kring gårdsplanen ligga, utom pörtet eller boningsstugan, stall- och fähus, då särskilda sådana finnas; vidare badstun, rian och bodarna. De förstnämnda eller stall- och fähusen jämte vagnskjulet äro vanliga mörka timmerstugor med spiltor för kreaturen m. m.; deras beskrifning är af ringa intresse, och jag öfvergår därför till framställningen af den i etnografiskt hänseende så mycket vigtigare badstugan, detta finnens »sine qua non». Den är konstruerad efter samma principer som pörtet och har utan tvifvel haft samma ursprung som detta.

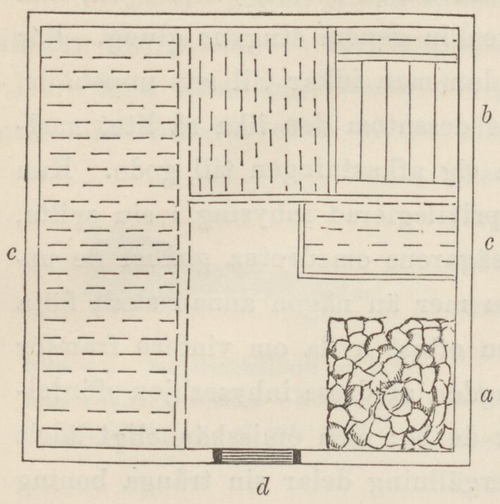

Bild 69. Plan af en badstuga i Parkano socken; *a* ugnen, *b* trappa som leder upp till lafvarna *c c c*; *d* dörr.

I bild 69 meddelas en planteckning af en badstuga jämte anordningen af dess ugn och lafvar. Badstugan är sålunda en af timmerstockar bygd, fyrkantig stuga med en stor rösugn i det ena hörnet, en inre, högt upp belägen stor och bred hylla eller lafve, dit de badande uppklättra för att taga sina ångbad, hvarjämte byggnaden är försedd med två — tre sidogluggar, genom hvilka röken och den fuktiga värmen utsläppas. Ångan åstadkommes på

Bild 70. Badstuga i Parkano socken i Åbo län. Efter fotografi.

det sätt, att vatten skop- eller ämbarvis af en därtill invand kvinna, stundom gårdens egen dotter, hälles på det röse af upphettade stenar, hvilka ligga öfverst på ugnen. I dessa badstugor badar den finske bonden med familj, tjänstefolk och inhysingar: om sommaren, under skördetid, vanligen hvarje afton, eljes, äfven om vintern, en till två gånger i veckan. Det är en högst egendomlig syn att blicka in uti en sådan badstuga, då den är uppfyld af badande, från det nyfödda barnet buret af sin moder ända till åttioåringen. Det herskar der en paradisisk oskuld och jämlikhet. En hvar njuter blott, utan att bekymra sig om de andra, med fulla drag i den af rök och ånga uppfylda atmosferen, piskande sig med björkris och hällande öfver sig då och då litet kallt vatten. Det väcker i sanning främlingens förvåning och förundran, då han hör, att denna heta ångluft, som är uppfyld af så mycket rök, att han storknar, af finska allmogen anses såsom lifvets högsta njutning. Hvarje torpare, han må vara aldrig så fattig, måste hafva sin badstuga, om den ock blir än så liten och torftig. Vid det ofvannämnda lilla öfvergifna pörtet (bild 42) ser man också en liten badstuga, som var af så små dimensioner, att man icke kunde stå rak däri och ej häller ligga rak utan blott sitta på dess lafve — men det var ju ändock en »sauna». Badstugan betraktas af den finska allmogen såsom en helgedom; ett brott begånget i en badstuga anses såsom mångdubbelt större än eljes o. s. v.

Naturligtvis var det oss omöjligt att taga någon fotografi af en badstugas inre; de äro med sina svarta nedrökta väggar därtill alldeles för mörka; däremot fotograferade vi det yttre af sådana badstugor; en dylik bild tagen

en afton efter solnedgången, och med några badgäster samt den som vanligt ensam påklädda baderskan utanför stugans dörr, är återgifven i bild 70. I sin meranämnda redogörelse för en resa i Finland har Acerbi lämnat en bild af en sådan badstugas inre, hvilken bild synes mig med all sin naiveté så troget återgifva interiören i en dylik, af badande uppfyld stuga, att jag anser mig böra här meddela en liten kopia däraf (bild 71). Ur hans skildring vill jag därjämte anföra följande: »Bland finnarnas underligaste bruk förtjäna deras bad och det sätt, hvarpå de däraf betjäna sig, en synnerlig uppmärksamhet. Alla finska bönder hafva utan undantag invid sina hus en liten, för detta ändamål särskildt inrättad byggnad; denna består af en enda liten kammare, i hvars bakgrund en ugn af på hvarandra lagda stenar befinner sig, hvilken så länge upphettas, tills stenarna blifva alldeles glödande. På dem gjutes nu vatten så lång stund, tills de närvarande blifva inhöljda i ett moln af ånga. I bakre ändan är denna kammare delad i två stockverk, på det att så många flera personer skola samtidigt få plats i detta trånga rum; då nu den heta ångan stiger uppåt, så är det allra hetast på den öfre lafven. Här församla sig nu män och kvinnor utan åtskilnad och bada gemensamt med hvarandra, utan att därvid behålla den minsta klädespersedel på sig och utan att det bekommer dem det ringaste. Men då en främling oförutsedt öppnar dörren och stiger in, så förorsakar

Bild 71. Det inre af en finsk badstuga. Efter Acerbi.

hans anblick hos kvinnorna icke obetydlig förskräckelse, ty då faller, oafsedt hans eget uppträdande, ljus in genom dörren. Eljes befinna de sig i en stark skymning». Acerbi omtalar därpå, att han själf försökt att bada i en sådan badstuga, men att han haft åtskilliga obehag däraf. Han yttrar sin häpnad öfver, att finnarna kunde uthärda en half, ja till och med en hel timma i en liten stuga, hvars luft var upphettad till 70—75 grader Celsius, ja att de rentaf kunna befinna sig väl däri. Termometern var stundom så het, att han knapt förmådde hålla den i handen. »Hela den tid», säger han vidare, »under hvilken finnarna uppehålla sig i badet, gnida de utan afbrott sin kropp och piska alla dess delar med björkriskvastar. Men innan tio minuter förflutit, ser deras kropp så röd ut som rått kött och man kan icke betrakta dem utan att erfara äckel och fasa. Om vintern gå de ofta, så nakna som de äro, ut ur badstugan och vältra sig i snön, vid en kyla af 20 och ofta t. o. m. 30 grader under fryspunkten. Stundom träda de äfven ut nakna för att språka med hvarandra i fria luften eller med någon annan i grannskapet. Då resande fara genom byn, under det bönderna äro i badet, och de förra behöfva någon hjälp, så lämna de genast badet och hjälpa till med af- och påspänning, hämta foder eller utföra andra tjänster utan minsta klädlapp på kroppen, under det den resande åter i sin tjocka vargskinnspels skakar af köld och är nästan stelfrusen. Det är verkligen förundransvärdt, huru människan genom vanans makt är i stånd att fördraga de största ytterligheter. De finska bönderna gå plötsligen från en atmosfer af 70 graders hetta ut i 30 graders köld, hvilket utgör en skil-

nad af 100 grader och motsvarar vattnets öfvergång från kokande till fruset tillstånd. Nästan otroligt synes det emellertid, att denna hastiga förändring icke utöfvar något skadligt inflytande på deras hälsa, under det däremot hos andra folk en förändring af blott 5 grader redan känbart inverkar på kroppen och frambringar snufva, rheumatism och sjukdomar af allahanda art. De finska bönderna påstå, att utan dessa heta ångbad de icke skulle vara i stånd att hela dagen uthärda sitt tunga arbete; genom badet, säga de, ersättas och stärkas deras uttömda krafter bättre än genom hvila och sömn. Deras hud blir äfven i dessa bad så mjuk och smidig, att männen helt lätt med de allra eländigaste rakknifvar utan tvål kunna raka af sitt skägg.» Om än Acerbis uppgift på badstugutemperaturen synes mig, jämförd med de gradtal jag iakttog, i allmänhet något för hög, passar i öfrigt denna beskrifning altigenom in på förhållandena än i dag.[1] Märkligt är, hvad Acerbi påpekar och finska läkare för mig intygat, att finnarna genom dessa bad härda sin kropp, så att de fördraga temperaturväxlingar af alla slag. De kunna gå våta om fötterna, de kunna ömsom svettas och frysa utan att förkyla sig, utan att få katarrer och rheumatiska åkommor. Också är, som sagdt, badstugan för finnen en helgedom. Här söker man bot för de sjukdomar, som påkomma; här är hvarje finnbondes barn födt, ty hit föres än i dag såsom fordom barnsängskvinnan. Här användes ock sedan gamla tider ett annat slags hälsomedel, gnidningen eller frotteringen, ett medel som i våra dagar kommit till heders genom massagen; i Finland, synnerligen i Karelen, utföres den med skicklighet af gamla, därtill invanda

Bild 72. Finsk ria vid Kirjavalaks i Sordavala socken af Viborgs län i Karelen.
Efter fotografi.

kvinnor; jag hade själf ett par gånger tillfälle att pröfva denna deras konst. Badstubadet är hos finnarna en gammal inrättning. I Kalevala nämnes det ofta, och där omtalas ganska utförligt, huru badet tillgick (se föregående kapitel). Detta togs redan under denna aflägsna tid på alldeles samma sätt som nu.

Men, egendomligt nog, anses icke den finska badstugan med dess bad ursprungligen hafva tillhört den finska folkstammen. Tvärt om framhålles det af Finlands egna etnografer (Ahlqvist, se ofvan sid. 23), att finnen upptagit dem från kringboende folk; möjligen fingo de dem från slaviska, möjligen ock från gotiska, skandinaviska folk. Denna fråga förtjänar en noggrannare utredning. Af högt intresse är den ofvan anförda uppgiften hos Herodotos, att redan skytiska folk egde ett slags ångbad (s. sid. 4). Det låter därför med skäl tänka sig, att finnarna haft dessa bad redan i forntiden, att de då tagit dem i sina kotor, men sedan de lärt bygga timrade hus, äfven flyttat in badet i sådana. Jag nämner detta såsom en hypotes, hvilken kan vara värd att närmare granskas. Emellertid bör framhållas, att badstugan och dess badsätt i gamla tider äfven förekommit i Sverge och Norge. Ännu finnas i vissa delar af Sverge vid bondgårdarna små timrade stugor (bild 100), som benämnas »badstugor»; dock torde de numera sällan användas till sitt egentliga ändamål, utan i stället såsom tvätthus, för torkning af säd och rökning af kött och fläsk o. s. v. Däremot har ju i senare tider denna badform, i mera civiliseradt och förbättradt skick, med reglerad halt af ånga och utan den olidliga röken, upptagits i våra moderna badanstalter och hör nu till de mest omtykta och mest anlitade bad.

[1] I sitt innehållsrika arbete »Finland und seine Bewohner» (Leipzig 1809) har Fr. Rühs äfven med några ord skildrat badstugorna och baden i dem, men vida sämre än Acerbi, hvarför jag ej här anfört hans beskrifning.

Jämte badstugan är äfven rian (bild 72) ett för den finska bondgården mycket vigtigt uthus. Den är bygd af timmerstockar ungefär på samma sätt som pörtet och badstugan samt af växlande storlek, alt efter olika tillgångar och behof. I ena hörnet, vid sidan af dörringången, finnes en ugn af ungefär samma konstruktion som pörteugnarna. Här frambringas en stark värme — och rök — hvilken fyller stugans inre, synnerligen, såsom naturligt är, stigande uppåt mot dess öfre delar. Rian är, såsom bekant, afsedd för torkning af säden. All finsk råg torkas på detta sätt; man är därigenom i Finland oberoende af skördetidens regnskurar, hvilka i vårt land ej så sällan fördärfva en stor del af grödan. Men det fordras äfven, att ved skall finnas i öfverflöd i de bygder, där rian användes. Finland är också ännu rikt på denna vigtiga vara, och ingalunda sparar man häller därpå. Såsom ett exempel kunna vi nämna, att i ett pastorsboställe i öfre delen af landet, allenast för boställshusen årligen åtgått, enligt säker uppgift, 200 famnar ved! Hos oss i Sverge användes ju emellertid äfven i somliga trakter rian, och säkert är, att om man kunde uppfinna någon tillräckligt bränslebesparande form däraf, hvilken således egde allmännare tillämplighet, skulle den, äfven i andra länder, i regniga år kunna bespara landtmannen många bekymmer.

Bild 73. Bod från Yläjärvi gård, ej långt från Tammerfors. Efter fotografi. Till den öfre våningens loft, där en man synes stå framåtlutad, leder en högst primitiv trappa, bestående af en furustock, i hvilken stora afsatser äro inhuggna.

Slutligen hafva vi äfven vid de finska gårdarna ett slags byggnader, hvilka där förekomma ofta, om än icke alltid, jag menar bodarna (eller, såsom de i Finland kallas, »bodorna»); de äro nämligen icke så konstanta som badstugan och rian, utan tillhöra hufvudsakligen de mera bärgade familjerna. I västra och södra delarna af landet finner man dem vanligen ligga vid gårdsplanen. I bild 73 har jag afbildat en sådan bod från en gård i Tavastland. De äro bygda af timmerstockar och ega tvänne våningar; den nedre användes såsom förvaringsställe för hvarjehanda redskap och husgeråd; den öfre, loftet, som vanligen innehåller att par låga och mörka rum, och nästan alltid, såsom å bilden, är försedd med täkt loftgång eller veranda, dit en utvändig trappa leder, tjänar till sommarbostad eller rättare sofplats under sommaren för de yngre medlemmarna af familjen och för tjänstefolket. Där finnes vanligen ett par sådana rum. Inredningen i dessa loft är helt enkel. I bild 74 har jag lämnat en teckning af interiören af ett sådant loftrum, som utgjorde kvinnornas sommarbostad å en större bondgård i Pielavesi socken. Genom en låg dörröppning (till höger), försedd med dörrlucka af trä, kommer man från verandan in i rummet, ett ryggåsrum utan fönster. De enda föremål här synas, äro tvänne väggfasta sängar, en i hvar sitt hörn af rummet och bestående af några konstlöst hopspikade bräder samt innehållande några usla halm- och dunbolstrar. I östra och nordöstra delarna af landet åter ligga bodarna i allmänhet icke vid själfva gårdsplanen, utan ett litet stycke därutanför. Dessa bodar utgöras här icke af en enda större byggnad, utan vanligen af flera smärre, som

ligga uppradade invid hvarandra. De pläga icke hafva någon egentlig fast grund utan endast hvila på några lösa stenfötter. I bild 75 har jag lämnat afbildning af trenne sådana i rad liggande bodar från en bondgård i Karelen ej långt från Ladogas stränder; deras storlek inses af den framför stående hästen och släden med lass af rågkärf-

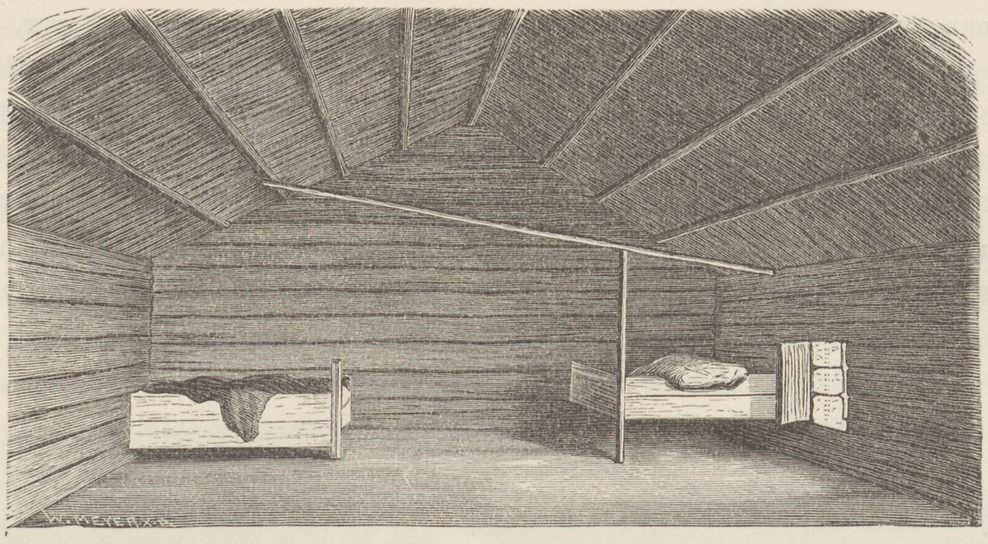

Bild 74. Kvinnornas sommarloft i öfre våningen af en bod å en bondgård vid Nilakka sjö i Pielavesi socken i Kuopio län.

var m. m. Bodarna begagnas äfven i dessa delar af Finland dels såsom sofrum om sommaren för familjens yngre medlemmar och tjänstfolket, dels såsom visthus för en del matvaror, dels såsom förvaringsrum för kläder och andra dyrbarheter. Äfven dessa bodar hafva inga fönster, utan ljuset kan inkomma endast då dörren öppnas; de hafva ingen eldstad och innehålla inga andra föremål än sängarna och de saker, som där förvaras. I bild 76 har jag läm-

Bild 75. Trenne bodar vid en bondgård vid Läskelä i Sordavala socken af Viborgs län (Karelen). Efter fotografi. Framför den längst till höger liggande boden är en konstlöst af stockar hopfogad trappa, något till vänster en harf af granspjälar (se bild 24 sid. 100); längst till vänster synes en häst spänd för en släde med rågkärfvar. Framför bodarna går stora landsvägen; strax hitom den låg gårdens boningsbyggnad och gårdsplan. I bakgrunden är skog.

nat en teckning af några ännu mindre bodar från Pielavesi socken i nordöstra Tavastland, sådana de där sågos vid en stor bondgård. Deras storlek kan bedömas däraf, att den mellersta (största) mätte 4,25 meter i bredd. Dessa smärre bodar benämndes »vaate-aitta» eller »klädbod», och de voro egentligen blott afsedda för förvarande af kläder och prydnader, hvilka lågo nedlagda i därtill insatta kistor och koffertar af olika storlek. En del kläder hängde å knaggar kring väggarna. Sådana mycket små bodar äro numera tämligen sällsynta, förr voro de allmänt använda; då en flicka gifte sig, lär hon stundom, enligt gammal sed, hafva såsom brud fört dylika bodar med från hemmet till den nya gården. De äro nämligen flyttbara, hvilande löst på en stenfot, ibland äfven på stockfötter. Märkligt är, att dessa bodar både såsom visthus och klädesbodar finnas upprepade gånger omtalade i Kalevala (se föregående kapitel) och således redan då voro i bruk. Och så mycket märkligare är det, att de både till sin konstruktion och sina ändamål (såsom visthus och såsom klädesbodar med sina kistor) fordom funnits och ännu i dag allmänt förekomma i Norge samt i norra och mellersta Sverge. En hvar, som rest i dessa länders landsbygder, skall igenkänna samma byggnadsform i de finska och i de skandinaviska bodarna, såväl de större med loft försedda som de mindre enrummiga. Antagligen hafva finnarna fått bruket af dem från skandinaverna, men detta uppenbarligen före kristendomens införande, därom lämnar Kalevala ovedersägligt bevis — således före beröringen med skandinaverna genom dessas korståg. Vi torde således i bodarna hafva ytterligare ett kulturinflytande från skandinaviska folk; ofvan sågo vi, att det samma möjligen äfven var fallet med badstugan och troligen med pörtet (se ofvan enligt Ahlqvists utredning, sid. 23); men om alla dessa byggnader gäller det som nyss yttrats om bodarna särskildt, att finnarna haft dem redan under sin hednatids senare del, under Kalevala-perioden, kanske redan under lång tid förut; ty den period, då finnarna ännu icke hade annan boning än kotan, ligger säkerligen mycket långt tillbaka.

Bild 76. Trenne bodar från en bondgård vid Nilakka sjö i Pielavesi socken af Kuopio län (Tavastland).

Invid gården stå vidare, såsom nämdt, stallet, fähusen och vagnskjulet. De äro i allmänhet helt enkelt bygda af kanthuggna, omålade stockar med tak af spjälar eller bräder. Deras inredning är mycket enkel och konstlös. Deras innevånare äro för allmogen af största betydelse. Hästen, oxen och kon utgöra bondens rikedom. Med hästen och oxen plöjer han sin åker; kon ger familjen ett af hennes vigtigaste födoämnen. Hästen behöfves för ridning och körning; i somliga trakter har han sedan gamla tider användts mycket till ridt, detta synnerligen i Karelen, där så är fallet än i dag. Den karelska hästrasen har stort rykte för liflighet och uthållighet. Karelaren är ock sedan gammalt road af resor, hvilka han — med eller utan sadel — på sin älskade hästs rygg företager, stundom ganska långa vägar. Karelaren trifs på hästryggen; såväl män som kvinnor rida gränsle. Bild 77 återger en karelare med sin gosse och med matkärl på hemväg från dagsarbetet. De karelska hästarna äro emellertid i allmänhet icke storväxta, snarare små och knubbiga, starkt bygda. De kunna draga stora lass, men fordonen äro dåliga, mycket primitiva; Viborgskärrorna hafva blifvit till ordspråk såsom sådana. Fr. P. von Knorring har i ett intressant arbete öfver »Gamla Finland»[1] gifvit en skildring af fordonen i denna del af landet, hvilken jag tager mig friheten här meddela, enär den kan gälla för nästan hela Finland under förgångna tider. »Körredskap äro två- och fyrhjuliga kärror, de sednare blott i några vestliga Socknar, de förra nästan öfverallt, antingen mera uselt gjorde och på sidorna försedde med bastmatta, eller något bättre med tunna sidobräder. Alla slädor för resor äro med högt krokiga medar framtill, antingen med bastmatta eller bräder på sidorne, då de i förra fallet kallas *resla, reki.* Arbetsslädorne äro mest långa. Ett ursprungligt åkdon, *purit,* som än finnes i Savolax och Karelen, der vägarne ej äro allmänna, består af tvenne böjda trän, sammanbundna med tvenne tvärträn, på hvilka en bastmatta eller bred granbark lägges, hvilken tjenar till underlag för bördan. En häst spännes emellan de tvenne rakare armarne och de böjda delarne släpa på marken. Kärrorne med två hjul hafva vanligen skalmarne krokigt böjda, såsom på purit, och tyckas vara en förbättring eller ändring af desamma. Yppighet i åkdon finnes ingenstädes, om ej den att i trakten af Sordavala allmännare nyttjas ett slags Nyländska kärror med säten. Alla seldon äro på Ryskt vis, derifrån de äfven äro till större delen hämtade och äro försedde med loka och rankor både för vinter och sommaranrede.» De i Kalevala ofta omtalade slädar med spjälkorg, bastmatta och medar torde i dessa fordon ega sina afkomlingar.

---

[1] Frans P. von Knorring, Gamla Finland eller det fordna Wiborgska Gouvernementet. Åbo, 1833.

Efter denna skildring af bodarna och uthusen med deras tillbehör skall jag nämna några ord om klädedrägten hos finnarna. Förr lära folkdrägter allmänt brukats i landets olika delar. Nu äro de försvunna, så när som på några mindre kvarlefvor. Till dessa senare räknar jag i första rummet de redan ofvan beskrifna *näfversakerna,* framför alt näfverskorna, därnäst näfverkontarna och näfverslidan för knifven. I några delar af landet — några socknar i Österbotten och i södra Karelen, eller egentligen Viborgs län — användas ännu brokiga, vackra och egendomliga nationaldrägter. Vid den stora höstmarknaden i Viborg hade jag tillfälle att se en stor mängd allmoge i sådana drägter. *Kvinnornas* drägt, hvilken naturligtvis är något olika för vinter och sommar, är äfven något olika för de skilda socknarna. Hvad som för de flesta af dem är gemensamt är följande. Utanpå linnesärken bära de hvit kofta med långa ärmar, en svart, nedtill med ett färgadt band kantad, tämligen snäf kjortel samt därutanpå ett tvärrandigt förkläde med omväxlande hvita och grant färgade ränder. På fötterna bäras strumpor och näfverskor eller ett slags piäks-skor af skin. Kring lifvet bäres en skingördel med infästade kedjeringar, vid hvilken hänger en liten knif i sin slida, nycklar och andra småsaker; vid sidan föra de äfven en liten grant stickad väska. Kring halsen bäres ett halsband och kring hufvudet ett färgadt band eller ock en egendomligt veckad hvit duk, som hänger ned öfver ryggen, icke olik romerska campagnahufvan. Håret uppfästes ofta med ett slags egendomlig nål af silfver eller försilfrad metall. Därjämte bäras ofta å fingrarna ett slags förgylda ringar, och slutligen hopfästes koftan med ett *silfverspänne* af märklig form. Detta spänne är af växlande storlek för de olika socknarna, men äfven för olika åldrar m. m. De egendomligaste torde vara de i Jääskis, St. Andræ och Rautijärvi m. fl. socknar brukliga; dessa spännen (bild 78) hafva formen af en kupig cirkelrund sköld af 7 ända till 9 centimeters genomskärning, äro å sin främre konvexa yta försedda med ingraverade blad- och andra ornament; i dess midt finnes ett rundt hål, och där är anbringad en liten nål, medels hvilken den fästes i koftan, högt upp mot halsen till. I andra socknar och stånd äro dessa silfverbroscher mindre, i somliga återfinner man blott en rund ring med sin tillhörande nål (bild 79), en form som ofta anträffas äfven i mellersta och norra Karelen, särdeles i gammalt folks drägt. Om vintern utbytes den lilla koftan mot en större lifrock af hvit vadmal, framtill å bröstet broderad med band i granna färger; händerna klädas då i hvita yllevantar med grant utsirade uppslag. *Männens* drägt består utom skjortan förnämligast af långa kaftaner af hvit vadmal samt af byxor och skinpjäksor äfvensom svart filthatt med stort brätte. Jag vill här icke gå in uti ytterligare detaljer i afseende på dessa eljes ganska intressanta karelska nationaldrägter utan inskränka mig till det anförda såsom exempel.

Bild 77. Karelare med sitt barn och med matkärl på hemväg från sitt arbete. Efter fotografi.

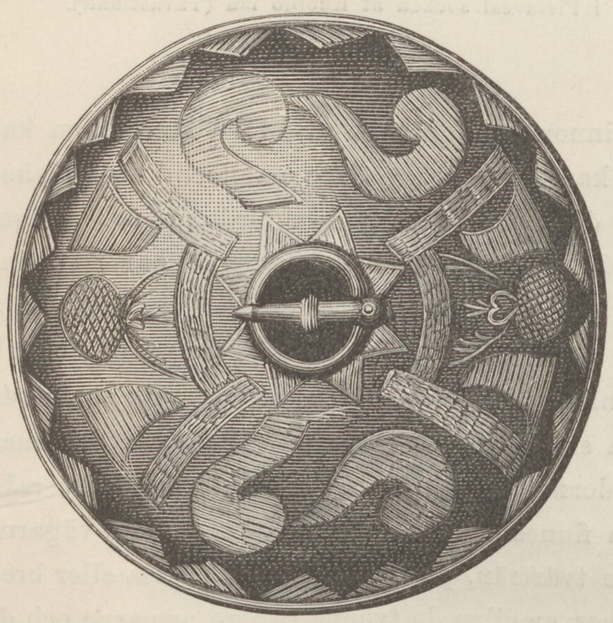

Bild. 78. Silfverspänne, som brukas af äldre och yngre kvinnor i St. Andræ, Jääskis och Kaukkola socknar i Viborgs län. Afbildad i nat. storl.

Det är emellertid knappast troligt, att sådana granna folkdrägter fordom funnits öfver hela Finland. Nu för tiden finner man vid en resa genom landet, äfven i dess aflägsnare delar, föga spår af en verklig folkdrägt; allmogen går klädd ungefär såsom den nutida svenska; männens drägt består oftast af grå rock och väst, gråa byxor af vadmal; på hufvudet bär han filthatt eller mössa af vanliga former; kvinnornas drägt har ej häller något egendomligt. Förr buro männen utanpå den öfriga kostymen en vid, hvit linneskjorta eller öfverrock, mekkon, tillbunden kring lifvet med en gördel; nu är denna skjortas bruk nästan bortlagdt; därjämte hade männen små runda *mössor,* lika kalotter, sammansydda af flera flikar, hvilkas spetsar möttes å rundningens midt; vi sågo under vår resa blott en enda sådan mössa, den var gjord af brungult kläde. Å den efter Acerbi återgifna bild 31 äro de båda männen klädda i sådana

gammaldags mössor. Karakteristisk är *lifgördeln;* den bäres nästan af hvarje finsk bonde och består af en skinrem med påträdda mässingsringar; vid den hänger *knifven* i sin knifslida. I bild 80 lämnar jag en afbildning af en sådan lifrem med vidhängande knif i sin slida. Dessa gördlar äro, synnerligen i Österbotten, ganska väl gjorda, utsirade och prydliga. Utom näfverskorna brukar allmogen, särdeles i mellersta, norra och östra delarna af landet ett slags skinskor, *pjäksorna;* dessa skoplagg utmärkas därigenom, att ingen egentlig sula finnes, utan blott ett mjukt skinstycke, som vid sidorna eller ofvanpå skon är fastsydt vid öfverlädret, hvarjämte de sluta framtill i ett uppåt böjdt tryne eller en spets. Deras skaft äro af olika längd, ibland helt korta såsom å de i bild 81 aftecknade, då ofta ett snöre användes att binda fast dem kring smalbenet; ofta äro de äfven höga, såsom å den här nedan afbildade karelarens pjäksstöflar. Äfven brukas ett slags helt låga pjäksskor. I allmänhet har de finska pjäksornas form mycken gemenskap med lapparnas motsvarande skoplagg.[1] Pjäksornas upphöjda tåspets har ursprungligen sin betydelse för skidåkningen. Några uppgifter om klädedrägten finnes äfven hos WARELIUS i ofvan anförda arbete, till hvilket jag härmed hänvisar.

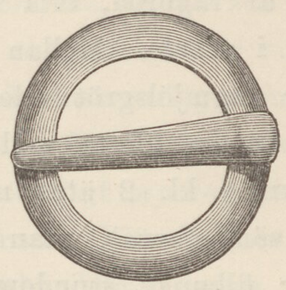

Bild 79. Silfverspänne, som brukas både af män och kvinnor i Karelen. Afbildadt i naturlig storlek.

Den finske bondens lefnadssätt är i allmänhet mycket enkelt. Fordom har den patriarkaliska samhällsformen varit rådande. Man bodde i stora familjer tillsammans.[2] Enligt denna gamla inrättning var vanligen den äldste medlemmen värd, af de öfriga därtill vald att med förstånd och omtanke vårda och sköta alt, med de öfrigas villiga biträde. Om han missbrukade detta förtroende, afsattes han, och en annan valdes i hans ställe. Ännu för några decennier sedan fann man i Karelen sådana hushåll, som bestodo af 50 personer. Förr såg man ogärna, att de skilde sig åt, och vid oenighet undersöktes tvisten, hvarpå man genast afstraffade den, som stört sämjan. I detta århundrade har denna forntida patriarkaliska inrättning alt mer försvunnit. Hemmanen hafva klufvits sönder, och folket har åtskilt sig för att bebo och bebygga dessas enskilda delar.

En sådan patriarkalisk inrättning har uppenbarligen funnits hos finnarna redan under mycket gamla tider. I Kalevala finnas hänvisningar därpå.

Den finske bondens föda utgöres framför alt af den *råg,* han med sin svett och möda framlockar ur jorden. Af rågen lagar han sin älskade *gröt* och sitt *bröd,* det senare i kakor, hvilka få torka, till dess de blifva så hårda, att åtminstone den ovane främlingen ofta ej förmår söndertugga dem. Därnäst ingår i finnens föda *korn* och *potates* och framför alt *mjölk;* denna sist nämnda förtär han sällan eller aldrig färsk; det hände ofta, att bönder, som ledsagade oss, nekade att förtära den söta mjölk vi bjödo dem, men däremot med förtjusning drucko af den i vårt tycke osmakliga »sura» mjölk, som utgör en af deras nationalrätter. Den skall egentligen vara så ettersur, »att det svider i halsen». I Finland liksom i norra Sverge samlar man mjölken i stora träkärl, låter den riktigt »genomsurna» eller rättare ruttna, och tillsätter fortfarande ny, utan att göra slut på den föregående satsen; ur denna sålunda aldrig sinande källa hämtar finnen dagligen, året om, en dryck, som i oinvigdes tycke förefaller mer än onjutbar. *Smör* får han obetydligt, mången gång blott litet om söndagen; då det finnes, är det saltadt ända till osmaklighet; ost ser han nästan aldrig. Hans egentliga läskedryck är ett slags dricka, »rapakalja»; att äfven denna dryck för den ovane ej är angenäm, framgår redan af den betydelse dess namn fått i vårt språk. Af *sofvel* förtär den finske bonden mycket sällan kött, och då vanligen starkt saltadt och så tort och hårdt, att dess söndermalning utgör ett konststycke; salt *fisk* är en vanligare rätt, synnerligen salt *sik,* hvilken genom sin råa smak ofta utgör den resande främlingens förskräckelse; ty äfven han får på landsbygden hålla till godo med den föga omväxlande kost, som nu uppräknats. Emellertid bör ej glömmas, att äfven ett par lyxartiklar ingå i finnens hushållning, nämligen *bränvinet* och *kaffet,* det senare eller rättare sagdt cikorian, i en oerhörd grad. Då en resande inkommer i en något så när välmående bondstuga, hvilken tid på dagen som hälst, blir han, så fort ske kan, undfägnad med detta kaffe, vanligen i tre omgångar;

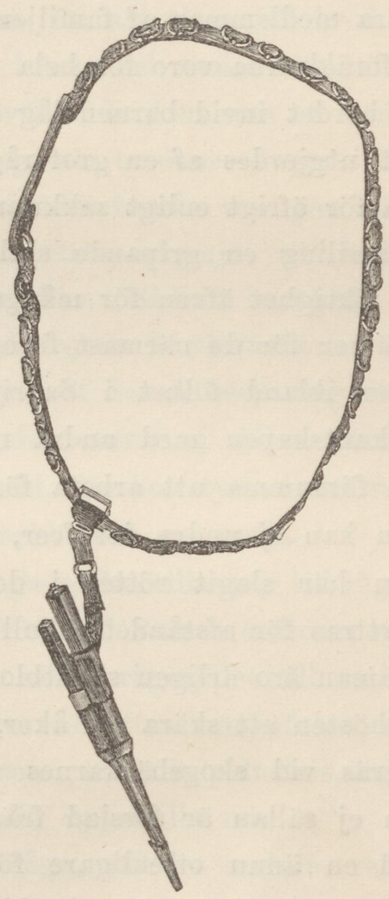

Bild 80. Lifrem eller gördel, knif och knifslida, från Wiitasaari socken i Vasa län. Afbildad efter fotografi i $^1/_6$ af naturliga storleken.

Bild 81. Pjäksa af skin från Parkano socken.

[1] Se bl. a. G. v. DÜBEN, Om Lappland och Lapparne företrädesvis de svenske. Stockholm 1873.
[2] FR. P. VON KNORRING, Gamla Finland m. m. Åbo 1833.

och hur oangenäm denna upprepade dryck än må vara, får han ej neka att förtära, hvad gästfriheten bjuder. Såsom ett exempel på allmogens lefnadsordning i Finland meddelar jag här en uppgift på den samma i Pielavesi socken (Kuopio län, Tavastland) om sommartid. Man stiger upp med solen, ofta kl. 2, äter då genast en smörgås af rågbröd, ofta med salt fisk, och dricker sur mjölk eller rapakalja (detta mål kallas eine). Sedan går man i arbete. Mellan 8 och 9 återvänder man hem och skall då hafva kokmat, bestående af oskalad potates eller rågmjölsgröt eller korngröt eller fisksoppa med potatis uti eller välling af sur mjölk, kornmjöl, rågmjöl och vatten (detta mål kallas aamiainen). Sedan sofver man ungefär en timme; därefter går man åter i arbete. Omkring kl. 2 ätes middag (kallad murkina eller päivällinen); då erhålles ingen kokad mat, ej smör (endast om söndagarna), utan blott rågbröd och salt fisk samt den ettersura mjölken (om söndagen serveras då ofta litet smör, filbunke, stundom bär, »någon gång» litet salt kött). Sedan sofver man åter en timme, hvarefter man arbetar till 9- (eller 10-)tiden. Kvällsvarden (iltainen) består af rågbröd och salt fisk, potates, välling, gröt o. d. Därefter går man till sängs. Sådan ungefär är den finska allmogens enkla hushållning om sommaren; om vintern är skilnaden blott den, att man stiger upp vid 6-tiden och lägger sig kl. 6—7 om kvällen; måltiderna och maten (t. o. m. den ettersura mjölken) äro eljes i allmänhet de samma. För den fattigaste befolkningen, den som bor i de så kallade »ödemarkerna» i norra Tavastland och i vissa delar af Karelen, är emellertid denna matsedel en oupphinnelig lyx. Här får man vara glad, om man kan stilla sin hunger med den tjocka rågmjölsgröten och den ettersura mjölken. Möjligen anser en och annan detta såsom en öfverdrift. Jag kunde emellertid vid flera tillfällen under min resa öfvertyga mig om sanningen däraf. Det hände t. ex., att jag i ett hem långt bort i en aflägsen bygd ej fann andra medlemmar af familjen än trenne barn, af hvilka det äldsta var bortåt sex år och utgjorde de öfrigas skydd, ty föräldrarna voro för hela veckan borta på arbete flera mil därifrån och väntades ej hem förrän efter några dagar. På bordet invid barnen låg den kost, som skulle räcka till för dem, tills föräldrarna hunno komma tillbaka; denna kost utgjordes af en grof råggrötsdeg allenast, och ve dessa barn, om den för snart blef förtärd. Dylika interiörer lära för öfrigt enligt sakkunnigas utsaga ingalunda vara sällsynta. Sålunda meddelar Runeberg i sin ofvan anförda afhandling en gripande skildring af invånarnas tillstånd i Saarijärvi socken, och hvad han säger har säkerligen sin riktighet äfven för många andra bygder i de inre delarna af landet; hans målning skulle helt visst kunna passa in äfven för de närmast föregående århundradena, icke blott för vårt. »Öfver all beskrifning är den fattigdom, som råder ibland folket i Saarijärvi. Den knappa, ofta onaturliga födan verkar menligt på deras kroppskrafter, och obekantskapen med andra njutningar af lifvet än sömnens och hvilans gör, att de uteslutande hålla sig till dem och försumma att arbeta för andra. Sällan ser man deras omtanke sträcka sig längre än till närmaste dagar, och man kan ej undra deröfver, då uppehället för dessa redan ger dem mer än nog att grubbla öfver. Ingen industrigren har slagit rötter i denna socken, emedan afkastningen icke utan de största svårigheter och afdrag kunnat föryttras för afståndets skull från städer och mera odlade orter. Jordbruket har i frostnatten en svår fiende. Många hemman äro årligen så utblottade, att de icke kunna få sina tegar besådda. Åbon, då han svultit året om, skyndar på hösten att skära sin åker, innan kärnan hunnit sin utbildning och mognad. Kreaturen, som om sommaren vada i gräs vid skogsbäckarnes stränder och i dälderna mellan moar och berg, tugga om vintern halm, och en halm, som ej sällan är forslad från orter på åtta, tio, ja, sexton mils afstånd. Ofta måste kreaturen i månader uthärda med en ännu otjenligare föda. Den ringa och svaga mjölk, de vid denna belägenhet kunna gifva, användes att skölja ned det sträfva barkbrödet, som på de flesta hemman utgör deras ägares enda föda. Man kan göra sig en föreställning om tillståndet der uppe, då enligt trovärdiga berättelser vid ett ej länge sedan inträffadt frostår blott tvenne gårdar i socknen ägde bröd af råg eller korn. Orden: han äter rent bröd året om, och: han är bottenrik, äro derstädes liktydiga. Jag erinrar mig tvenne tillfällen, då denna nöd mötte mig i högst sårande gestalter. Jag kom vid en jagtfärd in i ett pörte för att hvila. Stugan var full af barn, utom äldre och yngre fullvuxna personer. Nära ugnen funnos uppträdda på stänger en mängd gulbruna flikar af tallens inre bark, liknande stycken af styft läder. Jag frågade utan närmare betraktande, hvad detta vore, och hvartill det skulle användas, och värden svarade »käre herre, deraf blir det bröd.» Orden voro ej flere: men tonen, som låg midt emellan: känner du icke sådant? och: du känner icke sådant! var genomgripande. En annan gång kom jag tillfälligtvis på en äng, hvarest man höll på med höbergning. Kring väggarna af ladan hängde slotterfolkets matväskor, och jag öppnade af nyfikenhet flere bland dem. I alla fann jag kakor, sammanklibbade af bark, inuti becksvarta, med en kalkhvit hinna af mjöl på ytan, mera mutande ögat än smaken. För öfrigt innehöll en del några styfsaltade mujkor, en annan blott några korn salt. Man behöfver endast föreställa sig tyngden af det arbete, som under den starkaste hetta sköttes vid dessa förfriskningar, för att få begrepp om en verklig nöd och om menniskonaturens styrka att uthärda den. — Det vanligaste förstörelseelementet af all trefnad, bränvinet, torde på denna ort visst ej vara allmänt hatadt; men huru mången har väl tillfälle och råd att bruka denna vara? Ser man ibland någon derstädes öfverlastad, så kan man vara öfvertygad om, att icke så mycket måttet af starka drycker, som icke mer ovanan att fördraga någon kraftigare näring verkat hans obestånd.»

Dock torde en och annan säga, att dessa skildringar icke mera passa in på vår tid. Det är sant, att under det senaste decenniet tillståndet i de flesta delar af landet genom goda skördar och framför alt genom den ofantliga skogsafverkningen betydligt förbättrats. Men man får icke glömma, att det blott är ett tiotal år sedan en förfärlig hungersnöd härjade i detta land och med tillhjälp af sin trogne vapendragare, hungertyfus, decimerade dess befolkning. Tyvärr är det ingen säkerhet för att hårda år icke kunna återkomma. Genom skogsafverkning vunna kapital skänka icke garanti däremot, ty ledsamt nog, ger en altför hastigt och lätt förvärfvad vinst vanligen endast anledning till ökad lyx och förstörelselusta. Bränvinet sprider sig till äfven de aflägsnaste, förut från detta de nordliga nationernas värsta fiende befriade hemmen. Kaffet med dess missbruk, om än oändligt mycket mindre skadliga än bränvinets, går genom de lättade handelsförbindelserna ända bort till ödemarkerna. Utlänskt kram af allahanda slag och ofta af sämsta sort suger ut de förvärfvade penningarna. När så trävaruhandeln minskas, vare sig genom skogarnas utödande eller redan förut genom minskad efterfrågan, och när till sist äfven missväxtår återkomma, står allmogen, hvars ökade tillgångar endast ökat behofven och minskat motståndskraften mot lidande och umbäranden, ånyo mer eller mindre tomhändt och måste ånyo genomgå pröfningens hårda skola. Då komma åter hungersnöd och hungertyfus fram och härja vildt bland det utmärglade folket. Att så ännu mer än en gång kommer att inträffa, det torde vara visst. Måtte det dock dröja länge, innan det sker! Och måtte det finska folket lära af motgången att spara i medgången, att förbättra sin jord och framför alt sin ängsskötsel och sin boskapsskötsel samt sin skogsvård!

Emellertid må man icke tro, att barkbrödet ännu blifvit en saga i detta land. Då jag 1873 reste omkring i dess bygder, fann jag detta slags bröd i alla stadier af tillverkning. Här och där såg jag utmed vägarna de unga tallarna beröfvade sin bark, och på tillfrågan fick jag den upplysning, att den afskalats för att tjäna till bröd. I Pihtipudas socken fann jag inuti pörtena den till smulor sönderskafda barken samlad i tråg och tunnor ämnad så väl till vinterförråd som till bruk för dagen; från sådana pörten hemförde jag prof såväl af barken som af färdigbakadt bröd. Barken tages hälst af unga tallar, de gamla trädens »duger icke»; i största nödfall lär äfven användas björkbark. Barkbrödet består vanligen af $^2/_3$ barkmjöl och $^1/_3$ rågmjöl. Det tillagas så, att först sättes rågmjöl till vatten, sedan strax därpå barkmjölet, hvarefter gräddningen sker. Sådant barkbröd lär i somliga trakter (t. ex. Pielis) fortfarande äfven under goda år förtäras till och med af sådant bondfolk, som icke behöfver begagna sig af denna besparingsföda; det har blifvit en gammal vana; ja den finske bonden svarar ej sällan på tillfrågan, hvarför han altjämt blandar bark till sitt bröd, att han tycker det rena rågbrödet smakar fadd, har ingen smak, hvaremot barkbrödet ger aptit.

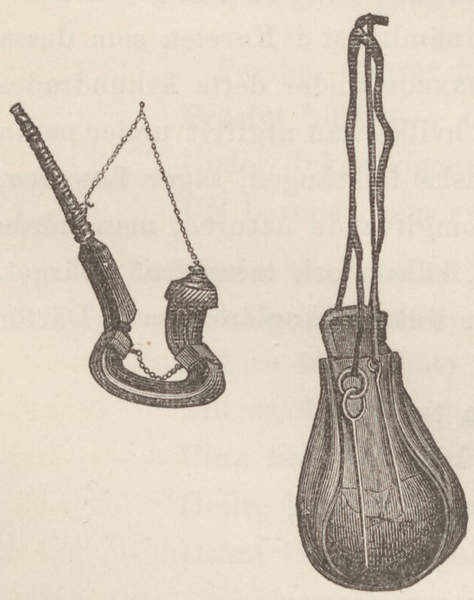

Bild 82. Tobakspipa och tobakspung af skin från Kuru. Efter fotografi. afb. i $^1/_5$ af nat. storl.

Nödbröd har för öfrigt tillagats äfven af många andra tillsatser till rågen. En af de under hungerår mest använda utgöres af fröna till Rumex acetosa; man bereder det af $^1/_3$ sådana frön och $^2/_3$ rågmjöl; först sättes rågmjölet till vatten, hvarefter det får stå i tolf timmar och surna; sedan tillsättas rumexfröna, och bröden bakas. Andra tillsatser utgöras i nödtid af roten af Calla palustris, halm, gräs, renlaf m. m., vid hvilkas beskrifning jag icke vill uppehålla mig.

Nödbrödets bruk är ett gammalt finskt, vi sågo, att det omtalas redan i Kalevala; sannolikt har det ännu äldre anor; det hör emellertid icke till de forntida seder, som man önskar skola bibehålla sig. Huruvida ett bröd med bark eller mossa verkligen genom denna tillsats får något ökadt näringsvärde, är ock icke alldeles afgjordt; det är föga sannolikt, och för min del tror jag det icke. Säkerligen skall man för hungertider kunna finna vida bättre nödfödoämnen än de nämnda.

Den finska allmogens njutningsmedel äro ölet, bränvinet, kaffet och tobaken. Konsten att brygga *öl* kände den, såsom vi ofvan af Kalevala sett, sedan gammalt, åtminstone under hednatidens senare skede. *Kaffet* och *bränvinet* äro nyare eröfringar. Så är äfven förhållandet med *tobaken;* men när denna egentligen infördes, har jag mig icke bekant. Dessa tre nyare njutningsmedel hafva af finnarna blifvit omfattade med mycken kärlek; kvinnorna ega sin fröjd i kaffet, männen i bränvinet och tobaken. Den sist nämnda, en art rysk tobak, odlar nästan hvarje bonde vid sin gård i en särskild liten täppa. Han hugger sönder den med egendomliga stora hackor eller stöter den i trämortlar. Sedan rökes den i små pipor, hvilka så godt som aldrig saknas i den finske bondens utstyrsel. Växlande i alla de former, som den inhemska och än mera den tyska kramvaruindustrien kan åstadkomma, sitter denna oumbärliga lyxartikel i bondens mun från morgon till afton, under hvila och arbete. En gammal form på pipa med tillhörande tobakspung är afbildad i bild 82. Att rökningen af detta slags tobak kan vara en njutning är för främlingen kanske ännu mer obegripligt än lockelsen hos badstubadet: så afskyvärd förefaller honom den däraf uppkommande lukten, att han ovilkorligt studsar tillbaka, då en sådan rök finnes i hans omedelbara närhet. Men det är ju så med alla njutningar: de äro subjektiva, äro »smaksaker» allenast.

Vi hafva i det föregående betraktat den finska allmogen i dess hem och i dess arbete. Vi hafva sökt spåra de kvarlefvor af gammal finsk kultur, som ännu fortlefva och som kunna gifva oss ett begrepp om detta folks forntida tillstånd och lefnadssätt. Vi sågo åkerbruket, och särskildt svedjandet, vidare boskapsskötseln och fisket utgöra bondens vigtigaste sysselsättningar och näringar. Jagt samt skogsfällning till byggnad och ved hafva äfven i alla tider tillhört männens verksamhetsområde. Vägrödjning och körslor af allahanda slag höra äfven dit. Slöjdandet likaså, men det måste tillstås, att detta sist nämnda arbete öfver hufvud inskränkt sig till de nödvändigaste föremålen — slädar, kärror, lokor, bänkar och bord samt smärre husgeråd, såsom bunkar och fat, såar och tinor äfvensom pertklyfning. Kvinnornas göromål hafva omfattat alla de till hemmets och hushållets vård hörande sysslor, matens tillagning, barnens skötsel, delvis kläders väfvande och sömnad samt slutligen ladugårdens tillsyn, framför alt mjölkningen.

Näringsomsorgerna hafva upptagit den mesta delen af tiden; hvad som blifvit öfver har fordrats för krafternas återställande, för hvilan och sömnen. Under ett lif så fullt af umbäranden och tomt på uppfriskande njutningar synes det som om man icke borde vänta stora yttringar af något högre själslif, någon skapande kraft inom det andliga området. Och likväl är detta fallet. Finnarna sysselsatte sig äfven med ädla nöjen; därpå ega vi ännu de vackraste bevis i de rika fornskatter af en sådan verksamhet, som de lämnat i arf åt efterverlden.

Det inre andliga lifvet hos Finlands finska stammar har i synnerhet funnit sitt uttryck i sång, poesi och musik. »Sång och musik» säger Z. Topelius, »äro för menniskan likasom ett annat heligare språk, på hvilket hon gerna uttrycker sorg och glädje, saknad och hopp.» Sången utgjorde ock för finnarna vid samkväm och under deras långa höst- och vinteraftnar en angenäm, upplyftande och uppfostrande förströelse. Det finska folkets sånger eller *runor* voro till sitt innehåll af flera slag, nämligen *visor, trollrunor, lärodikter* och *berättande* (episka) *sånger*. Den gamla finska folkvisan utmärker sig genom sinnrika, innerliga tankar och en mycket enkel melodi; ja dessa visor äro så enformigt bygda, att de allra flesta hafva samma åttastafviga versbyggnad och sjungas på en och samma melodi, den uråldriga runomelodin; i den gamla visan finnes aldrig slutrim, men i stället har den ett slags bokstafsrim, så att orden i samma versrad vanligen börja med samma bokstaf. Det är förnämligast i Karelen som dessa gamla visor sjungits, och det är äfven där de samlats. Här var det som Elias Lönnrot under detta århundrades första hälft från sångarnes läppar upptecknade den rika skatt af strödda folksånger, hvilka han utgifvit under namn af Kanteletar, så benämnd efter kantele, finnarnas gamla stränginstrument. Den finska folksången, säger Lönnrot, upprinner ur två djupa källor: ensamheten och sorgen — man lyssnade till den omgifvande naturen, man hörde toner ifrån den och sjöng till den tillbaka, liksom om alla ting i naturen hade lif, känsla och talegåfva. Bärget, träden, djuren yppa sina tankar för hvarandra och för människorna. Naturen var folkets sånglärarinna. Därför sjunger också den finske sångaren:

Egen sång är all min lärdom,
All min konst tog jag från vågen,
Hjertats glöd från gröna skogen.
Ljungen lärde mig att sjunga,
Busken gaf mig mina visor,
När jag gick i vall som liten,
Var som barn i lammens sällskap
På de honungsrika tufvor
Och de solbelysta kullar.
Vinden gaf mig ord tillfyllest,
Förde med sig många tusen,
Och de strömmade som forssar
Och som vågors brus i sången.
— — — — — — — —

Det är med en underbart gripande makt den finska sången tilltalar oss; det bor i den ett vemod, som oemotståndligt meddelar oss sin stämning, men på samma gång en innerlighet som värmer oss, en anspråkslös naturlighet, en verklighet i känslan, som skjuter undan från vår smak och vår beundran den förfinade, förkonstlade salongspoesi, som hittills alt för mycket beherskat oss. Se här t. ex. några af de många sånger, som kunde anföras: [1] (Kant. II. 40).

Hvarför ljuda icke mera
Såsom förr de fagra läppar?
Hvarför drillar icke mera
Sorglöst såsom fordom tungan?
Derför ljuda icke mera
Såsom förr de fagra läppar,
Derför drillar icke mera
Sorglöst såsom fordom tungan,
Att min ljufva vän är borta,
Att mitt hjertas älskling vandrar
Långt från mig i fjerran länder,
Långt från mig i vida verlden;
Och ej synas mer på sveden
Såsom förr de dyra dragen,
Vackra som en vårdagsgryning,
Milda som en morgonrodnad.
Syntes han igen på sveden,
Han mitt hjertas vår och glädje,
Han min ljufva morgonrodnad,
Nog jag stackars liten siska
Skulle glad som fordom drilla,
Skulle sjunga säll i hogen.

[1] Ur »Finska toner» (öfversatta och utgifna af Rafael Hertzberg). Helsingfors 1871.

En annan sång, kallad »Flickans klagan» (Kantel. alkulause 24) är en pärla af lyrisk fägring:

Ej förgäta jag kan min barndoms tid,
Aldrig glömma min vår, så ljus och blid,
Då jag sjöng, som en liten fink i skog,
Som en lärka bland molnen, driller slog.

Unga barmen ej kände några qval;
Som en vindflägt jag smög i skog och dal,
Som ett blad for jag fram i hvarje lund,
Som en fjäril i ängens blomsterrund.

Som en solglimt jag satt vid svedens kant,
Som en stråle från skyn vid elfvens brant,
Som en blomma i sköna systrars lek,
Sakta vaggad af vestanvindars smek.

Såsom fogeln i bo med sorgfri hog
Uti lunden — en hvilans bild — jag låg;
Friden redde sitt läger der också
Och min slummer af qval ej stördes då.

Men ej vet jag, hvad nu må fattas mig,
Hvad nu månde i bröstet smugit sig:
Tunga tankar, som aldrig förr jag känt,
Okänd glöd, som ej förr mitt hjerta bränt.

Femton somrar knapt hade hunnit fly,
Bröstet höjdes — och nu en sorg helt ny
Under duken sig satte ned i ro,
Uti barmen, som svälde, tog sitt bo.

Stugan kännes mig nu så qvaf och tung,
Friden bor ej som förr bland hedens ljung,
Sveden bjuder mig ingen fröjd nu mer,
Lundens skugga mig ingen svalka ger.

Oron följer mig till min tysta bädd,
Oron skapar hvar bild, i drömmen sedd,
Och när dagen ånyo börjar gry,
Väckes åter jag upp till oro ny.

Ack, det glöder i djupet af min barm.
Djupt i hjertat en hoppets eld så varm,
Som mig bränner, men som jag ej förstår,
Och jag släcka ej näns och ej förmår.

Alla sånger, som på min tunga gro,
Alla tankar, som i mitt hufvud bo,
Och den längtan sig på mitt sinne lagt,
Alla lyda de samma dunkla makt.

Hoppet vinkar från okändt fjerran mig,
Dunkel aning mig drager bort till sig.
Sorgsna aning, som plågar så mitt bröst!
Ljufva aning, som ger mitt hjerta tröst.

Bland behofven jag vet af ett allen,
Alla tankar nu vika få för en —
Sorgsna tanke, som plågar så mitt bröst!
Ljufva tanke, som ger mitt hjerta tröst!

En annan sång kallad »Hellre kunde du skapat klippor» (Kant. II, 104) lyder så:

Ack, hvi gjorde du mig, himlens Herre!
Till en träl uti de rikes gårdar,
Till en fånge i de stores salar,
Utan hem och härd och utan kärlek?
Hellre kunde du i hafvets sköte
Danat blindskär, skapat hvassa klippor,
Än du skapat mig, mig stackars flicka,
Till att pröfva dessa svåra dagar,
Som en liten spån i forssens hvirfvel,
Som ett bräckligt rö i nordanvinden,
Som en blomma under storm och slagregn.

En annan sång, »Den ena af oss har gått bort», (Kant. II, 55) andas samma innerlighet:

Vi växte här på enslig ö
Som dufvor två i skogen,
Som svanen seglar på sin sjö
Vid vännens sida trogen;
Vi delte ljuft, vi delte ledt,
Så lekens fröjd som arbetet.

Vi gingo hand i hand vår väg
Oskyldiga och glada,
Vi skuru båda samma teg
Och fylde samma lada
Och kappades att hinna först,
När mödan väntade som störst.

Som tvenne fogelungar så
Vi njöto sommarens dagar;
Bort gick den ena plötsligt då,
Den andra sorgligt klagar,
Och ögat gjuter tår på tår,
Och suck på suck ur bröstet går.

Jag skulle vänta honom än,
Om vägkost med han tagit
Och ätit afskedsmåltiden
Och bortom hafven dragit —
Man kommer öfver stormigt haf,
Ej öfver kullen på sin graf.

Gripes man icke ovilkorligen af följande hemska, men djupstämda vaggsång af ett förtvifladt, bristande modershjerta (Kant. II, 178):

Vyss, vyss, mitt bleka barn,
I din svarta vagga!
Låg är stugan, mörk och sotig,
Vyss, vyss!

Mammas hand är svart och knotig,
Vyss, vyss!
Slumra, slumra, bleka barn,
I din svarta vagga!

Vyss, vyss, mitt bleka barn,
Gröna torfvan väntar!
Gräset är så grönt och vekt,
Vyss, vyss!
Barnet är så mörkt och blekt,
Vyss, vyss!
Slumra, slumra, bleka barn,
Gröna torfvan väntar!

Vyss, vyss, mitt bleka barn,
Sof i dödens armar!
Snart dig Manas jungfrur väcka,
Vyss, vyss!
Tuonis barn dig handen räcka,
Vyss, vyss!
Slumra, slumra, bleka barn,
Sof i dödens armar!

Vyss, vyss, mitt bleka barn,
Tuoni har det bättre!
Bättre vagga, bättre gård,
Vyss, vyss!
Bättre mödrar till din vård,
Vyss, vyss!
Slumra, slumra, bleka barn,
Tuoni har det bättre!

Det vore i sanning frestande att här anföra flera prof af dessa okonstlade och själfulla folkvisor, men utrymmet och arbetets plan tillåta det icke.

För etnografien ega för öfrigt finnarnas episka sånger ett ännu högre värde, genom de skildringar, de gifva oss från folkets forntid, och de upplysningar, som i dem innehållas om dess gamla mytologi och öfriga åskådningar. Det var såsom nämdt förnämligast genom Lönnrots ansträngningar dessa runor blifvit uppsamlade. Han upptecknade dem efter karelska sångares dictamen och sammanstälde dem till den stora folkdikt, åt hvilken han gaf namnet *Kalevala*. I föregående kapitel har jag med stöd af Collans svenska öfversättning sökt sammanföra de ställen i denna dikt, hvilka synts mig vara af särskildt intresse för uppfattningen af finnarnas lefnadssätt, bostäder, näringsfång m. m. under den period af deras utveckling, som i sångerna skildras. Jag vill därför här icke vidare uppehålla mig vid innehållet i denna, väl stundom egendomligt fantastiska, men alltid storslagna och ofta genom sin innerlighet och sitt tankedjup gripande dikt. Men innan jag lämnar den, anser jag mig dock böra anföra ett par prof bland de många sköna och tillika karakteristiska ställena. Se här t. ex. ett, där den unga Aino klagar öfver, att hon blifvit bortlofvad till maka åt den gamle Wäinämöinen (sång 4, 190).

Så hon sade till sin dotter.
Dottren hörde henne icke,
Lydde ej sin moders maning.
Gråtande hon gick på gården,
Klagande på hemmets gårdsplan,
Höjde der sin röst och sade,
Talade med dessa orden;

»Huru är den sällas sinne,
Lynnet hos en lyckans gunstling?
Sådant är den sällas sinne,
Lynnet hos en lyckans gunstling,
Som en bölja sakta krusad,
Eller som en våg i skålen.
Huru är den sorgsnas sinne,
Hågen hos en stackars fogel?
Sådant är den sorgsnas sinne,
Hågen hos en stackars fogel?
Som en drifva under taket,
Som den djupa brunnens vatten.

Ofta nu, jag mulna flicka,
Ofta mina tunga tankar
Dväljas i det torra gräset,
Genom lundens snår sig släpa,
Smyga ångestfullt på ängen,
Vältra sig bland låga buskar;
Mörkt som tjäran är mitt sinne,
Hjertat svartare än sotet.

Bättre hade det väl varit,
Vida bättre, om jag aldrig
Blifvit född till denna verlden,
Vuxit stor och hunnit lefva
Här till dessa svåra dagar,
Dessa glädjelösa tider!
Om jag dött på sjette natten,
På den åttonde fått bortgå,
Mycket hade då ej fordrats,
Blott ett litet stycke linne,
Blott en handsbredd jord på renen,
Några tårar af min moder,
Några färre af min fader,
Ej en enda af min broder.» o. s. v.
— — — — — — — —

I de härliga sångerna om Kullervo, med sin mäktiga tragiska anläggning, förekomma många sköna ställen. Jag kan här endast anföra ett såsom prof, hvilket på sätt och vis bildar ett motstycke till Ainos klagan. Den af alla misshandlade och förskjutne Kullervo yttrar (sång 34) sedan han, efter att hafva irrat omkring i ödemarken, mot mörkrets inbrott satt sig förtviflad ned på en tufva i skogen:

»Här han satt, den faderlöse,
Så han tänkte, den förskjutne:
Hvem har kunnat ge mig lifvet,
Bragt mig, usling, fram till verlden,
För att irra dar och nätter
Ständigt under bara himlen!

Andra till ett hem få styra,
Vandra till en egen bostad:
Jag har min i ödemarken,
Eger blott på mon ett hemvist;
Vinden är min enda eldstad,
Och min badstu-ånga regnet.

Gode Gud, o skapa icke,
Kalla aldrig mer till lifvet
Något barn så oomhuldadt,
Så af alla öfvergifvet,
Utan fader här i verlden,
Utan någon egen moder
Såsom du, o Gud, mig skapat,
Danat mig, beklagansvärde,
Liksom vor' jag född bland måsar,
På en häll, bland hafvets örnar!

Dagen gryr ju ock för svalan,
Ljusnar till och med för sparfven,
Fröjdar alla himlens foglar,
Men för mig den icke ljusnar,
Randas aldrig här i tiden,
Skall ej någonsin mig fröjda!

Ej jag känner hvem mig fostrat,
Vet ej hvem som gaf mig lifvet,
Om en and mig född på vågen,
Om mig knipan kläckt på kärret,
Eller årtan uppå stranden,
Skraken uti bergets skrefva.

Faderlös jag blef som liten,
Miste ren som späd min moder;
Fader, moder föllo undan,
Snart min stora slägt var utdöd.
Och med skor af is jag qvarblef,
Strumpor utaf snö jag ärfde,
Lemnades på frusna stigar,
På en spång af hala stockar,
För att halka ner i kärret,
För att ner i dyn försjunka.»

Huru kär hembygden var för forntidens finnar, liksom den ännu är det för vår tids, skönjer man bland annat af Wäinämöinens klagan, då han förts långt bort från hemmet (sång 7, 254):

»Derför all min tid jag gråter,
Sörjer hela lifvet genom,
Att jag sam från egna länder,
Mig begaf från kända trakter
Hit till obekanta dörrar,
Portar dem jag icke känner.
Här hvartenda träd mig sårar.

Hvarje barr jag känner stinga,
Alla björkar här mig skrapa,
Alla alar svårt mig rifva;
Vinden ensam här jag känner,
Solen ensam förr jag skådat
Här i dessa fjerran länder,
Invid obekanta dörrar.»

Och slutligen, huru högt fornfinnarna värderade sångens gåfva, såsom förljufvande lifvet uppe i den höga nordens dunkla näjder, synes bland annat af de ord, med hvilka Joukahainens moder söker öfvertala sin son att afstå från sitt uppsåt att döda sin afundsman Wäinämöinen (sång 6, 121):

»Om du Wäinämöinen sköte,
Dödade Kalevalainen,
Skulle här all fröjd försvinna,
Sången bort från jorden vika;

Bättre glädjen trifs i ljuset,
Sången hellre uppå jorden,
Än i Manala, det mörka,
Uti Tuonis dunkla boning.»

Ur en sådan, på en gång rik, naturlig och själfull folkpoesi är det som samtidens finska skaldekonst vuxit upp till en helgjuten blomma. Ingenting stort, vare sig i vetenskap, i konst eller i poesi födes till ljuset utan en lång förberedelse, utan en säker grund; det är ock så vi kunna fatta, att vår tids Finland kunnat bära skalder af första ordningen, skalder, hvilkas sånger skola lefva, så länge mänskligheten lefver och känner. Den gamle sångarens slutord i Kalevala profetera ock, märkvärdigt nog, därom:

Men jag ber er, käre vänner,
Undren ej för mycket öfver,
Att jag, barn, för högljudt sjungit,
Att så fult jag lille qvittrat!

»Jag har icke lärt att sjunga,
Har ej lefvat bland de store,
Utifrån min visdom hemtat,
Sångens ord i fjerran samlat.

Andra hafva lärt att sjunga,
Jag hann aldrig ut ur hemmet,
Från min goda moders sida,
Från den enda käras närhet.
Hemma fick jag all min lärdom,
Under egen stugas sparrar,
Vid min egen moders slända,
På min egen broders spån-plats,
Medan jag ännu var liten,
Klen en pilt i rifven skjorta.

Men likväl för sångarskaran
Har jag skidat spår i drifvan,
Brutit topparne af träden,
Qvistat stammar, utmärkt vägen: —
Det är här som vägen börjar,
Här begynnas nya stigar
För en bättre sångarskara,
Mera insigtsfulle skalder,
Bland det slägte som nu växer,
Bland den ungdom som här uppgår».

Sättet för dessa episka runors sjungande är af särskildt etnografiskt intresse. Redan i föregående kapitel sågo vi af ett par ställen i Kalevala, att runosången i form af ett slags växelsång mellan tvänne sångare var känd bland fornfinnarna; vi sågo till och med, att de vid sjungandet plägade lägga »hand i hand» på hvarandra. Sådan

Bild 83. Det inre af en stor finsk stuga med kantelespelare och runosångare.
Efter Acerbi.

har altsedan äfven runosången fortgått slägte efter slägte in i vår tid, och ännu lär den i det ryska Karelen så fortlefva. Under vår omnämnda resa lyckades vi icke att anträffa någon »runosmed» af den gamla skolan, men vi hörde bestämdt uppgifvas, att i Suojärvi socken invid ryska gränsen denna sed ännu skulle finnas kvar. I Skjöldebrands Voyage pittoresque [1] finnes en teckning af tvänne runosångare sysselsatta med sång, och hans reskamrat italienaren Acerbi [2] har lämnat en annan sådan teckning, af hvilken jag här meddelar en kopia, emedan den synes mig ganska väl återgifva förfaringssättet. Man ser här (bild 83) framför det vid fönstret stående långa bordet en bänk, på hvilket en kantelespelare sitter och där framför tvänne sångare på hvar sin stol; dessa båda sångare hålla hvarandra i händerna så som seden var. Acerbi beskrifver för öfrigt runosången sålunda: »Åhörarne sluta en krets kring improvisatören och hans medhjälpare. Hvarje enskild vers upprepas, alt efter som improvisatören sjunger den, i samma tonart af medhjälparen, som alltid upptager dess sista eller näst sista ord, afslutar den och upp-

[1] A. F. Skjöldebrand, Voyage pittoresque au Cap Nord. Stockholm 1801—1802.
[2] J. Acerbi, Voyage au Cap-Nord, par la Suède, la Finland et la Laponie, trad. p. J. Lavallée. Paris 1804.

repar den ännu en gång allena. Härigenom vinner improvisatören tid att förbereda sig till följande vers, vid hvars afsjungande han åter på samma sätt understödes af sin medhjälpare». Så fortgår sjungandet tills dikten är slut, hvilket kan räcka länge, och sångarne göra endast stundom korta uppehåll för att förfriska sig med litet öl eller bränvin.

Men må vi hällre lämna ordet i denna fråga åt en af dess störste kännare, PORTHAN. Han säger i § XI af sitt bekanta arbete öfver finska poesien[1] följande om runosången: Carmina sua recitandi peculiari porro more agrestes nostri musarum cultores utuntur, a majoribus sibi tradito. Canunt nempe duo semper, solenni ritu, auditorum cincti corona, qui *arrectis auribus adstant. Praecentor,* Laulaja, vel Päämies, *Princeps* operis, qui vel carmen recitandum solus aut imprimis callet, vel aetate auctoritateve praestat, (cujus partes ipse semper poëta agit cum ex tempore carmen fundendum est), adjungit sibi alium *Socium* sive *Adjutorem,* Puoltaja vel Säistäjä dictum, cum quo per vices canendi opus ita partitur, ut postquam ille versum ad tertiam circiter a fine syllabam, vel ultimum pedem, perduxit, hic suam admisceat vocem, (quod facile jam ex sensu ipso, atque metri lege, reliquum pedem conjectando definire licet) atque ita ambo eum efferant; quo facto, adjutor versum solus repetit, variato aliquantum modo, quasi libenti assensione approbaret[2], tacente interim praecentore, donec ille ad extremum rursus pedem accessit, quem conjuncta voce ambo proferunt. Adjungit deinde sequentem versum praecentor solus, simili lege ab adjutore repentendum, et sic deinceps, usque ad finem carminis. Quae tota ratio ut clarius intelligi possit, in sequenti exemplo eae syllabae alia literarum forma expressae sunt, in quibus efferendis vocem ambo cantores conjungunt:

Kansa outoja an*opi,*
Ikäwöitze ilma *kaikki;*
Menot kurjat kuult*axensa,*
Saadansa sadat san*omat.*

Spatio temporis sibi interim concesso, dum repetitor praecedentem versum iterat, Poëta ex tempore canens, ad sequentem versum excogitandum et concinnandum utitur; qui tamen labor nisi vati exercitatissimo et promto ingenio venaque fertilissima praedito, haud sane potest succedere. Modus quem adhibent musicus, unus semper idemque est, sine omni fere variatione, simplicissimus et vetustissimam redolens originem; quem notis expressum musicorum consvetis, aeri incisis, opellae adjungemus. Cantores vel juxta se invicem sedent, vel ex adverso, ita propinqui ut dextras conjungere possint et genua, dextrum scilicet unius et laevum alterius, quibus manus consertas fulciunt; et sub canendi opere corpus lente movent, quasi capite vellent caput contingere, vultum gerentes meditabundum et gravem. Rarissime stantes canunt; et si contingat aliquando, ut musarum quasi quodam afflatu moti stantes carmen ordiantur, mox tamen, canjunctis dextris sessum eunt, et ritu solito, cantandi continuant operam. Cantus autem hujusmodi solennis instituitur in conviviis fere, cum adest et mentes excire solet *laetitiae Bacchus dator;* itaque videas plerumque juxta cantantes stare cerevisiae cantharum, de quo, ad finem perducto carmine, novoque recitando se accingentes subinde haurire solent, viresque reficere: ut etiam raro se ad canendum conferunt, antequam Bacchi muneribus spiritus excitati fuerint et animi alacriores redditi. Carmina vero hujusmodi cantoribus deficere non solent, qui ad multam saepe noctem hunc ludum producunt.»

I nära öfverensstämmelse med denna PORTHANS beskrifning öfver runosången yttrar äfven en annan finsk autoritet, JACOB TENGSTRÖM[3] därom: »I synnerhet ansågs det i deras samqväm och Gästabud för det yppersta nöje, då, efter den första välplägningen i mat och dryck, en eller flera slike Sångare framträdde, att med sina

[1] H. G. PORTHAN, Dissertatio de Poësi fennica. Aboae 1766—1778. — H. G. Porthans skrifter i urval. Tredje delen. Helsinfors 1867.

[2] Adjicit igitur quoque adjutor, sub repetendo, primo versus pedi, si voce dissyllabica, ut plerumque fit, absolvitur, voculam muka, *scilicet, bene,* vel sano *dico,* aut sano *dic (recte dictum)* voce illa prima etiam enclitica definitiva pa vel pä (pas, päs etc. cfr. *Juslenii* Lex. Fenn. sub hac particula) *sane, certe, quidem,* aucta (quod facilius succedit, si vox ipsa vocali terminatur); videlicet ad approbationem suam fortius exprimendam, et emphasin quoque indicandam: quam syllabarum redundantiam, celeriori primi pedis et inculcati hujus supplementi pronuntiatione ita compensat, ut a tertia versus syllaba solito rursus eum modo proferat. Si vero contingit versum a voce incipere monosyllabica, trisyllabica vel tetrasyllabica, hujusmodi augmento non facile locus conceditur. Sequens exemplum totam hanc luculenter demonstrabit rationem:

Cantor: Ah! ah! armotoin isändä,
Adjutor: Ah! ah! armotoin isändä!
Cantor: Aiwan tuima tuonen woima!
Adjutor: Aiwan sano tuima tuonen woima!
Cantor: Woi niit kouria kowia,
Adjutor: Woi niit kouria kowia,
Cantor: Kuolon kowan kämmeniä,
Adjutor: Kuolonpa sano kowan kämmeniä!
Cantor: Iotka murtawat muruxi,
Adjutor: Iotkapa sano murtawat muruxi,
Cantor: Lyöwät maahan martahaxi,
Adjutor: Lyöwätpä sano maahan martahaxi,
Cantor: Ihmisetkin ilman alla,
Adjutor: Ihmisetkin ilman alla,
Cantor: Sekä nuoret että wanhat,
Adjutor: Sekä sano nuoret että wanhat,
Cantor: Ylimmäiset, alemmaiset,
Adjutor: Ylimmäiset, alemmaiset,
Cantor: Kaikki kaaturvat käsissä,
Adjutor: Kaikkipa sano kaatuwat käsissä, etc. (PORTHAN s. s.)

[3] JAKOB TENGSTRÖM, Tal om de fordna Finnars Sällskap-Nöjen och Tidsfördrif, hållet vid inträdet i Kongl. Vitt.-Hist.- och Ant.-Akademien den 15 Julii 1795. Trykt i samma Akademis Handlingar. Stockholm 1803.

Qväden roa de närvarande Gästerna; hvarvid sålunda tillgick, att antingen Poëten sjelf, eller någon annan, häldst äldre Mansperson, som ur minnet kunde upprepa slika Forntidens eller nyare Sånger, satte sig på en stol eller långbänk, framlutande mot en annan, gent öfver med knä vid knä och hand i hand sittande Sångare, Säästäjä kallad, som vid den gemensamma Sången sålunda biträdde, att sedan den förra med alfvarsam uppsyn, under en långsam takt och derefter noga afmätt, samt gungande kropps-rörelse, ensam afsjungit första Versen eller raden till inemot slutet deraf, tog den senare vid i de 2 eller 3 än af Versen öfrige sista stafvelserna, som då gemensamt afsjöngos. Den biträdande upprepade derpå ensam i lika takt, men med någon brytning i ton och röst, samma Vers, hvarunder Skallden eller Hufvud-Sångaren hade tid, att antingen dikta eller erindra sig den följande raden, tills han vid de sista stafvelserna af den upprepade föregående Versen åter vidtog i en Duo med sin medhjelpare, intill slutet af samma Vers, hvarefter han igen ensam framsjöng den följande, som, likasom den förra, af kamraten genast blef återsjungen, och så vidare med de öfrige, tills Poëmet var fulländadt, då en rundlig välplägning gemenligen blef Sångarenas belöning, och en ny uppmuntran att ytterligare fortfara i sitt för det församlade Gelaget så angenäma kall. Men då desse antingen utsjungit det förråd af *Runor,* de lärt, eller ock annars började tröttna och sänka rösten, var sällan brist på dem, som både kunde och ville intaga deras plats. De närvarande, så gamle som unge, samlades mangrannt i ring omkring de sjungande, och afhörde med största nöje och uppmärksamhet deras qväden, som sålunda gingo tidehvarfven igenom, ifrån Slägte till Slägte, utan att vara skrifteligen upptecknade, såsom det fordom skett äfven med många andra Folkslags äldsta National-sånger.

Då detta tidsfördrif, framför alla andra Sällskapsnöjen tillvunnit sig Folkets synnerliga tycke, så kunde en sådan Sång oafbrutet fortfara ofta långt inpå nätterna, tills antingen någon ny anrättning, eller ock sömnen och ruset, gjorde derpå ändteligen slut».

Men icke blott sången utan äfven *musiken* har hos finnarna haft sina målsmän, nämligen kantele-spelarna. Om *kantele*-instrumentets ursprung känner man hittills så godt som intet. Dess historia förlorar sig i myten. Vill man göra slutsatser ur Kalevalas skildring däraf, skulle man kunna antaga, att kantelen i äldsta tider icke varit af finnarna känd; i de tidigare delarna af berättelsens gång nämner icke Kalevala något därom; först längre fram låter detta epos Wäinämöinen tillverka ett sådant »sångens och glädjens redskap»; honom synes således folkmyten tillräkna äran af att vara kantelens uppfinnare. I föregående kapitel har jag utförligt redogjort för Kalevalas skildring af kantelens uppkomst, huru Wäinämöinen först förfärdigade instrumentet af en gäddas käkar, gjorde skrufvarna af gäddans tänder och tog strängarna af den fladdrande manen på Hiisis hingst. På denna kantele spelade han så, att alla lefvande varelser, till och med luftens, jordens och hafvets gudomligheter närmade sig för att åhöra spelet. En hvar blef rörd till tårar, äfven Wäinämöinen själf. Vidare anfördes, huru under storm hans kantele föll i hafvet, och huru han slutligen förfärdigade en ny kantele af masurbjörk, huru han fick skrufvarna af guld och silfver, i det att sådant nedföll från näbben af en galande gök, samt slutligen de fem strängarna af en flickas hårstrån. Åter tjusades hela naturen af hans spel, alt gladde sig och skyndade fram för att lyssna.

Men kantelen var dock egentligen ej ett redskap för glädjen i vanlig mening Den var inspirationens, den poetiska hänförelsens. Den kunde äfven vara det dystra vemodets. Sålunda säger en folksång:

Kantelen af sorg är bildad
Af bekymmer sammanfogad;
Kupan gjord af hårda dagar,
Utaf hjerteqval dess stomme;
Strängarna af bittra smärtor,
Skrufvarna af motgång smidda;

Derför kantelen ej klingar,
Klingar ej i glädtig yra
Derför inga jubeltoner,
Kunna ljuda från dess strängar,
Då den är af sorger bildad,
Af bekymmer sammanfogad.

Om kantelen finnes dess utom hos några författare uppgifter som gifva någon, om än tämligen ringa upplysning. Sålunda yttrar Porthan[1]: Sunt autem triplicis omnino generis citharæ Fennis in usu: una, quæ reliquis antiquior et usitatior, *Kandele* vocatur, chordis instructa quinque, hodie orichalcinis, olim setis equinis, quae pulsatur digitis; cujus inventionem, ut et artis eandem scienter pulsandi, ipsi Wäinämöinen, Runicæ artis auctori, præcipuo quondam Fennorum Deo, majores nostros tribuisse, infra docebimus. Aliud citharæ genus, vel barbiton, *Harpu* nostris vocatum, nomine a Svecis mutuato, prope duos cubitos est longum, et cubitum circiter latum, subtus apertum, tribus chordis orichalcinis ornatum, super quæ plectrum setis equinis constans (*stråke*) ultro citroque ducitur. Tertii generis, *Jouhi-Kandele* dicta, huic fere similis, sed duplo minor, chordisque tribus e setis equinis tensa, plectro ad eundem morem tangitur. His iisdem instrumentis ad saltantium quoque motus et numeros moderandos, iis locis ubi incolis hujusmodi placet ludus, sæpe utuntur; tetrachordi (*violon*) usus recentissimis demum

[1] H. G. Porthan, Dissertatio de poësi fennica 1766—1778. (se föreg. sida).

temporibus invalescere coepit.» Porthan säger äfven, att finnarna stundom plägade förena sång och instrumentalmusik. »Quoties solenni cantu se populares nostri oblectant, lyræ etiam occentum adjungere libenter solent; si itaque copia est citharoedi periti, ille vocem cantantium fidibus comitatur. Si unus tantum cantat, citharoedus Adjutoris præstat vicem, modum musicum Adjutori attributum lyra repetens, tacente interim cantore.»

Acerbi har yttrat om kantelen: »Harpan består af fem strängar, och här finna vi det första steg, som konsten genast tagit vid dess uppkomst. Finnarna kunna alls icke göra sig något begrepp om, att det kan gifvas flera strängar än de hafva fingrar på sin hand . . . . Strängarna äro af metall, och icke, såsom på violinen och guitarren, så inrättade, att de kunna moduleras med vänstra handens fingrar. Hela omfånget af denna musik består därför af fem toner, och med dessa fem toner spela de alla sina sånger och sina danser, och deklamera äfven sin poesi. Man kan lätt föreställa sig huru melankolisk och entonig denna musik måste vara, men också huru alldeles omöjligt det är att åstadkomma en förbättring däri, så länge finnarna icke kunna förmås att afstå från detta femsträngade instrument.» Man ser i dessa Acerbis yttranden sydländingens förakt för de enkla nordiska tonerna; men om han också skulle hafva rätt däri, att kantele-musiken icke tillåter någon egentlig förbättring, så förbiser han därunder, att detta instrument i många århundraden förljufvat lifvet i Finlands ödsliga skogar. Man bör i kantelen se på en gång ett för den finska etnografien högeligen intressant föremål och därjämte ett »glädjens och sorgens redskap», som spelat en vigtig roll i finska folkets utveckling.

Det finnes emellertid i literaturen en uppgift om kantelen, som synes vida säkrare än den ytlige italienske turistens, nämligen finnen Jacob Tengströms[1]. I sitt Tal »om de fordne Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif» yttrar han efter en framställning om runosången: »Denna deras runosång beledsagades stundom af en med fem antingen Tagel- eller Sensträngar försedd Harpa» — — — — samt i noten: »På finska *Kandelet*, af vid pass tre qvarters längd, och ett qvarters bredd i nedra, men något smalare i öfra ändan, med två bottnar och rakt gående sidor, samt af den tjocklek som en vanlig Violin. Derpå spännas nu för tiden 5 stål-strängar, hvilka äro stämda, i det närmaste såsom G, A, B, C, D, dock så att B är något lägre än Tertia Minor till G Moll. Accompagnementet sker gemenligen uti unisona, dock så att Qvinten D mästadels äfven anslås till hvarje Åttondedel; äfvensom fulla tersqvint-accorden höres, där det så passar sig». Tengström säger sig fått dessa upplysningar af en vitter vän, Herr Erik Tulinberg. För öfrigt ger J. Tengström angående kantelens bruk, en intressant upplysning, nämligen, att den stundom spelades i samband med runosång. »Fanns någon skicklig Harpolekare», säger han, »till hands, så var han ej sen, att med sina slag och accorder understödja de sjungande; stundom ock att med sitt strängaspel intaga och uppfylla den plats, som den vanliga medhjelparen i sången annars ålåg att svara före.» Och han tillägger därjämte: »Men af de Blås-Instrumenter, som hos Nationen, redan ifrån äldre tider tillbaka, voro kände (*Torvi* Lur eller Skallmeja, och *Pilli,* eller *Huilu,* Pipan) gjorde ej i deras samqväm något bruk, utan synas de hafva varit bestämda för andra behof och ändamål.

Det nu anförda var ungefär alt det vetande om kantelen som stod oss till buds, då vi företogo vår finska resa. I Helsingfors' museum hade vi tillfälle att få se en liten vacker samling af sådana instrument; där fans t. o. m. ett som var signeradt från 1600-talet. Men vi hade föresatt oss att om möjligt få se kantelen i folkets egen hand och själfva höra tonerna från dess strängar. I Tavastland funno vi ej något spår af detta »glädjens och sorgens redskap». Det torde i själfva verket vara i hög grad tvifvel underkastadt, huruvida kantelen ursprungligen eller ens någonsin funnits i dessa trakter af Finland; det synes till och med sannolikt, att den egentligen blott tillhört Karelen, och förnämligast dess östligare delar. Sedan vi beträdt Karelens område, blef därför en af våra ständiga frågor till folket, hvarest de hade sin kantele. Efter att förgäfves ha sökt den — d. v. s. den äkta kantelen, ty andra instrument af sådana slag, som äfven förekomma i svenska bygder, bjödos oss stundom under namn af kantele, nuotikantele o. d. — i Eno och Ilomants socknar och efter att af autoriteter och allmoge ha fått den upplysning, att man väl förr hört talas om och äfven sett detta instrument, att t. o. m. för några år sedan en gammal blind gubbe funnits i Ilomants, hvilken lifnärt sig med kantelespel, lyckades vi slutligen genom vänners välvilliga bistånd att snart sagdt ur det fördolda framtrolla en kantelespelare, en af det äkta slaget. Af herr befallningsmannen Weisell inbjudna att bevista ett ting i Ilomants, där vi kunde sammanträffa med ett större antal karelska bönder, fingo vi sent omsider underrättelse om, att i trakten, på något miltal därifrån, bodde en åldrig bonde, en nämdeman, som egde en kantele. I vår glädje sände vi genast ett åkdon till honom med förfrågan, om han skulle vilja gå vår önskan till mötes och infinna sig vid tinget med sin kantele. Under det vi därefter voro som ifrigast sysselsatta med fotografering och mätning af karelska bönder, öfverraskas vi slutligen helt plötsligt af att ett åkdon, under den kringstående allmogens skrattsalfvor, framrullar i vår närhet, och därur stiger en vördnadsvärd gestalt, en gammal man med allvarligt anlete och med ett långt, snöhvitt skägg samt klädd i en fotsid,

[1] Jacob Tengström, Tal om de fordne Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif, hållet vid intr. i Kongl. Vitt.-Hist.- och Ant.-Akademien d. 15 Julii 1795. Trykt i samma Akad. Handl., del. VII, Stockholm 1802. Jämför äfven Fr. Rühs, Finland und seine Bewohner.

grå rock. Han framskrider emot oss, på armen bärande sitt svarta stränginstrument, kantelen. Vi grepos oemotståndligt af denna uppenbarelse. Det var som om en andesyn, en vålnad framträdt för våra blickar. Det var såsom om en töckengestalt från det förflutna, som om Wäinämöinen själf stode inför oss. Långsamt och högtidligt skrider han fram, obekymrad om stojet från den kringstående hopen, hvilken tydligen ej mer förmådde fatta denna kvarlefva från förgångna tider; ej ett minspel i den gamles anlete, ej en blick åt sidan. Han stiger in i den närbelägna stugan, stämmer sin kanteles strängar och börjar med fingrarna sakta framlocka toner från dem. Vi bådo honom spela sitt hemlands runor. »Nu för tiden», sade gubben, »vill man eljes ej just höra annat än dansmusik; men gärna vill jag återkalla de gamla sångerna i mitt minne.» Och så spelade han för oss den ena runan efter den andra. Det var en mild, innerlig, vemodig musik; den tyktes oss komma liksom från något aflägset, obestämbart håll: en stilla klang ur luften, en susning från rymden. Vi suto där såsom barn, lyssnande med andakt till den

Bild 84. Kantelespelare från Ilomants.

gamles strängaspel, liksom till en gudomlig uppenbarelse. Han såg hänförelsen i våra blickar, han såg, att han skänkt oss glädje, och inom kort var han vår vän. Han tillmötesgick beredvilligt vår önskan att få fotografera honom. I den närbelägna skogen satte han sig ned under en björk, spelande sin älskade kantele. I denna vackra situation blef han med fotografiens tillhjälp förevigad, och, vi må tillägga det, bilden lyckades synnerligen väl; den utgör nästan det dyrbaraste minnet från vår resa. I bild 84 är denna tafla återgifven i xylografi. Sedan gubben spelat ännu några runor för oss, lämnade han oss sin kantele till erinring, hvarefter han tog afsked och försvann sakta och ljudlöst. Gubbens gåfva är en af de bästa klenoderna i vår lilla samling af finska etnografica och den är afbildad i bild 87. Såsom man af denna figur ser, liknar kantelen till formen något en harpa; den är dock helt liten, knapt två fot lång och är helt simpel till sin sammansättning. Den består af en låda eller »kupa», utskuren ur ett enda trästycke, och öfver denna lådas öppna sida är fäst ett tunnt bräde, försedt med ett korsformigt hål. Vid lådans sneda sida äro infogade åtta lösa träskrufvar, och från dem utgå åtta strängar af fin mässingstråd, hvilka löpa öfver till lådans smala ända. Den är svart, men ser ej ut att vara målad, snarare blott svärtad af röken i ett pörte.

Sedan vi sålunda på ett synnerligen lyckligt sätt uppnått ett af våra käraste önskningsmål, att få se kantelen och höra dess toner framlockade utaf en af de gamle barderna själfva, fortsatte vi vår färd genom Karelen.

Det lyckades oss visserligen sedan att å ett par andra ställen erhålla ännu några kantele-instrument, men dessa voro ej af det ursprungliga slaget, utan moderniserade, försedda dels med stråke, dels med ända till 16 strängar och uppenbarligen ämnade till utförande af dansmusik: deras egare förmådde också blott på dem spela polka och vals. Af det urgamla kantele-slaget, det med allenast 5 strängar, om hvilket Wäinämöinen kväder, sågo vi under vår resa i Karelen ej något spår. Det är väl möjligt, att det ännu kan finnas kvar i Suojärvi socken inåt ryska gränsen och än sannolikare på andra sidan om denna senare, men att den gamla kantelen, likasom kantelespelet i allmänhet, är stadt i försvinnande, det är tyvärr ett sorgligt faktum. Här liksom öfveralt undantränges ursprungligheten af den moderna industriens själlösa maskiner: kantelen af den evinnerliga dragharmonikan, hvilken i Finland liksom i Sverges bygder ej underlåter att med sitt olidliga oljud trötta den efter ursprunglighetens återstoder sökande resandens öra. Sedermera hafva vi emellertid genom befallningsman Weisells välvilja erhållit några exemplar af den urgamla sortens kantele, den med blott 5 strängar; efter långvariga spaningar under resor i sitt vidsträkta distrikt — förr ett kantelespelets hemvist — lyckades det honom slutligen att uppspåra en åttioårig gubbe, som ej glömt att tillverka sådana instrument.

Jag skall här meddela afbildning jämte kort beskrifning på några af dessa olika former af kantele-instrument. Den *äldsta* formen, med endast fem strängar och fem skrufvar, är afbildad i bild 85. Den består af ett

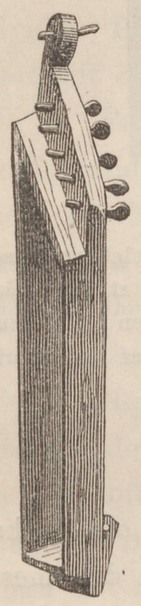

85.

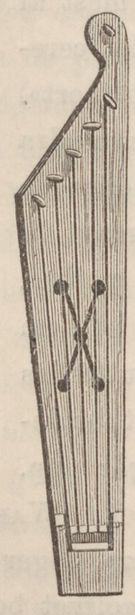

86.

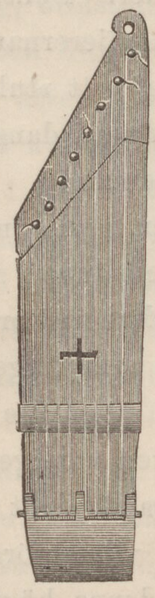

a

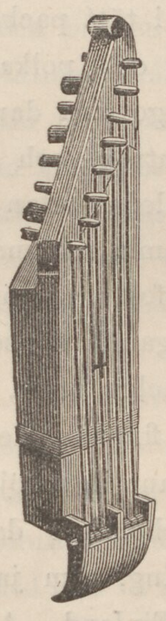

87. *b*

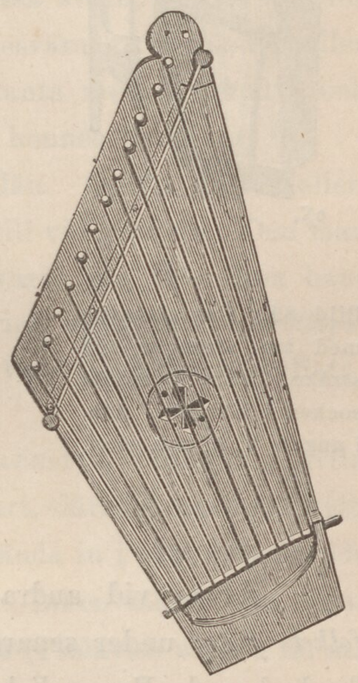

88.

Bild 85. Äldsta form på kantele med fem strängar men utan botten; från Ilomants socken i Karelen. Afbild. i $^1/_9$ af naturlig storlek. — Bild 86. Kantele med fem strängar och med botten; från Ilomants socken i Karelen. Afbild. i $^1/_9$ af nat. storl. — Bild 87. Gubben Parppeis kantele med åtta strängar; från Ilomants socken i Karelen. *a* rakt framifrån; *b* halft från sidan. Afbild. i $^1/_9$ af naturlig storlek. — Bild 88. Kantele med tolf strängar från Impilaks i Karelen. Afbild. i $^1/_9$ af nat. storl.

60 c.m. långt, i sin ena ända 7, på bredaste stället 11 c.m. bredt och omkr. 5 c.m. tjokt trästycke af björk, hvilket från ena ytan är djupt urhålkadt i form af en lång och smal ask eller låda; denna lådas fördjupning är icke täkt af något lock, utan öppen. Instrumentets allmänna form synes för öfrigt af bilden. Den form, som närmast ansluter sig till denna äldsta, eger äfven fem strängar med sina tillhörande skrufvar; den är af samma storlek, form och byggnad (bild 86), men dess urhålkning är täkt af en däröfver fastfogad tunn träskifva, hvarjämte å framsidan en grupp af vanligen fem runda hål äro anbragta. Närmast därefter komma i ordningen sådana kantele-instrument, å hvilka strängarnas (och skrufvarnas) antal är ökadt. Å gubben Parppeis kantele (bild 87 *a* och *b*) äro de åtta till antalet; i sammanhang därmed blir instrumentet äfven något bredare. I stället för de runda hålen ser man å dessa kanteles främre yta vanligen ett korsformigt hål med eller utan några kringstående smärre hål. Sedan ökas ytterligare strängarnas (och skrufvarnas) antal, ända till 12 och 16, hvarvid instrumentets form mer och mer vidgas i bredd, till likhet med en harpa (bild 88). Slutligen har på nyare kantele denna harpform förändrats till en rektangulär låda o. s. v.

Men därjämte finnes ett annat slags kantele, som spelas med stråke. Detta kanteleinstrument, som är afbildadt i bild 89, eger en längd af 65 c.m. och en bredd af 15 c.m. samt består af en ur ett trästycke urhålkad låda eller kupa af 10 c.m. höjd och med hvälfd botten. Denna lådas öfre yta är täkt med en tunn träskifva, i hvilken några hål äro anbringade. Från lådans öfre yta utgår åt ena sidan ett kort utsprång, i hvilket vid ett par hål är med snören fäst en tvärgående, eljes fri träpinne, som utgör utgångspunkten för de tre af tagel snodda strängarna. Dessa strängar äro med sin andra ända fästa vid tre skrufvar, som äro anbragta i ett från lådans

andra ända utskjutande längre platt utsprång, i hvilket åter är utskuret ett större (ung. 14 c.m. långt) hål, uppenbarligen användt till handtag. Den tillhörande stråken bestod äfven af en tagelsnodd fäst vid ett träskaft. Men ännu en annan art »kantele-instrument» med stråke finnes. Detta (bild 90) är försedt med allenast en sträng af mässing, som emellertid löper öfver en serie å lådans främre ytor anbragta knaggar af trä; denna kantele saknade vanligen botten under lådan. På beskrifning af de öfriga instrument, som ur dessa former i senare tid utvecklats, vill jag icke här ingå.

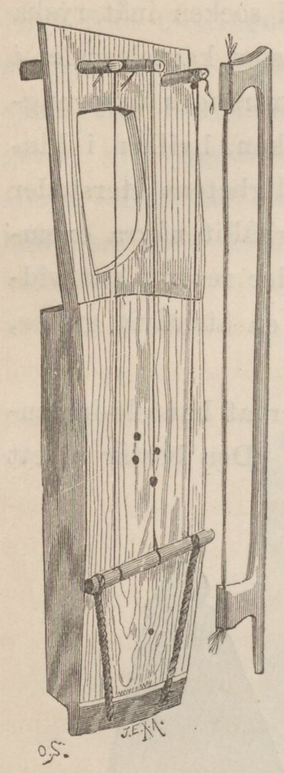

Bild 89. Kanteleharpa med tre strängar och stråke. Från Ilomants socken i Karelen. Afb. i ungef. $^1/_3$ af nat. storl.

I sammanhang med skildringen af runosång och kantelespel bör jag med några ord nämna, att *dansen* — omtalad redan i Kalevala — numera tämligen allmänt förekommer hos finnarna.[1] Sålunda afslutas ofta skörden med en fest, hvarvid dans spelar en vigtig roll. Efter solnedgången samlas folket i bondstugan och dansar vid skenet af en talgdank eller af pertstickor. Under ett besök vid en dylik talko-dansfest funno vi vid inträdet i den svagt af ett par talgdankar upplysta stugan den ena kammaren nästan fyld af folk, 60 till 70 personer, af hvilka blott ett mindre antal dansade — det felades också utrymme för flera — de öfriga voro stumma åskådare, stående i tätt packade leder. Danserna utgjordes mest af gamla valsen och polka. »Kavaljererna» gingo utan alla ceremonier och togo sina damer med ett »tule pois» (»kom hitbort») eller dylikt utrop, och efter slutad dans vände man hvarandra ryggen, äfvenledes utan all ceremoni. Till vår ära dansade man några gamla nationaldanser, som syntes blott med svagt lif finnas kvar i folkets minne; spelmännen, tre fiolspelande pojkar, kunde dessa gamla danser mycket nödtorftigt. I ett par af dem funnos rätt vackra turer, hvilka synnerligen af flickorna utfördes med en viss finess. Herrarna utmärkte sig mera i det burleska. Ett sådant dansnöje räcker vanligen, tills solen går upp.

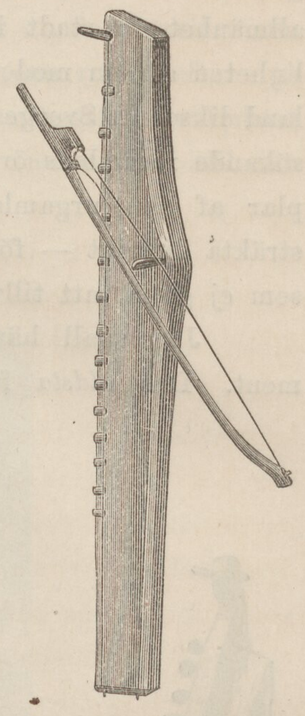

Bild 90. Kanteleharpa med en sträng och stråke; från Ilomants socken i Karelen. Afbild. i $^1/_8$ af nat. storl.

Äfven vid andra högtider förekommer dans, framför alt midsommardagen. Warelius[2] lämnar om finska *folkets fester* under senare tid en skildring, som jag här vill anföra. »Af högtider», säger han, »är Julen den mest firade hos de Evangeliskt-Lutherska i Finland. Att på denna högtid hålla stugugolfvet betäckt med halm (pahnat) är ett gemensamt bruk hos Finnar och Svenskar, som endast på några få ställen (t. ex. i Siikajoki) uraktlåtes. Bruket att till Julen bekläda taket och stundom äfven väggarne invändigt med pertor, satta ofta i ganska konstiga figurer, är numera icke så allmänt som fordom; i Tavastehus län har det bäst bibehållit sig. På många ställen brännes ljus hela Julnatten igenom. — Pingst-tiden brukas i Satakunta och Tavastland om aftnarne lusteldar på höga backar och kallas för *Helaa* eller *Helka-valkeet;* i Åbo trakten, Nyland och Östra Finland brännas sådana om midsommarnatten och kallas för *Kokko-valkiat;* i Nordösterbotten brukas de icke. I Satakunta är gårdsplanen midsommardagen prydd med björkar och andra löfträn, och stundom står en löfhydda midt uppå gården; i Nordösterbotten uppreses en stor björk, som man sedan låter stå qvar hela sommaren; omkring denna dansas hela midsommarnatten. Dansen sker i Österbotten och hela vestra Finland efter viol, i Wiborgs län och andra östra delar af landet också efter sång, hvilket i sistförflutna århundrade äfven i Satakunta var fallet. Vissa danslekar, förenade med sång, brukas ännu nästan öfverallt».

Vid *frieri, bröllop, dop* och *begrafningar* förekomma ännu en del egendomliga, dels med svenskarnas gemensamma, dels mera genuint finska bruk. Detta är emellertid ett vidlyftigt kapitel, och jag kan här anföra endast några exempel, hvilka synas mig särskildt anmärkningsvärda. Utaf granskningen af Kalevala, i föregående kapitel, framgick, att redan hos fornfinnarna *frieriet* var förenadt med egendomliga bruk. Vi sågo, att Kalevalamännen icke friade till flickor inom egna byar eller ens i grannbygden, utan att de tvärt om sökte sig maka långt bort, till och med i fiendliga trakter, i själfva Pohjola. Vi erforo, att de fingo genomgå stora prof, att Ilmarinen fick gifva stora skänker (Sampo-kvarnen), innan han lyckades förvärfva Pohjoladottern. Men vi lärde ock, att samme man en annan

---

[1] Det har blifvit af Finlands egna forskare satt i fråga, huruvida dans förekommit hos de gamla finnarna. Sålunda säger Jakob Tengström (1795), att den hos dem »var så alldeles okänd, att de ej hade något ord en gång att beteckna denna kropps-öfning, äfvensom de saknade all för detta slags sällskaps-nöje lämpelig musik». Han tillägger att dansen »icke heller än i de öfre delarna af landet hunnit komma i allmänt bruk».

[2] Anders Warelius, Bidrag till Finlands kännedom i ethnographiskt hänseende. Suomi 1847. Sjunde årgången. Helsingfors 1848.

gång tog sin brud med våld och bortröfvade henne, att samma sed tillämpades äfven af andra Kalevalas män. Castrén har upplyst oss om, att dessa bruk ännu i senare tider varit gängse bland andra finska folk i Norra Ryssland, att nämligen det icke är tillständigt att välja maka i grannbygden, utan att man skall söka henne i främmande, till och med fiendliga familjer, att därvid brudens tycke föga rådfrågas, utan att det endast är en fråga mellan brudgummen och föräldrarna, som mot utfäst summa sälja sin dotter till make åt friaren, hvarvid underhandlingarna ske genom därtill af den senare utsedda förtroendemän, men att icke sällan friaren, i stället för att betala den dryga utskylden, röfvar bort sin brud. Nu lära verkligen i senare tid spår af dessa forna seder hafva funnits kvar hos Finlands finnar; brudens bortröfvande är väl försvunnet, men icke så köpslåendet genom ombud. I Savolaks lära stundom, enligt uppgift af säkra sagesmän, långa ceremonier förekomma. En talman sändes af friaren till den eftersträfvade brudens hemgård. Denne talman bör hälst vara en man med värdighet och anseende, men dess utom med ett godt munläder. Hans aflöning består i en skjorta, såkallad »talmansskjorta». Denne talman vänder sig stundom till föräldrarna, men stundom äfven, t. ex. i Pielavesi socken, direkte till flickan; såsom friaregåfva skall han medföra 10 rubel i klingande mynt (finska mark anses för detta ändamål sämre). Vid sin ankomst till flickans hemgård, uppträder talmannen, om än aldrig så bekant, såsom om han vore alldeles obekant därstädes; han går tvärs öfver stugan och sätter sig ned; efter en lång stund frågar bruden, hvem »främlingen», den eljes väl bekante, är, hvarifrån han kommer, hvad ärende han har; slutligen tages brudgåfvan, de tio rublen, fram. Om såsom här beskrifvits, talmannen först vändt sig till flickan, går han sedan till föräldrarna; dessa svara, om de äro för partiet, »hvarför icke?» eller »försök»; om de äro däremot, svara de »hvarför skall ni besvära er därmed?» eller dylikt. Dess förinnan hafva emellertid, löjligt nog, oftast friaren och bruden varit nära bekanta med hvarandra och kommit öfverens både om de passa för hvarann och huruvida en talman skall afsändas till hennes hemgård.

En annan högst egendomlig frierised lär äfven i senare tid förekommit i Viborgs län. Ogifta flickor eller, enligt andra, »flickor som önska gifta sig», gå till kyrkan med tom knifslida hängande baktill vid gördeln. Den man som vill fria till dem sticker oförmärkt sin knif i slidan; om flickan vill ha honom och »svarar ja», låter hon hans knif sitta kvar till följande söndag, då mannen däraf kan se hennes svar; och så är frieriet uppgjordt. *Bröllopshögtidligheterna* hafva varit af olika beskaffenhet i olika delar af landet; vanligen hafva de varit långvariga, i Satakunda lära de räkt ända till fem—sex dygn i oafbruten följd.

Begrafningsceremonierna hafva i Finland varit mycket enkla. Liket svepes, enligt Warelius, vanligen i hvita linnekläder; så sker åtminstone i västra Finland och hela Österbotten. Kistan är oftast svart, därnäst vanligen hvit, mindre ofta blå, gul och grön. Murade grafvar finnas vid gamla kyrkor; många lik hafva ända in i vårt århundrade begrafts inuti kyrkan, i särskilda grafkällare eller helt enkelt i mullen under kyrkgolfvet. Liken måste ofta föras flera mil för att komma till kyrkan; detta sker, så vidt möjligt, med båt. I norra Tavastland (Pielavesi socken m. m.) eger stundom under dessa likbåtfärder en egendomlig ceremoni rum. Då vi foro omkring på därvarande sjöar, märkte vi här och där vid stranden, att å vissa tallar några större grenar voro afhuggna. Man upplyste oss om, att orsaken härtill var den, att under likbåtfärderna en person plägar vid de stränder, där man lägger till för att hvila och spisa, klättra upp i en tall och ungefär vid dess midt eller längre upp afskära några grenar och inrista eller inskära den dödes dödsår i stammen; om någon skrifkunnig finnes, inristas äfven datum, men icke namnet. Det lär, så påstod man, ofta hända, att sådana tallar dö af. De anses heliga och få ej huggas eller ofredas. Om af någon anledning ett dylikt träd måste huggas, aftages endast toppen, men icke den del där årtalet står. Trädet kallas därefter karsiko (karsii, kvista). Man säger sedan »detta är den och dens karsiko». Emellertid händer det ofta, att årtalet utplånas af personer, som därmed ämna drifva »hemliga konster» eller trolla; de skära bort flisan, på hvilket årtalet står, och taga den med sig. Nu för tiden föras väl de flesta lik till sockenkyrkans begrafningsplats, om än vägen är aldrig så lång, och fastän de under vintern ej sällan måste provisoriskt förvaras i hemmets närhet, tills vägar och sjöar medgifva forsling. Men under gamla, nu glömda tider hade man i de inre delarna af landet för sed att icke föra alla lik till kyrkan; man begrof dem på vissa heliga holmar i sjöarna. Sådana begrafningsholmar förekomma i många större sjöar. Under vår resa anträffade vi åtskilliga och hörde omtalas än flera. Vi anstälde gräfningar på flera af dem t. ex. på Sundholmasaari i Pielavesi och en liten holme i Nilakka sjö; likaså på Nestorinsaari vid Eno. På detta sätt uppgräfde vi kranier och öfriga lämningar af människor — män, kvinnor och barn af olika ålder; liken lågo i allmänhet ganska ytligt, sällan mer än två till tre fot under jordytan; på ett ställe öfvertygade vi oss genom anträffade rostiga spikar, som lågo i längdriktning utmed skeletten, att liken varit jordade i hopspikade trälistor. För öfrigt är det svårt att bestämma tiden för deras jordande. Traditionen har därom intet att förmäla. Man har endast här och där af en händelse å dessa öar anträffat människoben och däraf dragit hvarjehanda, mer eller mindre motsägande slutsatser. Af den omständigheten, att sådana begrafningsholmar ganska allmänt förekomma i de finska sjöarna, och däraf att vissa öar redan hos fornfinnarna lära ansetts heliga, skulle man kunna sluta till att liken jordats där redan under hednatiden. Detta motsäges icke af skelettens beskaffenhet, ty de äro i allmänhet ganska förmultnade. Något bestämdt omdöme härom kan dock ännu icke fällas.

Tyvärr hafva dessa öar vanligen, så snart man å dem iakttagit förekomsten af människoben, blifvit i smyg af ortens befolkning genomforskade, och skeletten sönderbrutna och plundrade; detta dock icke af okynne, utan af vidskepelse; man har nämligen samlat människoben för att med dem *trolla*. Finnarnas urgamla rykte för trolldomskunskap har ännu in i senare tider haft sin grund. Vidskepelse och fördom hafva fortleft och lefva ännu i viss grad hos detta folks allmoge; man har ännu icke kommit ifrån tron på onda och halfonda andeväsen, gengångare, tomtegubbar, troll m. m.; hvarje gård och hemman anses ännu där och hvar hafva sin ständiga vårdare (haltia), som icke alltid vill visa sig; förebud skola låta höra sig, då något vigtigt kommer att inträffa; vissa sjukdomar och andra obehagligheter tros härleda sig af illasinnade människors trollverkan och skola med enahanda verkan aflägsnas; många sedvanor äro ursprungligen endast skyddsmedel mot det onda. I alt detta igenkänner man altjämt minnen från forntiden; till dels gå ännu Kalevalaperiodens och kanske än äldre tiders trolldom och forna bruk igen. Af trovärdigt folk hörde vi uppgifvas, att här och där i socknarna ännu vissa personer hade anseende för kunskap i trollkonst. Vi ansträngde oss att komma i beröring med dylika, och en gång hade vi till och med löfte af en trollkunnig smed i Pielavesi att blifva invigda i hans trolleri, men han vägrade sedan af fruktan för att bli angifven för presten.

Några undersökningar öfver de i det nuvarande Sverge och Norge bosatta finnar och deras kultur.

Bild 91. Finsk vallgosse, vid Elgsjön i nordvästra Värmland. Efter fotografi.

Det har från början ingått i planen för dessa här föreliggande forskningar i den finska antropologien att göra icke blott Finlands egna innevånare och de i den aflägsna östern boende finska stammar till föremål för utredning, utan äfven att härvid taga i betraktande den finska rasens utposter i väster. Som bekant hafva ända in i senare åren finska etniska element förefunnits inom den skandinaviska halföns gränser, detta såväl i norra Sverge och Norge som i vissa delar af båda landens midt. I Lappland och Norrland hafva från gränstrakterna i Finland, sedan långa tider tillbaka, finnar i större och mindre skaror utvandrat och slagit sig ned; och till Norges nordkust lär ännu en sådan utvandring ega rum. Säkert är, att ett betydande finskt element ingått i det nordliga Skandinaviens befolkning. En utredning af detta finska elements forntida och nutida utsträckning skulle ega ganska stort etnologiskt intresse, synnerligen i samband med en undersökning af *kvänerna* i Finland; hittills föreligga dock inga undersökningar i denna riktning.

Men, såsom nyss nämndes, hafva äfven i de *mellersta* delarna af Sverge och Norge finska inbyggare slagit sig ned. Det är väsentligen västra och södra Dalarne, en del af Västmanland, Värmland samt den angränsande delen af Norge, som enligt säkra vittnesbörd egt inbyggare af finsk stam. Somliga författare hafva sökt förklara dessa finnars därvara genom det antagandet, att de utgöra rester af finsk urbefolkning i Skandinavien, hvilken skulle hafva funnits där redan före skandinavernas ankomst. Denna senare teori torde hafva föga skäl för sig. Hela läran om en turansk urbefolkning i Skandinavien står på en grund, som blir alt mer och mer osäker. Vidare synes det ju som om finnarna österifrån anländt till själfva Finland i en ganska sen tid, enligt hvad man antager i 7:de eller

8:de århundradet, i alla händelser efter vår tideräknings början; då voro med säkerhet de nuvarande skandinaviska folken anlända till skandinaviska halfön. Slutligen ega vi historiens vittnesbörd om, att mellersta Sverges och Norges finnar invandrat i en ganska sen historisk tid. Det synes hafva varit den svenske konungen Gustaf Vasa, som gaf anledning till en sådan invandring. År 1559 upplät han norra Värmlands ödeskogar till odling och bebyggande, men först genom hans son hertig Carls påbud 1582, hvari sex års skattefrihet och sedan ständig besittningsrätt mot skatt utlofvades åt den, som i dessa ödeskogar ville rödja och bosätta sig, trädde denna plan i verkställighet; han lät från Finland inkalla en mängd nybyggare, hvilka genom de inre stridigheterna i hemlandet tvungits söka nya boningsorter; traditionen uppger, att denna invandring hufvudsakligen skett från Savolaks och Karelen. På hvilken väg dessa inflyttningar försiggått, är icke fullt klart; delvis antagas de hafva egt rum öfver Norrland, delvis ock, om än i mindre skala, öfver Ålands haf. Invandringen fortgick sedan altjämt under Gustaf II Adolfs regeringstid äfvensom under de närmast följande regenternas. »Det vissa är emellertid», säger Djurklou [1], »att i slutet af 1600-talet finnar varit bosatte öfverallt i dessa skogstrakter från Ramsberg och Ludvika ända till norska gränsen, och äfven funnits spridda här och der på utskogarne så långt söder ut som i Långserud och Silbodal i Värmland inemot Dalslands nordligaste gränsor. Omkring år 1600 anses de redan hafva öfverskridit norska gränsen; och från utskogarne i Grue pastorat spredo de sig snart till Trysild mot norr och mot söder till Sitskogen i Höland samt upptogo mot vester alla ödeskogar intill Beina- och Drams-elfvarne». Snart stötte emellertid i Sverge finnar samman med svenska nybyggare, och fiendligheter mellan dem båda uppstodo, förnämligast på grund af finnarnas svedjande, hvilket skogsförstörande åkerbruk var mycket hinderligt för dessa bygders gryende järnhandtering. I följd af upprepade klagomål häröfver, utfärdades kongliga förordningar, hvilka voro ytterst stränga mot finnarna. Den svenska befolkningen behandlade dem fiendligt, grymt och orättvist, och af domaremakten erhöllo de icke något bistånd. De utsattes för verklig förföljelse och utdrefvos mångenstädes från de bygder, där de voro bosatta. »Ordentliga hetsjagter anställdes», säger Djurklou, »och der de anfallne voro nog manstarke att möta våld med våld, uppstodo icke sällan blodiga strider, hvarom sägnerna hafva mycket att förtälja..... Sålunda trängde och misshandlade hvarhelst de uppenbarade sig, måste finnarne mer och mer draga sig inåt de djupaste och mera aflägsna vestra skogarne, der riksgränsens närhet, och på andra sidan denna bosatte landsmän erbjödo ett godt skydd. De norska finnarnes förhållande till deras riksgrannar var likväl föga bättre än de svenskes, och finnjagter voro icke heller der sällsporda». De ständiga förföljelserna kunde, säger samme författare, icke på någondera sidan om Kölen åstadkomma finnarnas utrotande, utan framkallade tvärt om en stark sträfvan att bibehålla stammens renhet. Dessa finnars andliga kultur höjdes emellertid under tidernas lopp endast ytterst ringa, ty från svenskarnas sida gjordes föga eller intet för deras undervisning; de prester, hvilka skulle hafva finnarnas själavård om händer, förstodo sällan deras språk. Så förgingo sekler, ända tills i vårt århundrade, genom den väckelse den finske studenten Gottlund under en resa i Värmlands och Norges finnbygd år 1821 gaf åt sina glömda stamfränder, en ljusning till en bättre dag randades för dem. I själfva verket skyndade ock, sedan förhållandena blifvit kända, det svenska folket att godtgöra hvad det försummat. Finnarnas tillstånd förbättrades så mycket det lät sig göra, de blefvo i alt likstälda med samma bygders svensktalande befolkning. I samband med förändringen i den sociala och ekonomiska ställningen, inträdde äfven en stor förändring i deras andliga kulturståndpunkt. De hafva mer och mer lagt bort sina gamla seder och sitt språk och upptagit sina svenska och norska grannars. Genom giftermål med dem hafva de alt mer närmat sig och gått upp i dessa folk. Sakkunniga hafva ock redan förespått den lilla finska stammens fullständiga »försvinnande» genom sammansmältning med den kringboende svenska och norska befolkningen.

Under sådana förhållanden syntes det vara af så mycket större vigt att, innan det ännu var alt för sent, söka uppspåra och samla hvad som i etnologiskt och etnografiskt hänseende ännu kunde finnas kvar hos dessa återstoder af den i mellersta Skandinavien inplanterade finska stammen. Jag företog därför i sällskap med min förre reskamrat doktor Erik Nordenson under sommaren 1874 en färd till Värmlands, Dalarnes och Norges finnbygder. Först begåfvo vi oss till nordöstra Värmland. Där erhöllo vi dock snart af bygdens svenska befolkning den upplysning, att af dessa trakters finnar några rena ättlingar knappast mer vore att anträffa; endast de finska ortnamnen stodo här ännu kvar såsom talande minnesmärken efter en förgången finsk nationalitet. Vi styrde därefter vår färd till nordvästra Värmland, öfver Fryken norrut mot norska gränsen; här uppsökte vi i ändamål att erhålla underrättelser om finnbefolkningen, en finsk storbonde, Per Matson i Carlnäset, med hvilken Gottlund stått i liflig förbindelse, äfvensom en annan finsk storbonde, Per Henrikson i Tvengsberget på norska sidan. Sedan vi af dessa män erhållit de jämförelsevis fåtaliga upplysningar i detta ämne, hvilka de hade att gifva, bröto vi åter upp på hvarjehanda ströftåg i olika riktningar till de mest afsides liggande finnbyarna. Vi klöfjade en svår skogs- och myrväg öfver svensk-norska gränsen till Norra Viggen och Södra Viggen å svenska sidan. Dessa båda byar skola tillhöra de mest afskilda boplatserna för rena finska familjer. Här anträffade vi ock, mätte och fotograferade ett

[1] G. Djurklou, *Från Vermlands Finnskogar*, Land och folk 1873. Tredje häftet.

antal ättlingar af finsk stam. Vi fortsatte sedan klöfjande till en annan finsk bygd, Makkakärn, där vi fullföljde våra undersökningar, och vidare till Bjurberget. Det lider intet tvifvel, att i dessa bygder verkliga finnar funnos kvar. De flesta kunde ännu tala finska, fastän de tillika lärt sig svenska språket; de äldre talade sins emellan oftast finska, de yngre, som varit mera i beröring med svenskarna, hade till samtalspråk mestadels upptagit svenskan. Därifrån fortsatte vi mot norr till Djekneliden och Södra Finnskoga kyrka. Alla de upplysningar, vi af denna orts sakkunnige erhöllo, gingo ut på, att såväl i denna trakt som längre norrut finska språket dött ut, och att det finska folkelementet gått helt och hållet upp i en svensk-norsk befolkning. Vi vände därför åter söderut till Elgsjön samt därifrån till Nyskoga församling, å hvilka båda ställen åtskilliga spår efter finsk kolonisation anträffades; vi styrde därefter åter kosan till nordöstra Värmland och genomreste södra Dalarne, hvarest äfven tydliga lämningar af gammal finsk kultur kunde igenfinnas.

Det återstår nu att med några ord skildra just dessa spår och lämningar, som sålunda kunde iakttagas efter den gamla finska befolkningen. Hvad språket beträffar, nämndes nyss, att finska ännu i några af de mest aflägsna bygderna af norra och nordöstra Värmland och angränsande delar af Norge talades af äldre personer, men att däremot äfven på sådana ställen de yngre altmer bortlagt fädrens och mödrarnas språk. På andra trakter, där finskan allmänt talades ännu för ett par årtionden sedan, hade den nu alldeles försvunnit och lämnat plats för svenskan. I den södra, mot Värmlandsgränsen belägna, delen af Dalarne försäkrade man oss, att för 5—6 år sedan folket ännu talade ett och annat ord finska, samt att ännu något längre tillbaka, för tre till fyra årtionden sedan, de gamla begagnade detta språk sins emellan, »när de ville tala något fördoldt». I ortnamnen lefva dock, såsom kartorna utvisa, många spår af finsk odling kvar i dessa landskap. Men det finnes där äfven andra lämningar af finsk kultur, fastän äfven de äro stadda i försvinnande. Såväl i Värmland som i Dalarne och äfven i trakter af norra Sverge fortlefver sålunda bruket att använda björkarnas *näfver* till hvarjehanda redskap, synnerligen till ränslar eller väskor (»*kontar*») och till skodon. Dessa *näfverkontar* och *näfverskor* tillverkas här ännu på alldeles samma sätt och i samma former som i Finland. Vi anträffade dem mångenstädes i de aflägsnare delarna af dessa landskap, såväl i de bygder, där ännu finsk befolkning finnes kvar, som ock i sådana, där denna vikit undan eller gått upp i den svenska eller norska. I bild 91 har jag återgifvit i afbildning en finsk vallgosse, efter en fotografi, som jag tog vid Elgsjön i norra Värmland en tidig morgonstund, just då gossen skulle begifva sig åstad till skogen med sina kor och getter. Denna gosse bär, såsom af bilden synes, på ryggen en näfverkont, som innehåller hans lilla matförråd för dagen m. m.; på fötterna har han näfverskor; vid bältet bär han knif och yxa och i handen för han ett långt staflikande redskap; detta sistnämnda utgöres af en *vall-lur*, sådan som i dessa bygder mycket användes af vallhjonen till signaler m. m.; dessa lurar bestå till sin stomme af träspjälar, hvilka äro i hela sin längd omlindade med spiralgående näfverremsor; den ena ändan, som är något tillspetsad, införes vid blåsandet mellan läpparna; den andra ändan (å bilden vänd uppåt) är något trumpetformigt vidgad; lurens längd plägar växla mellan 1 och 2 meter; ganska starka och välljudande valltoner kunna med detta blåsinstrument frambringas; huruvida denna form af vall-lur är ursprungligen finsk, torde dock icke så lätt kunna afgöras, men anmärkningsvärdt är, att samma form anträffas äfven i delar af Sverge, där intet direkt finskt inflytande egt rum, t. ex. i Östergötland, hvaremot, så vidt jag har mig bekant, den icke numer finnes i Finland; åtminstone har jag under den meranämnda resan i detta land icke sett detta instrument. Efter mitt förmenande lider det emellertid knapt något tvifvel, att i det hela användandet af näfver till redskap, särskildt till skor och väskor, i Sverge inkommit med finnarna, ty detta bruk finnes just i de landskap, där finnar invandrat och bosatt sig, om än sedermera detta näfverns användningssätt från finnkolonierna utbredt sig äfven bland den svenska (resp. norska) befolkningen. Jag har här icke ansett det behöfligt att ytterligare afbilda sådana näfverredskap från våra finnbygder, utan ber att få hänvisa till de alldeles liknande föremålen från själfva Finland, hvilka ofvan äro återgifna (bild 9—11 och 14). Utaf ett annat fornfinskt redskap af stor betydelse, *kantelen*, lyckades vi icke att anträffa något spår, vare sig i verkligheten eller i folkets minnen; om den någonsin följt med till dessa bygder, så har den antagligen tidigt försvunnit ur traditionen.

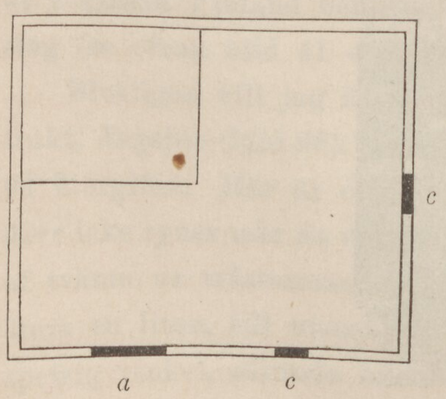

Bild 92. Plan till ett litet pörte i nordvästra Värmland, *a* dörröppning, *b* rösugn, *c c* fönstergluggar.

Men de till Skandinavien invandrade finnarna hafva äfven lämnat efter sig andra minnesmärken, nämligen sina gamla bostäder, *pörtena*. På åtskilliga ställen i nordvästra Värmland och äfven i södra Dalarne anträffade vi under vår resa sådana boningar, hvilka voro så karakteristiska, att de kunde tjäna såsom typer för finska pörten. Ja, de voro på några ställen så ursprungliga, att man förgäfves kan få söka efter dylika i själfva Finland. Det första genuina pörte, vi sågo i Värmland, var ett litet, nära norska gränsen, ej långt från Rögdåfors gästgifvaregård invid landsvägen beläget. Det utgjordes af en fyrkantig timmerstuga med ett enda rum, innehållande i ena hörnet en stor, nästan fjärdedelen af stugans golfyta intagande, fyrkantig rösugn af lösa, hoplagda, omurade

stenar. I bild 92 meddelas en planteckning till detta pörte; två af väggarna voro försedda med hvar sin fönsterglugg, hvars gamla ursprungliga skjutlucka af trä helt nyligen blifvit utbytt mot en liten glasruta. I taket fans såsom vanligt ofvanför ugnen ett hål, från hvilket röken utledes genom ett rör, sammanfogadt af fyra brädstumpar. Invid och på andra sidan om norska gränsen anträffade vi sedan flera pörten, som utom öfriga ett verkligt pörtes

Bild 93. Pörte vid Klyperud. Till vänster synes utanför den här belägna dörringången ett slags skjul af klufna granspjälar och försedt med en af några sammanlagda lösa stenar bildad eldstad. Efter fotografi.

egenskaper äfven hade kvar gluggar med skjutluckor af samma slag som den ofvan från finska pörten afbildade (bild 56). Ett par fotografier togos af ett sådant pörte, och jag meddelar här en bild däraf (bild 93). Af den invid stugan stående finnbonden kan man bedöma byggnadens storlek. Detta pörte hade kvar två gluggar med skjutlucka,

Bild 94. Pörte vid Elgsjön i nordvästra Värmland. Efter fotografi.

den ena af dem med till hälften tillskjuten lucka synes till vänster å bilden; den andra till höger synliga gluggen är redan »moderniserad», i det att den är något vidgad och försedd med fönsterluft af tvänne små rutor; den tredje gluggen (med skjutlucka), belägen å annan sida af byggnaden synes icke å bilden. Taket bestod af klufna granspjälar, rökledaren af fyra i fyrkant sammanslagna brädlappar. Ingången var belägen å den sida af byggnaden,

som å bilden vetter åt vänster; här ser man ett slags förstuga eller skjul bildadt af klufna granspjälar, som voro resta invid hvarandra snedt upp mot taket; under detta skjul fans en hop löst på hvarandra lagda större stenar, hvilken stenhop tjänade till en eldstad. Till frågan om denna märkliga inrättnings betydelse skall jag här nedan återkomma. Sedan anträffade vi under vår färd rökstugor eller pörten på flera ställen. Jag vill här särskildt beskrifva ett par från Elgsjön, där några ganska typiska sådana byggnader funnos. Bild 94 återger ett af dem. På framsidan synes längst till vänster dörringången; till höger därom synes en liten låg glugg, hvilken utgjorde en verklig pörteglugg med skjutlucka; till höger därom åter finnes ett stort fyrkantigt fönster med flera rutor. Ett dylikt fönster ses å

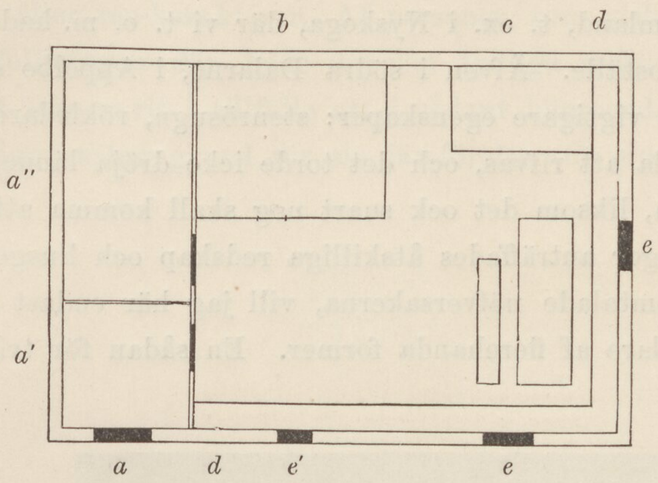

Bild 95. Plan till det i bild 94 afbildade pörte. *a* ytterdörr, *a'* förstuga med en till höger in i boningsrummet ledande dörr, *a''* visthus med till samma rum ledande dörr, *b* ugn, *c* säng, *d, d* väggfast långbänk, *e, e* fönster, *e'* glugg med skjutlucka. I hörnet till höger i boningsrummet äro tecknade ett bord och till vänster därom en lös bänk.

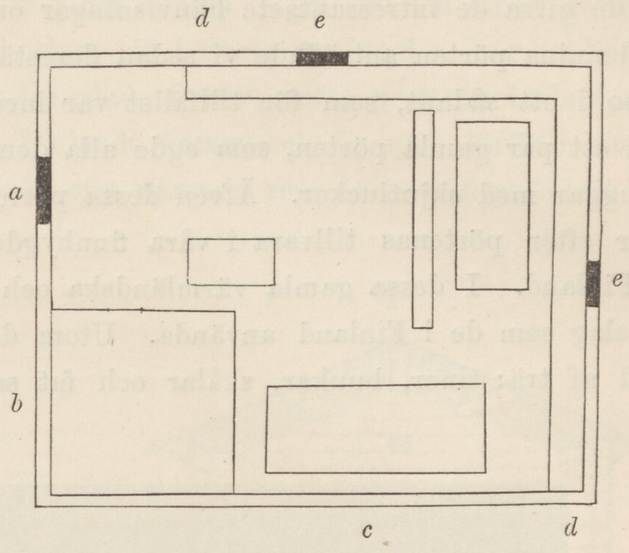

Bild 96. Plan till ett annat pörte vid Elgsjön. *a* ytterdörr, *b* rösugn, *c* säng, *d, d* väggfast långbänk, *e, e* fönster. I hörnet upptill till höger synes ett bord jämte en fristående långbänk; vid det fria hörnet af ugnen är tecknad platsen för en vagga.

gafveln. Dessa båda fönster hafva i senare tid blifvit infogade i stället för de där förut befintliga båda små gluggar med skjutlucka. Öfver det med granspjälar lagda taket uppskjuter rökledaren, hvilken här bestod af en urhålkad cylindrisk trästam, öfver hvars öfre öppning ett slags halftak af tvänne i vinkel stälda brädlappar var anbragt. I bild 95 meddelas en planteckning af samma pörte, hvaraf dess proportioner och inredning synes. Till jämförelse därmed lämnar jag här planteckning till en annan pörtestuga vid Elgsjön (bild 96). Denna sist nämnda bestod af ett enda rum, utan förstuga och visthus, hade en stor rösugn samt tvänne verkliga fönster med glasrutor, hvilka således här alldeles utträngt träluckorna. I bild 97 är det inre af det i bild 96 aftecknade pörte återgifvet, hvaraf ugnens och takets form synes. Denna ugn kan i allmänhet tjäna såsom typ för de värmländska finnpörtenas ugnar. De pläga nämligen vara uppbygda af löst i hvarandra kilade stenar, utan användande af något murbruk. Detta stenröse, som nedtill på ena sidan eger en låg öppning ledande till ugnens inre, har till underlag en fyrkantig byggnad af hopfogade, kanthuggna timmerstockar. I det hela taget öfverensstämma dessa ugnar i högsta grad med de i själfva Finland befintliga gamla pörten, synnerligen med dem af enklaste slag (se ofvan bild 41 och 43).

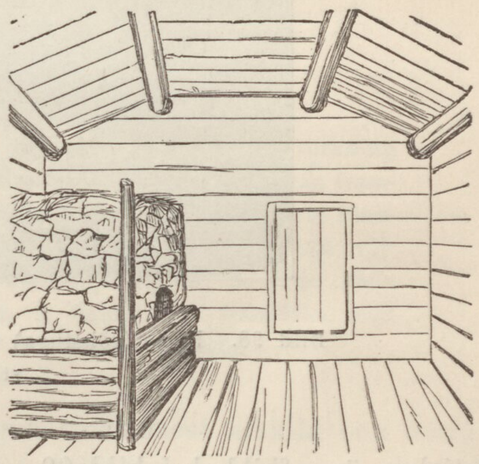

Bild 97. Det inre af ett pörte vid Elgsjön (det samma som det i bild 96 aftecknade). I hörnet till vänster synes ugnen af löst hoplagda omurade stenar, hvilande på ett underlag af stockar och med en hörnstolpe; ugnsöppningen synes å den åt höger vettande sidan. Till höger om ugnen finnes dörringången.

Slutligen vill jag äfven lämna en afbildning af ett annat pörte från samma trakt, Elgsjön (bild 98). Till sin byggnad öfverensstämmer det mest med det i bild 94 återgifna. Här är emellertid stugans baksida framstäld, så att af fönster och dörr icke synes mer än det på gafveln befintliga fönstret. Ett högt rör sammansatt af tvänne ur trästammar urhålkade halfrännor synes höja sig från takets ås. Till vänster om stugan ligger emellertid ännu en liten, till utseendet oansenlig byggnad, sammansatt af lösa klufna granspjälar, som äro mot hvarandra resta i spetsig vinkel, sålunda bildande ett takformigt skjul, under hvars ryggås, i hvilken löper en tjock stång såsom fäste för spjälarna, en fullvuxen människa knappast kan stå upprätt. Detta lilla skjul, som i sig innehåller ett stenröse, hvilket användes till eldstad, utgör i själfva verket ett slags yttre kokhus eller kök, i hvilket vatten till mat och tvätt, gröt och dylikt kokas. Detta lilla uthus väkte vår synnerliga uppmärksamhet. Vi sökte förgäfves få reda på dess nuvarande benämning bland finnarna. Det tyckes numera icke ofta förekomma. Under vår resa hade vi endast sett ett dylikt, nämligen nära norska gränsen, mellan Tvengsberget och Löfhaugen. Det var oss uppenbart, att vi här hade för oss en form af den gamla finska kotan, hvilken finnarna sålunda vid sin utvandring från Finland

fört med sig och sedan, om ock något förändrad, bibehållit intill våra dagar. Väl hade den ursprungliga toppformen, sådan den återfinnes i Finland och är ofvan afbildad i bild 5, förvandlats till en långsträkt ryggåsformig byggnad af samma material, nämligen klufna spjälar. Af de upplysningar, vi af befolkningen erhöllo, framgick, att denna form utgjorde den i Värmlands finnbygder brukliga, men att äfven dess bruk var stadt i försvinnande. Emellertid anser jag det icke omöjligt, att äfven det ofvan redan omnämnda, i bild 93 vid rökstugans vänstra gafvel befintliga spjälskjul, hvilket likaledes användes till kokhus, utgjorde en lämning, ett »etnografiskt rudiment», efter den ursprungliga finska kotan. Det är just sådana lämningar, som för den etnografiska forskningen äro af största intresse, emedan de gifva de intressantaste hänvisningar om försvinnande eller försvunna kulturformer.

Genuina pörten anträffade vi sedan flerestädes i norra Värmland, t. ex. i Nyskoga, där vi t. o. m. hade nöjet att få bo i ett sådant, som för tillfället var inredt till pastorsboställe. Äfven i södra Dalarne, i Appelbo socken, funno vi ett par gamla pörten, som egde alla denna boningsforms vigtigare egenskaper: stenrösugn, rökledare af trä samt gluggar med skjutluckor. Äfven dessa pörten voro nu dömda att rifvas, och det torde icke dröja länge, innan alla spår efter pörtenas tillvara i våra finnbygder äro försvunna, liksom det ock snart nog skall komma att ske i själfva Finland. I dessa gamla värmländska och dalska pörtestugor anträffades åtskilliga redskap och husgeråd af samma slag som de i Finland använda. Utom de redan ofvan omtalade näfversakerna, vill jag här endast nämna husgeråd af trä: tinor, bunkar, skålar och fat samt pertstickhållare af flerehanda former. En sådan för två pert-

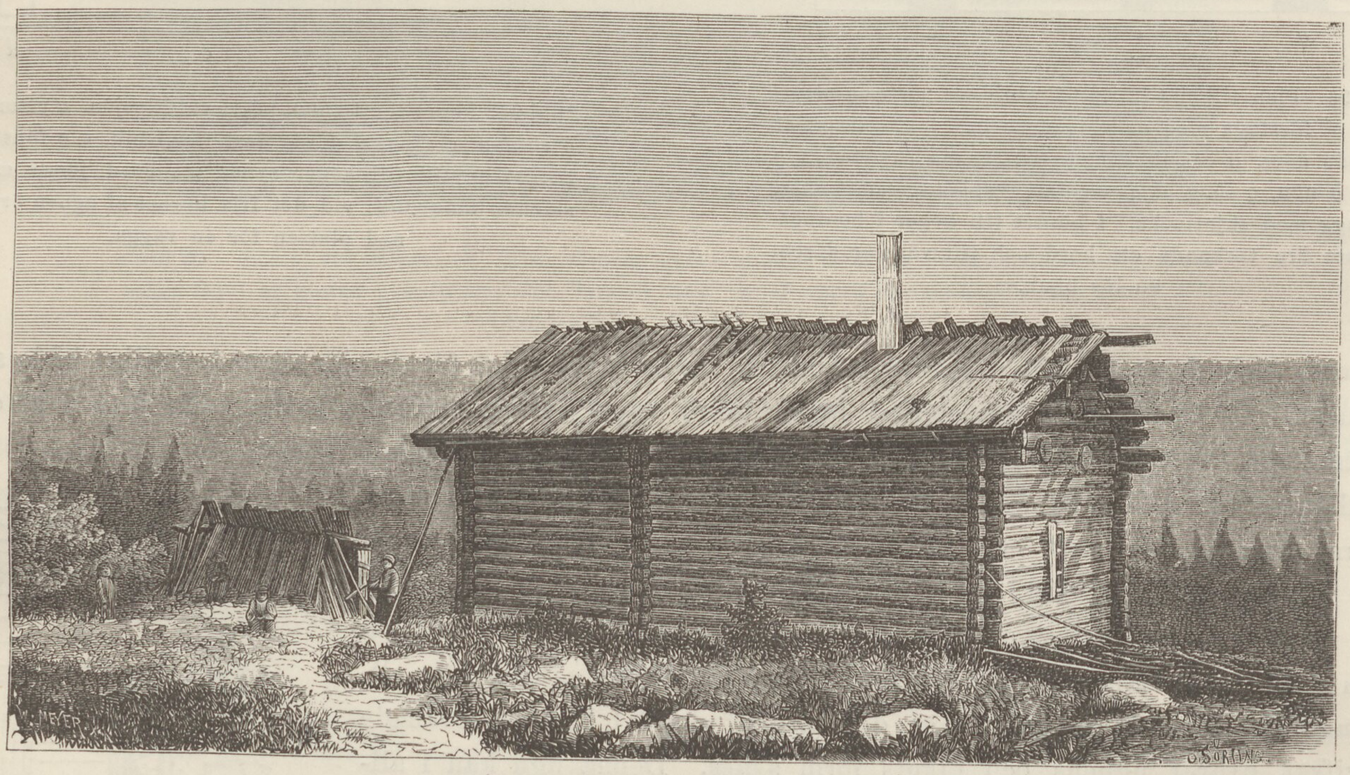

Bild 98. Pörte (rökstuga) vid Elgsjön. Till vänster därom synes ett litet, af åtskilliga i spetsig vinkel mot hvarandra stälda spjälar bygdt skjul, hvilket tjänar såsom kök. Efter fotografi.

stickor är afbildad i bild 99. Detta lysesätt användes ännu år 1874 flerestädes i södra Dalarne och sades äfven förekomma i Värmlands finnbygder.

Innan jag lämnar frågan om pörtena, vill jag dock nämna, att äfven ett annat slags rökstugor ännu förekommer i vissa delar af Sverge. I Dalarne ser man här och där små låga stugor, utan fönster, men försedda med en dörr och en däröfver befintlig liten glugg. Å dörrsidan framskjuta taket och sidoväggarna flera fot, så att därigenom ett slags skjul bildas; på golfvets midt står en ugn och vid bägge långväggarna finnes en bred hylla. Jag har i bild 100 meddelat teckning af en sådan rökstuga. Dessa byggnader, hvilka i Dalarne ännu kallas »badstu» och i hög grad påminna om den verkliga finska badstun, användas emellertid icke till badning utan till torkning af säd; de utgöra således en motsvarighet till rian. Häri ligger också intet vidare märkvärdigt, eftersom badstun och rian härstamma från en och samma byggnadsform och i själfva verket ursprungligen utgjort samma byggnad. Äfven den finska rian har ju i sin enklaste gestalt en likartad anordning. Men af intresse är det, just med afseende på denna härstamning, att den svenska rian bibehållit namnet badstu, långt sedan man slutat att begagna denna byggnad till bad; detta hänvisar på en tid, då man ännu använde den samma både till bad och sädestorkning. Huruvida nu dessa rökstugor i Dalarne hafva inkommit med de dit invandrade finnarna, vill jag lämna oafgjordt. Sådana rökstugor lära för icke länge sedan under samma namn af badstu förekommit här och där i andra trakter af Sverge, t. ex. Södermanland, och det är mer än sannolikt, att de icke ditkommit genom någon direkt invandring från Finland. Ofvan är redan framhållet, att enligt sakkunniges utsaga hvarken pörtet eller bad-

stun eller rian ursprungligen tillhört de finska stammarna, utan att de till dem inkommit från grannfolken, samt att detta måhända skett genom förmedling af skandinaviska folk. Men finnarna hafva i alla händelser vida längre än skandinaverna bevarat pörtet och badstun och i allmänhet taget äfven rian. Det är ock på denna grund som de förra båda byggnadsformerna i senare århundraden och intill våra dagar inom skandinaviska halföns gränser icke förekomma i andra bygder än de, hvarest en invandrad finsk befolkning slagit sig ned, medförande och i det längsta segt bibehållande sina gamla bruk och seder.

Då jag nu i korthet anfört hvad som synts mig märkligast bland spåren efter den kultur, som de skandinaviska finnarna medfört från sin forna hembygd, återstår det för mig att nämna några ord om deras utseende och fysiska eller ras-karakterer. Af personer, som vistats längre eller kortare tid i dessa finnbygder, har jag hört yttras, att befolkningen där hade mycket tydliga raskännetecken, vore utpräglade finnar; dessa personer hade dock i allmänhet icke varit i tillfälle att i sådant hänseende studera själfva Finlands finnar, och de egde därför i denna fråga icke någon säker grund för sin jämförelse och sin utsaga. Under vår ofta nämnda resa hade vi framför alt till syfte

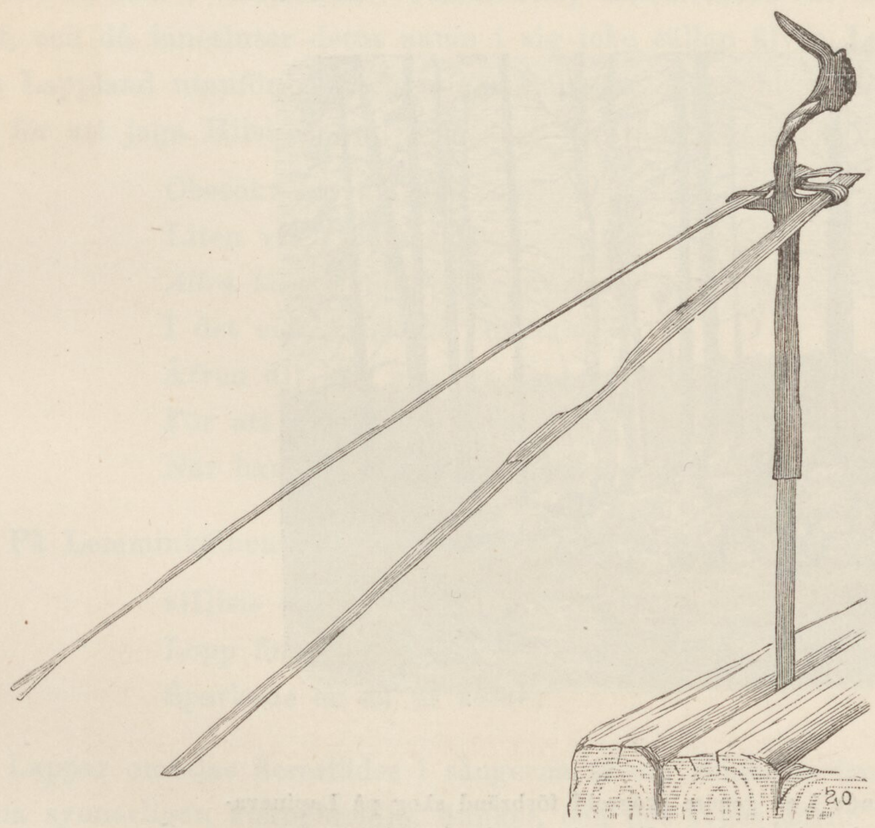

Bild 99. Pertstickhållare af järn, ämnad att användas såsom upprättstående, i det att den fästes i horisontal ställning i fogarna mellan timmerstockar, t. ex. i afsatsen å ugnens bjälklag. Denna perthållare är afsedd för två pertstickor; å bilden finnas ock två sådana afbildade i det läge, som de vid användande skola innehafva. Afbild. ungefär i $^1/_7$ af nat. storl. Från ett gammalt pörte i Appelbo socken i Dalarne.

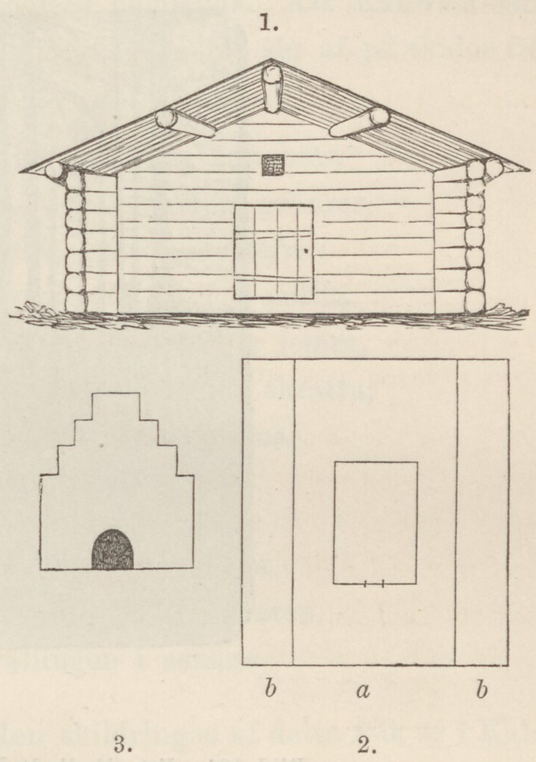

Bild 100. Rökstuga, »Badstu» för torkning af säd, i Dalarne. 1. Stugan, sedd från framgafveln, dörr och rökglugg finnas. 2. Planteckning af samma stuga med *a* den å golfvets midt befintliga ugnen; *b*, *b* de båda sidohyllorna. 3. Ugnen sedd framifrån, med sitt ugnshål nedtill.

uppspårande af sådana, utpräglade finntyper. I de byar och bygder, där befolkningen varit mest afskild och ännu talade finska språket, fotograferade vi och mätte ett antal personer; och utan tvifvel anträffade vi äfven åtskilliga sådana, hvilka med full rätt kunde hänföras till de finska stamtyperna, såväl den karelska som den tavastländska, hvilka i ett följande kapitel skola blifva föremål för en närmare skildring. Dock syntes de oss redan så uppblandade med svenska och norska folkelement, att det icke mer skulle löna mödan att egna omfattande studier åt dessa finnars fysiska karakterer. Jag anser det på grund häraf icke häller vara skäl att här meddela afbildningar efter de fotografier, som gjordes, eller de mått, som togos å deras hufvud och kropp. Dessa finnar hafva som sagdt under senare tid så gått upp i den kringboende svenska och norska befolkningen, att inom en icke långt aflägsen tid både deras mera utpräglade ras-kännemärken, deras språk, deras kotor och pörten skola höra blott till traditionen. Här är altså ett nytt exempel på ett stycke nationalitet, som uppgått eller uppgår i en annan mäktigare, utan att lämna efter sig andra minnesmärken än på sin höjd några ursprungliga, mer eller mindre uppblandade fysiska karakterer, hvilka hos ett eller annat individ skola uppträda såsom atavistiska bakslag, äfvensom några ortnamn.

Hvad som emellertid är af särskildt intresse i denna fråga, är att se, huru denna lilla finska stam, hvilken, såsom ofvan nämndes, under ett par århundraden, i trots af en ofta omild och orättvis behandling, hållit sin forna nationalitet uppe, nu däremot under milda lagar och genom en stigande kulturs och hastigt ökad samfärdsels utjämnande inflytelse försvinner eller, rättare sagdt, går upp i de kringboende folkens.

Om lapparnas forna utbredning i Finland.

Bild 101. Ett såkalladt *lappröse* liggande i en genom skogseld förbränd skog på Lapinevaåsen i Parkano socken i Åbo län. Efter fotografi.

En af de frågor, som ingått i planen för våra undersökningar i Finland, utgjordes af den om lapska folkets forna utbredning i detta land. Bekant är, att åtskilliga, synnerligen finska, forskare antaga, det lappar fordom hållit till i långt sydligare delar af Finland än nu för tiden, såväl i Österbotten som i Savolaks och i Tavastland. Men icke nog härmed! Från flera håll har uppgifvits, att ännu in i senaste tider små lapska kolonier, såsom kvarlefvor af en i forntiden mera utbredd lappbefolkning, skulle kunna uppspåras i vissa trakter af dessa landsdelar. En af Finlands etnografer, Anders Warelius [1], hvilken utförligast behandlat frågan om lapparna i Finland förr och nu, uppgifver, »att den Lapska befolkningen icke försvunnit, utan mer eller mindre sammansmultit med den Finska»; detta dock hufvudsakligen gällande för de norra och östra delarna af landet. Andra forskare hafva antagit, att lappar ända in i nutiden lefvat i smärre grupper äfven i Finlands sydligare trakter.

För den finska antropologien syntes det därför af betydelse att söka utreda, om och i hvad mån en sådan inblandning med lapsk stam verkligen kunde spåras. De bevis, som man uppstält, för en större utbredning af lapparna i Finland, och i sammanhang därmed inblandning af dem i detta lands rent finska befolkning, kunna hänföras till fyra slag, nämligen: 1. ortnamn inom Finland, hvilka tyda på lapparna; 2. sägner och historiska uppgifter; 3. ännu bland finnarna kvarlefvande lapska kolonier; 4. fornlämningar i Finland härrörande från lappars därvara.

Den *första* gruppen af dessa bevis, hvilken afser ortnamnen, stöder sig, såsom bekant, förnämligast därpå, att i Finland, ända ned i dess sydligaste delar förekomma namn, som innehålla ordet *lap, lapp* (*lapin, lappin*). Redan Lehrberg har emellertid framhållit, att detta ord i sina sammansättningar betyder *ytterst*, och man har sedan alt bestämdare ådagalagt, att det i finska språket eger denna betydelse af *det yttersta, slutet*, hvarjämte Warelius själf, hvilken för öfrigt tror på dessa ortnamns bevis för lapparnas forna utbredning i Finland, anger att ordet äfven be-

[1] Anders Warelius: *Bidrag till Finlands kännedom i ethnographiskt hänseende.* Suomi f. 1847.

tyder »aflägsen, glest befolkad skogstrakt». G. v. Düben[1] har ur finska författares skrifter sammanräknat icke mindre än 51 ortnamn, som innehålla ordet *lapp;* ännu ett par sådana skulle kunna tilläggas; det slutomdöme, sistnämnde författare gifver af sin utredning, är det, att det måste »förefalla högst sannolikt, att de flesta finska med *lapin* samman satta orden icke hafva något samband med folket Lapp».

Den *andra* bevisgruppen, sägnernas och historiens vittnesbörd, gifver oss ingen säker grund för antagandet, att lappar verkligen bebott södra och mellersta Finland, på sin höjd att de under sina ströftåg tillfälligtvis trängt ned i landet vida sydligare än nu för tiden. Att lapparna i forntiden varit kända äfven för det södra Finlands befolkning, synes bland annat af Kalevala-sångerna, men däraf framgår icke, att lappar bebott detta land långt i söder. I ett föregående kapitel har jag framhållit, att det i dessa sånger så ofta omnämnda Pohja eller Pohjola i allmänhet icke kan hafva varit Lappland, oaktadt det icke sällan sammanställes med detta land. Det egentliga Pohjolas natur, dess fauna och flora öfverensstämma icke med Lapplands; dess befolknings utseende (Pohjavärden, »långe mannen» m. m.), seder, redskap och kultur skilja sig högeligen från lapparnas. Däremot användes ordet Pohja, Pohjola (botten, norr, norden) ofta i vidsträktare bemärkelse, innefattande de nordliga, norr om Kalevala belägna trakterna i allmänhet, och då innesluter detta namn i sig icke sällan äfven Lappland, »köldens hemland». Att Kalevala-sångarne förlade Lappland utanför »det egentliga Pohjola», synes bl. a. däraf, att Lemminkäinen gaf sig af på skidor från det senare för att jaga Hiisi-elgen. Det heter då (sång 13, 161):

Obesökt var än en enda
Liten vrå i ödemarken,
Allra längst vid Pohjas gränser,
I det *vidt utbredda Lappland;*
Äfven dit han slutligt skidar,
För att äfven den besöka.
När han till dess ända kommit,
Fick ett häftigt larm han höra
Allra längst från Pohjas gränser,
Från de fält, der lappar lefva;
Hörde *Lapplands hundar* skälla,
Hörde *Lapplands barn* sig jemra,
Hörde *Lapplands qvinnor* skratta,
Alla andra *Lappar* brumma».

På Lemminkäinens fråga, hvad det månde betyda, svarades:

»Hiisis elg förbi har sprungit,
Lopp förbi med släta klöfvar,
Sparkade en så ur *kåtan,*
Stjelpte kittlarne på elden,
Vände upp och ner på maten,
Vräkte vällingen i askan».

Lappar omtalas flerestädes i sångerna såsom skickliga trollkarlar. Men skildringen af detta folk är i Kalevala-sångerna synnerligen knapphändig, dunkel, och det synes därur framgå, att deras författare icke varit i någon närmare beröring med lapparna; det är därför icke troligt, att detta folk funnits i sydöstra delarna af Finland under de århundraden, som föregingo dess kristna tider.

Emellertid har under en senare period i traditionen insmugit sig den föreställningen, att lappar fordom bebott mellersta och södra Finland[2]. Huru denna tradition uppkommit och blifvit allmän, är nu icke lätt att säga. Men om man ock af den samma vill sluta till möjligheten eller till och med sannolikheten af, att lapparna fordom utbredt sig vida sydligare än nu, så måste man dock däruti instämma med de forskare, som anse, att traditionen ingalunda afgifver något säkert vittnesbörd. De intyg åter som historien skänker oss, äro icke häller synnerligen bevisande; det bästa skulle vara det, som utgöres af ett bref af Gustaf I af 1550, i hvilket säges, att folket i Jämsä socken af Tavastehus län klaga öfver det oskäl som dem tillfogas af Norrbottens lappar och Savolaksbönder». Men just ordet »Norrbottens» visar, såsom von Düben anmärkt, att lapparna icke tillhört Tavastehus, utan ett långt nordligare område.

Det *tredje* beviset, som framhållits för antagandet af en forntida stor utbredning af lapsk befolkning i Finland är det, att ännu i senaste tid smärre grupper af detta folk skulle hafva blifvit anträffade i sydliga delar af landet. Jag har redan anfört Warelius' yttrande, att den lapska befolkningen i norra Finland icke försvunnit, utan mer eller mindre sammansmultit med den finska: detta »visar många Nord-österbottningars ansigtsbildning, som påminner om Lapparnes (trekantiga)»; men han tillägger: »att det äfven sydligare bor fennicerade afkomlingar af Lappar, eller rättare blandningar, som i nedstigande linie på fäderne härstamma från Lappar, är säkert; och till dessa höra med all sannolikhet de i Nurmes (Nurmis), Liperi (Liebelits), Lieksa (Pielis) och annorstädes i östra Finland boende, som hafva namnet Lappalainen till slägtnamn». Men icke nog härmed. Af flera finska sakkunniga erhöllo vi under början af vår finska resa upplysning om, att ännu skulle på vissa sydliga orter finnas kvar lapska slägter. Såsom det säkraste ställe, där man kunde anträffa dem, uppgafs Parkano socken af Åbo län. Vi begåfvo oss därför dit

[1] G. von Düben, Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de svenske. Stockholm 1873.
[2] Se bl. a. Warelius, o. a. s.
[3] Se von Düben o. a. s.

upp öfver Ikalis. På en mosse af stor utsträckning och verkligen ganska lapsk karakter funno vi visserligen en grupp innevånare, som i seder och delvis i utseende sågo ganska primitiva ut och voro skygga såsom verkliga naturmänniskor egnar och anstår, men lappar voro de bestämdt icke. Att renar för icke längesedan — för ungefär 40 år sedan — funnits i denna trakt (mossens namn var peuronkeidas, renmossen), uppgafs med säkerhet af dess inbyggare; men den kända omständigheten, att vildrenen förr sträkt sina vandringar vida sydligare ned, bevisar icke något för en sydligare utbredning af lapparna. Af ortens kyrkoherdar erhöllo vi emellertid den upplysning, att något längre norr ut i samma socken ända in uti senaste åren på ett hemman med namnet Joensuu skulle funnits folk af otvetydigt lapsk härkomst och lapska drag, och vidare, icke långt därifrån, i Korteus, ett par torparefamiljer, om hvilkas lappnatur knapt kunde vara något tvifvel. Vi begåfvo oss därför till denna trakt och lyckades där träffa en af dessa såsom lappar utgifna personer, men funno af hela hans utseende, att han var lika mycket finne och tavastländing som ortens öfriga innevånare; denne mans fader och moder skildrades för oss af alla såsom egande alldeles samma typ som sonen. Man hade antagligen på grund af att dessa personer voro småväxta och hade ett skygt, genom armod och svält något förvildadt utseende, ansett dem såsom egendomliga och i öfverensstämmelse med de herskande åsigterna om lapparnas forna utbredning antagit dem vara sådana. Sannolikt är det icke säkrare beställdt med andra uppgifter om i södra och mellersta Finland kvarlefvande kolonier af lappar. Därmed skall emellertid icke vara sagdt, att icke en eller annan verklig lapp såsom jordegare, ämbetsman e. d. kan bo i dessa delar af landet. Jag har själf haft tillfälle att i södra Finland göra bekantskap med en där anställd kyrkoherde, hvilken, född som han var i Lappmarken, bar prägeln af lapsk typ.

Oss återstår ännu att granska den *fjärde* bevisgruppen, fornlämningarna. Under namn af *lapprösen* (*lapinrauniot*), *lappgrafvar* (*lapinhaudat*) m. m. har man skildrat stensättningar och gropar, hvilka antagits härröra från lappar. Flere finska författare, såsom Porthan, Warelius o. a., hafva anfört dessa lämningar som bevis för lapparnas forna utbredning. Warelius [1] beskrifver rösena i Keuru sålunda: »I dessa finnas ett par eller tre större stenar, samt omkring och uppå dem en hop mindre. I somliga hittas äfven sådan lös eller mör sten (*sorakivi*), som bildas genom hettan och träffas på gamla ugnställan efter någon ria eller badstuga. Dessa *rauniot* gå icke in i jorden, utan är sanden eller marken ett qvarter nedanom den nuvarande jordytan aldeles ren och lik den man ser i omgifningen. Således tyckas dessa rauniot hafva i sinom tid varit eldstäder, men icke lika med nutidens *kiukaat* (rie- och badstu-ugnar), som bestå af mycket större samling af stenar, utan troligen sådana mycket enklare, som man ännu ser begagnas af mindre välförsedda hushåll till kökshärd (*Kodan liesi*); sådana skola också de nuvarande Lapparnes spisar vara». M. A. Castrén [2] däremot yttrar om samma slags »fornlämningar»: »Af en högst tvetydig natur äro i synnerhet, enligt min tanke, många bland de s. k. *Lapprösen* (Lapin rauniot). Med detta namn har man väl egentligen att förstå Lapparnes fordna eldstäder; men det tillämpas jemväl mångenstädes på alla slags rösen, som äga en sällsam och egendomlig form, vare sig att de blifvit danade af naturen, eller genom menniskohand tillkommit. I synnerhet tilldelas ifrågavarande benämning åt de i Finland talrikt förekommande *ättekummel,* hvilka åtminstone till större delen torde vara af Skandinavisk härkomst. För öfrigt passera äfven under detta namn gamla ugnar och eldstäder, som tillhört Finnarnes jagt- och fiskare-stugor, samt de under krigstider i djupa skogar uppbyggda *lönnpörten,* (piilo-pirtit). Det är i synnerhet lemningar af detta slag, som jag i de nordliga delarna af Finland hört benämnas *Lapprösen*».

»Efter dessa af gilla och åsyna vitnen gifna utlåtanden torde allt vidare tal om dessa rösens etc. lapska ursprung vara fåfängeligt, till dess vetenskaplig undersökning ådagalagt ett sådant», säger von Düben.

Under vår resa i Finland hade vi uppmärksamheten riktad på alt hvad af fornlämningar kunde ligga invid vår väg; och särskildt stod vår håg fästad vid »lapprösena». Vi hade flerestädes hört uppgifvas, att sådana skulle finnas i Parkano socken. Sedan vi öfvertygat oss om, att de föregifna lapparna voro äkta finnar (tavastländingar), företogo vi oss därför att uppspåra rösena och närmare undersöka dem. På en öde sandås, Lapineva-åsen, fingo vi ock snart tillfälle att granska ett antal sådana s. k. lapprösen. Redan ett af de första, som kom under vår besigtning, röjde för oss tydligen deras ursprung. Vi funno här på ett mindre stenkasts afstånd från hvarandra tvänne rösen, af hvilka det ena, som af oss fotograferades (bild 101), såg mera tvetydigt ut och därför först undersöktes. Det bestod af större och mindre kullersten utan ordning uppkastade i en hög af ungefär 3 meters längd, $^2/_3$ meters höjd. Sedan vi undanröjt stenarna, anträffade vi under dem endast orubbade lager af mosand; inga spår efter människor. Det andra stenröset bestod af mindre kullersten, och var af ungefär fyrkantig form, 3 meter långt, 1 meter högt. Detta senare röse låg i nordvästra hörnet af en fyrkantig fri plats af ungefär 10 meters sidolängd, hvars sidor angåfvos af multnade timmerstockar, hvilka lågo i markens nivå. I bild 102 meddelas en planteckning däraf. I bild 103 lämnas en teckning af röset sedt från sidan. Vi afkastade de öfre lagren af kullerstenar och stötte då på, djupare ned i röset, en sättning af större kullerstenar, hvilka omgåfvo en rektangulär grop, fyld af sand och jord.

[1] O. a. s., sid. 50.
[2] M. A. Castrén, Nordiska resor och forskningar. Bd 1. Helsingfors 1852.

Vid gräfning i denna grop anträffades några träkol och brända stenar, men intet annat angifvande människors forna tillvara här, inga redskap eller dylikt. Vid djupare gräfning kommo vi, ungefär i nivå med de stora kullerstenarnas undre yta, till orubbade lager af mosand. Här hade vi tydligen för oss lämningarna af en finsk stuga, sannolikt ett pörte, hvars understa väggtimmer-fyrkant ännu låg kvar multnad i jorden och hvars nu förfallna ugn uppenbarligen utgjordes af röset. Det först omtalade röset hade antagligen varit ugnen i en badstu, som ju är en trogen följeslagare till hvarje finsk boning, eller kanske i en ria. Om dessa rösens uppkomst visste traditionen i trakten ingenting att förtälja. Man kallade dem allmänt »lapprösen» (lapinrauniot), men en man tyktes dock vara klokare och sade, att de härrört från »Stora ofredens» dagar, då många flyktat undan till skogarna för att där få lefva i trygghet, gömmande sig i dessa obygder för de fiendliga skarorna. Traditionen visste emellertid alldeles intet att förmäla om, att här förr skulle funnits pörten.

Ej långt därifrån på samma ås anträffade vi ytterligare två lapprösen, som endast stärkte oss i vår uppfattning af dessa rösens natur. De hade fyrkantig form, voro af kullersten, hade $1^1/_3$ meters långa sidor, $^1/_2$ meters höjd. Under stenarna anträffades endast lera, grus och orubbade mosandlager. Strax därefter hittades åter tvänne, nära hvarandra liggande stenrösen (»lapinrauniot»), hvilka äfven voro ytterst lika gamla badstugu-ugnar. I det ena af dem stod en stubbe af tall, som var minst 50 år gammal. Vi läto bryta upp denna stubbe med sina rötter och gräfva upp marken under rösena; det enda betecknande som anträffades var några smärre träkol.

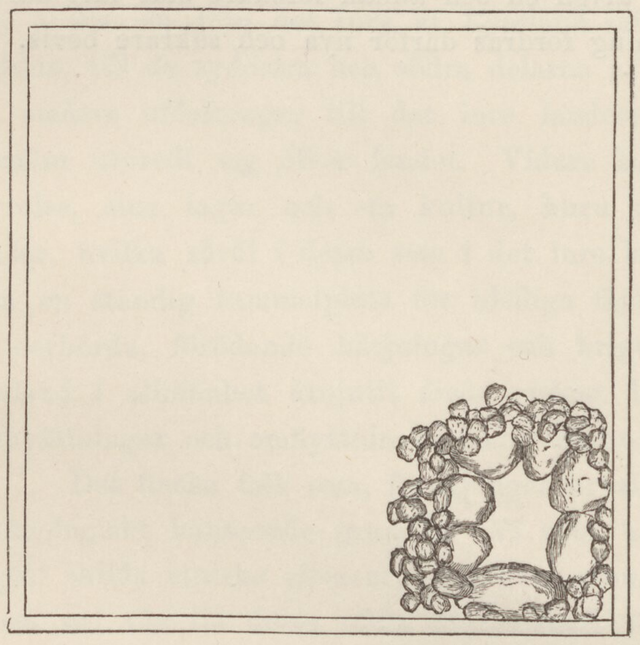

Bild 102. Planteckning af ett lappröse å Lapineva-åsen i Parkano socken. I den af en stocksättning omslutna fyrkantens ena hörn synes stenröset.

Bild 103. Samma röse som i föregående bild, tecknadt från sidan.

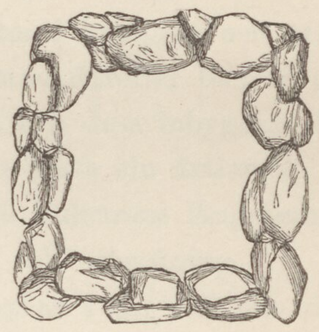

Bild 104. Ett såkalladt lappröse, sedt ofvanifrån. Parkano socken.

Vid en vandring i annan riktning följande dag funno vi tre andra s. k. »lapprösen», af hvilka ett är här afbildadt (bild 104). Då de så högligen likna det föregående, är det ej nödigt att närmare beskrifva dem. Här bör blott nämnas, att vi vid gräfning i dem endast anträffade brända stenar och träkol. För oss var det alldeles klart, att alla dessa s. k. lapprösen endast utgöra mer eller mindre bibehållna lämningar efter pörte- och badstu-ugnar, fastän man i trakten af en eller annan anledning glömt bort, att på dessa platser fordom funnits sådana byggnader. Vi fingo sedan ofta tillfälle att se gamla förfallna dylika pörte- och badstu-ugnar med ännu kvarstående stuga, och likheten mellan dem och »lapprösena» var ofta så stor, att ingen skilnad mellan dem kan angifvas.

För vår del blefvo vi därför fullt öfvertygade om, att detta slags rösen ingalunda härleda sig från lappfolket. Men det finnes äfven andra slag af stensättningar och rösen, hvilka tillskrifvits dem. Att man kallat järnåldersgrafvar för lapprösen, är redan anmärkt af von Düben. Af sådan art var en grupp af omkring 40 stycken i Lempälä socken i Tavastland, om hvilka vi erhöllo beskrifning af en trovärdig sagesman, hvilken själf varit med om deras undersökning; de skola ligga tätt invid hvarandra, utgöras af kullersten, vara $^2/_3$ meter höga, innehålla människoben och kranier på $1^1/_3$ meters djup samt därjämte bronssmycken och saker från järnåldern. Trots alt detta kallar man dem dock i orten ännu »lapprösen».

Utom dessa slag af rösen förekommer emellertid äfven under denna benämning uti Finland andra stensättningar, hvilkas uppkomst och betydelse är högligen mystisk. Ett sådant sågo vi på Wiitasaari kyrkholme i Keitele sjö. Det låg högt på ett bärg, var nu tämligen raseradt, emedan man fört bort en stor del af stenarna (enl. uppgift hundratals lass) till en brobyggnad i närheten. Dock funnos ännu kvar grundsättningarna, utgörande koncentriska

ringar (4 till 5), af hvilka den yttersta hade 8 meters genomskärning. I midten fans en särdeles tydlig ring af stenar, därinnanför låg endast sand och jord till $^2/_3$ meters djup ofvanpå bärghällen; vid gräfning anträffades ingenting upplysande. I två riktningar, nordväst och sydost, funnos besynnerliga utsprång från röset, bestående äfvenledes af ganska omsorgsfullt lagda stenar; åt öster låg i den yttersta kretsen två större stenar. Många af de mindre stenarna hade kilform och voro inpassade invid hvarandra. Röset lär förr haft nära 1 meters höjd. Den omständigheten, att röset ligger på en ö, och därtill en sådan, på hvilken sedermera den kristna kyrkan blifvit bygd, kan möjligen tala för, att platsen fordom varit helig, och röset möjligen varit säte för hednagudstjänst af de gamle finnar; åtminstone är detta sannolikare än att det haft sitt ursprung från lappar. Lovén och Nordenson sågo sedan och afbildade ännu en egendomlig stensättning af något likartad natur å en annan holme i Keitelesjön.

Af en sakkunnig finsk forskare fingo vi den upplysning, att af alla lapprösen, han sett i Kajana, intet enda kunde härleda sig från lappar, utan där voro alla endast gamla ugnar efter finska pörten och badstugor.

Af alt, som sålunda är yttradt om »lapprösena», framgår, att i dem intet bevis ligger för antagandet af lappfolkets forna tillvara i sydligare delar af Finland.

Jag anser mig därför kunna instämma med dem som hålla före, att ännu icke giltiga bevis blifvit anförda för påståendet om lapparnas forna utbredning till sydligare delar af Finland, om än en sådan utbredning alldeles ej är omöjlig. Det kan vara skäl att ytterligare betona detta, emedan, synnerligen i själfva Finland, öfvertygelsen om lapparnas forna tillvara därstädes och särskildt om de s. k. lapprösenas bevisningskraft i detta hänseende är så utbredd och så fast rotad, att ej allenast allmänheten tror därpå, utan äfven en och annan forskare står fast därvid som vid bevisade sanningar. Innan vi kunna antaga en sådan utbredning fordras därför nya och säkrare bevis.

Det nuvarande Finlands befolkning med särskildt afseende på de finska stammarnas ras-karakterer.

Såsom ofvan framhölls, anser man, att de i Finland bosatta finska stammar dit anlände i slutet af 7:de eller början af 8:de århundradet af vår tideräkning. Hvilket eller hvilka folk dess förinnan funnits inom detta lands gränser, tillhör det framtiden att klart ådagalägga; somliga forskare antaga, och detta icke utan skäl, att lapparna ströfvat omkring i dess nordliga delar, och att svenskarna eller åtminstone skandinaviska germaner bebott dess sydvästliga och södra kusttrakter. Finnarna kommo säkerligen i skilda stammar och perioder från öster eller sydost, i det de från det inre af Ryssland inträngde genom Ladogas omnäjd, där de antagligen under lång tid voro bofasta, till de sydöstra och södra delarna af det nuvarande Finland. Först småningom spridde sig, följande vattnen åt, smärre afdelningar till det inre landets skogstrakter. Då de svenska korstågen började, hade finnarna redan allmänt utbredt sig öfver landet. Vidare känna vi af historien, huru svenskarna eröfrade Finland, där införde sin styrelse, sina lagar och sin kultur, huru deras kolonister företrädesvis slogo sig ned utmed kusterna och uti de städer, hvilka såväl i dessa som i det inre landet småningom uppväxte. Vi sågo, att Finland därefter blef så godt som en ständig tummelplats för blodiga fäjder mellan svenskar och ryssar, hvarvid landet och dess inbyggare ledo af oerhörda, förödande härjningar och krigets alla styggelser. Först under vårt sekels senaste sju årtionden har Finland i allmänhet åtnjutit fred; endast den periodiskt återkommande hungersnöden och kulturens långsammare omhvälfningar och omflyttningar hafva därunder verkat förändrande på befolkningens antal och utbredning.

Det finska folk som, framgånget ur alla dessa öden, nu bebor Finland, är det hvilket vi i det följande skola i etnologiskt hänseende granska. Vi veta, att sedan åtskilliga århundraden tillbaka i dess sammansättning altjämt ingått skilda etniska element, nämligen, utom finnarna själfva, äfven svenskar och ryssar samt i norden äfven lappar. Huru uti vår tid dessa olika ingredienser förhålla sig till hvarandra och till folket i dess helhet, är en fråga väl värd att tagas i betraktande af den fysiska etnologien; men tyvärr skall det visa sig, att de omhvälfningar, som försiggått, varit så stora, att den etnologiska forskningen svårligen kan komma till exakta sifferresultat. Från en annan synpunkt ger oss åter statistiken en vink om de olika folkelementens relativa storlek, nämligen från språkets. Så uppger t. ex. Ignatius (1869)[1], att det finska språket talas af omkring 1,500,000 à 1,600,000 personer, det svenska åter af ungefär 250,000; således skulle af Finlands folk $^5/_6$, eller något mera, utgöras af finnar; $^1/_6$, eller något mindre, af svenskar; dess utom uppger han ryssarnas antal till 4,000, lapparnas till nära 1,000, hvarjämte han nämner 1,000 tyskar samt spridda flockar af zigenare. Af den karta, samme författare då lämnat öfver de olika språkens utbredning i Finland, meddelas här nedan en afbildning, dock med förändring af de af honom använda färger till andra beteckningssätt m. m., äfvensom med tillägg af några andra ämnen och indelningar. Naturligtvis afse de å kartan uppförda grupper endast större ansamlingar af dessa folk (svensktalande från 2—90° af folkstocken). Strödda och i mindre flockar förekomma dock en del af dem inblandade i hvarandras områden äfven i det öfriga landet. Sålunda träffas svensktalande i större mängd i alla städer, icke blott vid kusterna utan ock inne i landet. I sitt senaste öfversigtliga arbete i ämnet[2] säger Ignatius (1878): »Au point de vue de la nationalité, le peuple finlandais n'offre pas la même unité que pour la religion. Pourtant, les *Finnois* sont en forte majorité (85 %). Viennent ensuite les habitants de langue *suédoise* (14 %), qui entrent pour le plus grand nombre dans la composition des classes supérieures et forment la population d'Ålande, des côtes du gouvernement de Nylande, de celui de Wasa et d'une partie de l'archipel d'Åbo . . . . Ajoutons d'ailleurs que la plupart des familles appartenant aux classes supérieures descendent d'ancêtres finnois ou tiennent également des deux peuples par leur origine. Il y a encore en Finlande des *Russes* (environ 6,000, les militaires non compris), établis pour la plupart comme marchands dans les villes, mais peuplant aussi quelques villages du gouvernement de Wiborg; — des *Allemands* (1,200 environ), à Helsingfors et à Wiborg; — des *Zingari*, en nombre d'un millier, errant dans l'est du pays; — enfin environ 600

[1] C. E. F. Ignatius, Renseignements sur la population de Finlande. Helsingfors 1869.

[2] K. E. F. Ignatius, Le grand-duché de Finlande. Notice statistique. Exposition universelle de 1878 à Paris. Helsingfors 1878.

Lapons dans l'extrême Nord.» Om det också måste medges, att språket i och för sig icke är en säker mätare för den fysiska etnologien, så utgör det dock hittills den enda, som kan gifva oss en ungefärlig uppfattning om de i sammansättningen af det finska folket ingående nationaliteternas relativa antal.

Af dessa nationaliteter lämna vi här först och främst de i norden boende *lapparna* alldeles å sido. Därnäst utesluta vi *zigenarna,* hvilka sannolikt redan i århundraden fört sitt vanliga kringirrande lif i östra och sydöstra delarna af landet, mest under svenska namn och med kittelflickareyrket o. d. till förevändning och födkrok; man träffar dem här rätt ofta strykande kring på vägarna, men ännu lättare i fängelser och häkten, dit deras tjufaktighet och öfriga olater ofta föra dem. *Tyskarna* bo i den södra kustens städer, förnämligast i Viborg, där de sedan gammalt haft ett fast tillhåll och funnits i talrik mängd. De hafva säkerligen, på samma sätt som i Sverge, under århundradenas lopp gjort en icke obetydlig insats i sammansättningen af finska folkets medelklass: därom vittna otvetydigt talrikheten af ännu förekommande tyska slägtnamn. *Ryssar* finnas i Finland, dels i städerna i fast garnison, eller bosatta såsom handlande m. m., t. ex. i Viborg, dels äfven på landsbygden, och detta företrädesvis i östra och sydöstra gränstrakterna mot Ryssland; på de senare orterna bibehålla de ofta så fullkomligt prägeln af storryssar, att man utan svårighet kan skilja dem från finnarna; men sedan gamla tider har äfven på många ställen en verklig inblandning af ryska element egt rum, hvilken lämnat efter sig i och bland de finska familjerna uppträdande ryska typer och ryska familjenamn.

Hvad sedan vidkommer den näst största etniska insatsen i det nuvarande Finland, sågo vi nyss, att af dess folk omkring $^1/_7$ ännu talar *svenska* språket. Det är, såsom redan framhållet, förnämligast vid kusterna denna befolkning finnes; men äfven inne i landet, synnerligen i och omkring städerna, är den talrik. Emellertid må man däraf icke draga den slutsats, att alla svensktalande äro, etniskt taget, rena svenskar. Oafsedt försvenskade tyskar, finnes en nästan oberäknelig mängd försvenskade finnar. Man träffar ofta under resa i Finland svensktalande och med svenska namn försedda personer af fullt finsk typ. Men äfven bland de finsktalande och finska namn bärande inbyggarna anträffas icke sällan personer med svensk typ och svensk hufvudskålsbildning. Och detta är icke underligt. Folkets historia visar oss tvärt om, att sedan åtskilliga århundraden, icke blott på krigisk väg utan långt mer och säkrare genom fredlig beröring, en omblandning, i trots af språkets hinder, försiggått. »Mycket utländskt, mest svenskt, blod flyter i deras ådror som nu äro Finnar,» säger Warelius [1], »och det finska elementet åter är icke litet hos våra Svenska talande landsmän. — Det finnes landsträckor, der allmogen fordom talat Finska, men nu talar Svenska, och andra der förhållandet är omvändt, hvilket antydes af gamla ortnamn.» För etnologen hafva däraf, liksom i de flesta dylika fall, uppstått svårigheter, som till stor del äro omöjliga att öfvervinna. För att likväl, så vidt möjligt, undvika dem, måste man söka att i de bygder, där blandningen minst kan hafva egt rum, uppspåra de ursprungliga typerna. Man har att hålla sig dels till de dödas kranieform, dels till de lefvandes såväl hufvudform som öfriga kroppsbeskaffenhet samt slutligen den psykiska karakteren, folklynnet. Vid ett försök att utreda etnologien för såväl de svenska som de finska elementen i det finska folket gälla därför de nyss nämnda metoderna. Då det icke varit min afsigt att skildra de svenska finnarnas etniska karakterer, skall jag i det följande uppehålla mig endast vid de finska, och bland dem hufvudsakligen vid de förnämsta stammarna, därvid först framställande de undersökningar, som utförts å lefvande personer, samt sedermera de som företagits å skeletterade kranier.

---

1. Undersökningar å lefvande finnar.

Såsom i ett föregående kapitel nämnts, omtalar redan Kalevala hårets färg och den psykiska karakteren hos flera af de i sångerna uppträdande personligheter, i anledning hvaraf jag gjort ett försök att sammanställa dessa uppgifter med nutida etniska förhållanden. De skildringar af finnarnas fysiska och psykiska karakterer, som kunnat återfinnas i de senare århundradenas literatur, äro fåtaliga och äfven föga betydande. Bland dem vill jag dock här nämna några. Så säger Rühs [2]: »Finnarna hafva en mörk hy, ett allvarsamt dystert utseende, grof stämma, långsamt tal, starka lemmar och fast gång. Håret är gulaktigt, stundom rödaktigt eller hvitt, äfven mörkgult. „På ordet kännes mannen, på hornen oxen„ är ett gammalt finskt ordspråk, hvilket skönt betecknar nationalkarakteren, i synnerhet i de inre trakterna, där den bibehållit sig i sin renhet. „Finsk envishet„ har i Sverge blifvit till ordspråk. Till främlingen närmar sig finnen icke lätt, ehuru han mottager denne med stor gästfrihet: men det är mödan värdt att gå honom till mötes. När han blir retad, blir han häftig, uppfarande och hämdgirig; af nya ting och förbättringar är han ingen vän, och det är en svår sak att förmå den finska bonden till förändringar i sitt lefnadssätt, sitt åkerbruk o. s. v. I allmänhet äro finnarna mycket måttliga.»

[1] Anders Warelius, Bidrag till Finlands kännedom i ethnographiskt hänseende. Suomi 1847.

[2] Friedrich Rühs, Finland und seine Bewohner. Leipzig 1809.

Af Saarijärvis inbyggare ger Runeberg en teckning, som väl kan passa in på nationallynnet hos största delen af Finlands folk, åtminstone den tavastländska stammen. Han yttrar[1]: »Bonden i Saarijärvi är till sitt yttre trög, liknöjd och fåordig. Hans sinnelag är saktmodigt, tåligt och eftergifvande. Det armod och det betryck, i hvilket han lefver, har gjort honom inom sig sluten; alla krafter i hans väsen verka inåt, så att de blott sällan och slappt öfvergå i yttre handling. Den storartade natur, som omger honom, har aldrig unnat honom glädjen af någon egentlig eröfring; hon har alltid visat sig hög och obetvinglig, och hans själ frossar vegetativt af hennes dyrkan, medan hans fysiska krafter slumra och förtvina. Härmed stå tvenne omständigheter i förening: först att han måste vara, hvilket han också är, i hög grad redlig och oförställd, ty enfald och fromhet följa med all religion; sedan, att han måste synas handfallen, slö och oförmögen till all bragd, der liflighet och fattning komma i fråga. Det har dock genom flere än ett exempel blifvit bestyrkt, att detta skenbart chaotiska väsende, då han blifvit förflyttad i andra förhållanden, inom kort tid utvecklat krafter, som icke allenast visat sig outtömliga, utan äfven mera snabbt och träffadt använda, än man af en rik förmåga och ihärdig öfning kunnat vänta.»

Bland de spridda meddelanden och skildringar af finnarnas raskarakterer, hvilka gjorts efter lefvande personer, finnes emellertid en framställning, som särskildt haft en sådan undersökning till mål och som därför eger så mycket större värde. C. von Haartman företog nämligen för mer än tre årtionden sedan en mätning af lefvande finnars hufvudskålar samt gaf i sammanhang därmed en beskrifning på det finska folkets såväl fysiska som psykiska raskännetecken [2].

I afseende på hufvudskålens form hos personer från olika delar af landet fann han, att ganska betydande skilnader förefinnas; närmare undersökte han karelare, savolaksare och tavastländingar. Han tog mått af hufvudets längd, bredd, höjd, okbredd och käkbredd; de mått, han såsom medeltal angifvit, har jag här ordnat till följande tabell:

	Längd.	Bredd.	Höjd från hjessan till nedre käkvinkeln.	Okbredd och bredd mellan käkvinklarna.
	Tum.	Tum.	Tum.	Tum.
Karelare	7 (vanligast)	$5^1/_2$ (högst)	$8^3/_4$—$9^1/_4$	$5^1/_2$
Savolaksare	7 (vanligast)	6	$8^3/_4$—$9^1/_4$	6
Tavastländingar	7 (vanligast)	$6^1/_4$	$8^1/_4$	$6^1/_4$

Vi kunna med säkerhet antaga, att det är de då brukliga verktum, som Haartman vid denna mätning användt; om vi öfverföra dem till centimeter erhålla vi följande mått-tabell:

	Längd.	Bredd.	Höjd.	Ok- och käkbredd.	Längdbredd-index.
Karelare	17,3	13,0	21,7—22,8	13,6	75,1
Savolaksare	17,3	14,9	21,7—22,8	14,9	86,1
Tavastländingar	17,3	15,5	20,4	15,5	89,6

Han nämner dock ej, mellan hvilka punkter af hufvudet han tagit dessa sina längd- och breddmått, äfvensom om han afräknat något af dem för hudbetäckningarna. I alla händelser förefaller längdmåttet alt för litet för att kunna vara taget till nackknölen, hvarför man ej kan draga någon bestämd slutsats däraf; äfven breddmåttet är synnerligen litet. Emellertid framgår af dessa mått, att, såsom Haartman framhållit, en olikhet i hufvudets formförhållanden bör förefinnas mellan de anförda stammarna. Han beskrifver också *karelarens* hufvud såsom ovalt och höghvälft med ovalt ansigte och smal käk; *savolaksaren* skildrar han såsom egande rundt hufvud med hög hjässa, utstående kindbågar och bred käk; *tavastländingen* är enligt Haartman till hufvudets rundning, kindbågarna och käken nästan lika med savolaksaren, men till hjässan lägre och således egande ett caput qvadratum. Han uppger icke bestämdt det antal personer, på hvilkas mätning han stöder ofvanstående siffror, men nämner dock, att han mätt »flere hundrade» hufvuden.

[1] J. L. Runeberg, Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken. Helsingfors Morgonblad 1832. Samlade skrifter. Bd 6, II, Stockholm 1870:

[2] C. von Haartman, Försök att bestämma den genuina racen af de i Finland boende folk som tala finska. Föredrag f. Vetenskaps-Societeten d. 29 April 1845.

Jämte denna på mått af lefvande personers hufvudskålar grundade beskrifning af de finska stammarnas kranieform, lämnade, såsom antydt, Haartman äfven en framställning af deras öfriga raskarakterer. Enligt honom är *karelaren* smärt, mera lång än kort, finlemmad, långhalsad, rak och således välväxt, med ett mjukt, icke sällan lockigt och ofta kastanjebrunt hår, vacker rak näsa och stora ögon, hvilka bestämdt äro blåa, ju säkrare han är fullblod. *Savolaksaren* har ock samma färg på håret, fastän det hos honom är sträfvare, men hans ögon äro små, ofta bruna, och näsan är liten; han är satt och mera groflemmad, bredaxlad och korthalsad. *Tavastländingen* åter är kortare, ännu mera satt, bredaxlad och groflemmad samt nästan alltid hjulbent, har linfärgadt rakt hår, små blå ögon och liten trubbig näsa. Det samma gäller i allmänhet äfven om kvinnorna. Till sitt lynne är *karelaren,* enligt Haartman, nära nog barnslig, glad, liflig, nyfiken, samt pratsam och älskande stora ord, till sitt väsen vänlig, skickfull, man kan nästan säga behagfull, till karakteren vek, rädd för tyngre arbeten, fallen för handel och vandel, hvarvid svek icke äro sällsynta; liksom småsaker, om de äro lysande, äro för honom oemotståndliga frestelser, under det att han för öfrigt är redlig, och verkliga stölder och gröfre brott för honom nästan alldeles främmande. Sin häst älskar han öfver alt. *Savolaksaren* däremot och *tavastländingen* äro allvarsamma, manliga, trumpna, föga språksamma, tröga och långsamma, men ihärdiga, envisa så i onda som i goda företag, således arbetsamma, men föga tillgängliga och gästfria; till sitt väsen äro de klumpiga och oborstade, till karakteren bottenredliga, bastanta, icke utan afundsjuka och hämdgirighet, hvarför grofva, öfverlagda brott bland dem icke sällan förekomma; för öfrigt äro de fatalister i högsta grad, hvilket alt i synnerhet gäller om den genuina tavastländingen.

Af alt detta sammantaget sluter Haartman, att karelaren och tavastländingen »icke äro blott olika stammar af samma folkrace, utan hvar för sig af alldeles olika urracer», hvaremot savolaksaren sannolikt utgör en blandning af dem båda med öfvervigt af den tavastländska rasen. Haartman anser slutligen tavastländingen vara den egentliga rena finnen, hvaremot han vill »söka karelarens ursprung der Arabens — Beduinens — står att finna, ty så passa resandes beskrifning om Araben in på Karelaren, att man förvånas öfver deras inbördes likhet.»

Sommaren 1873 företog jag i förening med Professor Christian Lovén och Doktor Erik Nordenson den antropologiska resa till Finland — förnämligast dess södra, mellersta och östra delar — som gifvit anledning till denna bok och som i Inledningen redan är omnämnd. Om denna resas mål och resultat har jag under åren 1873—1875 lämnat spridda meddelanden i Antropologiska Sällskapet i Stockholm[1], samt slutligen i Berättelsen för den i Stockholm hållna antrop. arkeologiska kongressen[2] å egna och reskamraters vägnar afgifvit en förelöpande berättelse om våra undersökningar öfver finnarnas raskarakterer. Som jag nedan återkommer till dessa våra undersökningar, så vill jag här endast omnämna, att vi i allmänhet hade tillfälle att bekräfta Haartmans uppgifter om skilnaden mellan den tavastländska och den karelska typen; de kännetecken på hvardera af dem, äfvensom de mått vi togo å lefvande personer af båda stammarna, skola nedan utförligt meddelas.

Sommaren 1874 företog Virchow en färd till Finland i likartadt syfte. I »Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte» (Oct. 1874) lämnade han ett kortare meddelande om resultaten af denna sin resa. Att döma däraf synes han hafva besökt landet så högt upp som Tammerfors samt så långt österut som Viborg och sjön Saima. I nämnda föredrag[3] omtalar han dock egentligen blott hvad han funnit beträffande finnarnas hårfärg och irisfärg. »Jag kan», säger han, »i det hela sammanfatta min erfarenhet öfver finnarnas färg sålunda, att vi (Virchow och hans reskamrat) egentligen alls icke sett brunetta finnar; jag kan säga, icke en enda. Personer, som hade bruna ögon, voro så sällsynta, att jag i mina anteckningar blott kunnat annotera några få exemplar, och äfven dessa kunde knapt kallas helt och hållet brunetta. Eljes finnas alla slags nuanser af blått, ofta det allra ljusaste vattenblå, ett nästan hvitaktigt blått ända upp till det mörkaste kornblå; ofta syntes äfven gråblå nyanseringar. Hvarest vi än befunno oss, i öster såväl som i väster, anträffade vi öfvervägande blå ögon och en i det hela taget ljus hudfärg. Som naturligt är hos folk, som mycket vistas i fria luften och äro utsatta för solens verkningar, visade sig den ljusa hudfärgen blott på kroppsdelar, hvilka vanligen äro betäkta . . . . Det är därför alldeles otvifvelaktigt fastställdt, att hvilken stam man än må undersöka i södra Finland — jag talar icke om kusterna utan om Sydfinlands inre landskap — alla äro ljusfärgade.» — »Och det är säkerligen», säger Virchow vidare, »af högsta betydelse, att vi nu veta, att finnarna äro blonda, att de altså icke stå i något sammanhang med de såsom brunetta utgifna brakycefalerna i Tyskland, Frankrike och Italien. Det ges sålunda äfven blonda brakycefaler, ty samtliga de i Finland boende finska stammarnas brakycefali är höjd öfver alt tvifvel.» Sina mätningar offentliggjorde emellertid icke Virchow; han anför endast ett par mått såsom exempel, sålunda fann han såsom medeltal af mått på 14 lefvande personer en kraniebredd-index af 81,6 hos savolaksare.

---

[1] Tidskrift för Antropologi och Kulturhistoria utg. af Antrop. Sällskapet i Stockholm. Bd I, 1. Stockholm 1875. N:o 5. Sällskapets förhandlingar.

[2] Compte rendu du congrès internat. d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Session de Stockholm 1874.

[3] R. Virchow, Zeitschr. f. Anthrop., Ethnol. und Urgesch. Verh. d. Berliner Gesellsch. f. Anthrop., Ethnol. und Urgesch. Sitz. d. 17 Oct. 1874. Separatabdruck.

Slutligen har under sommaren 1876 den finske anatomen Robert Tigerstedt[1] (i sällskap med sin yngre broder Karl Tigerstedt), företagit en resa genom åtskilliga delar af det gamla Tavastland, med syfte att studera och samla material till kännedomen om tavastländingarnas raskarakterer. I den förutskickade redogörelse, han lämnat öfver dessa forskningar, skildrar han först den undersöknings- och mätningsmetod samt de mätningsapparater, han användt. Vidare beskrifver han resans gång och utsträckning: öfver Tammerfors, Pälkäne, Kangasala, Orihvesi, Längelmäki, Jämsä, Jyväskylä, Petäjävesi, Kuivasmäki, Keuru, Ruovesi, Birkkala. Under denna resa mättes 112 lefvande personer, nämligen 75 män och 37 kvinnor, hvarjämte å olika begrafningsplatser insamlades 41 kranier. Tigerstedt ger en öfversigt öfver de af honom mätta lefvande personer jämte de af mig och mina reskamrater mätta, alla fördelade på sina resp. socknar, och tillsammans utgörande 167 personer (99 män, 68 kvinnor). Han utlofvar en närmare framställning af sin resas resultat med utförligare bearbetning af dess material.

Efter denna historiska skiz öfvergår jag nu till en framställning af de undersökningar, jag själf i förening med de ofvannämnda tvänne forskarne haft tillfälle att göra på lefvande finska personer. Då det hittills icke lyckats mig finna tid att utvidga dessa undersökningar utöfver de under år 1873 (och 1874) utförda, blir min skildring hufvudsakligen öfverensstämmande med de redan i den förelöpande berättelsen gjorda meddelanden. Jag börjar äfven här med en teckning af resans mål, dess utsträckning och de använda forskningsmetoderna.

Vi hoppades, att i det finska folket finna en ras af så utpräglad typ och så bestämda karakterer att, om i allmänhet en dylik undersökning skall kunna leda till något, så borde detta folk vara en ej olämplig pröfvosten. Genom att besöka det samma i dess hembygd, borde de vigtigaste fordringar kunna uppfyllas och svårare felkällor undvikas. För en sådan genomförd undersökning fordras nämligen att anträffa en större mängd personer af den i fråga varande rasen eller rasgrenen på olika ställen i det af den samma bebodda område, samt att sålunda erhålla en allmän uppfattning af det som i fysiskt och psykiskt hänseende för den är karakteristiskt, så att man kan undvika att i beräkningen medtaga afgjordt främmande element. Därvid är det naturligtvis äfven af vigt att ej med förkärlek fästa sig vid extrema typer och karakterer, utan söka uppfatta hvad för den i fråga varande rasen eller rasgrenen i större allmännelighet kan vara gällande.

För att detta studium ej må öfverlåtas åt den flyktiga betraktelsen och det subjektiva tycket allenast äro emellertid noggranna afbildningar af typiska individer och förnämligast af deras hufvud oeftergifligen nödvändiga. För detta ändamål bjuder fotografien så stora fördelar, att vi ej tvekade att, i trots af de svårigheter kringforslandet af en fotografisk appareil på en vidsträkt landresa medför, ändock förse oss med nödig utrustning i denna väg. Vi beslöto att alltid taga porträtterna i fjärdedelen af den naturliga storleken äfvensom tvänne sådana af hvarje till fotografering utsedd individ, nämligen en bild i ren face och en i ren profil.

I samband med dessa afbildningar bestämde vi oss att mäta samma personers hufvud och de vigtigaste af kroppens proportioner enligt ett af oss uppgjordt måttsystem.

För hvarje individ antecknades namn, ålder, yrke och födelseort samt därjämte hårets och ögonens färg, slägtskap till andra undersökta personer jämte nödiga anmärkningar, hvilket alt tillsammans med fotografiporträtterna borde kunna gifva en ganska fullständig föreställning om dessa personers utseende. Af de flesta togos därjämte hårprof.

Vårt måttskema utgjordes af följande mått:

I. Hufvudets mått.

a. *Omfångsmått.*

1. *Horisontala omfånget* öfver glabella och occiput.
2. *Bågen* från den ena öronöppningen till den andra.
3. *Sagittalbågen* från näsroten till tuber occipitale.

b. *Längdmått.*

4. *Största längd* från glabella till tuber occipitale.
5. *Längd* från pannan mellan tubera frontalia till tuber occipitale.

c. *Breddmått.*

6. *Största bredd,* hvarhälst den infaller.
7. *Mastoidalbredd* mellan yttre sidan af baserna af processus mastoidei.
8. *Pannbredd* mellan de närmaste punkterna af lineæ semicirculares.

d. *Radiemått* (från midten af öronöppningarna).

9. *Occipitalradien,* till tuber occipitale.
10. *Parietalradien,* till midten mellan tubera parietalia.
11. *Vertikalradien,* till hufvudets höjdpunkt i vertikal riktning.
12. *Frontalradien,* till midten mellan tubera frontalia.
13. *Glabellarradien,* till glabella.
14. *Fronto-nasalradien,* till näsroten.
15. *Subnasalradien,* till nästaggen (spina nasalis).
16. *Öfre alveolarradien,* till öfre alveolarranden.
17. *Undre alveolarradien,* till undre alveolarranden.
18. *Mentalradien,* till hakan.

e. *Ansigtsmått.*

19. *Pannhöjd,* från hårfästet till näsroten.
20. *Näshöjd,* från näsroten till spina nasalis.

[1] Robert Tigerstedt, Berättelse öfver en antropologisk resa i Tavastland, sommaren 1876, särskildt aftryck ur tidskrift.

21. *Öfverkäkshöjd,* från näsroten till öfre alveolarranden.
22. *Ansigtshöjd,* från näsroten till hakan.
23. *Ansigtsdiagonal,* från näsroten till bakre underkäksvinklarna.
24. *Okbredd,* mellan de mest utstående punkterna af okbågarna.
25. *Underkäksbredd,* mellan båda bakre vinklarna.
26. *Näslängd,* från näsroten till nässpetsen.
27. *Ögonöppningslängd.*
28. *Ögonöppningsafstånd,* mellan inre vinklarna af båda ögonöppningarna.

II. **Kroppslängd.**

f. *Längdmått* (obs. projektionsmått).

29. *Kroppslängd,* från hjässan till fotsålan.
30. *Afståndet* från hjässan till hakan.
31. » » » » sjunde halskotan.
32. » » » » basen af processus mastoideus.
33. » » » » bakre underkäksvinkeln.
34. » » » » undre bröstkorgsranden.
35. » » » » crista ilei.
36. » » » » trochanter major.
37. *Afståndet* från hjässan till spetsen af capitulum fibulæ.
38. » » » » malleolus externus.
39. » » » » spetsen af acromion.
40. » » » » armbågen.
41. » » » » handlofven.
42. » » » » spetsen af långfingret.
43. *Fotlängd.*

g. *Breddmått.*

44. *Afståndet* mellan acromia.
45. » mellan undre ränderna af bröstkorgen.
46. » cristæ ilei.
47. » trochanteres majores.
48. *Handbredd.*
49. *Fotbredd.*

h. *Sagittala mått.*

50. *Afståndet* från sjunde halskotan till manubrium sterni.
51. » från öfversta sakralkotan till symphysis pubis.

i. *Omkretsmått.*

52. *Bröstkorgens* omkrets något nedanför bröstvårtorna.
53. *Abdomens* omkrets kring cristæ ilei.
54. *Bäckenets* omkrets kring spinæ anter. super.
55. *Bröstvårtornas* afstånd från hvarandra.

På grund af de svårigheter, som mötte vid utförande af kroppsmåtten, inskränktes dessa, såsom af tabellerna framgår, vid mätningen af åtskilliga personer till ett ringare antal, hvarvid endast de väsentligaste bibehöllos.

De mått, som sålunda tagas å lefvande personers hufvud, låta utan egentlig svårighet återföra sig till motsvarande mått å kraniet, om man blott från dem afräknar hudens tjocklek, hvilken ju i hvarje måtts båda ändar i det vunna talet inbegripits. För att erhålla ett för en sådan reduktion användbart medelvärde för hufvudhudens tjocklek hafva vi å lik anstält en serie mätningar. Såsom bekant torde vara, växlar denna tjocklek tämligen mycket hos olika personer, så att den hos magra personer med torpid hudbetäckning finnes utgöra 2,5—3,5^{mm}, hos fetare åter med fylligt hull mäter den 4,5 och ända till 6^{mm}. I allmänhet torde man emellertid såsom medeltal för tjockleken af hufvudets hudbetäckning hos friska och normalt utvecklade, fullvuxna personer kunna antaga 4^{mm}. Å de i fråga varande tabellerna hafva vi likväl ej utfört denna reduktion (med denna siffra fördubblad, altså med 8) på mer än största längd- och största breddmåttet; dessa sist nämnda reducerade tal hafva vi uppfört i särskilda kolumner och från dem uträknat längdbredd-index. De öfriga måtten äro lämnade utan någon vidare reduktion, något som naturligtvis måste tagas i betraktande vid jämförelse med mått af andra (skeletterade) kranier m. m., men ej med mått af andra lefvande personer. Från kroppsmåtten äro naturligtvis alla af klädedrägt härrörande öfverskott redan vid mätningstillfället afräknade.

Då såsom bekant södra och västra delarna af Finland, synnerligen kusttrakten, sedan gammalt äro bebodda af svenskar i stort antal, funno vi det ej lämpligt att börja våra undersökningar i dessa trakter, utan begåfvo oss från Helsingfors såsom utgångspunkt norrut. Vi stannade först i Tavastehus för att taga i betraktande de i dess stora fängelseanstalt och lasarett internerade finska invånare, hvilka med stor beredvillighet å vederbörandes sida ställdes till vårt förfogande. Fängelset innehöll ett stort antal personer. Några af dessa uppmättes, men vi beslöto oss snart att ej vidare uppehålla oss vid detta material; ty oaktadt detta fängelse rekryteras från olika delar af landet, syntes det oss, som om dess invånare, hvilka i allmänhet bestå af samhällets värsta olycksbarn, ej väl återgifva sitt folks karakteristiska drag.

Å lasarettet och dess annex, det provisoriska sjukhuset, däremot, hvilka tillsamman innehöllo omkring 100 personer, de flesta tillhörande den omgifvande landsbygden, fotograferade och mätte vi ett antal män och kvinnor, Därefter begåfvo vi oss till Tammerfors. Denna stad erbjuder väl tillfälle att i sina stora fabriker få se samlad ett stort antal människor, men, då dessa härstamma från många, äfven icke-finska trakter, bör man endast med stor försigtighet draga slutsatser af deras utseende och raskännetecken. Vi föredrogo därför att i de af läkaren

godhetsfullt till vår disposition stälda båda lasaretten, det egentliga lasarettet och det provisoriska, med tillsammans inemot 80 personer, utföra närmare undersökningar å ett antal af den omgifvande landsbygden tillhörande män och kvinnor. Det visade sig emellertid såväl här som i Tavastehus och i alla andra lasarett, som vi sedan under vår resa besökte, att det ej är i sjukhusen som man träffar de bästa finska typerna. De flesta af dessas innevånare utgöra nämligen särdeles ungt folk, och deras ansigtstyper och kroppsbildning i allmänhet äro redan på grund däraf mindre utpräglade och karakteristiska; därjämte lida de oftast af den i Finland så hemskt grasserande syfilis, genom hvilken sjukdom, i samband med därför undergångna kvicksilfverkurer, deras ansigtsuttryck, hull, hud och hudfärg ej återgifva normala förhållanden. Man bör således ingalunda af sådana personer ensamt draga slutsatser: den fördelen bjuda de dock, att de, såsom beroende af sin läkares ordres, äro lättare tillgängliga för noggrann undersökning.

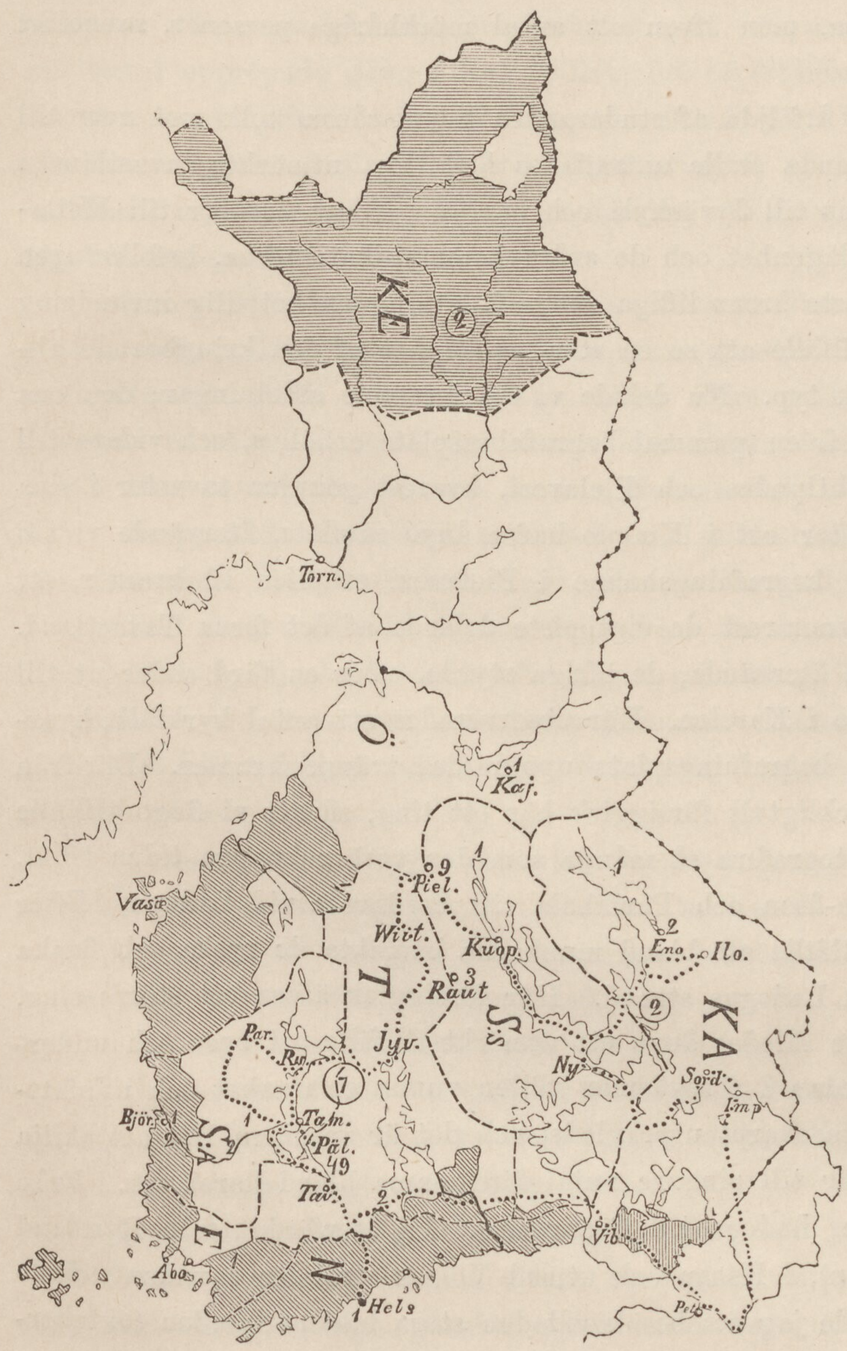

Bild 105. Karta öfver Finland, angifvande: 1. Med sneda streck utbredningen af den svensktalande, med vertikala streck den ryska och med horisontala streck den lapska befolkningen i landet; denna utbredning är återgifven efter IGNATIUS (Renseignements sur la population de Finlande. Helsingfors 1869) med den förändring, att här hela det svenska området fått samma beteckning, under det att han angifvit de i de olika trakterna rådande olika procenttalen af svensk befolkning i jämförelse med den finska. 2. Med streckade linier — — — äro upptagna de ungefärliga gränserna för den gamla indelningen i provinser, *T* Tavastland, *S:s* Savolaks, *KA* Karelen, *N* Nyland, *S:A* Satakunda, *Ö* Österbotten, *KE* Lappmark. 3. Med en punkterad linie är angifven vägen för vår resa i antropologiskt syfte genom landet. 4. Med förkortningar äro upptagna åtskilliga namn på städer och orter, som äro vigtiga, emedan de stå i sammanhang dels med nyss nämnda resa, dels utgöra orter, från hvilka kranier i Karolinska Institutets museum stamma. De utgöras af *Hels.* Helsingfors, *Vib.* Viborg, *Pet.* Petersburg, *Åbo, Björ.* Björneborg, *Tav.* Tavastehus, *Päl.* Pälkänä, *Tam.* Tammerfors, *Par.* Parkano, *Rv.* Ruovesi, *Jyv.* Jyväskylä, *Raut.* Rautalampi, *Wiit.* Wiitasaari, *Piel.* Pielavesi. *Kuop.* Kuopio, *Ny* Nyslott, *Eno*, *Ilo* Ilomants. *Sord.* Sordavala, *Imp.* Impilaks, *Kaj.* Kajana, *Torn.* Torneå. 5. Med siffror är på hvarje ort angifvet det antal kranier, som därifrån finnes i Karolinska Institutets museum. De inom ringar införda siffror utmärka kranier, hvilka väl stamma från landskapet, men om hvilkas bestämda hemort *närmare* uppgifter felas (den öfverst inom Lappmarken stående med ring omgifna siffran 2 har å bilden blifvit något för högt satt).

I allmänhet har det visat sig för oss, att man vid dylika forskningar bör undvika städerna och deras omgifningar. I Finland liksom öfveralt hafva dessa sedan gammalt utgjort härdar för den genuina rasens uppblandning. Detta gäller ej blott om hufvudstaden Helsingfors, där, utom svenskar, åtskilliga andra nationer, framför alt ryssar och tyskar, gjort betydande insatser i befolkningsstocken. Sålunda har t. ex. i Tavastehus utom talrika svenskar, äfven länge funnits en rysk garnison. Tammerfors är, såsom nämdt, en betydande fabriksstad med etniska element från många olika trakter och länder. I Viborg finnes, utom många svenskar, äfven ett så stort antal tyskar, att dessa sedan länge tagit en viss öfverhand i denna stad; därjämte finnes där en stor rysk garnison och slutligen äfven judar. Öfveralt, där en garnison finnes, äro giftermål af alla slag talrika, och befolkningen blir uppblandad. De nämnda förhållandena gälla äfven, om ock i mindre grad om öfriga finska städer. Det är således på landsbygden, på själfva bondlandet, man har att företaga etnologiska undersökningar. Sedan vi fått denna uppfattning klar, bestämde vi oss för att uppsöka landsbygdens innevånare i deras hemtrakter. Å vidstående karta (bild 105) angifver den punkterade linien vår resas väg genom Finland. Först gjorde vi en utflykt åt sydost till Kangasala och Pälkänä; på sist nämnda ställe lyckades vi, å en gammal begrafningsplats erhålla en samling af ej mindre än 55 kranier af olika ålder och kön. De flesta af dessa kranier, hvilka här nedan skola beskrifvas, voro brakycefala; några dolikocefala funnos äfven bland dem, men de kunna ej utan skäl anses såsom svenska,

emedan Pälkänä sedan gammalt varit en stor stråkväg, och svenskar äfven där uppenbarligen bosatt sig. Därefter bröto vi upp norrut öfver Tammerfors till köpingen Ikalis och, därifrån styrande kosan å en till stor del genom vidsträkta obygder ledande väg, öfver Jämijärvi till Parkano.

Det egentliga syftet med sist nämnda utflykt var, såsom i föregående kapitel skildrades, att söka utreda, huruvida man i dessa trakter kunde finna spår af lappar. Vi hade hört uppgifvas, att ända in i senaste tider sådana skulle där vara bosatta, utgörande de sista återstoderna af en sedan gammalt där bosatt lapsk befolkning. På en sundhetsmönstring i Sydenmaa, där en stor mängd allmoge infunnit sig, fingo vi tillfälle att göra undersökningar och fotografera. De »sista ättligarna af lapparna» befunnos emellertid utgöras af linhåriga, blåögda, om än synnerligen småväxta tavastländingar. Efter all anledning har denna sägen om lappars tillvara här i senare tider ingen annan grund än någon löst framkastad hypotes, som sedan upptagits och fortleft. Befolkningen här syntes tämligen blandad, väl utgjordes flertalet af de blonda tavastländingarna, men äfven ett antal mörkhåriga personer, sannolikt österbottningar, förekommo i denna trakt.

Efter att ha återvändt till Tammerfors afreste vi, åtföljda af studeranden Solin såsom tolk mot norr till Ruovesi, därifrån åter åt sydost till Orihvesi; på sist nämnda ställe anträffades åtskilliga utmärkta tavastlänska typer. Från Orihvesi ställdes resan åt nordost öfver Laukkas till Jyväskylä och därifrån vidare åt norr till Wiitasaari. I denna bygd, där förr, i följd af dess aflägsna belägenhet och de svåra kommunikationerna, befolkningen lär hafva hållit sig ganska oblandad, har genom de senaste årens lifliga skogsafverkning en betydlig invandring af främlingar egt rum. I församlingens kyrka hade vi tillfälle att se en stor myckenhet af den kringboende allmogen, som till det öfvervägande flertalet visade tavastlänsk typ. Nu delade vi oss i tvänne afdelningar; den ena (L-n oeh N-n) reste till Rautalampi, där trenne kranier å en gammal begrafningsplats erhöllos, och vidare till Kuopio; den andra (R-s och S-n) drog mot norr till Pihtipudas och Pielavesi, hvarest genuina tavaster i sina gamla pörten och kotor i rikligare antal anträffades. Efter att i Kuopio hafva ånyo samlats, återvände vi till Pielavesi för närmare undersökningars anställande. Å en begrafningsholme i Pielavesi erhöllos 10 kranier, ett af dem med tillhörande helt skelett. Vi hade sålunda genomrest de vigtigaste delarna af det forna Tavastland. En af oss (Lovén) var här nödsakad att afbryta resan och återvända, de öfriga styrde, efter en färd söder ut till Nyslott i Savolaks, mot norr till Joensuu och vidare till Eno i Karelen. Här observerades ett antal kyrkfolk, hvarefter mätning och fotografering företogos. Å en gammal begrafningsplats uppgräfdes tvänne kranier. Därifrån afreste vi åt sydost till Ilomants midt inne i Karelen. Lyckligtvis försiggick här ett ting, så att vi fingo tillfälle att bese ett stort antal bönder samt att undersöka och fotografera så många som den tyvärr knappa tiden tillät. Därifrån afreste vi ånyo till Nyslott och öfver Pungaharju-åsen och Parikkala till Sordavala vid Ladoga. Efter ett besök på Valamo kloster i Ladoga, där vi fingo godt tillfälle att bland munkarna betrakta de ryska och finska typerna, afreste vi åt nordost till Impilaks, i Karelen, vid Ladogas strand. Här försiggick äfven ett större ting, till hvilket ett stort antal bönder infunnit sig, och vi hade således ånyo ett utmärkt tillfälle att bese och undersöka en mängd karelare, hvarigenom vi kunde stadga vår redan å föregående ställen vunna erfarenhet och uppfattning af dem. De äro i själfva verket i allmänhet ganska skarpt utpräglade, och det är vanligen lätt att skilja dem från såväl tavaster som ryssar, hvilka båda folk här till ringare antal förekomma bland karelarna. Från Impilaks reste vi landvägen till Sordavala och därifrån öfver Ladoga till Petersburg. På återfärden från Ryssland — där vi bl. a. i Nischni Nowgorod (vid stora marknaden), i Kasan och utmed Volgas stränder sammanträffade med och besågo tsheremisser och tschuwascher m. fl., gjorde jag ett besök vid den stora hästmarknaden (oktobermarknaden) i Viborg. Här befans samlad en stor mängd allmoge, synnerligen från södra Karelen och de sydöstra, inemot ryska gränsen belägna finska socknarna. Största delen af denna allmoge visade karelsk typ, en annan del åter afgjordt tavastlänsk; äfven fann man här de lätt igenkänneliga storryssarna.

Genom detta nu framlagda utkast af vår resa hafva vi gifvit tillfälle att bedöma, i hvad mån man af dess utsträckning bör kunna draga några allmännare slutsatser I följd af de betydliga väglängder och de långsamma fortskaffningsmedel, som dessa landresor bjuda, måste vi lämna stora trakter ogenomforskade; det hade varit vår afsigt att besöka Österbotten och utförligare genomresa Savolaks, äfvensom att styra vår kosa till det ryska Karelen, men den inbrytande hösten tvingade oss att afstå därifrån. Här är för öfrigt icke lämpligt att närmare ingå på en framställning af alla de svårigheter, som möta de med infödingarnas språk obekanta personer, hvilka söka utföra antropologiska studier. Blott en sak bör här påpekas, den nämligen, att man ofta ej får tillfälle att undersöka — vare sig mäta eller fotografera — de bästa typerna; man möter dem t. ex. i förbigående på en landsväg, i en kyrka, vid ett arbete, som de ej vilja afbryta o. s. v.; man möter stundom äfven bestämdt »nej» eller måste använda lång tid till deras öfvertalande eller öfvertygande om, att intet svek döljer sig i den för dem så obegripliga undersökningen. Lägger man därtill den myckna tid som åtgår såväl för fotografering som mätning och synnerligen alla de svårigheter, som den på skjutskärra kringflackande fotografen har att bekämpa, torde det lätt inses, att, oaktadt ett träget arbete, ej så mycket medhinnes som önskligt vore. Emellertid hafva vi utfört

mätning och fotografering af inalles 91 finska personer. Måtten meddelar jag här i sin helhet, men af fotografierna kan jag endast lämna ett mindre antal, återgifna dels i xylografi, dels i kopparradering, de senare utförda af den berömde konstnären L. Lowenstam i Amsterdam.

Jag är ledsen, att det ej låter sig göra att meddela flera porträtt, och framför alt att ej en samling af originalfotografier kan offentliggöras. Dessa skulle bättre än min beskrifning kunna återgifva de karakteristiska dragen. Af synnerligt intresse skulle det äfven hafva varit att kunna lämna fotografiaftryck af folkgrupper, af hvilka jag eger åtskilliga. Jag skall nu, i samband med de här meddelade bilderna, till slut söka gifva en skildring af de finska raskaraktererna, sådana vi funnit dem.

Vi hafva hos finnarna — liksom förhållandet synes vara bland snart sagdt alla jordens folk, och dess mera ju högre och längre civiliserade och uppblandade de äro — funnit en betydande växling såväl i afseende på hela kroppens växt, storlek och proportioner som i synnerhet i afseende på ansigtets drag och gestaltning. Då man emellertid upprepade gånger fått tillfälle att öfverblicka större samlingar af landsbygdens mer oblandade inbyggare, såsom t. ex. i kyrkan och vid ting, vid skörd eller dylikt, märker man snart, att bland finnarna vissa hvarandra närstående typer, såväl bland män som kvinnor, synnerligen ofta förekomma. Kring dessa vanligare typer såsom »standard types» ordna sig mer eller mindre lätt de öfriga; en del låter ej införa sig i dessa serier, andra visa sig afgjordt utgöra främmande element.

Såsom förnämsta resultat af dessa våra studier kunna vi framhålla, att vi i de af oss genomströfvade delar af Finland urskilt tvänne från hvarandra ganska väsentligt olika grundtyper, hvilka äfven vi benämnt den tavastländska, och den karelska. Den förra tillhör det gamla Tavastland och antagligen äfven Savolaks, åtminstone en stor del däraf; den senare åter större delen af det finska Karelen.

Den tavastländska som är återgifven å tafl. 1—4, 7, 9 samt I och II, eger följande utmärkande kännetecken.

Kroppsväxt: stark, fast, axelbred och i allmänhet bredlagd, knubbig med grofva lemmar, af medellängd, dock ofta företeende både korta och långa, stundom ansenliga individ.

Hull fast, i allmänhet utan disposition för fetma eller magerhet; stark muskulatur.

Hudfärg ljuslagd, dock ofta något grådaskig, ända till olivgrå; den är sällan så klar och ren med genomskimrande rosenteinte som hos blonda germaner (skandinaver, engelsmän).

Hufvud vanligen stort, kort och bredt (brakycefalt) men ej egentligen högt, ofta tämligen kantigt med utvecklade tubera parietalia.

Ansigtet stort, långt, men jämförelsevis ännu mer bredt, såväl i panntrakten som än mer i okbågs- och käkpartierna; underkäken starkt utvecklad, med stora utpräglade bakre vinklar och stor bredd mellan dem.

Näsan liten, tämligen bred, antingen trubbig eller än oftare med en liten spets, som vanligen är riktad något uppåt; vingansatsen tämligen bred.

Munnen äfven tämligen bred.

Ögonen med små och ganska smala springor, hvilka stundom befinnas något snedställda, (inre vinkeln något djupare), *iris* ljus, gråblå eller oftare blågrå, ända till grå eller blåhvit.

Ögonbrynen svagt utvecklade, ljusa.

Ansigtsuttrycket något buttert, ej sympatetiskt.

Håret å hjässan blondt, oftast linfärgadt, eljes ljus cendré, i spetsarna hos kvinnorna ofta gult eller rödgult, rakt aldrig lockigt, ganska mjukt. Hos barn är det så godt som alltid linfärgadt, stundom nästan gulhvitt; hos äldre mörknar det ofta något, så att det blir cendré; ej sällan bibehåller det dock en mörkare linfärg.

Skäggväxten i allmänhet klen, företeende mera spridda, kortare, styfva, ljusa, stundom svagt i rödt dragande hårstrån, förnämligast på hakan; vanligen raka tavastländingarna bort denna dåliga skägganläggning, så att man endast undantagsvis får se den utbildad; bland munkarna på Valamo, för hvilka religionen förbjuder hvarje klippning och rakning af håret, kan man bäst få se, huru mycket den tavastlänska typen i denna väg förmår: också igenkänner man genast tavastländingarna, utom på deras öfriga utseende, äfven på deras klena skäggväxt.

I *psykiskt* hänseende företer tavastländingen äfven åtskilliga karakteristiska kännetecken: han är allvarlig, manlig, tungsint, mediterande, inbunden och tyst (ej språksam), ej entusiastisk, ej liflig eller lättrörlig (hvarken fysiskt eller psykiskt), utan tvärt om trög och långsam, ogracíös och klumpig i sina kroppsrörelser, i alla hänseenden högeligen konservativ och ej fallen för förbättringar eller förändringar; han är ej initiativens man, hvarken för goda eller onda företag, ej fallen för uppror mot myndigheter. Han är misstänksam och lär ej vara fri från afundsjuka och hämndgirighet, långsint och uppskjutande sin hämnd till lägligt tillfälle, hvarvid grofva öfverlagda brott ej lära vara alldeles sällsynta. Han är i hög grad fatalist och nöjd med litet; ja han uthärdar svåra lidanden och försakelser med en beundransvärd ståndaktighet och tålighet. Fastän trög är han synnerligen ihärdig i arbete, och envis som han är, släpper han ej sitt tag, så länge han ser någon möjlighet. Han är hjälpsam mot sin nästa och gästfri, om han blir rätt och vänligt behandlad. Han är i det hela bottenredlig. Han är trofast, om

han ock ej utgjuter sig i ömhetsbetygelser, utan hällre visar dem i handling än i ord och åthäfvor, liksom han i allmänhet aldrig uttrycker sig superlativt och positivt, utan i en försigtig, reserverad form. Hvad öfriga psykiska anlag beträffar, är han ej hastig, men säker i fattningsförmåga, grundlig, penetrerande sitt ämne långsamt, men väl; han är ej musikalisk, ej poetisk (åtminstone ej skapande i dessa riktningar); man hör honom sällan sjunga.

Den tavastländska typen är således, med sina många goda psykiska egenskaper, i allmänhet till det yttre ej vacker eller intagande; man finner åtminstone mycket sällan personer, som kunna efter våra vanliga skönhetsprinciper kallas så. Detta gäller ej blott männen, utan äfven kvinnorna; dessa senare hafva i allmänhet något mindre kantiga, mera rundade ansigten, men individ, som kunde kallas »skönheter» äro ytterst sällsynta bland dem, åtminstone hafva vi bland de tusenden, som kommit under våra ögon, ej funnit någon sådan. Om således denna tavastländska ras ej utmärker sig genom yttre fägring, eger den dock, genom sin kropps- såväl som sin själsseghet, sin ihärdighet och sin begrundande natur, karaktersdrag, som göra den till en kraftig ras, hvilken väl bör kunna bestå i kampen för tillvaran, om den ock icke eger böjelse att utbreda sig på andras område, utan är nöjd med sitt. Den är därjämte i det hela fruktsam; i afseende på den sexuela moralen är den emellertid ej just nogräknad, snarare slapp. I allmänhet kan sägas, att i den psykiska sferen den fatalistiska åskådningen gör sig gällande.

Den karelska, som är återgifven å tafl. 5, 6, 8, 10 samt III och IV, utmärker sig genom följande drag:

Kroppsväxt mindre stark än tavastländingens, ej så axelbred och bredlagd, ej knubbig och groflemmad, utan mera smärt och af vackrare proportioner, oftast af mer än medellängd, talrikt företeende ansenligt långa individ.

Hull tämligen fast, ej ofta visande anlag för fetma, snarare för magerhet.

Hudfärg mörkare brunett eller något grådaskig.

Hufvud ej stort, utan proportionerligt, tämligen kort (brakycefalt), dock ej så mycket som tavastländingens.

Halsen af proportionerlig längd.

Ansigtet proportionerligt långt, med i allmänhet relativt liten bredd, såväl i pann- som okbågstrakten och käkpartierna, de sist nämnda dock tämligen starkt utvecklade, mest i höjd, synnerligen underkäken, hvars bakre vinklar äro väl markerade.

Näsan lång, rak, väl proportionerad, spetsig.

Munnen proportionerlig.

Ögonen med proportionerliga, aldrig eller åtminstone mycket sällan snedställda springor; iris mörkare gråblå.

Ögonbryn mörka, starkt utvecklade, ofta något buskiga,

Ansigtsuttrycket i allmänhet lifligt, mera öppet och tilldragande, men dock med ett visst allvar.

Håret å hjässan mörkt, i allmänhet kastanjebrunt, ibland mörkt cendré, ej rakt eller stripigt, utan vanligen lockigt, ofta rikligt. *Skäggväxten* synes vara tämligen klen, bäst å hakan (skägget bortrakas i allmänhet).

I *psykiskt* hänseende är karelaren mera frisk, liflig, lättrörlig och företagsam, ej inbunden, utan språksam och mera glädtig, mer fallen för initiativ, men mindre seg och ihärdig; mindre grundlig och penetrerande, mindre fatalistisk; han är mera vänlig, tillmötes gående och hjälpsam. I sitt sätt att föra sig är han mera gentleman, har en vacker, ofta nobel hållning, rör sig med en viss ledighet och finess; han gör i allmänhet ett anslående intryck. Vackra typer förekomma också ganska ofta både bland män och kvinnor; de senare, som i allmänhet förete ovala ansigten och ganska regelbundna drag med rak, spetsig näsa, öppna blå ögon, vacker mun och tämligen lifligt ansigtsuttryck, proportionerlig, stundom smärt kroppsväxt, äro ganska täcka; skönheter lära bland dem förekomma.

Om savolaksaren vill jag ej afgifva något bestämdt omdöme. Jag har visserligen sett ett antal personer härstammande från denna landsdel; bland dem utgjordes en del af de mest utpräglade tavastländska typer; andra öfverensstämde mer med von Haartmans skildring, i det de hade rundare ansigten och något mörkare hår. I det hela synes man, såsom denne författare framhållit, här ej hafva att finna någon egen rasgren, utan en starkare blandning af tavastländingar med karelare, äfvensom med tyskar, ryssar m. fl. Savolaksarens brakycefali synes emellertid vara fastställd; om än undantag finnas, eger dock flertalet denna karakter.

Af de öfriga finska stammarna har jag äfvenledes för få egna iakttagelser för att af dem vilja draga några slutsatser. Såväl österbottningarna som de med dem, kanske ej fullt riktigt, sammanslagna kvänerna förtjäna uppenbarligen en närmare undersökning. Detta gäller äfven om de egentliga esterna, hvilka efter de bästa uppgifter synas stå tavastländingarna så nära, att de antagligen tillhöra denna rasgren (se äfven O. Grube, 1878).

Om vi nu jämföra dessa undersökningars resultat med andra forskares, så finna vi i hufvudsak en nära öfverensstämmelse med von Haartmans. Virchow, som icke berest karelarnas land och således icke kunnat känna dem, gör sin teckning af finnarna i allmänhet endast efter den tavastländska typen. Om vi sålunda inskränka hans skildring till denna stam, så öfverensstämmer den, så ofullständigt han ock hittills meddelat sina resultat, å ena sidan med von Haartmans och å den andra med den af oss gjorda beskrifning af den tavastländska typen.

I följande tabeller meddelas (med *fransk* text) de mått, som af oss togos å lefvande finnar:

TABLEAU N° 1 DES MESURES DES INDIVIDUS VIVANTS.

Finnois (hommes) de la Tavastlande.

Numéro, nom, âge, lieu de naissance.	Mesures de la tête. Circonférences. Horizontale.	Transverso-verticale.	Sagittale.	Longueur. Diamètre antéro-postérieur maximum.	Diamètre antéro-postérieur de Welcker.	Largeur. Diamètre pariétal maximum.	Diamètre mastoïdal.	Diamètre frontal.	Rayons. Occipital.	Pariétal.	Coronal.	Frontal.	Glabellaire.	Fronto-nasal.	Sous-nasal.	Alvéolaire supérieur.	Alvéolaire inférieur.	Mentonnal.	Mesures de la face. Hauteur du front.	Longueur du nez.	Dist. de la racine du nez à bord alvéolaire supérieur.	Dist. de la racine du nez au menton.	Dist. de la racine du nez au bord alvéolaire supérieur.	Dist. de la racine du nez au menton.	Dist. de la racine du nez à l'angle post. de la mandibule.	Longueur des ouvertures des yeux.	Distance entre les ouvertures des yeux.	Diamètre bizygomatique.	Distance entre les angles de la mandibule.	Mesures du corps. Longueur. Longueur totale du corps.	Du sommet de la tête au menton.	Du sommet de la tête à la vertèbre proéminente.	Du sommet de la tête à la base des proc. mastoïdens.	Du sommet de la tête à l'angle de la mandibule.	Du sommet de la tête à l'angle post. de la mandibule.	Du sommet de la tête au bord inférieur du thorax.	Du sommet de la tête à la crête iliaque.	Du sommet de la tête au trochant. major.	Du sommet de la tête au capitulum fibule.	Du sommet de la tête au malléole ext.	Du sommet de la tête à l'acromion.	Du sommet de la tête à l'olécranon.	Du sommet de la tête au carpe.	Du sommet de la tête au point du doigt de milieu.	Longueur de pied.	Largeur. Diamètre interacromial.	Diamètre transv. inférieur du thorax.	Dist. des crêtes iliaques.	Dist. des trochanters.	Largeur de la main.	Largeur du pied.	Circonférence du thorax, un peu au-dessus des mamelles.	de l'abdomen aux crêtes iliaques.	Longueur réduite du crâne.	Largeur réduite du crâne.	Indice céphalique.	Couleur des cheveux.	Couleur des yeux.
1. Johan Gustaf Fagerlund, 21 ans, par. de Hattula	550	350	335	180	176	151	133	120	100	133	137	120	109	99	105	99	104	122	59	54	46	60	113	130	39	39	145	111	1730	232	278	138	213	640	670	810	1250	1690	310	650	930	1160	270	380	270	285	320	150	96	920	740	172	143	83.1	clair-cendré	bleu-gris
2. Johan Karjavainio, 20 ans, par. de Sahalaks	570	370	375	190	174	157	142	121	109	148	150	131	120	110	104	102	106	126	60	55	48	60	116	127	29	36	150	118	1730	240	260	135	200	610	630	770	1280	1670	290	650	930	1130	270	385	280	295	330	100	100	940	760	182	149	81.9	de lin	bleu-gris
3. Carl Henrik Vilhelmsson, 21 ans, par de Kangasala	540	340	340	180	179	152	145	105	108	139	143	120	107	128	99	96	106	126	58	50	49	58	110	123	26	36	139	113	1710	200	250	113	182	630	660	800	1280	1660	272	630	900	1080	270	380	260	275	320	93	91	870	710	172	144	83.7	de lin	bleue
4. Henrik Fennander, 50 ans, par. de Wonä	560	370	365	186	182	152	135	110	103	142	148	123	115	107	99	93	102	118	56	51	50	66	121	131	26	35	145	112	1720	220	265	124	205	650	690	830	1260	1670	300	650	930	1110	260	390	292	290	325	93	90	920	720	178	144	80.9	brune	grise
5. Oskar Arvid Palenius, 18 ans, ville de Tammerfors	530	340	350	184	179	145	135	103	104	136	138	121	110	104	101	99	100	119	60	44	42	57	102	118	25	34	131	107	1660	210	265	140	200	570	630	760	1230	1620	330	637	890	1080	270	334	225	255	310	85	95	800	690	176	137	77.8	de lin	bleu-gris
6. Matts Hellenius, 40 ans, par. de Akkas	590	390	360	190	185	167	150	117	114	144	147	130	120	109	111	109	115	133	—	—	—	—	—	—	—	—	150	—	1680	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	182	159	87.4	cendrée	grise
7. Wilhelm Asp, 40 ans, par. de Karkku	556	370	340	181	187	153	139	105	97	140	148	130	114	110	109	109	114	125	57	—	50	—	125	—	—	—	143	116	1650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	384	—	305	340	—	—	—	—	173	145	83.8	de lin foncé	gris-bleu
8. Mikael Ahomäki, 36 ans, par. d'Ulfsby	570	370	380	192	188	153	132	106	95	134	144	135	121	111	105	109	108	131	77	—	50	—	127	—	—	—	147	116	1710	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	385	—	315	337	—	—	—	—	184	145	78.8	de lin	bleu-gris
9. Alexander Johansson, 20 ans, par. de Parkano	548	350	350	187	185	146	131	100	115	137	139	119	106	96	94	91	92	110	60	48	45	58	110	120	29	31	130	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	179	138	77.1	clair-cendré	bleu-clair
10. Gustaf Färm, 21 ans, par. de Kangasala	540	375	345	177	175	148	138	111	105	148	154	140	125	114	103	100	103	117	57	47	48	61	112	130	26	35	136	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	169	140	82.8	de lin	gris-bleu
11. Jakob Ylikuusijärvi, par. de Lappfjärd	565	360	370	192	187	153	144	108	104	134	135	117	108	97	95	97	104	121	66	53	47	60	105	128	30	40	140	120	1590	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	385	—	280	320	—	—	—	—	184	145	78.8	brun-clair	brun-grisâtre
12. Erik Hirienniemi, 22 ans, par. de Wirdois	555	360	350	191	188	152	136	110	100	134	136	129	115	104	103	104	107	122	70	48	47	64	117	130	28	38	142	113	1720	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	379	—	275	310	—	—	—	—	183	144	78.8	de lin	bleue
13. Viktor Slät, 19 ans, par. de Mouhijärvi	560	370	370	183	182	152	128	105	100	142	151	127	117	107	106	103	102	113	60	40	44	54	105	119	29	33	130	106	1630	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	309	—	249	262	—	—	—	—	175	144	82.3	de lin	grise
14. August Hermansson, 18 ans, par. de Messuby	560	370	360	187	185	149	132	106	102	136	138	122	112	104	104	108	114	122	57	56	46	70	119	128	33	36	137	112	1610	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	345	—	270	320	—	—	—	—	179	141	78.8	de lin foncé	grise
15. Johan Lammasaho, 28 ans, par. de Keuru	585	370	370	194	192	157	143	115	119	146	148	128	111	101	105	104	103	124	63	47	48	52	110	130	30	31	149	121	1670	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	390	—	275	315	—	—	—	—	186	149	80.1	de lin foncé	bleu-clair
16. August Henriksson, 24 ans, par. de Kangasala	560	360	353	177	178	149	139	108	108	143	139	125	119	109	107	107	103	123	67	55	47	63	112	129	32	35	146	113	1680	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	370	—	300	326	—	—	—	—	169	141	83.4	de lin claire	bleu-gris
17. Strömborg, ville d'Åbo	570	370	353	187	185	154	136	117	120	144	137	120	104	96	98	98	103	122	63	52	52	63	112	132	27	37	146	120	1720	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	354	—	280	320	—	—	—	—	179	146	81.6	de lin claire	bleu-gris.
18. Mikko Mikkonpojka, 40 ans, par. de Jämijärvi	560	360	370	190	187	148	128	107	115	146	148	128	117	107	103	102	112	127	70	53	53	61	118	131	30	41	139	128	1620	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	383	—	290	315	—	—	—	—	182	140	76.9	de lin	bleue
19. Elias Ylipäjärvi, 53 ans, par. de Jämijärvi	566	350	355	183	182	156	141	112	115	146	147	134	119	108	106	104	107	127	61	53	51	64	120	130	28	38	141	113	1650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	396	—	302	320	—	—	—	—	175	148	84.6	de lin	bleu-gris
20. Anti Johanpojka, 30 ans, par. de Parkano	578	360	355	190	185	145	138	107	121	143	141	129	121	110	110	109	119	130	73	53	50	62	120	137	30	34	139	110	1720	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	395	—	305	335	—	—	—	—	182	137	75.3	brune	brun-grisâtre
21. Gustaf Jokkilampi, 49 ans, par. de Parkano	550	355	332	183	179	155	137	100	113	143	137	124	113	104	104	99	111	132	63	58	53	65	120	136	27	32	141	115	1680	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	375	—	320	330	—	—	—	—	175	147	84.0	de lin foncé	gris-jaune
22. Anton Oijalammi, 30 ans, par. de Parkano (Sydenmaa)	570	375	368	192	190	156	136	113	108	158	159	142	127	117	108	109	114	129	75	53	55	70	125	140	33	35	147	120	1720	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	389	—	305	333	—	—	—	—	184	148	80.4	de lin	bleu-clair
23. Herman Kallanpojka, 43 ans, par. de Parkano (Sydenmaa)	570	362	335	190	189	153	139	109	113	139	136	125	114	105	99	98	104	123	66	61	58	71	126	134	30	35	144	117	1660	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	379	—	298	309	—	—	—	—	182	145	79.7	de lin	gris-bleu
24. Tobias Mankola, 38 ans, ville de Jyväskylä	575	380	363	191	187	162	127	104	120	144	147	127	113	100	98	91	96	116	66	48	55	72	123	139	34	38	140	114	1690	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	369	—	288	297	—	—	—	—	183	154	84.2	de lin	gris-bleu
25. Olof Wasarainen, 40 ans, par. de Jorois (Savolaks)	580	370	352	188	187	163	140	115	104	139	141	124	109	100	98	100	104	119	60	52	52	62	120	138	29	37	144	117	1550	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	357	—	258	309	—	—	—	—	180	155	86.1	cendré-foncé	gris-bleu
26. Gustaf Wilhelm Andersson, 30 ans, par. de Lappo	565	380	340	175	176	158	135	103	111	142	155	142	125	117	102	97	104	124	67	53	47	62	114	134	33	31	140	108	1650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	377	—	280	315	—	—	—	—	167	150	89.8	noire	gris-brunâtre

TABLEAU N° 2 DES MESURES DES INDIVIDUS VIVANTS.

Femmes finnoises de la Tavastlande.

Numéro, nom, âge, lieu de naissance.	Mesures de la tête. Circonférences. Horizontale.	Transverso-verticale.	Sagittale.	Longueur. Diametre antero-posterieur maximum.	Diametre antero-posterieur de Welcker.	Largeur. Diametre pariétal maximum.	Diametre mastoïdal.	Diametre frontal.	Rayons. Occipital.	Pariétal.	Coronal.	Frontal.	Glabellaire.	Fronto-nasal.	Sous-nasal.	Alvéolaire superieur.	Alvéolaire inferieur.	Mentonnal.	Mesures de la face. Hauteur du front.	Longueur du nez.	Dist. de la racine du nez à l'épine nasale.	Dist. de la racine du nez au bord alvéolaire superieur.	Dist. de la racine du nez au menton.	Dist. de la racine du nez à l'angle post. de la mandibule.	Longueur des ouvertures des yeux.	Distance entre les ouvertures des yeux.	Diametre bizygomatique.	Distance entre les angles de la mandibule.
1. Henrika Nyström, 23 ans, par. de Tammela	523	350	340	172	173	147	119	107	93	134	135	119	100	90	92	91	90	105	49	41	34	45	89	116	38	32	127	111
2. Maria Vilhelmina Flink, 26 ans, par. de Tammela	575	365	376	194	193	157	129	114	105	138	135	115	103	97	98	100	105	118	70	50	47	64	102	126	32	39	145	108
3. Gustafva Vennerström, 21 ans, ville d'Åbo	530	340	340	175	178	142	130	106	94	128	130	113	101	95	96	99	101	112	68	50	51	62	110	118	29	33	130	102
4. Vilhelmina Abrahamsdotter, 22 ans, par. de Kuru	575	390	385	192	188	166	130	115	109	139	154	119	106	97	86	86	89	103	57	52	48	63	110	120	25	36	140	112
5. Vilhelmina Gedda, 19 ans, par. de Lampis	545	355	345	185	174	144	130	101	111	134	141	121	117	99	103	104	105	124	60	46	42	56	105	120	26	38	133	111
6. Carolina Davidsdotter, 22 ans, par. de Akkas	570	350	345	178	174	147	123	96	89	129	129	114	97	92	95	97	99	112	51	—	41	—	101	114	—	—	131	103
7. Vilhelmina Buller, 38 ans, par. de Urdiala	530	320	350	181	176	145	114	104	98	118	127	117	98	93	95	94	100	120	60	—	42	—	100	111	—	—	134	110
8. Ida Enoksdotter, 22 ans, par. de Urdiala	538	360	360	178	180	152	127	110	94	136	139	126	110	99	99	107	107	117	59	49	44	56	116	120	28	32	135	112
9. Vilhelmina Sederholm, 22 ans, par. de Somero	542	355	343	180	179	153	128	107	110	139	140	129	108	99	89	89	91	106	83	50	46	55	104	126	29	34	138	112
10. Vilhelmina Virkman, 21 ans, par. de Orihvesi	550	350	355	179	183	155	134	108	109	137	134	117	102	93	87	89	97	114	60	49	46	60	110	120	24	33	136	110
11. Lovisa Lindell, 24 ans, par. de Tavastkyro	560	360	355	181	181	155	131	106	110	136	137	121	102	93	92	92	100	113	60	47	43	54	104	116	30	32	137	110
12. Hilma Carolina Kananmetta, 20 ans, par. de Kiikkois	532	340	340	183	180	147	125	110	125	144	141	125	110	101	96	98	102	112	67	44	43	58	105	120	30	35	137	112
13. Maria Jakobsdotter, 20 ans, de Lohteå, gouvernement de Wasa	560	350	350	185	187	153	131	110	108	132	135	118	108	98	95	94	99	118	61	50	51	56	110	122	26	35	135	116
14. Hilma Aulio, 21 ans, par. de Ruovesi	575	395	375	190	182	160	130	112	107	139	142	127	109	97	93	95	102	116	69	51	50	64	113	131	30	34	137	105
15. Alexandra Tulo, 19 ans, par. de Kangasala	520	350	335	177	176	149	132	108	106	137	138	118	105	94	90	91	95	109	59	50	50	60	118	120	25	33	135	112
16. Vilhelmina Henriksdotter Vastamälla, 45 ans, par. de Birkkala	540	350	335	183	184	152	134	109	111	137	138	126	107	99	95	98	99	112	60	50	49	62	113	122	30	33	133	110
17. Maria Eriksdotter, 19 ans, par. de Virdois	539	360	333	180	183	151	123	103	108	138	136	124	108	98	98	99	104	110	63	47	47	60	103	120	30	34	137	107
18. Hilma Lindell, 22 ans, par. de Karkku	540	350	332	181	178	145	128	112	111	136	138	122	108	101	95	94	95	108	54	48	48	55	106	119	28	35	137	105
19. Johanna Sarbäck, 22 ans, ville de Tammerfors	550	360	332	181	180	149	125	101	120	141	140	127	106	98	89	88	91	105	64	50	55	60	109	122	30	32	128	102
20. Henrika Lilja, 48 ans, par. de Ruovesi	539	350	332	181	182	151	135	107	119	139	140	121	110	104	91	89	96	109	60	48	42	57	100	122	29	31	130	105
21. Vilhelmina Palola, 21 ans, par. de Karvia	540	360	333	184	181	159	132	110	122	135	130	119	102	96	90	92	93	116	65	52	46	63	117	126	31	33	132	100
22. Vilhelmina Gadelli, 32 ans, ville de Tammerfors	550	350	320	180	178	152	130	108	107	128	129	116	102	91	93	94	92	109	68	40	40	50	99	114	29	31	130	107
23. Helena Nissilä, 30 ans, par. de Mouhijärvi	510	340	315	175	175	142	124	105	112	138	139	133	119	109	106	104	108	123	63	48	46	72	109	123	30	32	133	103
24. Serafia Hattanpää, 23 ans, par. de Tyrvis	553	360	330	182	181	152	120	105	115	139	140	113	107	97	92	91	95	112	61	54	47	59	110	120	29	36	133	96
25. Amanda Grönroos, 33 ans, par. de Kangasala	528	340	325	169	167	151	142	107	115	139	137	114	101	92	89	89	93	106	61	52	47	58	103	121	26	33	132	108
26. Hedda Qvist, 42 ans, par. de Kangasala	550	340	322	181	179	153	139	102	123	142	136	122	107	97	93	92	95	105	60	53	55	66	106	117	26	30	133	108
27. Hedda Grönroos, 26 ans, par. de Kangasala	560	360	332	191	188	152	140	102	119	150	141	124	111	102	93	96	101	115	62	50	45	56	110	120	29	33	136	100
28. Anna Lovisa Abrahamsdotter, 22 ans, par. de Parkano	553	360	380	187	187	151	122	105	93	139	138	118	100	92	87	89	94	108	57	45	44	62	115	122	30	36	137	109
29. Hanna, 23 ans, aub. de Onkala, par. de Pälkänä	564	362	345	178	180	152	127	102	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	48	50	60	110	119	30	35	136	104
30. Gustafva Kristersdotter, 29 ans, par. de Tavastkyro	548	358	330	180	179	147	118	107	113	137	134	118	103	92	87	88	91	106	62	42	49	58	108	120	32	35	137	104
31. Hilma Paulina, 21 ans, par. de Parkano	555	350	340	180	177	152	134	98	118	144	137	119	107	100	99	100	101	118	55	51	31	59	114	125	30	32	131	111

Numéro, nom, âge, lieu de naissance.	Mesures du corps. Longueur. Longueur totale du corps.	Du sommet de la tête au menton.	Du sommet de la tête à la vertèbre proéminente.	Du sommet de la tête à la base des proc. mastoïdiens.	Du sommet de la tête à l'angle d's la mandibule.	Du sommet de la tête à l'angle inferieur du thorax.	Du sommet de la tête au bord alvéolaire.	Du sommet de la tête au creux.	Du sommet de la tête au creux.	Du sommet de la tête à la crete iliaque.	Du sommet de la tête au malleole ext.	Du sommet de la tête au septième côte.	Du sommet de la tête au malleole ext.	Du sommet de la tête à l'acromion.	Du sommet de la tête à l'olecrane.	Du sommet de la tête au carpe.	Du sommet de la tête au point du doigt de milieu.	Longueur de pied.	Largeur. Diametre intercrestal.	Diametre transv. inferieur du thorax.	Dist. des crêtes iliaques.	Dist. des trochanters.	Largeur de la main.	Largeur du pied.	Circonférence du thorax un peu au-dessus des mamelles.	de l'abdomen aux crêtes iliaques.	Longueur réduite du crâne.	Largeur réduite du crâne.	Indice cephalique.	Couleur des cheveux.	Couleur des yeux.
1. Henrika Nyström, 23 ans, par. de Tammela	1500	220	235	110	180	—	610	730	1150	1480	275	570	805	970	250	325	230	295	320	88	89	840	800	164	139	84.8	de lin foncé	bleue
2. Maria Vilhelmina Flink, 26 ans, par. de Tammela	1590	193	248	110	180	—	642	751	1190	1525	290	620	840	1020	250	303	205	262	310	95	88	810	630	186	149	80.1	de lin	bleu-gris
3. Gustafva Vennerström, 21 ans, ville d'Åbo	1650	230	244	132	210	—	615	745	1210	1610	296	610	875	1070	280	282	245	295	305	80	87	890	910	167	134	80.2	de lin	bleu-gris
4. Vilhelmina Abrahamsdotter, 22 ans, par. de Kuru	1525	190	236	112	170	—	740	760	1130	1470	280	580	820	950	225	331	247	300	325	76	86	870	870	184	158	85.9	de lin	bleue
5. Vilhelmina Gedda, 19 ans, par. de Lampis	1610	225	260	130	203	610	650	790	1220	1560	315	615	880	1040	250	365	235	275	320	93	93	840	790	177	136	76.8	cendré-clair	brun-clair
6. Carolina Davidsdotter, 22 ans, par. de Akkas	1450	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	322	—	—	—	—	—	—	—	170	139	81.8	de lin	bleu-gris
7. Vilhelmina Buller, 38 ans, par. de Urdiala	1530	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	350	—	295	320	—	—	—	—	173	137	79.2	jaune-blond	bleu-gris
8. Ida Enoksdotter, 22 ans, par. de Urdiala	1540	220	240	110	180	570	645	740	1140	1550	280	550	770	935	230	350	220	280	306	81	86	860	800	170	144	84.7	cendrée	bleu-gris
9. Vilhelmina Sederholm, 22 ans, par. de Somero	1540	200	230	112	170	580	620	730	1160	1490	280	570	820	1000	230	335	247	305	320	91	82	830	850	172	145	84.3	cendrée	bleu-gris
10. Vilhelmina Virkman, 21 ans, par. de Orihvesi	1520	220	250	120	175	590	650	745	1170	1480	280	570	775	940	230	325	215	275	305	82	85	780	790	171	147	86.0	de lin	bleu-gris
11. Lovisa Lindell, 24 ans, par. de Tavastkyro	1540	212	250	112	190	590	640	770	1180	1500	280	570	810	970	235	340	227	290	320	77	92	830	820	173	147	85.0	de lin foncé	bleu-gris
12. Hilma Carolina Kananmetta, 20 ans, par. de Kiikkois	1500	213	240	125	182	570	615	750	1140	1450	310	560	770	960	220	335	200	275	305	85	87	800	750	175	139	79.4	cendrée	bleu-gris
13. Maria Jakobsdotter, 20 ans, de Lohteå, gouvernement de Wasa	1510	210	—	115	180	580	620	750	1150	1460	280	560	770	930	217	335	250	295	310	86	97	870	880	177	145	81.9	de lin	bleu-gris
14. Hilma Aulio, 21 ans, par. de Ruovesi	1590	240	260	130	200	615	650	780	1200	1540	300	600	790	970	245	323	221	282	325	88	93	830	820	182	152	83.5	de lin	bleu-gris
15. Alexandra Tulo, 19 ans, par. de Kangasala	1560	195	235	115	223	585	610	730	1178	1500	293	570	796	970	235	332	220	271	300	87	91	800	770	169	141	83.4	de lin	bleu-gris
16. Vilhelmina Henriksdotter Vastamälla, 45 ans, par. de Birkkala	1520	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175	144	82.3	cendrée	gris-bleu
17. Maria Eriksdotter, 19 ans, par. de Virdois	1650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	172	143	83.1	cendrée	bleue
18. Hilma Lindell, 22 ans, par. de Karkku	1560	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	173	137	79.2	brune	gris-brun
19. Johanna Sarbäck, 22 ans, ville de Tammerfors	1600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	173	141	81.5	de lin	bleue
20. Henrika Lilja, 48 ans, par. de Ruovesi	1500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	173	143	82.7	de lin	bleue
21. Vilhelmina Palola, 21 ans, par. de Karvia	1610	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	176	151	85.8	de lin	gris-bleu
22. Vilhelmina Gadelli, 32 ans, ville de Tammerfors	1490	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	325	—	295	305	—	—	—	—	172	144	83.7	de lin foncé	gris-bleu
23. Helena Nissilä, 30 ans, par. de Mouhijärvi	1550	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	340	—	295	319	—	—	—	—	167	134	80.2	brun-clair	brune
24. Serafia Hattanpää, 23 ans, par. de Tyrvis	1570	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	174	144	82.8	de lin foncé	bleu-clair
25. Amanda Grönroos, 33 ans, par. de Kangasala	1570	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	161	143	88.8	de lin foncé	gris-bleu
26. Hedda Qvist, 42 ans, par. de Kangasala	1480	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	173	145	83.8	de lin foncé	gris-bleu
27. Hedda Grönroos, 26 ans, par. de Kangasala	1590	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	183	144	78.7	de lin foncé	gris-bleu
28. Anna Lovisa Abrahamsdotter, 22 ans, par. de Parkano	1610	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	350	—	285	305	—	—	—	—	179	143	79.9	de lin foncé	bleu-gris
29. Hanna, 23 ans, aub. de Onkala, par. de Pälkänä	1528	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	170	144	84 7	de lin claire	bleu-gris
30. Gustafva Kristersdotter, 29 ans, par. de Tavastkyro	1590	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	362	—	312	308	—	—	—	—	172	139	80.8	de lin	——
31. Hilma Paulina, 21 ans, par. de Parkano	1530	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	363	—	285	—	—	—	—	—	172	144	83.7	cendrée	bleue

TABLEAU N° 3 DES MESURES DES INDIVIDUS VIVANTS.

Finnois (hommes) de la Karélie.

Numéro, nom, âge, lieu de naissance.	Mesures de la tête. Circonférences. Horizontale.	Transverso-verticale.	Sagittale.	Longueur. Diamètre antéro-postérieur maximum.	Diamètre antéro-postérieur de Welcker.	Largeur. Diamètre pariétal maximum.	Diamètre mastoïdal.	Diamètre frontal.	Rayons. Occipital.	Pariétal.	Coronal.	Frontal.	Glabellaire.	Fronto-nasal.	Sous-nasal.	Alvéolaire supérieur.	Alvéolaire inférieur.	Mentonnat.	Mesures de la face. Hauteur du front.	Distance de la racine du nez à l'épine nasale.	Distance de la racine du nez au bord alvéolaire supérieur.	Distance de la racine du nez au menton.	Dist. de la racine du nez à l'angle post. de la mandibule.	Diamètre bizygomatique.	Distance entre les angles de la mandibule.	Longueur du nez.	Longueur des ouvertures des yeux.	Distance entre les ouvertures des yeux.	Mesures du corps. Longueur totale du corps.	Diamètre intercrânial.	Distance des crêtes iliaques.	Distance des trochanters.	Extremités. Longueur du bras, de l'acromion au point du doigt du milieu.	Longueur de la jambe, du trochanter à la plante.	Longueur max. réduite.	Largeur max. réduite.	Indice céphalique.	Couleur des cheveux.	Couleur des yeux.
1. Antti Hassinen, 83 ans, paroisse de Eno	575	350	350	188	184	155	142	105	117	136	128	116	106	95	95	94	100	121	53	57	74	121	135	144	110	54	29	37	1700	382	305	330	710	870	180	147	81.7	blanche	bleue
2. Antti Matilainen, 45 ans, par. de Eno	550	350	330	180	176	148	138	108	107	144	139	129	116	109	111	108	109	129	61	55	69	111	131	137	114	45	31	31	1727	390	300	325	785	920	172	140	81.4	brun-foncé	bleue
3. Petter Kakkinen, 34 ans, par. de Junka	560	350	345	182	180	155	138	106	95	131	128	115	106	99	101	100	109	126	53	51	57	115	129	147	112	48	30	33	1687	375	285	330	730	900	174	147	84.5	brune	bleue
4. Petter Hyttynen, 26 ans, par. de Kondiolaks	545	355	350	180	181	150	132	106	114	146	146	124	108	99	94	94	97	120	65	54	70	119	132	135	108	52	27	32	1797	363	275	335	760	960	172	142	82.6	cendrée	gris-bleu
5. Nikolai Jeskanen, 74 ans, par. de Ilomants	560	355	335	187	185	151	138	101	102	129	129	119	109	101	101	102	109	126	70	65	73	117	141	139	114	61	25	34	1688	370	290	335	760	905	179	143	79.9	de lin	gris-bleu
6. Ignatius Rätinen, 42 ans, par. de Ilomants	542	350	350	175	174	143	132	102	123	145	143	128	117	108	109	107	113	127	59	56	72	124	128	141	106	60	27	30	1768	345	315	345	760	955	167	135	80.8	brune	brune
7. Heikki Kontturi, 39 ans, par. de Ilomants	565	365	345	183	182	156	140	110	109	139	142	126	118	104	107	108	115	131	70	56	74	128	143	141	108	50	27	35	1787	390	315	320	760	985	175	148	84.6	brune	gris-bleu
8. Iaako Parppei, 81 ans, par de Ilomants	565	360	355	192	193	157	142	110	114	137	143	131	119	108	109	108	108	129	—	52	56	119	133	144	118	55	26	32	1568	345	322	300	630	820	184	149	81.0	blanche	bleu-clair
9. Petter Pusu, 43 ans, par. de Impilaks	560	365	350	191	191	150	132	105	109	137	140	129	127	107	109	109	116	133	75	54	62	120	129	137	110	52	28	34	1777	372	310	330	770	970	183	142	77.6	brune	bleue
10. Wasili Nikoforoff, 38 ans, par. de Impilaks	565	360	345	158	153	152	129	110	100	134	140	131	124	112	108	102	113	126	75	57	69	126	139	137	117	54	31	31	1787	395	290	355	780	950	150	144	96.0	brune	gris-bleu
11. Elias Nissinen, 51 ans, par. de Impilaks	550	350	350	186	182	150	135	105	107	135	135	127	117	107	107	107	116	135	72	60	74	126	133	133	110	57	26	35	1747	360	300	325	780	950	178	142	79.8	noir	gris-bleu
12. Matti Luukas, 35 ans, par. de Impilaks	555	350	350	183	182	148	130	107	102	138	138	123	112	102	96	97	101	118	73	58	70	124	136	133	103	55	25	35	1797	360	270	320	780	950	175	140	80.0	de lin	gris-bleu
13. Simo Lehikoinen, 33 ans, par. de Impilaks	560	355	340	184	182	152	137	100	108	136	135	125	115	103	108	109	114	130	80	52	69	116	132	140	112	50	26	34	1707	395	290	320	740	910	176	144	81.8	de lin	bleu-gris
14. Antti Leinonen, 36 ans, par. de Impilaks	567	380	372	189	190	151	130	110	115	143	146	121	111	101	102	103	110	128	69	46	60	114	128	132	114	47	28	31	1758	395	315	350	730	940	181	143	79.0	brun-clair	bleue
15. Wasili Maksimoff, 39 ans, par. de Impilaks	555	360	345	189	187	133	135	105	105	131	133	123	108	99	95	97	100	117	67	49	70	121	137	140	110	49	26	34	1727	400	280	330	770	935	181	125	69.1	brune	gris-bleu
16. Josua Pussinen, 42 ans, par. de Ilomants	559	360	355	179	179	155	137	103	109	142	145	134	120	108	109	109	114	130	74	54	70	124	138	137	113	56	27	33	1697	390	300	320	720	865	171	147	86.0	brune	bleue
17. Feodor Wasiljeff, 33 ans, par de Impilaks	550	370	335	181	176	155	146	111	112	138	145	124	116	106	102	104	107	128	68	53	74	125	135	147	119	51	29	34	1799	389	290	340	800	970	173	147	85.0	——	——
18. Heikki Räty, 30 ans, par. de Eno	555	370	345	185	180	151	126	107	99	141	145	135	121	110	102	101	109	127	64	56	61	114	133	140	110	51	32	34	1727	430	320	345	760	910	177	143	80.8	de lin	bleue
19. Antti Nuutinen, 51 ans, par. de Eno	580	375	362	192	187	161	142	108	106	140	139	122	111	102	96	96	105	129	67	56	71	131	136	140	116	58	28	31	1780	375	305	328	790	936	184	153	83.2	cendrée	gris-bleu
20. Wilhelm Pirnä, 45 ans, par. de Eno	559	360	332	193	193	145	128	103	110	139	140	130	116	115	101	100	103	120	76	53	67	126	141	139	106	52	28	35	1700	387	287	321	760	870	185	137	74.1	cendrée	bleu-gris
21. Heikki Känkönen, 23 ans, par. de Eno	561	360	332	193	186	148	123	103	109	143	140	131	117	105	98	96	98	105	70	54	64	118	130	136	110	52	31	33	1727	380	295	320	750	920	185	140	75.7	de lin	bleu-gris
22. Petter Laamanen, 57 ans, par. de Pielisjärvi	555	370	345	185	177	148	133	103	112	154	160	137	125	113	104	104	105	121	62	55	65	122	132	135	106	55	28	35	1720	400	310	355	720	870	177	140	79.1	brune	bleue
23. Pekka Kukkonen, 31 ans, par. de Eno	550	350	325	180	176	146	130	102	96	128	128	117	109	101	102	101	107	121	71	60	69	123	135	137	112	54	31	33	1680	370	302	310	750	870	172	138	80.2	cendrée	gris-bleu
24. Johan Pursiainen, 40 ans, par. de Kondiolaks	535	350	332	178	177	148	130	104	103	131	134	123	112	106	106	106	105	120	61	57	71	126	136	140	100	53	30	33	1657	363	280	300	680	865	170	140	82.4	cendrée	grise
25. Antti Räty, 58 ans, par. de Pielisjärvi	563	365	350	191	191	155	135	117	111	141	138	123	112	100	98	96	96	116	68	57	69	125	136	142	105	54	27	37	1670	375	312	322	750	900	183	147	80.3	blanche	bleu-clair
26. Johan Rykänen, 27 ans, par. de Eno	548	355	335	183	180	146	135	112	100	132	129	118	109	100	96	97	100	117	69	57	68	123	131	138	110	51	30	35	1677	345	289	320	725	865	175	138	78.9	cendrée	gris-bleu
27. Johan Riikanen, 33 ans, par. de Kondiolaks	540	340	330	183	182	149	129	111	94	124	127	121	110	100	100	102	104	121	63	53	65	120	130	142	102	51	35	35	1637	365	285	315	715	860	175	141	80.6	cendrée	bleu-clair
28. Staffan Hassinen, 29 ans, par. de Eno	590	370	380	197	202	160	140	117	113	143	142	132	119	109	111	111	113	129	72	54	70	121	141	145	106	49	32	35	1657	375	280	298	730	850	189	152	80.4	cendrée	bleue

TABLEAU N° 4 DES MESURES DES INDIVIDUS VIVANTS.

Femmes finnoises de la Karélie.

1. Anna-Stina Riikonen, 33 ans, par. de Tohmajärvi	560	352	342	185	185	151	121	105	114	141	137	118	102	94	90	94	97	110	58	52	66	116	130	135	100	51	29	30	1580	345	285	295	670	830	177	143	80.8	cendrée	brun-clair
2. Susanna Hassinen, 19 ans, par. de Eno	555	350	340	183	185	150	134	106	106	135	128	118	102	93	90	88	88	106	64	57	65	111	127	133	95	56	28	35	1558	355	310	345	685	775	175	142	81.1	brune	grise
3. Fredrika Utriainen, 23 ans, par. de Pielisjärvi	549	350	340	180	179	139	125	103	103	131	133	120	106	96	92	92	97	114	62	50	58	105	123	131	95	48	30	29	1560	340	250	335	650	790	172	131	76.2	de lin	grise
4. Anna Maria Huttinen, 33 ans, par. de Pielisjärvi	560	340	339	185	183	148	142	101	104	130	125	110	102	93	92	89	94	110	55	50	57	111	123	135	98	50	26	31	1600	366	360	375	705	815	177	140	79.1	cendrée	bleu-clair
5. Lisa Hassinen Räty, 27 ans, par. de Eno	552	350	350	185	185	152	138	106	99	133	132	115	102	91	91	91	94	110	56	56	63	115	122	136	100	52	27	33	1540	365	300	320	670	800	177	144	81.3	cendrée	gris-bleu
6. Emilia Puhakka, 24 ans, par. de Eno	540	350	329	176	176	145	133	107	109	136	134	119	107	99	96	97	100	114	65	58	68	111	120	127	95	54	29	37	1550	330	280	310	629	800	168	137	81.5	cendré foncé	brune
7. Karolina Hyttynen, 22 ans, par. de Kondiolaks	529	345	330	175	172	148	121	98	116	139	129	110	101	95	95	96	100	119	48	53	66	118	123	130	105	50	25	30	1598	340	280	375	680	845	167	140	83.8	cendrée	gris-bleu

2. Undersökningar å kranier af finnar.

De undersökningar, som hittills blifvit utförda, synas mig altjämt i jämförelse med den stora roll, som den finska rasen spelat i de under senare år gällande etnologiska läror, icke tillfredsställande. Dels äro de grundade på ett alt för litet och osäkert material, dels visa de sig i vigtiga hänseenden motsägande hvarandra. Ej en gång beträffande kranieformen hos de i Finland boende finnarna föreligga några omfattande undersökningar; tvärt om är literaturen i detta hänseende ganska liten.

Den förste, som gifvit någon beskrifning af finska kranier, är Hueck. I ett bref till akademikern Sjögren uppgifves han lämna en kort notis i detta hänseende, i hvilken han lär omtala, att längs pilsömmen finnes å dessa kranier en upphöjning.[1] Därjämte har han i ett arbete öfver esternas kranier[2] skildrat dessa såsom egande en fyrkantig form; då de äro mer ovala, hvilket ej sällan lär vara fallet, hafva de äfven ett kantigt utseende; pannan är nästan lika bred som nacken. Af sin undersökning drog han den slutsats, att »esterna, (och med dem alla andra finska stammar) utgöra en särskild, genom mindre skön kroppsform, mindre muskelstyrka o. s. v, utmärkt ras, hvilken skiljer sig både från den kaukasiska och den mongoliska.»

I sin afhandling »Om formen af Nordboarnes kranier»[3] gaf Anders Retzius den första egentliga skildring af finnarnas kranieform. Han visade därvid, att finnarna äro brakycefaler, samt att de skilja sig såväl från de dolikocefala svenskarna (germanerna) som äfven från lapparna och slaverna, oaktadt de båda sist nämnda äro brakycefaler. Hans beskrifning grundade sig på undersökning af *sex* hufvudskålar, alla af män. Då denna vigtiga beskrifning icke är synnerligen lång, anför jag här större delen däraf.

»Hjernskålen ofvanifrån sedd visar en kilformigt ägglik omkrets (forma cuneato-ovata), hvars längddiameter är omkring $^1/_5$ större än största bredden (längd förhåller sig till största bredd som 1000 : 808) och nära dubbelt större än bredden emellan de främre panngroparna. Denna form af omkretsen har större längd än den af auktorerne så kallade fyrkantiga figuren.

Medellängden är 0,178 största bredden i medeltal 0,144; bredden mellan de främre tinninggroparna är 0,100. Framtill är ifrågavarande figur tvär, tillfölje af ögonbrynsrandens och ögonbrynsutskottens ställning, men pannan är hvälfd (frons fornicata). Tinningssidorna af omkretsen äro nästan räta, till följe deraf, att tinningarna äro flata. Hjessknölarna, som äro starkt utstående, bilda hvar sin vinkel vid öfvergången till nacken, hvars hvälfning är större än hos slaverna och utgör nästan segmentet af ett klot. Största bredden är i närheten af hjessknölarna.

Någon serskildt utstående, eller afsatsformig nackknöl förekommer icke på någotdera af dessa kranier.

Största omkretsen af hjernskålen varierar från 0,510 till 0,537 och kan i medeltal antagas vara 0,528.

Sedda bakifrån förete dessa kranier en nästan fyrsidig nackyta, som har utseende af att vara något större i höjd än i bredd. Öfre sidan af denna fyrkant ligger emellan hjessknölarna, den undre emellan processus mastoidei; de stående sidorna sträcka sig emellan hjessknölarna och sistnämnda processer. På de slaviska kranierna visar sig nackens höjd stundom nära lika med bredden, stundom mindre; på de svenska hufvudskålarna, med låga utplattade hjessknölar och långt framom nacken belägna processus mastoidei, tillhöra dessa sednare ej nackens omkrets.

På fem specimina är långsåt pilsömmen en upphöjning. Bakre delen af pilsömmen, äfvensom af hjessbenen, böjer sig nedåt i den nyssnämnda, finnarnes nacke utmärkande, jemna hvälfningen, som nära utgör segmentet af ett klot.

Spetsen af lambdasömmen är belägen högre upp än hos svenskarne, ungefärligen lika som hos slaverne. Lineæ semicirculares majores ligga något lägre än hos slaverne, men högre än hos svenskarne, samt förenas i en trubbig vinkel eller i en svag båge, som på de flesta är belägen något öfver nackens bakre, undre gräns. Protuberantia occipitalis saknas på fem specimina och är på det sjette liten.

Nackens största konvexitet inträffar på dess midt, så att denna midt är belägen i pil- och lambdasömmarnes förening. Tillfölje häraf kommer den delen af os occipitis, som betäcker stora hjernans bakre lober, att intaga ett uppstående läge, utgörande omkring $^1/_3$ af nackens stora rundade hvälfning. Liksom processus mastoidei bilda undre hörnen af nacken på dessa hufvudskålar, så ligga äfven tinningbenens partes mastoideæ i densammas yta.

---

[1] Bulletin scientifique publ. p. l'Academie imp. d. Sciences de S:t Petersbourg t. V. p. 316. — Enligt uppgift af A. Retzius i hans afhandling »Om formen af Nordboarnes kranier.» Originalet mig ej tillgängligt.

[2] Hueck, De craniis Estonum. Dorpati Livonorum. 1838.

[3] Anders Retzius, Förhandlingar vid de skandinav. naturforsk. 3:dje möte i Stockholm 1842.

Höjden af den båge, som drages från hörselgångarnas kant omkring nackens största konvexitet, utgör omkring $^3/_4$ af samma båges chorda.

Ryggmärgshålet är af lika storlek och form som hos de föregående; crista occipitalis externa är föga upphöjd, men rät och betydligt uppåtstigande. Lineæ semicirculares minores äro starkt utmärkta, liksom processus jugulares. Conceptaculum för lilla hjernan är betydligt utbildadt och på 5 specimina med bakre delen uppstigande. Incisuræ mastoideæ, för fästet af underkäkens neddragande muskler, äro djupa och trånga, Afståndet från yttre sidan af den ena processus mastoideus till samma sida på den andra varierar från 0,124 till 0,135.

Från sidan sedd är pannan rundadt hvälfd, stundom utan, stundom med föga utbildade tubera frontalia. Tubera superciliaria äro stora och förenade i en framstående glabella. Hörselgångarnas insertion infaller något bakom midten af längddiametern. Deras form och ställning är som hos svenskar och slaver. Den redan anförda, jemna, klotrunda hvälfningen af nacken visar sig, sedd från sidan, mest karakteristisk.

Höjden af finnarnes kranier varierar från 0,135 till 0,147.

Ansigtets profillinie är nära lodrät; dess höjd från näsroten till alveolarranden är på fem specimina 0,70, på det sjette 0,65. Afståndet emellan okbågarnas största konvexitet varierar från 0,128 till 0,145.

Undre randen af okbågen är nästan rak, tillfölje deraf, att okknölen är föga nedskjutande; incisuren under öfverkäkens okutskott är svag och kindgroparna grunda.

Ögongroparnas främre öppningar äro fyrsidiga, nära rätvinkliga och stå nästan horisontelt. Höjden (0,30) är föga mindre än bredden (0,40); vinklarna rundade; fissuræ orbitales externæ trånga.

Okbågarna äro mest utstående baktill.

Gommen föga hvälfd och framtill platt, nedstiger i ett lutande plan till alveolarranden bakom framtänderna. Höjden af öfverkäken från spina nasalis anterior till alveolarranden är på fem specimina 0,20 på det sjette 0,14. En linie dragen från öfverkäkens alveolarrand bakåt i samma höjd och riktning träffar spetsen af processus mastoideus.

I underkäkens bildning finner jag ingen serdeles skilnad från denna del hos svenskar och slaver. Hakan är på fem specimina bred och tvär; på ett spetsig. Hos alla sex har den på midten en knöl, som uppstiger till alveolarranden i en låg rygg. De uppstigande armarna äro breda, bakre vinkeln är något utstående; kronutskotten gå ned på de horisontela armarna med en stark list, som utvisar främre randen af kindtuggmusklernas fästen. Höjden af den stående armen är 0,70, af den liggande 0,35.

Denna beskrifning öfver de finska kranierna är i flera fall skiljaktig från den, som Hueck lemnat i det ofvanför citerade brefvet. Han tyckes endast hafva sett en finsk hufvudskål och derjemte, liksom de flesta författare, hvilka efter Blumenbach gifvit beskrifningar öfver nationalkranier, mest fästat sig vid detaljer af ansigtsbenen. Tillfölje häraf kunna våra uppgifter icke fullständigt jemföras med hvarandra. I en hufvudsaklig omständighet komma de dock öfverens, nemligen att det finska kraniet har något kilformigt, hvilket jag sökt uttrycka med benämningen cranium *cuneato-ovatum*.

Finnarnes kranier äro korta, i omkretsen kilformigt ägglika, med stora, baktill högt liggande tubera parietalia. De skilja sig från slavernes genom en smalare, mera klotrundt-hvälfd nacke, samt räta och flata tinningar, äfvensom en längs efter pilsömmen gående upphöjning af hjessan. Från lapparne skilja de sig, enligt hvad sedermera närmare skall visas, genom en starkare benbyggnad, genom större tubera superciliaria, starkare processus mastoidei, längre ansigtsprofil, äfvensom medelst den klotrunda nacken och de mera baktill belägna tubera parietalia samt den bakåt gående sagittalupphöjningen».

Anders Retzius [1] lämnade i en redogörelse för von Haartmans afhandling en afbildning af ett finskt (tavastlänskt) kranium.

Welcker [2] anger sedan längdbredd-index hos finska kranier, såsom medeltal af *nio* kranier, utgöra 76,0. I en annan tabell anför han såsom medeltal för fem finska kranier 79,2 för fem andra dylika 74,0.

I sin afhandling »Die altnordischen Schädel zu Kopenhagen» beskref Virchow [3] äfven finnarnas kranieform. Denna beskrifning stödde han på undersökning af *tre* stycken kranier. »Det finska kraniet är», säger han, »otvifvelaktigt brakycefalt och ortognatiskt. Dess bredd-index utgör 80,3 .... I alla sina delar visar det en kraftig, man kunde nästan säga stolt utveckling. Uttrycket Brachycephalus (korthufvad) gifver just här lätt en falsk föreställning; det är snarare öfvervägande bredd vid jämförelsevis betydlig längd som karakteriserar dessa kranier.» Största längd i medeltal 18,3. Största bredd i medeltal 14,7; pannbredd 12,6. Mastoidalbredd 12,9. Tubera parietalia starkt utvecklade. Äfven ansigtsbenen äro kraftiga; öfverkäken hög och stor; underkäken är äfven i allmänhet kraftig, dock mer i sidodelarna än i midten.

---

[1] Anders Retzius, Öfversigt af Kongl. Svenska Vetenskaps-Akad. Förh. 1847.

[2] Hermann Welcker, Untersuchungen über Wachsthum und Bau des menschl. Schädels. 1 Th. Leipzig 1862.

[3] Rud. Virchow, Archiv f. Anthropologie, Bd 4, H. 1 und 2, 1870.

Af denna nu framstälda historik öfver de undersökningar och uppgifter som föreligga beträffande finnarnas kranieform, framgår således såsom ofvan nämndes, att endast ett ringa antal kranier blifvit undersökta. Anders Retzius egde, då han skref ofvan anförda afhandling, till sitt förfogande 6 kranier, Welcker 9—10, Virchow 3. Vidare hafva sannolikt dessa mått af de olika forskarne ej tagits efter samma metod; Welcker har antagligen mätt olika med Retzius och Virchow. Resultaten äro också hvarandra ganska olika; Retzius' bredd-index 80,8 och Virchows 80,3 stämma synnerligen nära öfverens, hvaremot Welcker genom sin motsvarande siffra 76,0 ställer finnarna i allmänhet i dolikocefalernas klass; och von Haartman har slutligen genom undersökning å lefvande personer sökt visa, att man ej får taga finnarna, ej ens de i själfva Finland boende, såsom ett helt, utan att man bland dem har att skilja minst två olika stammar, kareler och tavaster, med delvis ganska skiljaktig hufvudskålsform. Af alt framgår således, att nya undersökningar här äro af nöden.

De undersökningar, som jag på grund häraf företagit öfver finska kranier, hafva hittills endast delvis offentliggjorts. I berättelsen för den antrop. arkeol. kongressens möte i Stockholm 1874 [1] lämnades en utförlig tabell öfver mått tagna af mig i förening med Chr. Lovén och Erik Nordenson å 72 finska kranier i Helsingfors' anatomiska museum, hvilket af dess föreståndare godhetsfullt stälts till vår disposition. [2] Jag anser mig icke här behöfva redogöra för dessa mätningar, utan hänvisar till originaltabellen.

Det återstår för mig nu att lämna en redogörelse för de undersökningar, jag under de senaste åren utfört på de finska kranier, som finnas samlade i Karolinska Institutets anatomiska museum. I detta museum finnas sammanlagdt 90 kranier från Finland (däribland 2 i fragment). Bland dessa äro 14 (2 i fragment) kranier af barn och icke fullvuxna individer. Endast för ett fåtal finnes bestämd uppgift om åldern; och blott för ett mindre antal af kranierna (hufvudsakligen för manliga) föreligger upplysning om kön. Då jag icke tilltror mig att af kraniernas egna karakterer i alla fall skilja mellan de manliga och de kvinliga, kan jag således icke med exakta siffror angifva deras relativa antal i samlingen. För de flesta finnes upplysning om hemort eller åtminstone om stället, där kraniet anträffats. Jag skall här söka lämna en lista på dem samt en öfversigtskarta, å hvilken antalet kranier från hvarje ort är angifvet.

Helsingfors stad	1	
Björneborgs stad	1	
Ulfsby socken i Åbo-Björneborgs län	2	
Haliko socken i » » »	1	
Hollola socken i Tavastehus län	2	
Tyrvis socken i Åbo-Björneborgs län	2	
Kyro socken i » » »	1	
Pälkänä socken i Tavastehus län	49	(däribland 9 af barn)
Jorois	1	
Södra och mellersta Finland utan bestämd uppgift, mest från anat. teatern i Helsingfors	7	(däribland 1 af barn)
Rautalampi socken i Kuopio län	3	
Saarijärvi (Wiborgs län?)	1	
Pielavesi socken i Wiborgs län	9	(däribland ett par af barn)
Idensalmi socken i » »	1	
Eno socken i » »	2	
Pielisjärvi	1	
Paldamo socken i Uleåborgs och Kajana län	1	
Fenno-careli, utan närmare uppgift	2	
Kemi lappmark	2	
samt dessutom antagligen af finsk stam:		
Enontäkis socken	1	
Fredrika socken i Lappland	1	
Arkangelska guvernementet	1	
Estland	1	

[1] Comptes rendus du congrès d'anthropologie et archéologie préhistoriques; session de Stockholm 1874.

[2] Just som detta ark skulle lämnas till tryck, mottog jag genom dr Robert Tigerstedts vänskapsfulla tillmötesgående ett nytt arbete, som berör detta ämne. Det utgöres af en katalog, som till expositionen i Paris innevarande år (1878) utgifvits öfver de af anatomiska museet i Helsingfors, hvars direktör är professor Conrad Hällstén, utstälda kranier, bland hvilka voro 16 tavastlänska, 13 österbottniska, 3 savolakska, 6 karelska. I denna katalog finnas tabeller upptagande utförliga mått å alla dessa kranier. Jag måste här inskränka mig till att därur anföra deras »indices céphaliques». För de *tavastlänska* äro sålunda följande längd-bredd-indices angifna: 75,27; 82,59; 77,90; 80,89; 77,37; 75,28; 82,02; 85,80; 77,53; 77,59; 85,97; 80,44; 76,06; 82,45; 84,39; 82,10. — För de *österbottniska:* 74,44; 76,68; 79,89; 74,45; 80,00; 77,90; 79,35: 77,53; 80,90; 87,79; 84,15; 84,52; 78,53. — För de *savolakska:* 81,76; 82,35; 83,98. — För de *karelska:* 82,96; 82,29; 80,90; 78,02; 89,53; 79,21.

Om man tager en allmän öfverblick öfver de i Karolinska Institutets museum befintliga kranier, skall man strax finna, att de i flera hänseenden förete betydliga olikheter, alt efter den synpunkt från hvilken man vid jämförelsen utgår. Först och främst är förhållandet mellan längd och bredd ganska olika å de särskilda kranierna. Jag lämnar här, i följande tabell, en uppgift på alla dessa kraniers längd och bredd och den därur uträknade kranieindex.

Tabell öfver största längd- och största breddmått å finska kranier i Karolinska Institutets museum.

(Måtten i millimeter).

№	Hemort, ålder och kön	Största längd	Största bredd	Index	№	Hemort, ålder och kön	Största längd	Största bredd	Index
1	Helsingfors stad, man af 30 års ålder	186	152	81.7	41	Pälkänä socken, kvinna	168	137	81.5
2	Björneborgs stad, man af 48 års ålder	182	147	80.8	42	» »	172	135	78.5
3	Ulfsby socken, man af 38 års ålder	182	138	75.8	43	» »	174	134	77.0
4	» » man af 24 års ålder	183	137	74.9	44	» »	169	139	82.3
5	Haliko » man	183	139	76.0	45	» »	168	133	79.2
6	Hollola » man	186	141	75.8	46	» »	179	143	79.9
7	» » man af 53 års ålder	172	136	79.1	47	» »	176	141	81.1
8	Tyrvis » man	183	146	79.8	48	» »	182	144	79.1
9	» » man	187	151	80.7	49	» »	173	138	79.8
10	Kyro » man	178	145	81.5	50	Jorois » man (pannsöm)	183	146	79.8
11	Pälkänä » man af 54 års ålder	189	136	72.0	51	Södra Finland (utan best. uppg.), man	175	143	81.7
12	» » man	175	146	83.4	52	» » (Åbo?) man	176	146	82.0
13	» » kvinna	161	133	82.6	53	» » (utan best. uppg.), man	184	141	76.6
14	» » »	174	139	79.9	54	» » » » » man	178	142	79,8
15	» » »	168	142	84.5	55	» » » » » man (svensk)	184	139	75.5
16	» » man	187	149	79.7	56	» » (Ruovesi?) man	183	144	78.7
17	» » kvinna	179	141	78.8	57	Rautalampi socken, man	184	149	81.0
18	» » »	171	140	81.9	58	» »	174	142	81.6
19	» » »	169	142	84.0	59	» »	178	137	77.0
20	» » »	177	134	75.7	60	Saarijärvi » (Viborgs län?) man	182	148	81.3
21	» » man	187	141	75.4	61	Pielavesi »	181	149	82.3
22	» »	187	139	74.3	62	» »	180	139	77.2
23	» »	183	140	76.5	63	» »	173	137	79.2
24	» »	189	140	74.1	64	» »	180	138	76.6
25	» »	175	136	77.7	65	» »	174	127	73.0
26	» »	186	142	76.3	66	» »	169	140	82.8
27	» »	182	138	75.8	67	» »	167	132	79.0
28	» »	186	138	74.2	68	Idensalmi » man	183	145	79.2
29	» » (pannsöm)	188	137	72.9	69	Eno »	172	135	78.5
30	» »	175	133	76.0	70	» »	163	133	81.6
31	» »	170	150	88.2	71	Pielisjärvi »	177	145	81.9
32	» » man	191	139	72.8	72	Paldamo »	168	135	80.4
33	» » kvinna	182	133	73.1	73	»Fenno-carelus»	169	147	84.0
34	» »	186	151	81.2	74	»	169	138	79.9
35	» »	176	142	80.7	75	Kemi Lappmark	176	142	80.7
36	» »	173	138	79.8	76	» »	180	138	76.6
37	» »	165	130	78.8	77	Enontäkis	175	156	89.1
38	» »	177	144	81.3	78	Fredrika socken	190	152	80.0
39	» »	179	139	77.7	79	Arkangelska guvernementet	178	152	85.4
40	» »	180	144	80.0	80	Estland, kvinna	174	136	78.2

Man ser af dessa siffror, huru längd-bredd-förhållandet växlar, dels åt brakycefalien till (80,0 och däröfver) dels åt dolikocefalien (79.0—75.0 och därunder). De utpräglade dolikocefala kranierna visa mestadels en stor öfverensstämmelse med svenska kranier, så att jag för min del anser mig kunna hänföra många af dem till den del af Finlands befolkning, som härstammar från svensk ras. Somliga af dessa kranier med långdraget oval norma verticalis äro så typiskt svenska, att de med skäl kunde sättas upp såsom mönster för sådana. I åtföljande taflor öfver finska kranier lämnar jag äfven afbildningar af dem, men anser mig icke behöfva här ingå på någon allmän beskrifning af denna kranietyp, utan hänvisar till Anders Retzius' skildring af kranier af svenskar. [1]

[1] Anders Retzius, Om formen af Nordboarnes kranier. Förh. vid skand. nat.-m. i Stockholm 1842.

Men äfven om man söker förklara många af dessa tabellens dolikocefala kranier genom svenskt inflytande, så äro de dock i sin helhet altför många för att kunna på detta sätt alla bortresoneras ur de verkliga finnarnas leder. Man tvingas därför nästan till det antagandet, att, äfven bland dessa senare, dolikocefaler till en alldeles icke ringa mängd förekomma, och man torde altså icke hafva rätt att räkna finnarna till de helt och hållet brakycefala folken, sådana som t. ex. lapparna. I själfva verket hafva ock tvänne föregående författare i ämnet stält dem ungefär vid brakycefaliens undre gräns, Anders Retzius vid 80.8, Virchow vid 80.3, under det att Welcker till och med förde dem ned i dolikocefalernas kedja med en index af 76.0. Sådana siffror som 80.8 och 80.3, innesluta ock i sig, då de äro afsedda att representera medeltal, afvikelser nedåt, nedanom 80.0. Så tillvida stämmer således tabellens innehåll äfven öfverens med A. Retzius' och Virchows uppfattning. Om man närmare granskar de tabellens indices, som belöpa sig under 80.0, skall man emellertid finna, att ganska många bland dem stå helt nära 80.0, mellan denna siffra och 79.0. Efter mitt förmenande böra dessa kranier snarare räknas till de brakycefala. Riktigheten af denna uppfattning styrkes genom dessa kraniers form och karakterer, hvilka i allmänhet föra dem till brakycefalerna. Lägger man härtill resultatet af mätningarna å de lefvande personerna (se ofvanstående tabeller sid. 163—5), så torde man med fog kunna ställa finnarna fortfarande inom brakycefalernas klass, ungefär där A. Retzius först stält dem. Men här, liksom öfveralt inom kraniologien, får man taga sig i akt för medeltalen. Af princip har jag i här meddelade tabeller icke velat utdraga några sådana tal, då de, såsom jag förut framhållit, ofta endast tjäna till att förvilla, i det de dölja de otaliga växlingarna och bringa en skenbar reda och öfverskådlighet, där en sådan i verkligheten icke finnes. Jag har så mycket hällre ansett mig böra utesluta dessa medeltal, som jag icke på något sätt kan afgöra, huru många verkligt svenska (resp. ryska) kranier ingå i dessa tabeller.

Om man nu ock med skäl kan uppfatta finnarna såsom brakycefaler, så skall man dock se, att äfven inom den grupp, där denna hufvudform är utpräglad, betydliga växlingar i afseende på kranie-index förefinnas. Tabellen visar oss sålunda en växling mellan 80.0 och 89.1! Om också flertalet af de öfver 80.0 stående kranierna håller sig mellan denna siffra och 81.0—82.0, så finnas dock jämförelsevis icke så alldeles få med 83—84—85 o. s. v.

Men om man vidare betraktar de finska kranierna ur andra synpunkter än blotta förhållandet mellan längd och bredd, skall man märka, att äfven i flera hänseenden stora olikheter förefinnas. Dock låta de flesta af dessa kranier — jag tager naturligtvis endast de fullvuxna med i räkningen — återföra sig till variationer af ungefärligen samma grundtyp.

Först och främst möter oss en serie kranier af stor och grof form, med kraftig benbyggnad och väl utvecklade muskelfästen. Deras form motsvarar nästan fullkomligt den af Anders Retzius så karakteristiskt beskrifna och sedan äfven af Virchow skildrade formen af finnarnas kranier. Länge var jag hugad att betrakta denna form såsom i allmänhet uttryckande den manliga typen för finnarna, men senare fann jag, synnerligen efter studierna å lefvande personer, att denna uppfattning icke i alt håller streck. Väl lider det intet tvifvel, att dessa stora, grofva och tunga kranier så godt som alltid tillhört män, därom ega vi bättre vittnesbörd än allenast det subjektiva, på kraniernas egen beskaffenhet grundade omdömet, ty flertalet af de i Karolinska Institutets museum förvarade kranier af detta slag äro försedda med bestämd uppgift på kön, t. o. m. med de namn deras egare fört i lifstiden; de härstamma till största delen från Helsingfors' anatomisal, där de blifvit tillvaratagna genom professor E. Bonsdorffs försorg, hvarefter de af honom öfverlåtits till Anders Retzius såsom säkra specimina af finnar. Men lika visst som dessa kranier sålunda i allmänhet tillhört finska män, lika visst är det ock, att äfven mindre och spädare bygda manliga kranier i ganska talrik mängd förekomma bland finnarna. Detta visar sig vid studier å lefvande personer; men äfven i Institutets samling finnas exemplar af sådana från lika säker källa och med lika säkra uppgifter om kön och namn, som de nyss nämnda af större och kraftigare byggnad. Då det emellertid är bekant, att kranier af unga män med ännu ej fullt utvecklad benbyggnad i allmänhet taget äro mindre groft bygda än de fullvuxne männens, skulle man kunna tänka sig, att de omtalade manliga mindre kranierna skulle kunna härröra från yngre personer; så kan väl i många fall vara händelsen, men det finnes å några sådana mindre kranier af män bestämd uppgift om, att de tillhört personer af en ganska långt framskriden ålder.

För öfrigt vill jag ingalunda förneka, att i allmänhet taget de gröfre kranierna tillhöra den manliga typen, de spädare åter den kvinliga. Jag har med dessa förutskickade anmärkningar endast sökt påpeka, att icke alla manliga finska kranier tillhöra den stora, grofva, kraftigt utvecklade form, som man hittills vant sig att betrakta såsom den för finnarna karakteristiska, utan att tvärt om ganska ofta äfven hos finska män förekomma kranier af en mindre och svagare form. Anmärkningsvärdt är, att hos kranier af denna senare typ brakycefalien vanligen är starkt utpräglad; norma verticalis är mera kort fyrkantig, med starkt utvecklade pann- och hjässknölar; de hafva en bred, tvärt stupande nacke, hög tvär panna, ej obetydlig hjässhöjd. De äro i allmänhet icke olika en del »kvadratiska» kranier af slaviska folk.

Nu föreligger emellertid den vigtiga frågan, huruvida de omnämnda variationerna i kraniets byggnad karakterisera olika etniska element eller, med andra ord, huruvida de olika i Finlands befolkning ingående finska stam-

marna utmärka sig genom någon olikhet i kranieformen; man kan ju tänka sig, att den ena stammen kan vara utmärkt genom större och gröfre kranier eller ock genom olika grad af brakycefali än den andra. Vid granskning af den föreliggande kraniesamlingen visar det sig i själfva verket, att de gröfre kranierna till största delen härröra från sydvästra delarna af Finland, där tavastländingar och »egentliga finnar» från gammal tid bott. Nu är det mer än antagligt, att de egentliga finnarna stå tavastländingarna så nära i etniskt hänseende, att de med skäl kunna, åtminstone intill dess några bevis för deras skiljaktighet blifva framstälda, räknas till samma stam. Den slutsats bör därför vara berättigad, att tavastlänska män karakteriseras af en sådan gröfre kranieform; men äfven denna fråga är mera komplicerad, än man skulle kunna tro, ty dels finnas i Institutets samling flera smärre kranier af män från tavastlänskt område, dels, och detta är ännu vigtigare, har jag vid studier å lefvande personer icke sällan återfunnit en sådan mindre, spädare, starkt brakycefal, »fyrkantig» kranieform hos män af äkta tavastlänsk typ (med lingult, rakt hår o. s. v.). Häraf framgår således, att om än den större kranieformen med grof benbyggnad är synnerligen vanlig hos män af tavastlänska stammen, så utesluter den ingalunda förekomsten af en något mindre, spädare form hos dem, under det att de tavastlänska kvinnorna bära kranier af det sist nämnda (mindre, spädare) slaget.

Men nu stöta vi på frågor, som äro svåra att besvara: »Huru förhåller sig karelarnas kranieform i detta hänseende?» Väl eger jag till mitt förfogande några kranier från Karelen, till dels af mig och Dr Nordenson uppgräfda inom karelskt område. Dessa kranier äro emellertid särdeles små och späda och låta utan exakta uppgifter i motsatt riktning svårligen tyda sig annat än såsom kvinnokranier. Af förhanden varande kraniematerial kan jag således icke gifva någon säker upplysning om de manliga karelarnas kranieform. Om vi åter döma af här ofvan meddelade skildring och mått, tagna å lefvande karelska individ, torde det icke vara förhastadt att antaga, det de karelske männens kranier och synnerligen deras ansigtsformer ega en finare byggnad än tavastländingarnas. Då jag likväl icke kan framlägga fullt säkra bevis härpå, inskränker jag mig till dessa antydningar. Om savolaksarnas kranier gäller, i samband med hvad ofvan är yttradt om denna stam, ungefär hvad som är sagdt om tavastländingarnas. Dock äro nya vidsträktare undersökningar af nöden, såväl å dem som ock å kvänernas.

Jag öfvergår nu till ett försök att gifva en allmän beskrifning på de finska kranierna, gjord efter de i Karolinska Institutets museum befintliga exemplar.

Kranier af finnar.

1. *Manliga kranier af grof, kraftig benbyggnad.*

Sådana finnas aftecknade å tafl. XV—XIX, XXI. Denna typ representeras i samlingen af ett antal af några och tjugu kranier, nämligen:

Från Pälkänä socken	5
» Tyrvis socken	2
» Björneborg	1
» Hollola socken	1
» Helsingfors	1
» Kyro socken	1
» Haliko socken	1
» Saarijärvi socken	1
» Idensalmi socken	1
» Enontäkis socken	1
» Fredrika socken	1
» Archangelska guvernementet	1
» Helsingfors' anatomisal, utan bestämd uppgift om hemort	5.

Dessa härstamma altså till största delen från sydvästra och mellersta Finland, från de hufvudsakligen af tavastlänsk stam befolkade delarna af landet; därjämte äro trenne från de nordligaste trakterna och af Anders Retzius, enligt påskrift på kranierna själfva, uppfattade såsom kväner.

Alla dessa kranier utmärka sig genom betydande såväl längd- och bredd- som höjdmått. De äro, såsom nämdt, i allmänhet taget stora, höra till de största normala kranier antropologien har att uppvisa. Här finnes icke något bestämdt mått som är relativt öfvervägande, såsom t. ex. hos svenskarna, där längdmåttet öfverväger,

eller hos en del slaver, hvilka utmärka sig genom bredd- och höjdmåtten; hos dessa finnkranier äro därför alla de i fråga varande måtten betydliga och jämt förstorade, under bibehållande af en proportionerlig, kraftig utveckling. Men icke blott i sin allmänna anläggning utan äfven i sina detaljer äro dessa kranier kraftigt, ja nästan groft bygda. De äro tunga, i det att de enskilda benen icke blott äro stora, utan ock tjocka, fasta, massiva; åsar och knölar för musklernas vidfästning äro kraftigt markerade. Alt detta gäller emellertid icke blott hjärnskålen utan lika mycket, om icke ännu mera, ansigtsdelarna; de senare äro i själfva verket synnerligen starkt utvecklade, stundom nästan oproportionerligt till hjärnskålen. Detta hvad storleksförhållandena i allmänhet angår.

Formen af dessa kranier har för hjärnskålens hjässvy blifvit af Anders Retzius betecknad såsom kilformigt ägglik (forma cuneato-ovata). Härmed har han tydligen velat uttrycka, att *norma verticalis* icke är egentligen oval såsom t. ex. hos svenskarna, utan att ovalen är inskrifven i en bred kil, med basen bakåt och hvars spets är afhuggen; man skulle kunna kalla denna form rektangulärt-oval, om den icke framtill afsmalnade. Orsaken till denna form af norma verticalis är den, att hjäss- och pannknölarna äro ganska starkt utvecklade, men därjämte är äfven pannans bakre bredd, vid sut. coronalis, betydande. I själfva verket är både hjässan och pannan bred, med bibehållande af ganska stor längd af kraniet. Detta framträder tydligare vid betraktande af själfva kraniet än å den geometriska ritningen, där baktill den utskjutande nacken och framtill den stora glabella med sinus frontales väl mycket dölja formen af hjärnskålens öfre partier.

Norma occipitalis har formen af en femsiding med tvänne ytor från hjässans midtlinie, där en svag åsformig upphöjning finnes längs sagittalsömmen, långsamt sänkande sig åt sidorna mot tubera parietalia, samt tvänne föga konvexa ytor, som från dessa tubera stundom nästan parallelt, stundom svagt nedåt konvergerande stupa ned mot trakten af processus mastoidei, hvilka bilda ändpunkterna för den i allmänhet föga konvexa basalytan. På den geometriska bilden af norma occipitalis intager occipitalbenet tredjedelen, stundom dock ännu mera; lambdasömmens spets stiger därför mer och mindre öfver midten af denna ytas höjdmått. Af denna vy kan man äfven se, att hjärnskålens största höjd oftast står dess bredd ganska nära; ej sällan äro de lika stora eller är höjden föga mindre än bredden; stundom är dock den sist nämnda mera öfvervägande.

Norma frontalis ger, geometriskt betecknad, naturligtvis till större delen samma omkrets som norma occipitalis; här framträder därför också den åslika upphöjningen längs sutura sagittalis, men därjämte hafva vi här att betrakta ansigtets face, som hos dessa finska kranier är karakteriserad genom käkbenens starka utveckling. Det är äfven här icke blott breddmåtten utan äfven längdmåtten, som utvisa en så betydlig storlek å ansigtsdelarna; ansigtet är icke blott bredt utan äfven långt (högt). Öfverkäkens alveolarutskott är högt och därtill betydligt bredt; underkäken är såväl framtill som baktill hög samt synnerligen baktill bred, i det att dess vinkelutskott äro stora, utstående och ofta liksom utåt böjda. Afståndet mellan okbågarna är äfven ganska betydligt, dock i förhållande till underkäksbredden icke så i ögonen fallande. Men härmed äro vi inne på betraktandet af *norma temporalis*. Hjärnskålens sagittala omkretslinie utgår från ansigtet med en djup inskärning vid näsroten, böjer sig kring den stora framskjutande glabella till pannplanet, stiger därefter måttligt sluttande bakåt upp mot de markerade pannknölarna, därefter i matt båge, svagt konvex, bakåt och något uppåt mot hjässknölstrakten, för att sänka sig med svag nackknöl nedåt till protuberantia externa och därifrån i en mindre båge framåt. En betydlig utveckling af hjässan faller å denna norma i ögonen. Här är äfven stället att omtala förhållandet med lineæ semicirculares; de äro starkt utvecklade och stiga med sitt breda fält högt upp på kranietaket, så att de icke obetydligt inkräkta på norma verticalis, dock icke så som på många lägre folks kranier, där de nå långt upp mot pilsömmen. Å finnarnas kranier utgöra de snarare öfre gränsen för de temporala sidoytornas plan. Å sidovyen faller äfven i ögonen den starka utvecklingen af ansigts- och särskildt käkbenen; såväl öfverkäkens alveolarutskott eger en ansenlig längd och höjd, som äfven, och synnerligen, underkäken visar sig framtill och baktill både lång och hög; hakan skjuter nedåt-framåt i en aftrubbad spets, och ramus ascendens är bred med stort både vinkel- och kronutskott. Tandgårdarna och tänderna visa betydlig utveckling. Emellertid förefinnes ingen prognati af alveolerna och deras tänder; snarare kunde man tala om en hakprognati. Ansigtslinien är, nästan såsom fortsättning af pannlinien, från näsroten till hakan förlöpande i en rät linie, visserligen ej lodrät, men dock icke bildande stor vinkel med horisontallinien.

Hvad de enskilda benen och sömmarna beträffar, skulle en detaljerad beskrifning af dem icke vara af vidare värde; jag lämnar därför en sådan å sido; naturligtvis finnas å dessa kranier de vanliga variationerna såsom suturs-sammanväxningar m. m. Äfven förekomma interkalerade ben i lambdasömmen och vid kilbensvingarnas spetsar, men då det befunnits, att de icke stå i märkbart samband med någon förändring i kraniets allmänna form och icke på något sätt visa sig utgöra karakterer för dessa kranier, vill jag ej här uppehålla mig vid dem. [1]

---

[1] Såsom bekant har Virchow i ett af sina senaste arbeten i kraniologien (Ueber einige Merkmale niederer Menschenracen am Schädel. Mit 7 Tafeln. Berlin 1875. — Abhandl. d. k. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1875) fäst uppmärksamheten på förekomsten hos de olika människoraserna af en egendomlig förbindelse mellan squama ossis temporis och os frontis medels en processus frontalis s. spina frontalis squamæ ossis temporis. Redan länge har man känt, att i vissa undantagsfall, i stället för den vanliga förbindelsen mellan ala major ossis sphænoidei

De nu skildrade manliga finska kranier af grof kraftig benbyggnad äro således i regeln ortognatiska brakycefaler. Det är, såsom nämdt, denna form man alt sedan Anders Retzius' klassiska beskrifning vant sig att betrakta såsom den genuint finska typen. I själfva verket utgör den ock den för tavastlänska män mest karakteristiska formen. Dock utgör den icke den enda, om ens den allmännaste, ty, såsom ofvan är anfördt, ser man både i kraniesamlingarna och ännu bättre vid mönstring af samlingar af lefvande personer ganska ofta hufvuden af mindre dimensioner. Jag skall nu i korthet söka beskrifva dessa senares utmärkande drag.

2. *Manliga kranier af mindre grof och kraftig benbyggnad.*

I samlingen finnes ett sådant kranium från Pjelisjärvi (taflan XX) af angifvet manligt kön och uppenbarligen ganska framskriden ålder. Ett annat dylikt förskrifver sig från Jorois' socken, ett tredje är ifrån Ulfsby socken o. s. v. Då man närmare undersöker dessa kranier, finner man, att väl förhållandet mellan längd, bredd och höjd tämligen väl öfverensstämma med kraniernas af gröfre byggnad, samt att i allmänhet dessas karakterer äfven här återfinnas, men samtligen reducerade till mindre mått, och därför mindre framträdande. Ofvan gjorda beskrifning på normæ passar således in äfven på dessa mindre kranier, om man blott tänker sig mindre dimensioner. Synnerligen äro därjämte utskott och muskelfästen mindre och svagare, samt framför alt ansigtets benstomme spädare. Hvad som särdeles faller i ögonen är käkarnas svagare utbildning; öfverkäkens alveolarutskott är lägre, likaså underkäkens både främre och bakre gren. Då däremot såväl båda käkarna som okbågarnas afstånd visa ganska betydliga breddmått, förefaller ansigtets benstomme i förhållande till höjden bredare än å de förut beskrifna kranierna, hvarjämte hela ansigtspartiet är mindre i förhållande till hjärnskålen än å dessa kranier.

Då jag nu sökt beskrifva dessa båda typer af kranier, är det naturligtvis icke min afsigt att påstå, att de stå alldeles oförmedlade bredvid hvarandra; jag har endast velat påpeka, att de båda finnas i sådan form talrikt jämte hvarandra. Men naturligtvis finnes det därjämte öfvergångsformer mellan dem, hvarigenom också förklaring ernås för det förhållandet, att de båda iakttagas bland äkta tavastlänsk ras. Att afgöra i hvilken utsträckning de båda förekomma, äfvensom hvilkendera är den allmännaste, tillhör framtida undersökningar. Jag öfvergår nu till skildringen af den kvinliga kranieformen, särskildt den tavastlänska.

3. *Kvinliga kranier.*

Bland den samling af kranier, som erhållits från Pälkänä, finnas åtskilliga, hvilkas kvinliga kön, dels redan genom kraniernas utseende är höjdt öfver tvifvel, dels äfven utvisats af den svepningsdräkt, i hvilken skeletten anträffades. Dessa kranier äro små, särdeles vid jämförelse med den ofvan skildrade stora manliga formen. Deras benbyggnad är i allmänhet ganska späd. Ansigtspartiet är i förhållande till hjärnskålen litet och svagt utveckladt. Muskelfästen och utskott föga framträdande. Kranierna äro därför i sin helhet lätta. *Norma verticalis* företer väl ungefärligen samma proportioner som den manliga formen, men hela hjärnskålstaket är mera jämt rundadt; längs sut. sagittalis finnes icke någon ås, oftare en grund och smal ränna; pann- och hjässknölar äro för öfrigt ganska markerade. *Norma occipitalis* visar på långt när icke en så utprägladt femsidig figur som hos den manliga formen; genom frånvaran af en sagittal ås, genom sidoytornas och än mer basalytans bågböjning samt litenheten af processus

---

och os parietale, en förbindelse af ofvannämnda slag eller ock medels ett wormianben kan vara förhanden. Virchow sökte nu, delvis i anslutning till några andra forskare, visa, att nämnda processus front. squamæ o. temporis utgör en djurbildning (teromorfi), och särskildt en aporna tillhörande bildning, hvars förekomst sammanhänger med en viss förträngning (stenos) af panntrakten (en stenokrotafi); denna bildning fann han vara en karakter hos lägre, dock icke de lägsta människoraser, och att den förekommer mycket oftare hos vissa, icke till arierna hörande folkstammar (australier, malajer, magyarer, egentliga finnar) än hos andra (tyskar, slaver); därjämte ansåg han wormianbenen vara med nämnda processus frontalis squamæ o. temporis närslägtade, fastän icke likartade bildningar.

Hos 26 af Virchow undersökta finska kranier fans processen å 3. Detta utgör en procent af 12,3 (dess utom funnos wormianben hos fyra). Hos 60 kranier af slaver anträffades processen blott hos 1 o. s. v.

Nyligen har Stieda (Archiv für Anthropologie 1878. Separatabdr.) uppvisat det förhastade i de sålunda dragna slutsatserna. Han anför bland annat att hos 11 af honom undersökta tyska kranier processen förekommit hos icke mindre än 3 = 27.2 procent! Altså dubbelt så ofta som hos finnar och magyarer. För att draga några verkligen värdefulla slutsatser måste man, säger Stieda, hafva stora kranieserier till sitt förfogande och icke döma af ett sådant fåtal som 26 kranier o. s. v. För närvarande kunna vi, säger han, icke sluta till annat än det, som Hyrtl och Gruber funnit, nämligen att denna process undantagsvis förekommer hos alla (hittills undersökta) människoraser.

Då emellertid finnarna sålunda kommit på tal, såsom utmärkta genom ofta förekommande processer från squama ossis temporis till pannbenet, har jag ansett mig böra i detta hänseende underkasta de i Karolinska Institutets museum befintliga finska kranier en granskning. Denna har utfallit så, att af 90 finska kranier 1 befunnits ega en sådan, om än svagt utbildad process å begge sidor. Detta kranium härrör dock icke en gång från själfva Finland, utan från Enontäkis i Lappland, men skall enligt uppgift hafva utgjort en kvän(?). Då det beror på en hvars uppfattning, om man vill räkna detta, för öfrigt mycket egendomliga, kranium till de finska, så beror ock därpå huru stor procent man sålunda vill tillerkänna dessa 90 kranier med afseende på förekomsten af nämnda process, antingen als ingen eller ock 1.11! I alla händelser utgör denna utgång af undersökningen ett ganska slående bevis mot riktigheten af Virchows åsigt om processens talrika förekomst hos finnarna och de slutsatser, som däraf följa.

För öfrigt vill jag tillägga, att wormianben å detta ställe (sutura sphænoparietalis) förefans hos 5 af de 90 finska kranierna, nämligen dubbelsidigt hos ett kranium från Saarijärvi, dubbelsidigt hos ett stort kranium från Helsingfors' anatomisal, ensidigt hos ett kranium från Pielisjärvi, ensidigt hos ett kranium från Pälkänä och slutligen dubbelsidigt hos ett barnkranium från sist nämnda ställe. Så vidt jag kunnat finna, stå dessa wormianben icke i närmare förhållande till den i fråga varande processen från squama o. temp. till os frontis.

mastoidei, närmar sig denna norma vanligen snarare till cirkel än till femsiding. Å *norma frontalis* framträder ansigtsdelarnas ringa utveckling, dock under bibehållande af tämligen stora ok- och maxillarbredder. *Norma temporalis* utvisar äfven, att ansigtsbenen äro jämförelsevis späda, öfverkäkens alveolarutskott låga, underkäkens höjdmått små och dess utskott icke särdeles kraftiga; men därjämte framträder på åtskilliga af dessa kranier en antydning till prognati af tandgårdar och tänder.

I det hela taget återfinner man å dessa kvinliga finska kranier en stor del af de karakterer, som man kan iakttaga å svenska kranier af kvinligt kön, fastän de finska vanligen äro brakycefaler, de svenska dolikocefaler.

4. *Kranier af finska barn.* (Tafl. I—IV).

I Karolinska institutets museum finnas, såsom nämdt, ett icke obetydligt antal finska kranier af barn och ännu icke fullvuxna individ. De utgöra en ganska vacker serie från barnet i det första året upp till 20-åringen. En närmare beskrifning af dem skulle emellertid endast ega intresse i samband med en detaljerad analys af de enskilda benens storleks- och böjningsförhållanden under tillväxten och en jämförelse mellan dem och de fullvuxna manliga och kvinliga kranierna af finsk stam, samt därjämte och synnerligen med barnkranier af andra såväl brakycefala som dolikocefala folk. Det var också min afsigt att söka genomföra en sådan undersökning; de försök jag gjort hafva dock så öfvertygat mig om storleken af de svårigheter, som möta, att jag tills vidare afstått från denna undersöknings fullföljande. Det fordras därtill icke blott ett rikt och säkert material, utan äfven noggrannare metoder till böjda ytors uppmätning och jämförande.

Emellertid är dessa finska barnkraniers form af stort intresse. De förete nästan alla en afgjordt brakycefal form med betydlig hjässbredd, synnerligen starkt framträdande tubera parietalia och äfven frontalia, nacken är bred och tvär; ansigtsbredden är också ganska stor. Under tillväxten närmar sig barnkraniet mer och mer den kvinliga typen. Före det 18—20 året synes ännu icke någon skilnad mellan manlig och kvinlig form framträda. I många fall blir ju ock sedermera det manliga kraniet kvar i utvecklingsskeden, som närmast likna det kvinligas; och det är måhända på detta sätt vi till en del kunna förklara, att många finska manliga kranier icke förete den form med kraftig benstomme, som ansetts och fortfarande med skäl bör anses såsom typiskt finsk.

Mått å finska kranier.

Det återstår mig nu att lämna mått, tagna å de finska kranierna i Karolinska Institutets museum. Genom en mångårig sysselsättning med kraniologiska arbeten har hos mig alt mer och mer den uppfattning stadgats, att med mått allena föga uträttas; några af de vigtigare måtten, såsom största längd, största bredd, största höjd ega verkligt vetenskapligt intresse, men det stora flertalet af de mått, som pläga figurera i kraniologiska tabeller, synas icke vara af något värde. Också har den etnologiska kraniologien genom de talrika och stora mått-tabeller, som under senare årtionden publicerats, knappast gjort något märkbart framsteg. Jag har själf i denna riktning gjort åtskilliga förtviflade försök, men utan att ur dem kunna vinna något resultat. Senast företog jag mig i sällskap med Chr. Lovén och Erik Nordenson att efter en omfattande mått-tabell mäta kranierna i Helsingfors' museum. Ur denna tabell lyckades det oss icke att draga något verkligt resultat; vi publicerade den dock [1], för den händelse någon annan skulle befinnas lyckligare än vi. Under sådana omständigheter syntes det af vigt att söka göra kraniemätningen mera fruktbärande. Chr. Lovén framhöll särskildt vigten af att ur måtten kunna skaffa sig en totalbild af kraniets form, och han konstruerade för detta ändamål en särskild kraniometer. Denna sinnrika apparat befans dock något för svårhandterlig; men säkerligen skulle den genom förändringar kunna förenklas och göras praktisk.

Sedan fann jag, att med tillhjälp af den geometriska teckningsmetoden samma princip — ett måttsystem som angåfve kraniets allmänna form — utan svårighet kunde tillämpas. Jag uppgjorde ett sådant och har åtskilliga gånger varit i tillfälle att använda det. Ett efter detta system uppmätt kranium finnes beskrifvet af Chr. Lovén i Antrop. Sällsk. i Stockholm Tidskrift [2]. Metodens användning är dock ännu icke närmare offentliggjord. Jag skall därför i korthet redogöra därför. Den utgör, såsom antydt, en kombination af mätningen med den geometriska teckningen af kranierna, och ändamålet är att vinna mått, hvilkas lägen äro i förhållande till hvarandra noga bestämda. Härigenom vinnes nu å ena sidan hvad den Lovénska kraniometern afsåg, nämligen att måtten kunna sammanställas, så att man af dem kan konstruera upp kraniets form; detta är emellertid här af mindre värde, emedan de geometriska konturteckningarna redan, och i allmänhet ännu bättre, gifva denna form. Å andra sidan vinnes dock äfven möjligheten att göra exaktare jämförelser mellan de enskilda kraniernas mått, då dessa äro i förhållande till

[1] Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques — Compte rendu de la 7 session, Stockholm, 1874. Tome second. Sthm 1876, s. 760.

[2] Tidskrift för Antropologi och Kulturhistoria, utg. af Antrop. Sällsk. i Stockholm. Bd 1. Andra häftet. N:o 8. Stockholm 1876.

hvarandra fastställda. För bredd- och höjdmåtten angifves sålunda, hvar de inträffa å längdmåttet, räknadt från en af dess utgångspunkter. I följande mått-tabell är därför för största bredd, under detta måtts egen siffra, uppförd en siffra, som anger afståndet från glabella till den punkt, där bredden skär längden; likaså för höjden en siffra, som anger afståndet från vertex till den punkt, där största bredden skär höjden. Vidare är för alla radiemåtten från midten mellan öronöppningarna upptagen storleken af den vinkel, hvarje sådan radie bildar med den vigtiga frontonasalradien eller den radie, som från midtpunkten mellan öronöppningarna leder till gränspunkten mellan panna och näsa, sutura fronto-nasalis; denna radie bildar i det närmaste gränsen mellan hjärnskål och ansigtsparti. För öfrigt torde de å tabellen upptagna måtten icke behöfva någon beskrifning, emedan deras beskaffenhet och utgångspunkter äro å själfva tabellen angifna. En stor del af dessa mått äro tagna å de geometriska teckningarna, dock under ständig kontroll med måttcirkeln på kranierna själfva; i vissa fall äro nämligen de geometriska teckningarna icke tillfylles. Detta gäller dels å sneda, oregelbundet formade kranier, dels och särskildt för norma verticalis, ty dennas utseende och mått äro å den geometriska teckningen högeligen beroende af den ställning, i hvilken kraniet hålles vid teckningens utförande. I flertalet fall är i verkligheten kraniets största längdmått större, än då det tages å en geometrisk teckning. För att så mycket som möjligt närma den geometriska teckningen af norma verticalis till den hjässvy af kraniet, i hvilken både breddmåtten och största längdmåttet ingå, utan att dock för mycket luta kraniet framåt, har jag till horisontallinie antagit en linie dragen från öronöppningens öfre rand till ögonhålans undre rand. I denna horisontallinie är hvarje kranium före aftecknandet fixeradt, hvarefter teckningen af de fyra normæ (verticalis, occipitalis, frontalis och temporalis) försiggått. Väl har norma verticalis därigenom i allmänhet kommit att gifva sina brakycefala karakterer mindre tillkänna, än fallet skulle vara, om kraniet aftecknats i mera tillbakalutadt läge, såsom ofta sker, och såsom kranier vid betraktande ofta hållas; men säkerligen har jag därigenom ock kommit sanningen närmare, i det att förhållandet mellan största längd- och breddmåtten riktigare angifvas.

Men nu till frågan om de uppmätta och aftecknade kranierna själfva. Det skulle varit önskligt att här hafva kunnat i mått och bild meddela alla de i Karolinska Institutets museum förvarade kranier. I följd af de svårigheter, som detta skulle medfört utan att dock leda till något verkligt stort resultat, fann jag snart, att jag måste betydligt inskränka denna plan; och jag såg mig således föranlåten att nöja mig med en serie af 30 kranier. Det har emellertid icke varit någon alldeles lätt sak att göra detta urval. Då jag hade till mitt förfogande en större samling kranier från ett och samma ställe midt inuti det genuina Tavastland, Pälkänä socken, beslöt jag att i första rummet hålla mig till denna; därur har jag sålunda utvalt 10 kranier af fullvuxna personer (Pl. V—XIV). Vidare syntes det mig vara af intresse att meddela bild och mått af några barnkranier i olika utvecklingsskeden; för detta ändamål utvalde jag tre barnkranier från Pälkänä (Pl. II—IV) samt ett redan förut i Institutets samling befintligt, mycket ungt kranium (Pl. I). Ytterligare valdes sex manliga kranier af den stora formen med grof byggnad (Pl. XV—XIX, XXI), samt ett manligt (från Pielisjärvi) af mindre form (Pl. XX). Vidare har jag här upptagit 2 karakteristiska kranier från Rautalampi (Pl. XXII, XXIII N:r 23) samt 3 från en gammal begrafningsholme i Pielavesi (N:r 25—27 Pl. XXIV—XXVI). Slutligen valde jag 2 kranier från en forntida begrafningsholme i Eno socken i Karelen (N:r 24 Pl. XXIII och N:r 28 Pl. XXVII) samt 2 i Karolinska Institutets samling förut befintliga kranier från Karelen (N:r 29 och 30 Pl. XXVIII).

Då bland denna serie alla de ofvan beskrifna formerna, såväl af manliga som kvinliga finska kranier, finnas i flertal upptagna, har det ock synts mig vara tillräckligt att för denna gång meddela den samma. Mer än väl inser jag, att detta icke är för vetenskapens kraf tillfylles. För närvarande äro dock de undersökningar, som gjorts och de samlingar, som finnas, alldeles för litet omfattande, för att det skulle löna mödan att nu söka draga några vidsträkta och genomgripande slutsatser i afseende på de enskilda finska stammarnas kranieform. Om jag hade fått tillfälle att fullfölja de mål, jag i denna riktning först uppsatt för mig, skulle måhända större och fastare resultat kunnat vinnas. Men de svårigheter, som vid dessa undersökningar möta, äro stora, arbetet tidsödande och dyrbart. Måtte Finlands egne män, hvilka så ofta visat sig mäktiga att på fosterlandets och vetenskapens altare göra de största uppoffringar, gripa saken an! Och måtte de icke misstycka, att en främling, som icke haft annan sporre för sitt arbete än kärleken till forskningen och icke haft annat mål därför än sanningssökandet, vågat försöket att rycka i den slöja, som döljer historien om de finska folkstammarnas härkomst och dolda öden. Ingen kan bättre känna det än han själf, att detta försök i det stora hela varit vanmäktigt. Men om det blott kan bidraga till att i någon mån leda framtida forskningar närmare målet, skulle det icke hafva skett alldeles förgäfves.

TABLEAU N° 5.

Crânes finnois du Musée anatomique de l'Institut Carolin à Stockholm.

Nom, âge, sexe, lieu de naissance	Mesures du crâne (en millim.) — Longueur et largeur: Diamètre antéro-postérieur maximum	Diamètre transversal maximum (avec la distance d. glabella au point où le diam. transv. max.)	Diamètre transversal du front	Diamètre transversal (aux bases d. proc. mast.)	Hauteur: Diamètre vertical maximum (du bord aut. du trou occipital, avec la distance du sommet au point où le diam. transv. max. est traversé par le diam. vert. max.)	Diamètre basilaire (du bord aut. du trou occipital jusqu'à la suture fronto-nasale)	Rayon (du milieu de la ligne interauriculaire): Fronto-nasal (à la suture fronto-nasale)	Glabellaire (avec l'angle du rayon fronto-nasal)	Interbréal du front (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Coronal (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Vertical (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Pariétal interbréal (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Lambdoïdal (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Occipital supérieur (à la bosse occip. (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Occipital inférieur (à la protubérance ext. (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Circonférences (sur la superficie du crâne): Horizontale maxima (s. la glabelle et la bosse occipitale)	Sagittale maxima (de la suture fronto-nasale jusqu'au bord postérieur du trou occipital)	Frontale (sur le sommet, jusqu'au point où se termine le diam. vertical max., et jusqu'au milieu d. trous auriculaires)	Indices céphaliques: Diamètre antéro-postérieur max. (= 100) — diamètre transversal max.	Diamètre antéro-postérieur max. (= 100) — diamètre vertical max.	Mesures de la face (en millim.) — Rayons: Sinonasal (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Alvéolaire supérieur (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Mentonnal (avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Angulaire de la mandibule (au milieu de la ligne interangulaire postérieure avec l'angle d. r. fronto-nasal)	Hauteur: De la suture fronto-nasale au menton (= la hauteur totale)	De la suture fronto-nasale au bord de l'alvéole supérieur (= la hauteur de la maxille)	Largeur: Fronto-jugale (entre les procès fronto-jugaux)	Bizygomatique maxima	Malaire (entre les procès malaires)	Alvéolaire de la maxille (= largeur maximum d. proc. alvéol.)	Angulaire de la mandibule (entre les angles post. de la mandibule)
1. Enfant, de 2 ans, lieu de naissance inconnu (prov. de l'amphithéâtre anatom. d'Helsingf.). [S. 1845, N:o 24]	143	128 (85)	83	88	105 (61)	75	70	75 (5°)	93 (19°)	105 (60°)	108 (73°)	107 (90°)	92 (118°)	80 (140°)	60 (163°)	425	315	310	89.5	73.4	68 (24°)	68 (32°)	76 (57°)	39 (75°)	72	37	78	93	64	39	68
2. Enfant, de 3—4 ans, prov. de la paroisse de Pälkänä (Gouvern. de Tavastehus). [Sign. N:o 43, L. N. R.]	155	132 (80)	84	100	120 (77)	0	73	77 (4°)	91 (16°)	111 (58°)	115 (71°)	118 (90°)	100 (123°)	94 (141°)	79 (156°)	453	353	318	85.2	77.4	70 (25°)	70 (35°)	77 (58°)	36 (78°)	72	45	85	100	73	53	71
3. Enfant, de 4—5 ans. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 39, L. N. R.)	173	140 (91)	95	112	135 (80)	91	85	91 (5°)	107 (20°)	120 (59°)	120 (69°)	120 (100°)	107 (121°)	96 (137°)	73 (158°)	510	360	335	80.9	78.0	82 (28°)	82 (39°)	93 (61°)	42 (87°)	94	56	95	109	85	57	80
4. Enfant, de 5—6 ans. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 41, L. N. R.)	160	137 (93)	92	104	133 (71)	85	82	88 (5°)	104 (20°)	115 (55°)	118 (66°)	121 (86°)	99 (120°)	90 (133°)	65 (160°)	480	358	333	85.6	83.1	79 (29°)	79 (39°)	0	0	0	56	93	105	79	52	0
5. Adulte, probabl. homme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 1, L. N. R.)	175	146 (96)	101	129	133 (74)	95	92	101 (5°)	114 (21°)	127 (60°)	126 (70°)	115 (102°)	100 (123°)	93 (136°)	76 (161°)	527	383	350	83.4	76.0	98 (29°)	106 (38°)	120 (67°)	62 (95°)	122	65	107	134	93	59	100
6. Adulte, probabl. femme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 2, L. N. R.)	161	133 (94)	89	120	139 (72)	95	87	92 (6°)	105 (22°)	117 (62°)	118 (73°)	111 (100°)	95 (118°)	82 (140°)	65 (165°)	485	350	325	82.6	86.3	87 (30°)	93 (40°)	112 (64°)	58 (93°)	107	65	98	117	90	52	95
7. Adulte, probabl. femme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 4, L. N. R.)	174	139 (98)	92	127	139 (70)	98	92	96 (4°)	107 (19°)	119 (58°)	120 (68°)	120 (94°)	107 (115°)	94 (136°)	69 (162°)	512	366	328	79.9	79.9	89 (28°)	92 (38°)	108 (64°)	55 (94°)	120	62	99	124	89	56	96
8. Adulte, probabl. femme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 3, L. N. R.)	168	142 (95)	96	124	125 77)	95	93	97 (3°)	110 (19°)	118 (60°)	120 (70°)	118 (90°)	107 (109°)	87 (133°)	66 (150°)	510	350	330	84.5	74.4	91 (30°)	93 (38°)	106 (63°)	52 (90°)	106	63	102	127	90	62	98
9. Adulte, probabl. homme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 8, L. N. R.)	187	149 (100)	100	133	143 (78)	99	95	104 (5°)	116 (20°)	131 (61°)	132 (71°)	127 (100°)	115 (122°)	103 (135°)	88 (152°)	540	395	353	79.7	76.5	94 (33°)	96 (42°)	117 (65°)	65 (93°)	116	70	105	139	91	63	109
10. Adulte (femme?). Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 10, L. N. R.)	179	141 (102)	98	122	134 (82)	101	98	102 (6°)	112 (22°)	126 (60°)	127 (72°)	125 (98°)	110 (117°)	95 (134°)	77 (153°)	520	375	342	78.8	74.8	95 (29°)	98 (37°)	120 (62°)	60 (95°)	117	67	106	132	93	0	101
11. Adulte (femme?). Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 14, L. N. R.)	171	140 (100)	94	125	135 (76)	102	95	102 (6°)	115 (18°)	124 (58°)	125 (73°)	118 (99°)	100 (119°)	85 (137°)	72 (150°)	500	360	335	81.9	78.9	94 (25°)	98 (34°)	113 (56°)	63 (96°)	102	60	103	130	97	60	98
[illegible]	140	142	90	127	131	96	93	97	110	118	118	117	101	87	66	510	360	325	84.9	77.5	93	97	117	60	110	64	104	126	91	59	100

12. *Adulte, femme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 16, L. N. R.)*	169	142 (95)	99	127	131 (67)	96	92	97 (5°)	110 (18°)	118 (59°)	118 (70°)	117 (95°)	101 (114°)	87 (137°)	66 (163°)	510	360	325	84.0	77.5	93 (31°)	97 (38°)	117 (63°)	60 (92°)	110	64	104	126	91	59	100
13. Adulte, probabl. femme. Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 17, L. N. R.). Type suédois.	177	134 (76)	93	117	142 (65)	101	89	95 (5°)	107 (21°)	120 (62°)	123 (72°)	119 (101°)	107 (123°)	96 (145°)	82 (160°)	510	380	330	75.7	80.2	91 (30°)	97 (40°)	113 (63°)	55 (96°)	107	66	101	123	94	60	96
14. Adulte, homme (?). Par. de Pälkänä. (Sign. N:o 37, L. N. R.). Type suédois.	187	141 (102)	95	131	137 (85)	105	100	108 (5°)	118 (21°)	121 (58°)	122 (70°)	117 (98°)	102 (125°)	91 (143°)	75 (162°)	540	385	335	75.4	73.3	98 (30°)	105 (40°)	125 (65°)	73 (93°)	121	72	102	135	104	60	105
15. Adulte, homme. Par. de Tyrvis (gouvern. d'Åbo). [Sign. 1656, N:o 26].	183	146 (107)	103	133	143 (95)	102	95	101 (4°)	113 (23°)	120 (64°)	120 (72°)	120 (104°)	102 (130°)	93 (142°)	76 (168°)	537	395	340	79.8	78.1	98 (32°)	99 (39°)	120 (62°)	72 (95°)	113	67	111	141	106	65	112
16. Adulte, homme. Finlande. (Sign. 1079, 1855).	175	143 (99)	97	129	135 (87)	100	93	103 (5°)	113 (22°)	121 (59°)	122 (70°)	116 (101°)	106 (117°)	92 (136°)	73 (163°)	527	375	343	81.7	77.1	96 (30°)	97 (38°)	120 (63°)	67 (95°)	114	64	104	136	93	61	102
17. Adulte, homme. Åbo. (Sign. 1078).	178	146 (94)	95	136	144 (78)	101	95	103 (5°)	118 (21°)	130 (60°)	131 (73°)	123 (96°)	108 (118°)	90 (138°)	80 (152°)	530	385	350	82.0	80.9	97 (30°)	99 (40°)	123 (60°)	77 (93°)	116	68	106	146	106	67	96
18. Adulte, homme. Par. d'Idensalmi (gouvern. de Kuopio).	183	145 (102)	95	135	144 (84)	104	102	110 (6°)	121 (23°)	128 (60°)	127 (75°)	119 (100°)	100 (126°)	86 (143°)	75 (157°)	530	385	345	79.2	78.7	106 (27°)	108 (34°)	135 (59°)	61 (90°)	127	65	105	139	99	61	117
19. Adulte, homme. Finlande. (Sign. 1081).	184	141 (94)	99	132	139 (84)	99	92	101 (7°)	110 (22°)	123 (60°)	126 (74°)	126 (100°)	117 (116°)	103 (135°)	87 (150°)	538	390	345	76.6	71.7	100 (30°)	104 (39°)	130 (62°)	59 (94°)	125	68	110	137	106	65	106
20. Adulte, homme. Par. de Pielisjärvi (gouvern. de Kuopio). [Sign. N:o 20].	177	145 (100)	100	125	127 (80)	99	94	99 (4°)	108 (20°)	118 (60°)	118 (71°)	117 (95°)	105 (120°)	92 (140°)	70 (160°)	527	370	340	81.9	71.8	89 (30°)	97 (42°)	115 (67°)	57 (100°)	118	69	107	127	95	63	110
21. Adulte, homme. Par. de Saarisjärvi. [Sign. Sarisjerfvi, Wiborgs län.	182	148 (101)	93	135	144 (80)	103	99	109 (7°)	124 (25°)	130 (60°)	129 (72°)	123 (98°)	110 (115°)	92 (145°)	87 (153°)	0	0	0	81.3	79.1	102 (30°)	107 (40°)	122 (67°)	63 (96°)	124	71	102	136	98	60	105
22. Adulte, homme. Par. de Rautalampi (gouvern. de Kuopio). [Sign. R—i N:o 2, L. N.]	184	149 (102)	96	134	142 (81)	100	97	103 (5°)	123 (22°)	133 (65°)	133 (71°)	129 (96°)	114 (115°)	95 (140°)	73 (160°)	545	400	350	81.0	77.2	89 (28°)	95 (40°)	0	0	0	70	102	136	0	0	0
23. Adulte, homme(?). Par. d'Eno (gouvern. de Kuopio). [Sign. R—i N:o 1, L. N.]	174	142 (96)	92	120	134 (70)	93	94	104 (5°)	113 (20°)	124 (60°)	123 (70°)	122 (100°)	106 (113°)	85 (138°)	72 (150°)	510	0	350	81.6	77.0	97 (28°)	100 (35°)	0	0	0	62	102	0	0	0	0
24. Adulte, homme(?). Par. de Pielavesi (gouvern. de Kuopio). [Sign. Nestorinsaari N:o 2, R. & N. 1873].	172	135 (95)	95	0	139 (75)	102	97	103 (5°)	115 (19°)	122 (58°)	120 (70°)	110 (96°)	96 (117°)	80 (140°)	65 (152°)	505	365	325	78.5	80.8	94 (28°)	100 (36°)	0	0	0	62	100	0	0	0	0
25. Adulte, homme(?). Par. de Pielavesi. (Sign. Sundholmasaari N:o 9, R. & N.)	181	149 (110)	92	120	137 (63°)	100	95	102 (5°)	112 (17°)	123 (60°)	124 (72°)	121 (100°)	105 (123°)	91 (142°)	73 (166°)	530	390	345	82.3	75.7	0	0	120 (60°)	53 (90°)	112	0	101	131	0	59	105
26. Adulte, femme(?). Par. de Pielavesi. (Sign. Sundholmasaari N:o 1, R. & N.)	180	139 (97)	100	127	135 (84)	102	97	106 (5°)	113 (20°)	122 (55°)	123 (68°)	121 (90°)	102 (114°)	84 (147°)	70 (157°)	523	374	338	77.2	75.0	94 (30°)	95 (38°)	115 (60°)	58 (90°)	108	63	106	134	100	0	107
27. Adulte, femme(?). Par. de Pielavesi. (Sign. Sundholmasaari N:o 8, R. & N.)	173	137 (95)	93	120	132 (82)	93	90	97 (7°)	110 (22°)	122 (62°)	122 (74°)	120 (99°)	100 (123°)	88 (140°)	75 (160°)	510	380	335	79.2	76.3	87 (30°)	93 (42°)	115 (68°)	60 (91°)	116	66	100	118	91	56	91
28. Adulte, femme(?). Par. d'Eno (gouvern. de Kuopio). [Sign. Nestorisaari, N:o 1, N. & R. 1873.]	163	133 (88)	93	120	131 (73)	93	84	90 (5°)	103 (20°)	118 (57°)	120 (70°)	115 (93°)	102 (111°)	88 (137°)	71 (153°)	488	343	325	81.6	80.4	0	84 (35°)	110 (65°)	57 (90°)	105	60	100	0	0	60	97
29. Adulte, homme(?). (Sign. Fenno-carelus 1850, N:o 3).	169	147 (62)	91	130	142 (63)	100	100	108 (5°)	123 (19°)	131 (60°)	128 (70°)	122 (88°)	92 (117°)	77 (143°)	69 (156°)	510	377	354	87.0	84.0	97 (31°)	100 (41°)	0	0	0	70	99	128	93	60	0
30. Adulte, femme(?). (Sign. Fenno-carelus 1850, N:o 4).	169	138 (92)	94	124	135 (65)	89	85	92 (5°)	105 (17°)	120 (52°)	123 (68°)	124 (95°)	111 (112°)	93 (139°)	75 (156°)	500	368	333	81.7	79.9	87 (30°)	91 (40°)	115 (64°)	65 (90°)	0	61	98	118	86	56	99

Compte-rendu.

Introduction.

L'étude de l'anthropologie des races finnoises est d'une importance toute particulière pour cette science. On a essayé, ces derniers temps, en s'appuyant à titre principal sur les données de la linguistique, de prouver que le territoire ethnologique du peuple finnois s'étend, bien au delà des frontières de la Finlande, dans les parties septentrionales et moyennes de la Russie d'Europe et même dans l'Asie du Nord. On est allé plus loin, c'est-à-dire jusqu'à voir dans les Turcs et les Hongrois des membres de la race finnoise. Mais a-t-on vraiment le droit de considérer comme parfaitement valables les preuves tirées de la langue aussi bien que des mythes, des moeurs et des usages? — L'auteur fait ressortir à cet égard la nécessité de se livrer à des explorations *physiques* très complexes et très minutieuses avant de pouvoir admettre l'existence positive de cette parenté ethnique: il faut apprendre à connaître en premier lieu les caractères de race de ces peuples, leur type crânien, et en un mot, toutes les particularités corporelles qui s'héritent de génération en génération indépendamment des influences politiques extérieures.

Mais la nécessité d'une étude des Finnois et des races que l'on y associe se fait sentir encore à un autre point de vue. Divers savants, surtout parmi ceux de la Scandinavie, ARNDT, RASK, ROD, KEYSER, NILSSON, A. RETZIUS, ont soutenu la doctrine qu'à une époque reculé, l'Europe entière fut habitée par des peuples touraniens (lapons, finnois, mongoles). Cette théorie a été profondément ébranlée à une foule d'égards. Ainsi, il a été prouvé jusqu'à l'évidence que le peuple de l'âge de la pierre en Scandinavie n'a pu appartenir dans son ensemble à la race touranienne. Plus tard, on essaya de montrer que le premier âge de la pierre a possédé tout au moins partiellement des races brachycéphales ressemblant à un haut degré aux peuples mongoles, lapons et finnois. Mais peut-on même considérer cette seconde théorie comme réellement basée sur les faits? Voilà les raisons pour lesquelles l'auteur a cru depuis longtemps qu'une recherche complexe et minutieuse des caractères ethniques et surtout du crâne des peuples lapons, finnois et mongoles, était d'absolue nécessité avant que l'on fût en droit de tirer de ces crânes mêmes des conclusions d'une si grande portée.

A l'égard des Finnois et des Lapons, A. RETZIUS avait donné une description classique de la forme crânienne de ces peuples; mais les crânes qui avaient servi à cette description étaient en nombre peu considérable. G. VON DÜBEN est arrivé, relativement aux Lapons, aux mêmes admissions que RETZIUS, quoique son ouvrage spécial sur les crânes de ce peuple n'ait pas encore paru. Quelques savants, WELCKER, VIRCHOW, etc., ont donné des mesures et des descriptions de crânes finnois, mais toujours, hélas! d'après quelques crânes seulement. L'auteur, qui ne commença pas avant 1873 à s'occuper sérieusement de ces études, se posa alors comme tâche l'examen des races finnoises occupant la Finlande même, aussi bien que celui des peuples finnois ou des peuples apparentés aux Finnois habitant hors de la Finlande, en essayant de tracer l'affinité de ces peuples entre eux, leurs migrations, leur extension, leur civilisation ancienne et moderne, leurs moeurs, leurs usages, leurs ustensiles, leurs vêtements, etc. Le présent ouvrage contient le résultat de ces études, telles qu'elles furent commencées dans un voyage anthropologique en Finlande en 1873. D'autres travaux scientifiques pressants ont forcé l'auteur d'en ajourner la publication, puis de les interrompre. Les occupations de l'auteur se trouvant désormais portée vers d'autres voies, il ne croit pas qu'il trouvera jamais l'occasion de continuer ses recherches d'après le plan qu'il s'était tracé. Du reste, il ne le considère plus nécessaire, les savants finlandais ayant commencé à s'occuper sérieusement et avec succès de l'anthropologie du peuple finnois.

Aperçu de l'histoire politique du peuple finnois.

Après avoir cité les passages des auteurs anciens, HÉRODOTE et TACITE, qui peuvent avoir rapport au peuple finnois, l'auteur passe aux données que les sagas ou légendes primitives du Nord scandinave contiennent sur les Finnois et principalement sur les Bjarmes. Il rend ensuite compte des opinions de SJÖGREN, de M.-A. CASTRÉN et de O. DONNER sur l'habitat primitif des races finnoises en Russie, sur les chemins qu'elles suivirent dans leurs migrations et sur leur entrée en Finlande. Il donne en dernier lieu un court aperçu de l'histoire politique de ce pays, et montre comment, aussi loin que ladite histoire jette, à de courtes interruptions près, sa lumière sur les fastes de la Finlande, celle-ci a souffert à peu près en permanence de guerres dévastatrices, depuis les premières invasions suédoises jusque dans le siècle actuel. Elle a été le champ de bataille des Suédois et des Russes, qui s'en sont disputé la possession pendant des siècles; ensuite, les Finnois ont pris part avec une héroïque vigueur, mais avec des pertes cruelles, aux guerres des Suédois sous Gustave-Adolphe, Charles X, Charles XII, et plusieurs autres rois; enfin, la peste et la famine ont ravagé le pays à une foule de reprises et enlevé la population de régions entières. L'auteur appelle l'attention sur l'importance qu'il y a à ne négliger aucun de ces éléments dans l'étude ethnographique d'un peuple pareil. On ne peut pas s'attendre à y trouver une race pure de tout mélange. Depuis des siècles, les Suédois y ont fourni un apport considérable, et même les Russes, les Allemands et d'autres peuples sont entrés dans le contingent de sa population. Il y aurait plutôt lieu de s'étonner en voyant l'élément finnois véritable et nettement caractérisé, encore représenté par une si grande partie du peuple finlandais. Ainsi, en même temps que l'histoire doit engager l'explorateur à une extrême prudence dans ses recherches ethnographiques, elle lui fournit de précieuses indications sur les principaux éléments étrangers qui se sont glissés dans le peuple aux époques connues d'elle.

De la civilisation primitive des races finnoises.

1° *Matériaux fournis par l'étude des antiquités pour la connaissance de la civilisation primitive des Finnois.*

Dans ce chapitre, l'auteur expose rapidement les recherches faites dans l'archéologie finnoise, comme aussi les opinions émises à ce sujet, par H.-J. HOLMBERG, HANS HILDEBRAND, WORSAAE, ASPELIN et MONTELIUS. En terminant, il résume ainsi les résultats de ces recherches sur la civilisation primitive des races diverses établies en Finlande: «Ce pays a possédé un *âge de la pierre*, trahissant, d'un côté, par une partie de ses objets, des relations avec la Scandinavie, mais de l'autre, par l'immense majorité de ces mêmes objets, une conformité avec ceux de la Russie. On a donc essayé de diviser la Finlande en deux régions, une région occidento-méridionale (scandinave) et une région oriento-septentrionale (indigène). Jusqu'ici, l'on n'a rencontré en Finlande que de faibles traces de *l'âge du bronze*, mais elles trahissent une relation évidente avec la Scandinavie et non avec la Russie. Le *premier âge du fer* finlandais est d'un caractère si décidément scandinave, qu'il accuse non-seulement des relations commerciales très vives avec la Scandinavie, mais encore une colonisation scandinave très étendue. Le *deuxième âge* (âge moyen) *du fer* fournit aussi des traces positives de relations identiques; au *troisième âge du fer*, par contre, elles paraissent avoir été longtemps inter-

rompues, car les trouvailles de cet âge faites en Finlande (à l'exception de l'archipel âlandais) trahissent l'influence de la Russie. Ce n'est qu'aux toutes dernières périodes de l'âge en question, vers l'aurore de l'histoire, que l'on voit apparaître de nouveau des traces évidentes d'un contact avec la Scandinavie, contact qui nous est prouvé en outre par les sagas et par l'histoire.

2°. *Données fournies par la linguistique sur la connaissance de la civilisation primitive des Finnois.*

Ce chapitre traite de la civilisation des Finnois primitifs d'après les mots et les termes appartenant à une civilisation plus développée (*Culturwörter*) qui se trouvent dans la langue finnoise. PORTHAN et surtout REIN, qui n'étaient pas des linguistes ex professo, et qui avaient par conséquent de la peine à faire la distinction des termes accusant une civilisation plus ou moins avancée, ont attribué à leurs ancêtres une culture un peu trop élevée, soit par la raison qui précède, soit parce qu'ils se sont servis à un degré considérable des éléments d'appréciation fournis par les sagas. WILHELM THOMSEN a montré que le *gothique* a exercé à deux périodes différentes son influence sur la langue finnoise; l'influence la plus récente a eu lieu dans les temps historiques et est due à la langue suédoise; l'influence la plus ancienne, ou le plus ancien groupe d'emprunts, est antérieure à la langue scandinave primitive, et paraît dater des premiers siècles de notre ère; elle a dû s'exercer dans la Russie moyenne ou encore dans les provinces de la Baltique. En dernier lieu, l'auteur reproduit en détail la description donnée par le célèbre linguiste finlandais AHLQVIST sur la base d'un examen minutieux et complet des mots et des termes d'une civilisation supérieure; AHLQVIST a prouvé par cet examen qu'avant leur contact avec les peuples d'origine germaine établis sur les rives de la Baltique, les Finnois occupaient un degré très inférieur de civilisation, et que ce degré était à peu près celui qui distingue encore actuellement les Finnois ugriens de la Russie. «A cette époque primitive de leur histoire», dit AHLQVIST, «les Finnois se nourrissaient presque exclusivement des produits de la chasse et de la pêche. Leur principal animal domestique était le chien, mais ni le cheval ni la vache ne leur étaient inconnus, quoiqu'ils ne s'entendissent pas à préparer le beurre ni le fromage du lait de cette dernière. Ils ne firent la connaissance du mouton, de la chèvre et du porc que sur les rives de la Baltique. L'agriculture ne semble pas leur avoir été totalement inconnue, mais ils ne se livraient qu'à celle des nomades, c'est-à-dire au système du «brûlage»; l'orge était du reste la seule céréale, et la rave le seul tubercule comestible qu'ils connussent. Ils apprirent de leurs voisins de la Baltique l'agriculture proprement dite, de même que l'emploi d'outils agricoles plus perfectionnés et la culture du froment, du seigle, de l'avoine et des légumineux. — L'habitation d'une famille se composait d'une tente (*kota*), formée de petits arbres ou de perches dressées coniquement contre un tronc d'arbre ou les uns contre les autres, et que l'on recouvrait de peaux à l'entrée de la saison froide; une autre espèce d'habitation était la *sauna*, trou creusé dans le sol et recouvert d'un toit au-dessus de terre. L'arrangement de ces demeures était des plus simples. Elles avaient une ouverture pour la porte, un trou pour la fumée, un foyer ou âtre composé de quelques pierres placées au milieu de la pièce, mais ni plancher, ni fenêtres, car le jour pénétrait par la porte ouverte ou par l'issue de la fumée. On n'apprit à connaître qu'après l'arrivée sur les bords de la Baltique les maisons en charpente avec plancher et toit, avec lucarnes et plus tard avec fenêtres aux parois, bancs et autres siéges, et un foyer ou âtre régulièrement muré. Le mobilier, d'une simplicité primitive, se composait de quelques boîtes en bois ou en écorce de bouleau et de divers ustensiles en bois. Le restant était formé par des engins de pêche et de chasse, des patins à neige, de petits traîneaux et des bateaux. Les excursions plus ou moins lointaines se faisaient, en hiver, sur des patins à neige ou avec des rennes, en été, à pied, à cheval ou en bateau. Il n'existait ni chemins, ni véhicules sur roues. — Le costume entier se composait exclusivement de peau, et la mère de famille cousait les vêtements avec des aiguilles en os. — Les hommes construisaient les bateaux et confectionnaient les engins de pêche et de chasse. En fait d'autres ouvrages domestiques et de métiers, l'art du forgeron seul paraît avoir été pratiqué par les anciens Finnois, et encore peut-il y avoir cause à doute qu'ils l'aient apporté de leurs demeures primitives. Les seuls métaux qu'ils semblent avoir connus, sont le cuivre et l'argent. Parmi les outils de travail, un seul aussi, le couteau; ce ne fut que sur les rives de la Baltique qu'ils apprirent à se servir de la hache en fer. Pour ce qui concerne la confection des étoffes, ils ne paraissent avoir exercé que tout au plus le tissage des couvertures; cependant ils savaient filer à la quenouille les fibres d'une espèce d'ortie. Ils ne firent que dans leur nouvelle patrie la connaissance du mouton et de l'art de confectionner de sa laine du fil et des étoffes. Ils s'entendaient par contre à tanner la peau. — Nos ancêtres ne connurent la mer et n'apprirent la navigation proprement dite que sur les rives de la Baltique et de la Mer Blanche. Avant leur arrivée dans les régions baltiques, leurs embarcations se composaient de petits bateaux très élémentaires pour la navigation des fleuves et des lacs; ces bateaux ne marchaient qu'à la rame, et en outre on ne les ramait pas à la façon actuelle, mais en «pagayant» avec une ou plusieurs rames ou «pagayes» de l'espèce nommée *mela* en finnois. — Il n'existait pas de villes. Le commerce n'était qu'un commerce d'échange. L'argent ou l'or comme étalons de valeur étaient inconnus aux Finnois primitifs. Le moyen d'échange se composait de peaux, surtout de peaux d'écureuil, pour lesquelles on se procurait des nations plus méridionales les quelques marchandises étrangères dont on avait besoin. A l'exception de certaines mesures de longueur, on n'apprit à connaître les poids et les mesures que des voisins baltiques. La vie de famille paraît avoir été assez développée; les nombreuses dénominations en usage dans ce domaine, sont principalement d'origine nationale et en grande partie communes aux diverses langues finnoises, preuve que les notions et les idées qu'elles représentent existaient déjà avant la séparation en Orient. Cependant, le mariage et les cérémonies y relatives semblent avoir subi quelques modifications dès l'époque payenne, quand les Finnois furent entrés en contact avec les peuples lithuaniens. Il n'existait pas de serfs, mais bien des serviteurs et des ouvriers libres et salariés. — Il paraît y avoir eu une espèce de commune du nom de *pitäjä*, du moins chez une partie des Jämes, ainsi qu'un chef de commune ou chef militaire élu, qui peut-être avait aussi à juger les querelles et les procès selon l'équité et la coutume. Mais l'on n'avait ni lois écrites, ni juges proprement dits, ni princes héréditaires, ni constitution sociale quelconque. En général, les Finnois primitifs paraissent avoir attaché plus de prix à une liberté individuelle illimitée qu'à la sécurité sociale obtenue au prix d'une partie de cette liberté».

Tels sont en quelques traits rapides, l'intéressante image donnée par AHLQVIST de la civilisation primitive des Finnois et les résultats de son examen des mots et des termes appartenant à un degré supérieur de civilisation. Des recherches ultérieures de la même portée y amèneront peut-être des additions et des modifications plus ou moins grandes. Ainsi, il est fort possible que spécialement les peuples germains ont exercé sur les Finnois une influence civilisatrice avant l'arrivée de ceux-ci dans les régions de la Baltique, et que la philologie tracera un développement de culture dû à l'influence gothique dans l'intérieur de la Russie, développement distinct de celui que présenta le monde finnois après son arrivée sur les bords de la Baltique. Dans tous les cas, les recherches linguistiques mentionnées ci-dessus ont jeté une grande lumière sur une période à peu près inconnue jusqu'ici de l'histoire de la civilisation finnoise.

3. *Matériaux que l'étude des sagas et des chants finnois est à même de fournir pour la connaissance de la culture primitive des Finnois.*

L'auteur commence par rendre compte de l'histoire des chants du Kalevala, montre comment la tradition les a conservés pendant des siècles, jusqu'à ce que, dans la première moitié du siècle actuel, Z. TOPELIUS, le père, et plusieurs autres auteurs, mais principalement ELIE LÖNNROT, les recueillirent de la bouche du peuple et les arrachèrent à l'oubli. Relativement à leur âge, l'auteur fait ressortir qu'à l'exception du dernier chant (le 50me) de la seconde édition du Kalevala, tous datent de la période préchrétienne, mais que des modifications et des additions peu considérables y ont, suivant toute apparence, été apportées çà et là dans la suite des temps, et que, sans nul doute, tous n'appartiennent pas entièrement à la même époque.

L'auteur passe ensuite à l'examen détaillé de la culture primitive des Finnois, telle qu'elle est présentée par les chants mêmes du Kalevala, et d'après l'excellente traduction que COLLAN a donné de ces chants. L'auteur exprime la conviction que l'étude de l'ethnographie primitive des Finnois amènera quelques modifications dans l'interprêtation des données de détail, mais qu'il faudra pour cela le travail commun de l'ethnographie et de la linguistique.

L'auteur laisse autant que possible les chants tracer eux-mêmes la civilisation à laquelle ils sont dus, en groupant les passages qu'il leur emprunte et en donnant en italiques les termes et les expressions de nature à illustrer les questions dont il s'agit: Où étaient situés Kalevala et les autres localités mentionnées dans ces chants, principalement Pohjola? LÖNNROT, CASTRÉN et plusieurs autres sa-

vants ont émis à cet égard des opinions très divergentes. L'auteur examine si les chants eux-mêmes fournissent des éléments d'appréciation et il arrive par cet examen de leurs données sur les *conditions naturelles des localités en question,* sur leur *faune* et sur leur *flore,* à la conviction que Kalevala et Pohjola étaient situés assez près l'un de l'autre, au voisinage d'une grande eau qui ne peut guère avoir été que le golfe de Finlande, le Ladoga ou encore l'Onéga. Tout parle en faveur du Ladoga, et, par suite, Kalevala aurait été situé au sud et Pohjola au nord de ce lac. Les descriptions naturelles, comme la faune et la flore des chants concordent parfaitement avec cette admission. Il est impossible de placer avec LÖNNROT et CASTRÉN Kalevala plus au nord, rien que par le fait de la mention si fréquente du *chêne,* tandis que l'isotherme septentrionale de cet arbre s'arrête dans les parties les plus méridionales de la Finlande. D'un autre côté, la circonstance que le *renne* habitait, suivant les chants en cause, la région de Kalevala, n'est pas en contradiction avec la situation de cette localité sur le Ladoga, vu qu'en hiver le renne sauvage descend encore jusqu'à ce lac et souvent passe sur ses îles. Même la présence du veau marin dans la »mer» de Kalevala ne s'oppose pas à l'admission que cette mer était le Ladoga, le golfe de Finlande ou l'Onéga, car on le rencontre encore dans ces eaux.

L'auteur passe ensuite à l'examen des *caractères ethniques* ou *de race* des personnages qui se présentent dans les chants du Kalevala. A cet égard, les données sur Väinämöinen sont peu nombreuses et ne fournissent que peu d'indications; il y est dit en général d'Ilmarinen, qu'il avait les cheveux noirs pendant en boucles crépues (il est cependant fait une fois mention de ses «boucles d'or»); de Lemminkäinen comme de Joukahainen, qu'il avait les cheveux noirs. Les chants indiquent ensuite d'une manière positive qu'Ilmarinen demeurait en Karélie, et que Väinämöinen et Lemminkäinen n'habitaient pas bien loin de lui. Ainsi, presque tout concorde à établir que ces hommes, ou les héros du Kalevala, étaient des Karéliens. Mais les chants font mention d'un autre personnage masculin, le tragique Kullervo, auquel ils donnent toujours des «cheveux d'or». Aussi, l'auteur le considère-t-il pour cette raison, ainsi que par tout l'ensemble de son caractère, comme un représentant du type tavastlandais, tandis que celui des personnages mentionnés ci-dessus, mais principalement de Lemminkäinen, s'accorde parfaitement avec le caractère de la race karélienne.

L'auteur passe ensuite au *genre de vie,* tel que le présente le Kalevala. Les *habitations* sont identiquement du même type dans toutes les localités dont les chants font mention. Elles se composent d'une chaumière, ou «pörte», construite en bois rond (un vrai «pörte»), avec chambre et porche; cette habitation est recouverte d'un toit en planches chevronné, auquel est pratiquée une issue pour la fumée au moyen d'une simple trappe ou guichet mobile, et munie d'une cheminée en bois; il faut ajouter à cette description une porte avec seuil, conduisant du porche, un plancher en bois, des parois en bois noircies par la fumée, un poële en pierres fixées plus ou moins solidement à l'un des angles de la pièce, celle-ci ayant des deux côtés des lucarnes ou ouvertures pour la lumière. Il est parfois clairement désigné que ces lucarnes se fermaient au moyen de guichets à coulisse, en bois. Les meubles de la chaumière se composaient de bancs et d'une table. Ce «pörte» ou maison d'habitation donnait sur une cour plantée de sorbiers, arbres que l'on tenait pour sacrés. Diverses dépendances, la maison de bain ou l'étuve, le séchoir, l'écurie et l'étable, complétaient l'ensemble des habitations. La maison de bain (*badstu*) est souvent mentionnée dans les chants pour les deux domaines de Kalevala et de Pohjola. Elle était construite en bois rond, avait une porte, et était munie d'une étagère ou long banc sur son pourtour intérieur. Le bain de vapeur s'obtenait en jetant de l'eau sur les pierres chauffées à rouge; on s'oignait le corps de savon, et l'on se frappait pendant le bain de branches amollies dans l'eau. Le bain servait aussi d'asile à la femme qui devenait mère. Le «badstu» était considéré comme sacré chez les Finnois. On fait quelquefois mention du *séchoir* (*ria*) ainsi que de l'étable ou du *hangar au bétail.* Les *animaux domestiques* et le *bétail* se composaient du chien, du cheval, du boeuf, du mouton et du porc; la chèvre n'est mentionnée qu'une seule fois. Le renne ne paraît pas avoir été un animal domestique. Le cheval était employé à la course, au trait (attelé à un traîneau) et au labourage. L'agriculture consistait dans le système du «brûlage»[1]. Les outils employés étaient la *charrue* (araire) et la *herse,* la *faux* et la *fourche* (gräfta). Les céréales dont il est fait mention, sont *l'orge, l'avoine,* le *seigle* et le *froment.* En fait d'autres produits, la *rave,* les *pois* et le *lin* paraissent avoir été cultivés. La graine, réunie en *gerbes* et en *meules,* était conduite au séchoir, puis battue au *fléau.* Les deux autres industries alimentaires étaient, comme il est presque superflu de le dire, la *pêche* et la *chasse,* qui se pratiquaient sur une grande échelle. A la *pêche* on employait principalement la seine et le filet ordinaire, mais aussi le filet à la main et la ligne. Les *armes* de *chasse* étaient *l'arc* ou plutôt *l'arbalète* avec ses *flèches, l'épieu* et le *couteau;* la forme et l'emploi de l'arc et des flèches sont minutieusement décrits, et l'on paraît avoir abattu avec cette arme les grands gallinacés sauvages, les quadrupèdes et même l'ours en personne; cependant la chasse de ce fauve se faisait le plus souvent à l'épieu. Les armes de chasse servaient aussi d'armes de guerre, quoique l'on employât en outre des armes spéciales, *l'épée,* qui se portait à gauche dans un fourreau et était passée à la ceinture, la *masse d'armes* ou *massue,* et, comme armes défensives, le *bouclier,* la *cuirasse,* les *cuissards* et le *heaume.*

En guerre aussi bien que dans les excursions de paix, on se servait, comme *véhicules,* de *bateaux,* de *traîneaux* et de *patins à neige.* Il est fait mention dans une foule d'endroits de la construction des bateaux; ils marchaient à la *rame,* et on les gouvernait au moyen d'une rame spéciale; cependant on connaissait aussi la voile. Le *traîneau,* à une ou à deux places, était posé sur patins, et on paraît l'avoir attelé par une limonière à un seul cheval harnaché d'un collier d'où partait une courroie de traction; on se servait de guides et de fouet. Nulle part il n'est fait mention de voitures sur roues. Les *patins à neige* servaient principalement à la chasse, et le patineur était muni d'un bâton ferré en même temps employé comme épieu de chasse.

Outre les trois industries précitées, on connaissait aussi celles du *travail des métaux* et du *travail du bois.* Le métal le plus usuel était le *fer,* mais il est souvent fait mention de *l'or,* de *l'argent* et du *cuivre.* Le minerai de fer en usage était la limonite ou fer de marais; la *forge,* le *hangar à charbon,* le *fourneau,* le *soufflet,* le *marteau, l'enclume,* les *tenailles* sont mentionnés comme appartenant à l'outillage de forge, et une foule d'ustensiles et d'objets sont énumérés comme les produits du travail du forgeron.

Le *travail en bois* est signalé à plusieurs reprises comme l'une des occupations des hommes; on fabriquait des traîneaux, des colliers de cheval, des patins à neige, des manches de hache, etc. De l'écorce du bouleau, on fabriquait des *souliers,* des *boîtes* (rifvor), des *valises de voyage* (kont). Les outils de travail étaient la *hache,* le *couteau,* la *scie,* le *perçoir* et le *ciseau.*

L'industrie féminine se composait de la *coûture,* du *filage* et du *tissage;* les outils de la femme étaient le *dévidoir,* la *quenouille,* le *métier à tisser,* le *peigne de tisserand* et la *navette.* Outre le *lin* et le *chanvre,* on mentionne aussi *l'ortie.* — L'auteur passe au costume des deux sexes, ainsi qu'aux édifices spéciaux dans lesquels les vêtements étaient conservés; il parle ensuite de la *vie domestique,* du *travail* et de la *position sociale de la femme,* et il montre que celle-ci était généralement traitée comme une inférieure, ou plutôt comme une domestique. Il signale la position des *serviteurs,* leurs occupations et leurs autres rapports sociaux, montre qu'il y avait des *serfs* loués à vie ou qui pouvaient se vendre à un maître. Il mentionne en dernier lieu les pauvres qui faisaient partie de la famille. Vient ensuite l'exposé de l'*alimentation. Le feu* nécessaire à la cuisson des aliments était obtenu par l'agence du briquet et du silex, sur lequel on plaçait de l'amadou ou d'autres matières inflammables, tandis que l'éclairage de la pièce principale s'opérait au moyen de longues éclisses plates de bois résineux (les *pertor*). L'un des aliments les plus importants, le *pain,* se faisait de seigle, d'orge ou d'avoine; on avait aussi du pain de froment, mais c'était évidemment une délicatesse, de même que le «pain de miel» (honingsbröd) et les «pirogues de crême». Comme substitut du pain dans les mauvaises années, on employait l'écorce de sapin, la paille et la mousse. Les autres végétaux servant à l'alimentation étaient les *pois,* les *haricots* les *raves* et les *choux.* Le *lait* constituait, naturellement, un des aliments les plus essentiels; on en faisait aussi du beurre. Les *poules* étaient connues, et les oeufs de poule sont signalés comme une délicatesse. On fait souvent mention du *miel.* La pêche et la chasse fournissaient la nourriture animale, mais on la tirait aussi des animaux domestiques et principalement du *boeuf,* du *mouton* et du *porc.* Le *sel* était obtenu, par le commerce, «de l'Allemagne», ainsi que «des eaux au-dessus de la Dvina». Les *boissons* étaient, outre l'eau et le lait, la «*kalja*» (espèce de mauvaise petite-bière), *l'hydromel* (mjöd) et la *bière,* cette dernière, soit d'une qualité inférieure, la «bière de table», soit d'une qualité supérieure, la «bière», propre-

[1] Destruction par le feu d'une partie de forêt, que l'on employait ensuite telle quelle et sans autre préparation à l'agriculture tant que cette terre pouvait porter de récoltes. Elle était ensuite abandonnée de nouveau à la forêt.

ment dite, qui se faisait de houblon, du moins à la dernière époque des chants du Kalevala. — Cet exposé est suivi de la description des vases et des ustensiles à l'usage de la nourriture et de la boisson.

Dans le domaine des *délassements* et des plaisirs de la vie familière et de la vie sociale, l'auteur mentionne la *danse* et les *jeux*, le *chant* et la *musique instrumentale*. Ces deux derniers avaient une haute importance aux yeux des Finnois, et étaient fort appréciés par eux. Par la puissance magique du chant, ils pouvaient amener les objets qu'ils chantaient à prendre vie, forme et réalité; le Kalevala présente surtout Wäinämöinen comme le «chantre immortel», l'«éternel protecteur du chant». En connexion intime avec cet art se trouvent la *science du monde des dieux* et *du monde des esprits*, et la *connaissance de l'art de guérir;* les Finnois primitifs paraissent avoir eu le pressentiment de la «circulation du sang», et, outre les incantations, on avait coutume de guérir les maladies par le massage ordinairement combiné avec des onguents préparés d'herbes. Une forme de chant ou de poésie lyrique particulière aux Finnois, était la *rune,* consistant dans la règle en ce que deux chanteurs, assis l'un en face de l'autre, se tenaient les mains et les doigts entrelacés; l'un entonnait une strophe que le second répétait le plus souvent avec une légère modification, et ainsi de suite jusqu'à la fin. Ce chant alternant est mentionné dans quelques passages du Kalevala.

En fait *d'instruments de musique*, outre *le cornet de berger*, les Finnois en avaient un qui leur était propre, la *kantele* ou harpe finnoise (espèce de zitter). On en fait mention, vers la fin des chants du Kalevala, comme d'une acquisition musicale nouvelle inventée par Wäinämöinen. Premièrement il la construisit des mâchoires d'un brochet, puis de bois de bouleau. Les chants décrivent en détail la création et la forme de la *kantele,* ainsi que le ravissement que cet «instrument de la joie et de la douleur» éveillaient dans la nature entière, chez les hommes comme chez les animaux, chez les plantes comme chez les pierres et tous les autres objets de la nature inanimée.

En dernier lieu, l'auteur essaie de fixer l'époque à laquelle il y a lieu de rapporter les chants du Kalevala et la civilisation dont ils sont les représentants. Au premier égard, il faut distinguer entre deux périodes, l'une *plus récente,* dans laquelle ces chants furent composés, l'autre *plus ancienne,* où vivaient et agissaient les personnes, et où se passaient les événements qui ont servi de base et de motif à ces chants. Durant un laps de temps assez considérable, les sujets dont traitent ces chants se sont perpétués par la tradition comme récits, légendes ou nations religieuses. Le texte même des chants en montre la verité, le poëte y avouant que les traditions de race viennent des temps passés: de là aussi ce qu'ils contiennent de surnaturel, de mystique et de magique. Mais où faut-il chercher la source de ces mythes et de cette magie? On en retrouve une partie chez d'autres tribus finnoises; une autre partie, et précisément ceux qui constituent l'objet principal des chants du Kalevala, les légendes sur Wäinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen, etc., ne paraissent pas, au contraire, avoir été retrouvées dans les traditions d'autres peuples finnois; aussi ces légendes appartiennent-elles, suivant toute probabilité, à une période postérieure à celle où les divers peuples finnois étaient encore réunis. Déjà CASTRÉN signalait l'origine probable de ces derniers mythes, en insistant sur la conformité qu'ils présentent avec les mythes scandinaves ou germaniques primitifs, mais surtout avec les traditions des peuples germains sur Odin, Thor, Tyr et une foule d'autres personnages mythiques. Il est possible en effet que, soit en Russie, soit après leur arrivée sur les bords de la Baltique, les Finnois adoptèrent ces mythes de leurs voisins germaniques, et qu'ils en formèrent les types finnois de Wäinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen, etc. Aussi, tout en reproduisant les anciens mythes, ces chants rendent-ils en même temps d'une manière plus directe les idées et la civilisation qui existaient à l'époque où ils furent composés. C'est grâce à cette raison que les personnages décrits sont pleines de vie et l'action souvent dramatique, et c'est aussi pourquoi les chants du Kalevala présentent un si grand intérêt pour l'ethnographie. Ils nous apprennent comment les Finnois construisaient et aménageaient leurs demeures à cette époque lointaine, comment ils pêchaient et chassaient, forgeaient leurs armes et leurs outils, se livraient aux diverses branches de l'industrie domestique, faisaient leurs excursions et leurs voyages, en traîneau, en bateau, ou d'autre manière, soit dans les intentions toutes pacifiques du mariage, soit en vue d'entreprises de guerre et de rapine, etc. Il faudra toutefois procéder à un examen linguistique minutieux pour séparer tout ce qui de ces chants appartient à une période plus récente. Il sera peut-être possible de montrer par là qu'ils réflètent des périodes différentes de civilisation, car le 50me chant avec son thème tout chrétien montre entre autres à ne pouvoir s'y tromper qu'ils n'appartiennent pas tous à la même époque. CASTRÉN a aussi signalé que les runes «*sampo*» sont d'une date plus récente que les runes de fiançailles, et il fait ressortir combien la représentation et la description des personnages diffèrent dans ces deux catégories de runes. Il a montré également que l'on peut tracer plusieurs cycles distincts dans les chants du Kalevala. Il est probable en outre que, comme LÖNNROT l'a admis depuis longtemps, ces chants ne sont pas dus à l'imagination poétique d'un seul homme, mais qu'ils sont le produit du travail lent et successif de plusieurs auteurs, si même ils présentent un ensemble harmonique. Dans le cours des siècles et des générations, de petites modifications et de légères additions y ont eu lieu inconsciemment et d'une manière insensible. Cependant on peut s'étonner avec raison qu'il s'y soit glissé si peu d'intercalations d'une époque récente. Ils ont conservé leur fraîche et vigoureuse empreinte payenne et préchrétienne. Ce sont encore Ukko et Jumala qui règnent sur le ciel et sur la terre; c'est Tuoni qui domine dans les régions souterraines. Les forêts, l'eau et l'air ont leurs vieilles divinités finnoises, qui prennent part à la direction des destinées des hommes et des héros. Nous nous trouvons donc incontestablement en présence d'une période payenne dans toute sa pureté originale. Le christianisme fut introduit successivement en Finlande dans le courant du 12me au 14me siècle. Nous pouvons inférer de toutes les circonstances qui précèdent, que ces chants peuvent avoir été composés à une époque postérieure au 13me siècle, et suivant toute probabilité déjà plus tôt. Nous possédons ainsi au moins *une* limite de temps à leur égard comme à celui de la civilisation qu'ils ont décrite. Il ne nous reste en conséquence plus qu'à rechercher l'époque de leur première apparition probable. Les chants mêmes nous donnent quelques précieux renseignements à cet égard. L'un des principaux est l'histoire de la bière. Parmi les boissons, les chants mentionnent aussi la bière faite de *houblon,* et le Kalevala contient même spécialement un «chant du houblon». Mais la plante et son introduction dans la préparation de la bière sont indiquées comme quelque chose de nouveau; elles paraissent donc avoir été introduites pendant la période même des chants du Kalevala. Or, on connaît assez exactement l'époque où l'emploi du houblon dans la confection de la bière fut introduit en Europe. Il ne peut guère être parvenu avant le 8me siècle aux Finnois du Kalevala. Mais comme, ainsi qu'on l'a vu plus haut, il paraît avoir été introduit pendant la période des chants du Kalevala, cette période aura dû commencer un ou deux siècles avant la date précitée. On peut donc donner jusqu'à nouvel ordre le (5me ou le) 8me siècle comme la première période limite de la composition de ces chants. Dans tous les cas, ils portent le criterium d'un âge du fer en plein développement, et doivent dater par suite d'une époque postérieure à l'ère chrétienne. Ils n'ont toutefois fourni à l'auteur aucun renseignement sur la partie de l'âge du fer qu'ils représentent; mais un examen ultérieur permettra peut-être de fixer cette partie, du moins approximativement. On se rapprochera cependant sans nul doute beaucoup de la vérité en admettant que les chants du Kalevala peuvent être considérés comme ayant pris forme entre le (5me-) 8me et le 14me siècle. Par là, nous aurions fixé le temps auquel appartient la civilisation qu'ils représentent, et c'était précisément ce que nous cherchions. Cette culture est probablement celle des Finnois de la période qui précéda immédiatement l'introduction du christianisme. L'opinion de l'auteur est également fortifiée par l'idée générale que l'on doit se faire de la civilisation des Finnois durant la susdite période. Elle se rapproche à différents égards de celle de leurs voisins germaniques, les Scandinaves. Mais, comme on l'a vu dans le chapitre précédent, AHLQVIST a essayé de montrer par l'examen des mots trahissant une civilisation supérieure (*Culturwörter*), que la civilisation proprement dite ou plus récente des Finnois leur était arrivée en grande partie de leurs voisins germaniques. Un fait remarquable, c'est que cette civilisation est pour une part relativement considérable celle décrite dans les chants du Kalevala. Il semble ressortir de là, que la civilisation dont jouissaient les Finnois dans la période qui précéda immédiatement l'introduction du Christianisme, non-seulement concordait dans ses parties essentielles avec la civilisation de leurs voisins germaniques, mais provenait même de cette dernière. L'auteur laisse jusqu'à nouvel ordre de côté la question de savoir combien de cette civilisation était dû au contact avec les Scandinaves ou avec des tribus germaines dans l'intérieur de la Russie.

4. *Matériaux fournis par les objets ethnographiques pour la connaissance de l'ancienne civilisation des Finnois.*

L'auteur commence par la description de la *nature* du pays qu'habite actuellement le peuple finnois proprement dit, en faisant

ressortir la condition probable de cette contrée à l'époque où les Finnois vinrent y fixer leur domicile. C'était en général un pays de forêts, couvert d'un réseau de collines de sable et de granite séparées par d'innombrables lacs, une espèce d'»archipel intérieur». L'auteur décrit, d'après L. RUNEBERG et R. TENGSTRÖM, le caractère général du pays, tout en esquissant quelques-unes de ses principales beautés naturelles, et donne en outre quelques paysages d'après des photographies prises par lui lors de son voyage en Finlande. Il montre ensuite la grande influence que doit avoir eue sur le caractère finnois cette nature tantôt déserte, sévère et uniforme, tantôt riante et romantique, et il signale comment cette influence s'est exercée à d'autres égards sur les destinées des Finnois. La vie d'un peuple dépend à un degré essentiel de la condition du pays qu'il habite, car ce peuple est forcé de baser toute son économie sur les ressources alimentaires que lui offre sa patrie. La pêche et la chasse étaient assurément les industries principales, et sans nul doute les anciens Finnois s'y étaient déjà livrés dans les contrées où ils avaient primitivement leurs demeures, quoique peut-être leur dextérité dans ces occupations se soit développée toujours davantage au milieu des forêts et des lacs de leur nouvelle patrie. Ce sera cependant chose assez difficile de distinguer à l'aide de l'ethnographie la civilisation qu'ils avaient apportée de leur ancien territoire de celle qu'ils reçurent des peuples environnants dans leur nouveau pays. AHLQVIST a fourni, comme on l'a vu déjà, un grand nombre de données très importantes à cet égard par l'étude des mots empruntés à une civilisation supérieure. Mais, quand une fois l'ethnographie des Scandinaves, ainsi que celle des Finnois, aura été étudiée plus à fond, les objets ethnographiques fourniront sant nul doute d'excellents matériaux pour la solution de la question. L'auteur a dû se restreindre ici à certains groupes d'objets auxquels il a consacré une attention spéciale.

L'auteur rend compte en premier lieu des réminiscences de la civilisation finnoise primitive. Leur nombre est petit, il est vrai, mais elles sont d'autant plus remarquables. La *tente* (*kota*) occupe la première place parmi ces réminiscences. Dans la partie nord-est du Tavastland et parfois même en Karélie, l'auteur rencontra, près de diverses fermes, un type de construction très curieux et des plus primitifs. Les Finnois eux-mêmes nommaient ces édifices »kota», et ils formaient l'une des dépendances des fermes pauvres ainsi que de celles jouissant d'une certaine aisance. Ils étaient situés dans le voisinage des habitations proprement dites, ordinairement à cent ou deux cents pieds de l'étuve ou bain, souvent même tout près de cette dernière ou de l'étable. Ils étaient construits en lattes. Ces lattes, d'une épaisseur moyenne de 10 à 20 centimètres sur une longueur de 4 à 6 mètres, se composaient de petits arbres de pin ou le plus souvent de sapin, refendues en trois ou en quatre; les branches avaient été coupées à leur point de départ, mais on avait généralement laissé l'écorce. Elles s'appuyaient l'une contre l'autre et formaient à la base un cercle de 2,5 à 4 mètres de diamètre; leur extrémité inférieure était légèrement enfoncée dans le sol. A leur extrémité supérieure elles s'étayaient mutuellement, et quelques-unes se croisaient quelque peu. L'ensemble de ces lattes constituait par suite un édifice cônique, d'une hauteur représentant à peu près une fois et demie le diamètre de la base. A l'un des côtés du sommet, les lattes étaient légèrement séparées l'une de l'autre afin de laisser une issue à la fumée. A la base, l'un des côtés présentait également une ouverture suffisante pour servir d'entrée; cette dernière était parfois munie d'une porte en lattes et sans gonds. Les parois de l'édifice se composaient à l'ordinaire d'une seule couche de lattes, qui laissaient çà et là d'étroits interstices entre elles; ailleurs, les insterstices avaient été bouchés à l'extérieur au moyen de brindilles et de mousse. Dans d'autres cas, encore, on les avaient masqués d'un revêtement de lattes plus courtes. On voit donc que ces tentes ou kotas présentaient des degrés différents de soin et de perfectionnement dans leur construction. En y entrant, on se trouvait dans un espace de forme conique, ayant le sol pour plancher, recevant la lumière de l'ouverture de la porte, de l'issue de la fumée, et parfois aussi des insterstices de la paroi, lesquels, par suite de la construction, étaient naturellement plus grands à la base qu'au sommet. L'auteur ne réussit qu'avec de grandes difficultés à prendre, d'une tente de cette espèce, une photographie qu'il a reproduite par la gravure sur bois (fig. 5). Dans l'intérieur, les parois étaient ordinairement noircies par la fumée et la suie, car les kotas servent de cuisine. On trouve en effet toujours à peu près à demi-hauteur une barre en bois passée en travers de la tente; c'est à cette barre que l'on suspend la marmite; au milieu de cette barre est fixée la crémaillère qui supporte la marmite ou le chaudron. (La fig. 6 reproduit une kota coupée diamétralement.) Le croc de la marmite était parfois en fer, plus souvent en bois (genévrier), mais toujours à peu près de la même construction et de la même longueur; la figure 7 représente un croc en bois. La marmite, en fer, pendait immédiatement au-dessus d'un foyer très primitif, composé de quelques cailloux ronds placés sur le sol au milieu de la tente. On voyait la fumée de quelques tisons s'élever en anneaux vers le sommet de la tente pour disparaître dans l'espace. Comme il a été dit, ce type si simple de construction que l'auteur vient de décrire, se montre, à un examen plus attentif comme l'un des restes de la plus ancienne période de civilisation finnoise. AHLQVIST, observateur perspicace et exercé de tout ce qui concerne les particularités de l'ancien état social des Finnois, s'est particulièrement occupé de cette intéressante construction, dont il a tracé le développement successif et signalé les relations avec les demeures d'autres tribus finnoises. Selon lui, la kota ou tente est le plus ancien type des habitations dans lesquelles les Finnois primitifs cherchaient un refuge contre le froid et les intempéries. L'invention d'une demeure si modeste et si simple ne dut pas être difficile; on appuya probablement à l'origine contre un grand arbre les perches dont les parois devaient se composer (il est dit dans le Kalevala que «la souche du pin fut la première demeure», et un vieux proverbe finnois dit à son tour: »écoute le bruissement du sapin à la souche duquel ta demeure est fixée»); plus tard, on commença à élever la construction sans l'appui d'un arbre. En hiver, on en revêtait sans doute l'intérieur de peaux ou de feutre, et peut-être une muraille de neige la protégeait-elle encore à l'extérieur; en été, on la recouvrait d'écorce de bouleau. La preuve que ces demeures ont été communes à tous les peuples finnois, c'est qu'on les rencontre aussi bien chez l'extrême branche occidentale des peuples susdits, les Lapons, que chez leur branche la plus orientale, les Ostjaks. La conformité saute aux yeux de quiconque a été à même de comparer la kota finnoise décrite ci-dessus avec la kota laponne et celle d'autres peuplades finnoises. En Finlande, cependant, la notion de l'origine primitive de la kota a totalement disparu chez le peuple même; le paysan a oublié que dans les temps anciens elle constituait sa seule demeure, son unique refuge contre le foid et la pluie. La kota a été dégradée aux fonctions d'une dépendance relativement insignifiante, et sa disparition totale s'approche sans nul doute. Sa persistance jusqu'à notre époque est d'un intérêt tout particulier pour la science ethnographique.

Un des plus purs vestiges de la civilisation finnoise est l'emploi de *l'écorce de bouleau* à la confection d'outils et d'objets divers. On enlève par grandes plaques cette écorce que l'on découpe ensuite en larges bandes, et que l'on conserve, jusqu'au moment de s'en servir, en rouleaux du diamètre de 30 cm. (fig. 8). Les principaux objets à la fabrication desquels on l'utilise, sont des *souliers*, des *valises* et des *corbeilles;* mais on en fait aussi des *gaines de couteau*, des «*flacons à sel*», des *cordes*, des *éponges à laver*, des *boîtes*, des *paniers* et des *tamis*. A l'exception des quatre derniers objets, tous les autres se fabriquent par le tressage de l'écorce découpée en lanières. Quand, par exemple, le Finnois a besoin d'une paire de souliers neufs, il prend son rouleau d'écorce, en détache des lanières de 3 à 5 cm. en moyenne, les plonge dans l'eau pour les rendre plus flexibles, les tresse ensuite avec grande habilité et une rapidité surprenante, et les souliers sont prêts à l'usage. Ces chaussures, qui sont très fortes, et surtout convenables pour le travail dans les terrains bas et marécageux, vu que, grâce à leurs interstices, elles laissent écouler l'eau aussi facilement qu'elles lui permettent d'entrer, prennent différentes formes, comme celle de sandales, de pantoufles (fig. 9), de véritables souliers à pointe plus ou moins large (ff. 10 et 11), et enfin de bottines (fig. 12). Leur usage, déjà mentionné dans le Kalevala, est à coup sûr très ancien, et règne encore à l'heure actuelle dans tous les endroits écartés; on le retrouve même dans certaines parties de la Suède et de la Norvège septentrionales et moyennes, probablement par l'influence des colons finnois qui s'y sont établis (voir le chapitre suivant). On tresse de la même manière que les souliers, les *gaines de couteau* (fig. 13), les *valises* (fig. 14), les *corbeilles* (fig. 15), les «*flacons à sel*» (fig. 16) et les *cordes* (fig. 18). De tous ces objets, les *valises*, nommées »kont» par les Finnois, sont fort en usage et d'un emploi très pratique; elles varient de 30 à 60 et même à 90 cm. de hauteur; on les porte sur le dos en guise de sacs, et chacun s'en sert, les hommes ainsi que les femmes et les enfants; déjà mentionnées dans le Kalevala, elles datent probablement d'une antiquité très reculée. Les *cordes* ont une épaisseur de 1,5 à 4 cm. et parfois leur longueur est de plusieurs mètres; on les emploie encore çà et là comme attaches de bateaux, cordeaux de filets, etc., mais elles paraissent être remplacées toujours de plus en plus par les cordes de chanvre ordinaires. Parmi les objets qui ne sont pas confectionnés de tresses, l'auteur mentionne spécialement les *éponges à laver* (fig.

19); ce sont des plaques d'écorce de bouleau, à rebords frangés et recoquillés; on trouve dans les ménages des «torchons» de cette espèce passés à une ficelle et servant à nettoyer les vases en bois, etc. L'auteur parle ensuite des «*rifvor*» (fig. 20), faites d'un morceau d'écorce enroulé en cornet ou formé en boîte ou panier carré, pour la conservation des fruits, des fraises, etc. Ces «rifvor» servent aussi à la confection de tamis (fig. 21). Enfin, la fig. 22 reproduit une boîte en écorce de bouleau; cette écorce sert à la confection d'une foule de boîtes de formes diverses.

Un système agricole qui paraît avoir appartenu aux Finnois depuis une époque reculée, est celui du «*brûlage*» ou plutôt de *l'incendie des forêts* pour les transformer en cultures. Le Kalevala en fait souvent mention, et on l'emploie encore de nos jours sur une vaste étendue en Finlande. Dans une foule de régions, le sol labourable est d'une exploitation difficile; de grands plateaux de sable et de cailloux traversent le pays, et des marécages de toute nature, de vrais nids à gelées, remplissent souvent les vallées qui les séparent; aussi le paysan finnois préfère-t-il semer son seigle sur les hauteurs, sur les pentes des collines et des «ås». Il a appris depuis longtemps à mépriser la forêt et à se procurer une espèce de champ par sa destruction; il abat le bois, le brûle sur place, et partout où il rencontre un petit coin de terre entre les cailloux et les grands blocs erratiques, il y sème ses grains de seigle après avoir déchiré plutôt que labouré la surface du sol au moyen d'un *araire* des plus primitifs (fig. 23). Dans le travail sur les «brûlées», on se sert aussi d'un instrument plus primitif encore, la *herse* (fig. 24), composée de lattes de petits sapins refendus, reliées les unes aux autres et garnies de leurs longues branches. Les «brûlées» frappent le voyageur par leur aspect étrange, et il en est à se demander comment cette pseudo-culture est à même de récompenser les travaux du laboureur. La fig. 25 représente une «brûlée» finnoise. La moisson est un temps de fête pour le paysan finnois. Dans de grandes parties du pays, la faux n'a pas encore remplacé la *faucille* (fig. 26). La fig. 27 reproduit une scène de la récolte du seigle dans la Finlande moyenne. La graine est ordinairement conduite aux granges sur des *traîneaux* (fig. 29).

Après l'agriculture, *l'entretien du bétail* est l'industrie la plus importante du paysan finnois. Jadis, la *pêche* et la *chasse* fournissaient une ressource très considérable à son alimentation; mais à l'heure actuelle elles ont perdu beaucoup de leur importance; la chasse, surtout, a fortement diminué et ne se fait plus guère qu'en vue de la destruction des animaux nuisibles ou comme délassement. Au commencement de ce siècle, les chasseurs se servaient encore généralement de *flèches* et *d'arcs*, ou plutôt d'arbalètes (fig. 30), déjà mentionnées dans le Kalevala, et dans l'usage desquelles les Finnois possédaient une grande dextérité. Les pointes de flèche étaient souvent très obtuses, pour ne pas endommager la fourrure des animaux, principalement des écureuils. A la chasse de l'ours on employait *l'épieu*, et cette chasse se faisait généralement en hiver, sur des patins à neige. Pour la pêche, on se servait de la *seine*, souvent de dimensions considérables, aussi bien que du *hameçon;* la fig. 32 reproduit une forme remarquable de cet engin, destinée à la pêche du saumon; elle se compose d'un manche en bois et d'une aiguille en os qui y est fixée à angle aigu. Les filets sont parfois conservés dans des hangars spéciaux (fig. 33). La forme des *bateaux* varie avec les localités (les ff. 34, 37, 38 et 39 en reproduisent quelques-uns). Souvent, l'on emploie encore une rame particulière (à tribord, fig. 36) au lieu du gouvernail, et des rames d'une forme curieuse (fig. 35).

Il a été mentionné plus haut que les Finnois habitaient jadis dans des tentes (kotas), dont il existe encore des vestiges. Depuis lors, leur demeure a été le «*pörte*» à un grand nombre de siècles. Ces édifices, d'un usage général à la période du Kalevala et qui sont souvent mentionnés dans ce cycle de chants, existent encore à l'heure actuelle, avec une modernisation plus ou moins grande, dans les localités écartées de la Finlande. L'auteur rencontra, explora et photographia les premiers pörtes dans la paroisse de Wiitasaari. La figure 40 reproduit un pörte servant de demeure et de refuge à la population des campagnes à l'époque de la pêche dans le lac de Kolima. La fig. 42 montre un «pörte» d'une paroisse située encore plus au nord; la fig. 43 donne l'intérieur et la fig. 44 le plan de ce dernier. On trouve à la fig. 49 le plan d'un autre pörte d'ancienne date, et à la fig. 50, celui d'un pörte modernisé. La fig. 51 reproduit un «pörte» de la Karélie, dont le plan se trouve à la fig. 52. Les ff. 41, 53—55 représentent des fourneaux de «pörtes». Quant à la fig. 56, elle représent une lucarne avec son guichet à coulisse. L'auteur résume comme suit sa description des «pörtes» finnois. Les «pörtes», qui constituaient la demeure du paysan à toutes les époques de l'année, avaient la grandeur et la forme des habitations ordinaires du paysan suédois. Ils étaient construits de gros bois ronds de sapin posés les uns sur les autres, mais n'avaient, au lieu de fenêtres, que de petites lucarnes très basses avec guichets jouant dans des coulisses; ce qui leur donnait le caractère le plus particulier, c'était que la fumée du grand âtre ou fourneau placé à l'un des angles de l'édifice n'était pas conduite directement dans l'air au moyen d'une cheminée, mais circulait librement dans la pièce, en remplissant la partie supérieure d'un nuage de fumée qui ne s'échappait que lentement par un couloir en bois pratiqué dans la toiture. D'abord, le «pörte» ne se composa que d'une seule chambre quarrée, dont les dimensions variaient avec celles de l'édifice. La famille entière avec ses serviteurs et tout son avoir habitait cette pièce, et vivait sous son toit enfumé; en hiver, le paysan qui possédait quelques animaux domestiques, leur faisait partager la chaleur du foyer. Le cheval y avait sa mangeoire à l'un des côtés de la porte, et les poules se tenaient sous l'âtre, avec le droit de circuler partout. En dehors de la porte était un porche étroit en planches ou en lattes mal jointes; on y conservait les outils de petites dimensions, la nourriture et diverses autres choses, et il fallait passer par le porche pour entrer dans la chambre. Le plafond de celle-ci se composait du toit même en double pente, auquel était pratiqué l'issue pour la fumée avec sa conduite en bois. Sous le toit se fixaient des suspentes transversales pour les vêtements, les couvertures, et pour les pains ronds et plats percées d'un trou rond. Cet aménagement général du pörte paraît avoir constitué l'aménagement primitif. Dans ces derniers temps on a agrandi les ouvertures pour la lumière, et on les a garnies de fenêtres vitrées. Sous le toit à chevrons, on a placé un plafond plat en planches, et, généralement, une cheminée murée partant du poële est destinée à recevoir la fumée. Tous ces changements ont profondément modifié le caractère du pörte, qui est devenu une habitation «moderne» de paysan. Mais çà et là, on l'a conservé à un degré plus ou moins haut ou plus ou moins bas de transformation, et du côté opposé au porche on a construit un autre édifice de forme moderne, avec fenêtres ordinaires et un poële muni d'une cheminée murée. Ce dernier édifice constitue alors la demeure principale de la famille, et le vieux pörte ne reste que comme une espèce de grenier.

L'auteur passe à la description de l'ameublement du pörte et à l'énumération du mobilier et des ustensiles les plus ordinaires. Il donne dans les ff. 58—61 le dessin de mortiers en bois pour le triturage du sel, du café et du tabac; la fig. 62 montre un récipient en bois, avec bonde, et la fig. 63, un moulin à bras composé de deux pierres plates. Vient ensuite la description avec dessins (ff. 64—68) du système curieux d'éclairage, les «*perts*» ou torches avec leurs porte-torches, encore en usage dans les cantons les plus éloignés; ces «perts» sont des éclisses de bois minces et planes, longues d'un mètre environ, larges de 3 à 4 cm., formées de bois de pin refendu; à l'emploi, on les allume à l'une de leurs extrémités; quand le feu parvient à l'extrémité opposée, on les éteint et on les remplace par de nouvelles torches. L'auteur termine sa description du pörte par la mention des hôtes étrangers que l'on y rencontre, les pauvres à la charge de la commune ou «pauvres errants», et les mendiants. Outre les constructions énumérées ci-dessus, il en est d'autres sans la mention desquelles la description d'une ferme finnoise ne serait pas complète. La principale est *l'étuve*, ou bain, indispensable au Finnois. Cet édifice est construit sur les mêmes principes que le pörte, et a sans doute eu la même origine que celui-ci. La fig. 69 donne le plan d'une étuve finnoise avec l'arrangement du four et des étagères. La fig. 70 montre l'extérieur d'une étuve, devant laquelle les baigneurs se sont groupés. Dans la fig. 71, empruntée à Acerbi, on voit l'intérieur d'une étuve pendant le bain. Quant à celui-ci, il s'opère de la manière suivante: après avoir chauffé à rouge l'âtre composé de pierres sèches, une femme habituée à ce service jette de l'eau par une grande cuiller sur les pierres. L'eau se transforme en vapeur, et remplit, avec la fumée des tisons du poële, l'intérieur de l'étuve d'une atmosphère saturée d'humidité dans laquelle les baigneurs tous nus, hommes et femmes, pêle-mêle, depuis l'enfant en bas âge jusqu'à l'octogénaire, se pressent en frémissant du plaisir que leur cause la «jouissance» de ce bain, se frappent de brindilles de bouleau et s'inondent d'eau froide. C'est ainsi que se baignent, en été et en hiver, au moins une fois par semaine, après les travaux de la journée, les populations agricoles de la Finlande. L'étuve est pour le Finnois un endroit sacré; il ne s'y commet jamais de crime, et l'on y conduit toujours la mère de famille en couches, de sorte que la plupart des Finnois des classes agricoles naissent dans l'intérieur de l'étuve, au milieu de la fumée et de la vapeur.

Après l'étuve, l'auteur mentionne le *séchoir à graine*, («ria») et sa construction; il est élevé de bois rond à peu près de la même manière

que le pörte et l'étuve, avec un fourneau en pierres sèches à l'un de ses angles. La fig. 72 reproduit un de ces séchoirs. Le paysan finnois sèche toujours la totalité de sa graine dans cet édifice, qui ne sert à aucun autre usage. Enfin, il existe dans les fermes encore une espèce de constructions, les *hangars* ou réduits, qui servent de demeures d'été, de greniers à vivres, de magasins pour des vêtements, les objets précieux, etc. Les ff. 73—76 en donnent des dessins. Après avoir fait la revue des écuries, des étables, des remises, les voitures, etc., l'auteur donne la description du vêtement, dont il signale les caractères nationaux les plus saillants. Les ff. 78 et 79 reproduisent des boucles finnoises en argent, la fig. 80 une ceinture en cuir avec couteau et gaine, la fig. 81, un «*pjäks*», bottine à pointe relevée. Passant au *genre de vie* du paysan finnois, l'auteur fait l'énumération de ses *aliments* et signale surtout le «pain de famine», ou pain fait d'écorce de sapin et d'autres matières, qui s'emploie encore à l'heure qu'il est, principalement dans les mauvaises années quand la gelée a détruit les récoltes. Il termine cet article par la description des aliments ou objets de consommation de luxe, le café, l'eau-de-vie et le tabac.

De tous ces sujets, l'auteur passe à l'exposé de la *poésie populaire* finnoise, de ses chansons, de ses runes magiques, de sa littérature didactique, de ses chants épiques, et cite quelques belles pièces lyriques ainsi que quelques passages de choix des chants épiques du Kalevala. Vient ensuite la description d'une joûte de chant, ou «*chant runique*», particulière aux Finnois, qui n'existe plus à l'heure actuelle que dans la Karélie au voisinage de la frontière russe. La fig. 83 (d'après Acerbi) donne un dessin de deux chanteurs de runes dans une grande chambre de paysans finnois. Ils sont assis, suivant l'antique coutume, en face l'un de l'autre, les mains dans les mains, et chantent en se balançant leurs runes qui se sont perpétuées par la tradition depuis l'époque la plus reculée. D'abord, l'un entonne une strophe, qui est répétée par l'autre avec quelques légères modifications; puis le premier commence une nouvelle strophe, et ainsi de suite jusqu'à la fin du chant, qui est souvent d'une longueur considérable.

L'auteur passe à la description de la harpe finnoise, la »kantele», instrument, qui ressemble beaucoup à une petite harpe, comme on peut le voir par les dessins. Il eut la bonne chance de découvrir dans une localité du fond de la Karélie un vieux joueur de Kantele, du type pur, qui commence à devenir excessivement rare. La fig. 84 reproduit ce vieillard d'après une photographie. Les fig. 85—88 représentent quatre formes diverses de kantele; celle de la fig. 85, à 5 cordes, est le type le plus ancien, celle de la fig. 87 est l'instrument du vieux barde finnois mentionné ci-dessus, et la fig. 88 montre une forme plus récente. On les joue en les pinçant comme la harpe. Les figures 89 et 90 donnent la reproduction d'anciens instruments qui se jouaient au moyen d'un archet.

En dernier lieu, l'auteur décrit la danse des Finnois, leurs coutumes relativement à la grave question de la demande en mariage, leurs cérémonies nuptiales, baptismales et funéraires, et mentionne la coutume des anciens Finnois d'ensevelir leurs morts sur des îles sacrées au milieu des lacs. L'auteur a rencontré à différentes reprises de ces anciens champs funéraires, dont proviennent plusieurs des squelettes qui ont servi à ses études ethnologiques.

Quelques recherches sur les Finnois établis en Suède et en Norvège et sur leur civilisation.

Il entrait encore dans le programme primitif de l'auteur d'étudier les tribus finnoises établies tant à l'est qu'à l'ouest de la Finlande actuelle. Ces dernières appartiennent à la population de la Suède et ainsi que de la Norvège, et se rencontrent dans les parties septentrionales dans les régions moyennes de ces deux pays. Les Finnois des frontières voisines de la Laponie et du Norrland ont de longue date immigré par groupes plus ou moins grands dans les deux régions précitées, et il paraît qu'une immigration semblable se poursuit encore sur les côtes septentrionales de la Norvège. Un fait positif, c'est qu'un élément finnois très considérable est entré dans la population de la Scandinavie septentrionale. L'étude de cet élément, combinée surtout avec celle des Qvènes finlandais, présenterait un grand intérêt ethnologique. — Les Finnois établis dans les parties moyennes de la Suède et de la Norvège sont arrivés à une époque historique relativement récente dans leurs demeures actuelles du Vermland, du Vestmanland, de la Dalécarlie et des parties de la Norvège touchant au Vermland. — Il n'existe en effet aucune preuve certaine en faveur de la theorie affirmant que des Finnois ou en général une population touranienne ait habité la Scandinavie à une époque bien antérieure à l'immigration des Goths et des Svéars. Suivant les données de l'histoire, Gustave-Vasa fut le premier roi de Suède qui conçut le plan d'une immigration finnoise dans notre pays; en 1559, il décréta le défrichement et la colonisation par des Finnois des forêts désertes du Vermland septentrional, mais ce ne fut qu'en 1582 que ce plan fut mis à exécution par une ordonnance de son fils, le duc Charles. La tradition raconte que l'immigration eut principalement lieu de Savolaks et de la Karélie; elle continua sous le règne de Gustave-Adolphe et de celui de ses successeurs immédiats. A la fin du 17me siècle, des Finnois étaient établis sur toute l'étendue de ces régions forestières, depuis les paroisses de Ramsberg et de Ludvika jusqu'à la frontière norvégienne. On admet qu'ils avaient déjà franchi cette dernière vers l'an 1600, date après laquelle ils se répandirent vers le nord jusqu'à Trysild, vers le sud jusqu'à Sitskogen dans le district de Holand, et occupèrent du côté de l'ouest toutes les forêts désertes jusqu'aux elfs ou rivières de Beina et de Dram. Bientôt, cependant, les Finnois de la Suède rencontrèrent les colons suédois, et des hostilités ne tardèrent pas à s'élever entre les deux races, principalement par suite du système de «brûlage» ou d'incendie des forêts auquel se livraient les Finnois, méthode agricole des plus primitives, mais surtout des plus nuisibles à l'industrie métallurgique qui commençait à se développer dans ces régions. Les Finnois eurent à subir des injustices de tout genre et des persécutions de la population suédoise comme du gouvernement même, qui décréta contre eux diverses ordonnances. Ces persécutions refoulèrent toujours davantage les Finnois dans les profondeurs des forêts occidentales. L'état des Finnois norvégiens n'était guère supérieur à celui de leurs compatriotes suédois. Mais, en dépit de ce mauvais traitement, ils résistèrent dans cette lutte pour l'existence, qui eut pour effet une tendance très prononcée à conserver la pureté de la race. La culture intellectuelle des Finnois n'augmenta cependant que d'une manière imperceptible pendant le cours des siècles, car l'on faisait peu ou rien pour leur instruction et pour leur éducation religieuse. Ce ne fut que dans notre siècle qu'une modification soudaine eut lieu dans ce triste état de choses. Un étudiant finlandais qui visita ces régions, fit entendre un cri qui attira l'attention du peuple suèdois et principalement du gouvernement suédo-norvégien, et les Finnois devinrent les égaux des populations suédoises et norvégiennes. La modification de leur situation sociale et économique eut aussi son contre-coup dans leur culture intellectuelle. Ils ont abandonné de plus en plus leurs vieilles coutumes et leur langue pour adopter les coutumes et la langue de leurs voisins suédois et norvégiens. Les mariages les ont toujours plus rapprochés, et l'on peut même prédire en peu de temps la disparition totale de cette petite race finnoise par sa fusion complète avec les Norvégiens et les Suédois ses voisins. L'auteur rend ensuite compte du voyage anthropologique qu'il fit pendant l'été de 1874 avec le Dr Eric Nordenson dans les «cantons finnois» du Vermland, de la Dalécarlie et de la Norvège. — Relativement aux vestiges de la race et de la culture finnoise qu'ils y rencontrèrent, ils trouvèrent que la *langue finnoise* était encore parlée par les vieillards et par les personnes d'un certain âge dans quelques-unes des localités les plus écartées du Vermland du nord et du nord-ouest et dans les parties avoisinantes de la Norvège, tandis que les jeunes gens abandonnaient toujours plus la langue de leurs ancêtres. Dans d'autres localités, le finnois avait totalement disparu pendant les dernières périodes décennales; le suédois et le norvégien l'avaient remplacé. Les *noms de localités* conservent cependant bien des traces de la langue et de la culture finnoises. Mais l'on trouve encore d'autres vestiges de cette dernière. Ainsi, l'on emploie très généralement dans certaines localités *l'écorce de bouleau* pour en confectionner différents objets, surtout des *valises* (kontar) et des *chaussures*. Ces objets se fabriquent exactement de la même manière et avec les mêmes formes qu'en Finlande, et ils se sont même répandus dans les localites suédoises et norvégiennes avoisinantes. L'écorce de bouleau et des éclisses ou planchettes de sapin servent aussi à la fabrication d'une espèce de long cor de berger. En fait d'autres vestiges, l'auteur fait mention du *pörte* finnois. Dans différentes localités du nord-ouest du Vermland et même de la Dalécarlie méridionale, les voyageurs rencontrèrent ces demeures si parfaitement conservées quant à la forme, qu'elles pouvaient servir de types pour cette construction. Parfois elles étaient si primitives, qu'on eût en vain cherché leurs pareilles en Finlande même. L'auteur décrit et reproduit quelques-uns de ces pörtes (v. ff. 92—98) d'après des photographies qu'il prit lui-même sur place; le four et

l'issue de la fumée, aussi bien que la lucarne et son guichet en coulisse étaient semblables aux objets correspondants des pörtes de la Finlande. Enfin, il rencontra encore une réminiscence finnoise digne d'une attention toute particulière, une petite cuisine (fig. 98), qui correspondait évidemment à la *kota* finnoise, quoiqu'elle se distinguât par une légère modification de forme, en ce que les lattes employées dans sa construction, étaient placées de manière à former un faîte et un toît à pente très rapide. Comme un autre vestige de vieux types de constructions, l'auteur décrit un appentis en lattes appuyé à l'un des pignons du pörte (fig. 93), et contenant un foyer des plus simples.

Entre autres ustensiles et objets primitifs, l'auteur trouva dans les pörtes des porte-torches avec leurs torches ou flambeaux de bois résineux que l'on emploie encore comme lumière. Quant à la kantele finnoise, toute trace en avait disparu, dans la réalité comme dans le souvenir du peuple.

Il existe en Dalécarlie, sous le nom de *badstu*, une espèce de petites huttes à four que l'on emploie comme séchoirs à graine.

Enfin, l'auteur mentionne, à l'égard de la physionomie et des caractères physiques ou ethniques des Finnois établis dans la Suède-Norvège moyenne, que ses recherches sur la population parlant encore le finnois dans les cantons le plus reculés, lui ont fait découvrir différents individus dont les types pouvaient être rapportés sans la moindre hésitation aux types finnois de la Karélie et du Tavastland. En général, cependant, cette population finnoise semble être déjà tellement mélangée d'éléments suédois et norvégiens, qu'on perdrait son temps et sa peine à en faire l'objet d'une étude anthropologique spéciale. Ce qu'ils peuvent avoir encore conservé de caractères ethniques, leur langue et leurs anciennes coutumes, leurs kotas et leurs pörtes, tout celà n'appartiendra bientôt, sans doute, plus qu'à la tradition. Voici donc un nouvel exemple d'un reste de peuple absorbé ou en voie d'absorption par une nationalité plus forte sans laisser de son existence d'autres souvenirs que tout au plus quelques noms de localités et quelques caractères physiques plus ou moins mélangés qui se reproduiront comme des cas d'atavisme.

Ce qui toutefois présente un intérêt spécial dans cette question, c'est de voir ce petit groupe de race finnoise conserver pendant des siècles sa nationalité en dépit d'un traitement souvent brutal et injuste, puis disparaître par son assimilation avec les deux peuples voisins grâce à des lois plus humaines, à l'influence égalisatrice d'une civilisation plus avancée, et au développement rapide des communications.

Sur l'extension primitive des Lapons en Finlande.

Un certain nombre de savants admettent que les Lapons comme peuple ont jadis habité des régions de la Finlande bien plus méridionales qu'à l'heure actuelle, dans la Bothnie orientale (Österbotten) ainsi que dans le Savolaks et le Tavastland.

On disait même que jusqu'à ces derniers temps l'on découvrait des traces de petites colonies laponnes dans certaines parties des provinces ci-dessus. Pendant leur voyage en Finlande, l'auteur et ses compagnons essayèrent de contribuer quant à eux à la solution de la question. Il existe en effet quatre classes de preuves en faveur de cette prétendue extension des Finnois en Finlande: 1° les noms topographiques de l'intérieur du pays qui dénotent la présence des Lapons; 2° la tradition et les données de l'histoire, 3° les colonies laponnes qui existent encore parmi les Finnois; 4° les antiquités de la Finlande dues à l'ancienne présence des Lapons.

A l'égard des noms topographiques (noms contenant les mots *lap, lapin, lappin*), on a démontré avec évidence qu'ils n'offrent pas la moindre relation avec le peuple lapon. Le témoignage des traditions légendaires et de l'histoire ne nous fournissent également aucune base assurée pour la supposition qu'une population laponne ait tout habité jadis la Finlande méridionale et moyenne, et nous montre au plus qu'ils ont pénétré accidentellement, lors de leurs excursions, dans des régions infiniment plus méridionales qu'à l'heure actuelle. L'auteur montre que les Lapons ont en effet jadis été connus par la population de la Finlande méridionale, ce dont témoignent actuellement les chants du Kalevala; quoique le peuple proprement dit de Pohjola n'appartenait pas à la race laponne, circonstance que prouve p. ex. la description de ce peuple, de sa civilisation, etc. La troisième preuve, l'admission de la présence, jusqu'à une époque récente, de colonies laponnes dans des parties plus ou moins méridionales de la Finlande, se fondait sur plusieurs données témoignant cette présence. Il y avait surtout une localité que les experts signalaient comme étant encore habitée par des Lapons: c'était la paroisse de Parkano, dans la partie septentrionale du gouvernement d'Åbo. L'auteur s'y rendit pendant son voyage en Finlande. Il réussit à entrer en relation avec la population signalée comme laponne, mais elle était du pur type finnois tavastlandais. Enfin, la présence prétendue d'antiquités laponnes dans les parties moyennes et méridionales de la Finlande était aussi indiquée comme fournissant la preuve que des Lapons y avaient jadis vécu. Mais quelles sont ces antiquités? On rencontre surtout une espèce de cairns ou d'amas de pierres nommés »cairns lapons» *(lapprösen)*, que l'on a cités comme preuves. L'auteur eut l'occasion d'en explorer minutieusement un certain nombre, et il donne la description et le dessin (ff. 101—104) de quelques-unes de ces antiquités pseudo-laponnes. Il résulte de son examen que c'étaient tout simplement les pierres du foyer de vieux pörtes finnois situés dans des forêts écartées, abandonnés, démolis ou brûlés à une époque plus ou moins éloignée, peut-être même depuis des siècles, et n'ayant laissé comme traces de leur présence que ces débris de foyer et parfois quelques charpentes qui avaient constitué la base des parois. L'auteur mentionne d'autres antiquités désignées comme laponnes, mais il signale également qu'elles paraissent aussi peu que les premières se rapporter aux Lapons. Il croit en conséquence pouvoir avancer avec M. G. von Düben qu'il n'a pas encore été fourni de preuves valables en faveur de l'extension primitive des Lapons dans des régions plus méridionales de la Finlande, si même une extension pareille n'eut été tout à fait impossible. Avant de l'admettre, il faudra cependant des preuves nouvelles et plus solides que celles présentées jusqu'ici.

La population de la Finlande actuelle, spécialement au point de vue des caractères ethnico-physiques de la race finnoise.

Comme il a été dit au chapitre précédent, on considère que les tribus finnoises établies en Finlande y sont arrivées à la fin du 7me ou au commencement du 8me siècle de notre ère. Il appartiendra à l'avenir de décider quel était le peuple ou les peuples qui se trouvaient avant eux dans ce pays; plusieurs savants admettent, et assez plausiblement, que les Lapons erraient dans ses parties septentrionales, et que les Suédois ou du moins des Germains scandinaves habitaient les côtes du sud et du sud-ouest. L'immigration finnoise se fit sans doute par tribus séparées et à des époques différentes de l'est ou du sud-est; du fond de la Russie elle pénétra dans les régions du sud et du sud-est de la Finlande actuelle par le littoral du Ladoga, où selon toute probabilité les Finnois doivent avoir assez longtemps eu leurs demeures. De petites troupes, suivant les cours d'eau, s'avancèrent peu à peu dans les régions forestières de l'intérieur du pays. Les premières croisades suédoises trouvèrent les Finnois établis sur toute l'étendue de la Finlande. Nous savons par l'histoire comment les Suédois conquirent ce pays, y introduisirent leur forme de gouvernement, leurs lois et leur culture, comment leurs colons fixèrent de préférence leurs demeures le long des côtes et dans les villes qui s'élevèrent peu à peu au bord de la mer et dans l'intérieur. Nous avons vu la Finlande devenir ensuite le champ de bataille des Suédois et des Russes, dont les luttes incessantes et acharnées lui firent subir pendant des siècles toutes les horreurs d'une guerre épuissante. Ce n'est que dans les dernières soixante-dix années du siècle actuel qu'il a été réservé à la Finlande de jouir des bienfaits de la paix; et les disettes et les famines périodiques seules avec les changements amenés par la civilisation, ont provoqué durant cette période de trois quarts de siècles des modifications dans le nombre et l'extension de la population.

C'est à ce peuple finnois soumis à tant de désastres diverses que sont consacrées ces études ethnographiques. Nous savons que depuis un grand nombre de siècles il entra incessamment dans sa composition des éléments ethniques étrangers, savoir, outre les Finnois mêmes, des Suédois, des Russes, et enfin des Lapons dans le nord du pays. La relation mutuelle de ces divers ingrédients est une question qui mérite bien d'être prise en considération par l'ethnologie physique; mais les altérations et les mélanges subis par le peuple ont été trop grands pour que les recherches ethnologiques puissent arriver à des résultats numériques exacts. La statistique nous donne à un autre point de vue une idée de la grandeur relative des différents éléments populaires: ce point de vue, c'est celui de la langue. Ainsi, suivant

IGNATIUS[1], la langue finnoise était parlée en 1869 par 1,500,000 à 1,600,000 personnes, et la langue suédoise par un total d'environ 250,000 âmes; par suite, les $^5/_6$ (ou un peu plus) du peuple finlandais seraient Finnois, et le $^1/_6$ restant (ou un peu plus) se composerait de Suédois; IGNATIUS porte en outre le nombre des Russes à 4,000 et celui des Lapons à plus de 1,000, chiffres auxquels il ajoute un millier d'Allemands et quelques groupes épars de Zingari ou Bohémiens. On trouve à la page 159 une reproduction de la carte donnée par IGNATIUS sur l'extension de ces diverses langues en Finlande. Les couleurs de la carte ont toutefois été rendues par d'autres signes, et il y a été ajouté quelques bases ultérieures de répartition et de division ethniques. Naturellement les groupes indiqués sur la carte ne se rapportent qu'aux grandes agglomérations des diverses nationalités (celle parlant le suédois, de 2 à 90 % du montant de la population). Cependant, on les rencontre parfois aussi dans l'intérieur du pays formant de petits groupes ou noyaux épars au milieu de la masse principale du peuple. Ainsi, les Finlandais de langue suédoise constituent la majorité dans les villes, non-seulement de la côte, mais aussi de l'intérieur du pays. Voici ce que dit au reste à ces divers égards IGNATIUS dans son dernier travail (1878) sur ce sujet[2]: «Au point de vue de la nationalité, le peuple finlandais n'offre pas la même unité que pour la religion. Pourtant les *Finnois* sont en forte majorité (85 %). Viennent ensuite les habitants de langue *suédoise* (14 %), qui entrent pour le plus grand nombre dans la composition des classes supérieures, et forment la population d'Ålande, des côtes du gouvernement de Nylande, de celui de Wasa et d'une partie de l'archipel d'Åbo... Ajoutons d'ailleurs que la plupart des familles appartenant aux classes supérieures descendent d'ancêtres finnois ou tiennent également des deux peuples par leur origine. Il y a encore en Finlande des *Russes* (environ 6,000, les militaires non-compris), établis pour la plupart comme marchands dans les villes, mais peuplant aussi quelques villages du gouvernement de Wiborg; — des *Allemands* (1,200 environ), à Helsingfors et à Wiborg; — des *Zingari*, en nombre d'un millier, errant dans l'est du pays; — enfin, environ 600 *Lapons* dans l'extrême Nord.» — S'il faut avouer que la langue n'est pas en elle-même un étalon bien sûr pour l'ethnologie physique, elle constitue ici le seul élément propre à donner une idée assez correcte du nombre relatif des nationalités entrant dans la composition du peuple finnois.

De ces nationalités, nous laissons d'abord totalement de côté les *Lapons* qui nomadisent dans les froides régions du Nord. Nous excluons ensuite les *Zingari* ou Bohémiens, qui ont mené probablement pendant des siècles leur vie errante dans l'est et le sud-est du pays, la plupart sous des noms suédois, avec les métiers de chaudronniers ambulants et autres occupations diverses comme prétexte et comme industrie; on les rencontre assez souvent par les chemins, mais plus souvent encore dans les prisons et les maisons d'arrêt, où les conduisent fréquemment leur goût à s'approprier le bien d'autrui et autres petits défauts incompatibles avec les exigences de la loi. Les *Allemands* habitent les villes des côtes méridionales, principalement Viborg, où ils sont établis en permanence depuis longtemps, et où ils se trouvaient jadis en nombre considérable. De même qu'en Suède, ils ont sans nul doute fourni dans le cours des siècles un apport assez notable au contingent de la classe finnoise moyenne: c'est ce que prouve à ne pouvoir s'y tromper le nombre des noms de famille allemands que l'on rencontre encore. Quant aux *Russes*, une certaine quantité habitent les villes, les uns appartenant à la garnison, les autres étant commerçants, etc., mais on les rencontre aussi dans les campagnes, principalement dans les régions de l'est et du sud-est, le long des frontières russes; souvent ils y ont si parfaitement conservé le type grand-russien, qu'on les distingue sans peine des Finnois. Sur un grand nombre de points, cependant, il s'est opéré un mélange très réel d'élément russes, qui ont laissé après eux, et au milieu des familles finnoises, des noms de famille russes et des types russes plus ou moins saillants.

Quant à l'élément suédois, l'apport principal à la population de la Finlande après l'élément finnois, on vient de voir qu'environ un septième du peuple finlandais parle encore la langue *suédoise*. On a vu de même que c'est surtout le long des côtes que se trouve cette population suédoise, mais elle est aussi en nombre dans les villes de l'intérieur du pays et autour de ces villes. Il ne faudrait pas, cependant, en tirer la conclusion que tous ceux qui parlent suédois appartiennent, au point de vue ethnique, au type suédois pur. Indépendamment des Allemands suécisés, il existe une quantité presque incalculable de Finnois suécisés. On rencontre souvent dans les voyages en Finlande des individus parlant suédois et portant des noms suédois, qui sont du type finnois le plus pur. D'un autre côté, parmi les habitants parlant le finnois et portant des noms finnois, il n'est pas rare de trouver des individus du plus pur type suédois ayant la forme crânienne suédoise. Ce fait ne doit pas nous surprendre. L'histoire du peuple nous montre au contraire qu'un mélange de races s'est opéré, pendant plusieurs siècles, en dépit des obstacles causés par langue, mélange amené par les désastes de la guerre, mais bien davantage encore, et d'une façon lente et plus sûre, par la voie de la paix. «Il coule», dit WARELIUS[1], «beaucoup de sang étranger, principalement suédois, dans les veines de personnes actuellement finnoises, et l'élément finnois est de son côté assez considérable chez nos compatriotes de langue suédoise. — Comme le prouvent d'anciens noms de localités, il existe des régions entières où le peuple des campagnes parlait jadis finnois, mais où la langue est actuellement le suédois, et *vice-versa*.» Il en est résulté, comme dans la plupart des cas de cette nature, des difficultés en grande partie insurmontables pour l'ethnologue. Le seul moyen de les éviter dans la mesure du possible, est d'aller à la recherche des types primitifs dans les localités où le mélange a dû se tenir à un minimum. Il faut avoir recours, d'une part à la forme crânienne des morts, de l'autre à la forme de la tête, à l'ensemble de la constitution corporelle, et au caractère psychologique des vivants. C'est seulement par ce double procédé que l'on parviendra à faire la distinction ethnologique des éléments suédois et des éléments finnois entrés dans la composition du peuple finlandais. Mon intention n'ayant pas été de décrire les caractères ethniques des Finlandais suédois, je me restreindrai dans ces pages exclusivement à la nationalité finnoise, et surtout aux tribus ou subdivisions les plus importantes de cette nationalité, commençant par la description de mes recherches sur les individus vivants, et terminant par celle de mes études sur les crânes squelettés.

---

1. Recherches sur les Finnois vivants.

Comme on l'a vu dans un chapitre précédent, les chants du Kalevala font déjà mention de la couleur des cheveux et des caractères psychologiques des personnages qui figurent dans ces chants, ce qui m'a amené à essayer de combiner ces données avec les conditions ethniques de l'époque présente. Les descriptions du caractère tant physique que moral des Finnois, que l'on a pu retrouver dans la littérature des siècles derniers, sont à la fois rares et de peu de valeur. Je crois cependant devoir en mentionner quelques-unes. Ainsi, RÜHS[2] dit: «Les Finnois ont le teint foncé, une physionomie sérieuse et sombre, la voix rude, la parole lente, la membrure forte et la démarche assurée. Leurs cheveux sont jaunâtres, tirant parfois sur le roux ou le blanc, et même le jaune foncé. «On connaît l'homme à sa parole et le boeuf à ses cornes», est un vieux proverbe finnois qui résume admirablement le caractère national, principalement dans les régions de l'intérieur, où ce caractère s'est conservé dans toute sa pureté. «Têtu comme un Finnois», est un dicton populaire en Suède. Le Finnois ne se rapproche pas facilement de l'étranger, quoiqu'il soit très hospitalier à son égard et que l'on ne perde rien à faire les premières avances. Quand le Finnois est excité par la colère, il est violent et vindicatif; il n'est ami ni des nouveautés, ni des réformes et c'est chose difficile que d'amener le paysan finnois à modifier son genre de vie, son agriculture, etc. En général, les Finnois sont d'une grande sobriété».

RUNEBERG[3] donne des habitants de Saarijärvi une description qui peut parfaitement s'appliquer à la grande majorité du peuple finnois, ou du moins à la tribu tavastlandais. Ecoutons ce qu'il dit à cet égard: «Le paysan de Saarijärvi est de sa nature lent, indifférent et taciturne. Son caractère est doux, patient et facile.

---

[1] C.-E.-F. IGNATIUS, Renseignements sur la population de la Finlande, Helsingfors, 1869.

[2] Le Grand-duché de Finlande. Notice statistique. Exposition universelle de 1878 à Paris. Helsingfors, 1878.

[1] ANDERS WARELIUS, *Bidrag till Finlands kännedom i ethnografiskt hänseende* (Matériaux pour servir à la connaissance de la Finlande au point de vue de l'ethnographie).

[2] FRIEDRICH RÜHS, *Finland und seine Bewohner*. Leipzig, 1809.

[3] J.-L. RUNEBERG, Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken (*Quelques mots sur la nature de la paroisse de Saarijärvi, de même que sur le caractère et le genre de vie de ses habitants*). Articles imprimés en 1832 dans le journal «Helsingfors Morgonblad», et réimprimés dans la collection des oeuvres complètes de Runeberg, Vol. 6, II, Stockholm 1870.

La pauvreté et le milieu rude et sévère dans lequel il a son existence, l'ont fait pour ainsi dire vivre d'une vie intérieure; toutes les forces de son être travaillent comme en dedans, de manière à ne passer que rarement et sans énergie dans ses actes extérieurs. La nature grandiose qui l'entoure ne lui a jamais donné la joie d'une conquête proprement dite; elle s'est toujours montrée à lui sublime et indomptable, et son âme se repaît végétativement de l'adoration de cette nature, tandis que ses forces physiques sommeillent et dépérissent. Ce fait a imprimé à son caractère les deux particularités suivantes: premièrement, celle d'être nécessairement honnête et naïf à un haut degré, car la naïveté et la piété du coeur accompagnent toujours toute religion; puis, celle de paraître gauche, irrésolu, hébêté et incapable de toute action dans laquelle il faut de la vigueur et une certaine capacité. Plus d'un exemple est toutefois venu démontrer que transplanté au milieu d'autres conditions vitales, cet être apparemment chaotique a déployé en peu de temps des forces qui non-seulement se sont montrées inépuisables, mais qui même ont été employées avec plus de rapidité et plus de succès que l'on n'aurait pu attendre d'une capacité supérieure et d'un exercice persévérant.»

Parmi les données et les descriptions diverses que l'on possède relativement aux caractères ethniques des Finnois, et qui ont été faites d'après des individus vivants, il en existe une qui a spécialement ces recherches pour objet et qui possède par suite une valeur d'autant plus grande. C. VON HAARTMAN entreprit, il y a plus de trois périodes décennales, la mesure des crânes des Finnois vivants, et donne ensuite la description des caractères ethniques, tant physiques que moraux, de la race finnoise[1].

VON HAARTMAN soumit à ses recherches des individus vivants des diverses parties du pays, et trouva qu'il existait entre eux des différences considérables. Ses études ne portèrent toutefois que sur les populations de la Karélie, du Savolaks et du Tavastland. Les mesures de longueur, de largeur et de hauteur de la tête, ainsi que de largeur zygomatique et maxillaire, lui fournirent les moyennes que je donne ici sous forme de tableau:

	Longueur. pouces.	Largeur. pouces.	Hauteur, du sommet du frontal à l'angle maxillaire inférieur. pouces.	Largeur zygomatique et largeur entre les angles post. de la maxille inf. pouces.
Karélien	7 (moyenne ordinaire.)	$5^1/_2$ (maximum.)	$8^3/_4$—$9^1/_4$	$5^1/_2$
Savolaksien	7 (moyenne ordinaire.)	6	$8^3/_4$—$9^1/_4$	6
Tavastlandais	7 (moyenne ordinaire.)	$6^1/_4$	$8^1/_4$	$6^1/_4$

Nous pouvons admettre avec certitude que les pouces employés par VON HAARTMAN étaient les pouces dits «de travail» *(verktum)* alors en usage; réduits en centimètres, ils donnent les mesures suivantes:

	Longueur.	Largeur.	Hauteur.	Largeur zygomatique et maxillaire.	Indice céphalique.
Karélien	17,3	13,0	21,7—22,8	13,6	75,1
Savolaksien	17,3	14,9	21,7—22,8	14,9	86,1
Tavastlandais	17,3	15,5	20,4	15,5	89,6

Malheureusement, VON HAARTMAN n'indique pas entre quels points de la tête il a pris ses mesures de longueur et de largeur, ni s'il a fait une déduction pour la couche formée par la peau. Dans tous les cas, la mesure de longueur paraît trop petite pour avoir pu être prise jusqu'à l'occiput, et il est impossible d'en tirer un résultat positif. La mesure de largeur est de même singulièrement petite. Il appert nonobstant de ces mesures, qu'il doit exister, comme l'a signalé VON HAARTMAN, des différences dans la forme crânienne des races sus-nommées. Aussi décrit-il la tête du *Karélien* comme ovale et à voûte cervicale élevée; il donne à l'habitant du *Savolaks* une tête ronde à front élevé, à arcades zygomatiques saillantes et à mâchoires larges; en dernier lieu, selon lui, le *Tavastlandais* se rapproche presque totalement du Savolaksien par la sphéricité de la tête ainsi que par la forme des arcades zygomatiques et des mâchoires, mais il a le front plus bas que ce dernier, et possède par conséquent une tête carrée *(caput quadratum)*. VON HAARTMAN ne donne pas le chiffre exact du nombre des individus sur la mesure desquels il a basé ses chiffres, mais il mentionne toutefois qu'il a mesuré «plusieurs centaines» de têtes.

Outre cette description du type crânien des Finnois, fondée sur l'investigation des crânes d'individus vivants, VON HAARTMAN a donné, comme il a été dit ci-dessus, un exposé de leurs autres caractères ethniques. Suivant lui, le Karélien est élancé, plus long que court, à membrure fine, à cou long, droit, et de proportions particulièrement belles, à cheveux soyeux, assez souvent bouclés et plus souvent encore châtains, à nez beau et droit, et à grands yeux, d'un bleu d'autant plus intense, qu'il est de sang pur. Les cheveux du Savolaksien sont en général de la même couleur, quoique plus rudes, mais ses yeux sont petits, souvent bruns, et le nez se distingue également par sa petitesse; le Savolaksien est trapu et à membrure plus grossière, à épaules larges et à col court. Quant au Tavastlandais, il est encore plus court, plus trapu, plus large d'épaules, à membrure plus grossière, et en outre presque toujours à pieds tournés en dehors, à cheveux droits, couleur de lin, à petits yeux bleus et à nez camus et petit. Il en est de même en général chez les femmes. Au point de vue du caractère, le Karélien est d'une humeur presque enfantine, gai, vif, curieux, babillard, aimant les grands mots; il est amical, plein de bonnes manières, et l'on peut même dire plein de grâce. D'un caractère mou, il redoute les travaux pénibles, a des dispositions pour le commerce et le négoce, sans reculer devant la fraude; les objets de peu d'importance, s'ils sont brillants, ont pour lui des séductions irrésistibles, tandis qu'il se distingue malgré cela par sa probité, et que le vol et les crimes graves lui sont presque totalement étrangers. Il aime son cheval par dessus toute autre chose. Le Savolaksien, par contre, et le Tavastlandais sont sérieux, virils, moroses, peu communicatifs, lents et lourds, mais persévérants et tenaces dans le mal comme dans le bien, très-diligents au travail, mais peu accessibles et peu hospitaliers; ils sont gauches et grossiers dans leur être extérieur, d'un caractère foncièrement honnête et solide, mais disposé à la jalousie et à la vengeance, ce qui leur fait commettre assez fréquemment des crimes graves et prémédités, au reste fatalistes à un haut degré, ce qui s'applique surtout au Tavastlandais de race.

De la réunion de tous ces caractères, VON HAARTMAN tire la conclusion que non-seulement le Karélien et le Tavastlandais sont des tribus différentes du même peuple, mais encore «qu'ils appartiennent à des races primitives toutes différentes», tandis que le Savolaksien constitue probablement un mélange de ces deux races, avec prédominance de l'élément tavastlandais. VON HAARTMAN voit en dernier lieu dans le Tavastlandais le pur type finnois, tandis qu'il est disposé à chercher l'origine du Karélien dans les contrées où l'on rencontre celle de l'Arabe et du Bédouin, »car les descriptions que les voyageurs donnent de l'Arabe s'appliquent d'une manière si parfaite au Karélien, que l'on est étonné de leur ressemblance mutuelle».

Dans l'été de 1873, j'entrepris, en compagnie du professeur CHRISTIAN LOVÉN et du Dr ERIK NORDENSON, le voyage anthropologique en Finlande, — principalement dans les parties méridionales, moyennes et orientales de ce pays, — qui a été la première origine de cet ouvrage et que j'ai déjà mentionné à l'Introduction. Dans les années 1873—1875, j'ai fourni des communications diverses sur le but et les résultats de ce voyage à la Société anthropologique de Stockholm[1]; enfin, en mon nom et en celui de mes compagnons de voyage, j'ai donné, dans le Compte-rendu du Congrès d'archéologie à Stockholm en 1874[2], un récit succinct de nos recherches sur les caractères ethniques de la race finnoise. Comme je reviendrai plus loin à ces explorations, je me contenterai pour le moment de mentionner qu'en général elle nous ont permis de constater les données de VON HAARTMAN sur la différence existant entre le type tavastlandais et le type karélien; on trouvera également plus bas en détail les particularités caractéristiques de chacun de ces types, ainsi que les mesures des deux races que nous avons prises sur des individus vivants.

[1] C. VON HAARTMAN, Försök att bestämma den genuina racen af de i Finland boende folk som tala finska (*Essai de distinguer la race typique des habitants de la Finlande parlant le finnois*). Mémoire présenté à la Société des sciences de Finlande, le 29 avril 1845.

[1] Tidskrift för Antropologi och Kulturhistoria, utg. af Antrop.-Sällskapet i Stockholm (*Journal d'anthropologie et d'histoire de la civilisation, publié par la Soc. anthrop. de Stockholm*). Vol. I, 1. Stockholm 1878, N:o 5. Bulletin des travaux de la Société.

[2] Compte-rendu du Congrès internat. d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Session de Stockholm, 1874.

Pendant l'été de 1874, VIRCHOW fit un voyage en Finlande dans un but identique. Il communiqua un court résumé du résultat de ce voyage à la Société berlinoise d'anthropologie, d'ethnologie et d'histoire primitive (oct. 1874)[1]. A en juger par son récit, il paraît avoir visité la Finlande du côté du nord jusqu'à Tammerfors, et vers l'est, jusqu'à Viborg et au lac Saima. Il ne mentionne dans ce récit[1] que ce qu'il a cru pouvoir constater à l'égard de la couleur des cheveux et de l'iris des Finnois. «Je puis», dit-il, résumer l'ensemble de mes recherches quant à la couleur de Finnois, en disant que nous — (VIRCHOW et son compagnon de voyage) — n'avons pas vu à proprement parler de Finnois du type brun. Les individus à yeux bruns étaient si rares, que je n'en ai pu inscrire que quelques exemples dans mes notes de voyage, et encore pouvait-on à peine les nommer entièrement bruns. Nous avons rencontré d'autre part toutes les nuances du bleu, souvent le bleu aquatique le plus clair, un bleu presque blanchâtre, jusqu'au bleu de bluet le plus foncé; on voyait même fréquemment des nuances de gris-bleu. Partout où nous avons voyagé, à l'est comme à l'ouest, nous avons trouvé les yeux bleus en prédominance et la couleur de la peau généralement claire. Comme c'est naturel chez les individus vivant beaucoup en plein air et exposés à l'action du soleil, la couleur claire ne se montrait que sur les parties du corps ordinairement couvertes .... C'est par conséquent un fait hors de doute que quelque tribu de la Finlande méridionale que l'on visite, je ne parle pas des régions côtières, mais de l'intérieur de la Finlande méridionale, — toutes ces tribus sont de couleur claire.» — «Et il est certainement», ajoute VIRCHOW, «d'une grande importance pour nous de savoir maintenant que les Finnois sont blonds, et que, par suite, ils ne présentent aucune relation avec les brachycéphales de l'Allemagne, de la France et de l'Italie désignés comme bruns. Il existe donc aussi des brachycéphales blonds, car la brachycéphalie de la totalité des races finnoises habitant la Finlande est un fait hors de doute.» Cependant VIRCHOW n'a pas publié ses mesures, et il n'en cite que deux ou trois à titre d'exemple; ainsi, il trouva comme moyenne desdites mesures faites sur 14 personnes vivantes, un indice de largeur crânienne de 81,6 chez les habitants du Savolaks.

Enfin, pendant l'été de 1876, l'anatomiste finnois ROBERT TIGERSTEDT[2] entreprit (en compagnie de son jeune frère, KARL TIGERSTEDT) un voyage à travers certaines parties de l'ancien Tavastland, dans le but de réunir des matériaux pour la connaissance des caractères ethniques des Tavastlandais. Dans le compte-rendu provisoire qu'il donne de ses recherches, TIGERSTEDT commence par la description de la méthode d'exploration et de mensuration, ainsi que des appareils de mensuration dont il s'est servi. Il indique ensuite la marche et l'extension de son voyage, qui a comporté les points suivants: Tammerfors, Pälkäne, Kangasala, Orihvesi, Längelmäki, Jämsä, Jyväskylä, Petäjävesi, Kuivasmäki, Keuru, Ruovesi et Birkkala. Pendant ce voyage 112 personnes vivantes furent mesurés, savoir 75 hommes et 37 femmes, et les explorateurs recueillirent en outre 41 crânes dans divers champs sépulcraux. TIGERSTEDT donne, des individus vivants mesurés tant par lui que par moi et mes compagnons de voyage, un aperçu d'ensemble, en divisant les individus par paroisse, un total de 167 personnes (99 hommes et 68 femmes). Il promet un compte-rendu spécial des résultats de son voyage, avec un travail plus détaillé des matériaux rassemblés par lui.

Après cette esquisse historique, je passe à l'exposé des recherches que j'ai eu moi-même l'occasion de faire sur des individus de race finnoise en compagnie des deux savants mentionnés ci-dessus. D'autres occupations m'ayant empêché d'étendre lesdites recherches au delà de celles faites en 1873 (et 1874), ma description sera essentiellement conforme à celle donnée dans le rapport mentionné plus haut. Je commencerai par l'esquisse de l'objet du voyage, de son extension et des méthodes d'investigation qui ont été employées.

Nous espérions trouver dans le peuple finnois une race à type si distinct et si nettement caractérisé, que si, en général, une investigation semblable doit conduire à un résultat positif, ce peuple devait être une pierre de touche excellente. En le visitant dans ses foyers mêmes, les exigences les plus importantes pouvaient être remplies et les sources d'erreurs les plus graves évitées. Une recherche exacte et détaillée exige la rencontre d'un grand nombre d'individus de la race ou de la tribu en question dans des localités différentes de son territoire, pour obtenir de la sorte une idée générale de ces caractères distinctifs au point de vue physique et psychologique, de manière à éviter d'y comprendre des éléments positivement étrangers. En effet, il faut naturellement prendre garde de s'attacher de préférence aux extrêmes tant en fait de types que de caractères, mais plutôt s'efforcer de saisir les traits généralement valables pour la race ou la tribu qui constitue l'objet de l'étude.

Afin de ne pas soumettre cette étude aux chances d'observations superficielles ou faites à la hâte, et à celles des impressions personnelles et subjectives, il est absolument nécessaire d'avoir des reproductions graphiques exactes des individus typiques et principalement de leurs têtes. La photographie présente à cet égard des avantages si considérables, que nous n'hésitâmes pas à nous munir des instruments nécessaires, en dépit des grandes difficultés qu'il y avait à traîner avec soi un appareil photographique dans un long voyage de terre. Nous résolûmes de donner aux portraits le quart de la grandeur naturelle, et d'en prendre toujours deux du même sujet, savoir un de face et un de profil.

En connexion avec ces reproductions photographiques, nous décidâmes de mesurer, d'après un système de mensuration établi préalablement par nous, la tête et les proportions principales du corps de ces individus.

Nous annotâmes pour chaque individu son nom, son âge, sa profession et le lieu de sa naissance, la couleur de ses cheveux et de ses yeux, sa parenté avec d'autres individus mesurés par nous, toutes circonstances qui, combinées avec les portraits photographiques, pourraient donner une idée très complète de l'aspect de ces individus. Nous prîmes en outre de la plupart des échantillons de cheveux.

Notre plan de mensuration se composait des mesures suivantes:

1. La tête.

a. Mesures de circonférence.

1. Circonférence horizontale par la glabelle et l'occiput.
2. » transverso-verticale, entre les deux trous auditifs.
3. » sagittale, de la racine du nez à la bosse occipitale.

b. Mesures de longueur.

4. Diamètre antéro-postérieur maximum, de la glabelle à la bosse occipitale.
5. » » » de Welcker, du point médian entre les bosses frontales, à la bosse occipitale.

c. Mesures de largeur.

6. Diamètre pariétal maximum, partout où il se trouve.
7. » mastoïdal, entre les bases des procès mastoïdiens.
8. » frontal, entre les points les plus rapprochés des lignes sémicirculaires du front.

d. Rayons partant du point central entre les deux trous auditifs:

9. occipital, jusqu'à la bosse occipitale;
10. pariétal, jusqu'au point du milieu entre les bosses pariétales;
11. coronal (vertical), jusqu'au sommet de la tête dans la direction verticale;
12. frontal, jusqu'au point du milieu entre les bosses frontales;
13. glabellaire, jusqu'à la glabelle;
14. fronto-nasal, jusqu'à la racine du nez;
15. sous-nasal, jusqu'à l'épine nasale;
16. alvéolaire supérieur, jusqu'au bord alvéolaire supérieur;
17. » inférieur, » » » inférieur;
18. »mentonnal», jusqu'au menton;

e. Mesures faciales.

19. Hauteur du front, de la racine des cheveux à celle du nez.
20. Distance de la racine du nez à l'épine nasale.
21. » » » au bord alvéolaire supérieur.
22. » » » au menton.
23. » » » aux angles de la mâchoire inférieure.
24. Diamètre bijugal entre les points les plus distants des arcades zygomatiques.
25. Distance entre les angles (infér.-post.) de la mâchoire inférieure.
26. Longueur du nez.
27. Longueur des ouvertures des yeux.
28. Distance entre les ouvertures des yeux.

2. Le corps.

f. Mesures de longueur (mesures de projection).

29. Longueur totale du corps, du sommet de la tête à la plante des pieds.

---

[1] R. VIRCHOW, Zeitschr. f. Antrop., Ethnol. und Urgesch.-Verh. d. Berliner Gesellsch. f. Anthrop., Ethnol. und Urgesch. Sitz. d. 17 Oct. 1874. — Separatabdruck.

[2] ROBERT TIGERSTEDT, Berättelse öfver en antropologisk resa i Tavastland, sommaren 1876 (*Récit d'un voyage anthropologique dans le Tavastland en été 1876*).

30. Distance verticale du même sommet au menton.
31. » » » » à la 7me vertèbre cervicale.
32. » » » » à la base des procès mastoïdiens.
33. » » » » à l'angle de la mâchoire inférieure.
34. » » » » au bord inférieur du thorax.
35. » » » » à la crête de l'os iliaque.
36. » » » » au grand trochanter.
37. » » » au point du *capitulum fibulae.*
38. » » » » au maléole externe.
39. » » » » au point *d'acromion.*
40. » » » » au coude (*olecranon*).
41. » » » » au poignet (*ulna*).
42. » » » » au point du doigt du milieu.
43. Longueur du pied.

g. Mesures de largeur.

44. Distance entre les *acromia.*
45. » » bords inférieurs du thorax.
46. » » crêtes de l'os iliaque.
47. » » trochanters.
48. Longueur de la main.
49. » du pied.

h. Mesures sagittales.

50. De la 7me vertèbre cervicale au *manubrium sterni.*
51. De la vertèbre sacrale supérieure à la symphyse pubienne.

i. Mesures de circonférence.

52. Circonférence du thorax un peu au-dessus des mammelles.
53. » de l'abdomen autour des crêtes de l'os iliaque.
54. » du bassin autour des épines antéro-supérieures.
55. Distance respective entre les pointes mammillaires.

Les difficultés que l'on rencontre dans la mensuration du corps, nous forcèrent, comme le montrent les tableaux, de restreindre, à l'égard de certains individus, ces mesures à un petit nombre, dont les essentielles furent seules annotées.

Les mesures prises sur la tête de individus vivants peuvent se reporter sans trop de difficultés aux mesures crâniennes correspondantes, après déduction de l'épaisseur de la peau, qui a été comprise dans le chiffre donné aux deux extrémités de la mesure. Afin d'obtenir une valeur moyenne d'épaisseur applicable à cette réduction, nous avons pris une série de mesures sur des cadavres. Comme on le sait, l'épaisseur de la peau varie passablement chez les individus, étant de 2,5 à 3,5 mm. chez les personnes maigres à peau torpide, et de 4,5 à 6 mm. chez les personnes plus grasses et chez celles douées d'embonpoint. Cependant, on peut fixer en général cette épaisseur à 4 mm. chez les adultes jouissant d'une bonne santé et d'un développement normal. Dans les tableaux qui précèdant, nous n'avons toutefois pas achevé partout cette réduction, qui s'obtient par conséquent en déduisant, de la somme de mesure, le chiffre de 4 doublé, c'est-à-dire 8. Les seules sommes réduites sont celles de longueur et de largeur, qui sont données dans des colonnes spéciales, et d'où nous avons tiré l'indice céphalique. Les autres mesures sont communiquées sans réduction, circonstance qu'il est naturellement nécessaire de prendre en considération dans la comparaison avec des mesures de crânes, etc., squelettés, mais non avec des mesures correspondantes exécutées sur des individus vivants. On a naturellement déduit des mesures du corps tous les excédants fournis par les vêtements.

Comme on le sait, les parties méridionales et occidentales de la Finlande, et principalement le littoral, sont depuis longtemps habitées en majeure partie par une population suédoise. Aussi, ne croyant pas devoir commencer nos recherches dans ces régions, nous nous rendîmes d'Helsingfors directement vers le nord. La première localité où nous nous arrêtâmes, fut Tavastehus, pour y visiter les Finnois internés dans la grande prison de cette ville et dans les hôpitaux qui s'y trouvent. Les autorités firent preuve à notre égard de tout l'empressement possible. La prison contenait un grand nombre d'individus. Quelques-uns furent mesurés, mais nous résolûmes bientôt de ne pas nous arrêter plus longtemps à ces matériaux; car, quoique la prison sus-nommée se recrute d'individus de toutes les parties du pays, il nous parut que ces hôtes involontaires, appartenant en général à la classe la plus abjecte de la population, n'étaient pas propres à fournir les vrais caractères de leur peuple. Nous prîmes cependant des photographies et des mesures d'un certain nombre d'individus (v. les tableaux 1 et 11) et de crânes à l'hôpital et à son annexe, l'hôpital provisoire, lesquels contenaient environ 100 malades, la plupart venant des campagnes environnantes.

Nous nous rendîmes ensuite à Tammerfors. Si cette ville offre, par ses grandes fabriques, l'occasion de voir un grand nombre d'individus réunis, ceux-ci proviennent d'un autre côté en partie de localités non finnoises, et l'on ne peut qu'avec grande précaution tirer des conclusions de leur apparence et de leurs caractères ethniques. Nous préférâmes donc soumettre à notre examen plus spécial un certain nombre d'hommes et de femmes de la campagne environnante, parmi les 80 malades environ de l'hôpital et de son annexe provisoire que le médecin en chef mit à notre disposition avec la plus grande bienveillance. Mais ici, comme à Tavastehus et dans tous les autres hôpitaux que nous visitâmes, nous pûmes constater que ce n'est pas dans les hôpitaux que l'on trouve les meilleurs types finnois. Leur population se compose en majeure partie d'individus très jeunes, dont les traits et la constitution physique n'ont en conséquence pas encore reçu leur développement complet et tout leur caractère ethnique Ils souffrent en outre le plus souvent de la syphilis, dont les ravages sont terribles en Finlande, ainsi que du traitement mercurial qu'ils ont subi, donc ni leur expression, ni leur chair, ni leur peau, ni sa couleur, ne reproduisent les circonstances normales. Il faut donc se garder de tirer des conclusions de ces individus seuls. Ils offrent toutefois cet avantage d'être plus accessibles à une investigation minutieuse, obéissants aux ordres du médecin.

En général, nous avons pu constater que l'on doit dans la règle éviter les villes et leurs environs immédiats. En Finlande, comme partout ailleurs, elles ont constitué des foyers de mélange de la race pure. Ce n'est pas seulement le cas de la capitale, Helsingfors, dans laquelle, outre les Suédois, diverses autres nations et principalement les Russes et les Allemands ont fait des apports considérables au *stock* de la population. Ainsi, Tavastehus possède p. ex. une garnison russe, outre les nombreux Suédois qui y résident de longue date. Tammerfors est, comme je l'ai signalé, une ville industrielle importante avec des éléments ethniques provenant d'un grand nombre de localités et même de pays différents. Outre sa population suédoise, Viborg possède une si grande quantité d'Allemands, que ceux-ci y ont pris depuis longtemps une certaine prépondérance. Ajoutons-y un élément juif et une forte garnison russe. Partout où il existe des garnisons, les mariages de toute sorte sont nombreux et la population se mélange. Ces circonstances sont applicables à un degré plus ou moins grand à toutes les autres villes finlandaises. C'est donc dans les campagnes, au sein même des populations agricoles, que l'on doit exécuter les études ethnologiques. Dès que nous eûmes clairement saisi cette nécessité, nous résolûmes d'aller chercher les populations rurales dans leurs foyers mêmes. La ligne pointillée de la carte fig. 105 indique la route que nous avons suivie. Nous commençâmes par une excursion vers le sud-est, à Kangasala et à Pälkänä. Nous réussîmes à faire, dans un ancien cimetière de cette localité, une collection de 55 crânes, d'âges et de sexes différents. La plupart de ces crânes, que nous décrirons ailleurs, étaient brachycéphales; il s'en trouva aussi de dolichocéphales, mais nous pouvons, non sans cause, les considérer comme suédois, Pälkänä étant de vieille date un grand chemin de passage, où des Suédois ont probablement été établis. Revenus à Tammerfors, nous nous dirigeâmes de cette ville vers le nord, sur le petit bourg d'Ikalis, puis de là, par Jämijärvi, sur Parkano, en suivant une route qui conduit à travers de vastes régions á peu près désertes.

Le but spécial de cette excursion était, comme il a été dit dans un chapitre précédent, d'essayer de constater si l'on trouvait des traces de Lapons dans ces districts. On nous avait dit dans plusieurs endroits que des Lapons y avaient demeuré en permanence jusqu'à ces derniers temps, et qu'ils étaient les derniers débris d'une population laponne établie là de longue date. A une »inspection sanitaire» à Sydenmaa, où une foule de campagnards se trouvaient réunis, nous eûmes une excellente occasion de faire des recherches et de prendre des portraits photographiques. Les «derniers descendants des Lapons» se trouvèrent être des Tavastlandais aux cheveux couleur de lin, aux yeux bleus, mais à la taille singulièrement diminutive. Probablement, cette tradition de la présence, jusqu'à ces derniers temps, de Lapons dans les contrées susdites, n'a jamais eu d'autre cause qu'une hypothèse hasardée, qui s'est peu à peu répandue sans aucun examen. La population paraissait assez mêlée; le type blond du Tavastlandais en constituait, il est vrai, l'élément principal, mais l'on y rencontrait aussi un certain nombre d'individus à cheveux noirs, probablement des Ostrobothniens.

Après être revenus à Tammerfors, nous partîmes, accompagnés de l'étudiant M. Solin comme interprète, pour Ruovesi, d'où prenant de

nouveau la direction du sud-est, nous nous rendîmes à Orihvesi, où nous rencontrâmes plusieurs types tavastlandais excellents. De là, nous nous dirigeâmes à l'ouest, par Laukkas, sur Jyväskylä, puis au nord sur Wiitasaari. Dans cette région, où, grâce à la situation isolée et au manque de communications, la population s'était jusqu'ici maintenue assez pure de tout mélange, l'exploitation des forêts a provoqué pendant ces dernières années une immigration considérable des autres parties de la Finlande. Nous eûmes l'occasion de voir dans l'église de la paroisse une grande quantité des populations rurales environnantes, dont la plupart appartenaient au type tavastlandais.

Ici, nous nous divisâmes en deux partis: l'un (composé de Lovén et de Nordenson) se rendit à Rautalampi, où il recueillit trois crânes dans un ancien cimetière, puis à Kuopio; l'autre (Retzius et Solin) se dirigea vers le nord, sur Pihtipudas et Pielavesi, où il rencontra un nombre assez grand de Tavastlandais purs dans leurs anciens *pörtes* (maisons sans cheminée) et leurs *kotas* (réminiscence des tentes des Finnois primitifs). Après nous être réunis de nouveau à Kuopio, nous retournâmes à Pielavesi, pour nous y livrer à des explorations plus détaillées dans un cimetière situé sur un îlot du lac Nilakka. Nous y recueillîmes 10 vieux crânes, dont l'un avec tout le squelette y appartenant. Nous avions donc parcouru de la sorte les parties les plus importantes de l'ancien Tavastland. L'un de nous (Lovén) fut ici forcé d'interrompre son voyage et de rentrer en Suède. Après une excursion vers le sud, à Nyslott, dans le Savolax, les autres se dirigèrent du côté du nord, sur Joensuu, puis sur Eno, en Karélie. Nous y observâmes un certain nombre de paysans venus à l'église, et prîmes en outre des mesures et des photographies. Deux crânes furent déterrés dans un ancien cimetière. Descendant de là vers le sud-est, nous arrivâmes à Ilomants, au centre même de la Karélie. Comme il s'y tenait, à notre arrivée, une session de tribunal de première instance, nous eûmes la grande chance d'y trouver une foule de paysans, ce qui nous permit d'en examiner et d'en photographier autant que le temps, malheureusement très court, nous en donna l'occasion. Revenus à Nyslott, nous nous rendîmes de cette ville à Sordavala, sur le Ladoga, par l'*ås* ou colline de Pungaharju et par Parikkala. Après une visite au couvent de Valamo dans le Ladoga, où nous eûmes une bonne occasion d'étudier parmi les moines les types russes et finnois que l'on y rencontre, nous nous dirigeâmes de là vers le nord-est, sur Impilaks, également au bord du Ladoga et toujours dans la Karélie. Ici, nous rencontrâmes encore une session de tribunal de première instance, à laquelle s'étaient rendus un grand nombre de paysans, et nous eûmes ainsi de nouveau la meilleure occasion possible de voir et d'examiner une foule de Karéliens. Nous pouvions ainsi vérifier les résultats de notre expérience, et arrêter les idées déjà acquises sur ce type finnois. Dans la règle, les Karéliens portent un caractère nettement tranché, et il est en général facile de les distinguer tant des Tavastlandais que des Russes, races que l'on rencontre en petit nombre parmi les Karéliens. D'Impilaks, nous suivîmes la grand'route jusqu'à Sordavala, d'où nous nous rendîmes par le Ladoga à St-Pétersbourg. Après avoir rencontré entre autres à Nischnij-Nowgorod (à l'époque de la grande foire), à Kasan et le long du Volga des Tschérémisses, des Tschuvasches et divers autres peuples, je rentrai en Finlande par Viborg, où se trouvaient rassemblés pour la grande foire d'automne (octobre) une multitude de campagnards, principalement de la Karélie méridionale et des paroisses finnoises du sud-est, aux abords de la frontière russe. La majeure partie des visiteurs appartenait au type karélien, un certain nombre présentaient un type tavastlandais très prononcé, et, au milieu de ces deux races, on voyait les Grands-Russiens au type facilement reconnaissable.

Cet exposé rapide, ou plutôt ce squelette de notre voyage, permettra de juger jusqu'à quel point l'on est autorisé, sous le rapport de son extension, à en tirer des résultats généraux. Par suite des distances considérables et des moyens si lents de locomotion qu'offrent encore les voyages de terre dans ces contrées souvent presque désertes, nous fûmes obligés de laisser de vastes régions inexplorées. Nous avions eu l'intention de visiter l'Ostrobothnie, de parcourir le Savolaks plus en détail, et de faire une pointe dans la Karélie russe. Mais l'automne qui venait à grands pas nous força de supprimer toute cette partie de notre programme. Ce n'est pas ici le lieu de détailler tous les obstacles que rencontrent les études anthropologiques quand on ignore la langue des indigènes. Nous signalerons seulement une chose, savoir que l'on n'a pas souvent l'occasion de mesurer ou de photographier les meilleurs types; on les rencontre, p. ex., en passant sur une grand'route, dans une église, à un travail qu'ils ne veulent pas interrompre, etc. Parfois aussi ils répondent par un *non* absolu, ou il faut employer un temps fort long à parlementer avec eux, à les convaincre qu'il ne se cache aucun artifice, aucune arrière-pensée dans cette exploration qui leur est incompréhensible. Ajoutons le temps qu'exigent tant la prise des photographies que la mensuration, et surtout les nombreuses difficultés que doit surmonter le photographe errant par les chemins sur une carriole de paysan, et l'on comprendra sans peine que malgré le travail le plus assidu, on ne peut achever autant d'ouvrage qu'il serait à désirer. Nous avons cependant pris des mesures et des photographies de 91 individus. On trouvera ici les mesures dans leur totalité, mais je ne puis malheureusement donner que quelques photographies, reproduites, les unes par la gravure sur bois, les autres à l'eau-forte, ces dernières par le célèbre graveur L. Lowenstam, à Amsterdam.

Je regrette qu'il soit impossible de communiquer ici un plus grand nombre de portraits, et surtout que je ne puisse publier une collection des photographies originales. Elles rendraient infiniment mieux que nos descriptions les traits caractéristiques de ces peuplades du Nord. Il aurait été surtout d'un grand intérêt de pouvoir reproduire quelques-uns des groupes populaires que nous possédons. — Je dois donc me contenter d'accompagner les portraits mentionnés ci-dessus d'une description rapide des caractères ethniques de la race finnoise, tels que nous les avons trouvés.

Comme il paraît être au reste le cas chez presque tous les peuples de la terre, surtout à mesure qu'ils jouissent d'ancienne date d'une civilisation plus ou moins supérieure et qu'ils ont eu le temps de se mélanger, nous avons trouvé chez les Finnois une différence considérable tant au point de vue de l'ensemble de la stature, de la grandeur et des proportions, que surtout à celui des traits et de la forme du visage. Mais, quand on a eu l'occasion de voir des réunions plus ou moins nombreuses des habitants moins mêlés des campagnes, comme p. ex. à l'église ou dans des sessions de tribunaux, à la maison ou dans d'autres circonstances, on constate bientôt parmi les Finnois, tant hommes que femmes, la présence fréquente de types très-rapprochés. Autour de ces types plus communs, admis comme »types normaux» (*standard types*), on peut grouper plus ou moins facilement la plupart des autres; une certaine quantité ne peuvent entrer dans ces séries, et d'autres se composent d'éléments décidément étrangers.

Comme résultat principal de nos études, nous pouvons dès maintenant signaler que nous avons constaté, dans les parties de la Finlande parcourues par nous, deux types fondamentaux essentiellement différents, que nous nommerons *le type Tavastlandais* et *le type Karélien*. Le premier appartient à l'ancien Tavastland et probablement aussi à la totalité ou du moins à une très grande partie du Savolaks, le second à la majeure partie de la Karélie finnoise.

Le type Tavastlandais, reproduit sur les planches 1—4, 7, 9, et I, II, présente les caractères distinctifs suivants:

Stature. Fort, solide, large d'épaules et en général trapu, potelé, à membrure grossière; longueur moyenne, mais on rencontre assez souvent des individus d'une stature au-dessus de l'ordinaire.

Chairs, fermes, en général sans disposition à l'embonpoint ni à la maigreur; musculature très forte.

Peau, blanche, mais souvent un peu grisâtre, jusqu'au gris d'olive; elle est rarement aussi claire et aussi pure, de cette teinte rose transparente, que chez les Germains blonds (Scandinaves, Anglais).

Tête, ordinairement grande, courte et large (brachycéphale), mais pas particulièrement haute, souvent assez quadrangulaire, avec bosses pariétales développées.

Visage, grand, long, mais surtout large, aussi bien dans la région frontale que, sinon plus encore dans celles des arcades zygomatiques et des mâchoires; la mâchoire inférieure fortement développée, ayant de grands angles postérieurs très accusés, et une largeur considérable entre ces angles.

Nez, petit, assez large, obtus, ou plus souvent encore avec une petite pointe généralement tant soit peu retroussée. *Narines* assez larges.

Bouche, également assez large.

Yeux, à fentes petites et assez étroites, parfois légèrement obliques (les angles intérieurs un peu plus profonds). *L'iris* clair, gris-bleu ou plus souvent bleu-gris, même gris ou blanc-bleuâtre; les *sourcils* faiblement développés, clairs.

Physionomie, assez morose, peu sympathique.

Cheveux, blonds sur la calotte, souvent couleur de lin, du reste gris-cendré; à la pointe, chez les femmes, souvent jaunes ou jaune-rougeâtre, droits, jamais bouclés, très-soyeux. Presque toujours couleur de lin, parfois chez les enfants presque blanc-jaune, ils deviennent souvent un peu plus foncés chez les adultes, de manière à prendre

une couleur cendrée; ils conservent toutefois assez souvent une couleur de lin assez foncée.

Barbe, faible dans la règle, à poils relativement rares, courts, rudes, clairs, tirant parfois légèrement sur le roux, surtout au menton; en général, le Tavastlandais rase cette barbe peu fournie, de sorte qu'on ne la voit qu'exceptionnellement dans toute sa longueur. On est surtout à même de constater le caractère du type Tavastlandais à cet égard chez les moines du couvent de Valamo, auxquels la religion défend de se couper les cheveux et de se raser; aussi, sans parler des autres caractères, reconnaît-on immédiatement les Tavastlandais qui s'y trouvent à leur barbe singulièrement faible.

Au point de vue *psychologique,* le Tavastlandais présente également divers traïts caractéristiques. Il est sérieux, viril, mélancolique, penseur, peu communicatif, taciturne, ni enthousiaste, ni vif, ni mobile tant au physique qu'au moral, mais plutôt lent et engourdi, disgracieux et lourd dans ses mouvements, très conservateur à tous égards; peu porté aux réformes et aux changements, il n'est pas l'homme de l'initiative ni pour le bien ni pour le mal, et tient à vivre en paix avec l'autorité. Il est soupçonneux, et ne paraît être exempt ni de jalousie ni de vindicativité; il garde longtemps rancune, et ajourne sa vengeance jusqu'à ce qu'une occasion propice se présente; aussi les crimes graves prémédités ne sont-ils tout à fait rares. Il est fataliste à un haut degré, se contente de peu, endure la souffrance et les privations avec une fermeté et une patience admirables. Quoique lent de sa nature, il est assidu au travail, et tenace toujours, il ne lâche pas prise aussi longtemps qu'il voit une possibilté de réussir. Il est porté à aider son prochain, et hospitalier quand on le traite comme il faut. Il est honnête au fond. Il se distingue par une fidélité à toute épreuve, si même il n'est pas prodigue en ses témoignages de tendresse ou de bienveillance, mais préfère les traduire en actes plutôt qu'en paroles et en démonstrations aussi; en général ne s'exprime-t-il jamais au superlatif, ni d'une manière positive et péremptoire, mais avec une prudence et une réserve diplomatiques. Pour ce qui concerne ses autres qualités morales, il est lent à comprendre, mais sûr dans son jugement, va au fond des choses, pénètre sa matière lentement mais bien. Il n'est ni musical ni poétique, ou du moins il n'est pas créateur dans ces genres; on l'entend rarement chanter, sinon jamais.

Ainsi, malgré ses nombreuses qualités, le type Tavastlandais ne possède dans la règle un extérieur ni beau, ni intéressant; on trouve du moins rarement des individus répondant à nos idées du beau. Cette remarque s'applique non-seulement aux hommes, mais encore aux femmes; ces dernières ont en général le visage un peu moins anguleux, plus arrondi, mais les «beautés» sont excessivement rares; nous n'avons du moins pas trouvé une seule femme qui méritât ce nom parmi les milliers que nous avons vues. Si donc cette race Tavastlandaise ne se distingue pas par la beauté extérieure, elle possède toutefois, par sa solidité physique et morale, sa ténacité et sa nature méditative, des traits qui en font une race forte lui permettant de ne pas succomber dans la lutte pour l'existence, malgré son manque de tendance à s'étendre dans des domaines étrangers et le contentement qu'elle ressent de sa position. Elle est relativement féconde. Au point de vue de la morale sexuelle, les moeurs ne sont point bonnes, plutôt le contraire. On peut dire qu'en général le fatalisme prédomine dans toute sa sphère psychologique.

Le type Karélien, reproduit sur les planches 5, 6, 8, 10, III et IV, se distingue par les traits suivants:

Stature moins forte que celle du Tavastlandais. Il n'est ni aussi large d'épaules, ni aussi trapu, ni aussi potelé, ni à membrure aussi forte, mais plus élancé et de proportions plus belles. Il dépasse dans la règle la taille moyenne, et présente souvent des individus d'une grandeur considérable.

Chairs assez fermes; peu de dispositions à l'embonpoint, mais plutôt à la maigreur.

Couleur de la peau, brun légèrement foncé ou un peu grisâtre.

Tête, pas grande, proportionnée, assez courte (brachycéphale), mais pas autant que chez le Tavastlandais.

Cou, de longueur proportionnée.

Visage, de longueur proportionnée, à largeur relativement peu considérable, tant dans les régions frontale et zygomatique, que dans les parties maxillaires; celles-ci sont toutefois assez fortement développées, mais principalement en hauteur, surtout la mâchoire inférieure, dont les angles postérieurs sont bien marqués.

Nez, long, droit, bien proportionné, pointu.

Bouche, bien proportionnée.

Yeux, à fentes non petites mais proportionnées, jamais ou du moins très rarement obliques; *iris* gris-bleu foncé.

Sourcils, foncés, fortement développés, souvent légèrement touffus.

Physionomie, généralement animée; plutôt ouverte et attrayante, toutefois avec un certain sérieux.

Cheveux de la calotte en général châtains, parfois d'un cendré foncé, ni droits ni rudes, mais ordinairement bouclés, souvent abondants.

Barbe, assez faible, principalement fournie au menton; est en général rasée.

Au point de vue *psychologique,* le Karélien est plutôt vif, délié, entreprenant, expansif, et d'un caractère gai; assez porté à l'initiative, il manque cependant de persévérance et de ténacité; il est moins pénétrant, moins profond, moins fataliste, mais plus amical, plus empressé et plus serviable que le Tavastlandais. Son *extérieur* est plus *gentlemanlike,* sa tenue plus belle et souvent noble; il se meut avec une certaine élégance, et produit en général une impression heureuse et agréable. On rencontre souvent de fort beaux types, tant parmi les hommes que parmi les femmes. Celles-ci, généralement à visage ovale et à traits très réguliers, avec un nez droit, pointu, de grands yeux bleus, une belle bouche et une physionomie assez expressive, à taille bien proportionnée et parfois très fine, sont assez jolies, et l'on rencontre parfois, dit-on, de vraies beautés parmi elles.

A l'égard des habitants du *Savolaks,* je ne crois pas devoir émettre pour le moment de jugement décisif. Nous avons vu, il est vrai, un certain nombre d'individus originaires de cette partie de la Finlande. Une partie se composaient des types tavastlandais les plus marqués, d'autres concordaient davantage avec la description de VON HAARTMAN par leur visage plus arrondi et des cheveux un peu plus foncés. Comme cet auteur le signale, on ne trouve pas à tout prendre ici une branche ethnique spéciale, mais un mélange de Tavastlandais et de Karéliens, ainsi que d'Allemands, de Russes, etc. La brachycéphalie des Savolaksiens paraît cependant être hors de doute, et s'il y a des exceptions, la grande majorité n'en a pas moins ce caractère.

Je n'ai pas pu faire assez d'observations personnelles pour être à même de prononcer une opinion sur les autres races finnoises. Tant les *Ostrobothniens* que les *Qvènes,* groupés peut-être à tort avec eux, mériteraient évidemment une étude plus spéciale. Il en est de même des *Esthoniens* proprement dits, si rapprochés des Tavastlandais, suivant les données les plus sûres et les figures les plus authentiques, qu'ils appartiennent selon toute probabilité à cette dernière race. (Voir aussi O. GRUBE, 1878.)

Si maintenant nous comparons ces recherches avec celles d'autres explorateurs, nous les trouvons généralement conformes à celles de VON HAARTMAN. VIRCHOW, qui n'a pas visité le pays des Karéliens et qui par conséquent ne pouvait les connaître, ne donne son esquisse générale des Finnois que d'après le type tavastlandais. En limitant par suite sa description au type précité, elle est, malgré l'exposé incomplet qu'il a donné de ses recherches, conforme d'un côté à celle de VON HAARTMAN, de l'autre à celle donnée par moi de ce dernier type.

Les tableaux (v. p. 163—165 préc.) indiquent les mesures que nous avons prises sur des Finnois vivants.

---

2. Etude des crânes finnois.

Les recherches crâniologiques exécutées jusqu'ici, ne sont point suffisantes, comparées au rôle prominent joué par la race finnoise dans les doctrines ethnologiques émises pendant les derniers temps. D'un côté, elles se fondent sur des matériaux trop peu nombreux et trop peu sûrs; de l'autre, elles se contredisent sur plusieurs points importants. Il n'existe pas même de recherches vastes et profondes sur les crânes des Finnois habitant la Finlande, et la littérature crâniologique est très pauvre à cet égard.

Le premier savant auquel on doive une description des crânes finnois, est HUECK. Dans une lettre à l'académicien SJÖGREN, il donna, sur le sujet en question, une courte notice dans laquelle il dit que ces crânes présentent un renflement le long de la suture sagittale[1]. Dans un travail sur les crânes des Esthoniens[2], il les décrit comme étant d'un type quadrangulaire; quand ils sont plus ovales, ce

[1] *Bulletin scientifique,* publ. par l'Acad. Imp. des Sciences de St-Pétersbourg. — D'après la donnée d'A. RETZIUS, dans son Mémoire: *Om formen af Nordboarnes kranier* (Sur la forme crânienne des habitants du Nord).

[2] *De craniis Estorum.* Dorpati Livonorum, 1838.

qui paraît être assez souvent le cas, ils présentent aussi un aspect anguleux; le front est presque aussi large que la nuque.

HUECK arriva par ses recherches au résultat que «les Esthoniens (et avec eux toutes les autres tribus finnoises) constituent une race spéciale, distinguée par un corps moins beau, une moindre force musculaire, etc, et se séparant aussi bien de la race caucasienne que de la race mongole».

Dans son mémoire «Sur la forme des crânes des habitants du Nord»,[1] ANDERS RETZIUS donna la première description proprement dite de la forme crânienne des Finnois. Il montra que les *Finnois sont brachycéphales, et qu'ils se distinguent tant des Suédois (Germains) que des Lapons et des Slaves, quoique ces derniers peuples soient aussi brachycéphales.* Sa description se basait sur l'étude de *six* crânes, tous appartenant à des hommes. Cette importante description n'étant pas très longue, j'en reproduis ici la partie la plus essentielle:

«Vue d'en haut, la boîte cérébrale a un contour ovoïdo-conique (forma cuneato-ovata), dont le plus grand diamètre l'emporte de $^1/_5$ environ sur la plus grande largeur (le rapport entre ces deux dimensions étant de 1000 à 808). Dans sa forme, ce contour a plus de longueur que n'en a la forme carrée assignée par les écrivains.

Sa longueur moyenne est de 0,178 m.; sa plus grande largeur est, en moyenne aussi, de 0,144 m.; la largeur, à la partie antérieure des fosses temporales, de 0,100 m. En avant, le crâne est tronqué par suite de la position des rebords et des apophyses sourciliers, mais le front est bombé (frons fornicata). Les côtés temporaux de la circonférence sont presque droits, ce qui provient de ce que les tempes sont unies, plates. Les bosses pariétales, très saillantes, forment chacune un angle en s'unissant à l'occiput, dont la courbure est plus grande que chez les Slaves, et forme presque le segment d'une sphère. La plus grande largeur est dans le voisinage des bosses pariétales.

Une bosse occipitale particulièrement saillante ou anguleuse ne se rencontre sur aucun de ces crânes.

La plus grande circonférence de la boîte cérébrale varie de 0,510 m. à 0,537 m., et peut être représentée en nombre moyen par 0,524 m.

Vus par derrière, ces crânes présentent une surface occipitale presque carrée, qui paraît être un peu plus haute que large. Le côté supérieur de ce carré s'étend entre les deux bosses pariétales, l'inférieur entre les apophyses mastoïdes, et les latéraux des bosses occipitales aux apophyses mastoïdes. Sur les crânes slaves, la hauteur de l'occiput en égale parfois la largeur; sur les Suédois, les bosses pariétales sont basses, aplaties, les apophyses mastoïdes sont très en avant de l'occiput et n'appartiennent pas du tout à sa circonférence.

Sur cinq spécimens, la suture sagittale offre sur une grande longueur une élévation .... La partie postérieure de la suture sagittale se courbe en bas, comme les pariétaux, sur la voussure uniforme caractéristique de l'occiput des Finnois que nous avont déjà mentionnée et qui forme presque un segment de sphère.

Le sommet de la suture lambdoïde est placé plus haut que chez les Suédois, à peu près comme chez les Slaves. Les lineæ semicirculares majores sont un peu plus bas que chez les Slaves, mais plus haut que chez les Suédois et se réunissent sous un angle obtus ou en formant un arc à faible courbure, qui, chez la plupart, est situé un peu sur la limite postéro-inférieure de l'occiput. La protubérance occipitale manque sur cinq spécimens et est petite sur le sixième.

La plus grande convexité de l'occiput tombe dans son milieu, et ce milieu se trouve à la réunion des sutures sagittale et lambdoïde. Par suite, la partie de l'os occipital qui recouvre les lobes postérieurs du cerveau prend une position redressée et forme environ $^1/_4$ de la grande voussure arrondie de l'occiput. Comme sur ces crânes, les apophyses mastoïdes forment les angles inférieurs de l'occiput. Les parties mastoïdiennes des temporaux sont aussi situées sur sa surface.

La hauteur de l'arc qui est mené du bord des conduits auditifs autour de la plus grande convexité de l'occiput, égale environ les $^3/_4$ de la corde du même arc.

Le grand trou occipital est de même forme et de même dimension que dans les crânes précédemment décrits. La crête occipitale externe est un peu élevée, mais droite et se dirigeant en haut. Les lineæ semicirculares minores sont fortement exprimées ainsi que les apophyses jugulaires. Le conceptaculum du cervelet est manifestement développé et sur cinq spécimens incliné vers le haut comme la partie postérieure de l'occiput. Les incisuræ mastoideæ pour l'insertion des muscles abaisseurs du maxillaire inférieur sont profondes et étroites. La distance entre les faces externes des deux apophyses mastoïdes varie de 0,124 m. à 0,135 m.

Vu de côté, le front est arrondi, voûté, quelquefois sans bosses frontales, d'autres fois avec des bosses frontales peu développées. Les bosses sourcilières sont grandes et réunies en une glabelle saillante. L'insertion des conduits auditifs tombe un peu en arrière du milieu du diamètre longitudinal. Leur forme et leur position est comme chez les Suédois et les Slaves. La voussure de l'occiput, déjà décrite comme étant égale, sphérique, se présente, lorsqu'on la regarde de côté, sous l'aspect le plus caractéristique.

La hauteur des crânes finnois varie de 0,135 m. à 0,147 m. La ligne de profil du visage est presque verticale. Sa hauteur, de la racine du nez au rebord alvéolaire, est, sur cinq spécimens, de 0,070 m., sur le sixième de 0,065 m. La distance entre les points les plus convexes des arcades zygomatiques varie de 0,128 m. à 0,145 m.

Le bord inférieur de l'arcade zygomatique est presque droit à cause du peu de saillie inférieure de la tubérosité jugale. Le sillon sous l'apophyse jugale du maxillaire supérieur est faible, et les fosses malaires sont peu profondes.

Les ouvertures antérieures des cavités orbitaires sont quadrilatères, presque rectangulaires et dans une direction à peu près horizontale. Leur hauteur (0,030 m.) est un peu moindre que leur largeur (0,040 m.); les angles sont arrondis, les fentes orbitaires externes étroites.

Les arcades zygomatiques sont dirigées chez la plupart en arrière et en dehors.

Le palais, peu voûté et plat en avant, descend par une surface inclinée vers le bord alvéolaire derrière les dents antérieures. La hauteur du maxillaire supérieur de l'épine nasale antérieure au rebord alvéolaire est de 0,020 m. sur cinq spécimens, de 0,014 m. sur le sixième. Une ligne tirée en arrière du rebord alvéolaire du maxillaire supérieur à la même hauteur et dans la même direction, passe par le sommet des apophyses mastoïdes.

Je ne trouve aucune différence remarquable entre la forme de leur mâchoire inférieure et celle du même os chez les Suédois et les Slaves. Le menton est, sur cinq spécimens, large et tronqué; sur un autre il est pointu. Chez tous les six, il présente, au milieu du maxillaire, une tubérosité qui s'élève vers le rebord alvéolaire sous la forme d'une arête émoussée. Les branches montantes sont larges; l'angle postérieur est un peu incliné en dehors. Les apophyses coronoïdes descendent vers la branche horizontale en formant une forte crête qui marque le bord antérieur des points d'insertion des muscles buccinateur et masséter. La hauteur de la branche montante est de 0,070 m.; celle de la branche horizontale de 0,035 m.

Cette description des crânes finnois diffère sur plusieurs points de celle donnée par HUECK dans la lettre citée ci-dessus. Il paraît cependant n'avoir vu qu'un crâne de Finnois, et s'en être tenu surtout, comme la plupart des écrivains, aux détails relatifs aux os de la face d'après les descriptions de BLUMENBACH des crânes des diverses nations. Par suite, nos données peuvent bien ne pas concorder parfaitement entre elles. Nous tombons cependant d'accord sur un point important, c'est que le crâne suédois a quelque chose de cunéiforme, que j'ai cherché à exprimer par le nom de cranium *cuneato-ovatum* .... Les crânes des Finnois sont courts, ovoïdo-cunéiformes dans leur contour, à bosses pariétales grandes, élevées et reculées. Ils diffèrent de ceux des Slaves par l'étroitesse et la voussure sphéroïdale de l'occiput, la rectitude et l'aplatissement des tempes et l'élévation des pariétaux le long de la suture sagittale. Ils diffèrent de ceux des Lapons, comme nous le montrerons plus loin, par une structure osseuse plus forte, de plus grandes bosses sourcilières, de fortes apophyses mastoïdes, un plus long profil de visage, ainsi que par la forme sphérique de l'occiput, la position plus en arrière des bosses pariétales et enfin l'élévation vers la partie postérieure de la suture sagittale».

ANDERS RETZIUS[1] a donné le dessin d'un crâne finnois (tavastlandais), dans un compte-rendu du travail de VON HAARTMAN.

WELCKER[2] porte ensuite, comme moyenne de *neuf* crânes, à 76,0 l'index de longueur-largeur des crânes finnois. Dans un autre tableau, il indique 79,2 comme moyenne de cinq crânes, et 74,0 pour cinq autres crânes.

VIRCHOW[3] décrivit aussi les crânes finnois dans sa dissertation »Die altnordischen Schädel zu Kopenhagen». Il basa sa description

---

[1] Förhandlingar vid de skandinav. naturforsk. 3dje möte i Stockholm 1842 (*Compte-rendu de la 3me session des naturalistes scandinaves à Stockholm en 1842*).

[1] ANDERS RETZIUS, Bulletins (*Öfversigt*) de l'Académie royale des sciences de Suède, 1847.

[2] HERMANN WELCKER, Untersuchungen über Wachsthum und Bau des menschl. Schädels, 1re part. Leipzig, 1862.

[3] RUD. VIRCHOW, Archiv f. Anthropologie, T. 4, Fascic. 1 et 2, 1870.

sur l'étude de *trois* exemplaires. «Le crâne finnois», dit-il, «est indubitablement brachycéphale et orthognathe. Son indice de largeur est 80,3 ... Il trahit dans toutes ses parties un développement puissant, l'on pourrait même dire fier. Le terme de *brachycéphale* (à tête courte) est des plus propres à fourvoyer ici; c'est plutôt la prédominance de la largeur sur une hauteur relativement considérable, qui caractérise ces crânes. Moyenne de la longueur maxima 18,3; de la largeur maxima 14,7; largeur frontale maxima 12,6; largeur mastoïdale 12,9. Bosses pariétales fortement développées. Les os de la face sont de même puissants; le maxillaire supérieur haut et grand, l'inférieur en général vigoureux, mais plutôt sur les côtés qu'à sa partie médiane.

De l'historique esquissé ci-dessus des recherches et des données existantes sur la forme crânienne des Finnois, il résulte, comme je l'ai déjà signalé, que les investigations n'ont porté que sur un petit nombre de crânes. Quand il écrivit le mémoire mentionné ci-dessus, A. Retzius n'avait que 6 crânes à sa disposition; Welcker en a eu 9 ou 10, Virchow 3. Ensuite, il est probable que ces savants n'ont pas suivi la même méthode de mensuration; Welcker a évidemment mesuré d'une autre manière que Retzius et Virchow. Aussi les résultats sont-ils très différents; l'indice de largeur de Retzius, 80,8, et celui de Virchow, 80,3, concordent de fort près, tandis que, par son chiffre correspondant, 76,0, Welcker place en général les Finnois parmi les dolichocéphales; enfin, von Haartman a essayé de montrer, par ses recherches sur des personnes vivantes, qu'il ne faut pas prendre les Finnois, pas même ceux habitant la Finlande même, pour un peuple homogène, mais qu'il y a à distinguer au moins deux tribus différentes, les Karéliens et les Tavastlandais, avec des formes crâniennes en partie très différentes. Toutes ces divergences nous montrent évidemment la nécessité de nouvelles recherches.

Les investigations auxquelles je me suis livré sur des crânes finnois, n'ont été publiées qu'en partie jusqu'ici. On trouvera dans le compte-rendu du Congrès archéologique de Stockholm en 1874[1], un tableau détaillé de mesures prises par moi en collaboration avec Chr. Lovén et Erik Nordenson sur 72 crânes finnois du musée anatomique d'Helsingfors, qui avait été mis de la façon la plus bienveillante à notre disposition par son directeur[2]. Je ne crois pas nécessaire de rendre compte ici de ces mesures, pour lesquelles je renvoie le lecteur au tableau original. Il me reste maintenant à donner un exposé des recherches auxquelles je me suis livré dans le courant de ces dernières années sur les crânes finnois conservés au musée de l'Institut Carolin. Ce musée possède 90 crânes de la Finlande (dont 2 en fragments). Parmi ces crânes, 14 (2 en fragments) appartiennent à des enfants ou à des individus non-adultes. Il n'existe que pour un petit nombre des données positives sur l'âge, et à l'égard d'un plus petit nombre encore (principalement pour les hommes) des renseignements sur le sexe. Ne croyant pas pouvoir distinguer dans tous les cas entre les crânes d'hommes et ceux de femmes, je ne puis indiquer qu'approximativement le contingent fourni par chaque sexe à la collection. Le lieu d'origine ou du moins l'endroit où ils ont été trouvés se trouve indiqué pour la majorité des crânes. Je vais essayer d'en donner ici la liste, avec une carte sur laquelle le nombre des crânes est inscrit pour chaque localité.

Ville d'Helsingfors	1	
» de Björneborg	1	
Paroisse d'Ulfsby, dans le gouvernement d'Åbo-Björneborg	2	
» de Haliko » » »	1	
» » Hollola » » de Tavastehus	2	
» » Tyrvis » » d'Åbo-Björneborg	2	
» » Kyro » » »	1	
» » Pälkänä » » de Tavastehus	49	(dont 9 d'enfants).
Jorois	1	
Finlande méridionale et moyenne, sans donnée certaine, la plupart de l'amphithéâtre d'anatomie d'Helsingfors	7	(dont 1 d'enfant).
Paroisse de Rautalampi, dans le gouvernement de Kuopio	3	
Saarijärvi («gouvernement de Viborg»?)	1	
Paroisse de Pielavesi, dans le gouvernement de Viborg	9	(dont 2 d'enfants).
» d'Idensalmi » » »	1	
» d'Eno » » »	2	
Pielasjärvi	1	
Paroisse de Paldamo, dans les gouvernements d'Uleåborg et de Kajana	1	
Fenno-careli, sans autre indication	2	
Laponie de Kemi	2	
En outre, probablement de race finnoise:		
Paroisse d'Enontekis	1	
» de Fredrika, en Laponie	1	
Gouvernement d'Archangel	1	
Esthonie	1.	

Un aperçu général des crânes conservés au Musée de l'Institut Carolin (École de médecine) à Stockholm, fera voir immédiatement qu'à plusieurs égards ils présentent entre eux des différences notables aux divers points de vue servant à la comparaison. Les rapports entre la longueur et la largeur se distinguent par leurs divergences.

Tableau des mesures maximas de longueur et de largeur des crânes finnois conservés au Musée de l'Institut Carolin (École de médecine) à Stockholm.

№	Domicile, âge et sexe.	Longueur maxima	Largeur maxima	Indice.
1	Ville d'Helsingfors, homme de 30 ans	186	152	81.7
2	» de Björneborg, » 48 »	182	147	80.8
3	Paroisse d'Ulfsby, » 38 »	182	138	75.8
4	» » » 24 »	183	137	74.9
5	» de Haliko, homme	183	139	76.0
6	» de Hollola, »	186	141	75.8
7	» » » de 53 ans	172	136	79.1
8	» de Tyrvis, »	183	146	79.8
9	» » »	187	151	80.7
10	» de Kyro, »	178	145	81.5
11	» de Pälkänä » de 54 ans	189	136	72.0
12	» » »	175	146	83.4
13	» » femme	161	133	82.6
14	» » »	174	139	79.9
15	» » »	168	142	84.5
16	» » homme	187	149	79.7
17	» » femme	179	141	78.8
18	» » »	171	140	81.9
19	» » »	169	142	84.0
20	» » »	177	134	75.7
21	» » homme	187	141	75.4
22	» »	187	139	74.3
23	» »	183	140	76.5
24	» »	189	140	74.1
25	» »	175	136	77.7
26	» »	186	142	76.3
27	» »	182	138	75.8
28	» »	186	138	74.2
29	» » (suture frontale)	188	137	72.9
30	» »	175	133	76.0
31	» »	170	150	88.2
32	» » homme	191	139	72.8
33	» » femme	182	133	73.1
34	» »	186	151	81.2
35	» »	176	142	80.7
36	» »	173	138	79.8
37	» »	165	130	78.8
38	» »	177	144	81.3
39	» »	179	139	77.7
40	» »	180	144	80.0
41	» » femme	168	137	81.5
42	» »	172	135	78.5
43	» »	174	134	77.0
44	» »	169	139	82.3
45	» »	168	133	79.2
46	» »	179	143	79.9
47	» »	176	141	81.1

[1] Compte-rendu du Congrès d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Session de Stockholm, 1874.

[2] Au moment où cette feuille allait être mise en presse, j'ai reçu, par la bienveillance de M. le Dr Robert Tigerstedt, un nouveau travail sur cette matière. C'est un catalogue, envoyé à l'exposition de Paris en 1878, de crânes finnois conservés au musée anatomique d'Helsingfors, dont le directeur est M. le professeur Conrad Hällsten. Le catalogue des crânes exposés à Paris, comprend 16 crânes tavastlandais, 13 ostrobothniens, 3 du Savolaks et 6 karéliens. Il contient en outre des tableaux de mensuration détaillés de tous ces crânes. Je dois me restreindre à en donner ici les indices céphaliques. Ainsi, les indices de longueur-largeur comportent: Pour les crânes *tavastlandais:* 75.27; 82.59; 77.90; 80.89; 77.37; 75.28; 82.02; 85·80; 77.53; 77.59; 85,97; 80.44; 76.06; 82 45; 84.39; 82.10. — Pour les *ostrobothniens:* 74.44; 78.68; 79.89; 74.45; 80.00; 77.90; 79 35; 77.53; 80.90; 87.79; 84.15; 78.53. — Pour les *savolaxiens:* 81.76; 82.35; 83.98. — Pour les *karéliens:* 82.96; 82.29; 80.90; 78.02; 89.53; 79.21.

№	Domicile, âge et sexe.	Longueur maxima	Largeur maxima	Indice.
48	Paroisse de Pälkänä	182	144	79.1
49	» »	173	138	79.8
50	» de Jorois, homme (suture frontale)	183	146	79.8
51	Finlande méridionale (sans donnée certaine), homme	175	143	81.7
52	» » (Åbo?) homme	176	146	82.0
53	» » (sans donnée certaine), homme	184	141	76.6
54	» » (sans donnée certaine), homme	178	142	79.8
55	» » (sans donnée certaine), homme (suédois)	184	139	75.5
56	» » (Ruovesi?) homme	183	144	78.7
57	Paroisse de Rautalampi, homme	184	149	81.0
58	» »	174	142	81.6
59	» »	178	137	77.0
60	» de Saarijärvi (gouvernem. de Viborg?), homme	182	148	81.3
61	» de Pielavesi	181	149	82.3
62	» »	180	139	77.2
63	» »	173	137	79.2
64	» »	180	138	76.6
65	» »	174	127	73.0
66	» »	169	140	82.8
67	» »	167	132	79.0
68	» d'Idensalmi, homme	183	145	79.2
69	» d'Eno	172	135	78.5
70	» »	163	133	81.6
71	» de Pielisjärvi	177	145	81.9
72	» de Paldamo	168	135	80.4
73	»Fenno-carelus»	169	147	84.0
74	»	169	138	79.9
75	Laponie de Kemi	176	142	80.7
76	» »	180	138	76.6
77	Enontäkis	175	156	89.1
78	Paroisse de Fredrika	190	152	80.0
79	Gouvernement d'Archangel	178	152	85.4
80	Esthonie, femme	174	136	78.2

On voit par ces chiffres la grandeur des variations que peuvent subir les rapports de longueur-largeur, du côté de la brachycéphalie (80,0 et au-dessus) d'une part, et de l'autre, de celui de la dolichocépalie (79,0—75,0 et au-dessous). Les crânes dolichocéphales bien marqués présentent dans la règle une si grande conformité avec les crânes suédois, que pour ma part je n'hésite pas à en rapporter un assez grand nombre à cette partie de la population finlandaise qui descend de la race suédoise. Plusieurs de ces crânes avec leur norme verticale en ovale allongé, sont d'un caractère suédois si typique, qu'on pourrait les donner sans crainte comme modèles du type crânien suédois. Les planches jointes à cet ouvrage en reproduisent quelques-uns, mais je n'ai pas cru devoir entrer dans une description de ce type, me contentant de renvoyer le lecteur à celle donnée par ANDERS RETZIUS des crânes des Suédois[1].

Mais, si même l'on cherche à expliquer par l'influence suédoise beaucoup de crânes dolichocéphales de ce tableau, ils sont trop nombreux pour pouvoir être tous séparés par cette simple explication de la catégorie des crânes finnois véritables. On est donc presque forcé d'admettre la présence d'un assez grand nombre de dolichocéphales parmi ces derniers, et par conséquent l'on n'est pas entièrement en droit de ranger la nationalité finnoise parmi les peuples totalement et exclusivement brachycéphales, comme p. ex. les Lapons. En effet, deux auteurs précédents les ont placés à peu près à la limite inférieure de la série brachycéphale, ANDERS RETZIUS à 80,8 et VIRCHOW à 80,3, tandis que WELCKER les descendait même dans la série des dolichocéphales avec un indice de 76,0. Des chiffres comme ceux de 80,8 et de 80,3, quand ils sont destinés à représenter des moyennes, comprennent en réalité, dans l'échelle descendante, des déviations tombant même au-dessous de 80,0. Ainsi, le tableau s'accorde sur ce point avec les données de RETZIUS et de VIRCHOW. Si l'on examine au reste de plus près les indices dudit tableau qui se trouvent au-dessous de 80,0, on trouvera qu'un grand nombre sont très rapprochés de 80,0, soit entre ce chiffre et 79,0. Selon moi, ces crânes doivent être plutôt rangés parmi les brachycéphales. La justesse de cette manière de voir est corroborée par la forme et par les caractères de ces crânes, qui les reportent dans leur ensemble aux brachycéphales. Si l'on ajoute à celà le résultat des mesures prises sur les individus vivants (voir les tableaux ci-dessus, pp. 163—165), on pourra avec toute raison continuer à donner aux Finnois, dans la classe des brachycéphales, à peu près la place qu'ils ont reçue d'A. RETZIUS. Mais ici, comme partout dans la crâniologie, il faut se garder de tirer des conclusions des moyennes. Par principe, je n'ai pas voulu en donner dans mes tableaux, car, je l'ai déjà dit, souvent elles ne servent qu'à égarer, en cachant d'innombrables modifications, en mettant de l'ordre et en donnant une vue d'ensemble spécieuse là où ni l'un ni l'autre n'existent dans la réalité. Il m'a paru d'autant plus juste d'exclure ces moyennes, qu'il m'est impossible de fixer le nombre des crânes suédois (ou russes) entrés dans la composition des tableaux.

Si l'on peut donc considérer avec raison les Finnois comme brachycéphales, on constate cependant de grandes variations d'indice même dans le groupe où ce type crânien est nettement caractérisé. Le tableau nous montre que ces variations s'étendent entre 80,0 et 89,1, et que si même la majorité des crânes au-dessus de 80,0 se tient entre ce chiffre et 81,0—82,0, on en rencontre cependant un assez grand nombre avec 83—84—85, etc.

On rencontrera du reste des différences notables à d'autres égards que la longueur et la largeur. Cependant, la plupart de ces crânes, — il ne s'agit ici naturellement que des adultes, — peuvent se reporter approximativement à des variations du même type fondamental. Nous trouvons en premier lieu une série de crânes grands et massifs à ossature puissante et à attaches musculaires bien développées. Leur forme correspond presque totalement à la forme de crânes finnois si bien caractérisée par A. RETZIUS et décrite également plus tard par VIRCHOW. Longtemps je fus disposé à considérer cette forme comme exprimant en général le type mâle des Finnois, mais bientôt je trouvai, surtout après l'étude des sujets vivants, que cette manière de voir n'est pas juste pour tous les cas. Il n'y a pas à douter que ces crânes grands, solides et pesants n'aient en général appartenu à des hommes; nous possédons à cet égard une preuve de beaucoup supérieure au jugement subjectif, fondé sur la condition même de ces crânes, car la plupart des crânes de cette espèce conservés au musée de l'Institut Carolin sont munis de l'indication spéciale du sexe, et même du nom de leurs propriétaires vivants; ils proviennent en majeure partie de l'amphitéâtre d'anatomie de Helsingfors, où ils ont été recueillis par les soins du professeur E. BONSDORFF, qui les remit à A. RETZIUS comme spécimens authentiques de crânes finnois. Mais, s'il est en effet hors de doute qu'en en général ces crânes ont appartenu à des Finnois du sexe masculin, il est tout aussi positif que l'on rencontre également en très grand nombre parmi les Finnois des crânes masculins plus petits et d'une ossature plus faible. C'est ce que prouve en effet l'étude des individus vivants; il existe du reste dans les collections de l'Institut des exemplaires de ces crânes provenant d'une source tout aussi sûre et munis de données de noms tout aussi authentiques que les crânes de la première catégorie. Or, comme l'on sait que les crânes de jeunes hommes, dont l'ossature n'est pas encore tout à fait développée, sont en général d'une charpente moins solide que ceux des hommes adultes, on pourrait supposer que ces crânes masculins plus petits proviennent de personnes plus jeunes; c'est peut-être le cas à bien des égards, quoique plusieurs des crânes d'hommes en question sont munis de l'indication positive qu'ils ont appartenu à des sujets d'un âge très avancé.

Ce n'est pas du reste mon intention de nier qu'en général les grands crânes appartiennent à des hommes, et les plus petits et plus faibles à des femmes. L'objet de cette remarque est de signaler que la totalité des crânes masculins n'appartient pas à la forme grande, massive et fortement développée que l'on a été accoutumé jusqu'ici à considérer comme caractéristique de la race finnoise, et que bien souvent, au contraire, on trouve chez les Finnois du sexe masculin des crânes de la forme plus petite et plus faible. Un fait qui vaut la peine d'être noté, c'est que la brachycéphalie est fortement caractérisée chez ces crânes; la norme verticale est plus courte et plus carrée, avec les bosses frontales et pariétales fortement développées; ils ont l'occiput large, descendant verticalement, le front élevé, abrupt et d'une hauteur considérable. Ils ressemblent en général assez à certains crânes «carrés» des peuples slaves.

Nous nous trouvons maintenant en présence d'une question

[1] ANDERS RETZIUS, Om formen af Nordboarnes kranier *(De la forme crânienne des habitants du Nord)*. Mémoire lu au Congrès des naturalistes scandinaves à Stockholm en 1842.

fort importante: ces variations de structure caractérisent-elles des éléments ethniques différents, ou, en d'autres termes, les diverses tribus qui sont entrées dans la composition de la nationalité finnoise se distinguent-elles par des différences dans la forme du crâne. Il serait en effet possible que telle tribu puisse s'écarter de telle autre par un crâne plus grand et plus massif ou encore par un degré différent de brachycéphalie. Et en réalité, l'examen de la collection précitée montre que les grands crânes proviennent en majeure partie du sud-ouest de la Finlande, où ont été établis depuis des siècles des Tavastlandais et de vrais «Finnois». Or, il est plus que probable que les vrais Finnois se rapprochent tellement des Tavastlandais au point de vue ethnique, qu'on a le droit de les considérer comme appartenant à la même race tant qu'il n'aura pas été fourni des preuves de leur divergence. On pourrait donc être autorisé à tirer la conclusion que cette forme de crâne plus grande et plus forte caractérise en général les Tavastlandais du sexe mâle; cependant cette question est plus compliquée qu'on ne le croirait à première vue, car d'abord la collection de l'Institut Carolin possède plusieurs petits crânes d'hommes du territoire tavastlandais, et ensuite, ce qui est encore plus important, j'ai assez souvent rencontré, dans mes études sur des personnes vivantes, une forme crânienne petite, plus faible, fortement brachycéphale et «carrée» chez des hommes du vrai type tavastlandais (à cheveux droits, couleur de lin, etc.). On voit donc que si la grande forme crânienne à forte ossature est très commune chez les hommes de la race tavastlandaise, elle n'exclut cependant point la présence parmi eux d'une forme plus petite et plus faible, forme générale parmi les femmes tavastlandaises.

Nous arrivons maintenant à une question à laquelle il sera difficile de donner une réponse: «Comment se comporte la forme crânienne des Karéliens à cet égard? Je possède, il est vrai, quelques crânes de la Karélie, dont un certain nombre ont été déterrés par le Dr Nordenson et par moi dans d'anciens cimetières du territoire karélien. Or, ces crânes se distinguent surtout par leur petitesse et par leur ossature délicate, et jusqu'à des preuves exactes et positives du contraire, on ne peut voir en eux que des crânes de femmes. Les matériaux dont je dispose actuellement ne peuvent donc me fournir aucune indication sur la forme crânienne des Karéliens mâles. Mais, d'un autre côté si nous basons notre jugement sur la description et les mesures données plus haut, celles-ci prises sur des sujets vivants, il ne sera pas prématuré d'admettre que les crânes des hommes karéliens et surtout leurs formes faciales sont d'une charpente plus délicate que ce n'est le cas chez les Tavastlandais. Je me restreins toutefois à ces simples indications, n'étant pas à même de fournir des preuves positives à cet égard. A ce que j'ai dit plus haut des Savolaksiens, j'ajouterai, pour ce qui les concerne, qu'on peut appliquer à leurs crânes les données fournies ci-dessus pour les Tavastlandais. Des recherches nouvelles et plus étendues sont cependant nécessaires à leur égard, aussi bien que relativement aux Qvènes.

Je passe maintenant à une description générale des crânes finnois, basée sur les crânes conservés au Musée de l'Institut Carolin.

1. *Crânes du sexe masculin à ossature forte et massive*

On trouvera des dessins de ces crânes sur les Planches XV—XIX et XXI. Ce type est représenté dans la collection par une vingtaine de crânes provenant des localités désignées ci-dessous:

Paroisse de Pälkänä	5	crânes;
» » Tyrvis	2	»
Björneborg	1	»
paroisse de Hollola	1	»
Helsingfors	1	»
paroisse de Kyro	1	»
» » Haliko	1	»
» » Saarijärvi	1	»
» d'Idensalmi	1	»
» d'Enontäkis	1	»
» de Fredrika	1	»
gouvernement d'Archangel	1	»
Amphithéâtre d'anatomie d'Helsingfors sans indication précise du lieu d'origine	5	»

Ainsi, la majeure partie de ces crânes proviennent de la Finlande du sud-ouest et de la Finlande moyenne, c'est-à-dire des régions de ce pays principalement habitées par la race tavastlandaise; en outre, trois appartiennent aux régions les plus septentrionales, et ont été considérés comme Qvènes par Anders Retzius, suivant l'inscription faite par lui sur les crânes mêmes.

Tous ces crânes se distinguent par leurs mesures considérables de longueur, de largeur et de hauteur. Comme je l'ai déjà signalé, ils sont en général de grandes dimensions, et appartiennent aux crânes normaux les plus grands que puisse montrer l'anthropologie. On n'y trouve aucune mesure relativement prépondérante, comme p. ex. chez les crânes suédois, où la mesure de longueur est prédominante, ou chez une partie des Slaves, qui se font remarquer par leurs mesures de largeur et de hauteur; chez ces crânes finnois, les trois mesures précitées sont au contraire considérables et présentent une augmentation homogène tout en conservant un développement proportionnel et vigoureux. Et c'est non-seulement dans leur charpente générale, mais encore dans les détails que ces crânes sont construits fortement, je dirais presque grossièrement. Ils sont pesants, en ce que chaque os non-seulement est grand, mais aussi épais, solide, massif; les crêtes et les bosses pour l'attache des muscles sont fortement marquées. Tout ceci ne s'applique pas à la boîte cérébrale seule, mais tout autant, sinon plus encore, aux parties faciales; ces dernières présentent en effet un développement des plus prononcés, parfois même disproportionné à celui de la boîte cérébrale. Ceci par rapport aux dimensions de grandeur en général.

La forme de ces crânes a, par suite de la vue verticale de la boîte crânienne, reçu d'Anders Retzius la désignation d'»ovale-conique» (cuneato-ovata). Son intention était évidemment d'exprimer par ce terme que la norme verticale n'est pas ovale à proprement parler comme p. ex. chez les Suédois, mais que l'ovale est inscrit dans un large cône à base postérieure, et à pointe tronquée; on pourrait appeler ladite forme »ovale rectangulaire», si elle ne se rétrécissait par devant. Cette forme de la norme verticale est due au développement notable des bosses pariétales et frontales, mais aussi à la grande largeur de la partie postérieure du front à la sature coronale. En effet, les pariétaux sont larges simultanément avec une longueur considérable du crâne. Cette circonstance s'accuse d'une manière plus évidente à l'aspect du crâne même que sur le dessin géométrique, où, en arrière, l'occiput saillant, et, par devant, la grande glabelle avec les sinus frontaux cachent un peu trop les parties supérieures de la boîte crânienne.

La *norme occipitale* a la forme d'un pentagone avec deux surfaces depuis la ligne médiane du sommet de la calotte, où l'on aperçoit, le long de la sature sagittale, un léger renflement en crête descendant des deux côtés vers les bosses pariétales, et deux surfaces peu convexes, se ployant parfois presque parallèlement, parfois en convergence légère à leur extrémité inférieure, vers la région des procès mastoïdiens, qui forment les points terminaux de la surface basale en général peu convexe. Sur la figure géométrique, la norme occipitale occupe le tiers de l'occiput et parfois encore davantage; la pointe de la suture lambdoïde dépasse par suite plus ou moins le milieu de la mesure de hauteur de cette surface. On peut également constater par cette vue que la hauteur maxima de la boîte crânienne se rapproche souvent beaucoup de cette largeur; assez souvent aussi, ces deux dimensions sont égales, ou la hauteur est de peu inférieure à la largeur; parfois encore, c'est cette dernière qui prédomine.

La *norme frontale,* en vue géométrique, décrit, comme on le comprend, en majeure partie la même circonférence que la norme occipitale; on y aperçoit donc aussi le relèvement en crête qui court le long de la suture sagittale; mais il y a encore à considérer ici le facies du visage, caractérisé chez ces crânes finnois par le développement puissant des maxillaires. Ici, de même, ce ne sont pas seulement les mesures de longueur, mais aussi celles de largeur qui trahissent une grandeur si notable des parties du visage; celui-ci est non-seulement large, mais encore allongé (haut). L'apophyse alvéolaire du maxillaire supérieur est élevée et en outre très large; le maxillaire inférieur est élevé tant à l'avant qu'à l'arrière, et large surtout en arrière, en ce que ses apophyses angulaires sont grandes, proéminentes et souvent comme ployées en dehors. La distance entre les arcades zygomatiques est aussi très considérable, quoiqu'elle ne soit pas si évidente, vu la largeur du maxillaire inférieur. Mais nous entrons ici dans le domaine de la *norme temporale.* La périphérie sagittale de la boîte osseuse part du visage avec une profonde dépression à la racine du nez; elle fléchit autour de la grande glabelle saillante et passe au plan frontal, remontant ensuite en pente modérée vers l'arrière jusqu' aux bosses frontales bien marquées; de là en arc faible, légèrement convexe, elle se dirige en arrière et en remontant encore vers la région des bosses pariétales, pour s'abaisser avec une faible bosse occipitale jusqu'aux protubé-

rances externes, d'où elle retourne en avant en décrivant un arc peu prononcé. Cette norme permet de constater à première vue le développement considérable de la calotte. C'est en outre ici le lieu de mentionner la manière dont se comportent les lignes sémicirculaires; elles sont fortement développées et s'élèvent avec leur large espace à une hauteur considérable sur la calotte, de manière à empiéter sensiblement sur la norme verticale, pas autant, toutefois, que chez une foule de crânes de peuples inférieurs, où elles se rapprochent fortement de la suture sagittale. Sur les crânes finnois, elles constituent plutôt la limite supérieure du plan des surfaces temporales latérales. La vue de profil permet également de constater le développement vigoureux des os de la face et principalement des maxillaires; l'apophyse alvéolaire du maxillaire supérieure se fait remarquer par ses grandes proportions de longueur et de hauteur, comme aussi et surtout le maxillaire inférieur tant en avant qu'en arrière; le menton descend en pointe obtuse proéminente, et la branche ascendante est large avec de grandes apophyses angulaire et coronale. Les avéoles et les dents présentent un large développement. Cependant, ni les alvéoles ni les dents ne sont prognathes; on pourrait plutôt parler de la prognathie du menton. La ligne, presque la continuation de la ligne frontale, est continue depuis la racine du nez jusqu'au menton, sans être verticale, il est vrai, mais aussi sans décrire un angle bien grand avec la ligne horizontale.

Pour ce qui concerne chaque os et chaque suture en particulier, la description détaillée n'en aurait pas une valeur bien grande, et je la laisse par conséquent de côté; il est du reste naturel que les crânes en question présentent à cet égard les variations ordinaires, telles que la disparition des sutures, etc. Quand on rencontre de temps à autre des os intercalés dans la suture lambdoïde et aux pointes des aîles de l'os sphénoïdal il a été démontré que ces additions osseuses ne présentent pas de rapports distincts avec une modification quelconque de la forme générale du crâne, et que, par suite, elles ne constituent en aucune façon des caractères distinctifs pour ces crânes. Aussi ne m'y arrêterai-je pas ici [1].

Ainsi, les crânes d'hommes finnois à ossature solide et massive qui viennent d'être décrits, sont dans la règle orthognathes brachycéphales. Comme nous l'avons déjà vu, c'est cette forme que depuis la description classique d'Anders Retzius on s'est accoutumé à considérer comme le pur type finnois. Elle constitue en réalité la forme la plus caractéristique pour le sexe masculin du Tavastland. Cependant, ce n'est pas la seule, ni même la plus commune, car, comme on l'a vu, on rencontre fort souvent des têtes de moindres dimensions dans les collections crâniologiques, et mieux encore dans l'étude de collections d'individus vivants. Je vais essayer de donner une courte description des traits caractéristiques de ces derniers crânes.

2. *Crânes d'hommes à ossature moins grossière et moins forte.*

La collection du musée de l'Institut Carolin possède un tel crâne de Pielisjärvi (Pl. XX), indiqué comme ayant appartenu à un homme, lequel a dû être évidemment d'un âge très avancé. Un autre vient de la paroisse de Jerois, un troisième de celle d'Ulfsby, etc. En examinant ces crânes de plus près, on trouve que les proportions entre la longueur, la largeur et la hauteur concordent suffisamment bien avec celles des crânes du gros calibre, et en général on rencontre aussi les caractères de ces derniers, mais tous réduit à de moindres mesures et par suite moins saillantes. La description des normes donnée ci-dessus est donc parfaitement applicable à ces petits crânes, pourvu que l'on se figure des dimensions moins considérables. Les apophyses et les attaches des muscles sont en outre beaucoup plus petites et beaucoup plus faibles, et par dessus tout, la charpente osseuse de la face est moins forte. Ce qui frappe surtout dès l'abord, c'est le développement plus faible des mâchoires; l'apohpyse alvéolaire de la mâchoire supérieure est plus basse, comme aussi les branches antérieure et postérieure du maxillaire inférieur. Comme, d'un autre côté, les mâchoires, aussi bien que la distance des arcades zygomatiques se distinguent par des mesures de largeur considérables, la charpente du visage paraît, par rapport à la hauteur, plus large que chez les crânes décrits précédemment: il faut ajouter à celà que la partie faciale en son entier est par rapport à la boîte cérébrale, plus petite que chez ces mêmes crânes.

Après cette description des deux types de crânes précités, mon intention n'est evidemment pas de prétendre qu'il n'existe aucune transition entre eux; j'ai uniquement voulu signaler la présence nombreuse et simultanée de ces deux formes. Mais ils se relient naturellement par des formes intermédiaires, servant d'explication au fait qu'on les rencontre toutes deux chez la pure race tavastlandaise. Il appartiendra à des recherches futures de décider dans quelle extension elles se présentent et laquelle de ces formes est la plus commune. Je passe maintenant à la description des crânes de femmes, et principalement de celles de la race tavastlandaise.

3. *Crânes de femmes.*

Parmi la collection de crânes reçus de Pälkänä, il en est plusieurs dont la provenance féminine est mise hors de doute, soit par leur apparence, soit par le costume dont le corps avait été revêtu à l'ensevelissement. Ces crânes sont petits, surtout en comparaison de ceux de la grande forme masculine décrite ci-dessus. Leur ossature est en général très délicate. La partie faciale est petite et peu développée par rapport à la boîte cérébrale. L'attache des muscles et les apophyses sont peu saillantes. Par suite, les crânes sont généralement légers. La *norme* verticale présente sans doute à peu-près les mêmes proportions que la forme masculine, mais la calotte est arrondie plus uniformément dans sa totalité; on ne voit pas de crête le long de la suture sagittale, mais plus souvent une gouttière étroite et peu profonde; les bosses frontales et pariétales sont du reste très marquées. La *norme occipitale* n'offre pas à beaucoup près une figure pentagonale aussi marquée que chez les crânes d'hommes; par l'absence d'une crête sagittale, par la flexion des surfaces latérales et encore plus de la surface basale; enfin, par la petitesse des processus mastoïdiens, cette norme se rapproche plutôt du cercle que du pentagone. La *norme frontale* accuse le faible développement des parties faciales, avec le maintien toutefois de largeurs zygomatique et maxillaire relativement assez grandes. La *norme temporale* fait également voir que les os de la face sont comparative-

[1] Dans l'un de ses derniers ouvrages crâniologiques (Ueber einige Merkmale niederer Menschenracen am Schädel. Mit 7 Tafeln. Berlin 1875. — Abhandl. d. k. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1875), Virchow a, comme on le sait, appelé l'attention sur la présence, ches les différentes races humaines, d'une liaison toute particulière entre l'écaille du temporal (squama ossis temporis) et le frontal, au moyen d'un processus frontalis ou spina frontalis squamae ossis temporis. On sait de vieille date que, dans certains cas exceptionnels, au lieu de la liaison ordinaire entre la grande aîle du sphénoïde et le pariétal, il peut exister une liaison, soit de l'espèce précitée, soit produite par l'agence d'un os wormien. En se rattachant en partie à l'opinion de quelques autres savants, Virchow a essayé de montrer que ce processus front. squamae o. temporis constitue une formation animale (theromorphie) et spécialement une formation appartenant aux singes, dont la présence s'accuse en connexion avec une certaine compression (stenos) de la région frontale (une sténokrotophie); Virchow trouva que cette formation était caractéristique chez les races humaines placées à un degré inférieur de l'échelle, quoique non chez les plus basses, et qu'elle est infiniment plus fréquente chez certaines races (Australiens, Malais, Magyares, Finnois proprement dits) non ariennes que chez d'autres (Allemands, Slaves); il voyait en outre dans les os wormiens des formations rapprochées, sans lui être identiques, du processus frontalis squamæ ossis temporis mentionné ci-dessus.

Virchow trouva le processus en question chez 3 des 26 crânes finnois étudiés par lui. Celà fait une proportion de 12.3 %. (Il constata en outre la présence d'os wormiens chez 4 crânes.) Parmi 60 crânes slaves, le processus ne fut constaté que sur 1 seul, etc.

Stieda a tout récemment montré (Archiv für Anthropologie, 1878, Separatabdr.) ce qu'il y a de prématuré dans ces conclusions de Virchow. Il mentionne entre autres que sur 11 crânes allemands examinés par lui, le procès susnommé a été constaté pour non moins de 3, c'est-à-dire 27.2 %, et par conséquent deux fois aussi souvent que chez les Finnois et les Magyares. Pour tirer des conclusions possédant une valeur effective, il faut, comme le dit avec raison Stieda, avoir à sa disposition de grandes séries de crânes, et ne pas baser son jugement sur un chiffre aussi faible que 26, etc. Et il ajoute: «pour le moment, nous ne pouvons tirer d'autres conclusions que celles auxquelles sont arrivés Hyrtl et Gruber, savoir que ce procès se rencontre exceptionnellement chez toutes les races humaines (explorées jusqu'ici).»

Les Finnois ayant été signalés comme se distinguant par la fréquence du processus de l'écaille du temporal au frontal, je crus devoir soumettre à un examen spécial à cet égard les crânes finnois conservés au musée de l'Institut Carolin. Le résultat de cet examen fut que parmi 90 crânes finnois, 1 seul accusa un *faible* processus bilatéral. Or, ce crâne ne provient pas même de la Finlande proprement dite, mais d'Enontekis en Laponie, quoique suivant les données il ait appartenu à un Qvène. Comme il dépendra de l'appréciation de chacun de placer parmi les crânes finnois ce spécimen qui présente du reste certaines particularités, il dépendra aussi de cette même appréciation de fixer la proportion pour cent que l'on voudra reconnaître à ces 90 crânes au point de vue du processus en question, savoir rien ou 1.11. Cette issue de mes recherches constitue dans tous les cas une preuve assez forte contre la justesse de l'opinion de Virchow sur la fréquence du processus chez les Finnois et sur les conclusions qu'il en a tirées.

J'ajouterai que je constatai la présence d'os wormiens à cet endroit (la suture sphénopariétale) sur 5 des 90 crânes finnois, savoir bilatéralément sur un crâne de Saarijärvi, bilatéralement sur un grand crâne de l'amphithéâtre d'anatomie d'Helsingfors, unilatéralement sur un crâne de Pielisjärvi, unilatéralement sur un crâne de Pälkänä, et enfin bilatéralement sur un crâne d'enfant de cette dernière paroisse. Autant que je l'ai pu constater, ce os wormiens ne sont dans aucun rapport avec le processus en question de l'écaille du temporal au frontal.

ment délicats, les apophyses alvéolaires de la mâchoire supérieure basses, les mesures de hauteur de maxillaire inférieur petites et son apophyse relativement peu forte; mais simultanément on voit apparaître chez plusieurs de ces crânes une tendance prognathique des alvéoles et des dents.

On retrouve dans l'ensemble de ces crânes de femmes finnoises une grande partie des caractères que l'on peut observer sur les crânes de Suédoises, quoique les crânes finnois soient brachycéphales et les suédois dolichocéphales.

4. *Crânes d'enfants finnois.*

(Pl. I—IV.)

J'ai déjà eu l'occasion de signaler que le musée de l'Institut Carolin possède une quantité assez considérable de crânes finnois ayant appartenu à des enfants ou à des sujets qui n'étaient pas encore adultes. Ces crânes forment une très belle série, depuis l'enfant dans sa première année jusqu'au jeune homme ou à la jeune fille de 20 ans. Leur description complète n'aurait cependant d'intérêt qu'en connexion avec une analyse détaillée des rapports de grandeur et des conditions de flexibilité des os pendant la croissance, avec une comparaison entre eux et les crânes d'adultes des deux sexes de la race finnoise, mais surtout entre ces mêmes crânes et des crânes d'enfants d'autres races tant brachycéphales que dolichocéphales. J'avais en effet pensé à faire une comparaison de cette nature; mais, les essais entrepris par moi dans ce but m'ont parfaitement convaincu de la grandeur des difficultés à vaincre, que je crus devoir me désister pour le moment de continuer ces recherches. Non-seulement il est nécessaire de posséder des matériaux considérables et sûrs, mais encore des méthodes plus exactes pour la mesure et la comparaison des surfaces courbes.

Cependant, la forme de ces crânes d'enfants finnois est d'un grand intérêt. Ils offrent presque tous une forme brachycéphale décidée, avec une largeur pariétale considérable, et avec les bosses pariétales et même les frontales d'une proéminence très fortement accusée; l'occiput est large et abrupte, et la largeur faciale également considérable. Pendant la croissance, le crâne de l'enfant se rapproche toujours davantage du type féminin. De la 18me à la 20me année on ne constate encore de différence entre le crâne de l'homme et celui de la femme. Dans bien des cas, le crâne de l'homme s'arrête même ensuite à la phase de développement qui se rapproche le plus de celle de la femme; et peut être est-ce à cette raison qu'il faut attribuer la circonstance que beaucoup de crânes mâles n'offrent pas la forme à puissante charpente osseuse justement considérée comme la forme finnoise typique.

Mensuration des crânes finnois.

Il me reste maintenant à donner les mesures prises sur les crânes finnois du musée de l'Institut Carolin. Plusieurs années de travaux crâniologiques m'ont amené toujours davantage à la conviction du peu d'utilité des mensurations crâniologiques prises à elle seules; quelques-unes des mesures les plus importantes, telles que la longueur, la largeur et la hauteur maximas présentent un intérêt scientifique réel, mais la grande majorité de celles qui figurent dans les tableaux crâniologiques, me paraissent totalement dépourvus de valeur quelconque. Aussi la crâniologie ethnologique ne semble-t-elle pas avoir réalisé de progrès appréciables des nombreux et grands tableaux de mensuration publiés dans le courant des dernières périodes décennales. Je me suis livré moi-même à différents efforts désespérés dans cette direction, mais sans parvenir au moindre résultat. Le dernier de ces efforts se fit en collaboration avec Chr. Lovén et Erik Nordenson, lorsque nous mesurâmes, d'après un tableau complexe de mensuration, les crânes du musée d'Helsingfors. Il nous fut impossible de tirer un seul résultat effectif de ce tableau; nous le publiâmes toutefois[1] pour le cas où d'autres explorateurs seraient plus heureux que nous. En présence d'un tel état de choses, il paraît de toute importance de chercher à rendre la crâniométrie plus fructueuse. Chr. Lovén comprenant l'importance qu'il y avait à pouvoir se faire par le moyen des mesures une idée totale de la forme du crâne, construisit dans ce but un crâniomètre spécial. Cet ingénieux appareil se trouva malheureusement être d'un maniement assez difficile, mais il est fort probable qu'on pourrait le simplifier et le rendre plus pratique au moyen de certaines modifications. Je trouvai plus tard que le même principe, — un système de mensuration donnant la forme générale du crâne, — pouvait s'appliquer sans difficulté à l'aide de la méthode de dessin géométrique. Je dressai un système pareil, et j'ai déjà eu l'occasion de l'employer plusieurs fois. Chr. Lovén a décrit un crâne mesuré d'après ce système dans la Revue de la Société anthropologique de Stockholm[1]. L'emploi de la méthode n'ayant pas encore été publié en détail, je crois devoir en donner un exposé succinct. Comme je l'ai dit plus haut, elle constitue une combinaison de la crâniométrie avec le dessin géométrique des crânes, et le but est d'obtenir des mesures dont les positions réciproques sont rigoureusement déterminées. D'un côté, on atteint par là le but du crâniomètre de Lovén, savoir la combinaison des mesures de manière à en pouvoir reconstruire la forme du crâne, circonstance qui est toutefois ici d'une moindre importance, vu que les contours géométriques généralement reproduisent cette forme d'une façon même plus correcte. De l'autre côté, on arrive à la possibilité de faire des comparaisons plus exactes entre les mesures des différents crânes, du moment où ces mesures sont fixées dans leurs rapports mutuels. Ainsi, pour les mesures de largeur et de hauteur, on indique le point où elles tombent sur la mesure de longueur prise de l'un de ses points de départ. Dans le tableau de mesures qui suit, on trouve en conséquence, pour la largeur maxima sous le propre chiffre de cette mesure, un chiffre indiquant la distance du vertex au point où la largeur maxima intersecte la hauteur; on trouve de même, pour la hauteur, un chiffre indiquant la distance du vertex au point où cette mesure est coupée par la largeur maxima. Pour toutes les mesures radiales, le tableau indique encore la grandeur de l'angle pris du milieu de la ligne entre les trous auditifs, et décrit par chaque rayon avec l'important rayon fronto-nasal, ou le rayon conduisant du point médian situé entre les trous auditifs au point limite entre le front et le nez, c.-à-d. à la suture fronto-nasale; ce rayon constitue à peu près la limite entre la boîte cérébrale et la partie faciale. Les mesures inscrite sur le tableau n'exigent pas au reste de description spéciale, vu que leur nature et leur point de départ sont indiqués sur le tableau même. Une grande partie des mesures ont été relevées sur les dessins géométriques, sans négliger toutefois un contrôle continu avec le compas sur les crânes mêmes, car il est des cas dans lesquels les dessins géométriques ne suffisent pas. C'est entre autre le cas des crânes obliques et irréguliers, c'est aussi et surtout celui de la norme verticale, car son aspect et ses mesures dépendent à un haut degré, sur le dessin géométrique, de la position dans laquelle on tient le crâne quand on exécute le dessin. Dans la règle, la mesure de longueur maxima du crâne est en réalité plus grande que celle prise sur un dessin géométrique. Afin de rapprocher autant que possible, sans toutefois pencher le crâne trop en avant, le dessin géométrique de la norme verticale de la vue pariétale du crâne dans laquelle tombent les mesures de largeur et la mesure de longueur maxima, j'ai pris pour ligne horizontale une ligne tirée depuis le bord supérieur des trou auditif jusqu'au bord inférieur de l'orbite. Avant sa reproduction, chaque crâne est fixé dans cette ligne horizontale, puis l'on procède au dessin des quatre normes (verticale, occipitale, frontale et temporale). Il est vrai que la norme verticale a moins accusé par là son caractère brachycéphale que ce n'aurait été le cas si le crâne avait été, comme cela se fait souvent, dessiné dans une position plus oblique, comme souvent l'on tient les crânes quand on les examine; mais, d'un autre côté, je me suis certainement rapproché davantage de la vérité, en ce que le rapport entre les mesures maximas de longueur et de largeur a été indiqué d'une manière plus exacte.

Vient ensuite la question des crânes mêmes et de leur choix. Il aurait été à désirer que j'eusse pu rendre par des mesures et par des dessins tous les crânes conservés au musée de l'Institut Carolin. Par suite des difficultés inhérentes à cette entreprise sans qu'elle conduise à de grands résultats, je compris bientôt la nécessité de restreindre considérablement ce plan et de me contenter d'une série de 30 crânes. Il n'a pas été chose facile que de faire ce choix. Ayant à ma disposition une assez grande collection de crânes de la même localité, la paroisse de Pälkänä, située en plein Tavastland, je résolus de m'en tenir en premier lieu à cette collection, de laquelle j'ai choisi 10 crânes d'adultes (Pl. V—XIV). Il me parut ensuite qu'il serait intéressant de communiquer des dessins et des mesures de quelques crânes d'enfants à des degrés divers de développement. Dans ce but,

[1] Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. — Compte-rendu de la 7me session, Stockholm, 1874. Tome second. Stockholm 1876, p. 760.

[1] Tidskrift för Antropologi och Kulturhistoria, utg. af Antrop. Sällsk. i Stockholm (*Journal d'anthropologie et d'histoire de la civilisation, publié par la Société anthropologique de Stockholm*). T. 1. Deuxième fascicule, N:o 8. Stockholm 1876.

j'en choisis 3 de Pälkänä (Pl. II—IV), et un très jeune crâne (Pl. I) qui se trouvait déjà dans les collections de l'Institut. Je pris ensuite 6 crânes mâles du grand calibre à charpente massive (Pl. XV—XIX, XXI), et un crâne mâle de Pielisjärvi du petit calibre (Pl. XX). On trouvera en outre 2 crânes caractéristiques de Rautalampi (Pl. XXII, XXIII. N:o 23) et 3 d'un ancien cimetière sur une île à Pielavesi (Nos 25—27, Pl. XXIV—XXVI). Enfin, je choisis 2 crânes d'une île ayant jadis servi de cimetière dans la paroisse d'Eno en Karélie (N:o 24, Pl. XXIII et N:o 28, Pl. XXVII), ainsi que deux crânes Karéliens (Nos 29 et 30, Pl. XXVIII) qui se trouvaient dans les collections de l'Institut.

Comme dans cette série tous les types crâniens d'hommes et de femmes de la race finnoise décrits ci-dessus sont représentés chacun par plusieurs exemplaires, j'ai cru qu'elle suffirait pour cet exposé. Je comprends mieux que personne qu'elle n'est pas à la hauteur de besoins de la science. Or, à l'heure actuelle, les recherches qui ont été faites et les collections que l'on possède sont trop peu considérables pour qu'il valût la peine d'en tirer maintenant des conclusions vastes et décisives sur la forme crânienne des différentes tribus finnoises. Peut-être des résultats plus grands et plus sûrs auraient-ils été obtenus, si mes occupations m'avaient permis de poursuivre le but que je m'étais tracé dans le principe. Mais les difficultés inhérentes à ces recherches sont grandes, et le travail qu'elles exigent, demande en outre beaucoup de temps et beaucoup d'argent. Puissent les Finlandais, qui n'ont jamais reculé devant les sacrifices pour la patrie ni pour la science, entreprendre cette tâche.

Explication des Figures et des Planches.

I. Figures de la texte.

Fig. 1 (page 90). Paysage de Korpilaks en Finlande. Cette figure donne le caractère d'un beau paysage finlandais. D'après une photographie.

Fig. 2 (p. 91). Interieur d'une forêt finlandaise du hauteur de Pungaharju-åsen. D'après photogr.

Fig. 3 (p. 91). La cataracte de Kyrö (Kyröfors) dans la paroisse de Tavastkyro (Finlande). D'après photogr.

Fig. 4 (p. 92). La cataracte d'Imatra dans l. gouv. de Viborg. (Finlande).

Fig. 5 (p. 93). Tente (*kota*) d'une ferme finlandaise, paroisse de Pihtipudas (Finlande). D'après photogr.

Fig. 6 (p. 94). Tente (*kota*) coupée diamétralement pour en montrer l'interieur. D'après dessin.

Fig. 7 (p. 94). Crémaillère en bois d'une «kota» finnoise, paroisse de Pielavesi. $^1/_{10}$ de la grand. natur. D'après photogr. (On voit, fig. 6, la marmite suspendue par la cremaillère à la barre en bois traversante le milieu de la «kota» au dessus du feu).

Fig. 8 (p. 96). Rouleau d'écorce de bouleau, paroisse de Rautalampi. D'après photogr. $^1/_8$ de la grand. natur.

Fig. 9 (p. 96). Une paire de pantoufles en écorce de bouleau, vue d'en haut. D'après photogr. $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 10 (p. 96). Une paire de souliers en écorce de bouleau. D'après photogr. $^1/_5$ de la grand. natur. De la paroisse de S:t Andræ, gouv. de Viborg (la Karélie).

Fig. 11 (p. 97). Une paire de souliers en écorce de bouleau, à pointe large. D'après photogr. $^1/_5$ de la grand. natur. De la paroisse de Ruovesi, gouv. d'Åbo.

Fig. 12 (p. 97). Une paire de bottines en écorce de bouleau. D'après photogr. $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 13 (p. 98). Gaine tressée en écorce de bouleau (avec couteau), paroisse de Pielavesi, gouv. de Kuopio. D'après photogr. $^1/_5$ de grand. natur.

Fig. 14 (p. 98). Valise (*kont*) tressée de bandes d'écorce de bouleau, de la ferme de Jokela, paroisse de Kuru, gouv. d'Åbo. D'après photogr. $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 15 (p. 98). Corbeille en écorce de bouleau, paroisse de Pielavesi, gouv. de Kuopio. D'après photogr. $^1/_6$ de la grand. natur.

Fig. 16 (p. 99). Flacon (à sel) tressé de bandes d'écorce de bouleau. D'après photogr. $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 17 (p. 99). Balle de bandes d'écorce de bouleau. $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 18 (p. 99). Corde tressée de bandes d'écorce de bouleau, de la ferme de Kuhio dans la paroisse de Rautalampi, gouv. de Kuopio. D'après photogr. $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 19 (p. 99). Eponges à laver en écorce de bouleau passés à une corde, paroisse de Kuru, gouv. d'Åbo. D'après photogr. $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 20 (p. 100). Boîtes («rifvor») en écorce de bouleau, de la Karélie. $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 21 (p. 100). Tamis en écorce de bouleau, paroisse de Pihtipudas. $^1/_7$ de la grand. natur.

Fig. 22 (p. 100). Boîte en écorce de bouleau, paroisse de Kuru, gouv. d'Åbo. D'après photogr. $^1/_6$ de la grand. natur.

Fig. 23 (p. 100). Araire d'ancien modèle, en usage encore pour la culture des «brulées»; l'original avait 3,5 mètres de longueur; paroisse de Parkano, gouv. d'Åbo.

Fig. 24 (p. 100). Herse d'ancien modèle en lattes de sapin avec branches; l'original avait 3 mètres de longueur entière; paroisse d'Eno, gouv. de Kuopio.

Fig. 25 (p. 101). Brûlée sur une colline à Kirjavalaks, paroisse de Sordavala en Karélie. D'après photogr.

Fig. 26 (p. 102). Faucille. $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 27 (p. 102). Récolte de seigle à Ruovesi, gouv. d'Åbo (Tavastlande). D'après photogr.

Fig. 28 (p. 102). Espèce de faux de la paroisse de Pielavesi, gouv. de Kuopio.

Fig. 29 (p. 103). Traineau d'été employée pour la récolte de la graine et du foin, de la ferme de Läskelä, paroisse d'Eno en Karélie.

Fig. 30 (p. 104). Arbalète avec flèche, paroisse de Pielavesi, gouv. de Kuopio (Tavastlande). D'après photogr. $^1/_{10}$ de la grand. natur.

Fig. 31 (p. 105). Deux paysans finlandais à la chasse d'écureuils armés d'arbalètes, d'après Acerbi.

Fig. 32 (p. 106). Hameçon en bois et os, du gouv. de Kuopio; grand. natur.

Fig. 33 (p. 106), Paysage avec un hangar pour conserver les filets des pêcheurs à Ruovesi. D'après photogr.

Fig. 34 (p. 107). Bateau de près de 9 mètres de longueur, de Näsijärvi à Kuru, gouv. d'Åbo.

Fig. 35 (p. 107). Rame du bateau précédant. $^1/_{28}$ de la grand. natur.

Fig. 36 (p. 107). Rame à gouverner le bateau fig. 34. $^1/_{28}$ de la grand. natur.

Fig. 37 (p. 107). Bateau de Ruovesi, vu d'en haut et du côté (Tavastlande).

Fig. 38 (p. 107). Bateau à quatre paires de rame de Pielavesi, gouv. de Kuopio, de 10 mètres de longueur.

Fig. 39 (p. 107). Bateau pour aller à l'église, à 13 paires de rame; du lac de Keitele, paroisse de Wiitasaari, gouv. de Vasa.

Fig. 40 (p. 108). «Pörte» finnois des pêcheurs sur un îlot du lac Kolima, au nord de Wiitasaari. D'après photogr.

Fig. 41 (p. 109). Four du «pörte» de la fig. 40.

Fig. 42 (p. 109). «Pörte» et étuve à Pihtipudas (dans le nord de Tavastlande). D'après photogr.

Fig. 43 (p. 110). Intérieur du «pörte» de la fig. 42. On voit au fond à droite de l'entrée le grand four en pièrres sèches; à gauche de l'entrée une cuve; la lucarne avec son guichet en bois à la paroi.

Fig. 44 (p. 110). Plan du «pörte» précéd.

Fig. 45 (p. 110). Râpe du four d. «pörte» d. fig. 42.

Fig. 46 (p. 110). Table du «pörte» d. fig. 42.

Fig. 47 (p. 110). Une des sièges basses d. «pörte» d. fig. 42. $^1/_{20}$ de la grand. natur.

Fig. 48 (p. 110). Conduits pour la fumée en bois (d. «pörte»).

Fig. 49 (p. 111). Plan d'un ancien «pörte» du nord de la par. de Wiitasaari. *a* porche; *a'* entrée du porche; *b* garde-mancher; *d* four; *e* mangeoire des chevaux.

Fig. 50 (p. 111). Plan d'une maison finlandaise, composée d'une ancienne chambre (*a*) avec un four de pörte (*d*) et d'une chambre moderne (*a'*) avec un poële à cheminée (*d'*); au milieu de ces chambres il y a une porche (*b*) avec son entrée et contenant au fond une chambre separée des femmes (*c*).

Fig. 51 (p. 111). Ferme avec pörte à Impilaks au Nord du Ladoga. D'après photogr.

Fig. 52 (p. 112). Plan de la maison d. 1 figure 51; *a a'* chambres de «pörte» avec *d d'* fours de «pörte»; les autres chambres étant un garde manger et un hangar.

Fig. 53 (p. 112). Four d'un «pörte» près de l'auberge de Hytölä (Tavastlande).

Fig. 54 (p. 112). Four d'un «pörte» dans le nord de la paroisse de Wiitasaari.

Fig. 55 (p. 113). Four d'un «pörte» grand et ancien, modernisée dans le temps dernier, paroisse de Wiitasaari.

Fig. 56 (p. 113). Lucarne («d'un pörte») avec guichet en bois presque fermé.

Fig. 57 (p. 114). Berceau en lanières de bois tressées, suspendu à une barre; paroisse de Parikkala, gouv. de Viborg. $^1/_{15}$ de la grand. natur.

Fig. 58—60 (p. 115). Mortiers en bois, prov. de la paroisse de Pielavesi, gouv. de Kuopio. 58 mortier à sel avec pilon en pièrre ovale; 59 mortier à café; 60 mortier à l'usage divers avec pilon en bois d'une forme conique allongée (la pointe est cachée par le mortier). $^1/_7$ de la grand. natur.

Fig. 61 (115). Mortier d'une partie d'un tronc de bouleau ayant une excavation à la surface supérieure. $^1/_{20}$ de la grand. natur.

Fig. 62 (p. 115). Recipient en bois avec bonde et manche, prov. de Kuru. $^1/_7$ de la grand. natur.

Fig. 63 (p. 115). Moulin à bras composé de deux pierres plates; paroisse de Parkano; *a* vu d'en haut; *b* vu de côté. $^1/_{30}$ de la grand. natur.

Fig. 64 (p. 116). Porte-torche en fer (pour les «pertstickor»); paroisse de Pielavesi. $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 65 (p. 116). Porte-torche en fer avec une éclisse («pertsticka») allumée; de la Karélie. $^1/_5$ de la grand. narur.

Fig. 66 (p. 116). Porte-torche en fer pour deux éclisses, dont seulement une s'y trouve; paroisse de Pielavesi. $^1/_6$ de la grand. natur.

Fig. 67 (p. 117). Porte-torche; paroisse de Sordavala. $^1/_{26}$ de la grand. natur.

Fig. 68 (p. 117). Porte-torche avec éclisse («pertsticka»), prov. de la Karélie. $^1/_6$ de la grand. natur.

Fig. 69 (p. 118). Plan d'une étuve; paroisse de Parkano; *a* le four; *b* escalier qui conduit aux étagères (*c, c, c*); *d* porte.

Fig. 70 (p. 118). Etuve dans la paroisse de Parkano, gouv. d'Åbo. D'après photogr,

Fig. 71 (p. 119). L'intérieur d'une étuve finnoise. D'après Acerbi.

Fig. 72 (p. 120). Séchoir à graine à Kirjavalaks, paroisse de Sordavala, gouv. de Viborg. D'après photogr.

Fig. 73 (p. 121). Hangar de la ferme d'Yläjärvi (voisin de Tammerfors. D'après photogr. Un escalier primitif en bois conduit au premier.

Fig. 74 (p. 122). Chambre d'été des femmes au premier étage d'un hangar dans une ferme près du lac de Nilakka dans la paroisse de Pielavesi.

Fig. 75 (p. 122). Trois hangars d'une ferme à Läskelä, paroisse de Sordavala. D'après photogr.

Fig. 76 (p. 123). Trois hangars d'une ferme près du lac de Nilakka, paroisse de Pielavesi.

Fig. 77 (p. 124). Karélien avec son fils à cheval retournant à la maison. D'après photogr.

Fig. 78 (p. 124). Boucle d'argent, porté par les femmes jeunes et vieilles à St. Andræ, Jääskis et Kaukkola, gouv. de Viborg. Grand. natur.

Fig. 79 (p. 125). Anneau d'argent porté et par les hommes et par les femmes en Karélie. Grand. natur.

Fig. 80 (p. 125). Ceinture en cuir avec gaine et couteau, paroisse de Wiitasaari, gouv. de Vasa. D'après photogr. $^1/_6$ de la grand. natur.

Fig. 81 (p. 125). «Pjäksa» (bottine) en cuir; paroisse de Parkano.

Fig. 82 (p. 127). Pipe et sac de tabac en cuir, de Kuru. D'après photogr., $^1/_5$ de la grand. natur.

Fig. 83 (p. 132), L'intérieur d'une cabane de paysan avec un joueur de kantele et deux chanteurs de runes. D'après Acerbi.

Fig. 84 (p. 136). Joueur de kantele, de la paroisse de Ilomants dans la Karélie. D'après photogr.

Fig. 85—88 (p. 137). Différentes formes de l'instrument de kantele. 85. La forme la plus ancienne à cinq cordes et sens fond de la boîte; paroisse d'Ilomants; $^1/_9$ de la grand. natur. — 86. Kantele à cinq cordes et avec fond de la boîte; paroisse d'Ilomants; $^1/_9$ de la grand. natur. — 87. Kantele à huit cordes du vieux joueur de la fig. 84; paroisse d'Ilomants *a* en face, *b* vu moitié du côté; $^1/_9$ de la grand. natur. — 88. Kantele (plus moderne) à deux cordes, paroisse d'Impilaks; $^1/_9$ de la grand. natur.

Fig. 89 (p. 138). Harpe de kantele à trois cordes et archet; paroisse d'Ilomants; $^1/_8$ de la grand. natur.

Fig. 90 (p. 138). Harpe de kantele à une corde et archet; paroisse d'Ilomants; $^1/_8$ de la grand. natur.

Fig. 91 (p. 141). Jeune berger finnois, portant des souliers, une valise (kont) et un cor en écorce de bouleau. Près de Elgsjön dans le nord de la Värmlande (Suède). D'après photogr.

Fig. 92 (p. 143). Plan d'un petit «pörte» dans le nord-est de la Värmlande (Suède); *a* l'entrée, *b* four en pierres sèches; *cc* petites fenêtres.

Fig. 93 (p. 144). «Pörte» près de Klyperud (Norvège). On voit à gauche devant l'entrée du «pörte» une espèce de dépendance de lattes fendus avec un foyer en pièrres sèches. D'après photogr.

Fig. 94 (p. 144). «Pörte» près d'Elgsjön dans le nord-est de Värmlande. D'après photogr.

Fig. 95 (p. 145). Plan du «pörte» de la fig. 94; *a* porte d'entrée, *a'* porche avec une porte conduisant à la chambre; *a''* garde manger; *b* four; *c* lit; banc attaché à la paroi; *cc* fenêtres; *c'* lucarne avec guichet en bois. On voit une table et un banc dans le coin droit de la chambre.

Fig. 96 (p. 145). Plan d'un autre «pörte» près d'Elgsjön; *a* porte d'entrée; *b* four en pierres sèches; *c* lit; *dd* banc attaché à la paroi; *ee* fenêtres. On voit une table et un banc dans le coin (à droite).

Fîg. 97 (p. 145). L'intérieur d'un pörte près d'Elgsjön (le même qu'on trouve à la fig. 96).

Fig. 98 (p. 146). «Pörte» («rökstuga») près d'Elgsjön. On voit à gauche une petite dépendance bâtie en lattes fendues, élévées les unes contre les autres, formant une crête pointue. D'après photogr.

Fig. 99 (p. 147). Porte-torche en fer avec ses deux éclisses en bois («pertstickor»), prov. d'un vieu «pörte» de la paroisse d'Appelbo en Dalécarlie; $^1/_7$ de la grand. natur.

Fig. 100 (p. 147). «Rökstuga» («badstu», étuve) pour sécher la graine. La prov. de Dalécarlie. — 1. Vue d'en face. — 2. Plan de la même étuve, *a* four, *bb* étagères. — 3. Le four vu d'en face.

Fig. 101 (p. 148). Un amas de pierres, nommé «*lappröse*» dans une forêt dévastée par le feu sur la crête de Lapineva-åsen, paroisse de Parkano, gouv. d'Åbo. D'après photogr.

Fig. 102 (p. 151). Plan d'un «lappröse» au Lapineva-åsen, paroisse de Parkano. On voit «le lappröse» dans le coin du carré marqué par des troncs d'arbre le reste d'un ancien «pörte».

Fig. 103 (p. 151). Le même «lappröse», vu de côté.

Fig. 104 (p. 151). Autre «lappröse» vu d'en haut.

Fig. 105 (p. 159). Carte de la Finlande, montrant 1:o par des lignes obliques les habitants parlant le suédois; par des lignes verticales les habitants parlant le russe, et par les lignes horizontales les Lapons; cette distribution du peuple est faite d'après M. Ignatius (Renseignements sur la population de Finlande. Helsingfors 1869), avec cette modification qu'ici tout le terri-

toire «suédois» est rendu uniformément, tandis que sa carte donne pour les différentes parties de ce pays les percents divers des Suédois comparés aux Finlandais. — 2. Les lignes interrompues — — — — marquent à peu près les limites de l'ancienne division en provinces, *T* la Tavastland, *S:s* le Savolaks, *KA* la Karélie, *N* la Nyland, *S:a* la Satakunda, *Ö* l'Österbotten, *KE* le Lappmark. — 3. La ligne pointée marque la route de nôtre voyage anthropologique à travers le pays. — 4. On trouve sur la carte en abréviation divers noms de villes et d'endroits, importants et par le rapport avec ce voyage et comme montrant la provenance des crânes du Musée de l'Institut Carolin. Ces abréviations sont: *Hels.* Helsingfors, *Vib.* Viborg, *Pet.* Petersburg, *Björ.* Björneborg, *Tav.* Tavastehus, *Päl.* Pälkänä, *Tam.* Tammerfors, *Par.* Parkano, *Rv.* Ruovesi, *Jyv.* Jyväskylä, *Raut.* Rautalampi, *Wiit.* Wiitasaari, *Piel.* Pielavesi, *Kuop.* Kuopio, *Ny* Nyslott, *Ilo* Ilomants, *Sord.* Sordavala, *Imp.* Impilaks, *Kaj.* Kajana, *Torn.* Torneå. — 5. Les chiffres marquent le nombre des crânes du musée de l'Institut Carolin provenant des divers endroits.

II. Portraits en xylographie d'après des photographies, 1/4 de la grand. natur., des individus vivants.

1. Profil et face d'un *Tavastlandais* du voisinage d'Åbo, de 30 ans à peu près (v. le tableau des mesures N:o 1, 17).
2. Profil et face d'un *Tavastlandais* de la paroisse d'Akkas, de 40 ans (v. le tableau N:o 1, 6).
3. Profil et face d'une *Tavastlandaise,* de la paroisse de Kangasala, de 19 ans (v. le tableau N:o 2, 15).
4. Profil et face d'une *Tavastlandaise,* de la paroisse de Tavastkyro de 29 ans (v. le tableau 2, 30).
5. Profil et face d'un *Karélien,* de la paroisse d'Eno, de 29 ans (v. le tableau N:o 3, 28).
6. Profil et face d'un *Karélien,* de la paroisse d'Eno, de 45 ans (v. le tableau N:o 3, 2).
7. *Tavastlandais* de la paroisse de Parkano.
8. *Karélien* d'Impilaks.
9. Famille *tavastlandaise* (père, mère et fils) de la paroisse d'Ikalis.
10. Famille *karélienne* (père, mère et fils) de la paroisse d'Eno.

III. Portraits, gravures en eau forte, d'après des photographies, 1/4 de la grand. natur., des individus vivants.

T. I. *Tavastlandais*

en haut: Profil et face d'un homme de la paroisse de Jämijärvi, de 53 ans (v. le tableau des mesures N:o 1, 19.

en bas: Profil et face d'un homme de Jyväskylä de 38 ans (v. le tableau N:o 1, 24).

T. II. *Tavastlandaises*

en haut: Profil et face d'une femme de la paroisse de Pälkänä, de 23 ans (v. le tableau N:o 2, 29).

en bas: Profil et face d'une femme de la paroisse de Tammela, de 23 ans (v. le tableau N:o 2, 1).

T. III. *Karéliens*

en haut: Profil et face d'un homme de la paroisse d'Eno, de 83 ans (v. le tableau N:o 3, 1).

en bas: Profil et face d'un homme de la paroisse d'Eno, de 31 ans (v. le tableau N:o 3, 23).

T. IV. *Karéliennes*

en haut: Profil et face d'une femme de Kondiolaks, de 22 ans (v. le tableau N:o 4, 7).

en bas: Profil et face d'une femme de la paroisse d'Eno, de 19 ans (v. le tableau N:o 4, 2).

IV. Contours géométriques des crânes finnois, vus dans la norme temporale, la norme occipitale, la norme verticale et la norme frontale (faciale).

Pl. I. 1. Enfant finnois de 2 ans, prov. de l'amphithéâtre anatom. d'Helsingfors (Tabl. N:o 5, 1).
Pl. II. Enfant de 3—4 ans, prov. de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 2).
Pl. III. Enfant de 4—5 ans, prov. de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 3).
Pl. IV. Enfant de 5—6 ans, prov. de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 4).
Pl. V. Adulte, probabl. homme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl, N:o 5, 5).
Pl. VI. Adulte, probabl. femme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 6).
Pl. VII. Adulte, probabl. femme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 7).
Pl. VIII. Adulte, probabl. femme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 8).
Pl. IX. Adulte, probabl. homme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 9).
Pl. X. Adulte (femme?) de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 10).
Pl. XI. » » » » » » » » » 5, 11).
Pl. XII. » » » » » » » » » 5, 12).
Pl. XIII. » probabl. femme, de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 13.
Pl. XIV. Adulte, homme? (Type suédois) de la paroisse de Pälkänä (Tabl. N:o 5, 14).
Pl. XV. Adulte, homme. Par. de Tyrvis (Tabl. N:o 5, 15).
Pl. XVI. » » Finlande (lieu de naissance inconnu (Tabl. N:o 5, 16).
Pl. XVII. Adulte, homme. Finlande (Åbo) (Tabl. N:o 5, 17).
Pl. XVIII. » » Par. d'Idensalmi (Tabl. N:o 5, 18).
Pl. XIX. » » Finlande (l. d. naiss. inc.) (Tabl. N:o 5, 19).
Pl. XX. Adulte, homme. Par. de Pielisjärvi (Tabl. N:o 5, 20).
Pl. XXI. » » Par. de Saarijärvi (Tab. 5, 21).
Pl. XXII. » » Par. de Rautalampi (Tabl. N:o 5, 22).
Pl. XXIII. » » (?). Par. de Rautalampi (Tabl. N:o 5, 23).
Pl. XXIII. » » (?). Par. d'Eno (Tabl. N:o 5, 24).
Pl. XXIV. » » (?). Par. de Pielavesi (Tabl. N:o 5, 25).
Pl. XXV. » » (?). Par. de Pielavesi (Tabl. N:o 5, 26).
Pl. XXVI. » femme (?). Par. de Pielavesi (Tabl. N:o 5, 27).
Pl. XXVII. » » (?). Par. d'Eno (Tabl. N:o 5, 28).
Pl. XXVIII. » homme (?). La Karélie («Fenno-carelus») (Tabl. N:o 5, 29).
Pl. XXVIII. Adulte, femme (?). La Karélie («Fenno-carelus») (Tabl. N:o 5, 30).

Errata. Au Tableau des mesures des crânes N:o 5 (pag. 177) il faut lire au N:o 23: Par. de Rautalampi (au lieu d'Eno) et au 24: Par. d'Eno (au lieu de Pielavesi).

1. TAVASTLÄNDARE.

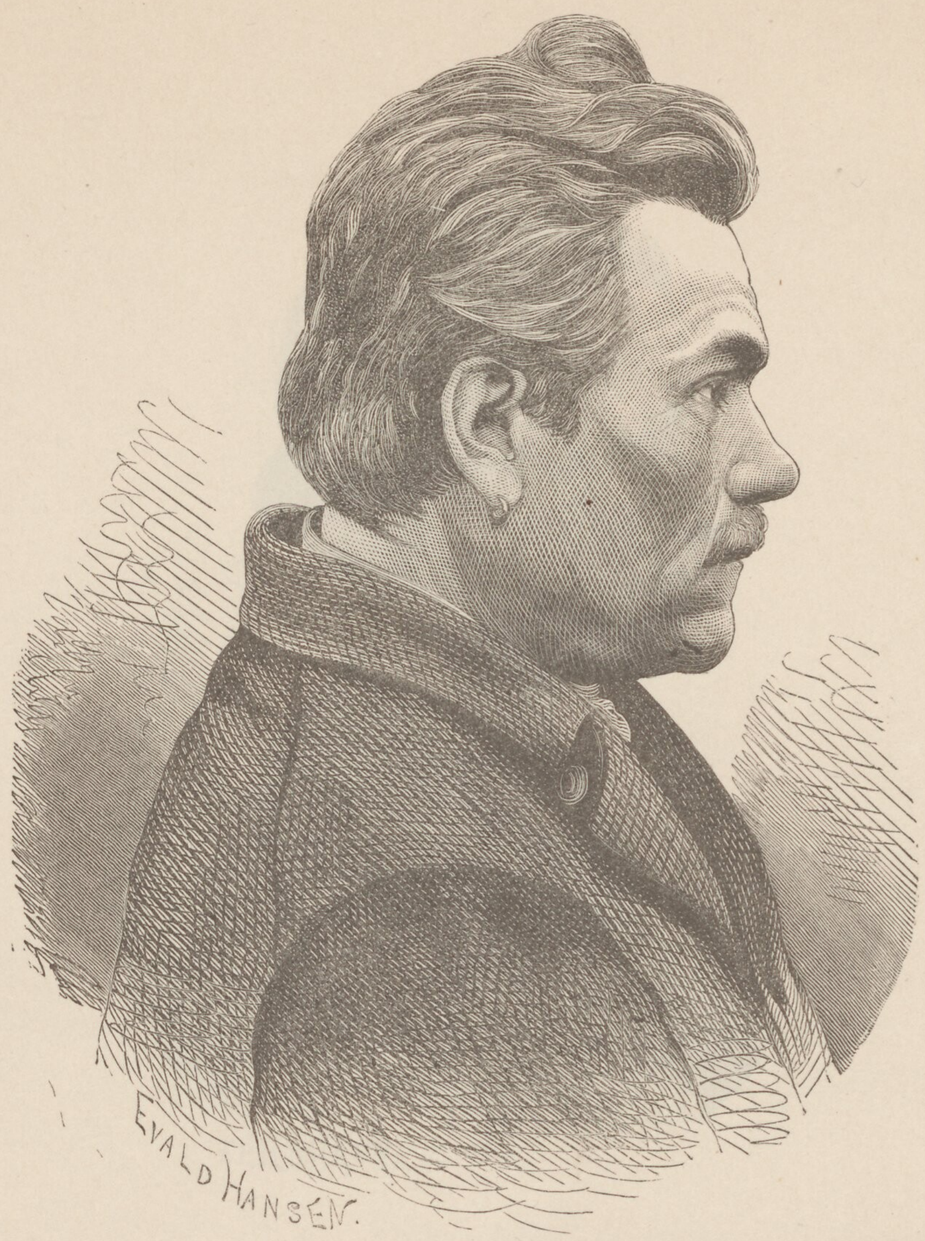

2. TAVASTLÄNDARE.

3. TAVASTLÄNSKA.

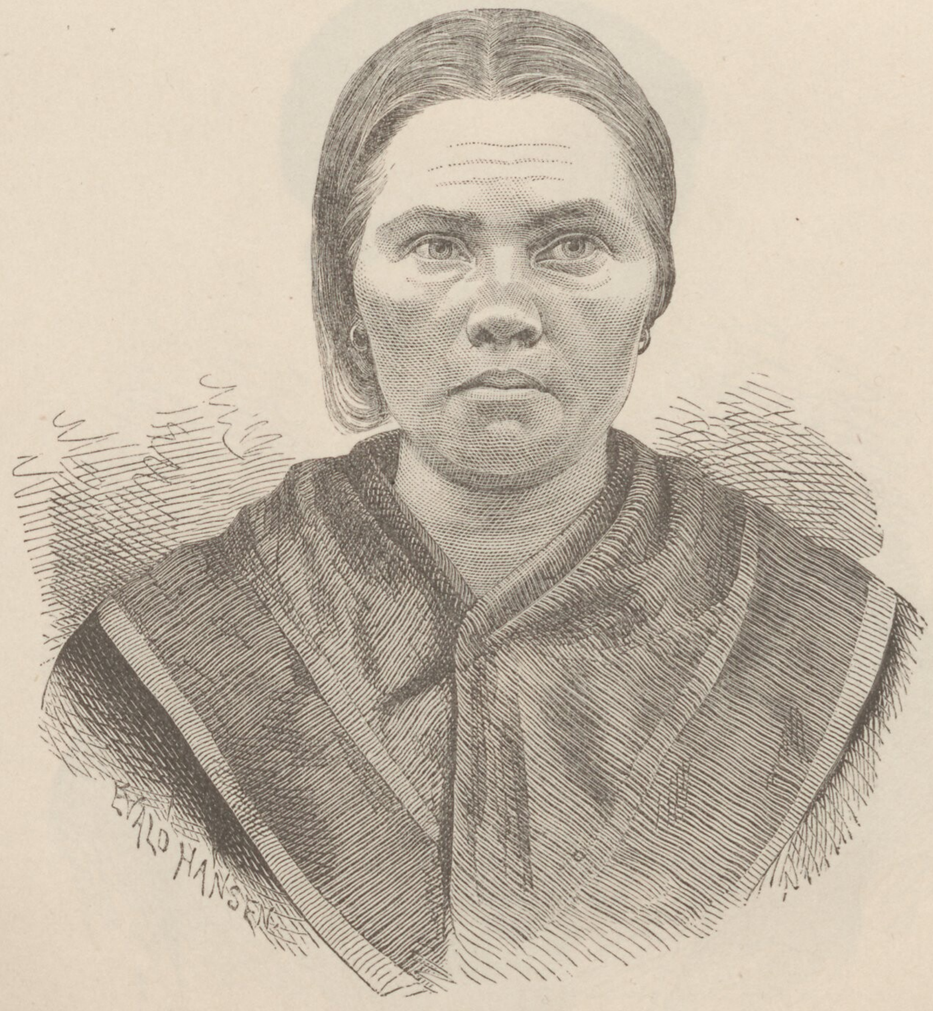

4. TAVASTLÄNSKA.

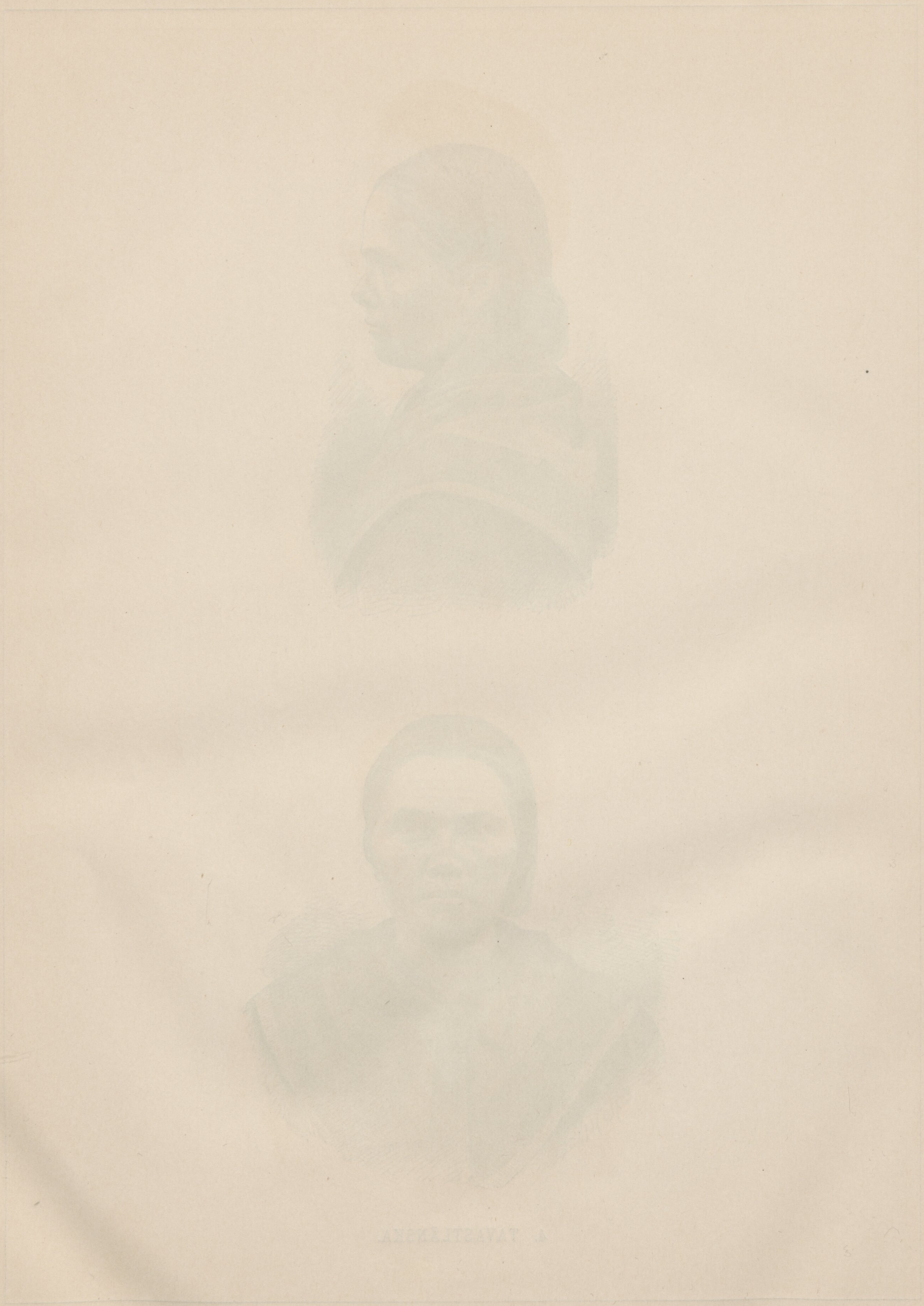

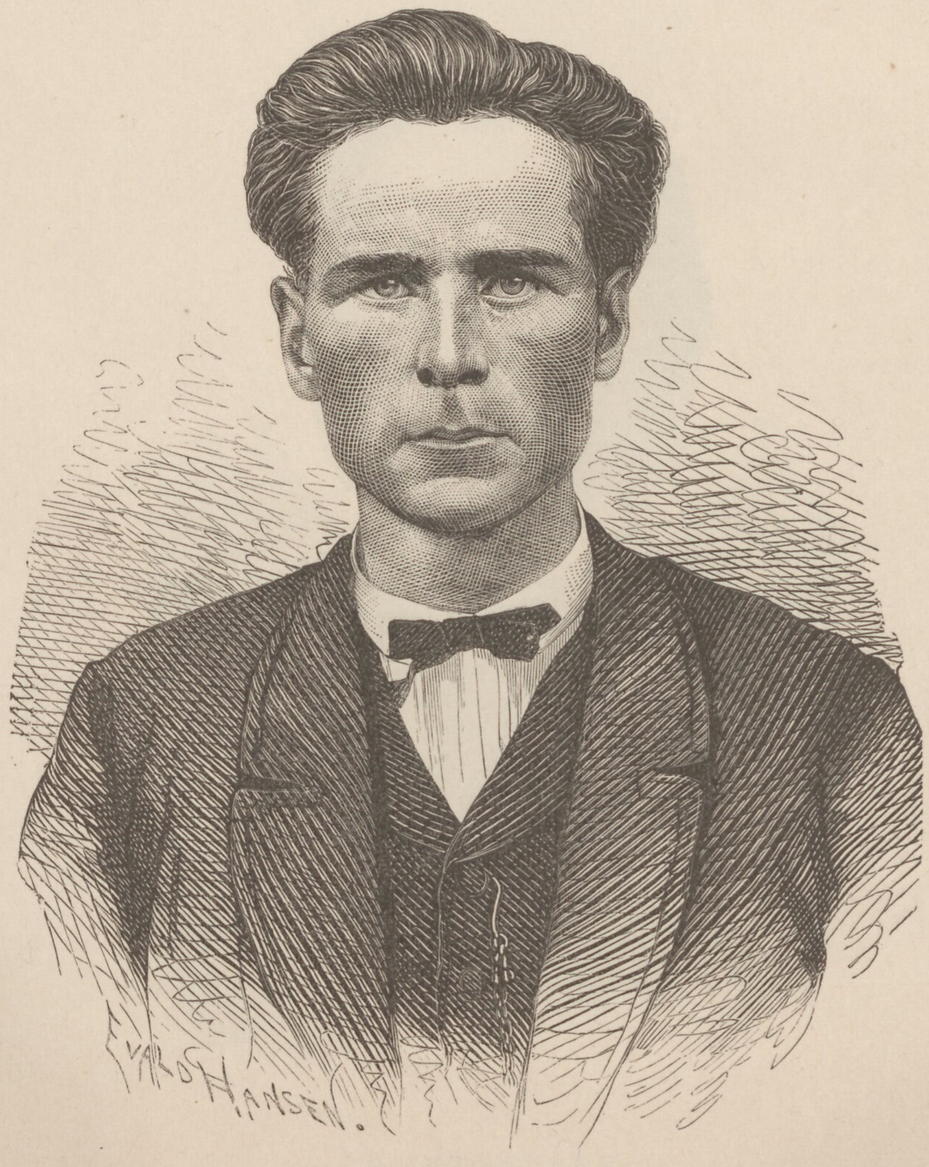

5. KARELARE.

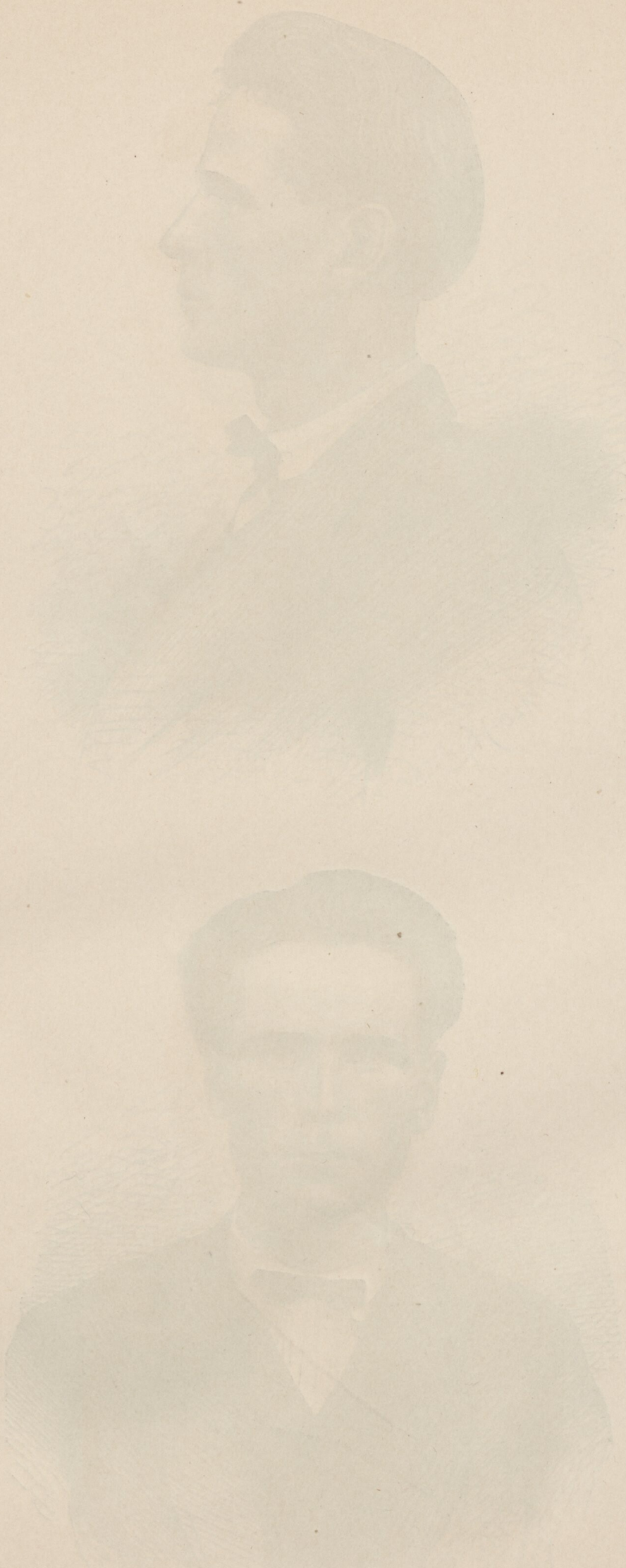

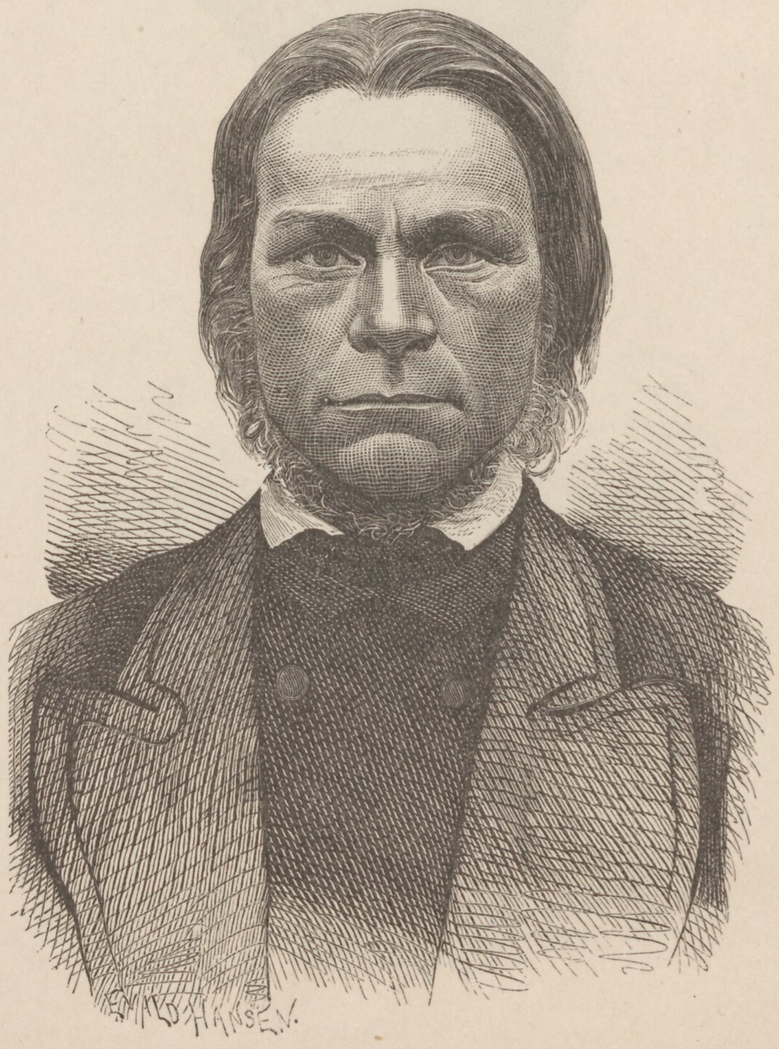

6. KARELARE.

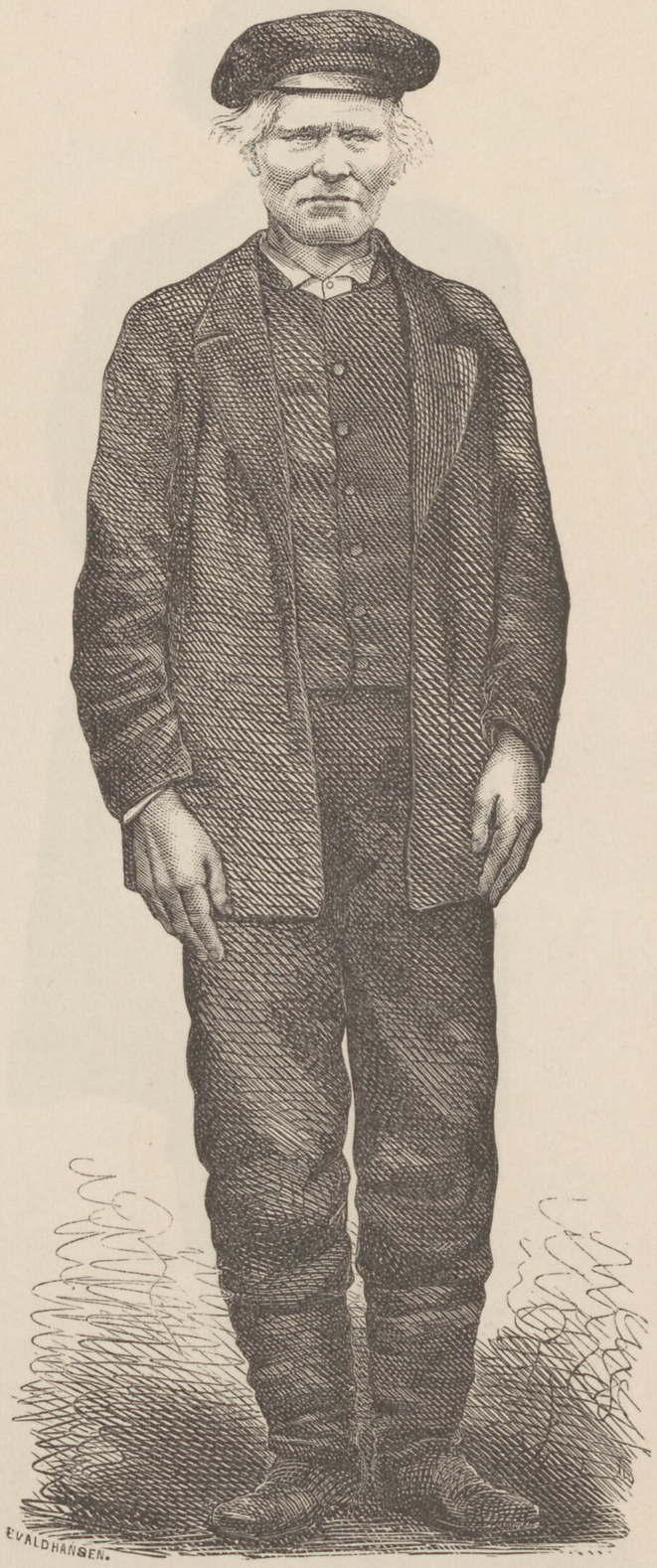

7. TAVASTLÄNDARE.

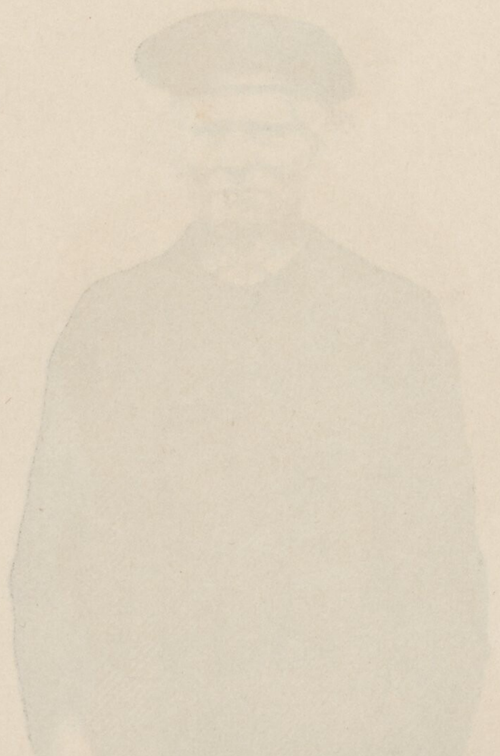

8. KARELARE.

9. TAVASTLÄNSK FAMILJ.

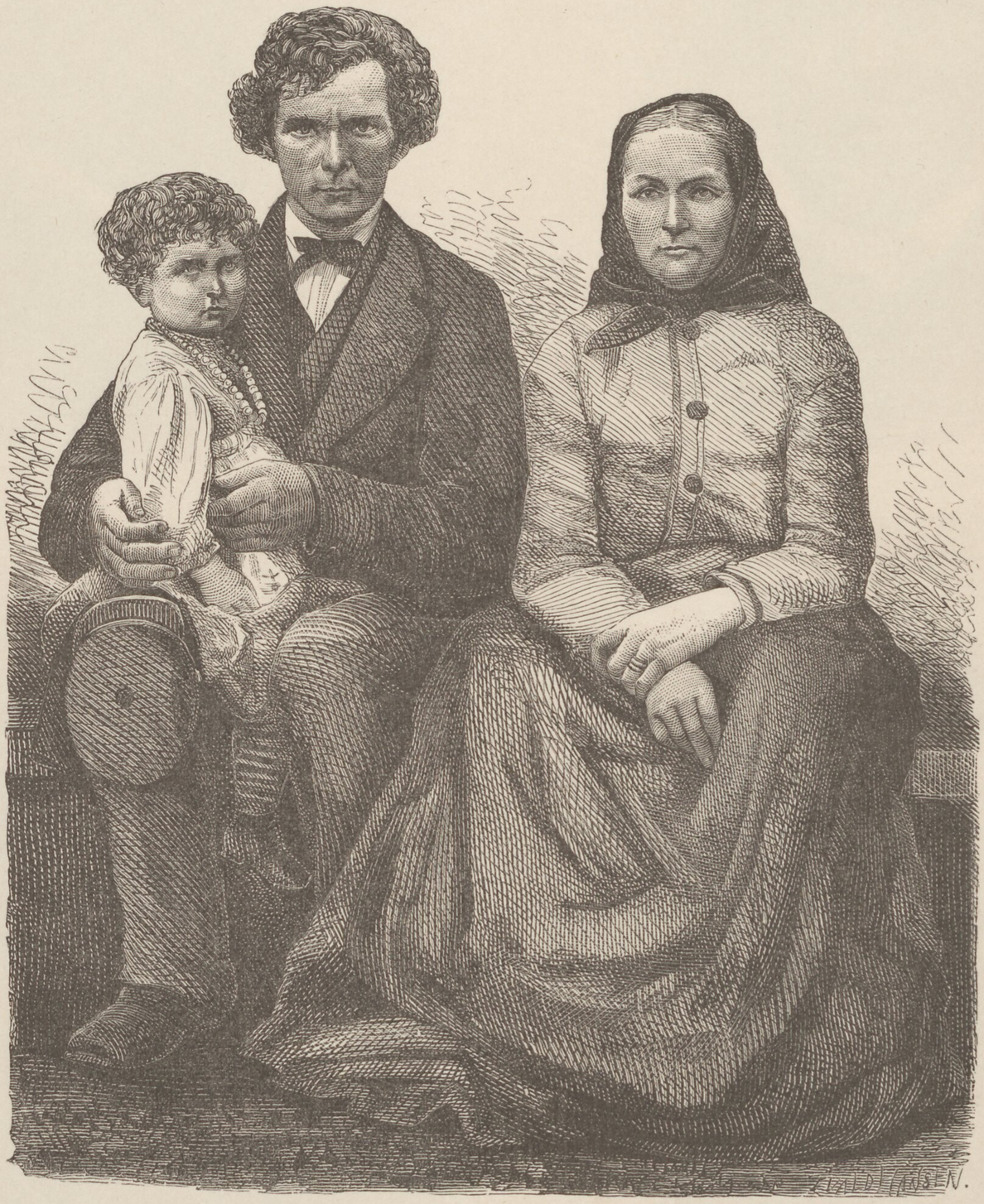

10. KARELSK FAMILJ.

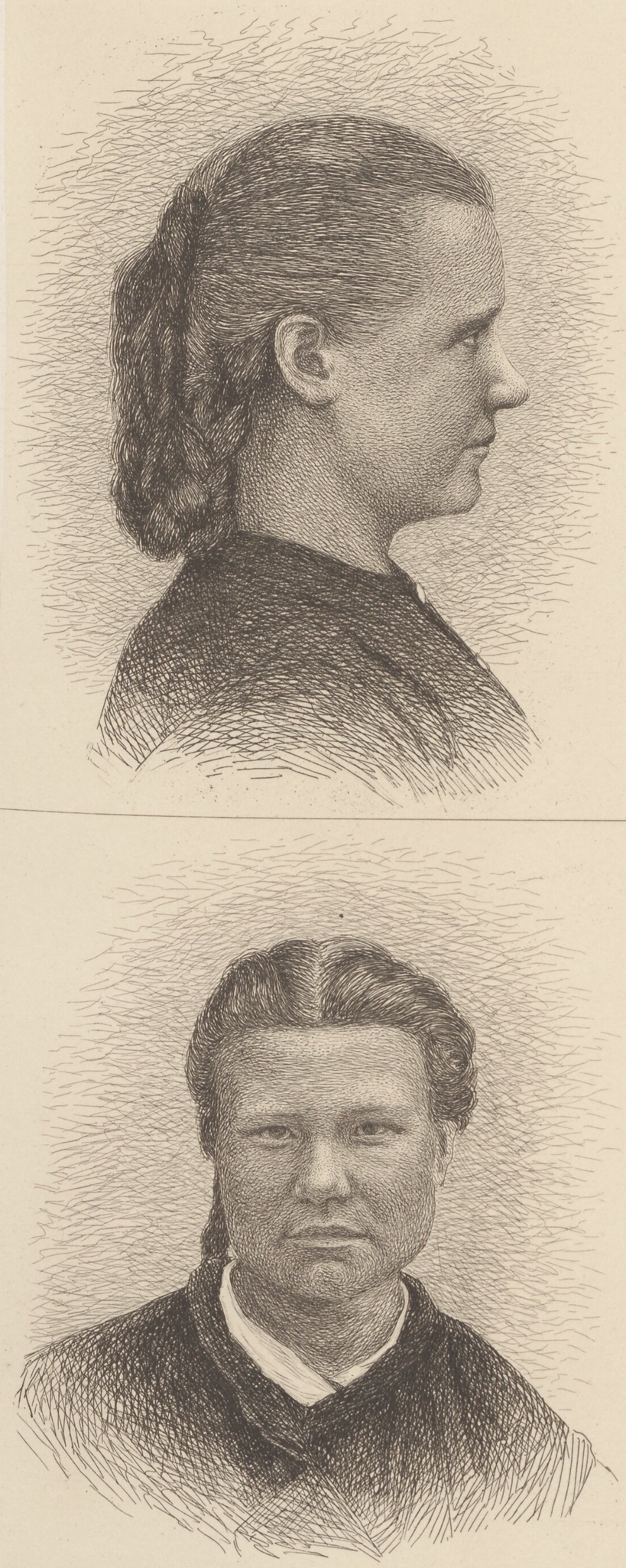

Leopold Lowenstam sculpsit.

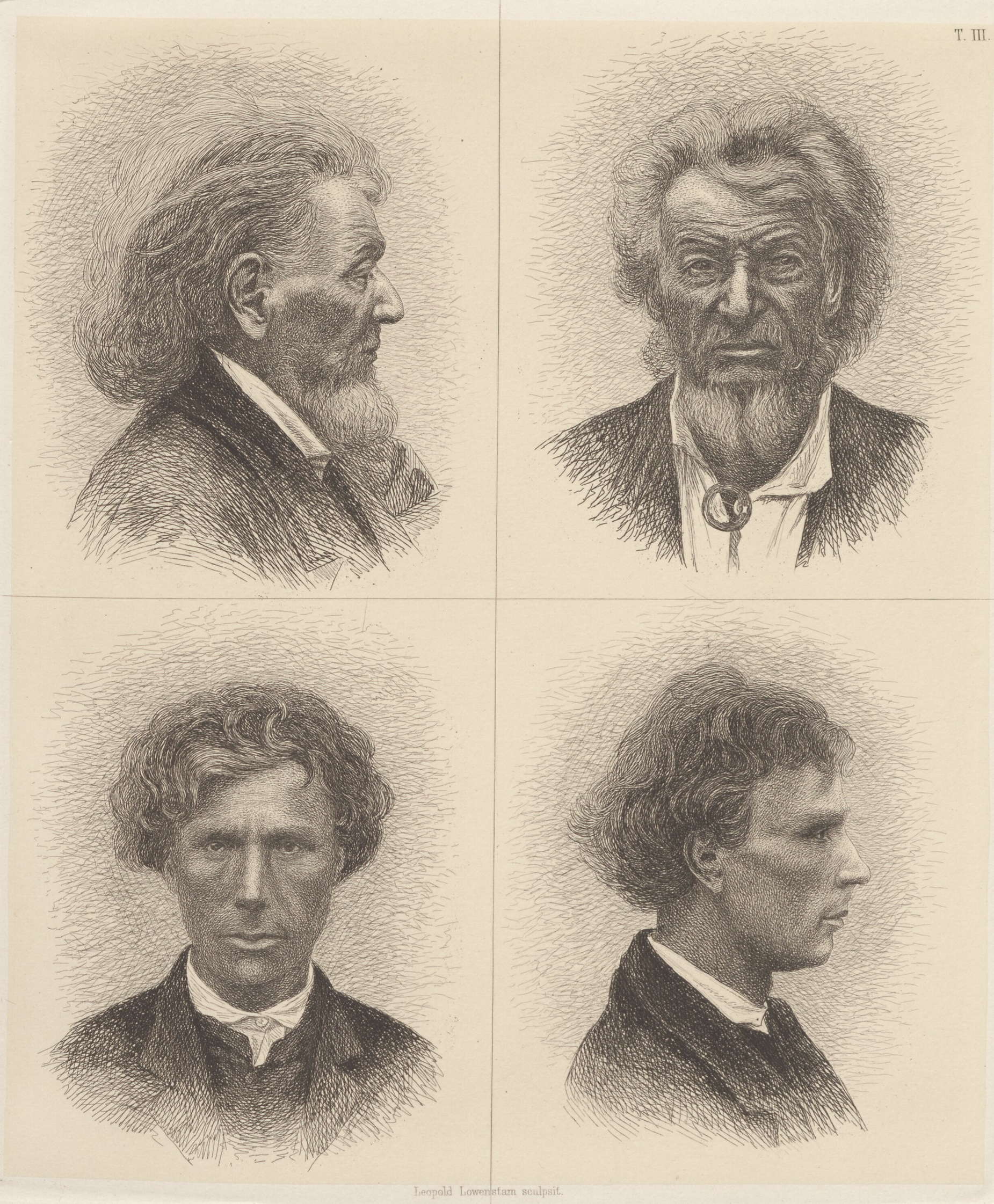

Leopold Lowenstam sculpsit.

Leopold Lowenstam sculpsit.

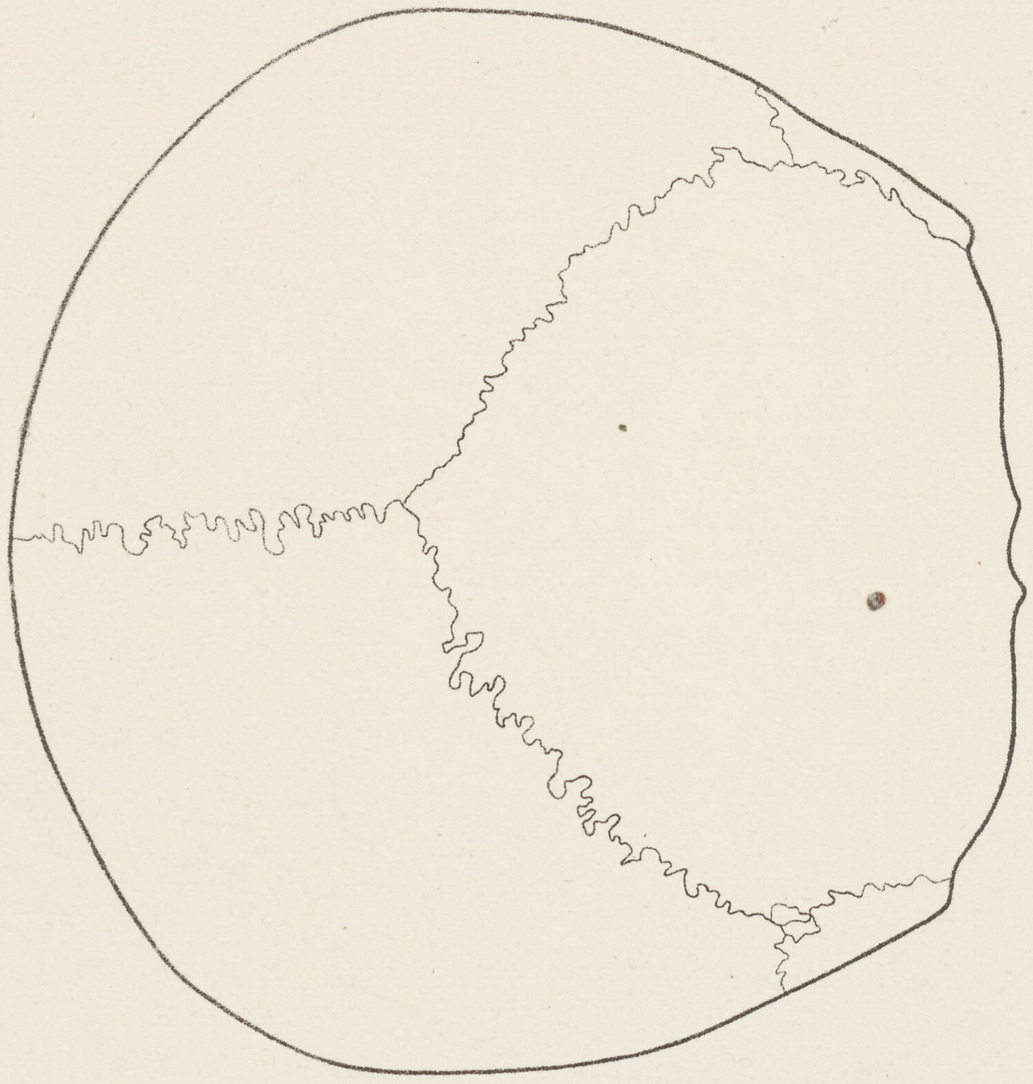

1. (FINLANDE)

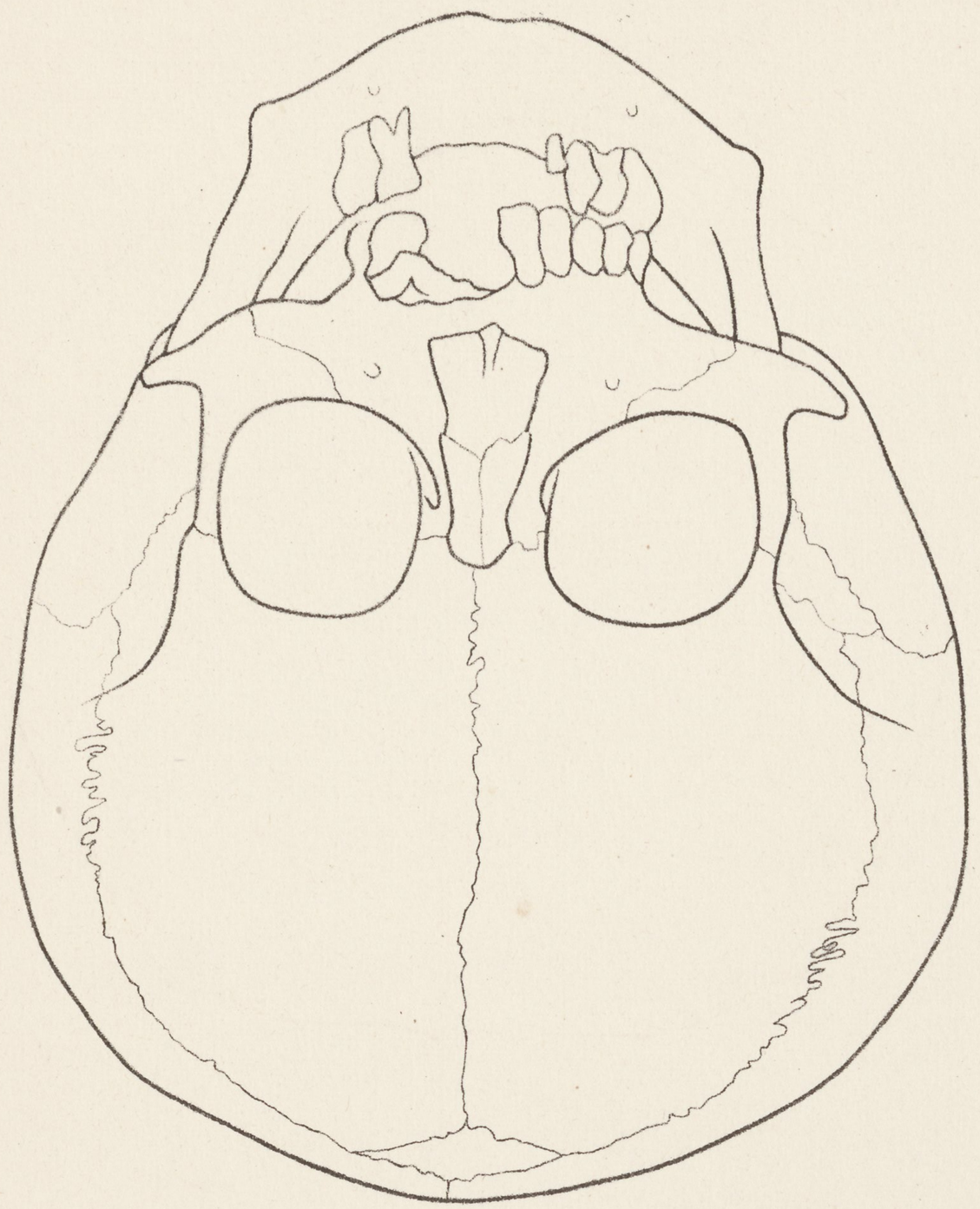

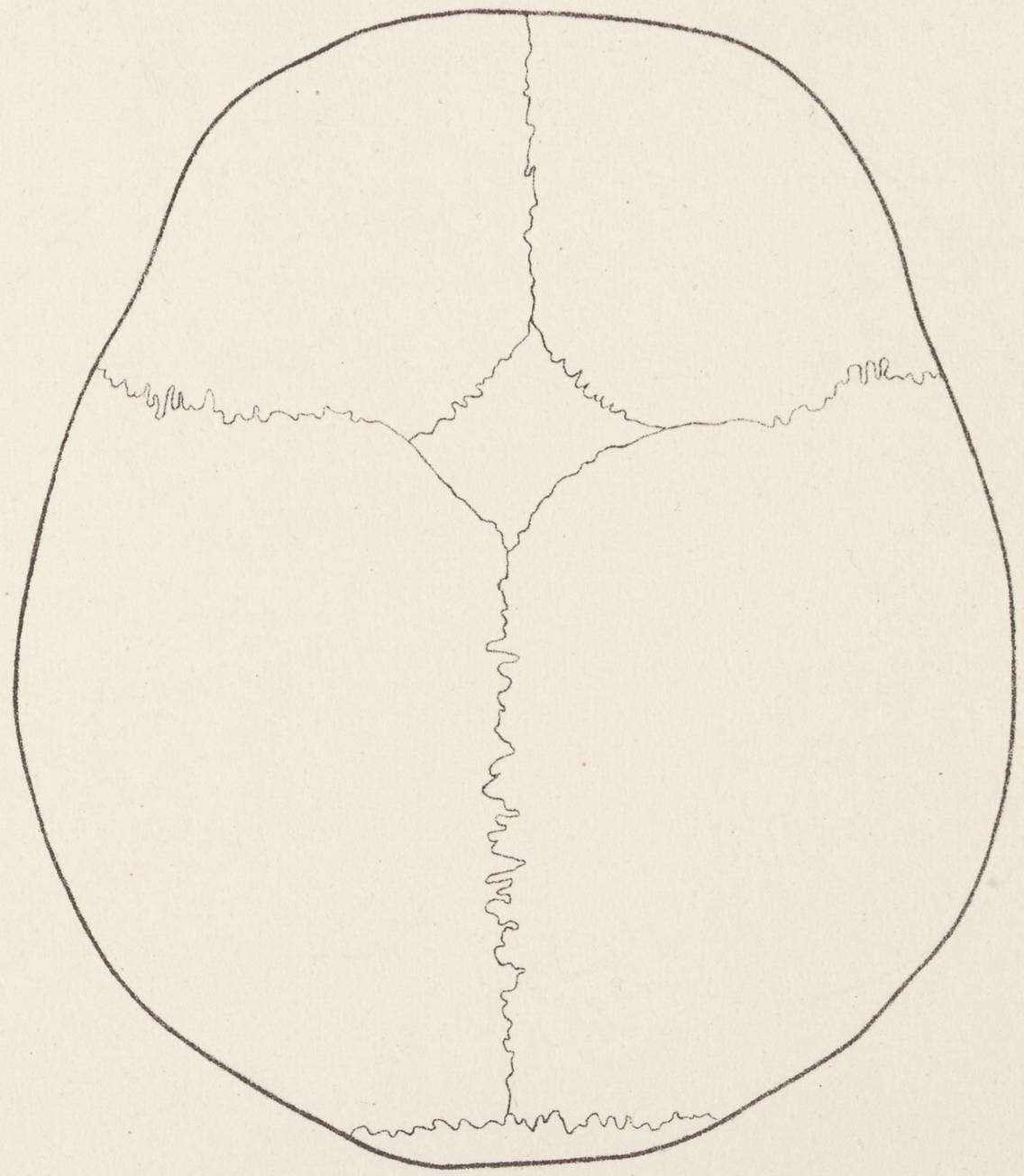

Central Tryckeriet, Stockholm.

2. PÄLKÄNÄ.

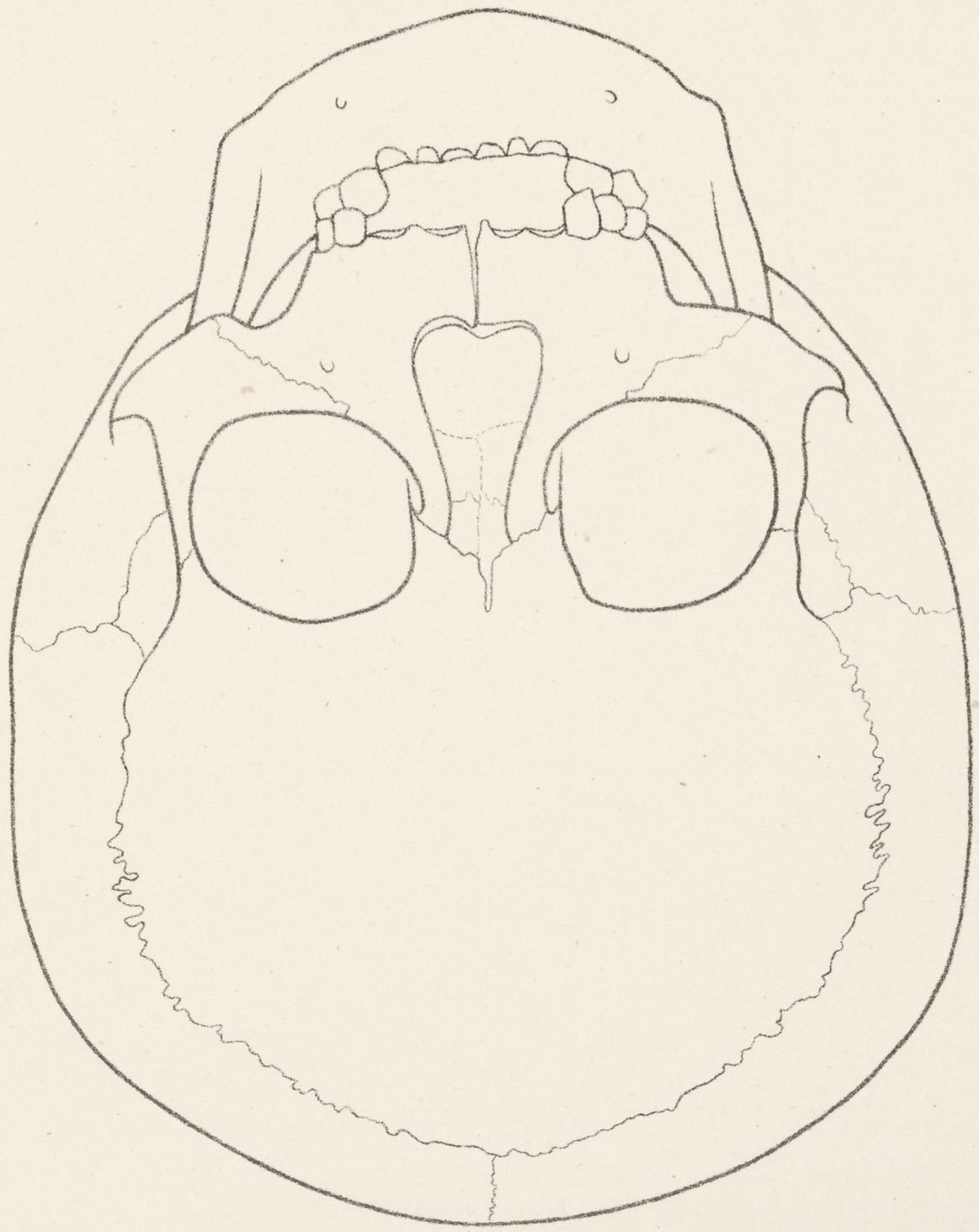

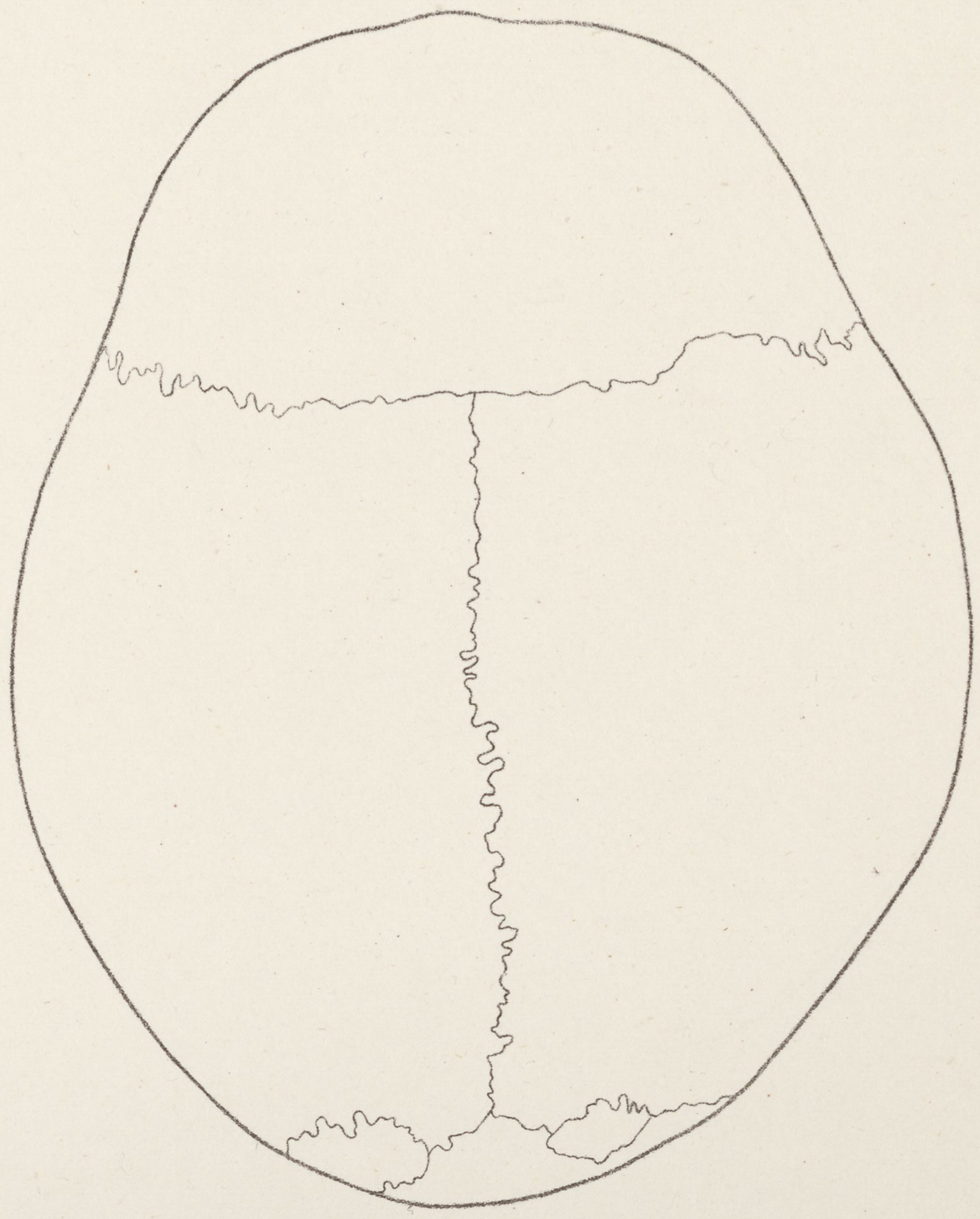

Central Tryckeriet, Stockholm.

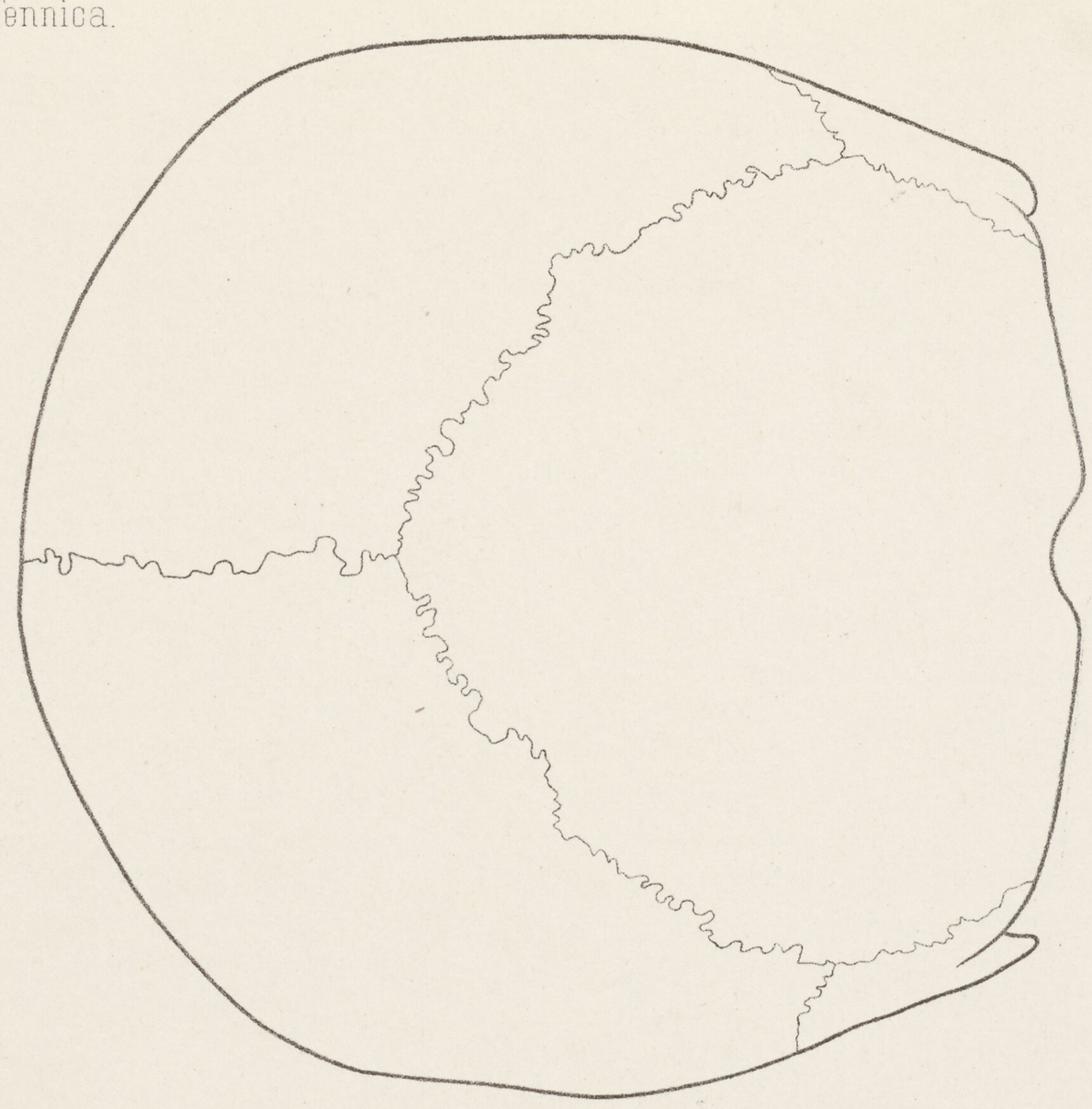

3. PÅLKÅNÅ

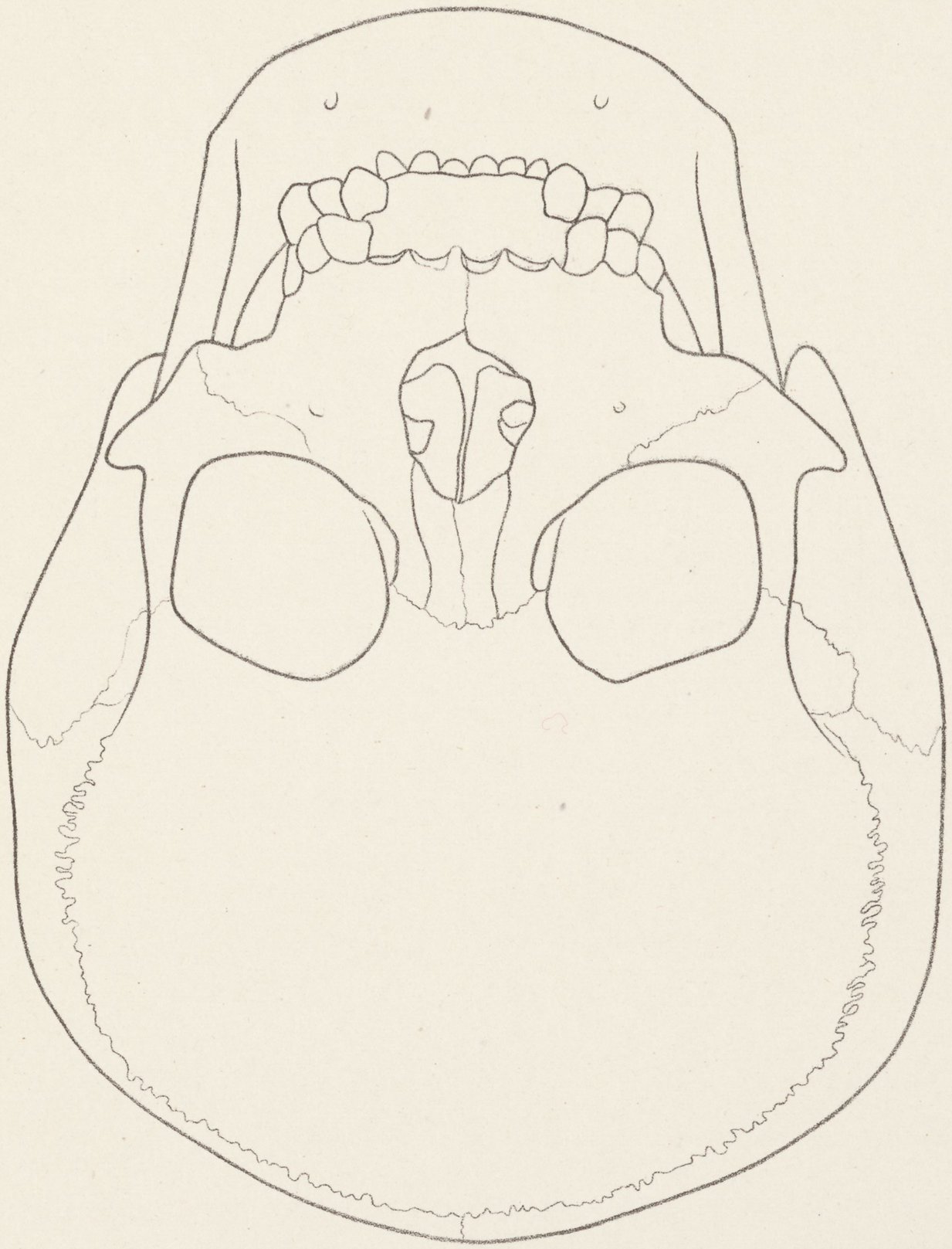

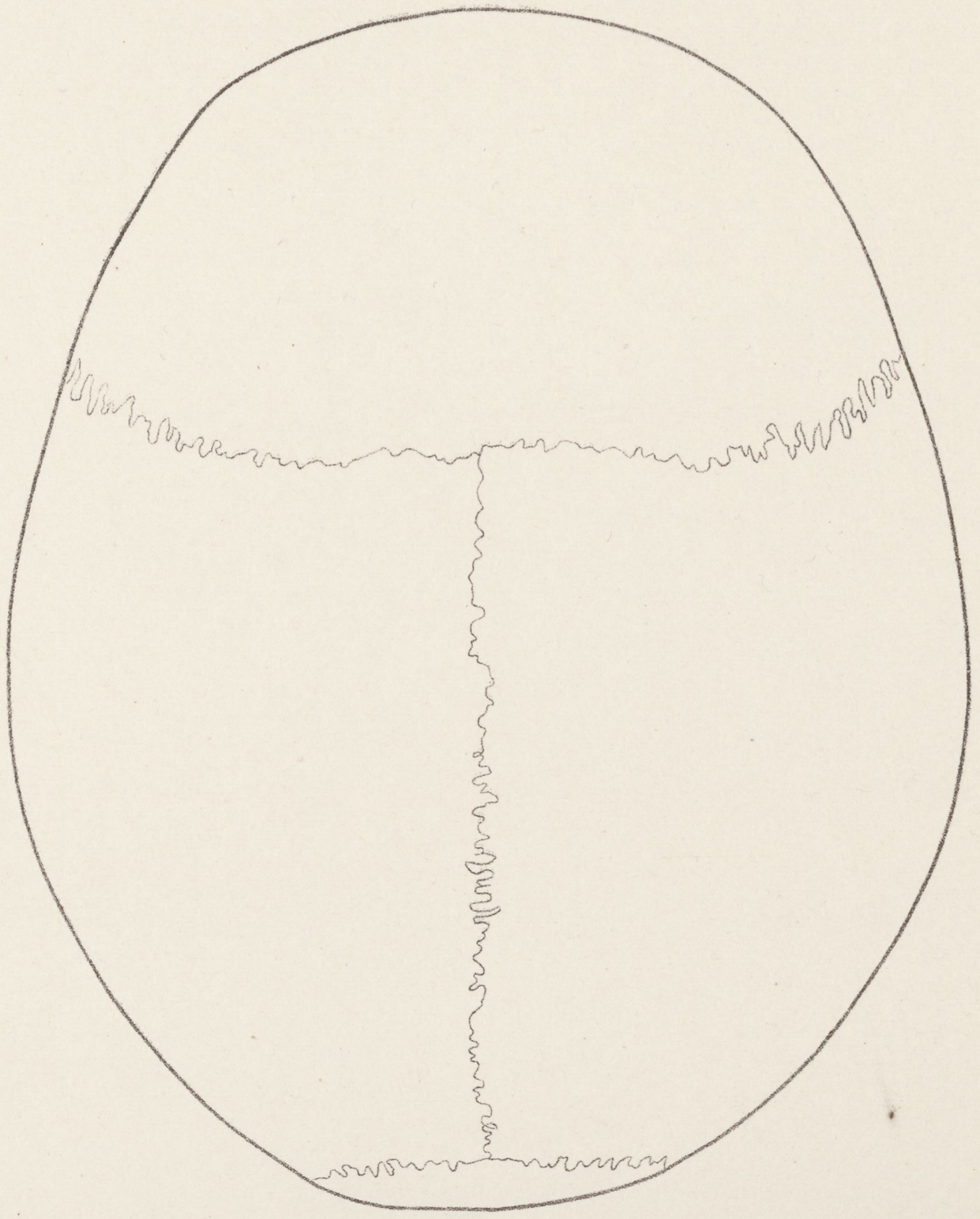

Central Tryckeriet, Stockholm.

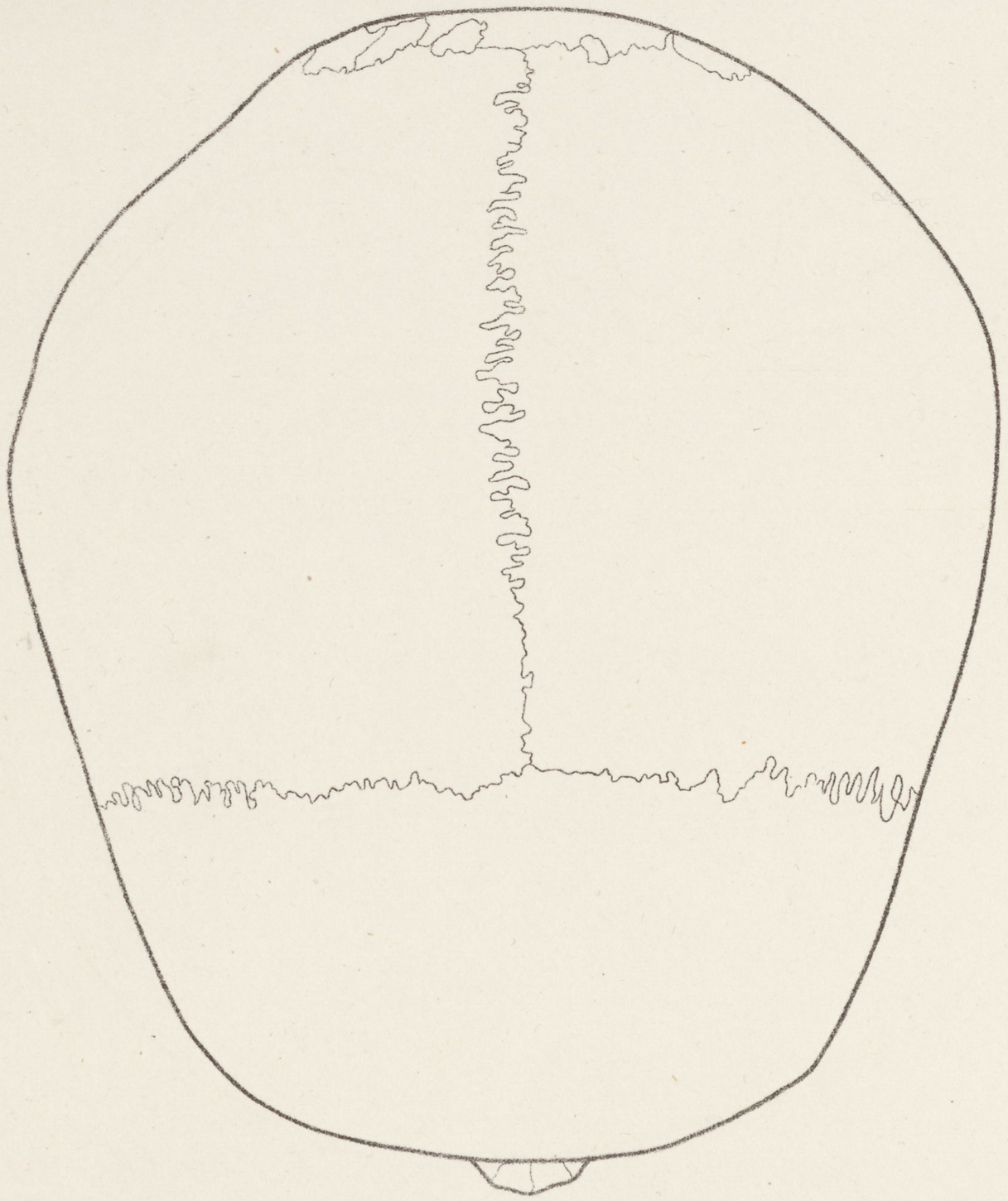

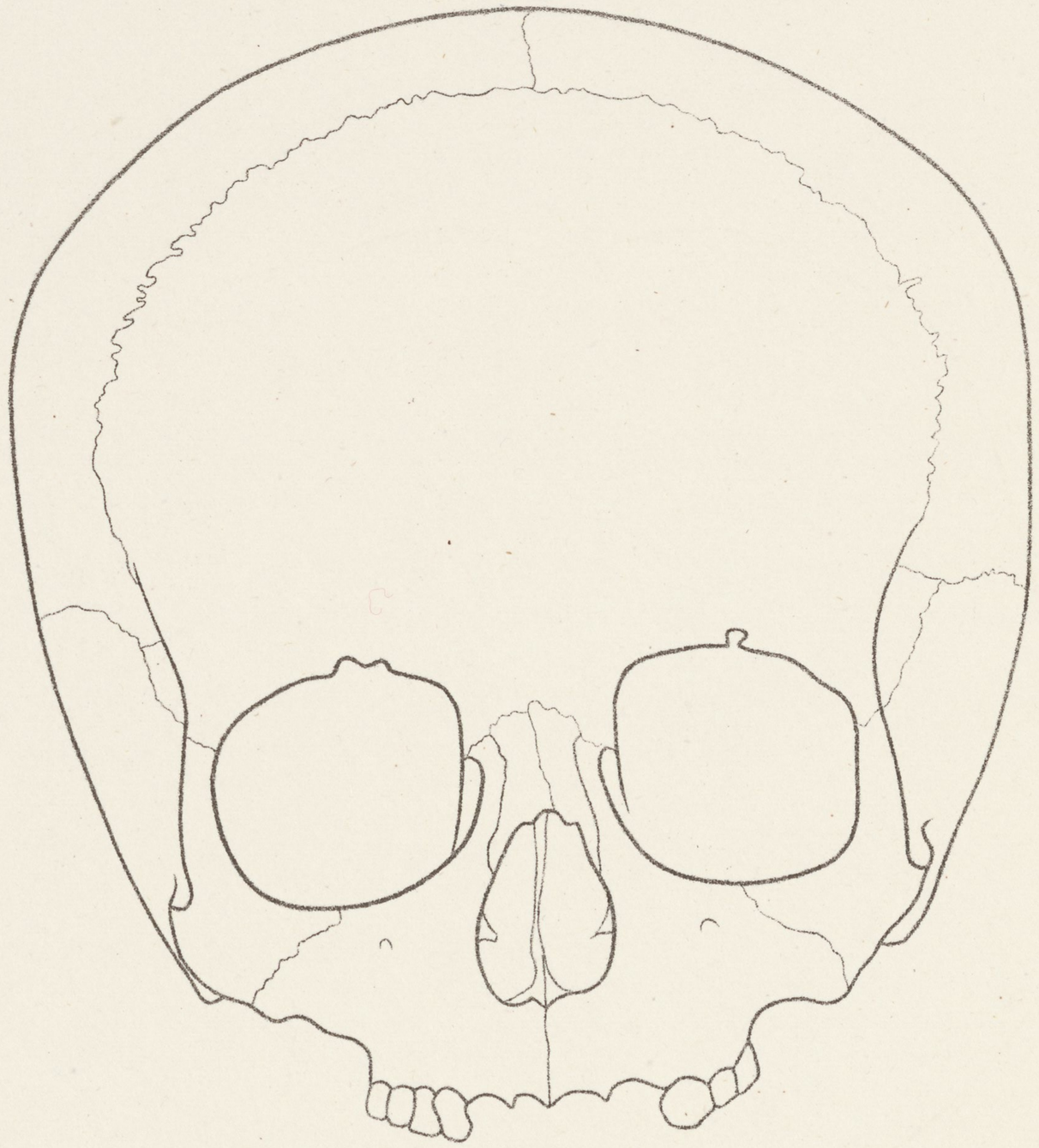

4. PÄLKÄNÄ.

Central Tryckeriet, Stockholm.

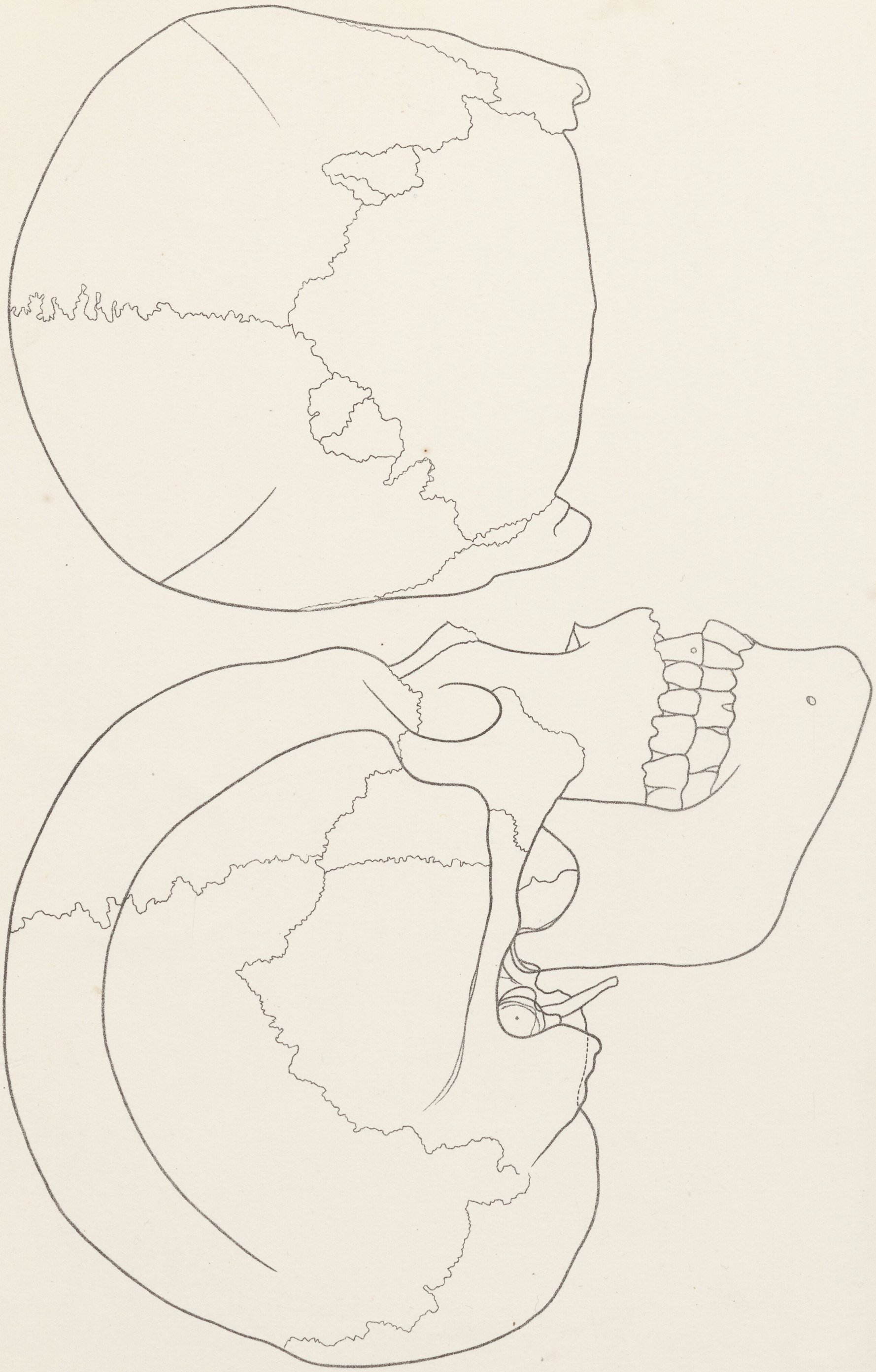

5. PÄLKÄNÄ.

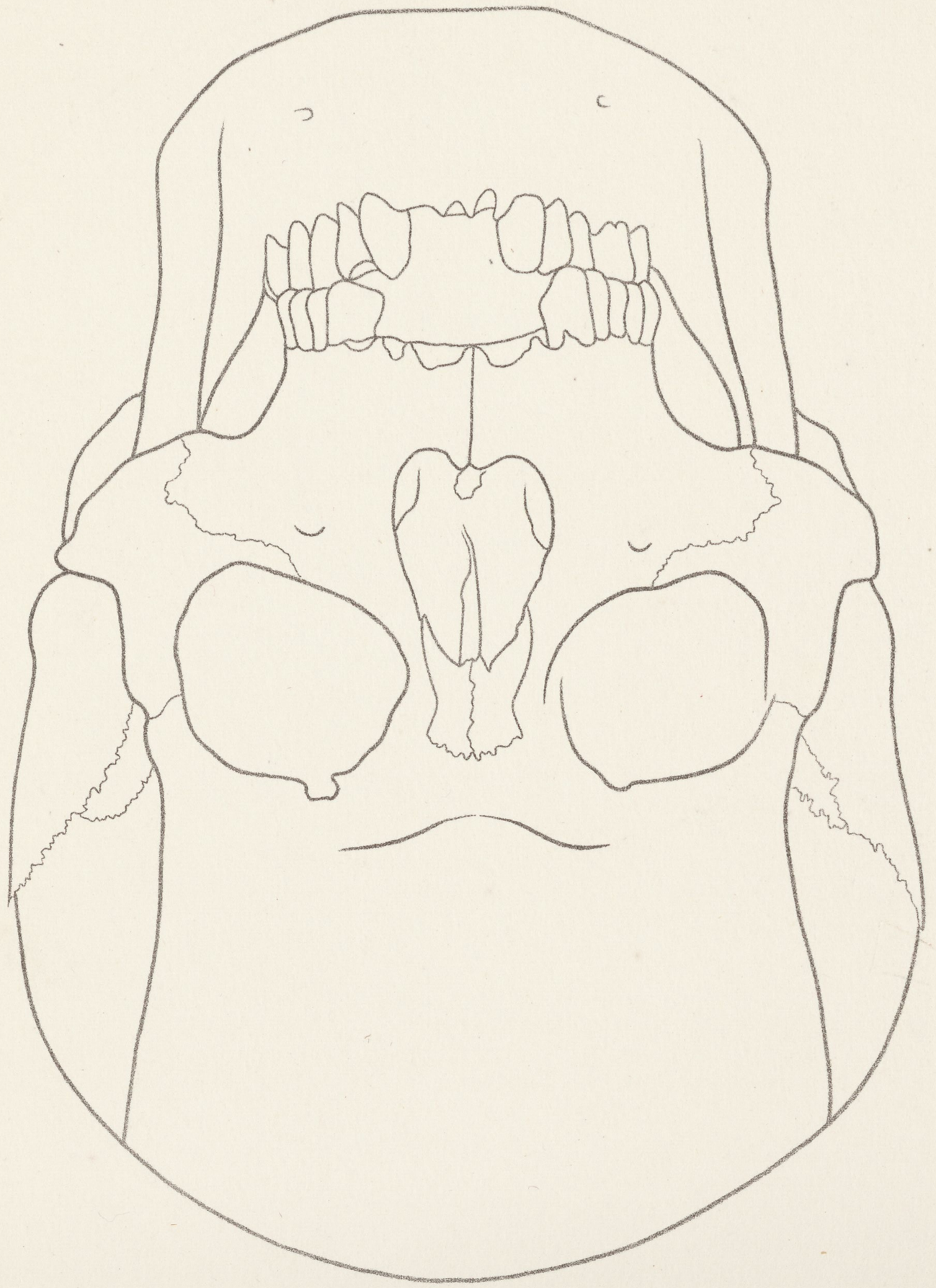

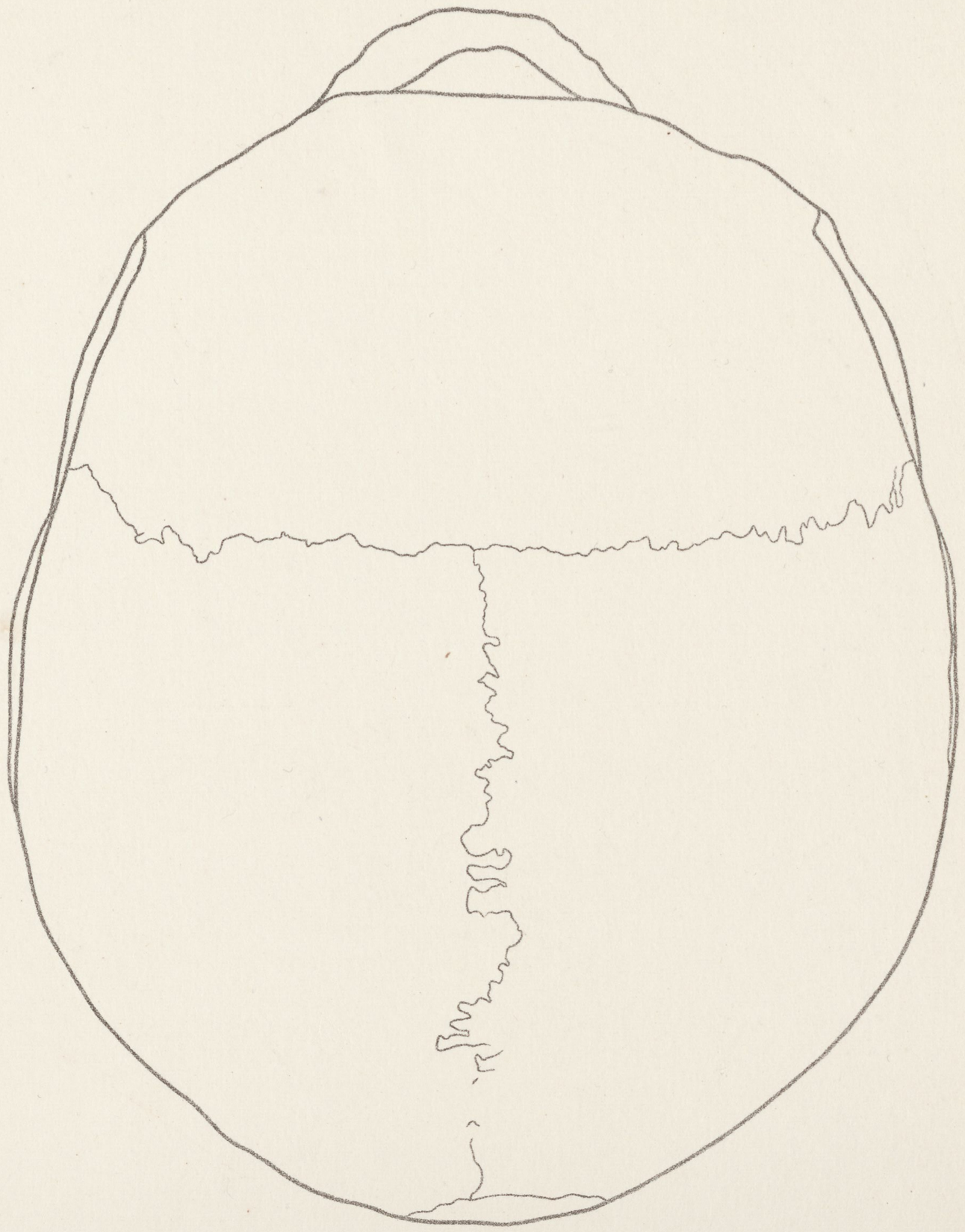

Central Tryckeriet, Stockholm.

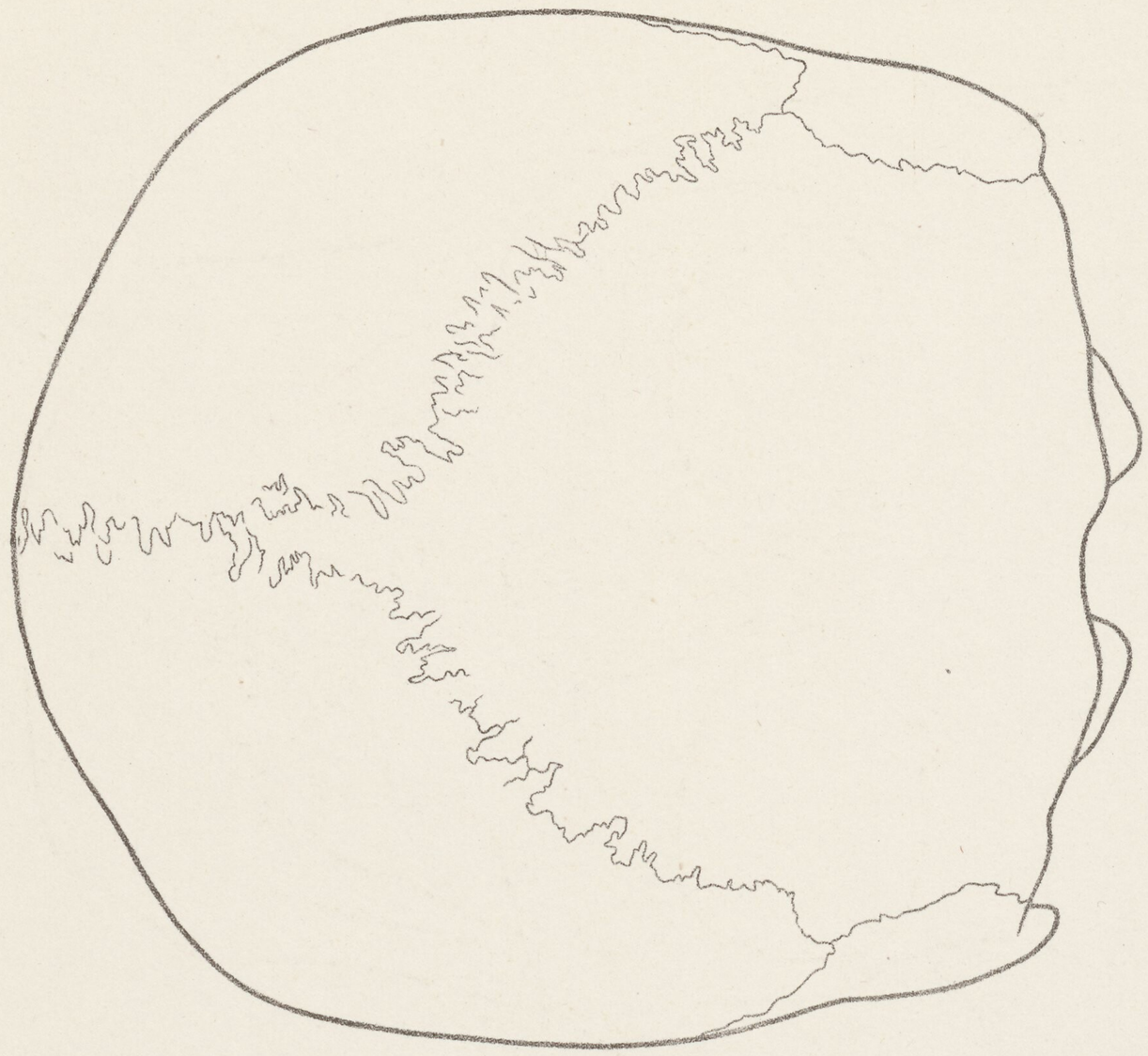

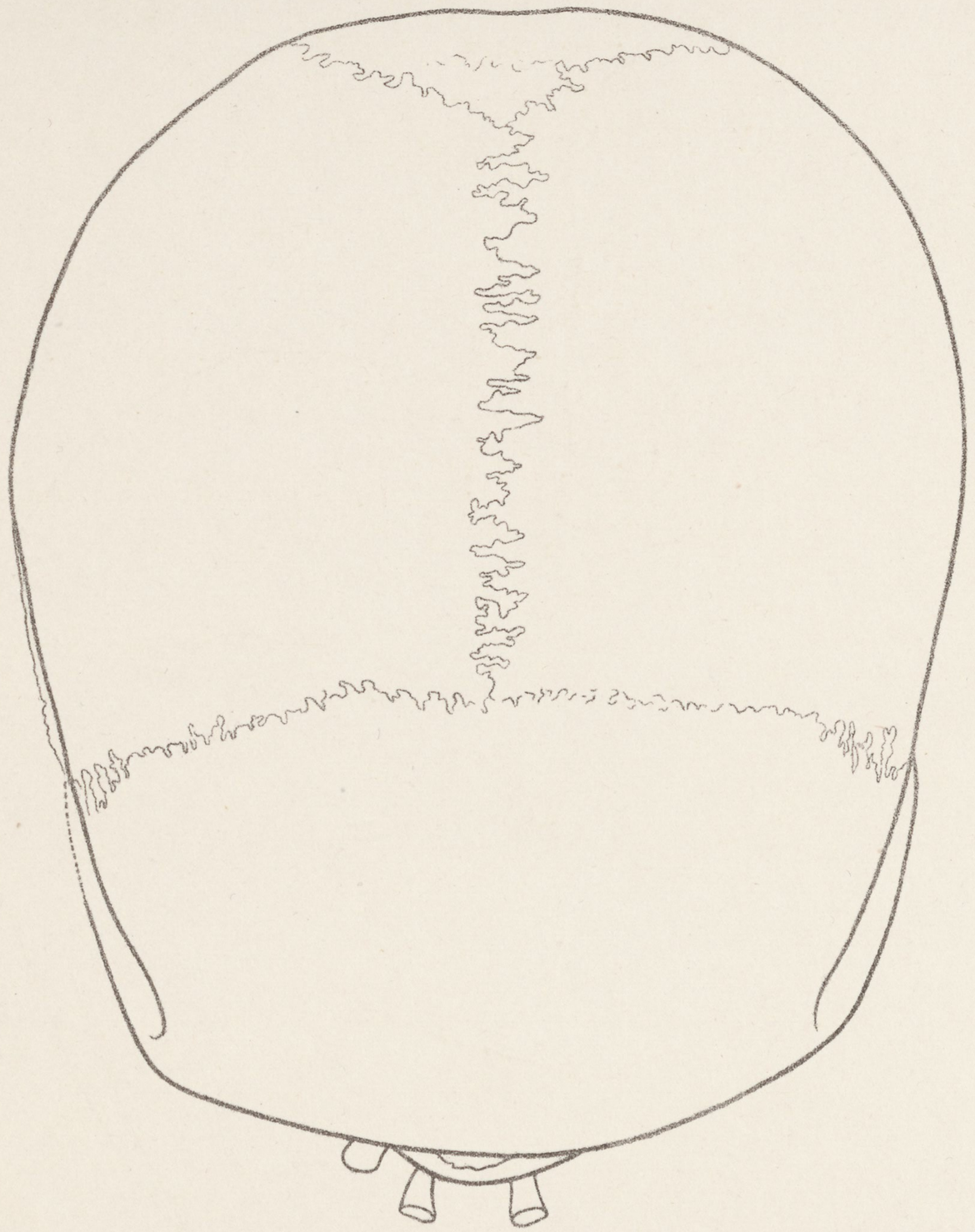

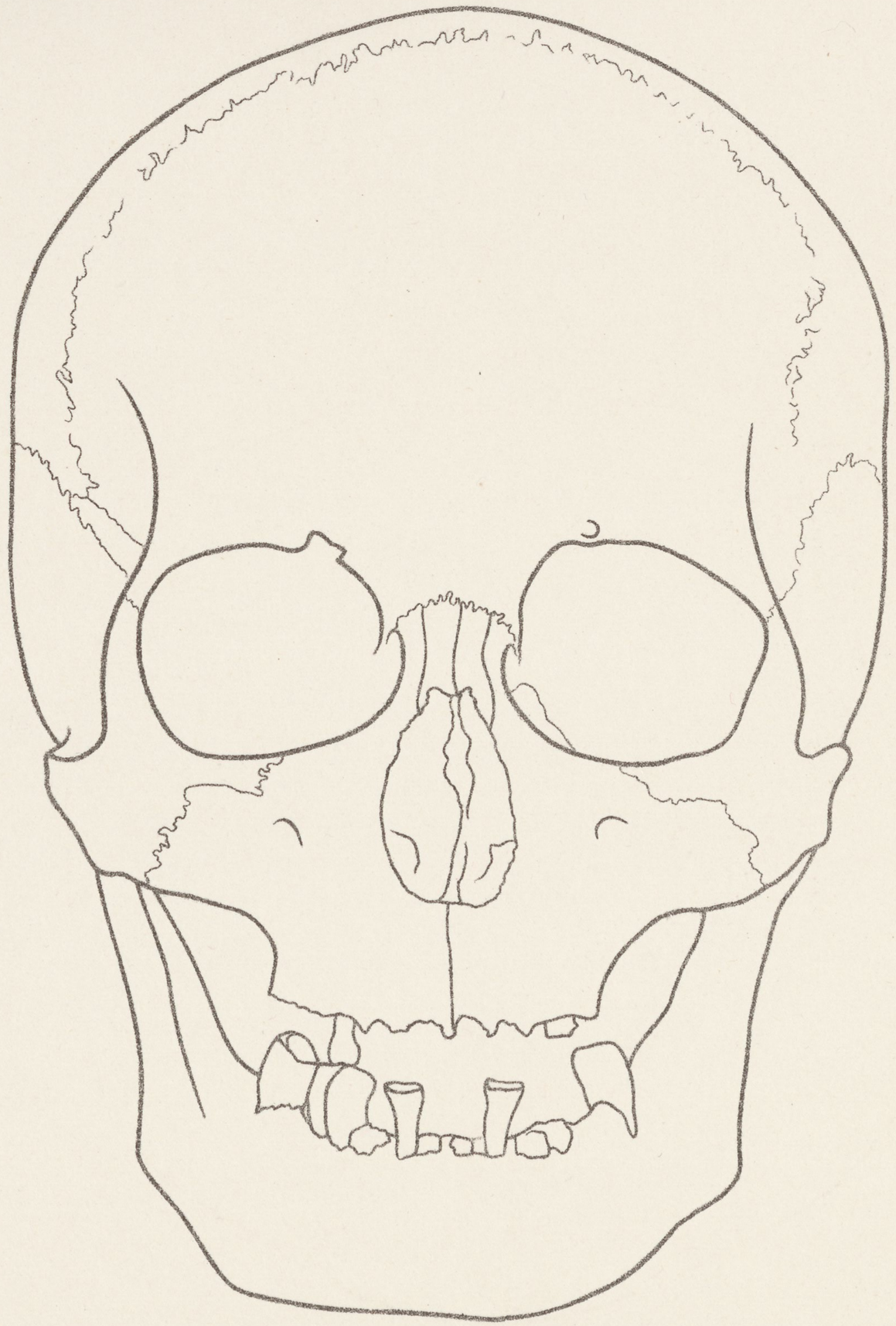

6. PÄLKÄNÄ.

Central Tryckeriet, Stockholm.

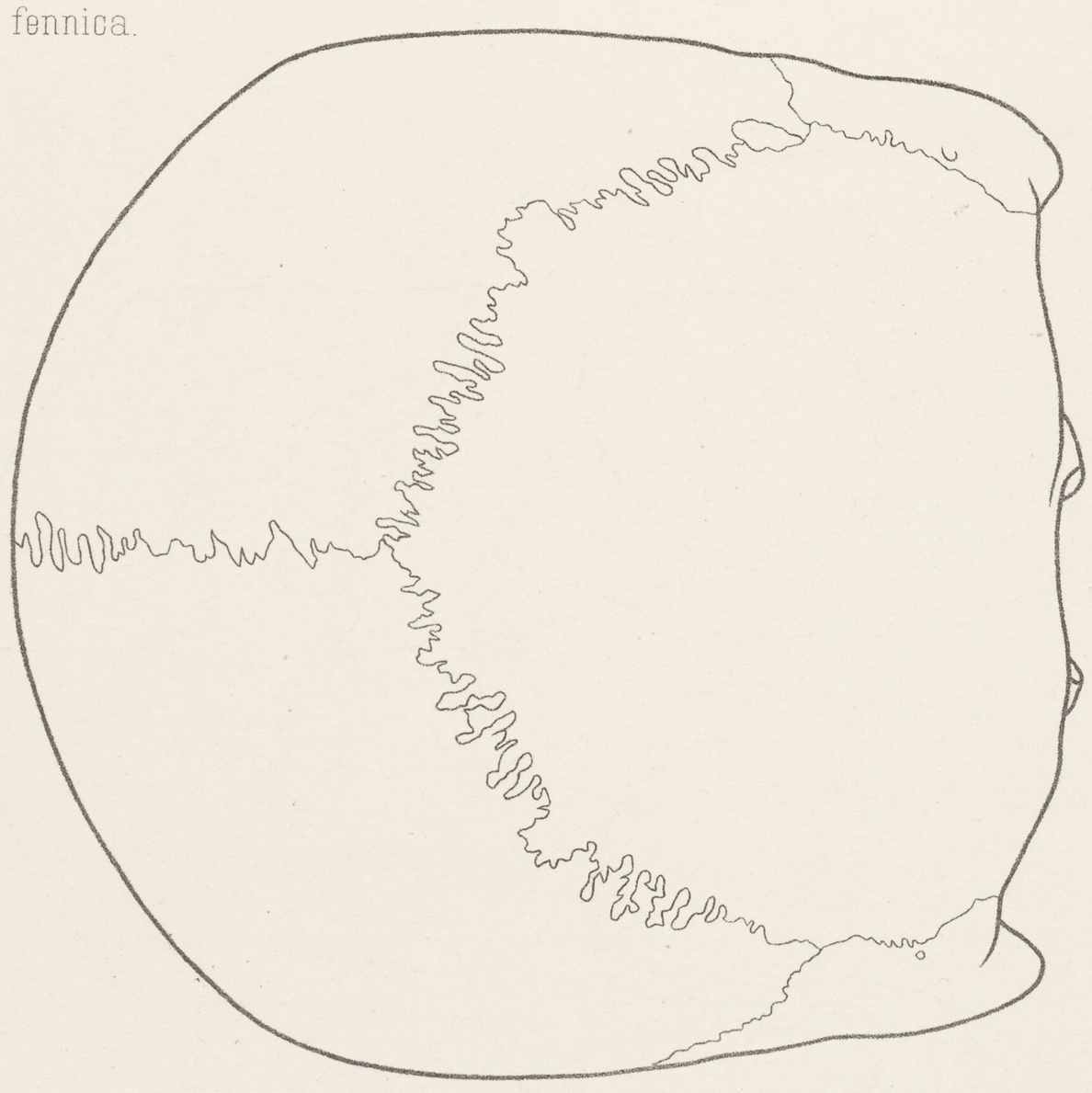

7. PÄLKÄNÄ.

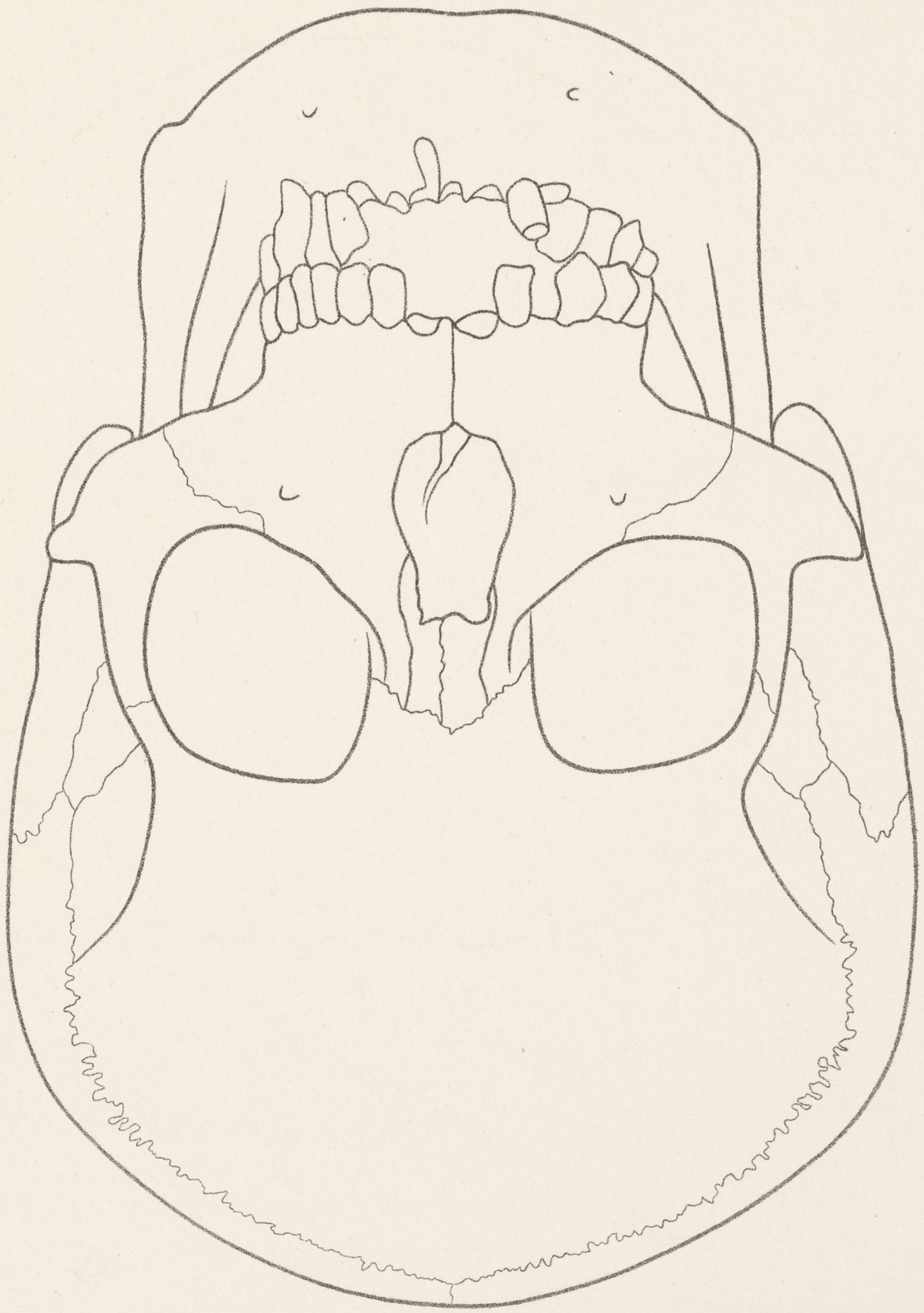

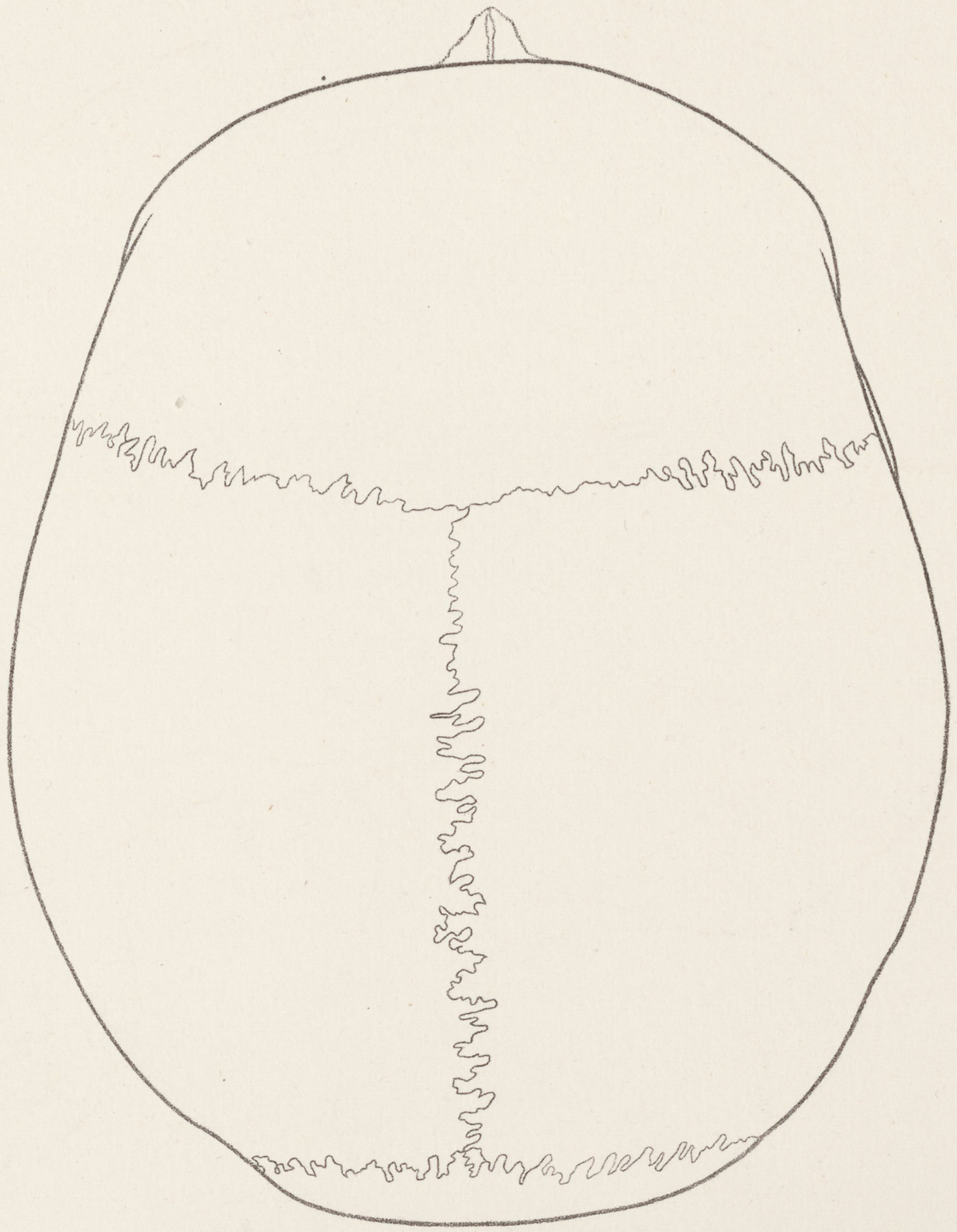

Central Tryckeriet, Stockholm.

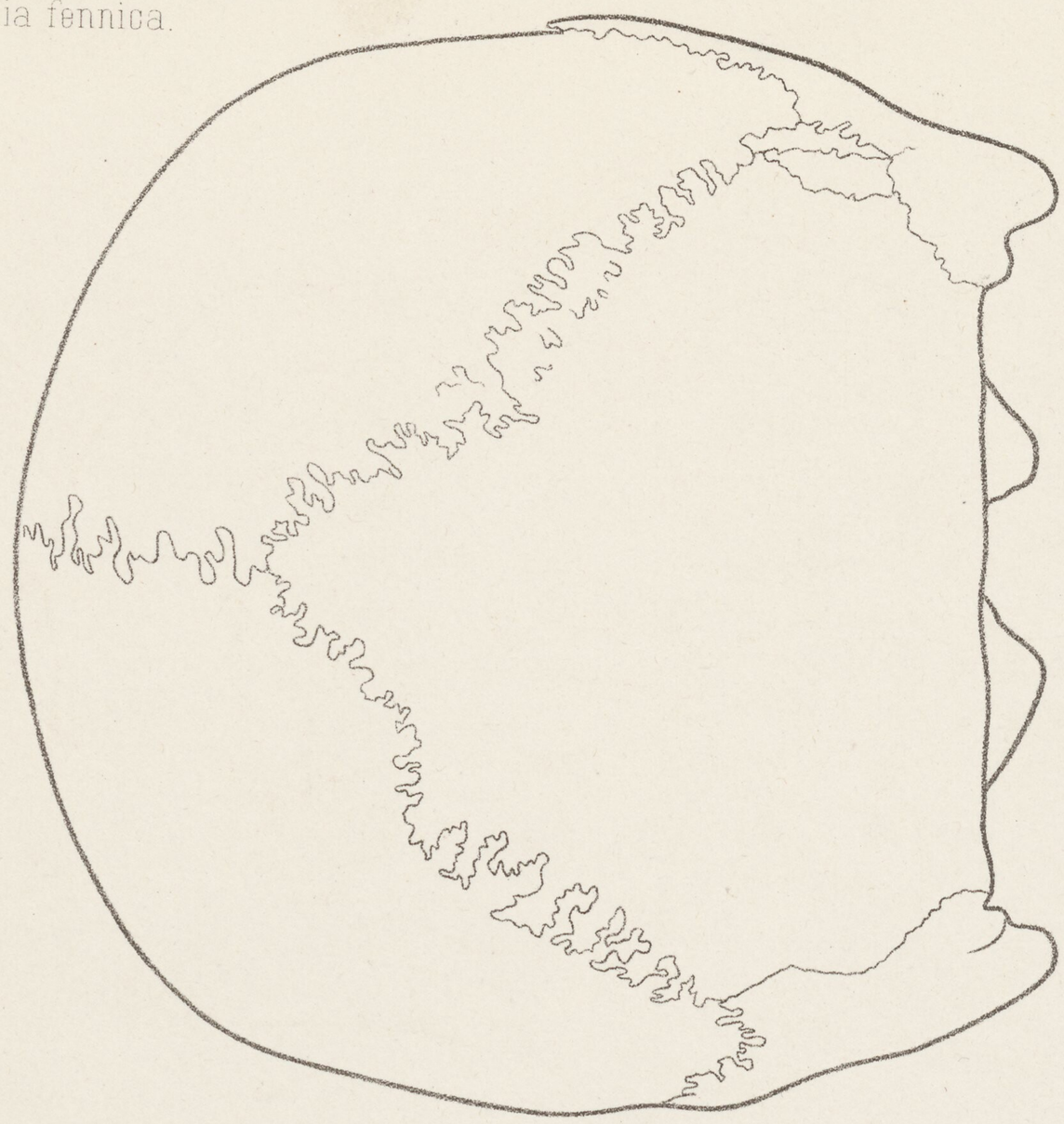

8. PÄLKÄNÄ.

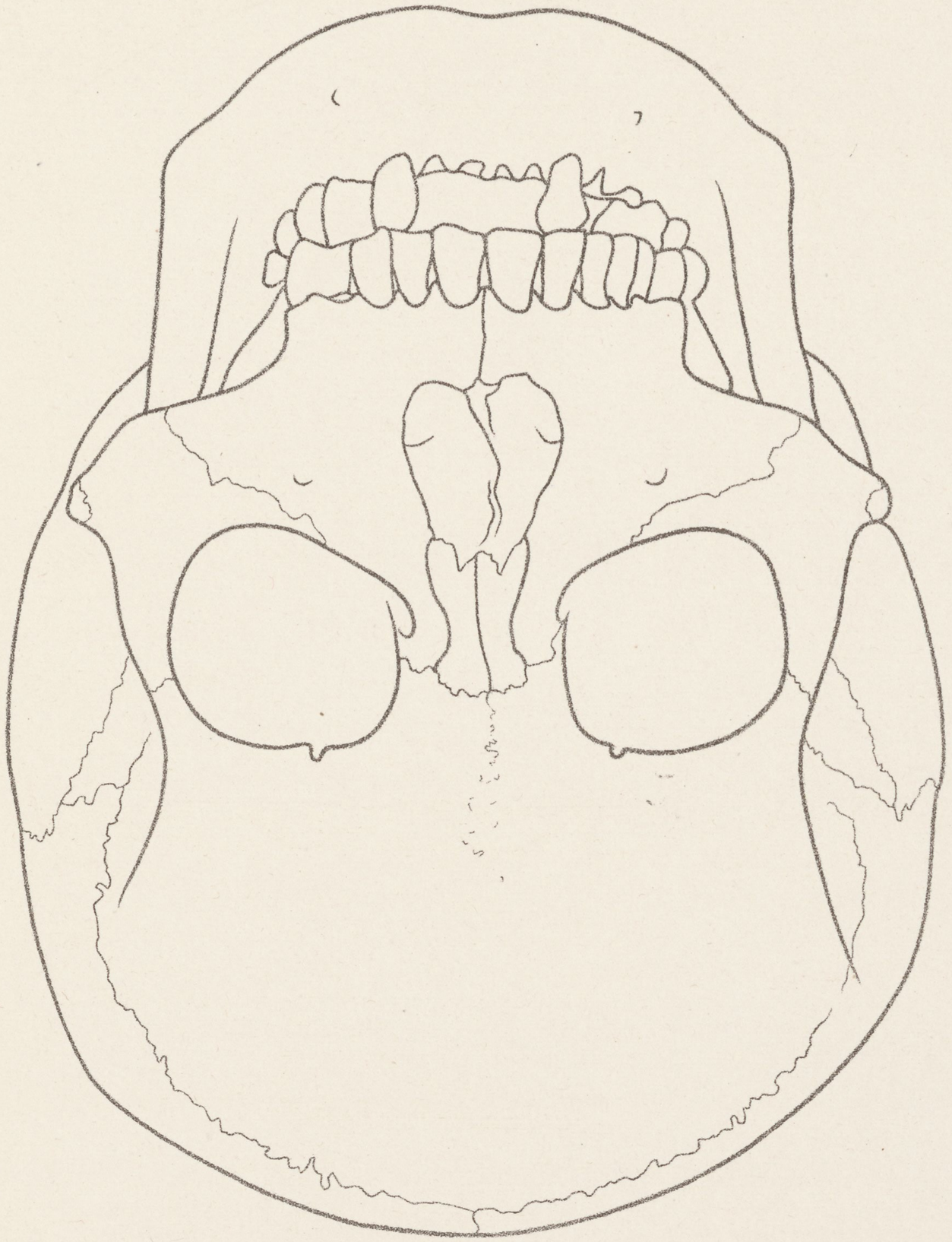

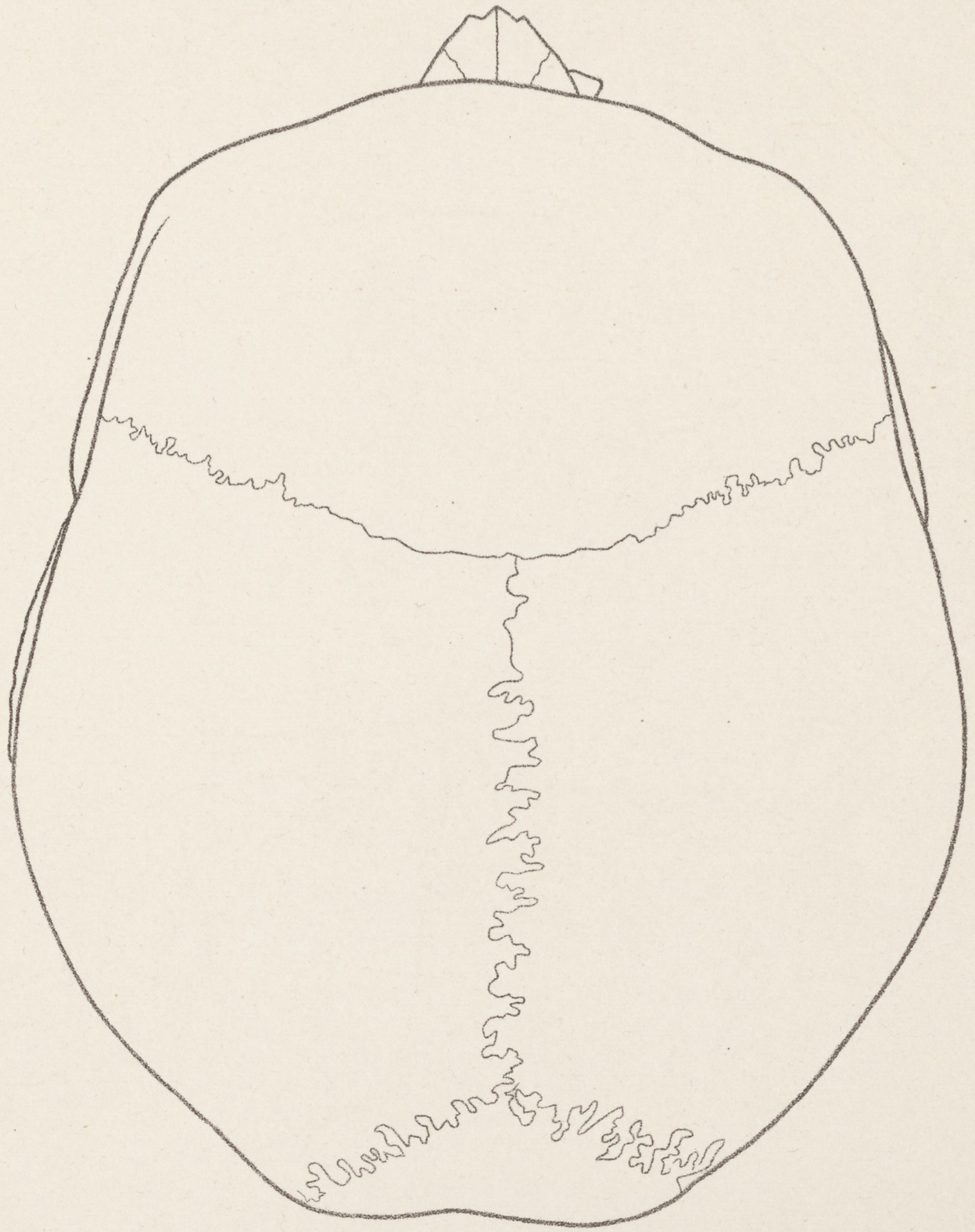

Central Tryckeriet, Stockholm.

G. Retzius: Crania fennica.

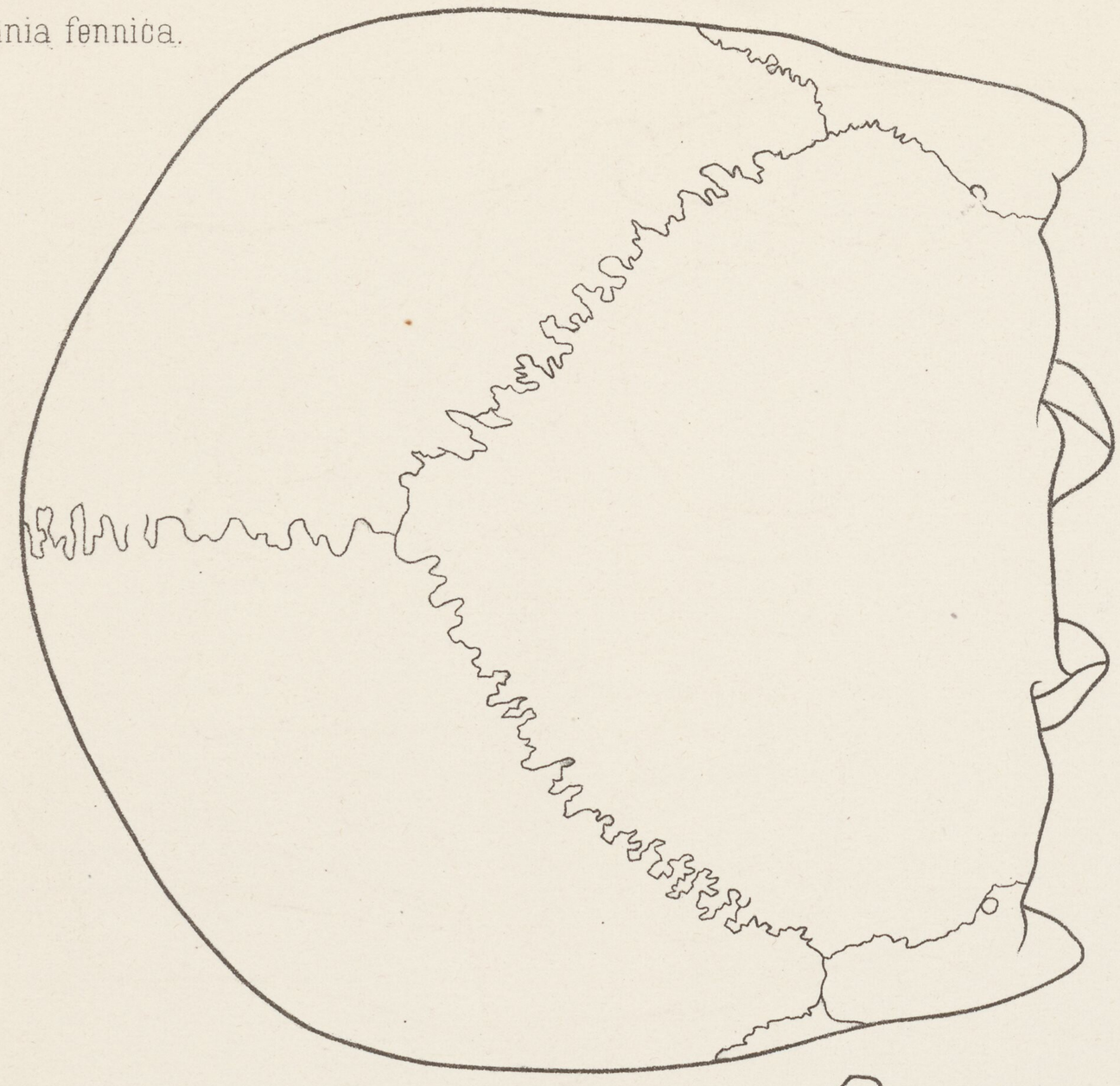

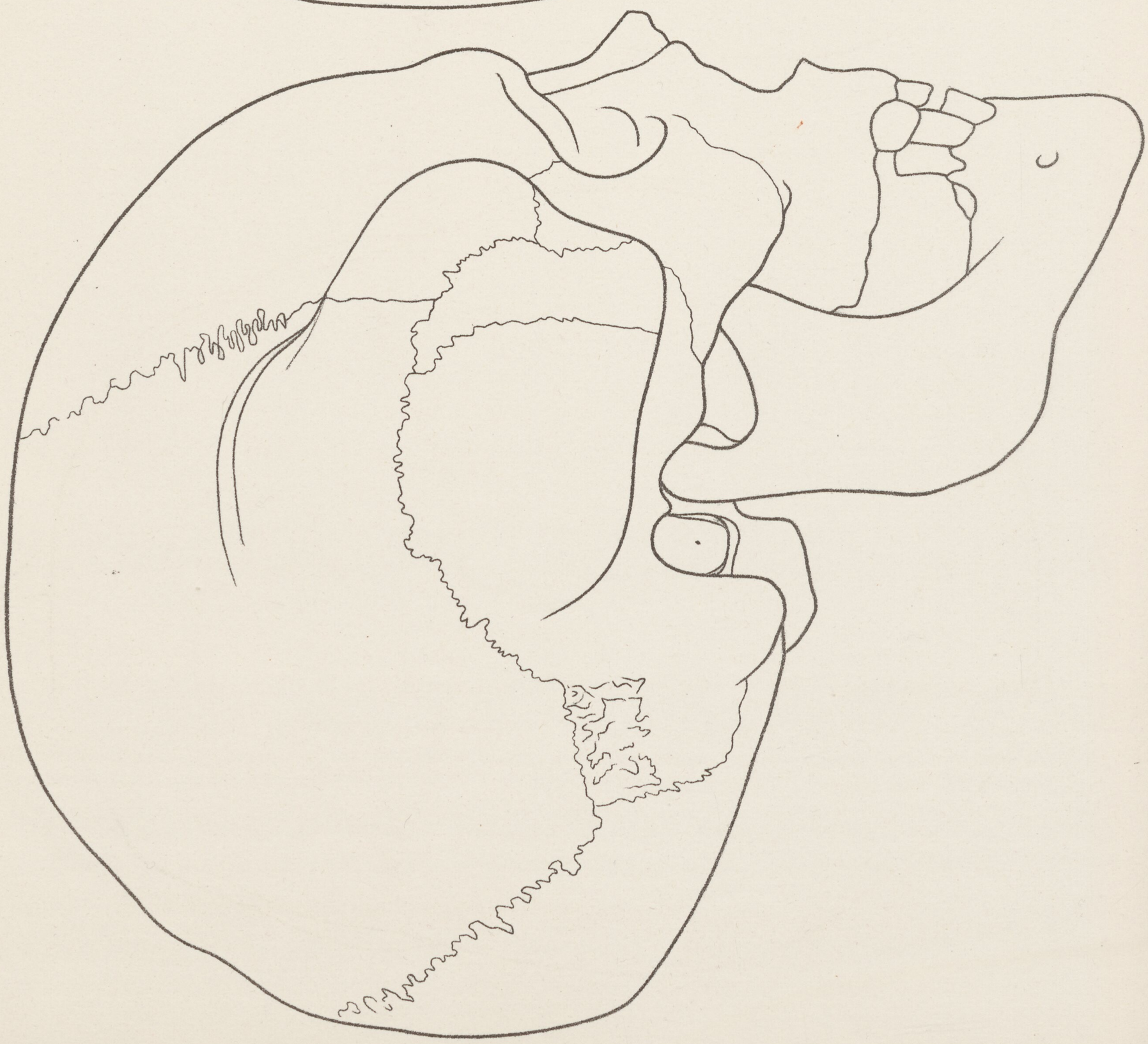

9. PÄLKÄNÄ.

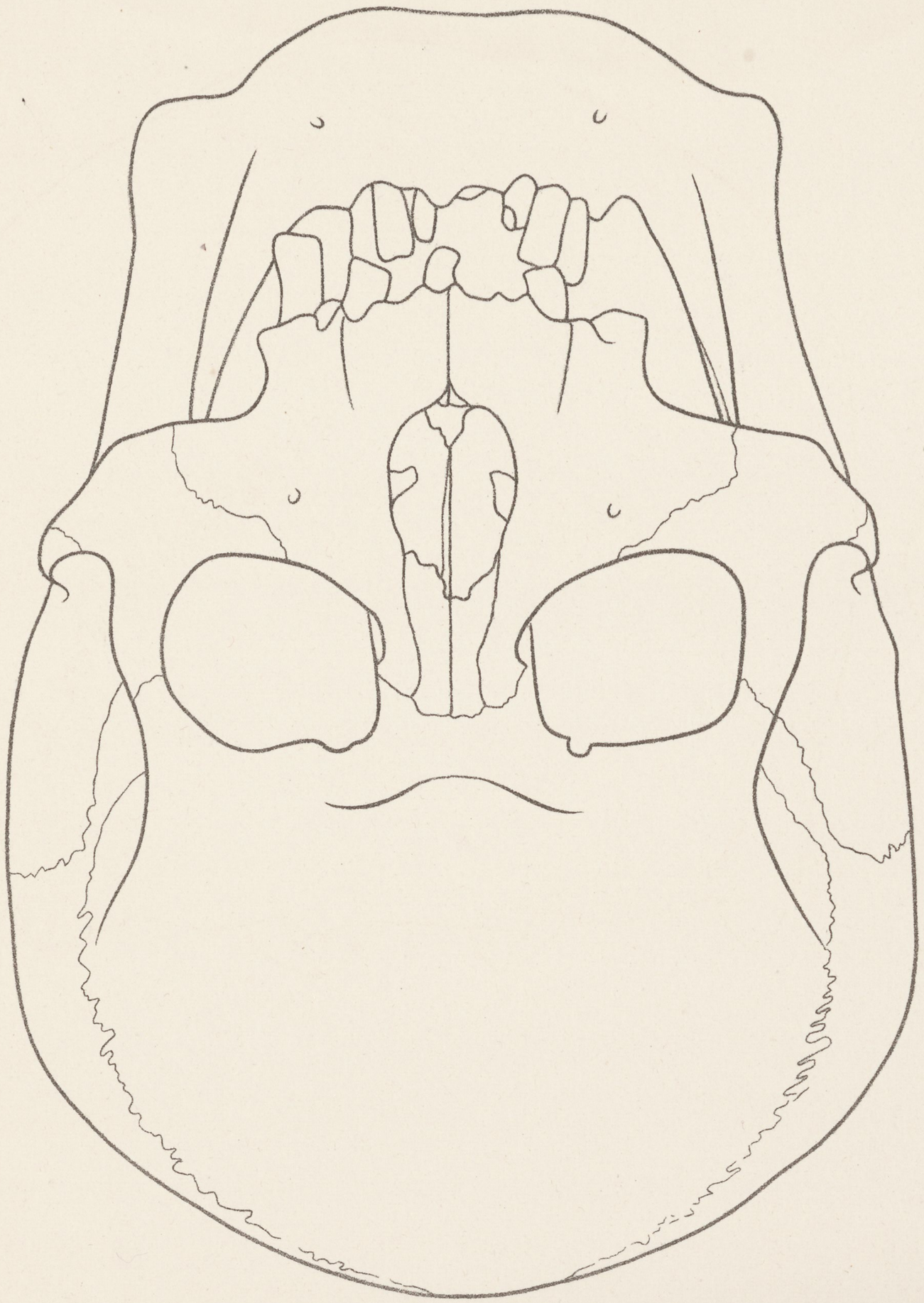

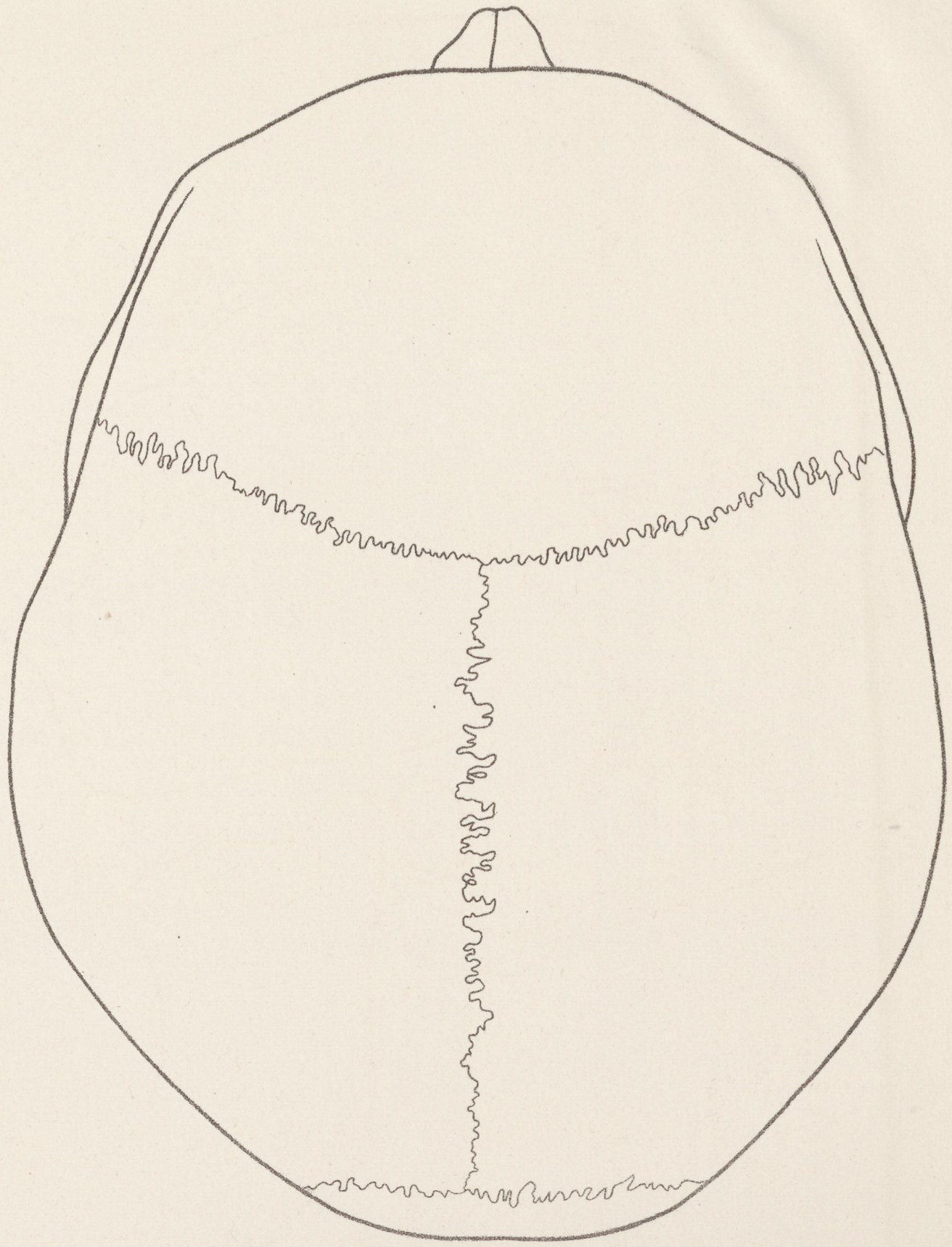

Central Tryckeriet, Stockholm.

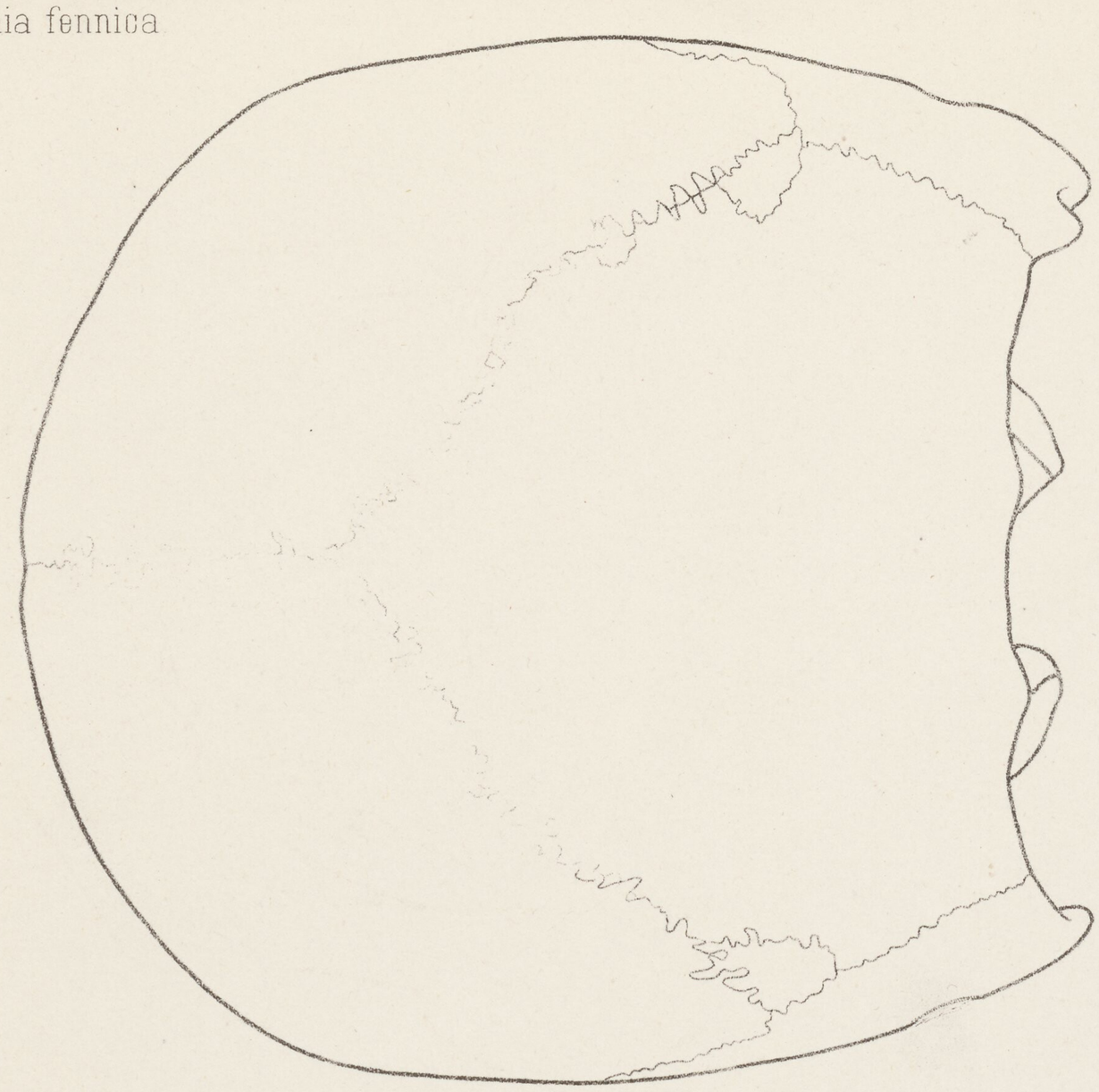

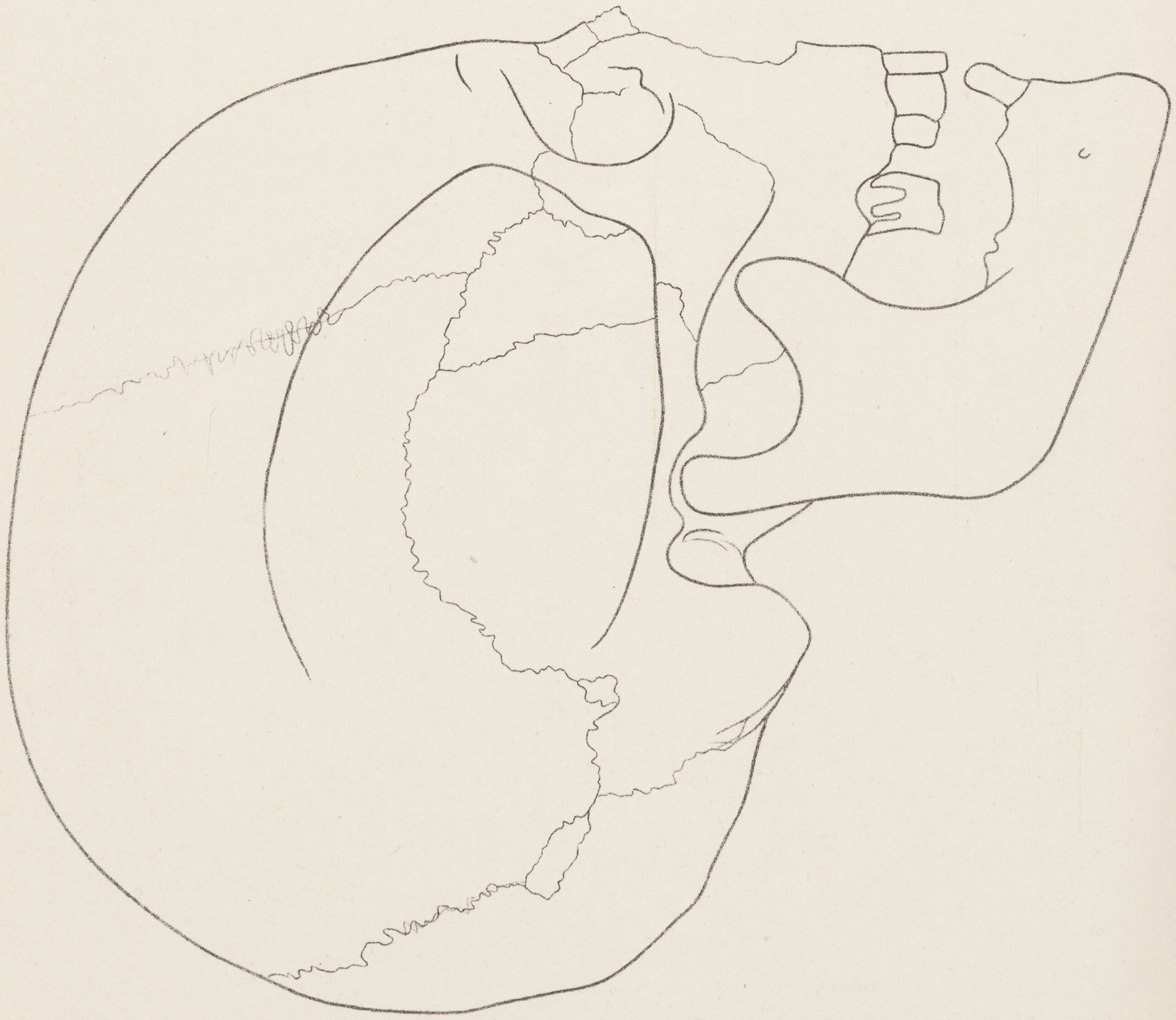

10. PÄLKÄNÄ.

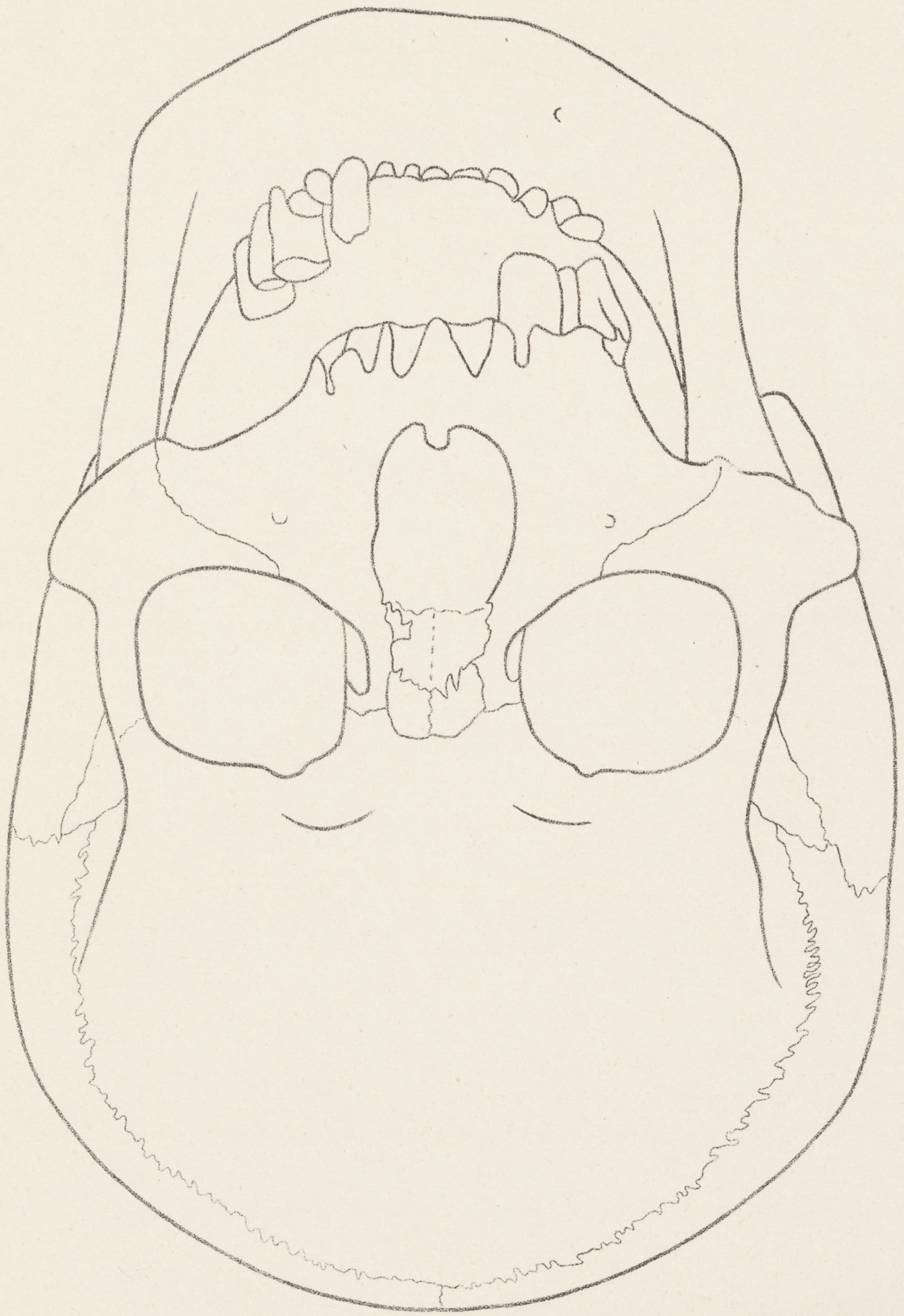

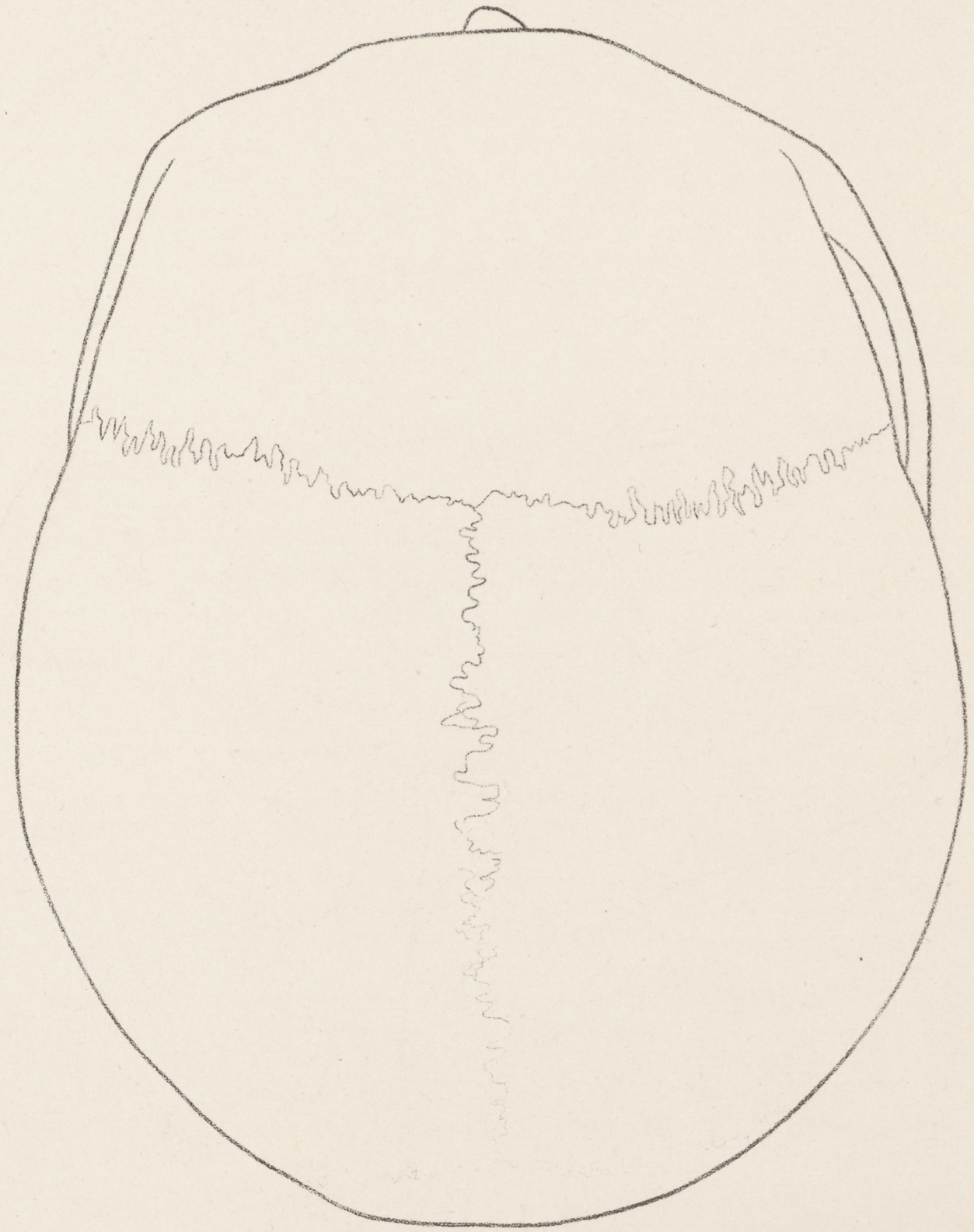

Central Tryckeriet, Stockholm.

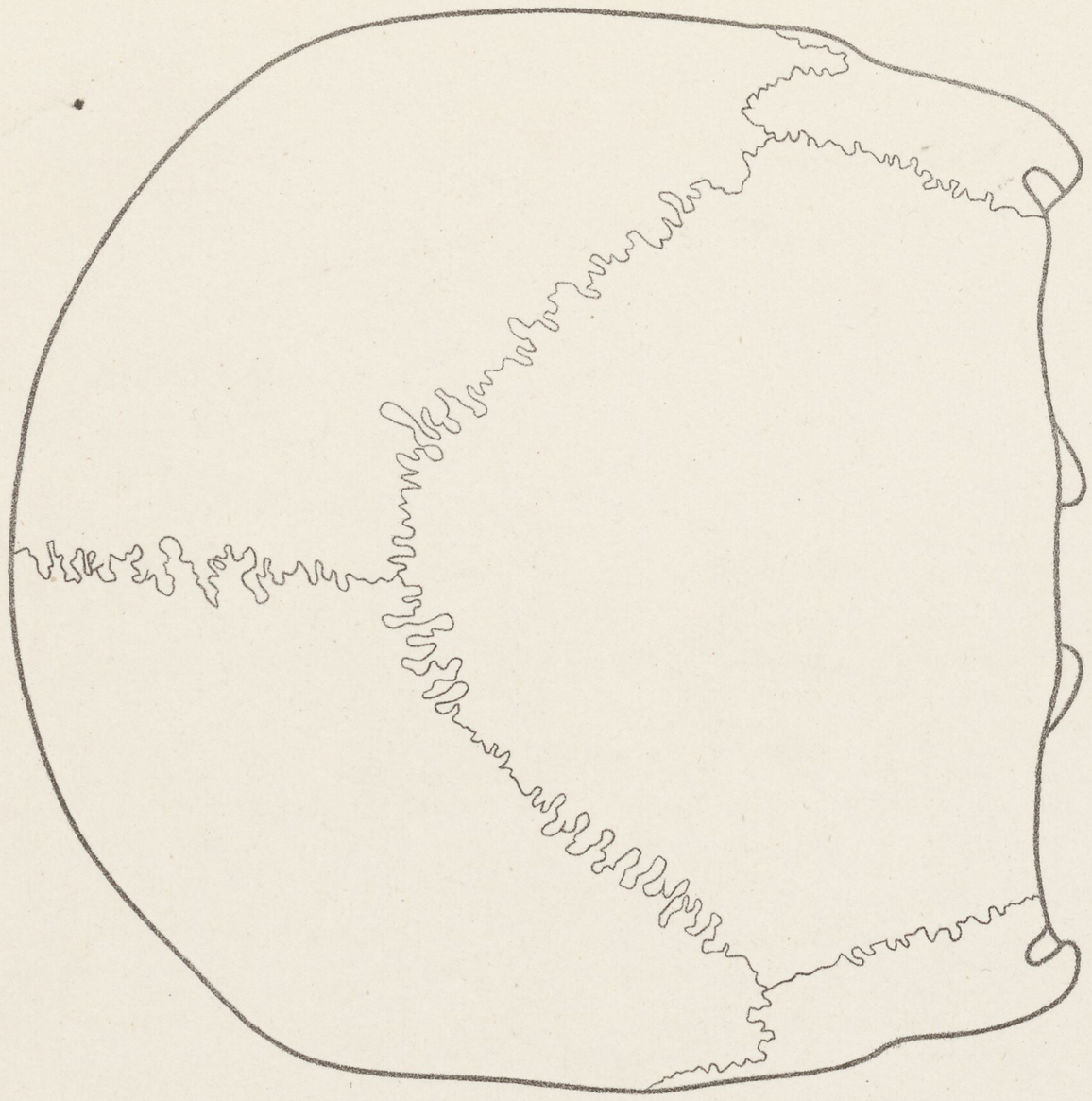

IL. PÅLKÅNÅ.

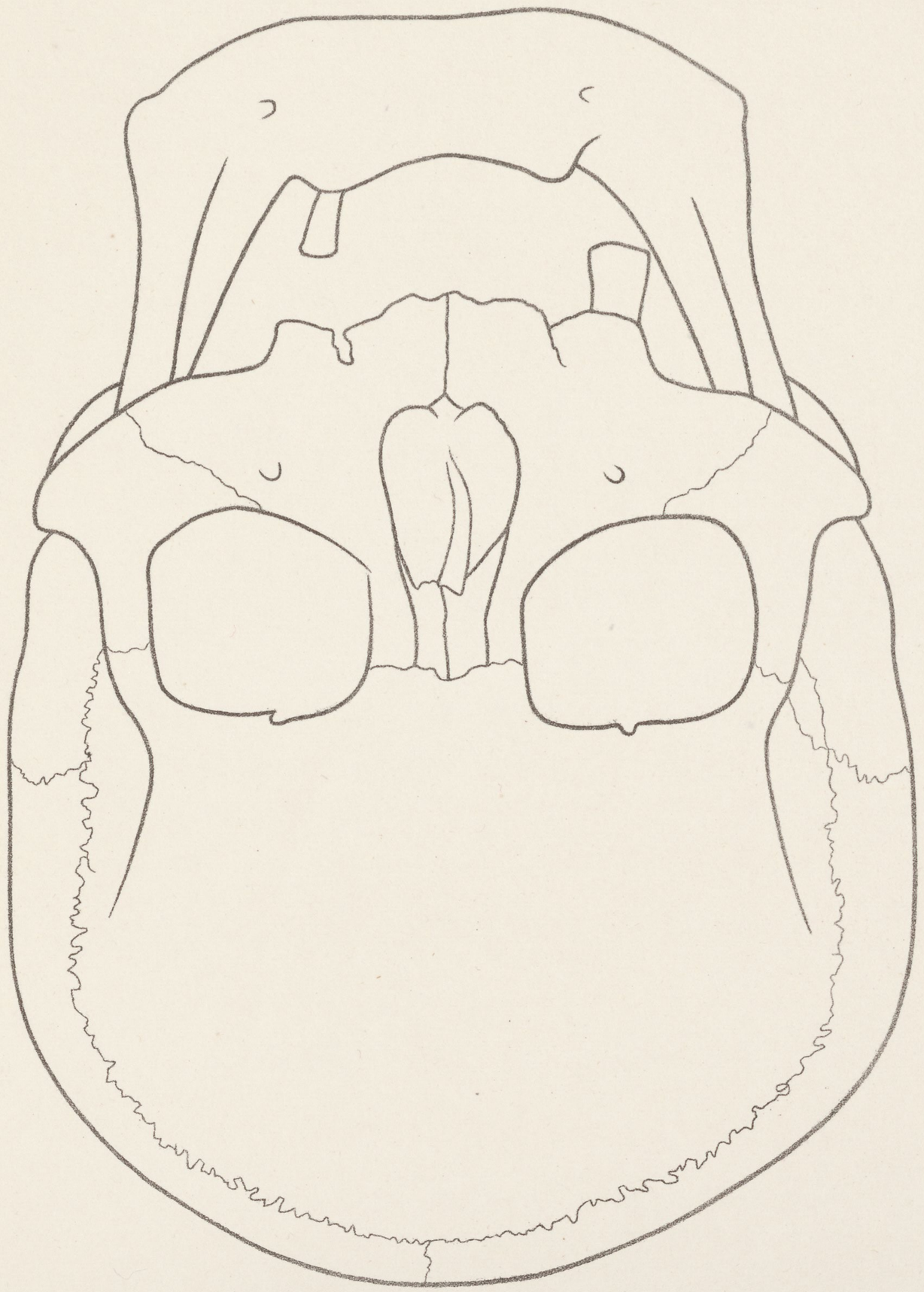

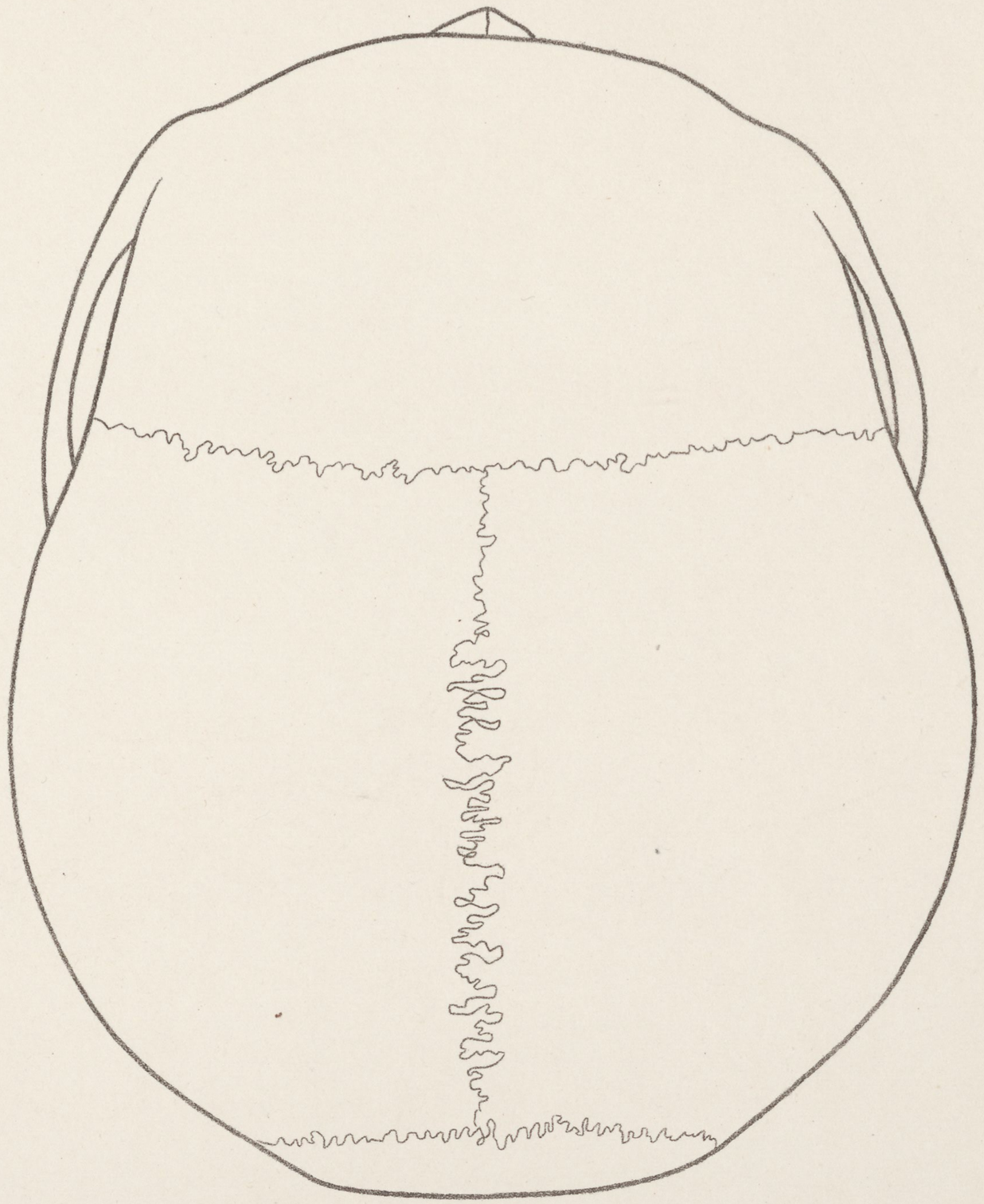

Central Tryckeriet, Stockholm.

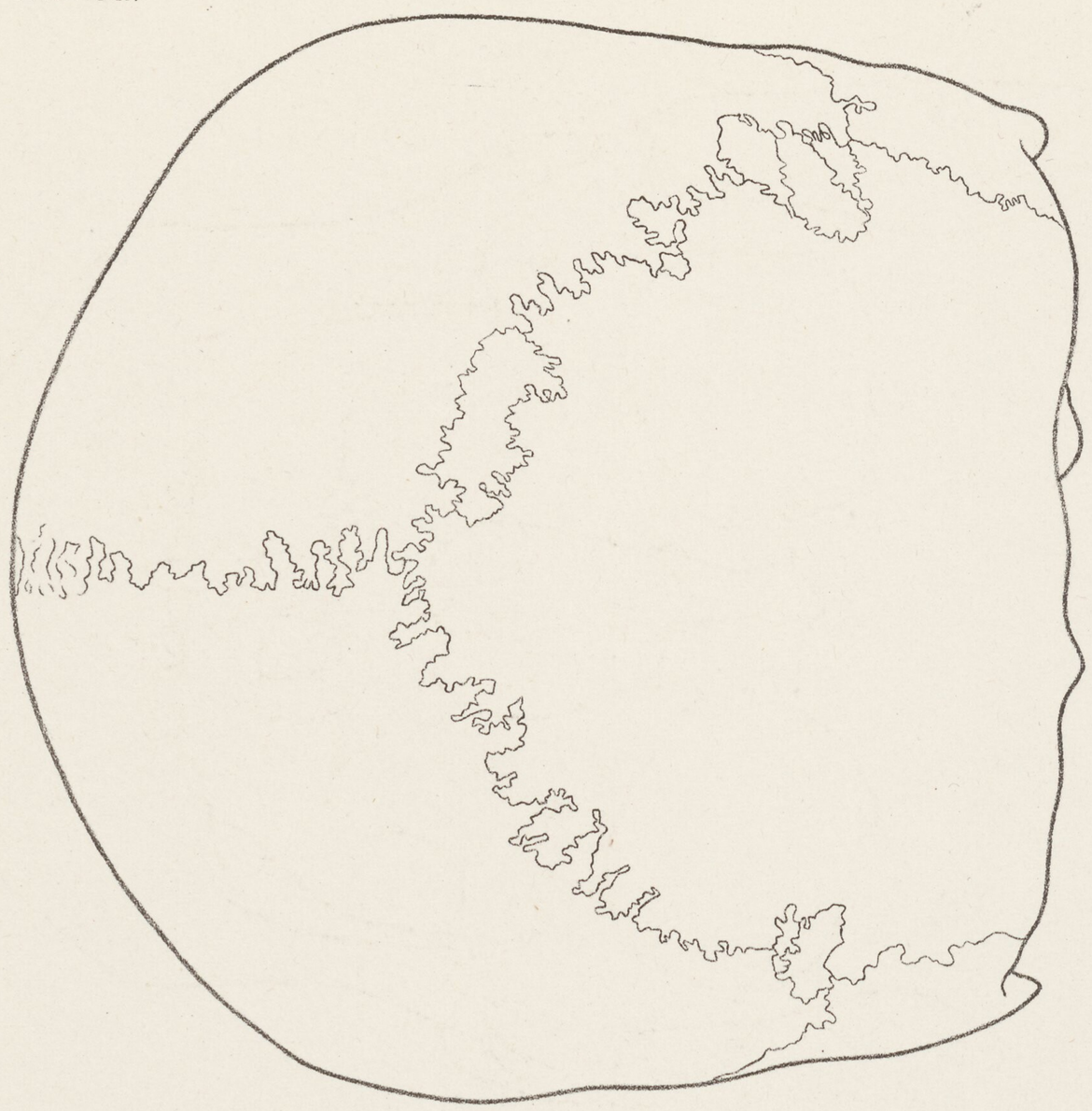

12. PÅLKÅNÅ.

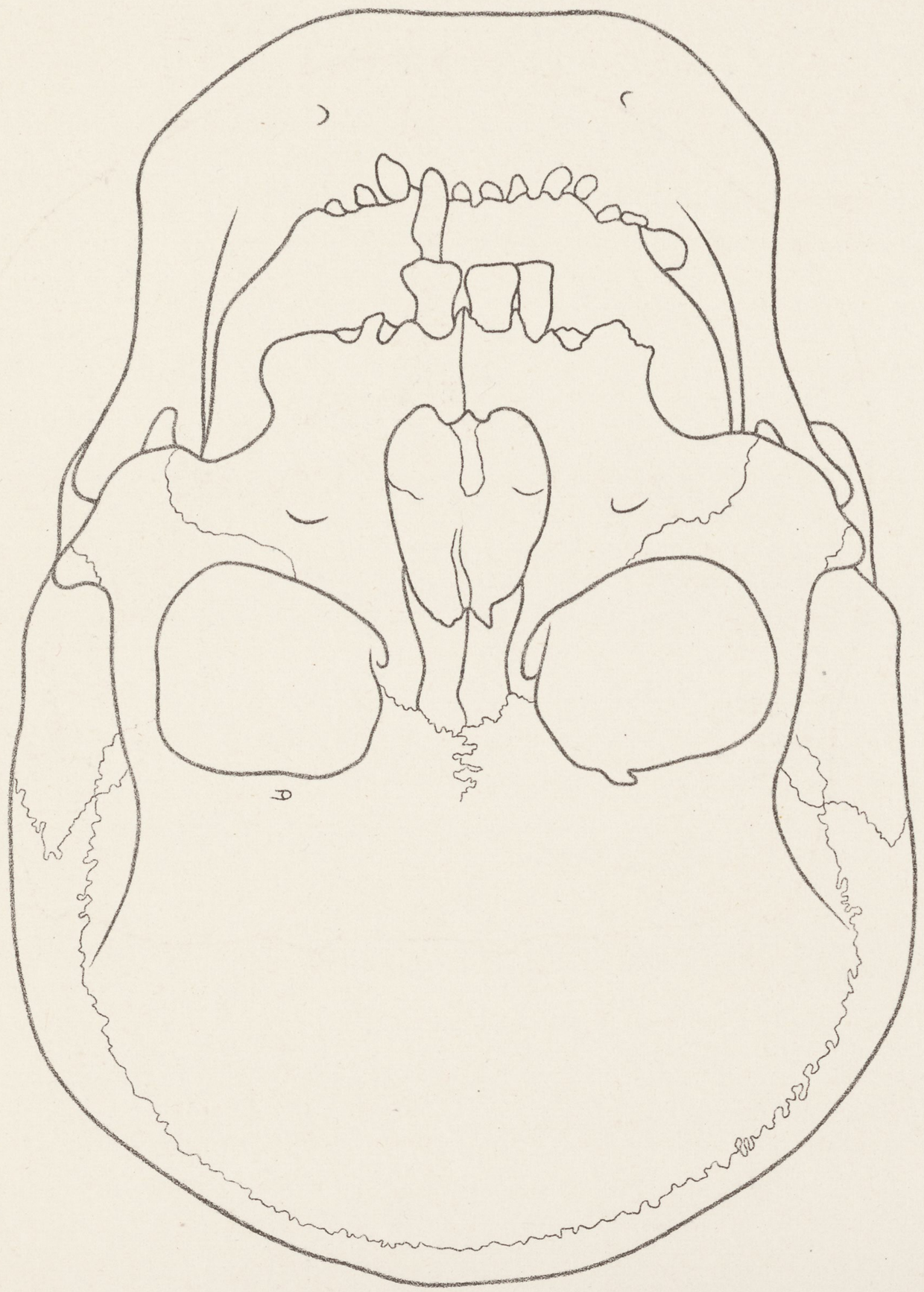

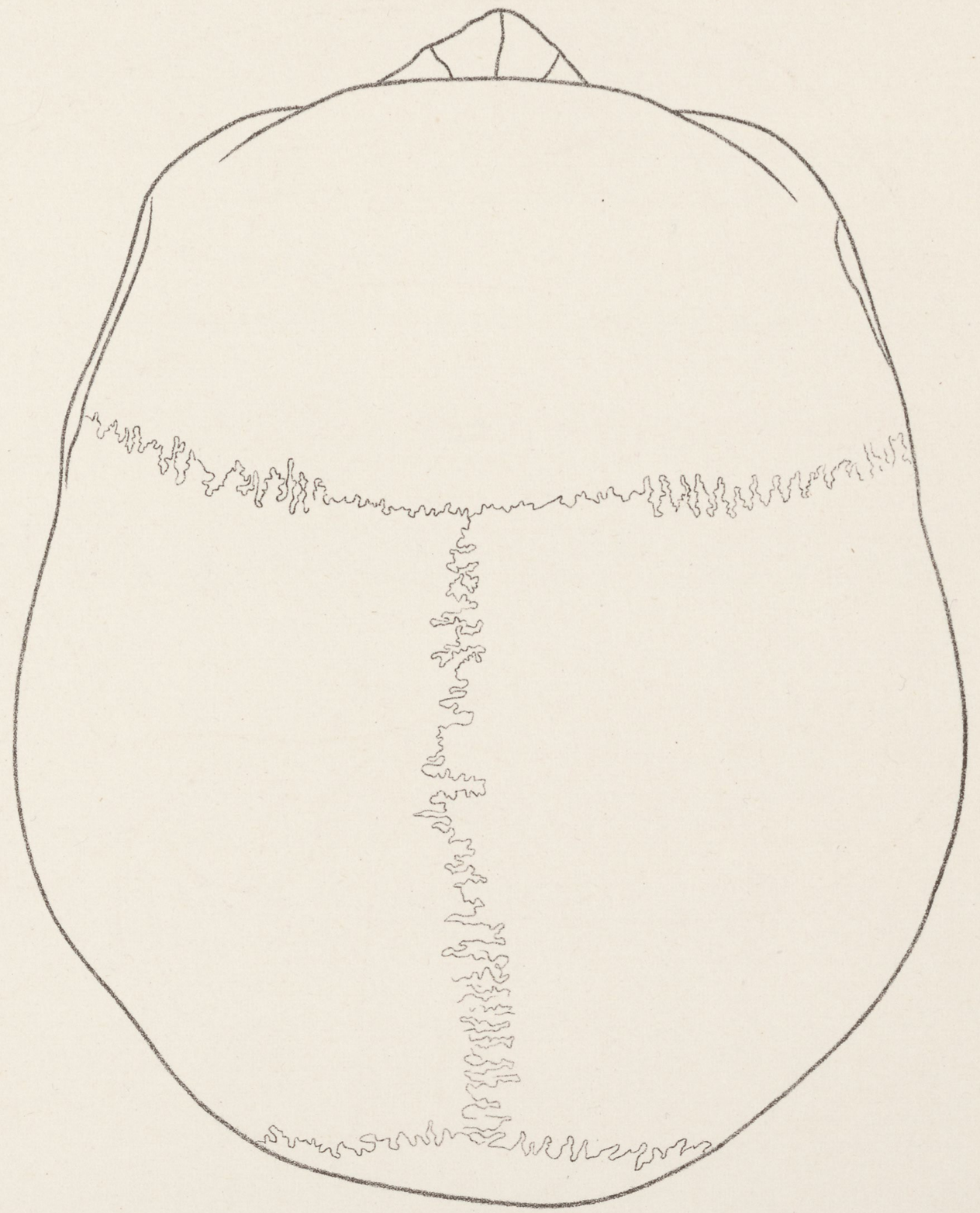

Central Tryckeriet, Stockholm.

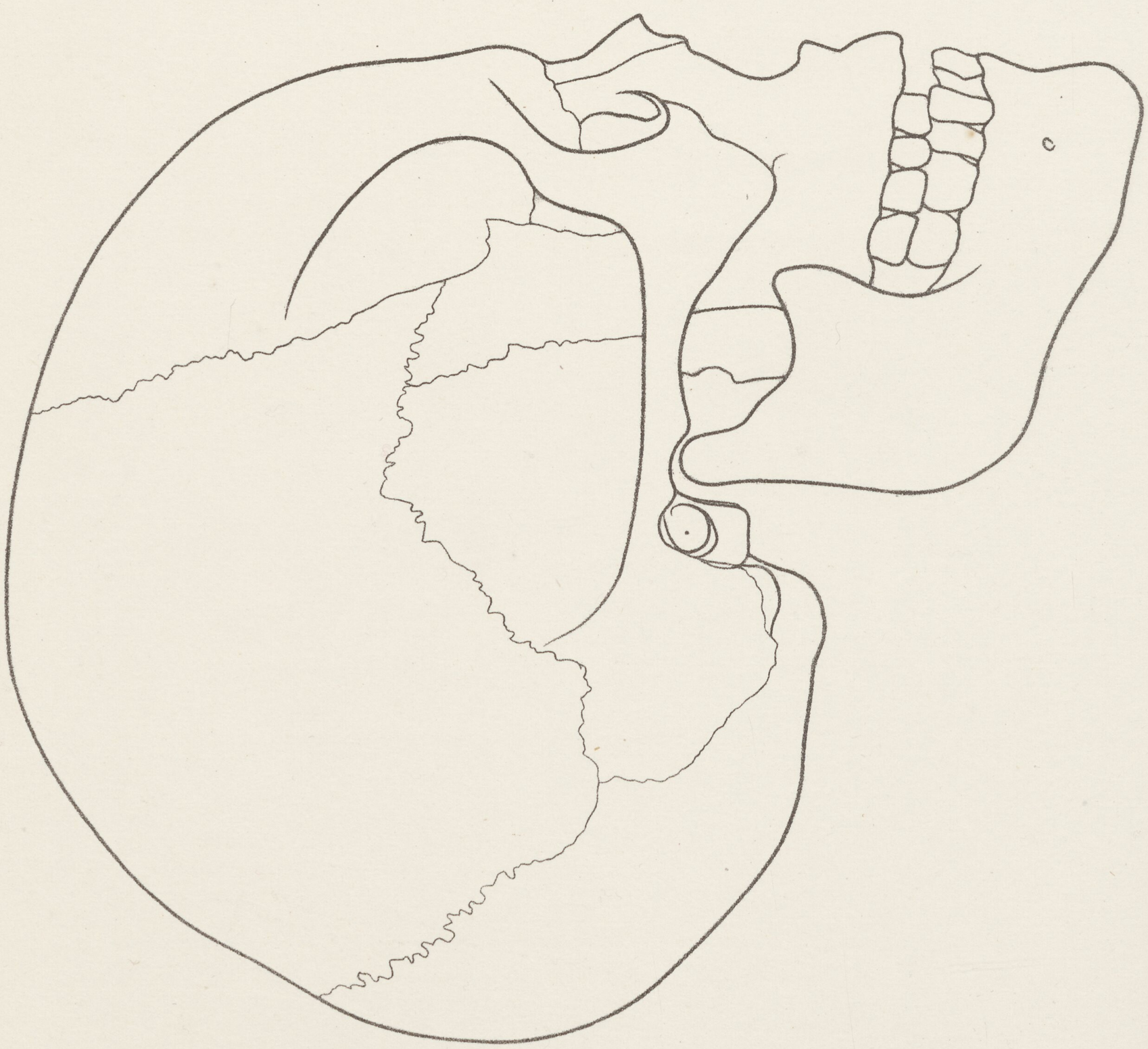

13. PÅLKÅNÅ.

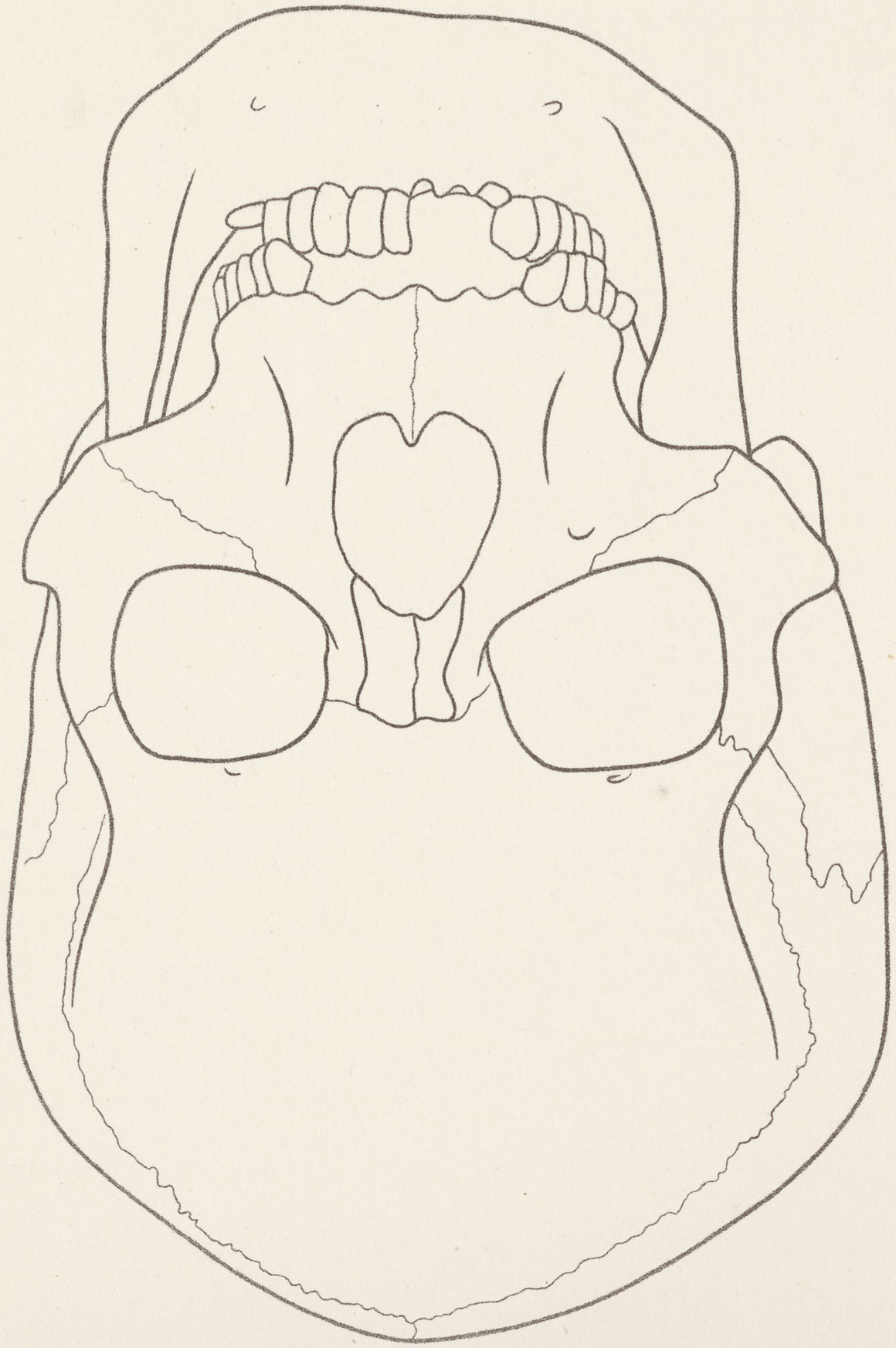

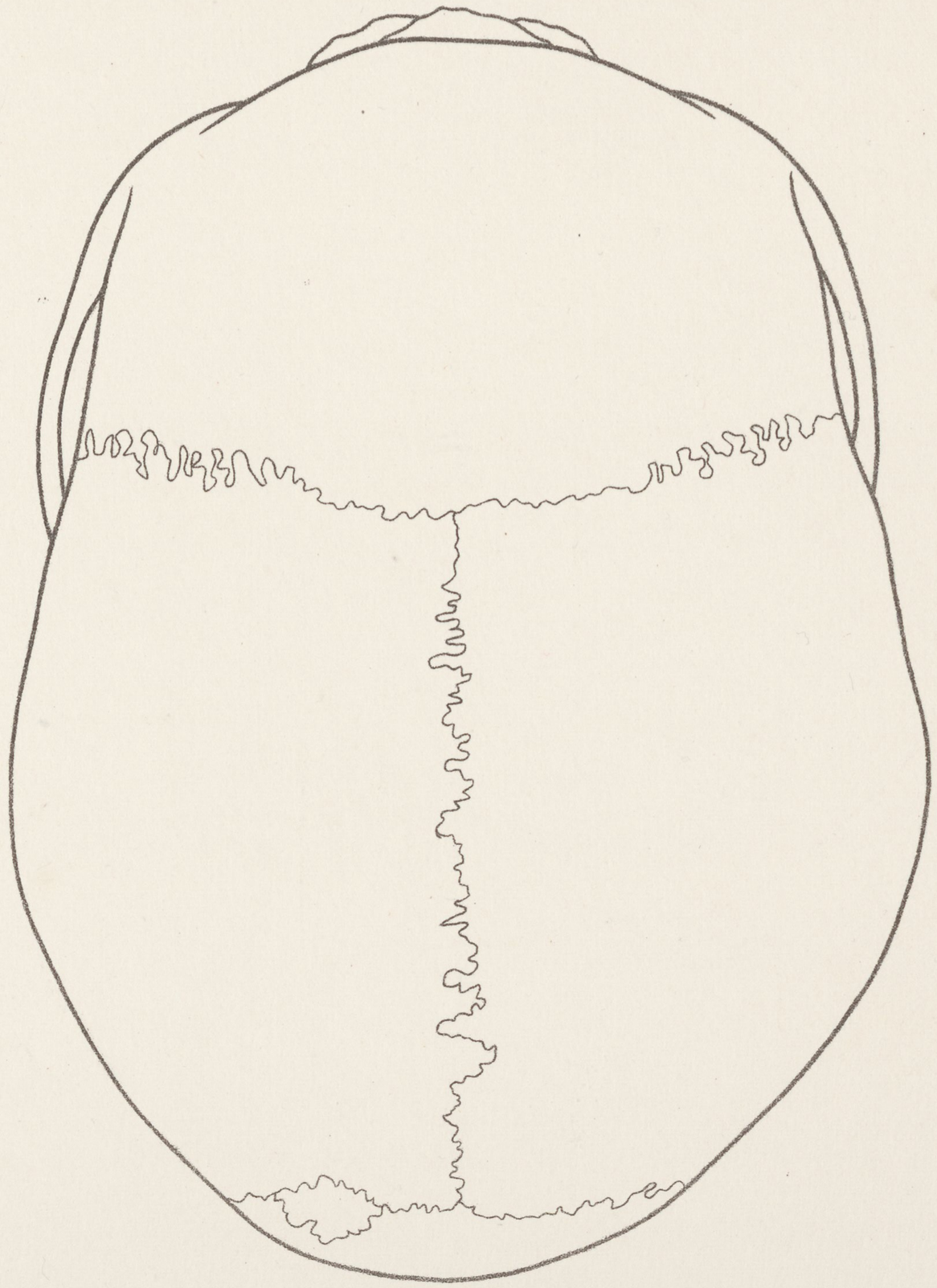

Central Tryckeriet, Stockholm.

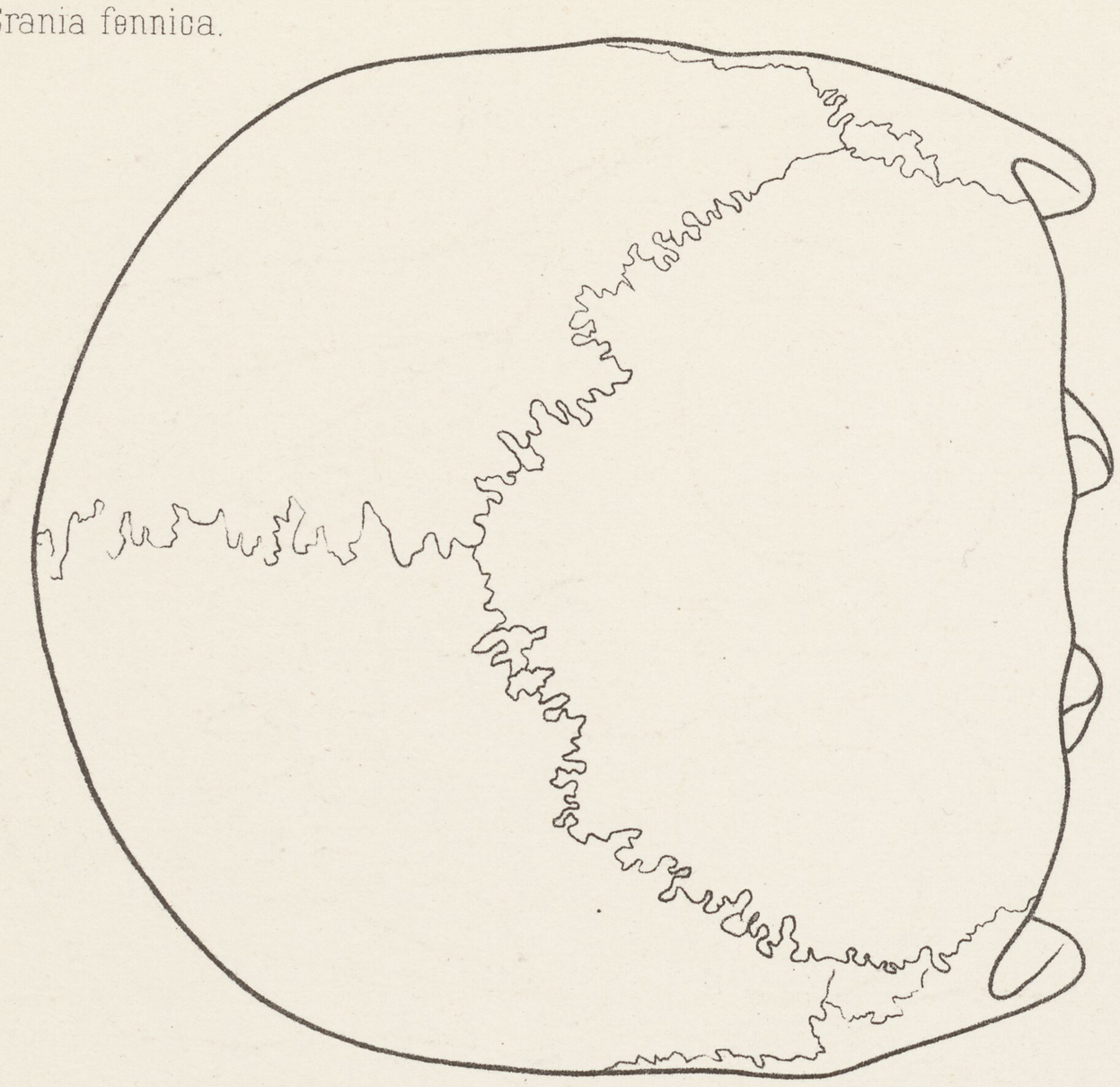

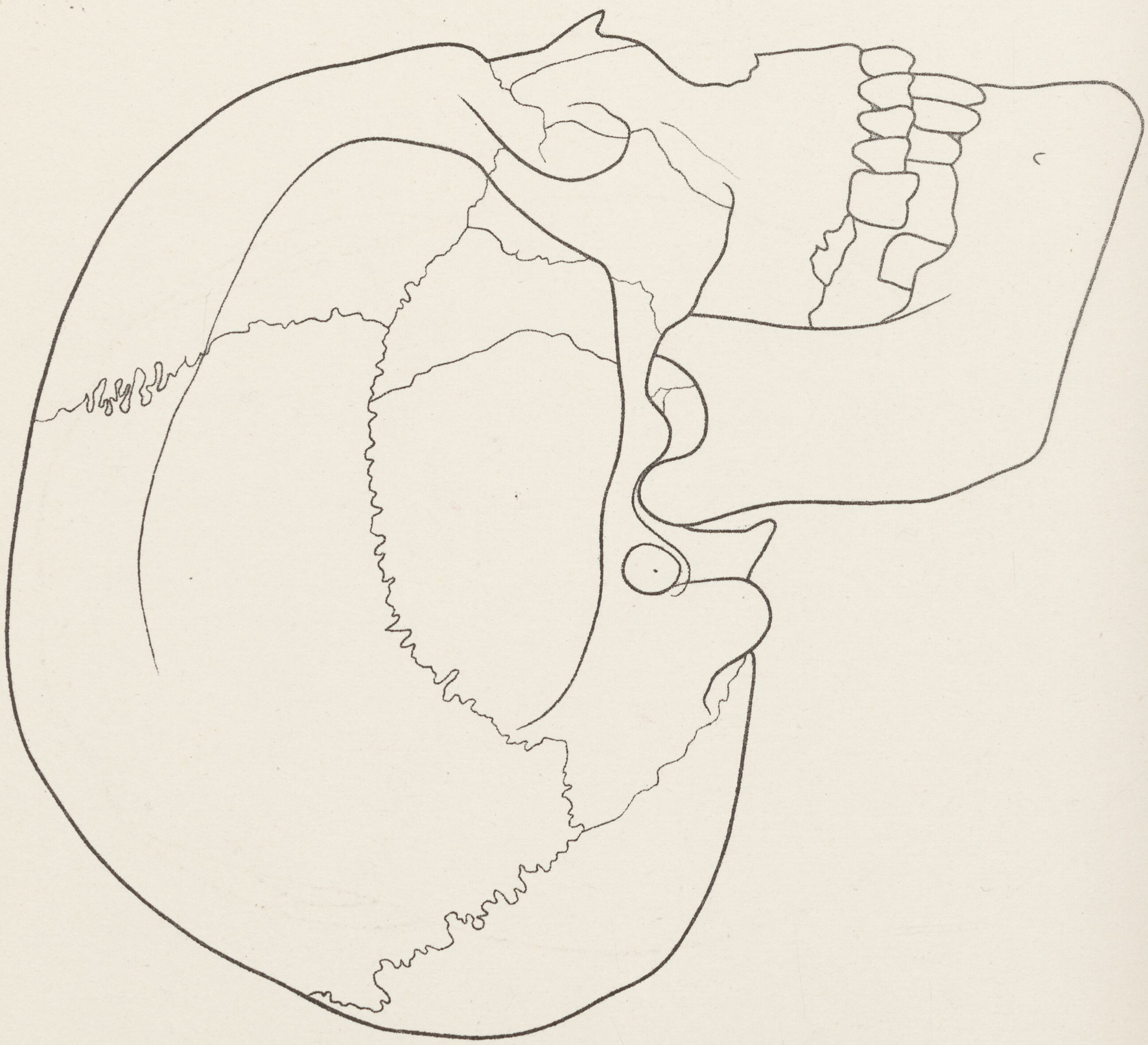

14. PÄLKÄNÄ.

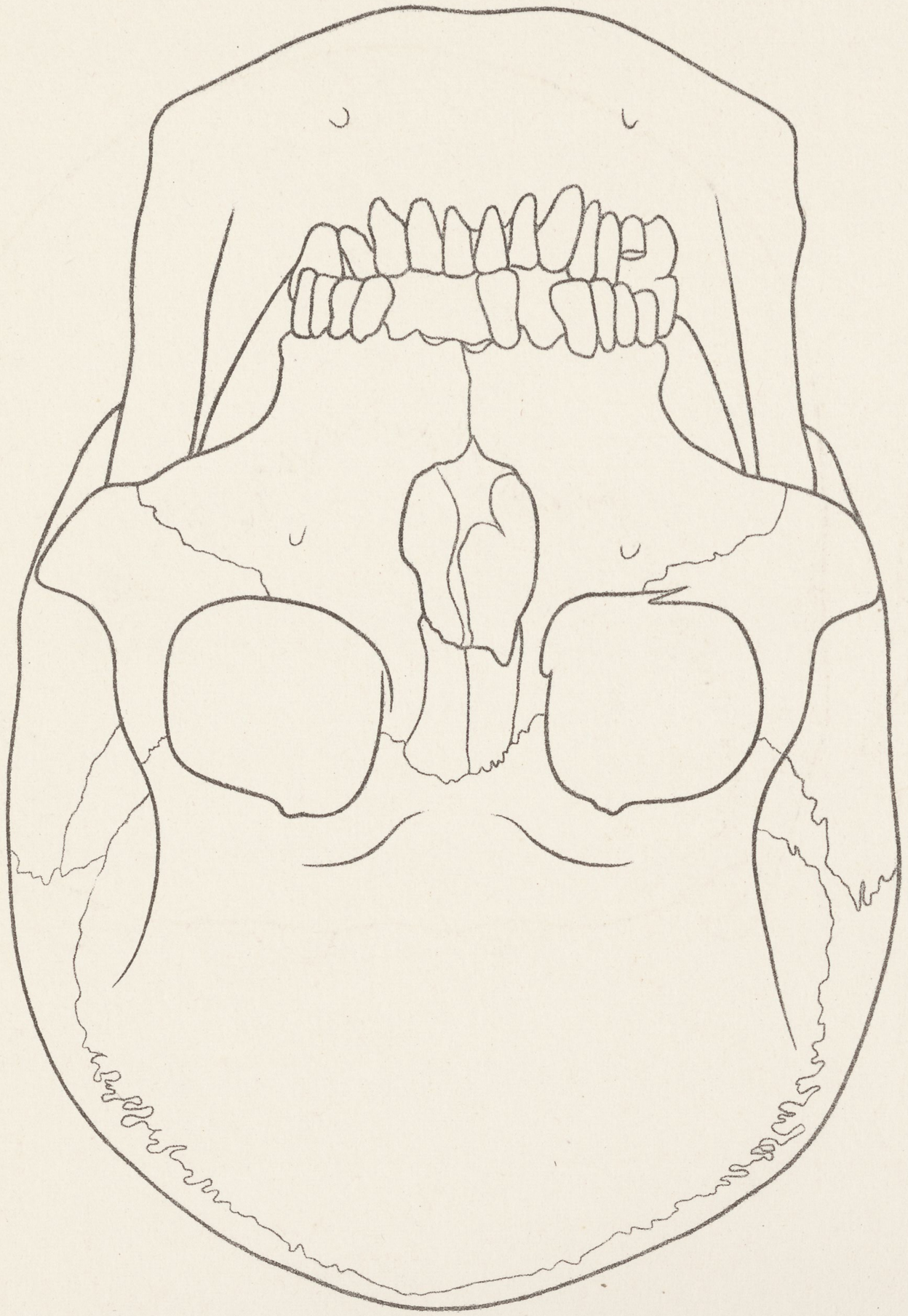

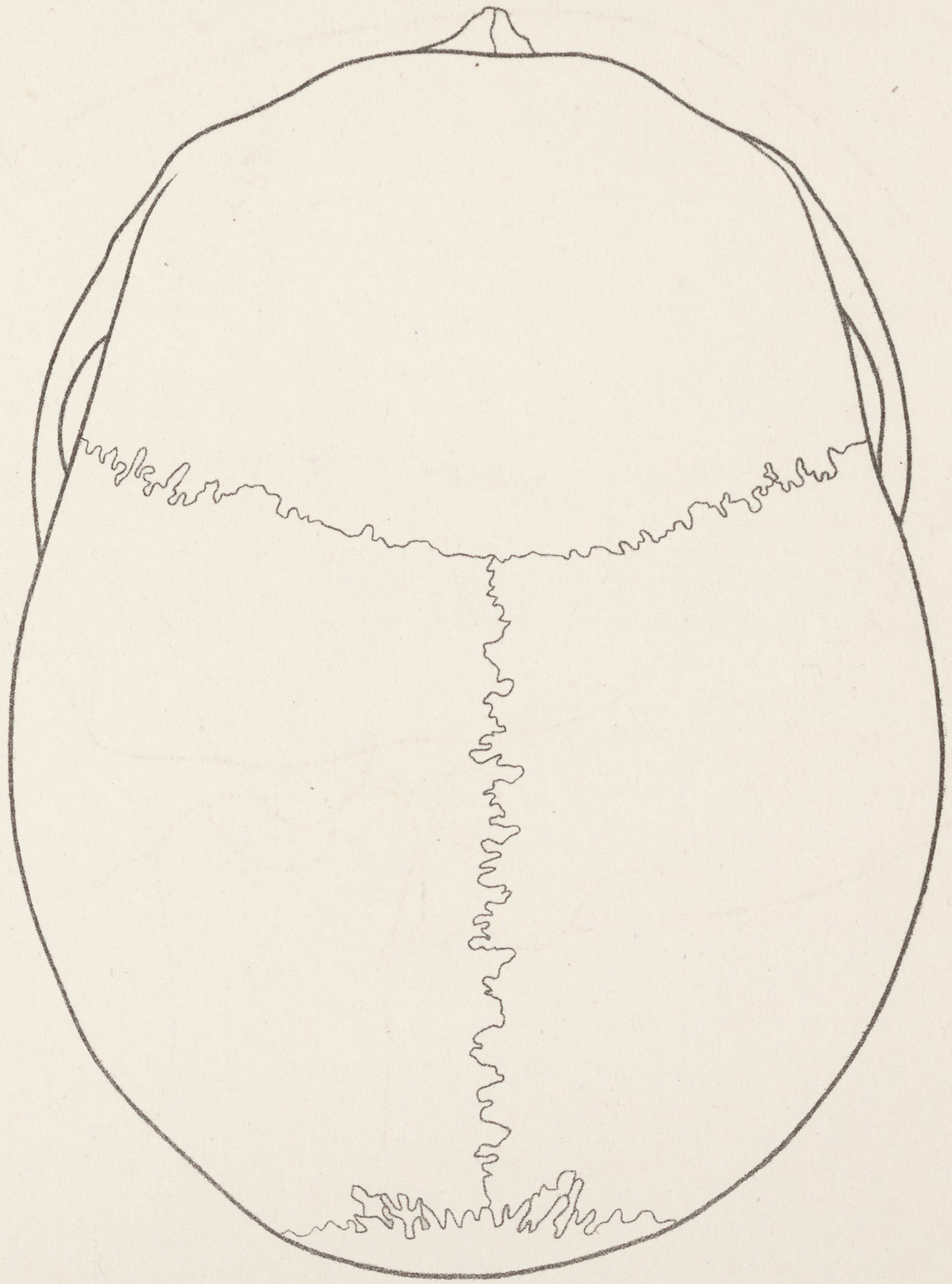

Central Tryckeriet, Stockholm.

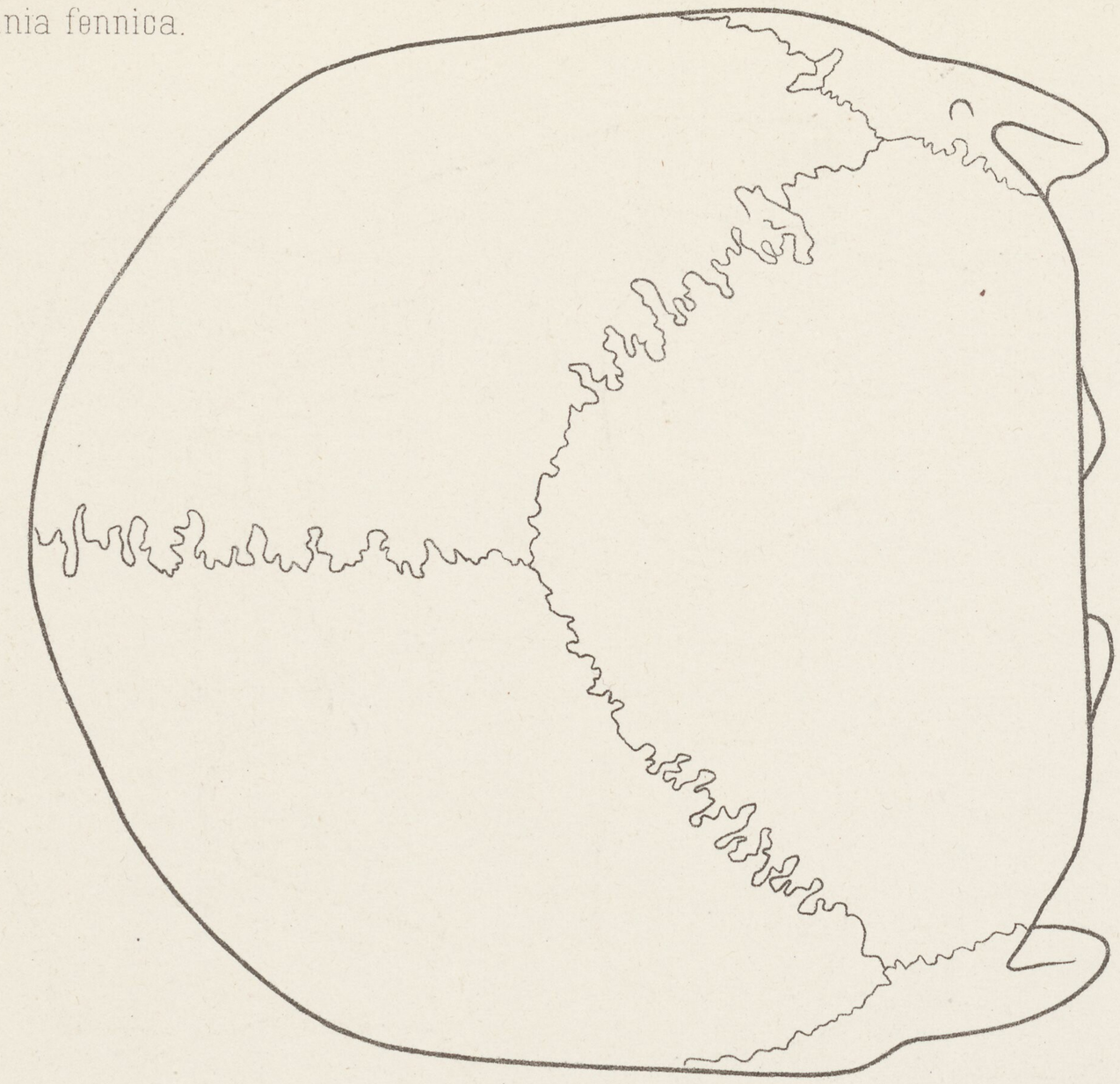

15. TYRVIS.

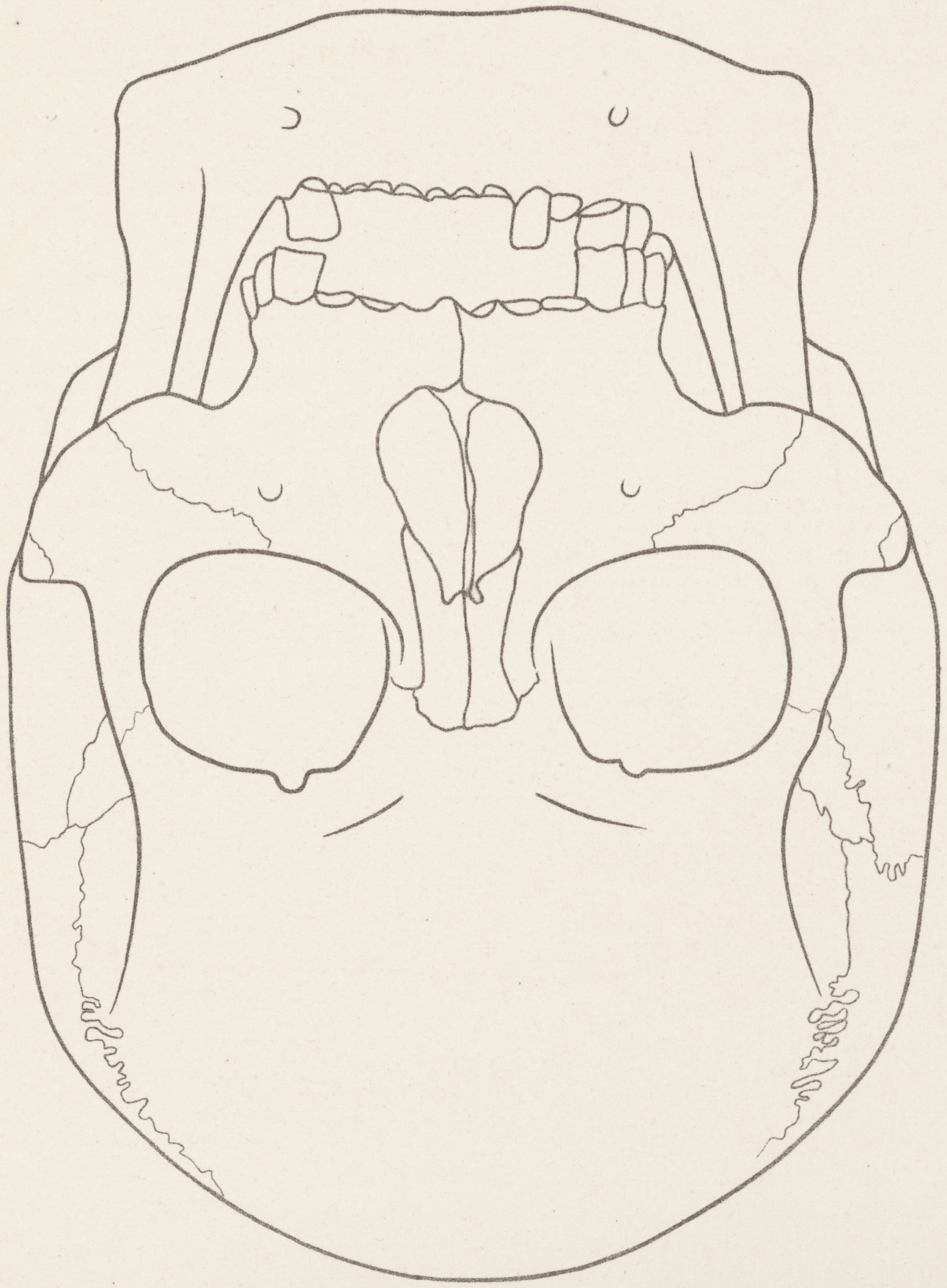

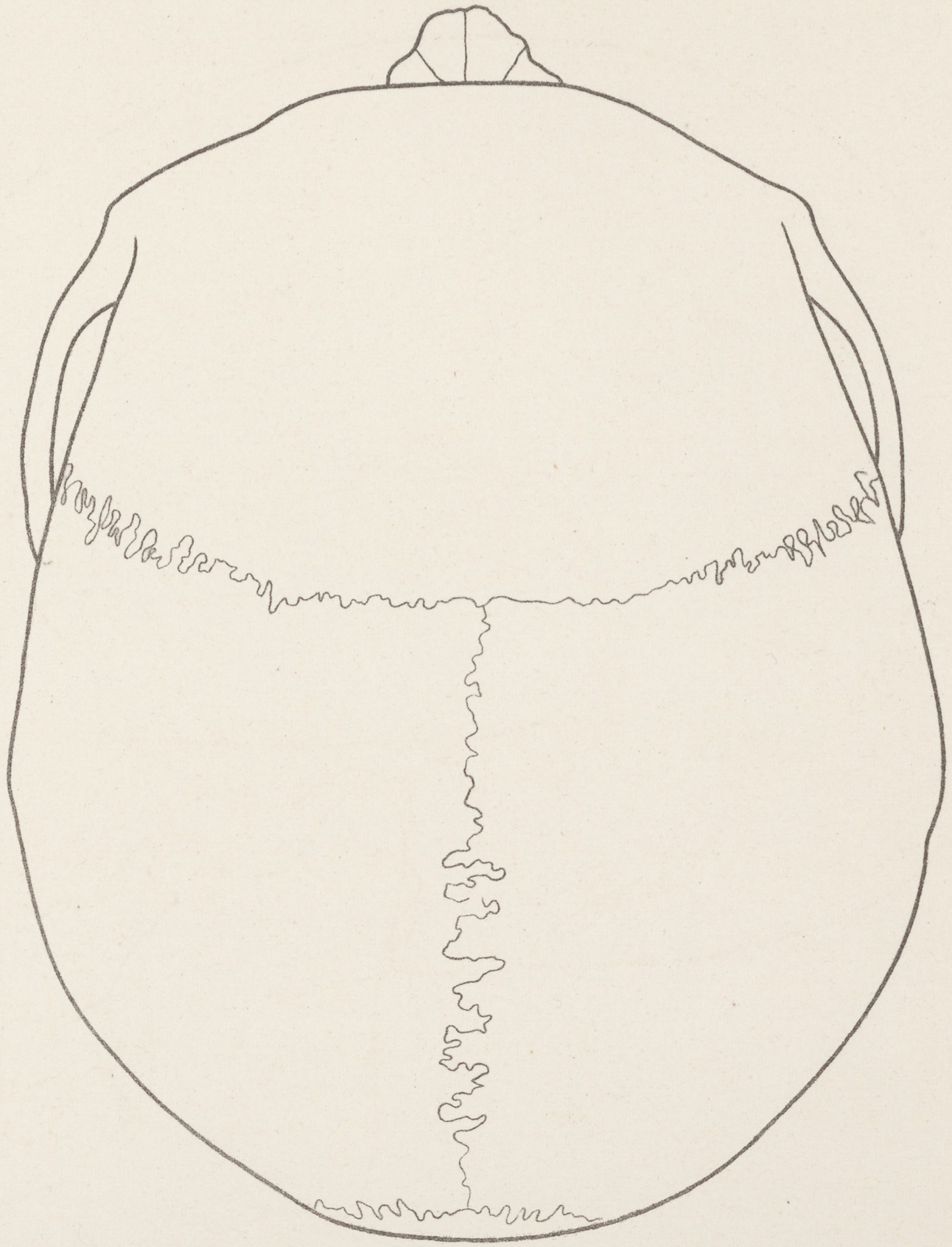

Central Tryckeriet, Stockholm.

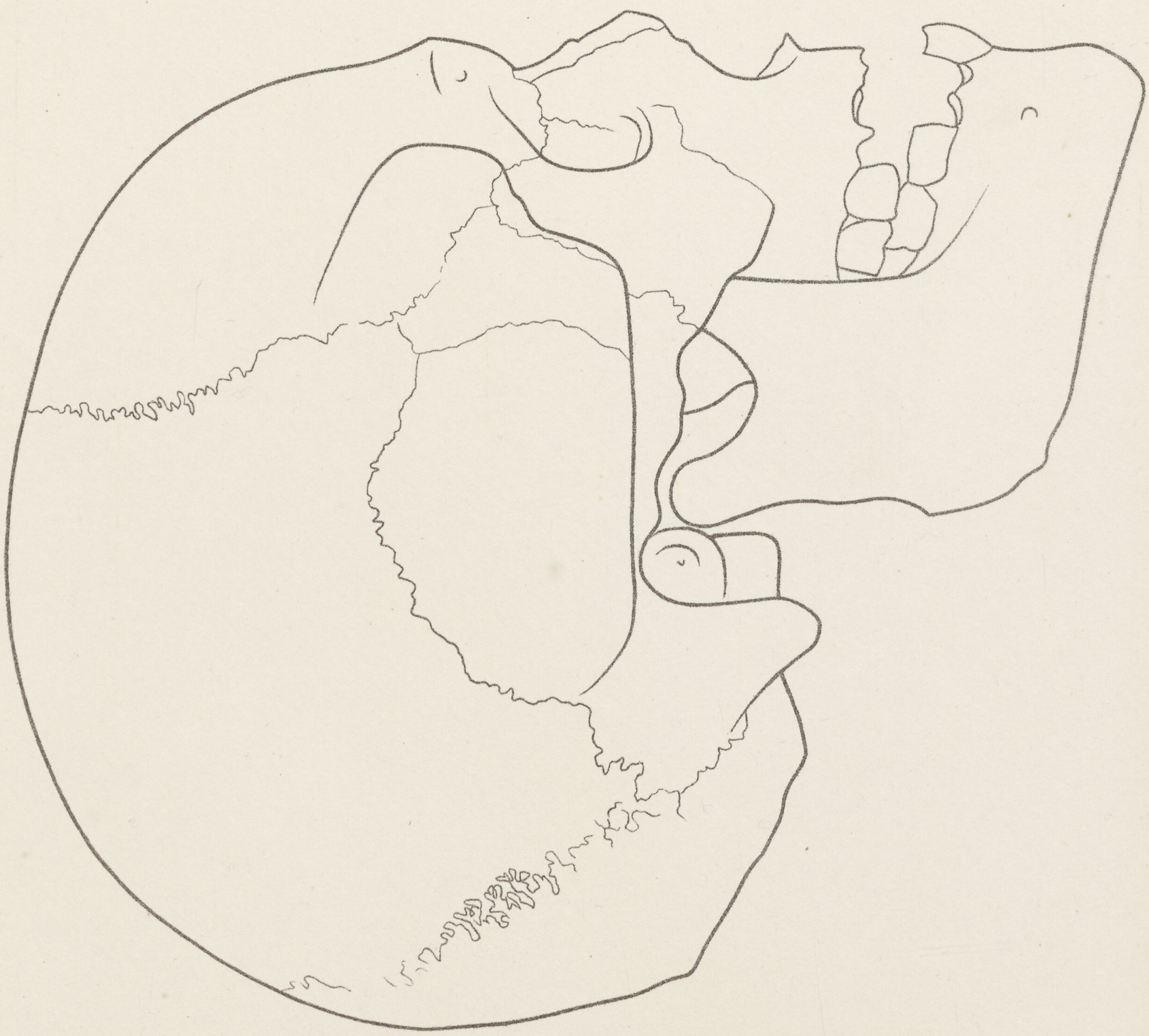

16. (FINLAND)

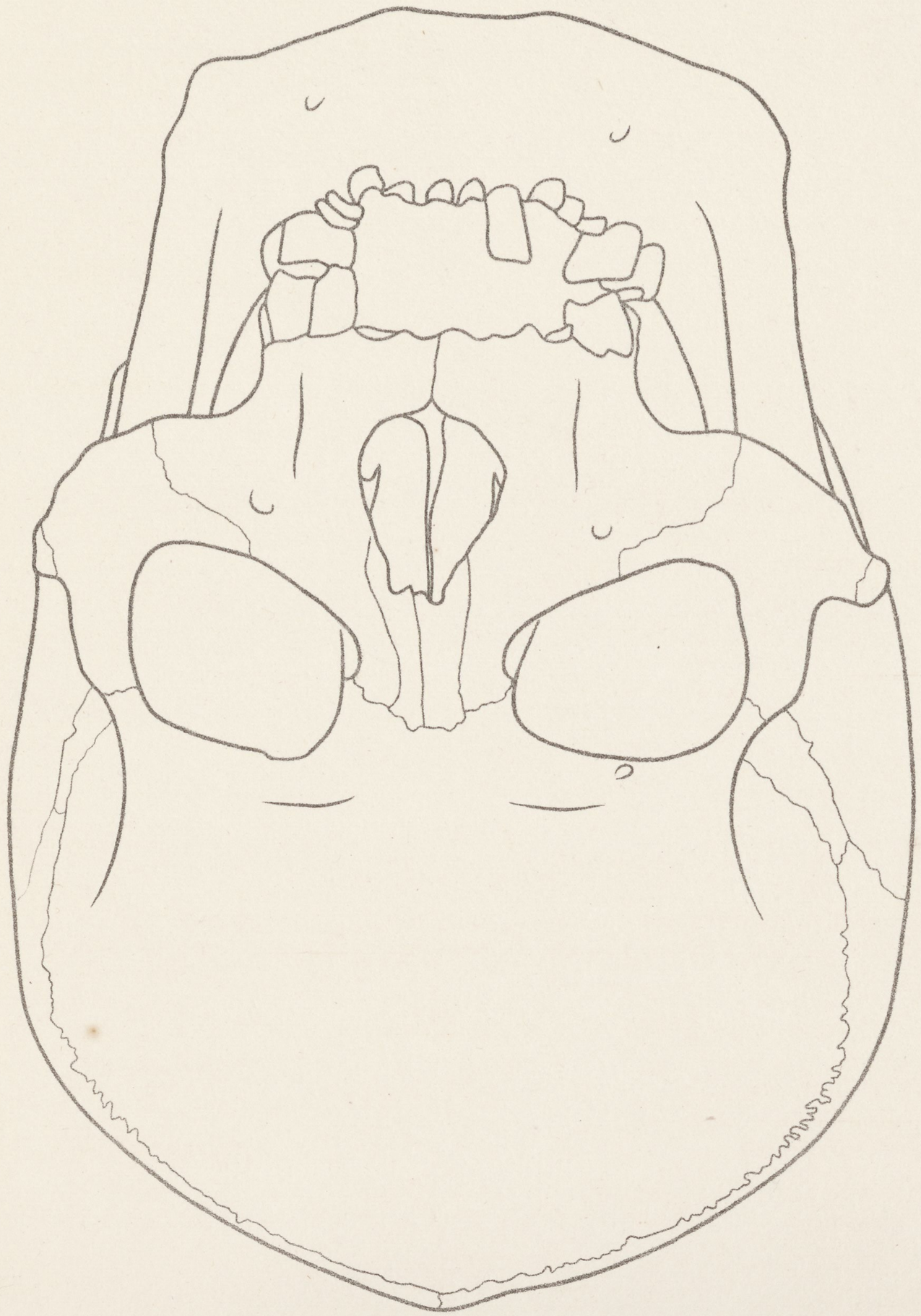

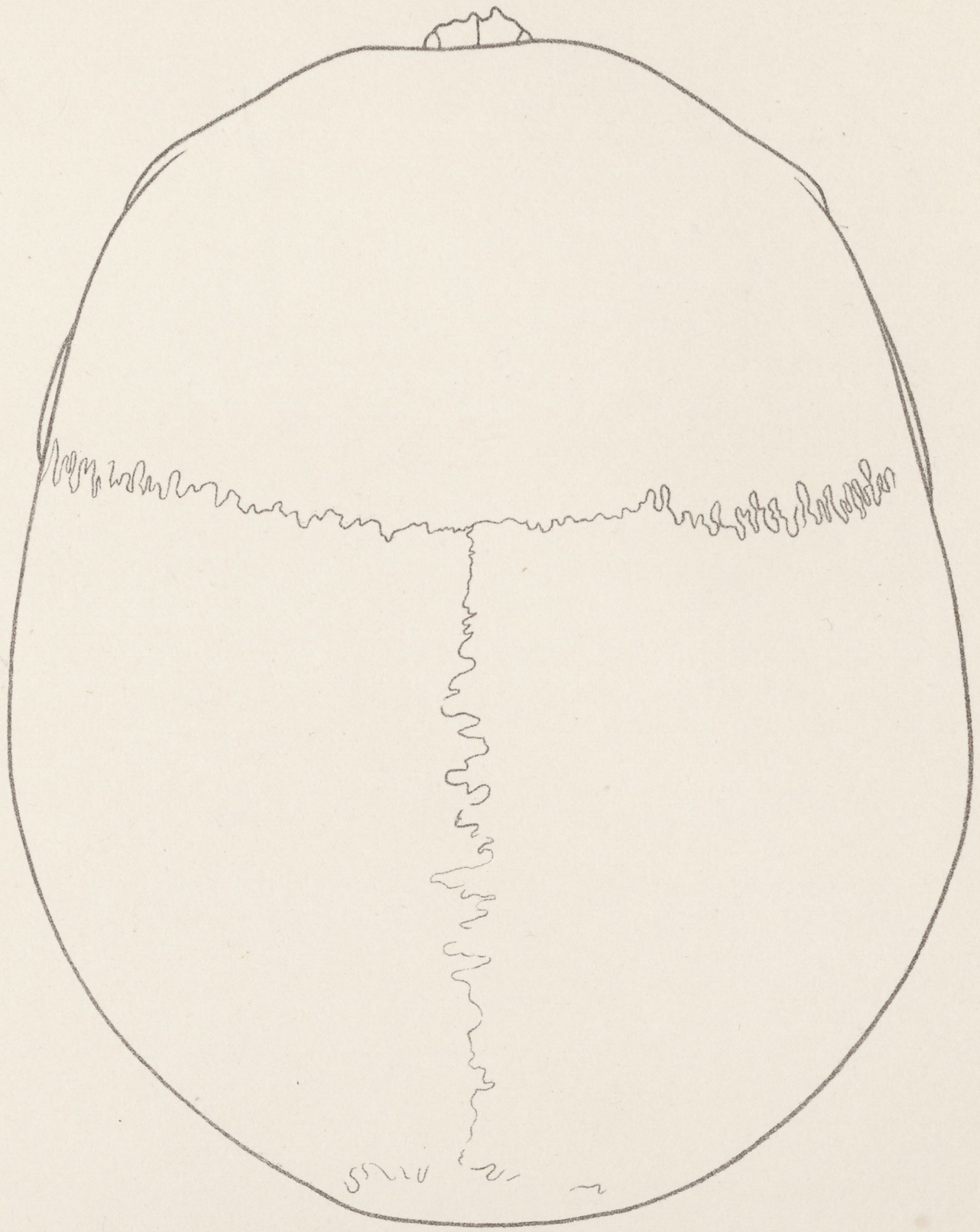

Central Tryckeriet, Stockholm.

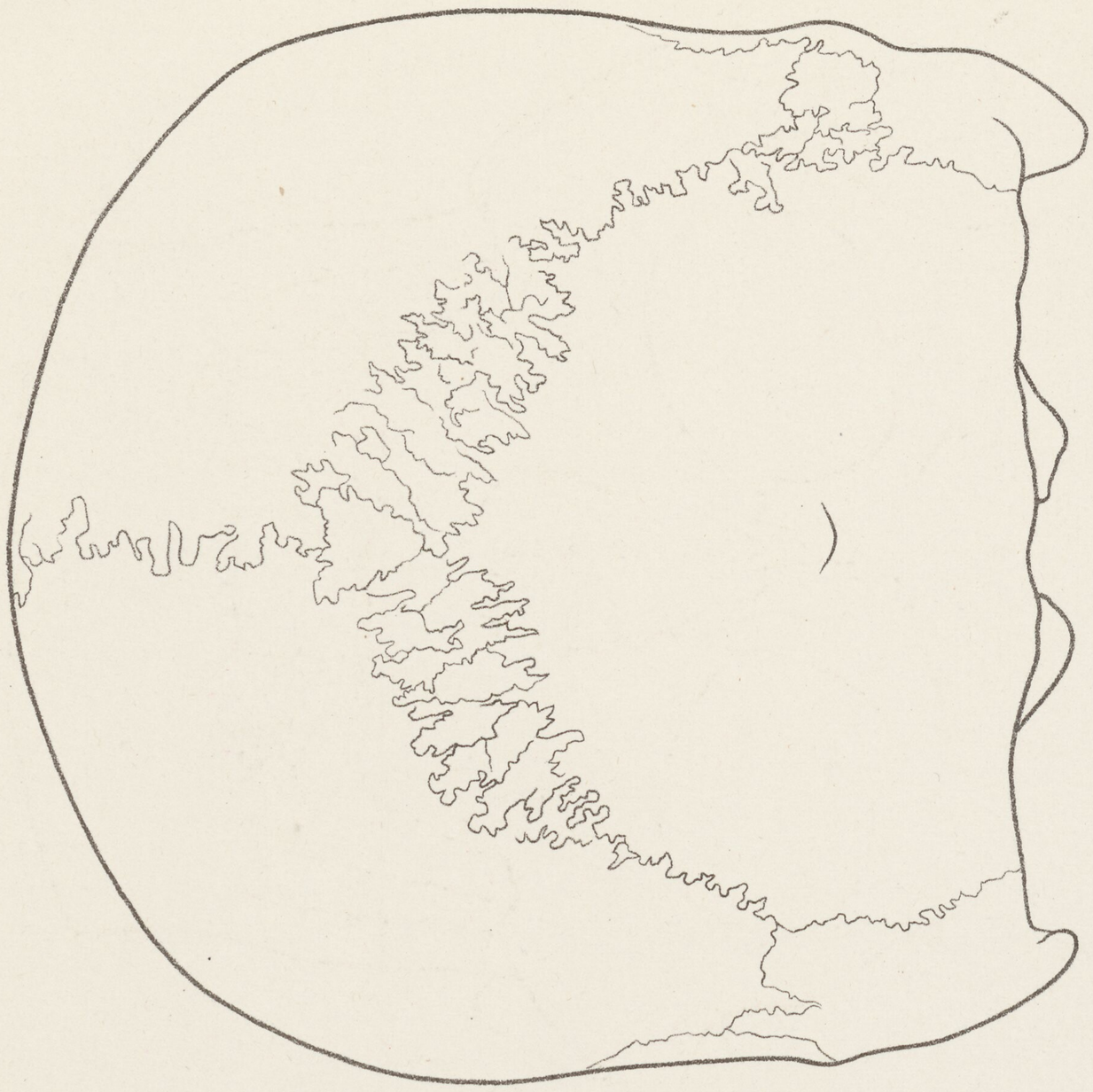

17. (FINLANDE)

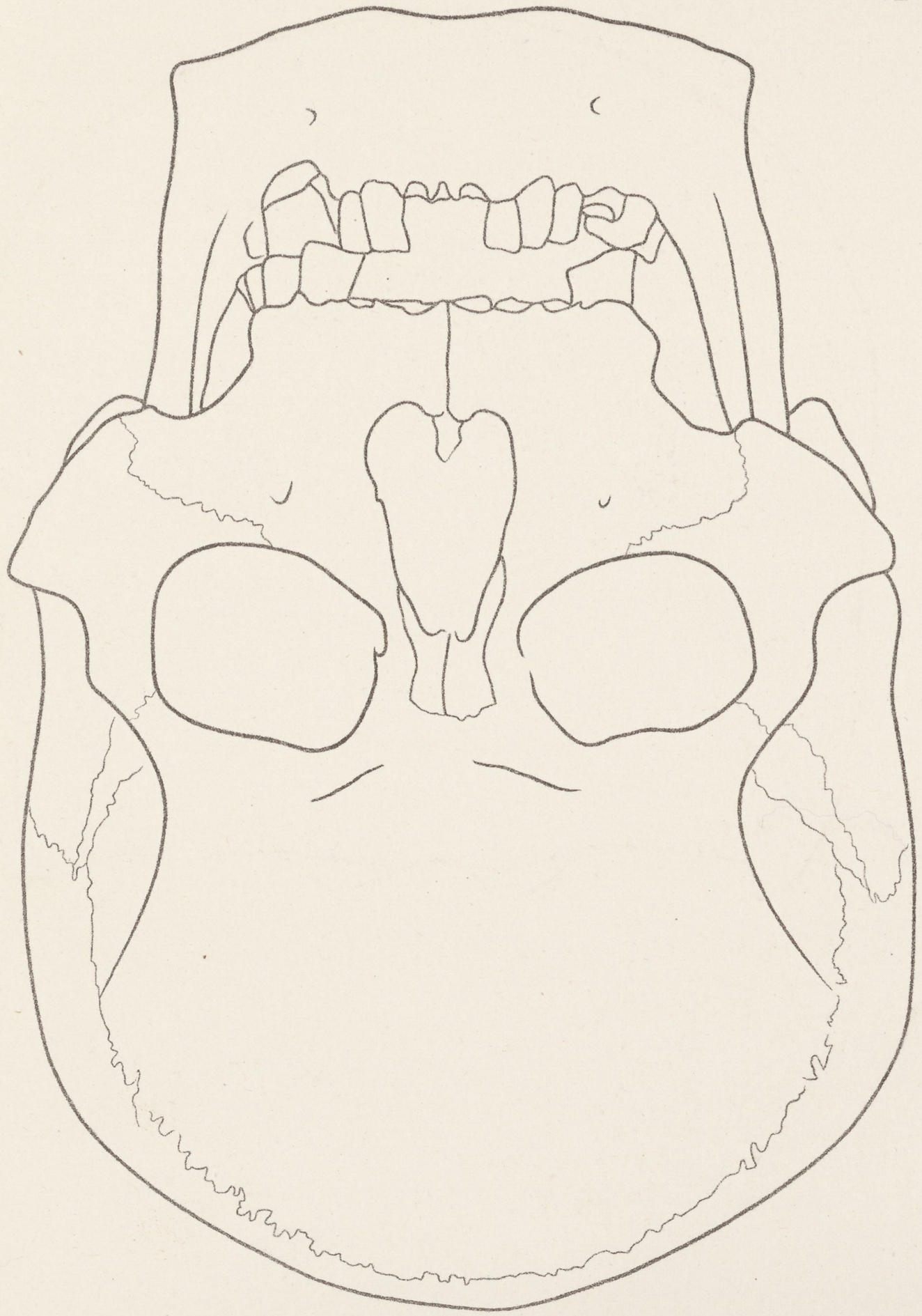

Central Tryckeriet, Stockholm.

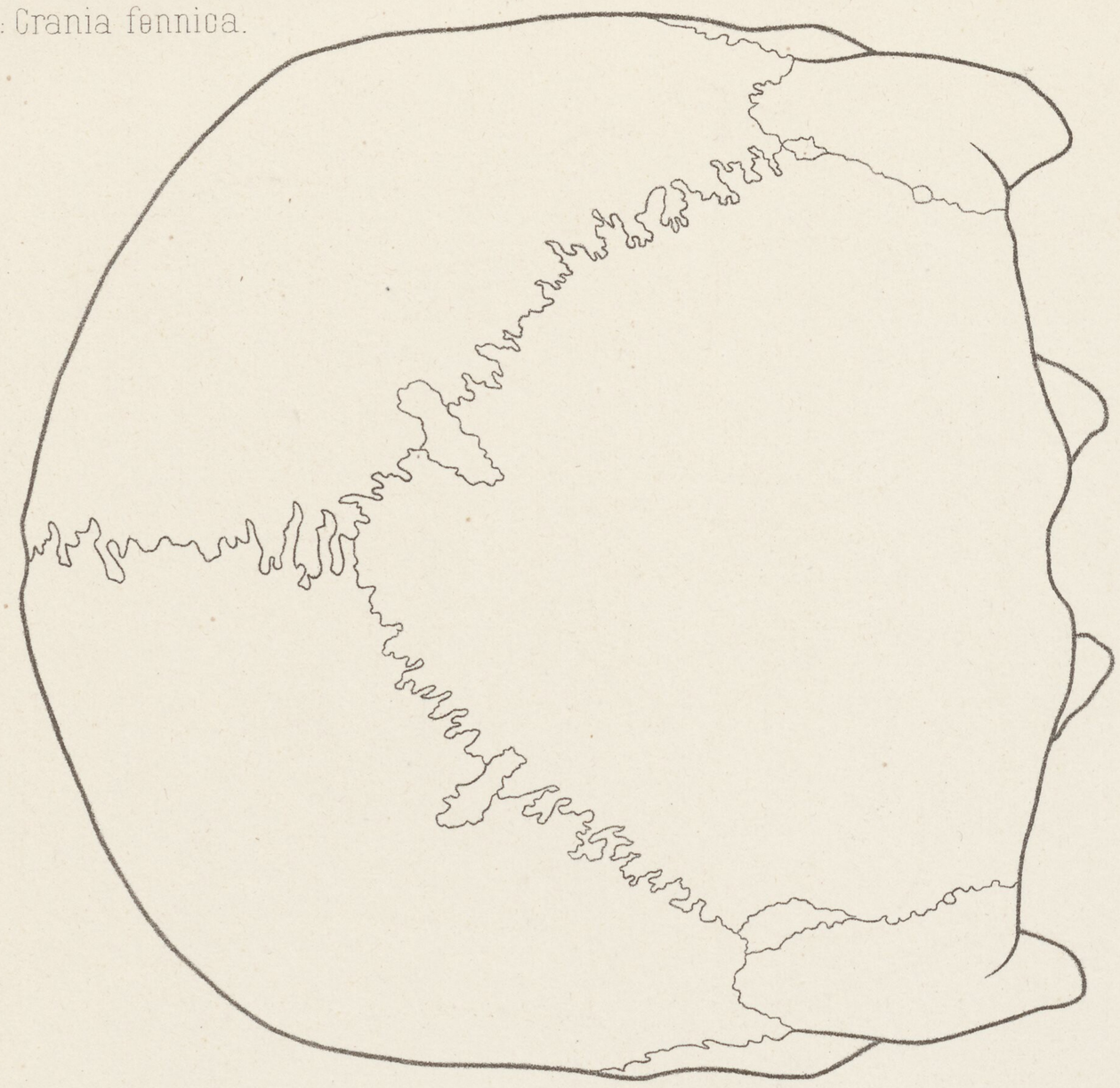

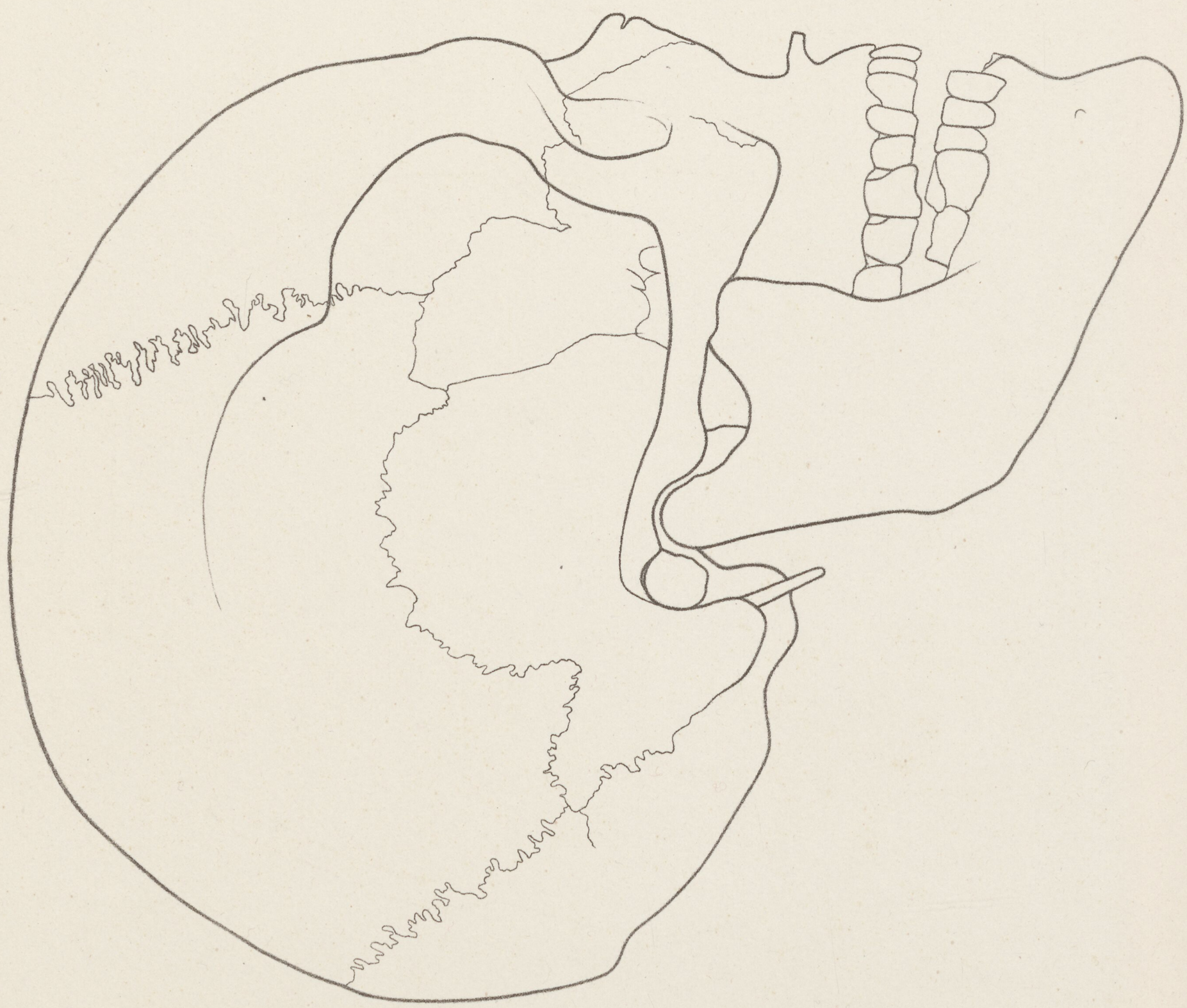

18. IDENSALMI.

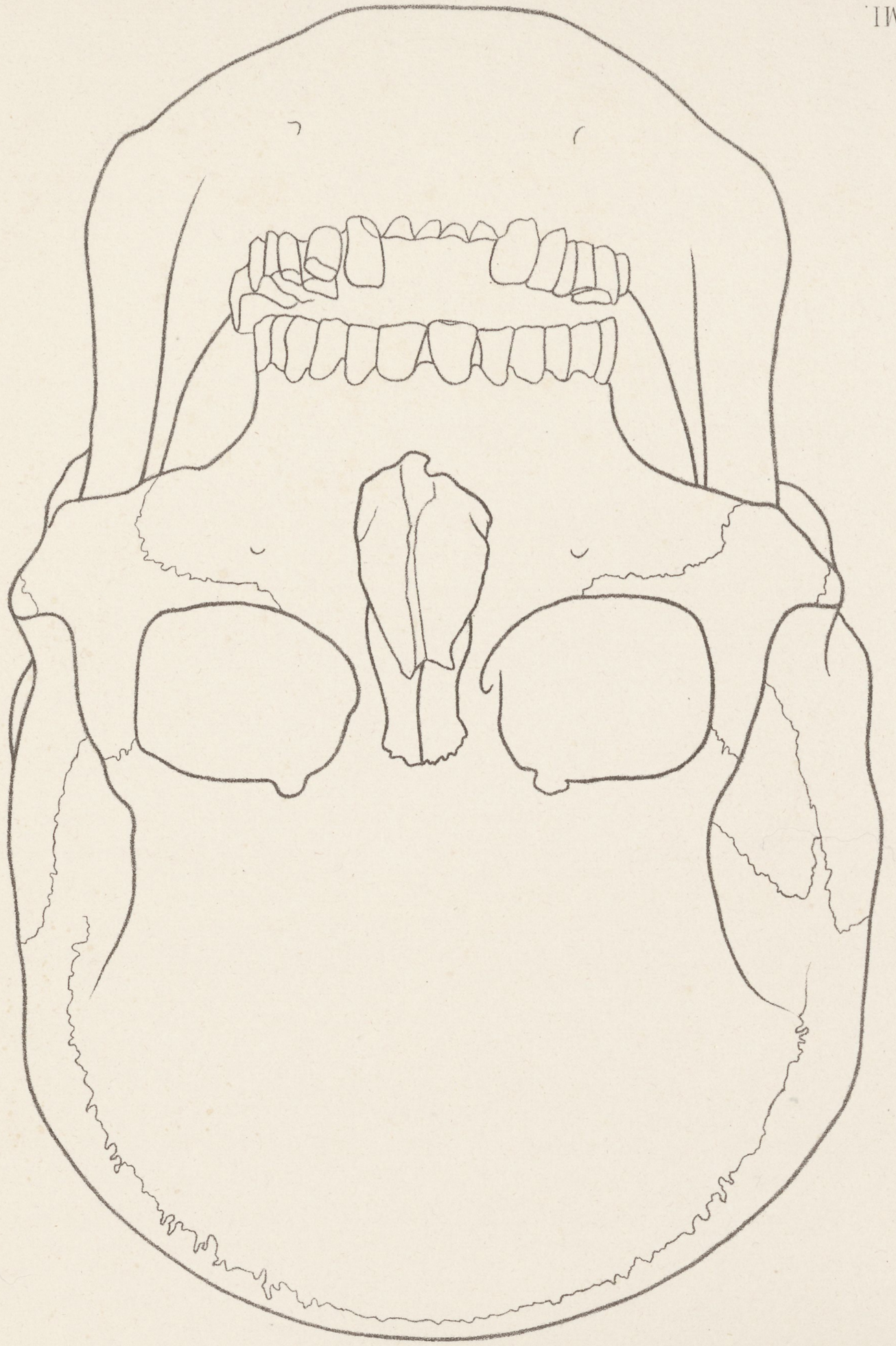

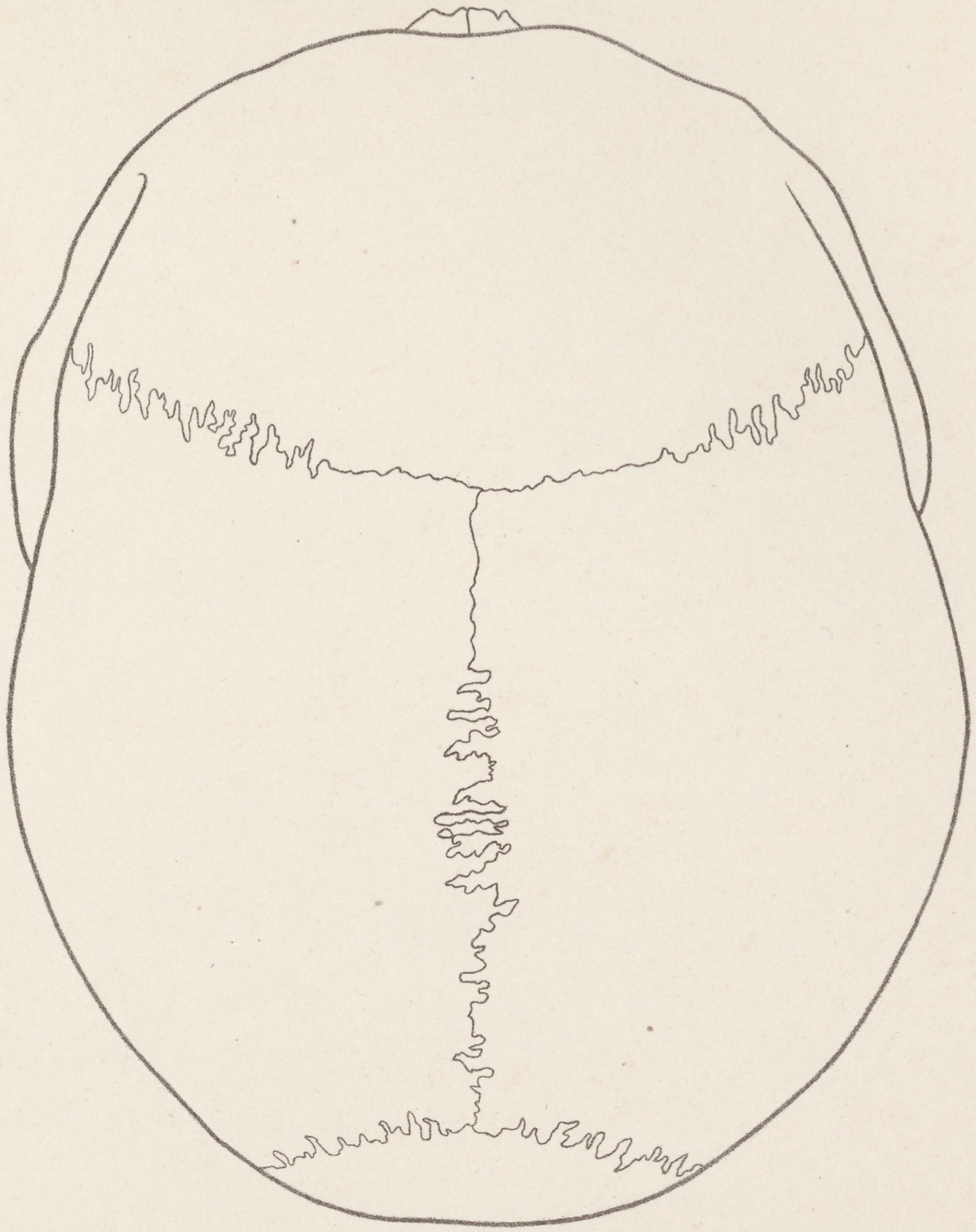

Central Tryckeriet, Stockholm.

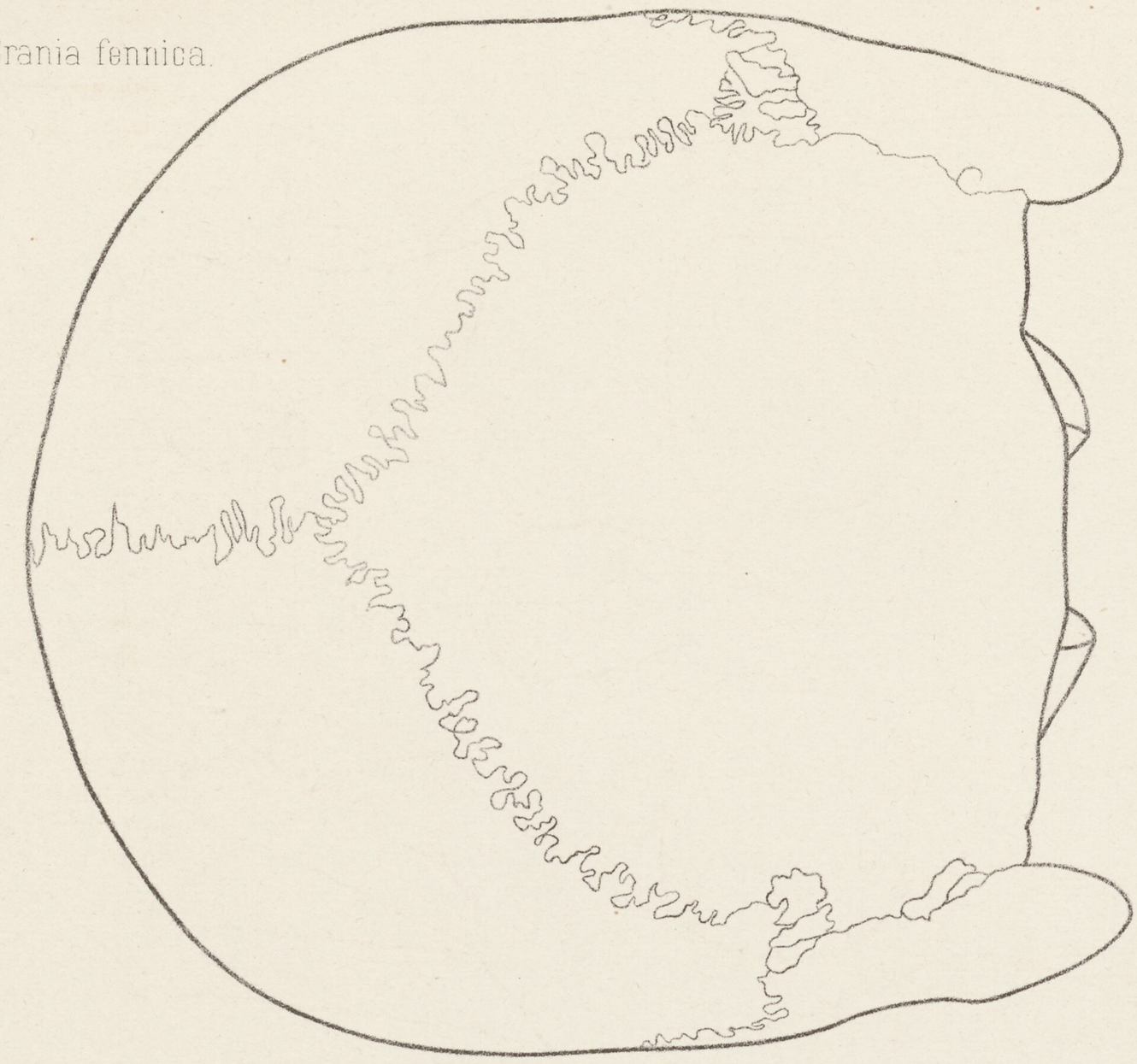

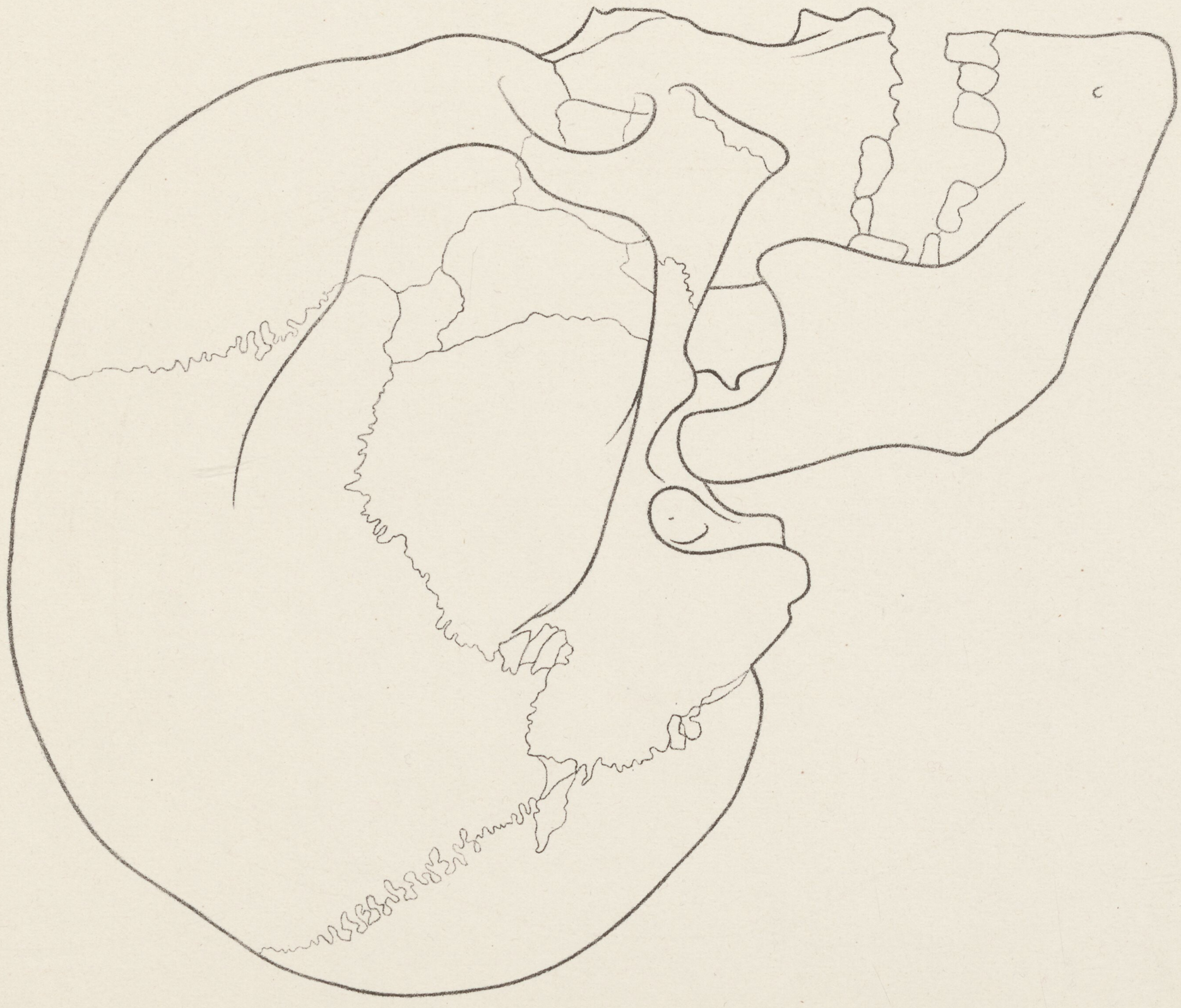

19. (FINLANDE)

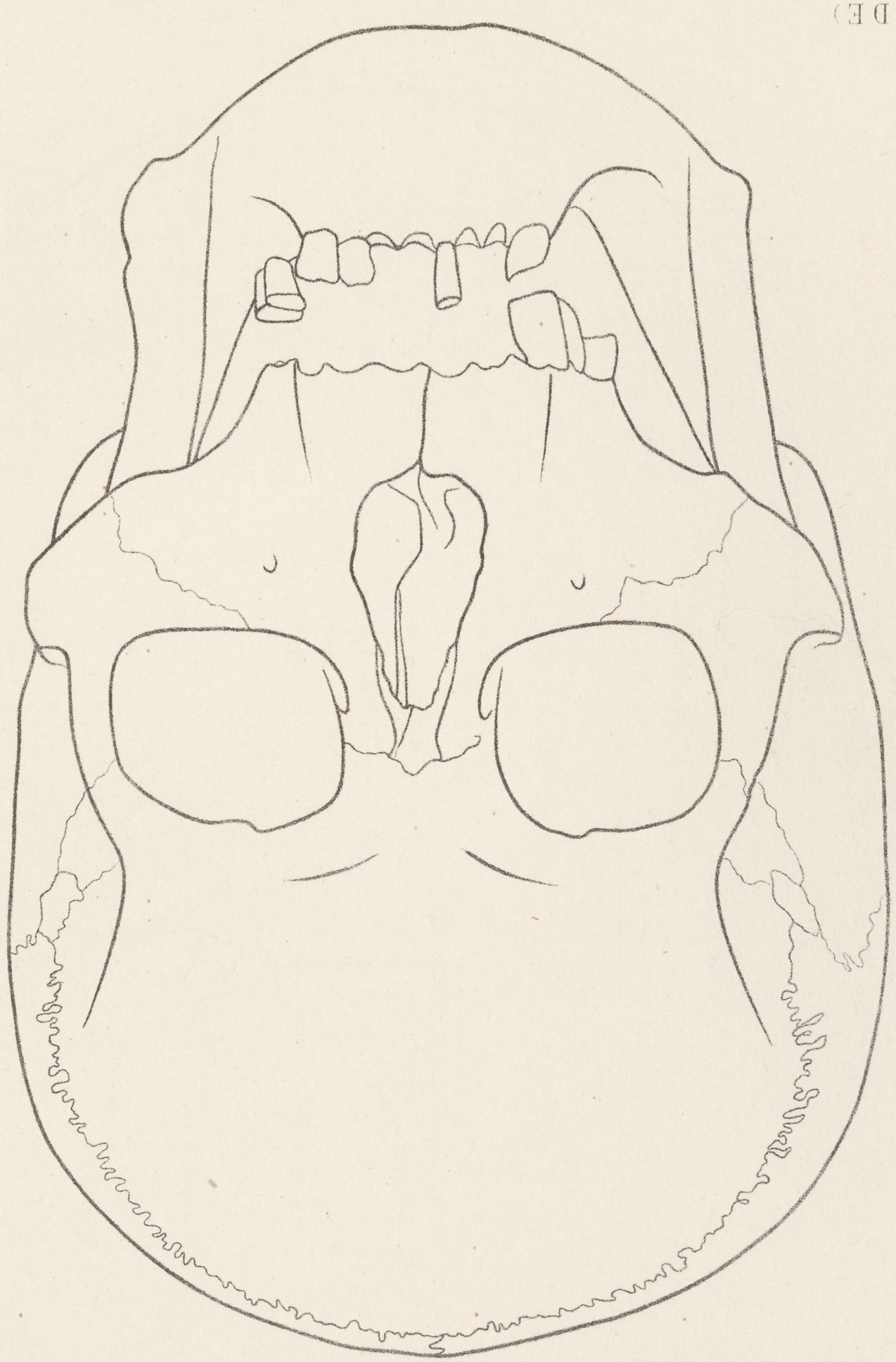

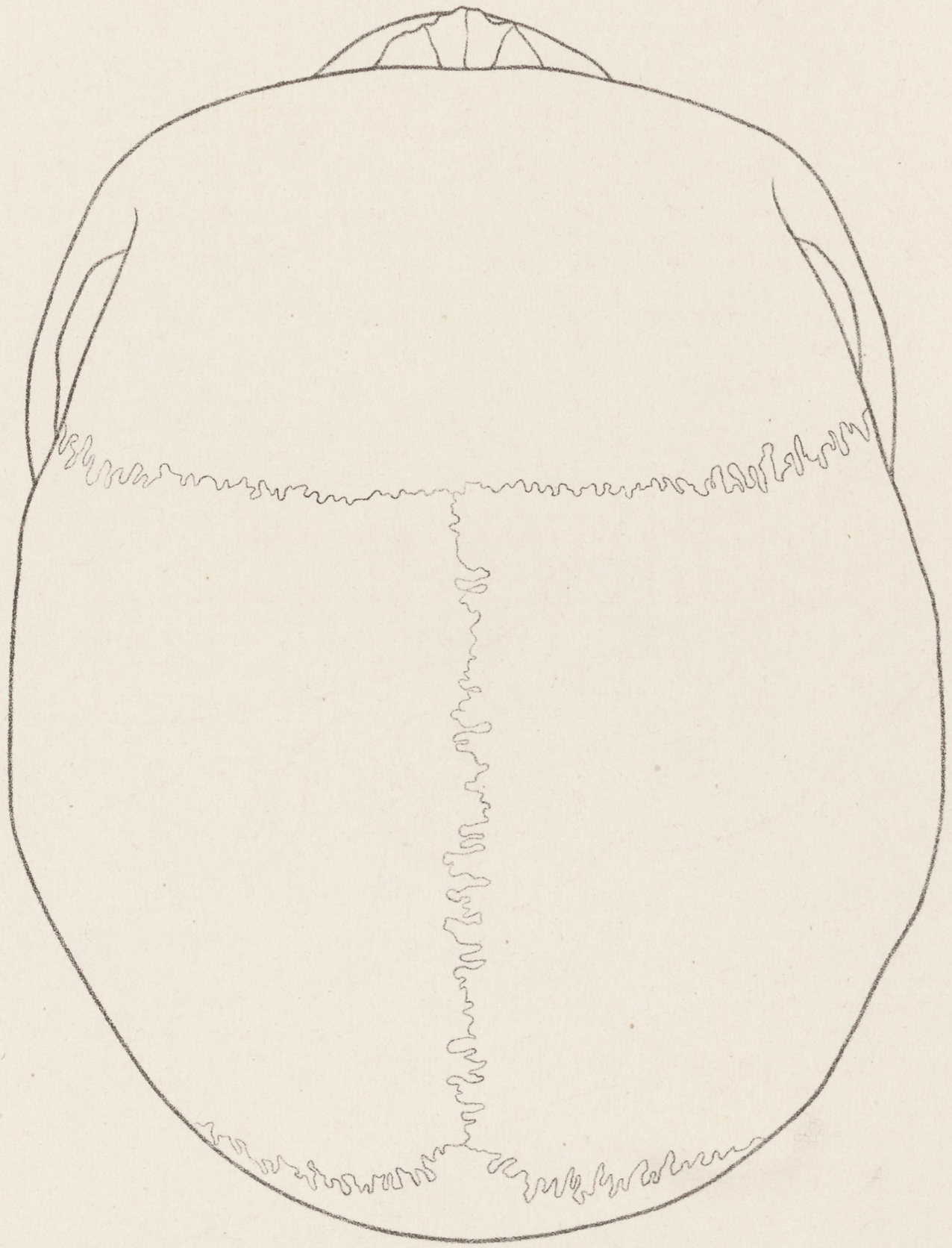

Central Tryckeriet, Stockholm.

20. PIELISJÄRVI.

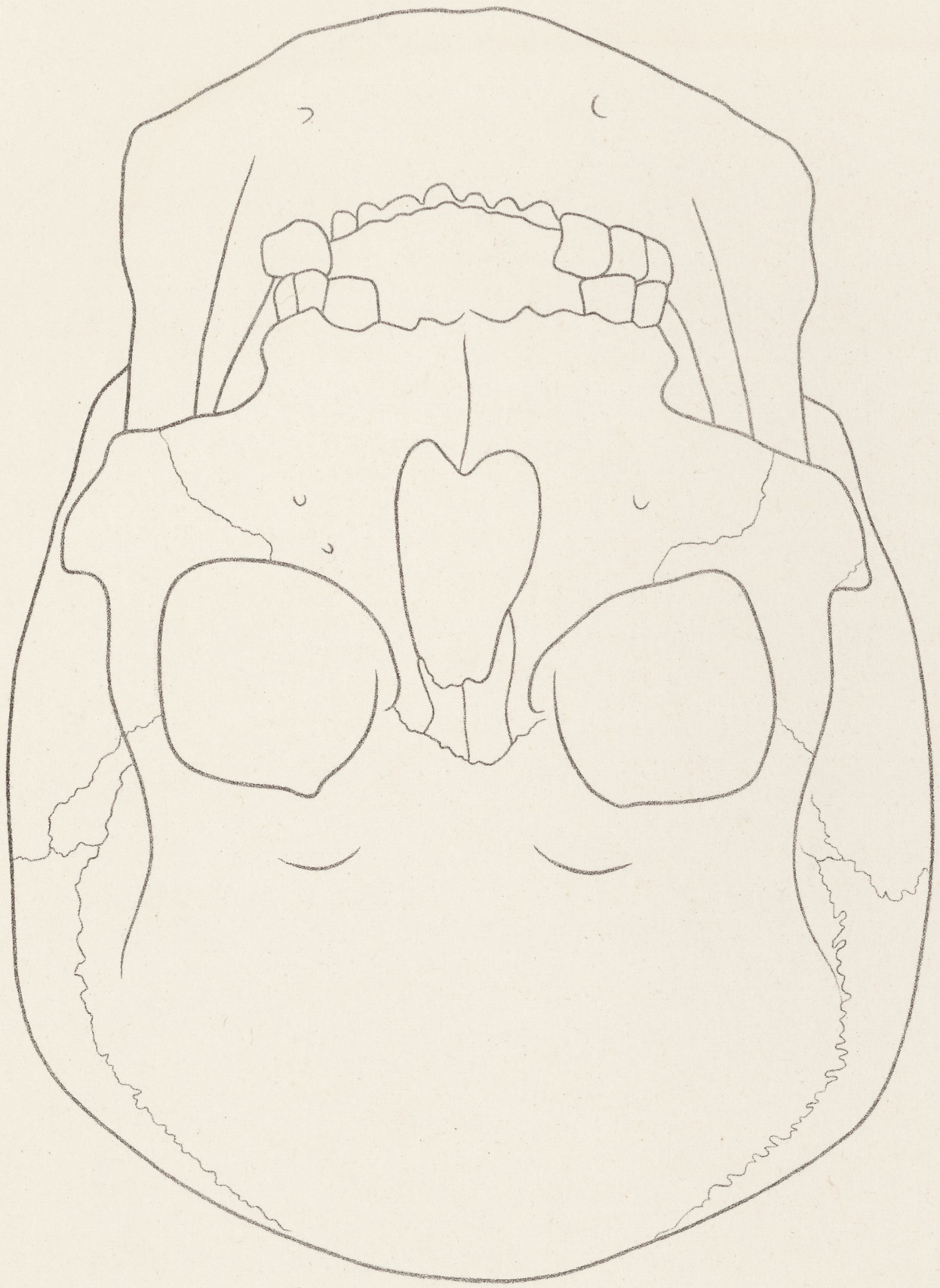

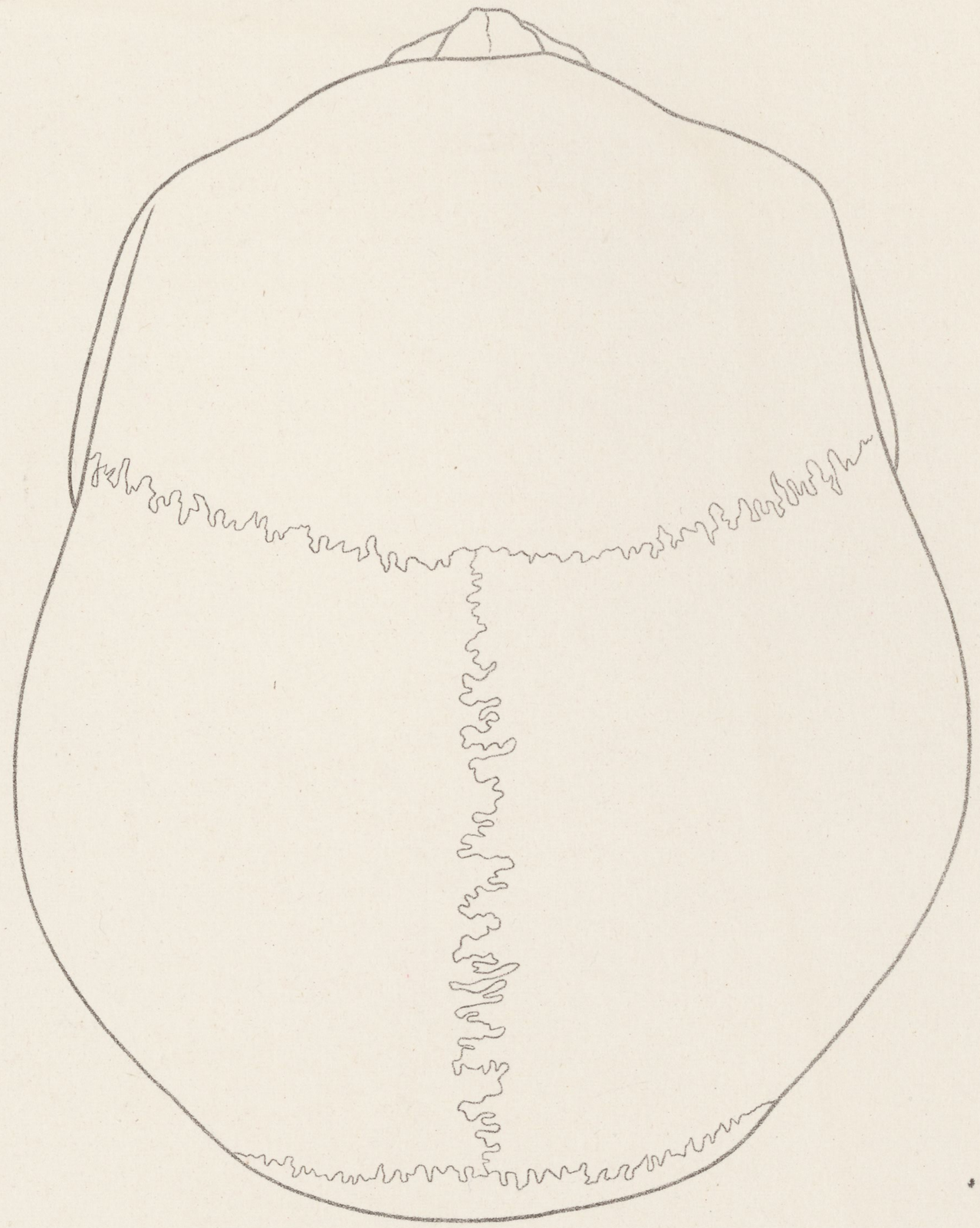

Central Tryckeriet, Stockholm.

21. SAARIJÄRVI.

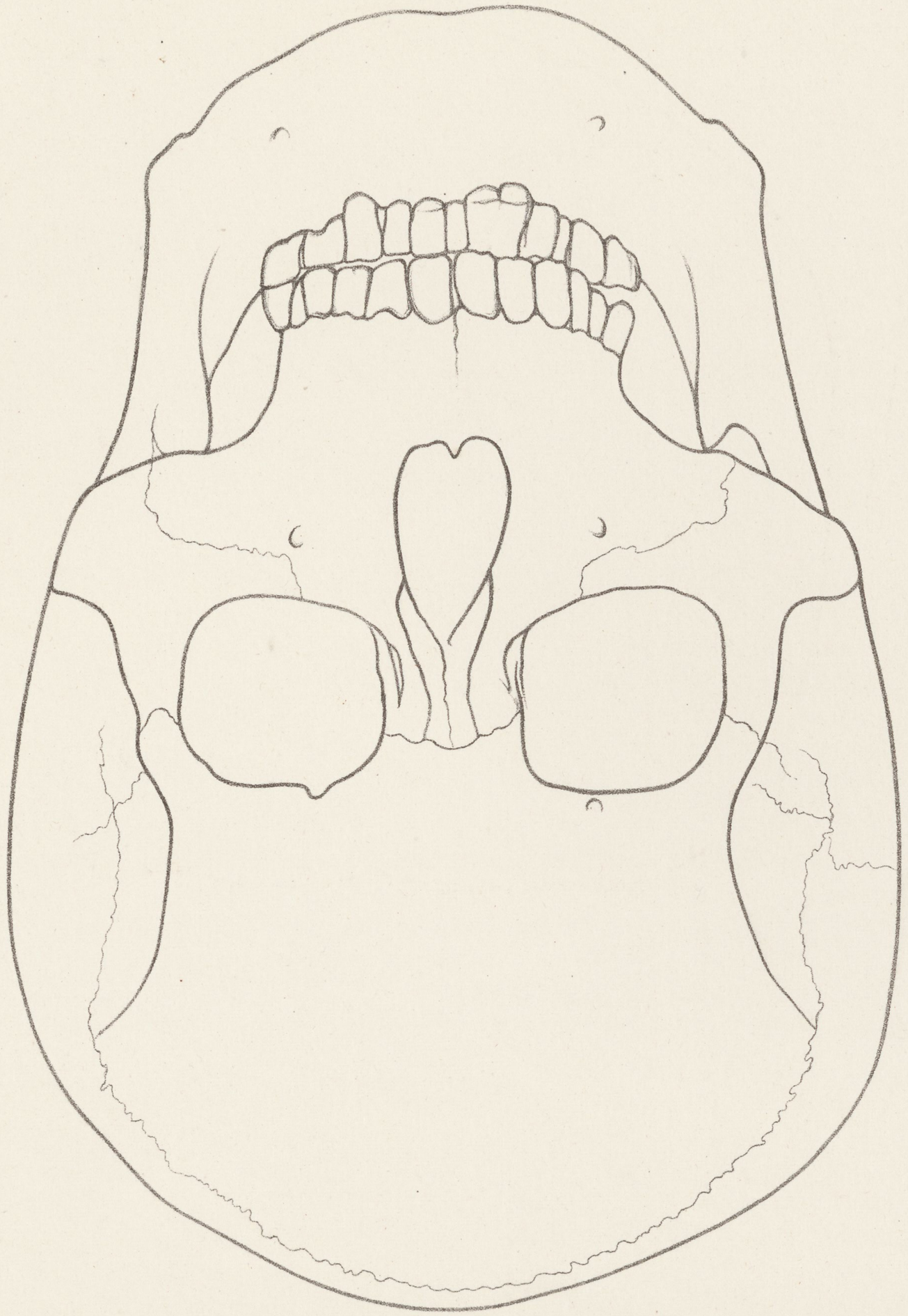

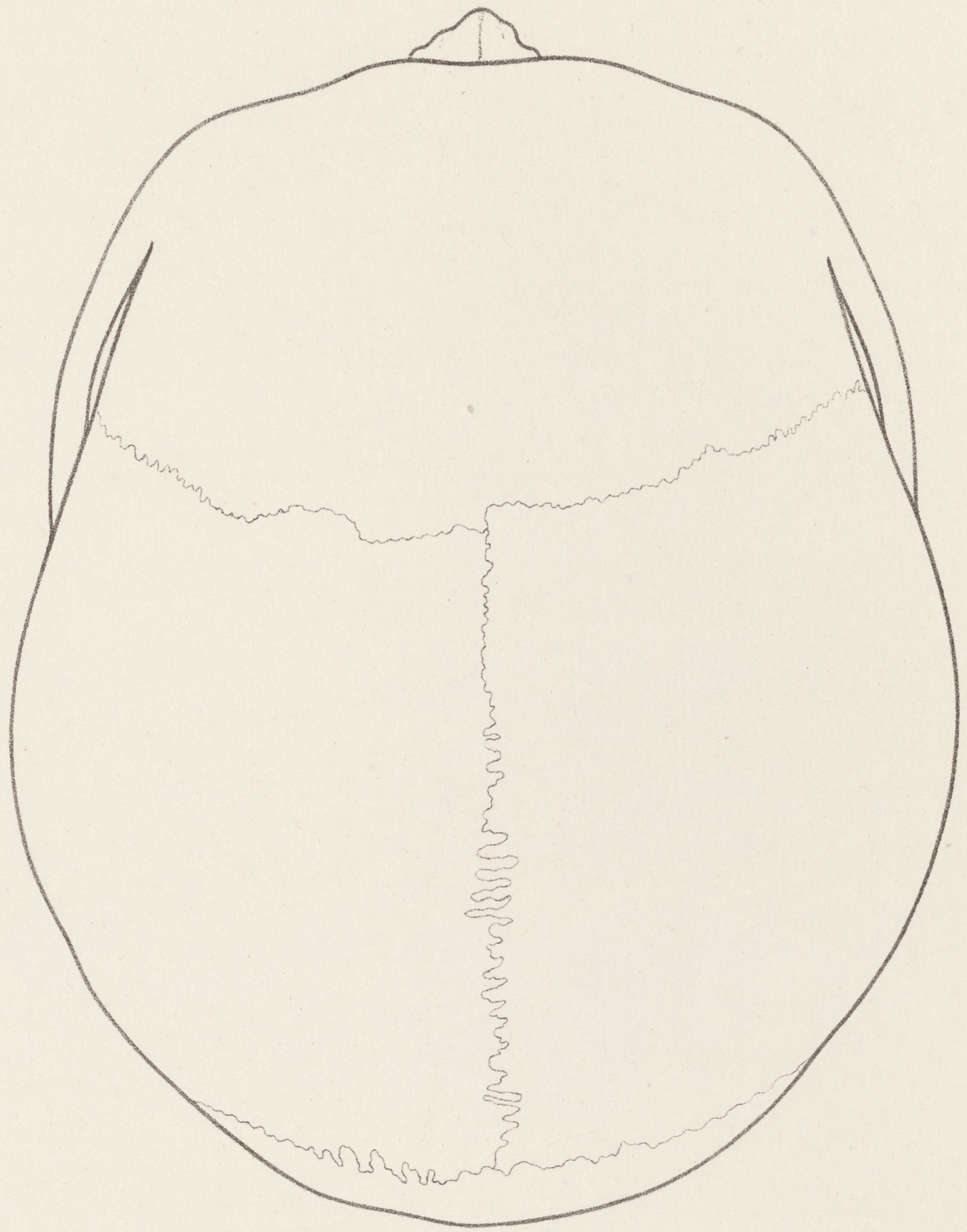

Central Tryckeriet, Stockholm.

22. RAUTALAMPI.

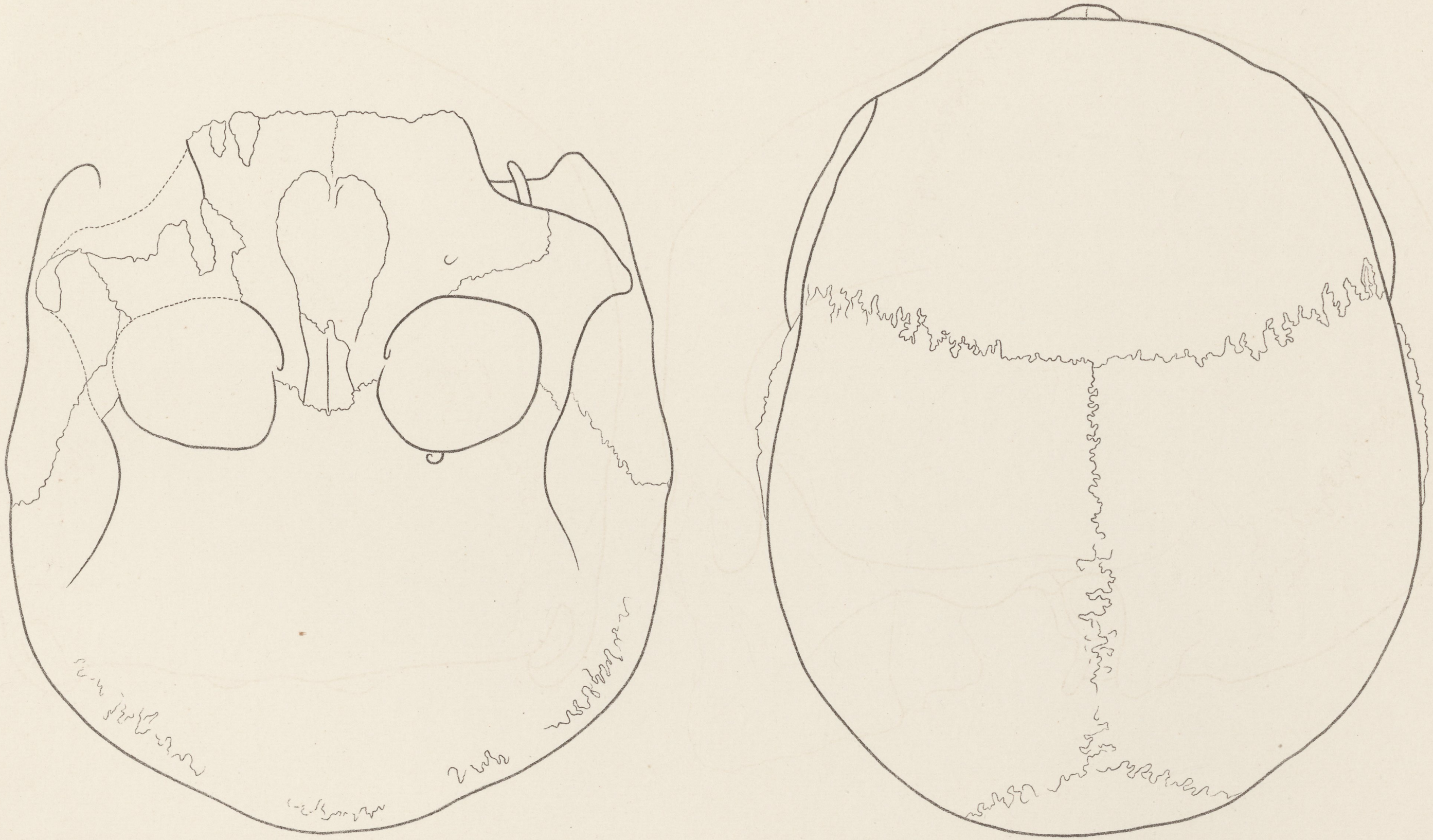

Central Tryckeriet, Stockholm.

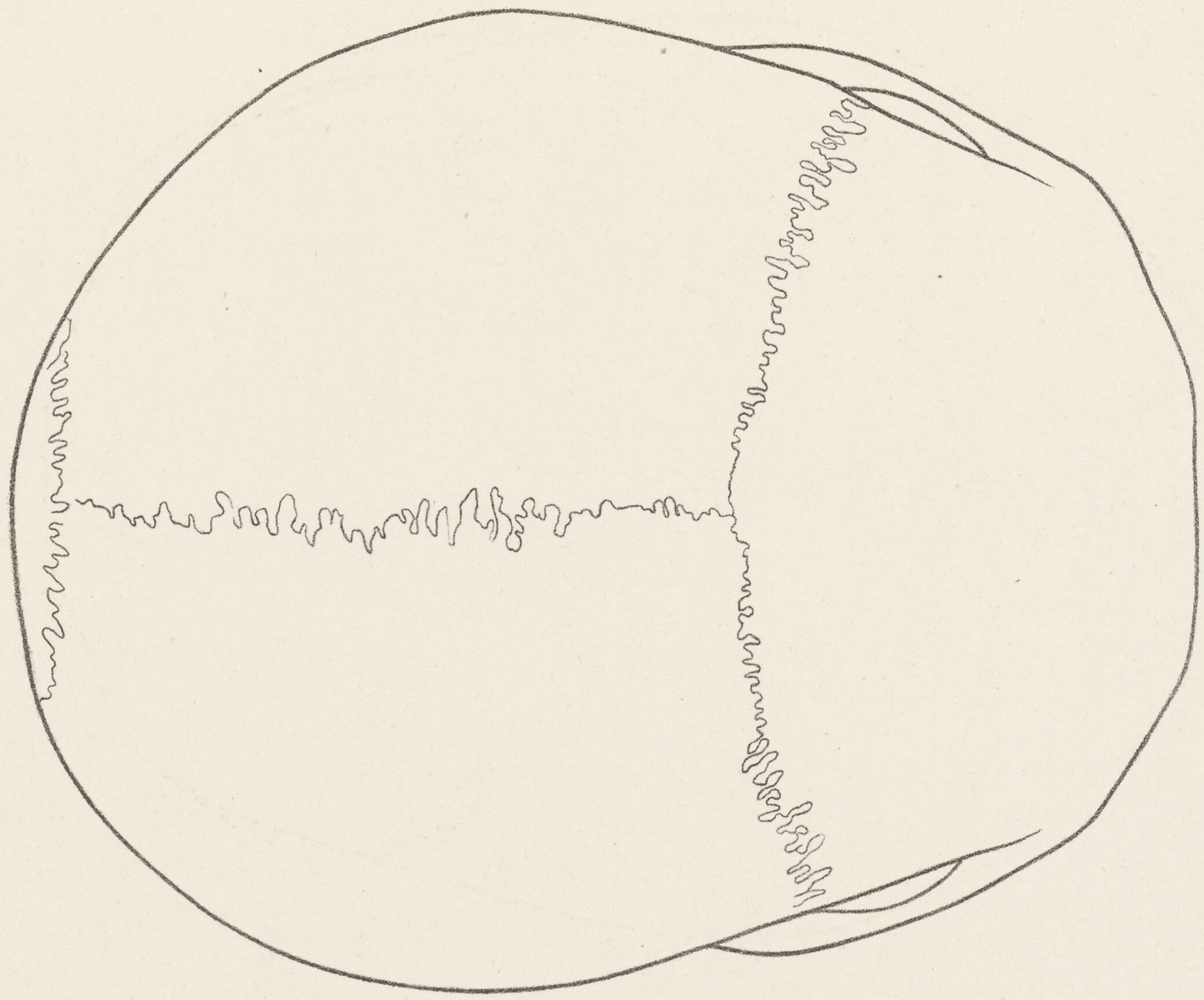

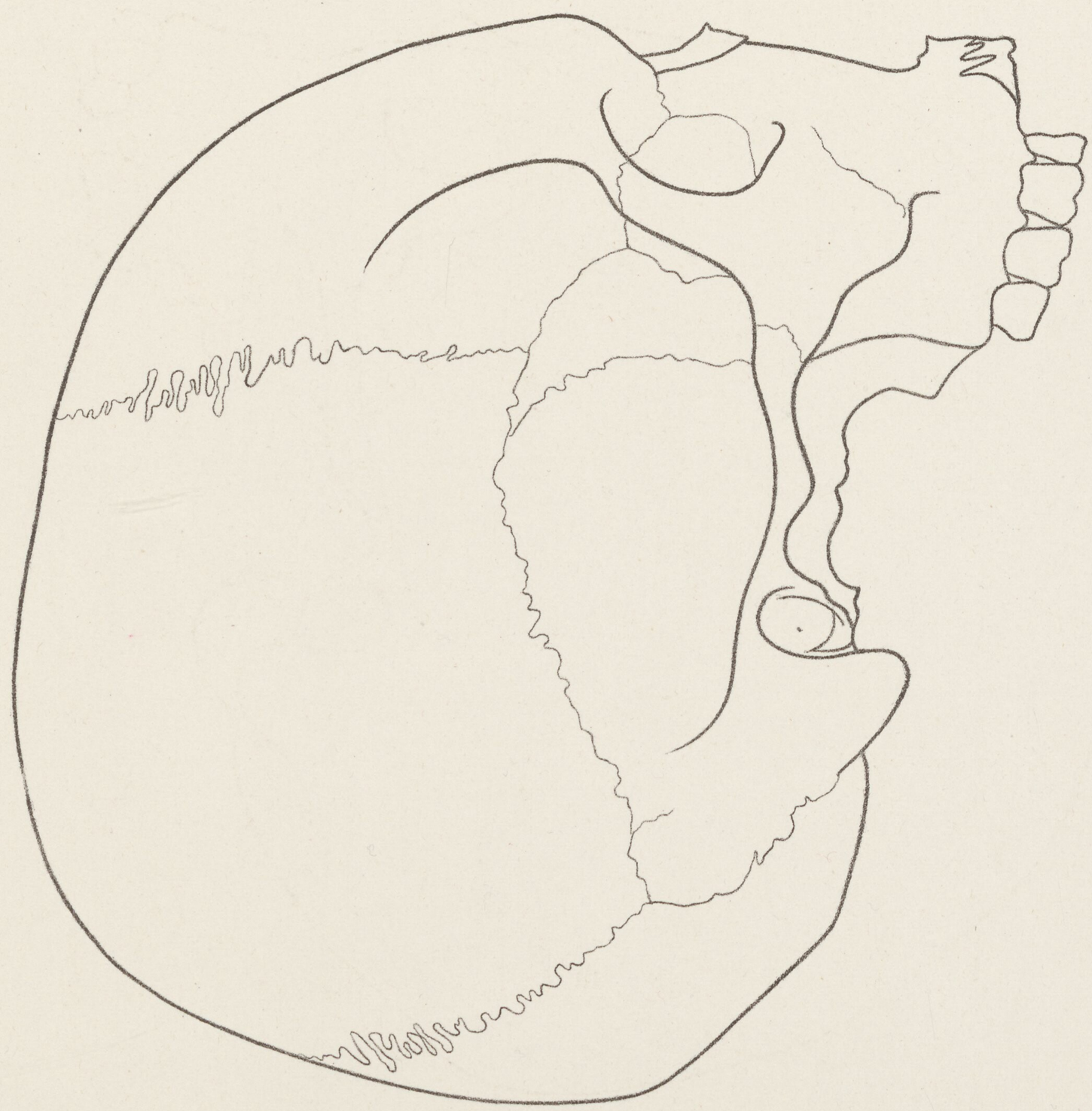

23. RAUTALAMPI.

24 ENO

Central Tryckeriet, Stockholm.

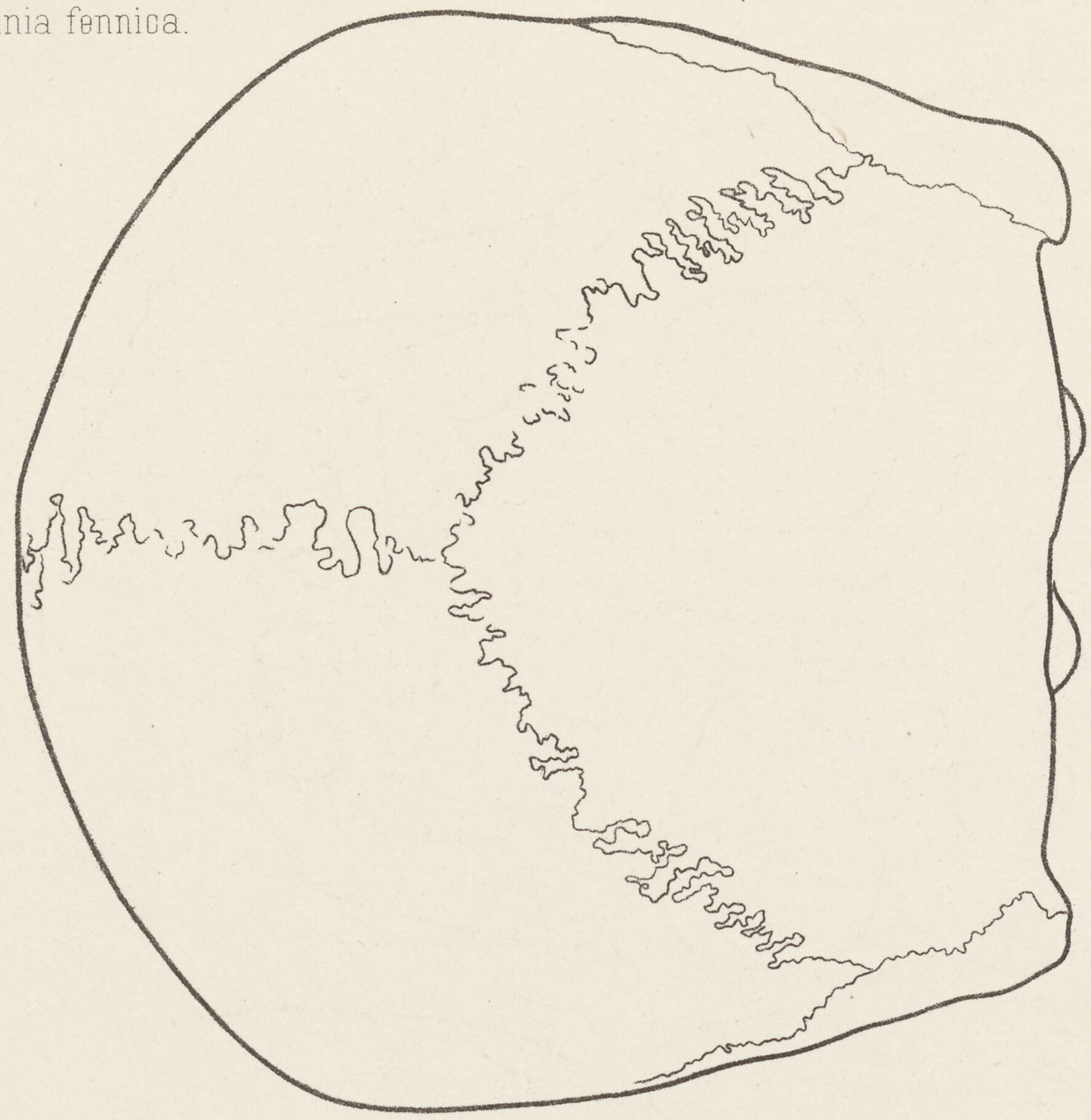

25. PIELAVESI.

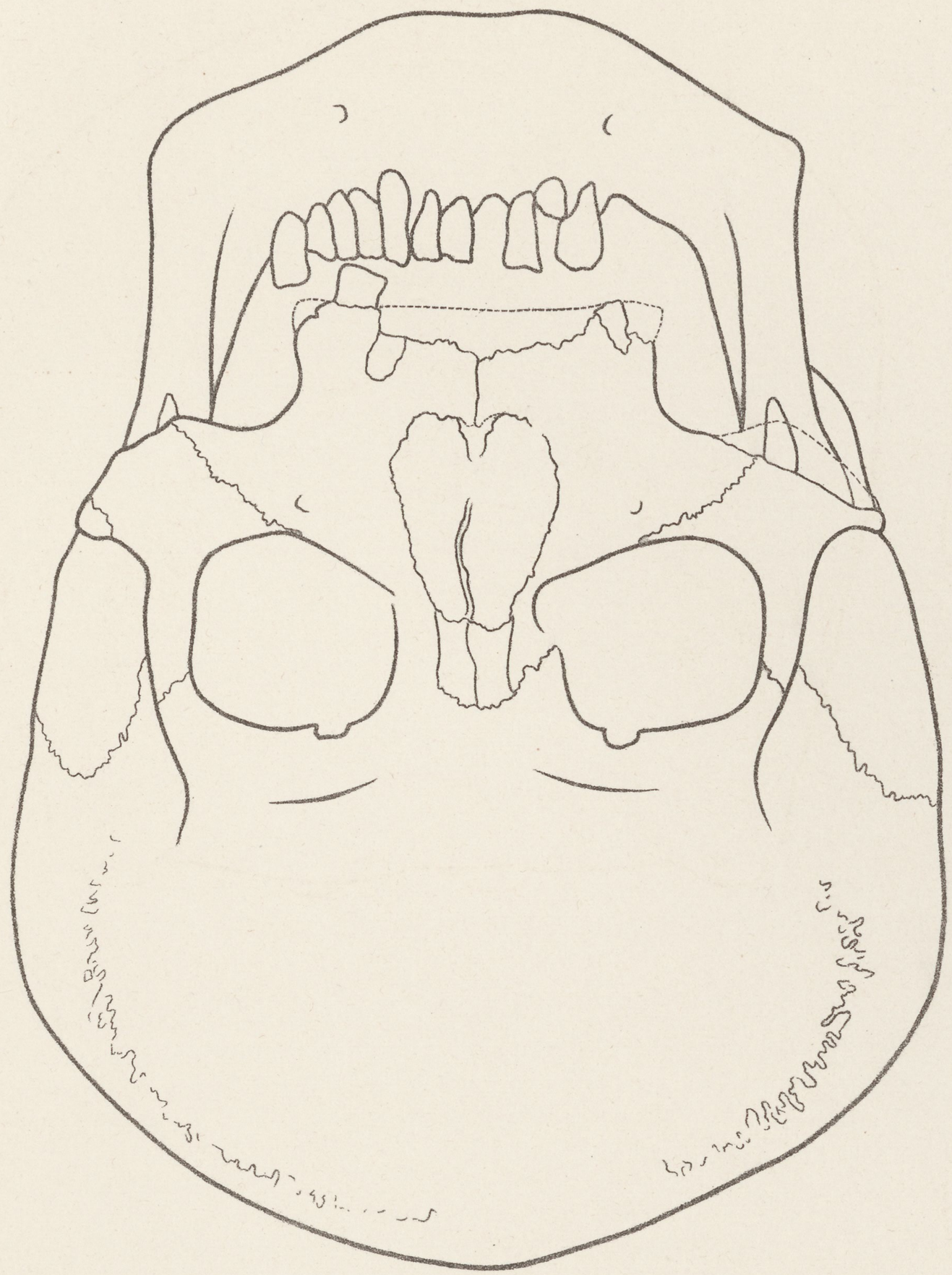

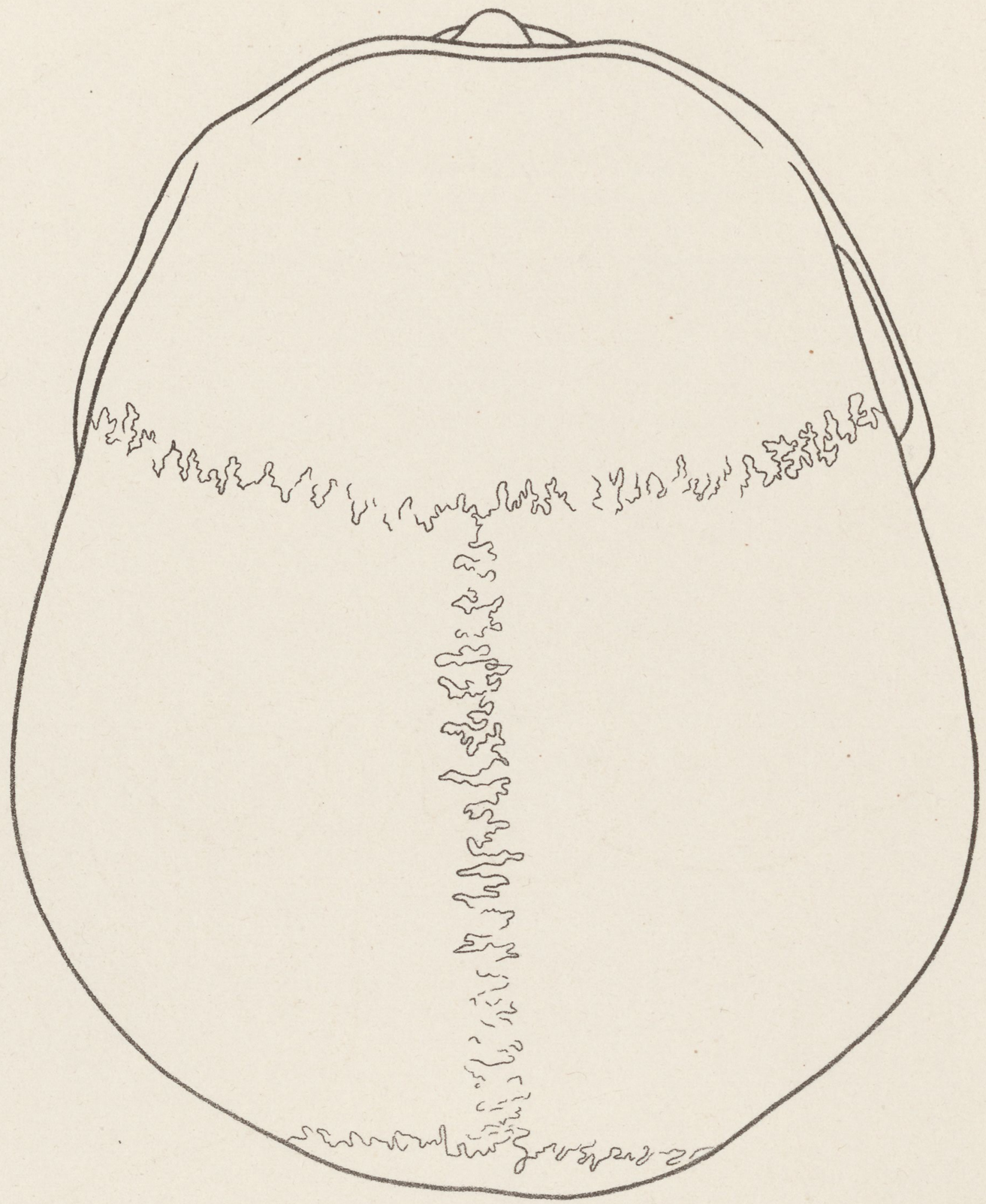

Central Tryckeriet, Stockholm.

G. Retzius: Crania fennica.

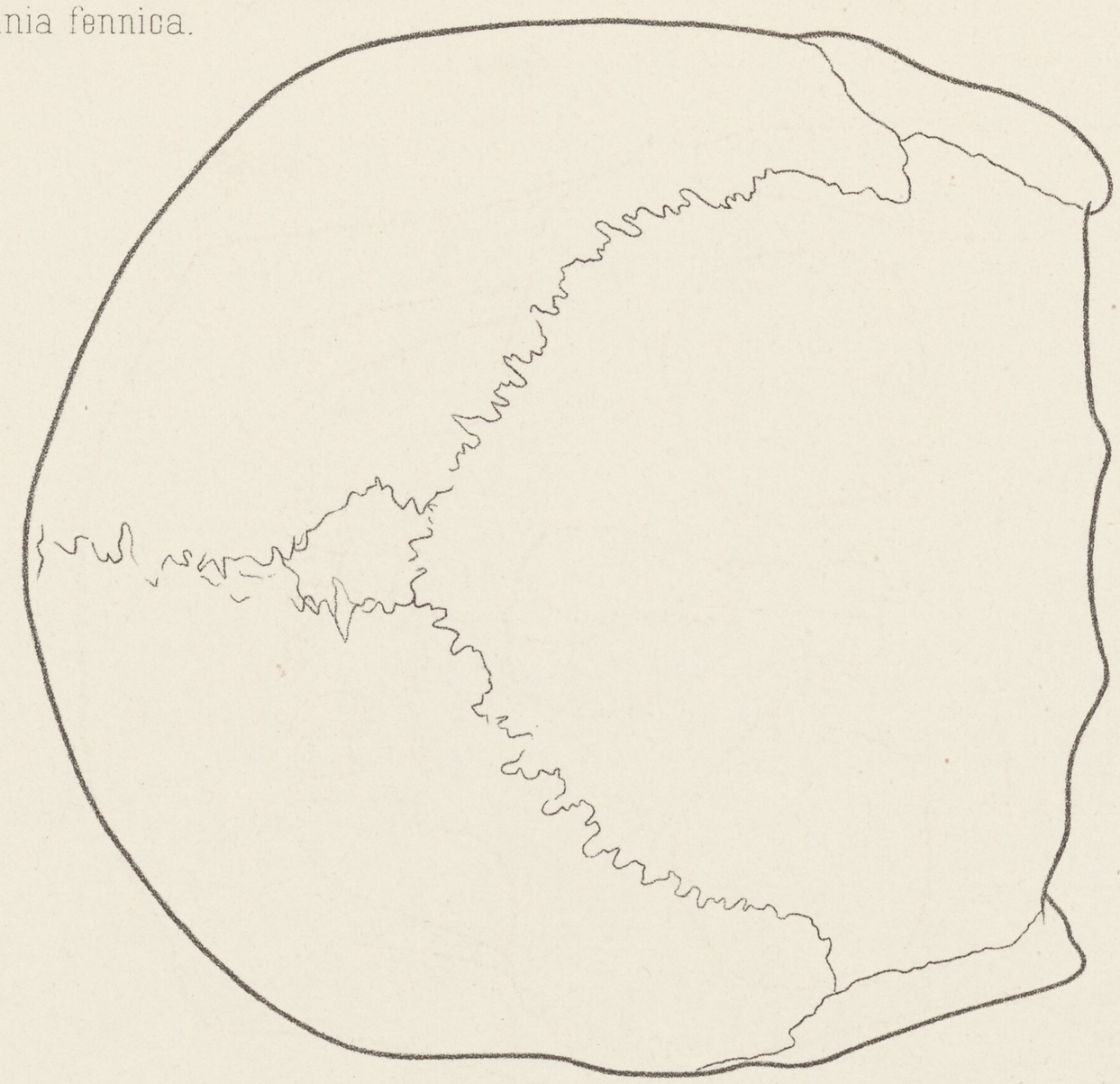

26. PIELAVESI.

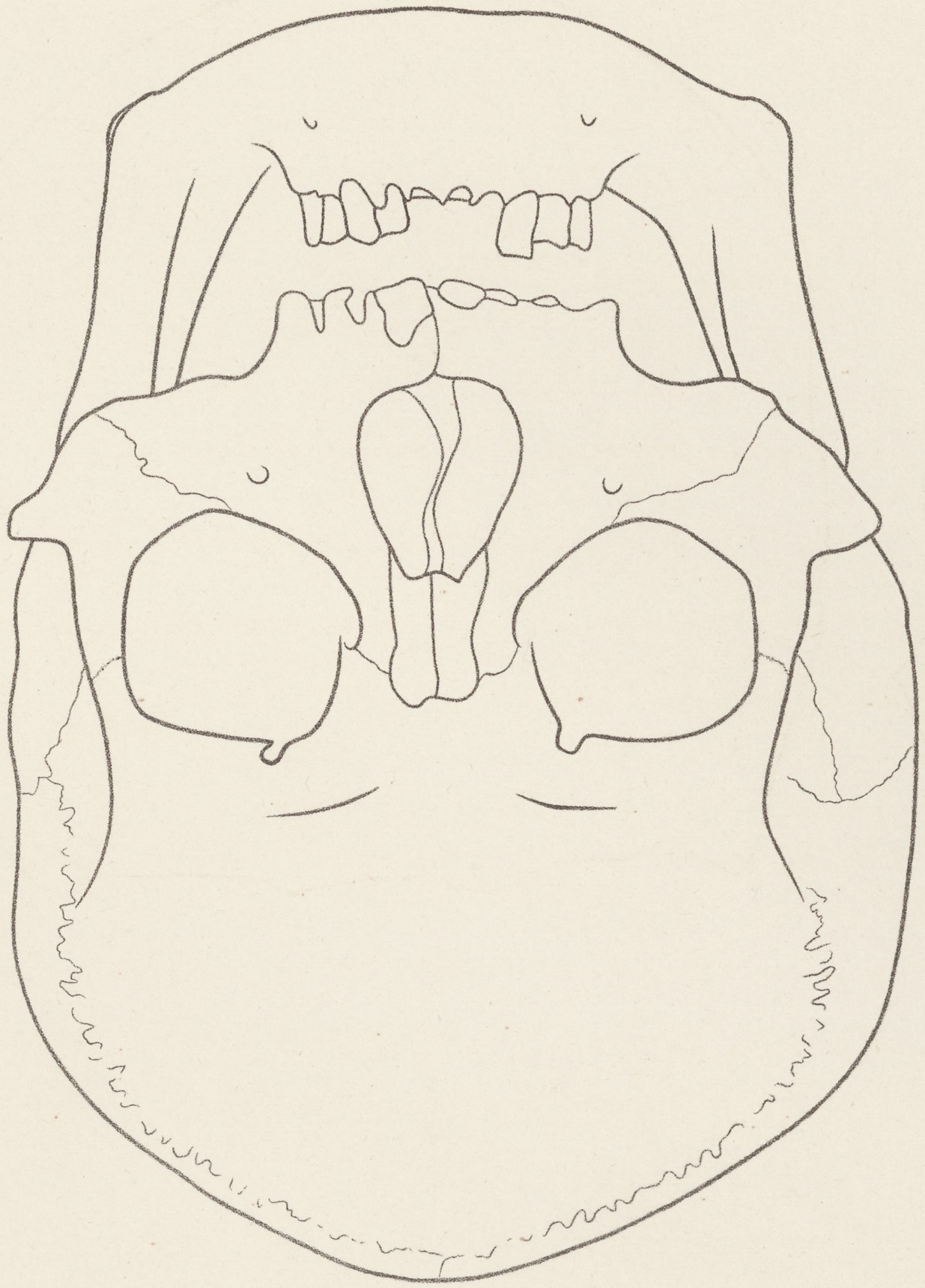

Central Tryckeriet, Stockholm.

G. Retzius: Crania fennica.

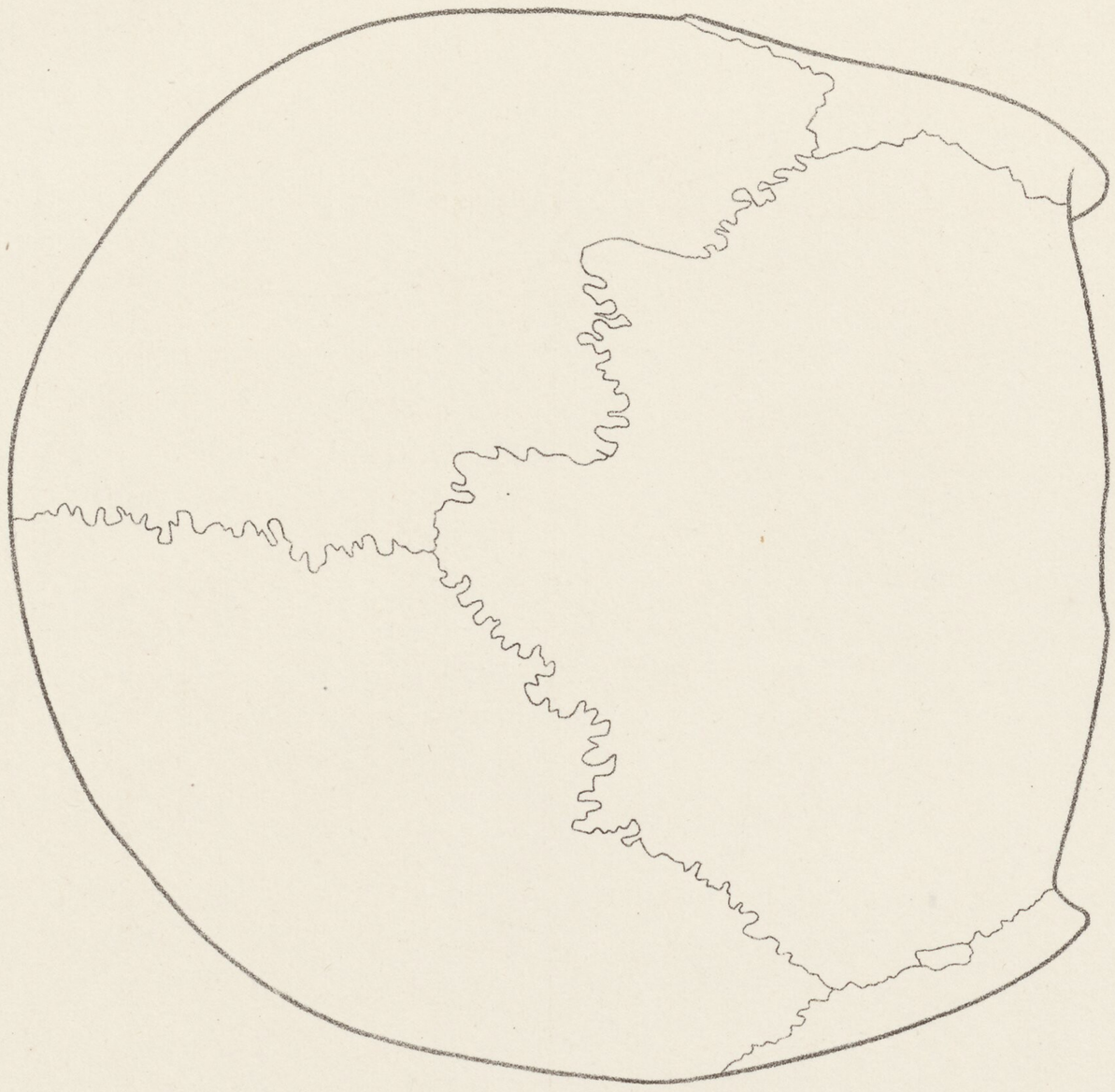

27. PIELAVESI.

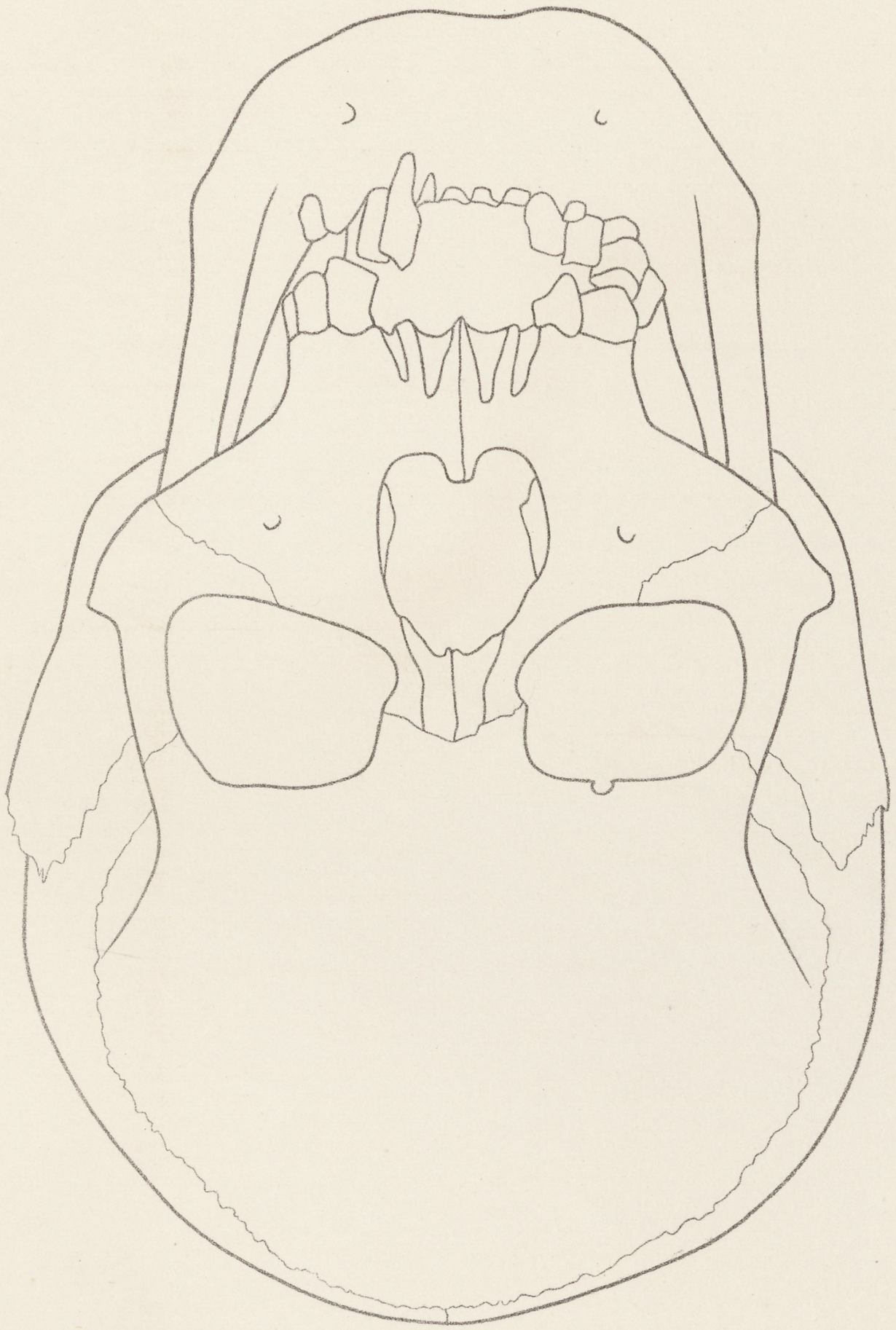

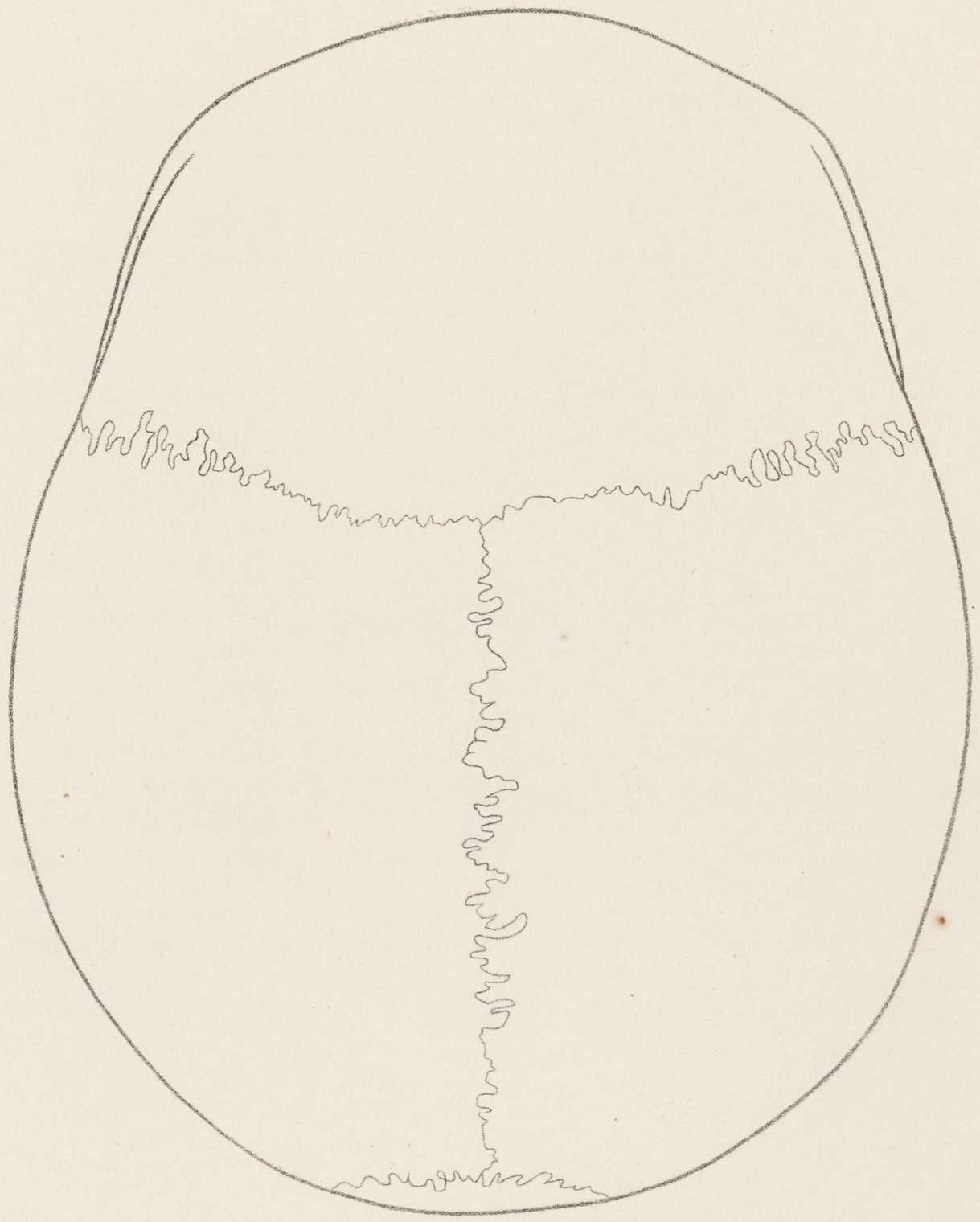

Central Tryckeriet, Stockholm.

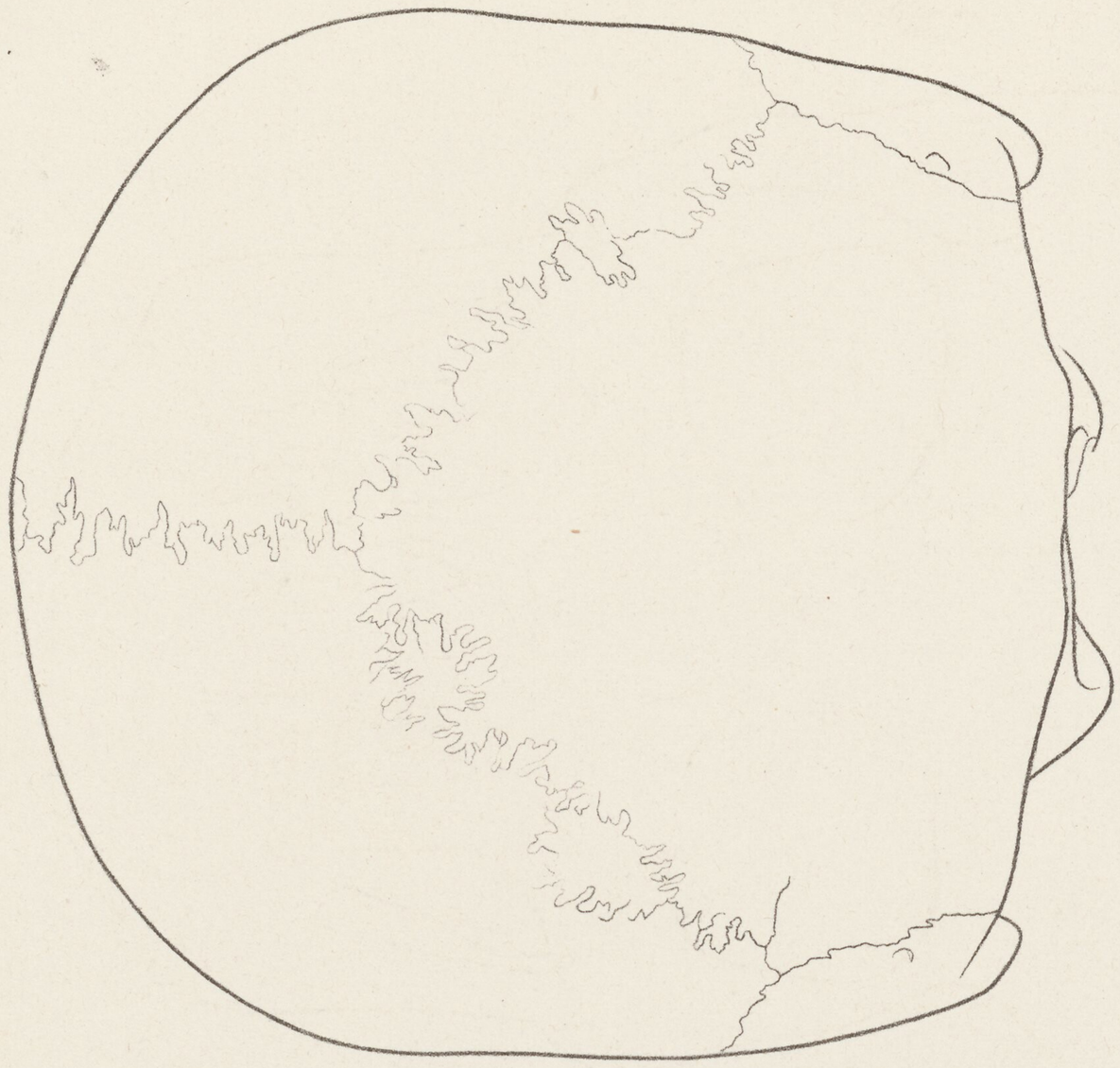

28. ENO.

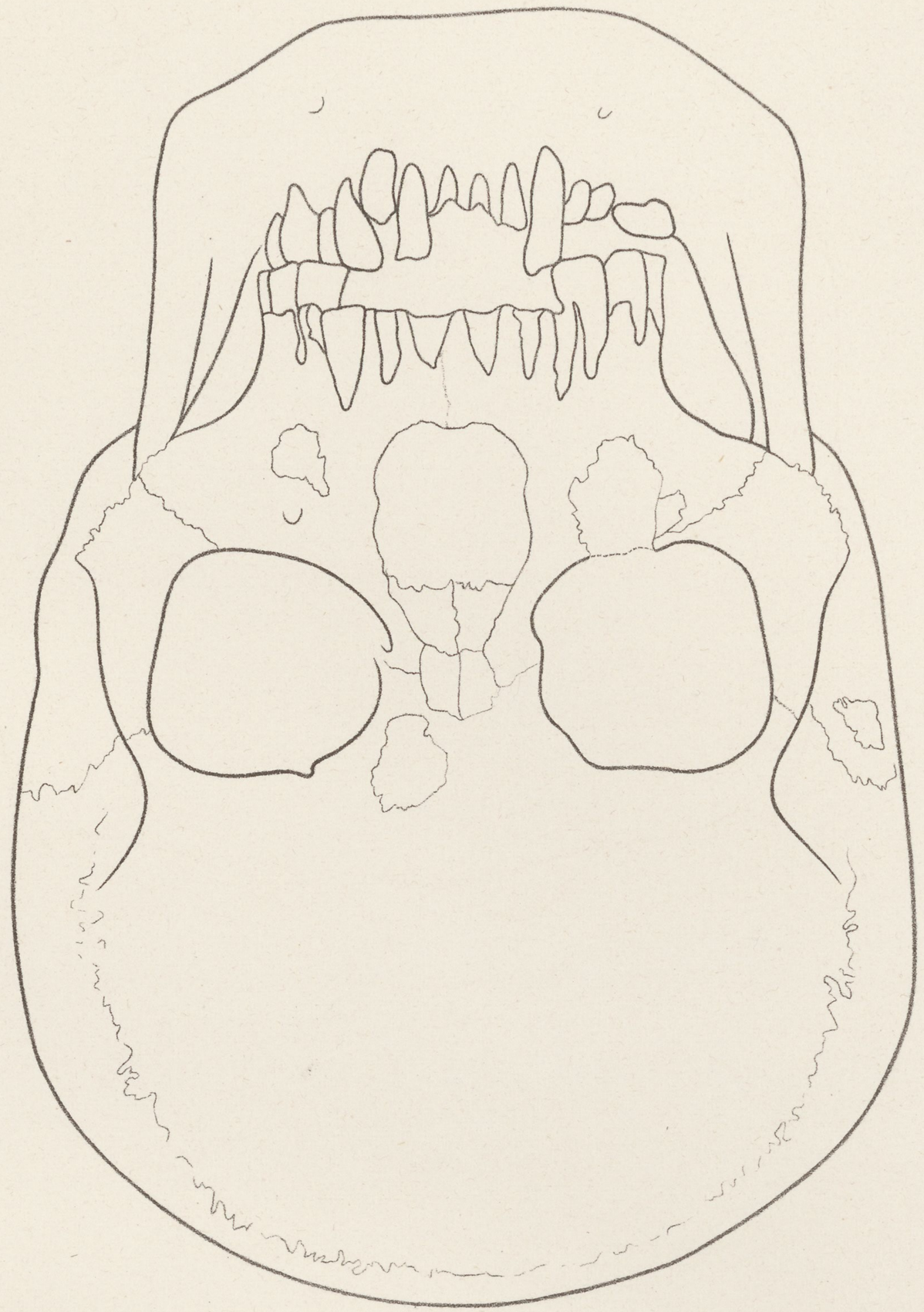

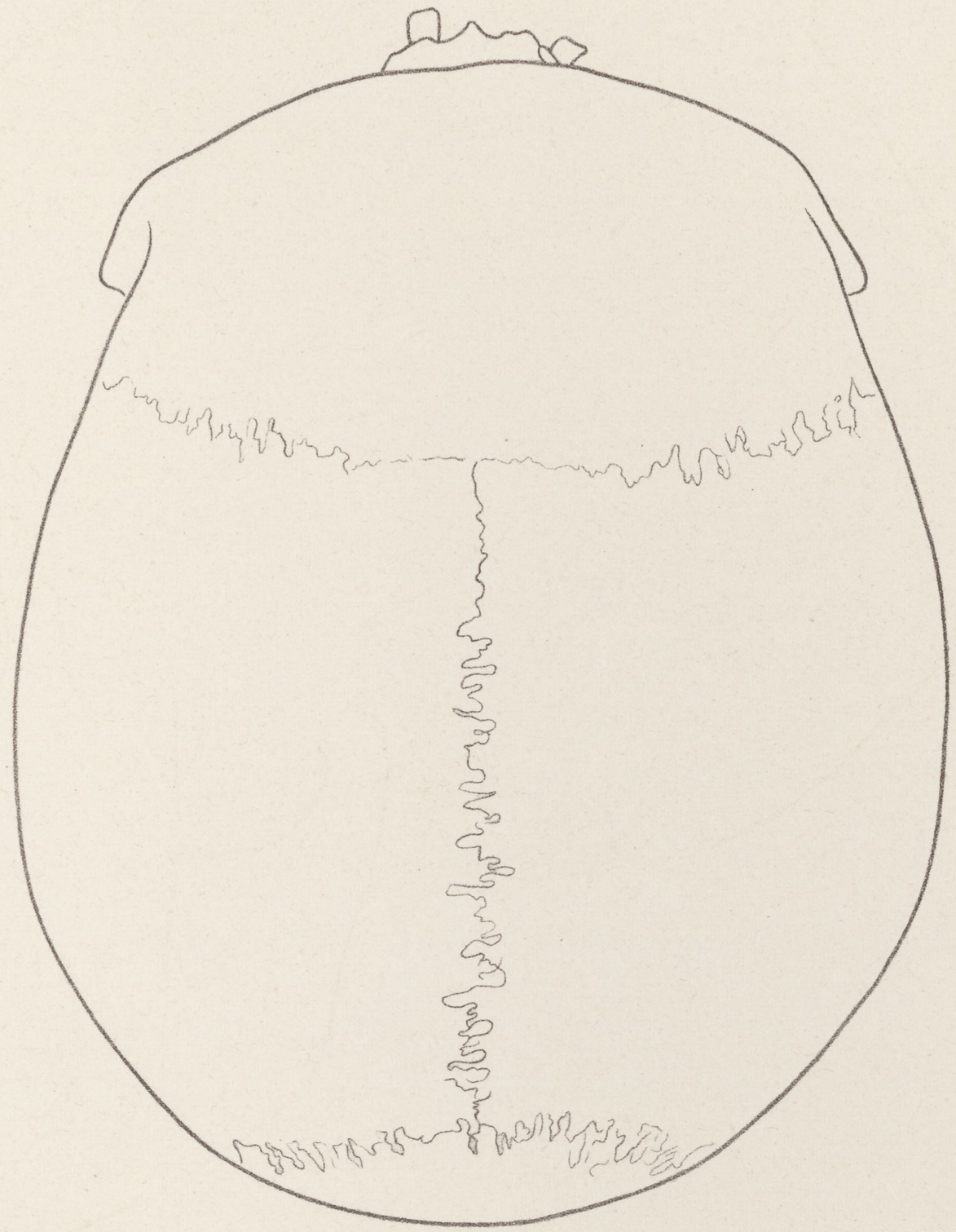

Central Tryckeriet, Stockholm.

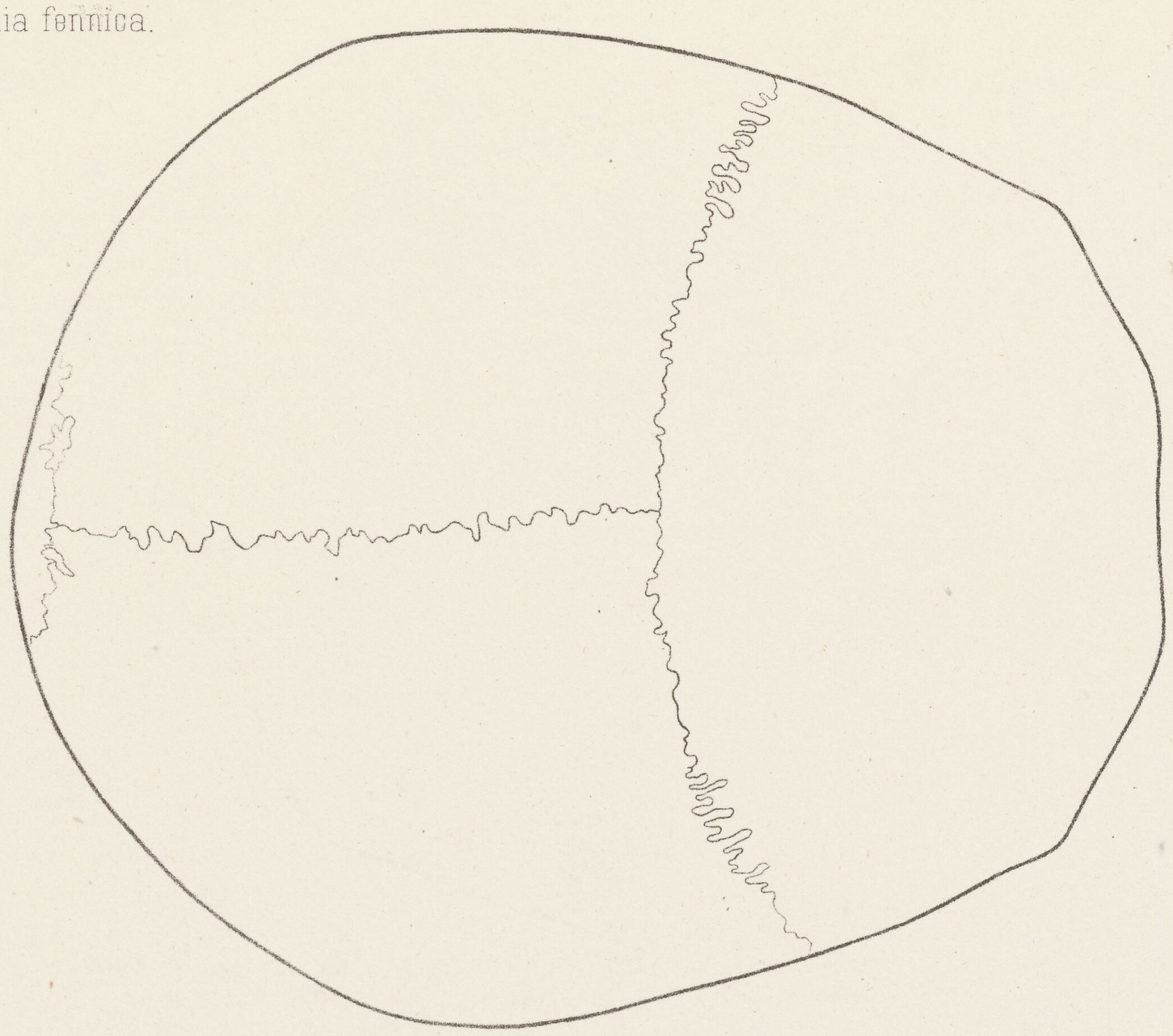

29. (LA KARÉLIE)

30. (LA KARÉLIE)

Central Tryckeriet, Stockholm.

FINSKA
KRANIER
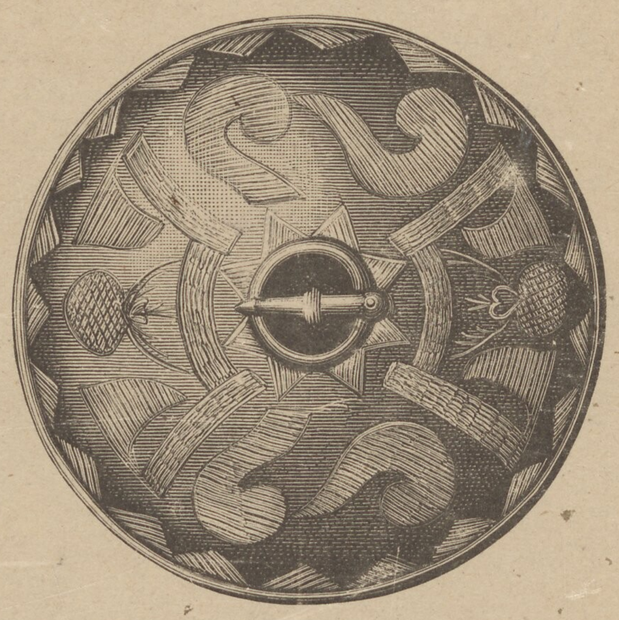
AF
G. RETZIUS